

Diagnoza społeczna seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego

Przygotowana przez Biuro Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Urzędu Miasta Lublin

Na podstawie opracowania "Diagnoza społeczna Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego" przygotowanego na zlecenie Gminy Lublin przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku

Lublin 2022

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

LUBELSKI
OBSZAR
METROPOLITALNY

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Działanie współfinansowane ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 oraz ze środków budżetu Państwa

Diagnoza społeczna seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego

Przygotowujący:

Gmina Lublin, Biuro Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

20-069 Lublin, Stanisława Leszczyńskiego 14

Opracowanie:

Pracownicy Biura Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

Na podstawie dokumentu „Diagnoza społeczna Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego” przygotowanego przez Zespół Badawczy ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Działanie współfinansowane ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 oraz ze środków budżetu Państwa

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW	5
I. WPROWADZENIE	6
II. DIAGNOZA OBEJMUJĄCA SZCZEGÓŁOWĄ ANALIZĘ LICZEBNOŚCI I UDZIAŁÓW OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI I OSÓB STARSZYCH W JEDNOSTKACH SAMORZĄDOWYCH LOM ORAZ ANALIZA ZASOBÓW JEDNOSTEK	9
2.1. OSOBY STARSZE W GMINACH LOM	9
2.2. PROGNOZY DOTYCZĄCE PRZYROSTU LICZBY OSÓB STARSZYCH W GMINACH LOM DO ROKU 2030	12
2.3. OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W JEDNOSTKACH SAMORZĄDOWYCH LOM.....	26
2.4. DIAGNOZA WARUNKÓW MIESZKANIOWYCH, SYTUACJI EKONOMICZNEJ, SYTUACJI RODZINNEJ, PODEJMOWANYCH AKTYWNOŚCI PRZEZ OSOBY STARSZE I OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI.....	31
2.5. DIAGNOZA UWARUNKOWAŃ I ROZWIĄZAŃ MEDYCZNYCH, OPIEKUŃCZYCH I WSPIERAJĄCYCH DLA OSÓB STARSZYCH I Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	38
2.6. DOSTĘP DO PLACÓWEK I OŚRODKÓW WSPARCIA NA TERENIE GMIN LOM.....	43
2.7. DOSTĘP DO USŁUG ŚWIADCZONYCH W ŚRODOWISKU	52
2.8. DIAGNOZA FUNKCJONOWANIA PLACÓWEK ŚWIADCZĄCYCH USŁUGI EDUKACYJNE DLA OSÓB STARSZYCH I OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	55
2.9. PLACÓWKI KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO.....	63
2.10. DIAGNOZA OFERTY KULTURALNEJ I SPORTOWEJ DLA OSÓB STARSZYCH ORAZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	72
III. ANALIZA NA PODSTAWIE WYWIADÓW CAPI, IDI ORAZ FGI	96
3.1. CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW BADANIA ZREALIZOWANEGO TECHNIKĄ CAPI	97
3.2. WARUNKI MIESZKANIOWE RESPONDENTÓW	99
3.3. SYTUACJA EKONOMICZNA RESPONDENTÓW.....	120
3.4. SYTUACJA RODZINNA RESPONDENTÓW.....	140
3.5. MOŻLIWOŚCI PORUSZANIA SIĘ W PRZESTRZENI FIZYCZNEJ I KORZYSTANIE Z INTERNETU PRZEZ OSOBY STARSZE I OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	157
3.6. DOSTĘP DO PLACÓWEK MEDYCZNYCH	175
3.7. ZAPOTRZEBOWANIE I DOSTĘP DO PLACÓWEK EDUKACYJNYCH	190
3.8. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA	197
3.9. ZAPOTRZEBOWANIE I DOSTĘP DO PLACÓWEK KULTURALNYCH	205
3.10. ZAPOTRZEBOWANIE I DOSTĘP DO PLACÓWEK SPORTOWYCH	213
3.11. KOOPERACJA W RAMACH OBSZARU METROPOLITALNEGO W OCENIE PRZEDSTAWICIELI INSTYTUCJI PUBLICZNYCH....	222
3.12. PANDEMIA COVID-19 I JEJ WPŁYW NA WSPARCIE INSTYTUCJONALNE OSÓB STARSZYCH ORAZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	226

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

LUBELSKI
OBSZAR
METROPOLITALNY

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Działanie współfinansowane ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 oraz ze środków budżetu Państwa

IV.	DIAGNOZA DOSTĘPNOŚCI OBIEKTÓW POD KĄTEM POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI I OSÓB STARSZYCH.....	237
4.1.	ZEWNĘTRZNA DOSTĘPNOŚĆ BUDYNKÓW.....	242
4.2.	WEWNĘTRZNA DOSTĘPNOŚĆ BUDYNKÓW	245
4.3.	ŚRODKI INFORMACJI I ORIENTACJI.....	248
4.4.	DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA.....	250
V.	ANALIZA DOSTĘPNOŚCI STRON INTERNETOWYCH	255
5.1.	ZESTAWIENIE ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON INTERNETOWYCH W LOM Z PODZIAŁEM NA POSZCZEGÓLNE GMINY	264
VI.	WNIOSKI I PROPONOWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ	276
VII.	ZAŁĄCZNIKI	279
7.1.	ZAŁĄCZNIK 1 – WYKAZ KRYTERIÓW SUKCESU PRZESĄDZAJĄCYCH O DOSTĘPNOŚCI STRON INTERNETOWYCH.....	279
7.2.	ZAŁĄCZNIK 2 – WYKAZ OBIEKTÓW OBJĘTYCH OBSERWACJĄ POD KĄTEM DOSTĘPNOŚCI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ	286
7.3.	ZAŁĄCZNIK 3 – NARZĘDZIA BADAWCZE ZASTOSOWANE PRZY REALIZACJI BADAŃ WYKONANYCH NA POTRZEBY DIAGNOZY SPOŁECZNEJ LOM.....	296
VIII.	SPIS RZECZY	322
8.1.	SPIS TABEL.....	322
8.2.	SPIS WYKRESÓW	325

Wykaz skrótów

BDL	Bank Danych Lokalnych
CAPI	Wywiad osobisty wspomagany komputerowo (ang. computer-assisted personal interview)
DPS	Dom Pomocy Społecznej
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (ang. focus group interview)
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. individual in-depth interview)
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
LOM	Lubelski Obszar Metropolitalny
MRPiPS	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
N	Liczba elementów zbioru, np. próby badawczej
NGO	Organizacja pozarządowa (ang. non-governmental organization)
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PJM	Polski Język Migowy
WCAG	Wytyczne dotyczące ułatwień w dostępie do treści publikowanych w Internecie (ang. Web Content Accessibility Guidelines)
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

I. Wprowadzenie

Znaczenie polityki społecznej w rozwoju polskich gmin od czasu transformacji ustrojowej i społecznej stopniowo wzrasta. Reforma decentralizacyjna przeprowadzona w 1999 roku miała umocnić ten kierunek przemian. W praktyce bywa rozmaicie, bowiem zróżnicowane potencjały społeczne i gospodarcze utrudniają stworzenie wspólnego modelu nowoczesnej polityki społecznej. Jej głównym celem rozwojowym i porównywalnym wskaźnikiem powinna być poprawa jakości życia lokalnego mieszkańców. Gmina może wpływać na polepszenie materialnych, fizycznych, umysłowych, duchowych i rodzinnych aspektów jakości życia mieszkańców poprzez adekwatne do potrzeb i możliwości gmin organizowanie usług społecznych (szkolnictwa, kultury, sportu i rekreacji, ochrony zdrowia, mieszkalnictwa, bezpieczeństwa publicznego, pomocy społecznej i przeciwdziałania patologiom społecznym). W wyniku tej aktywności samorządu lokalnego ulega poprawie zadowolenie mieszkańców z miejsca zamieszkania.¹

Niniejszy raport jest efektem badania zrealizowanego na zapotrzebowanie Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego. Celem realizacji projektu badawczego jest diagnoza sytuacji demograficznej i uwarunkowań funkcjonowania ekonomicznego, społecznego i socjalnego dwóch podmiotów polityki społecznej: osób starszych i osób z niepełnosprawnościami obejmująca Lubelski Obszar Metropolitalny (LOM), w skład którego wchodzi 22 jednostki samorządu terytorialnego zgodnie z tabelą poniżej. Partnerami jest również 5 powiatów, na terytorium których leżą gminy LOM.

Rysunek 1. Lubelski Obszar Metropolitalny

¹ Por. T. Śmietanka, 2016, *Polityka społeczna gminy jako czynnik rozwoju lokalnego*, Związek Miast Polskich, Poznań-Kozienice, str. 167-168

Tabela 1. Wykaz gmin wchodzących w skład LOM

Lp.	Nazwa gminy	Rodzaj	Powiat
1.	Bełżyce	Gmina miejsko-wiejska	lubelski
2.	Bychawa	Gmina miejsko-wiejska	lubelski
3.	Garbów	Gmina wiejska	lubelski
4.	Głusk	Gmina wiejska	lubelski
5.	Jabłonna	Gmina wiejska	lubelski
6.	Jastków	Gmina wiejska	lubelski
7.	Kamionka	Gmina miejsko-wiejska	lubartowski
8.	Konopnica	Gmina wiejska	lubelski
9.	Miasto Lubartów	Gmina miejska	lubartowski
10.	Lubartów	Gmina wiejska	lubartowski
11.	Lublin	Miasto na prawach powiatu	
12.	Łęczna	Gmina miejsko-wiejska	łęczyński
13.	Mełgiew	Gmina wiejska	świdnicki
14.	Nałęczów	Gmina miejsko-wiejska	puławski
15.	Niedzwica Duża	Gmina wiejska	lubelski
16.	Niemce	Gmina wiejska	lubelski
17.	Piaski	Gmina miejsko-wiejska	świdnicki
18.	Spiczyn	Gmina wiejska	łęczyński
19.	Strzyżewice	Gmina wiejska	lubelski
20.	Świdnik	Gmina miejska	świdnicki
21.	Wojciechów	Gmina wiejska	lubelski
22.	Wólka	Gmina wiejska	lubelski

Przesłanką do realizacji badania było dążenie do rozpoznania sytuacji w obrębie szerokiego kontekstu zagadnień związanych z sytuacją społeczną gmin. Analizowane zagadnienia można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- demograficzne uwzględniające sytuację osób starszych (60+) i osób z niepełnosprawnościami,
- uwarunkowania ich funkcjonowania (ekonomicznego, społecznego, i socjalnego) w miejscu zamieszkania na terenie LOM.

Zrealizowane badania miały zarówno charakter ilościowy, jak i jakościowy oraz stanowiły element komplementarny w stosunku do analiz ilościowych i jakościowych prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego, analiz i prognoz GUS oraz dokumentów strategicznych Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

W ramach projektu badawczego zrealizowane zostały przede wszystkim następujące badania i analizy:

- analiza dokumentów oraz zbiorów danych będących w dyspozycji jednostek samorządu terytorialnego tworzących LOM,
- analiza dokumentów oraz zbiorów danych będących w dyspozycji innych instytucji, wśród których należy w szczególności wymienić Główny Urząd Statystyczny, Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej;
- badanie ilościowe zrealizowane techniką CAPI (wspomaganych komputerowo wywiadów bezpośrednich z wykorzystaniem telefonu/urządzenia mobilnego) wśród osób starszych i z niepełnosprawnościami z terenu LOM (n=702);
- badanie jakościowe zrealizowane techniką FGI (zogniskowanych wywiadów grupowych) wśród osób starszych i z niepełnosprawnościami z terenu LOM (25 grup);

- badanie jakościowe zrealizowane techniką IDI (indywidualnych wywiadów pogłębionych) wśród przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, instytucji pomocy społecznej oraz domów pomocy społecznej z terenu LOM (n=55);
- obserwacja obiektów użyteczności publicznej na terenie LOM (155 obiektów) pod kątem ich dostosowania do potrzeb osób starszych i osób z niepełnosprawnościami;
- analiza stron internetowych instytucji publicznych położonych na terenie LOM pod kątem ich zgodności ze standardami WCAG.

Zastosowane kompleksowe ujęcie miało umożliwić pozyskanie szerokiego spektrum informacji na temat potencjału obszaru w zakresie zaspokajania potrzeb osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Uzyskane dane dostarczą informacji zarówno w kontekście przewag obszaru i poszczególnych gmin, ale przede wszystkim tych aspektów, które wymagają usprawnienia bądź korekty. Dodatkowym atutem procesu badawczego jest triangulacja polegająca na zestawieniu opinii zarówno potencjalnych odbiorców usług społecznych oferowanych na terenie LOM, jak i przedstawicieli administracji samorządowej.

Uzyskane informacje (m. in. poznanie oczekiwań oraz diagnoza stanu obecnego) pozwolą samorządom LOM na przygotowanie strategii rozwoju usług społecznych, w tym polepszenie dostępu mieszkańców (w szczególności badanych grup) do oferty w tym zakresie.

II. Diagnoza obejmująca szczegółową analizę liczebności i udziałów osób z niepełnosprawnościami i osób starszych w jednostkach samorządowych LOM oraz analiza zasobów jednostek

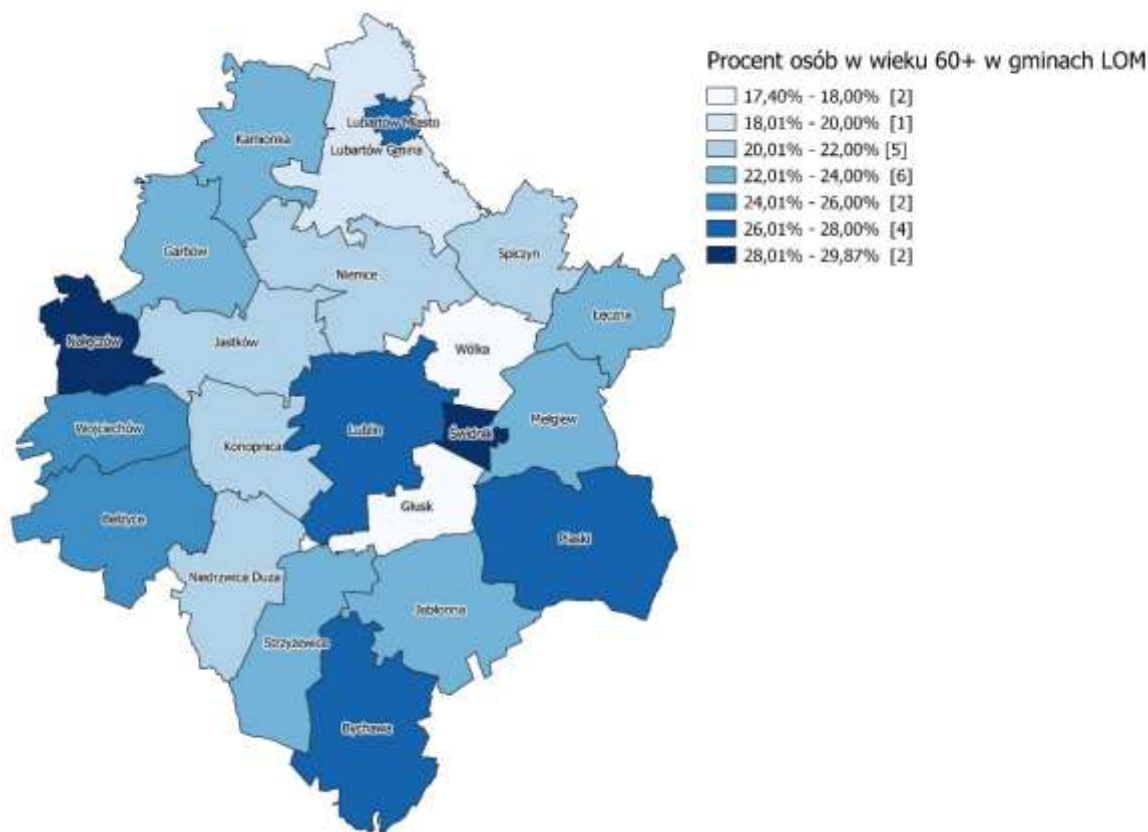
2.1. Osoby starsze w gminach LOM

Udział osób starszych – powyżej 60 roku życia – w populacji gmin LOM kształtuje się na średnim poziomie 25,84%. Najniższy poziom w roku 2020 tj. 17,04% zdiagnozowano w gminie Wólka, a najwyższy w gminie Świdnik – 29,87%.

Tabela 2. Liczba ludności w wieku powyżej 60 roku życia w gminach LOM

Powiat	Gmina	liczba ludności OGÓŁEM w 2020 r.	w tym powyżej 60 roku życia	% osób 60+
Lublin		338 586	93 348	27,57%
lubartowski	Kamionka	6 491	1 449	22,32%
	Lubartów Miasto	21 636	6 052	27,97%
	Lubartów Gmina	11 868	2 373	19,99%
lubelski	Bełżyce	13 167	3 168	24,06%
	Bychawa	11 532	2 999	26,01%
	Garbów	9 048	2 030	22,44%
	Głusk	11 981	2 146	17,91%
	Jabłonna	8 107	1 839	22,68%
	Jastków	14 351	3 093	21,55%
	Konopnica	14 267	3 138	21,99%
	Niedrzwica Duża	11 893	2 503	21,05%
	Niemce	20 042	4 202	20,97%
	Strzyżewice	8 127	1 908	23,45%
	Wojciechów	5 957	1 459	24,49%
	Wólka	12 746	2 172	17,04%
	łęczyński	Łęczna	23 128	5 186
Spiczyn		5 823	1 246	21,40%
puławski	Nałęczów	8 881	2 509	28,25%
świdnicki	Mełgiew	10 022	2 208	22,03%
	Piaski	10 467	2 782	26,58%
	Świdnik	38 763	11 578	29,87%
RAZEM LOM		616 883	159 388	25,84%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Rysunek 2. Procentowy udział mieszkańców w wieku 60+ w populacji gmin LOM

Widoczne są dwie tendencje kształtujące się w LOM:

1. Największa populacja seniorów występuje w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich.
2. Gminy wiejskie stanowiące bezpośrednie sąsiedztwo rdzenia LOM, posiadają stosunkowo niższy poziom mieszkańców w wieku 60+.

Wśród osób starszych zauważalna jest przewaga kobiet. We wszystkich analizowanych gminach stanowią one średnio 58,24%, od 55,53% w gminie Łęczna i 55,66% w gminie Mełgiew po 60,70% w gminie Nałęczów. Dla gmin całego LOM udział kobiet w strukturze osób po 60 roku życia kształtuje się na poziomie 59,99%, co wskazuje na feminizację starości w tych gminach.

Tabela 3. Ludność powyżej 60 roku życia według płci w gminach LOM w 2020 r.

Powiat	Gmina	Ogółem	Kobiety		Mężczyźni	
			Liczba	%	Liczba	%
	Lublin	93 348	57 222	60,00%	36 126	40,00%
lubartowski	Kamionka	1 449	855	59,01%	594	40,99%
	Lubartów Miasto	6 052	3 619	59,80%	2 433	40,20%
	Lubartów Gmina	2 373	1 413	59,54%	1 413	40,46%
lubelski	Bełżyce	3 168	1 842	58,14%	1 326	41,86%
	Bychawa	2 999	1 747	58,25%	1 252	41,75%
	Garbów	2 030	1 190	58,62%	840	41,38%
	Głusk	2 146	1 220	56,85%	926	43,15%
	Jabłonna	1 839	1 097	59,65%	742	40,35%
	Jastków	3 093	1 842	59,55%	1 344	43,45%

Działanie współfinansowane ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 oraz ze środków budżetu Państwa

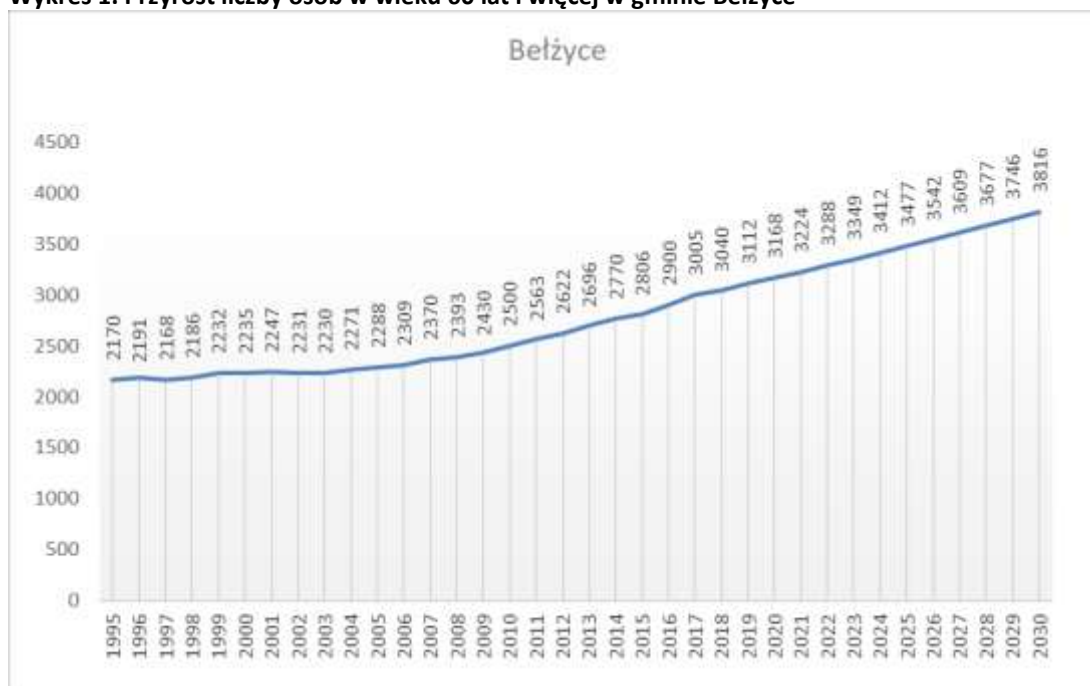
	Konopnica	3 138	1 770	56,41%	1 368	43,59%
	Niedzwica Duża	2 503	1 429	57,09%	1 074	42,91%
	Niemce	4 202	2 361	56,19%	1 841	43,81%
	Strzyżewice	1 908	1 100	57,65%	808	42,35%
	Wojciechów	1 459	874	59,90%	585	40,10%
	Wólka	2 172	1 272	58,56%	900	41,44%
łęczyński	Łączna	5 186	2 880	55,53%	2 306	44,47%
	Spiczyn	1 246	714	57,30%	532	42,70%
puławski	Nałęczów	2 509	1 523	60,70%	986	39,30%
świdnicki	Mełgiew	2 208	1 229	55,66%	979	44,34%
	Piaski	2 782	1 649	59,27%	1 133	40,73%
	Świdnik	11 578	6 869	59,33%	4 709	40,67%
RAZEM LOM		159 388	95 624	59,99%	63 764	40,01 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

2.2. Prognozy dotyczące przyrostu liczby osób starszych w gminach LOM do roku 2030

„Biorąc pod uwagę trendy demograficzne kraju do 2035 (GUS) i tendencje lokalne (woj. lubelskie) udział emerytów wśród wszystkich mieszkańców LOF będzie rósł, a udział osób w wieku 0-64 lat będzie się zmniejszał.” (*Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2014-2020*, s. 46). Prognozy na podstawie danych GUS dla wszystkich 22 gmin wchodzących w skład LOM (rok bazowy 2020) wskazują na zwiększający się rokrocznie udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym w strukturze ludności, choć dynamika tego przyrostu jest różna w poszczególnych gminach.

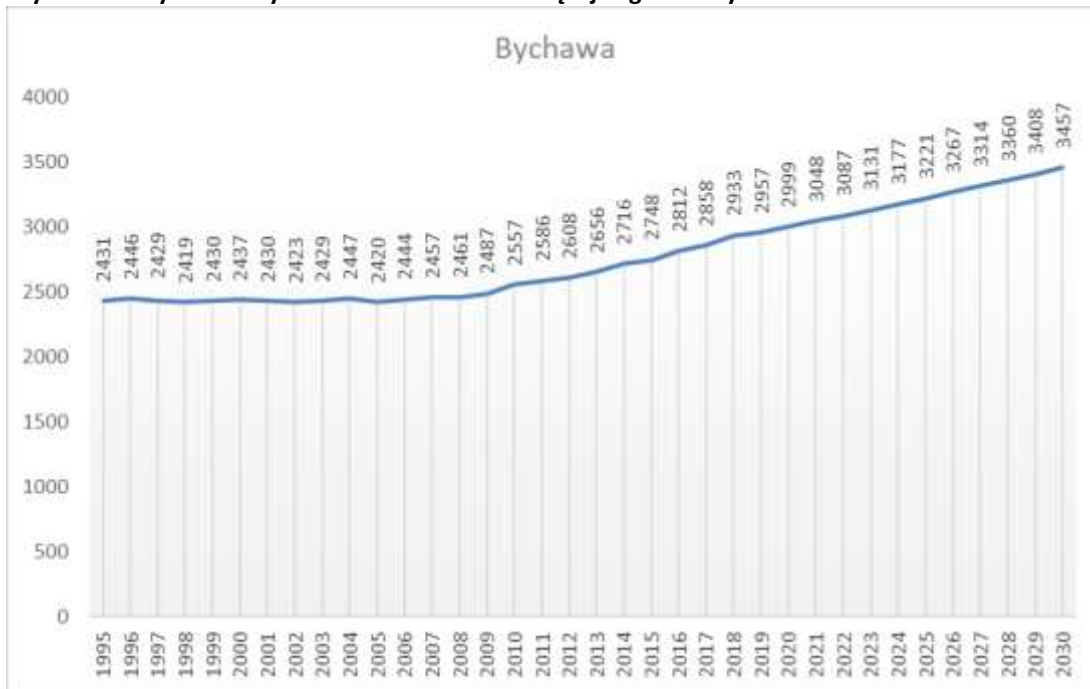
Wykres 1. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Bełżyce

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognozy w gminie Bełżyce w roku 2030 liczba osób w wieku co najmniej 60 lat wyniesie 3816 osób. Zaobserwować można stałą tendencję wzrostową na przestrzeni ostatnich 10 lat, która utrzyma się do roku 2030.

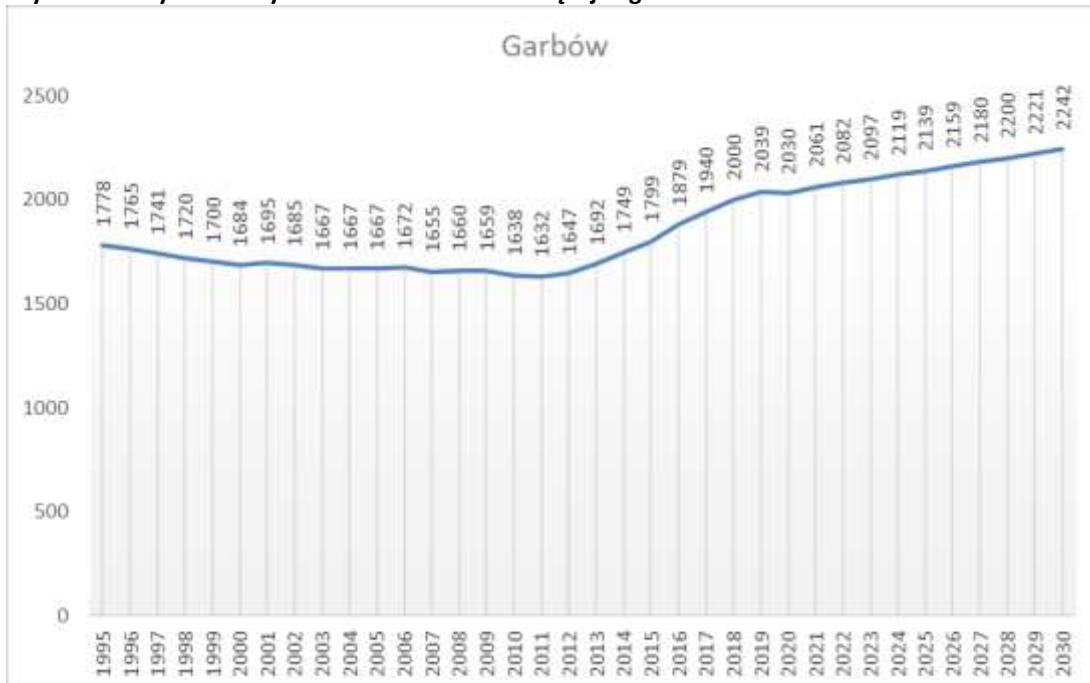
Wykres 2. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Bychawa.

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W przypadku gminy Bychawa prognozowana liczba osób w wieku 60+ w roku 2030 wyniesie 3457. Podobnie jak w gminie Bełżyce widoczny jest wyraźny i stały trend wzrostowy zapoczątkowany około roku 2010.

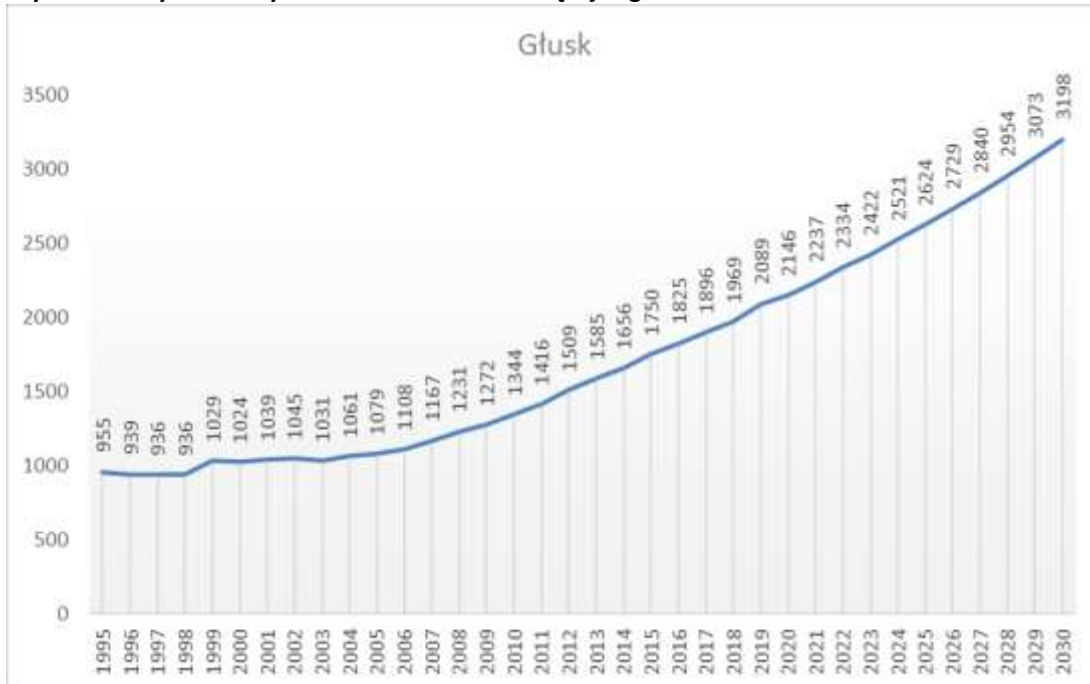
Wykres 3. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Garbów.

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W gminie Garbów widoczny był duży wzrost liczby seniorów w latach 2013-2019. W roku 2020 nastąpił nieznaczny spadek w stosunku do roku poprzedniego, jednak według prognozy tendencja wzrostowa powinna utrzymywać, a liczba osób w wieku 60+ osiągnąć 2242 w roku 2030.

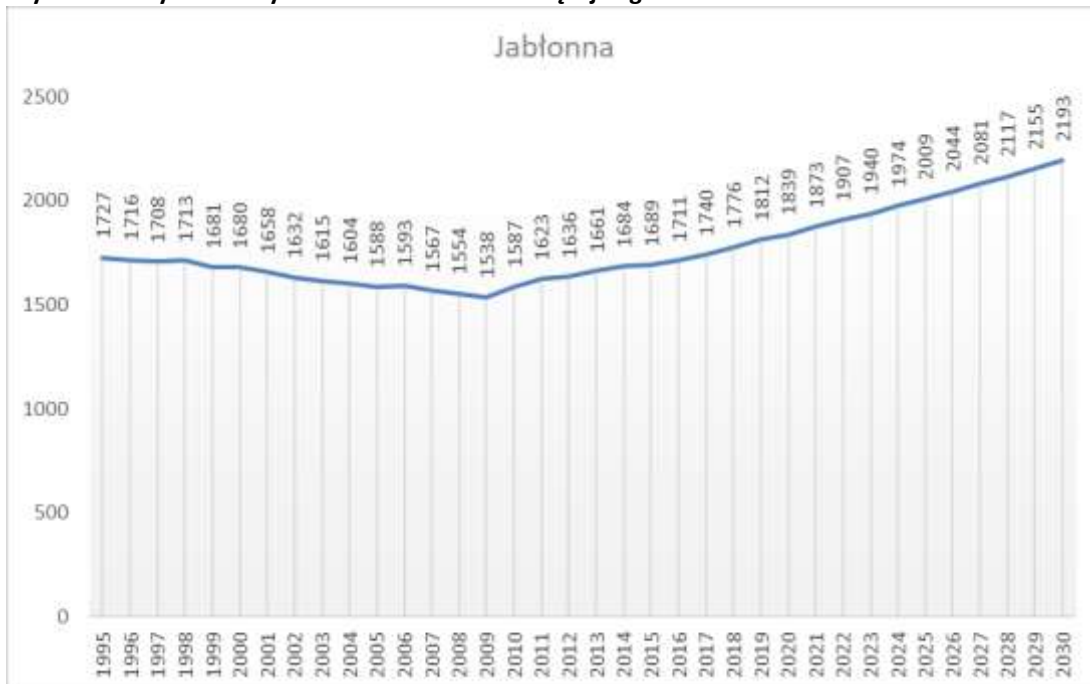
Wykres 4. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Głusk

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognozy w gminie Głusk w roku 2030 liczba osób w wieku co najmniej 60 lat wyniesienie 3198 osób. Oznacza to dość szybki przyrost ludności w tym przedziale wieku.

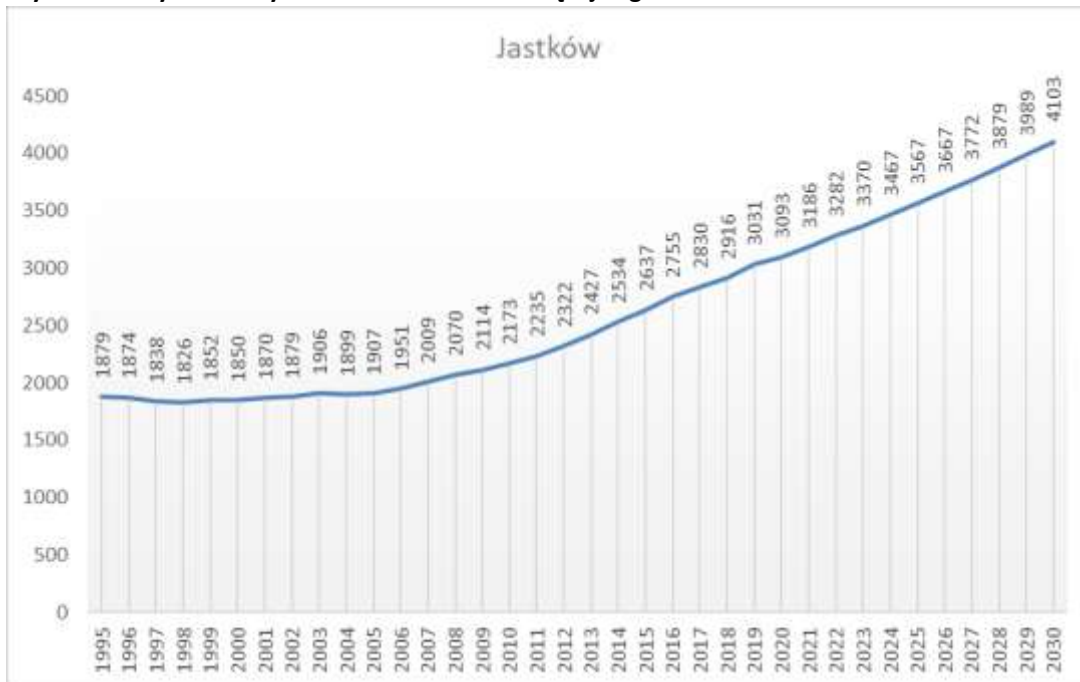
Wykres 5. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Jabłonna

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W gminie Jabłonna w roku 2030 prognozowana liczba osób w wieku co najmniej 60 lat wyniesienie 2193. Gmina ta cechuje się relatywnie niewielką dynamiką w omawianym aspekcie.

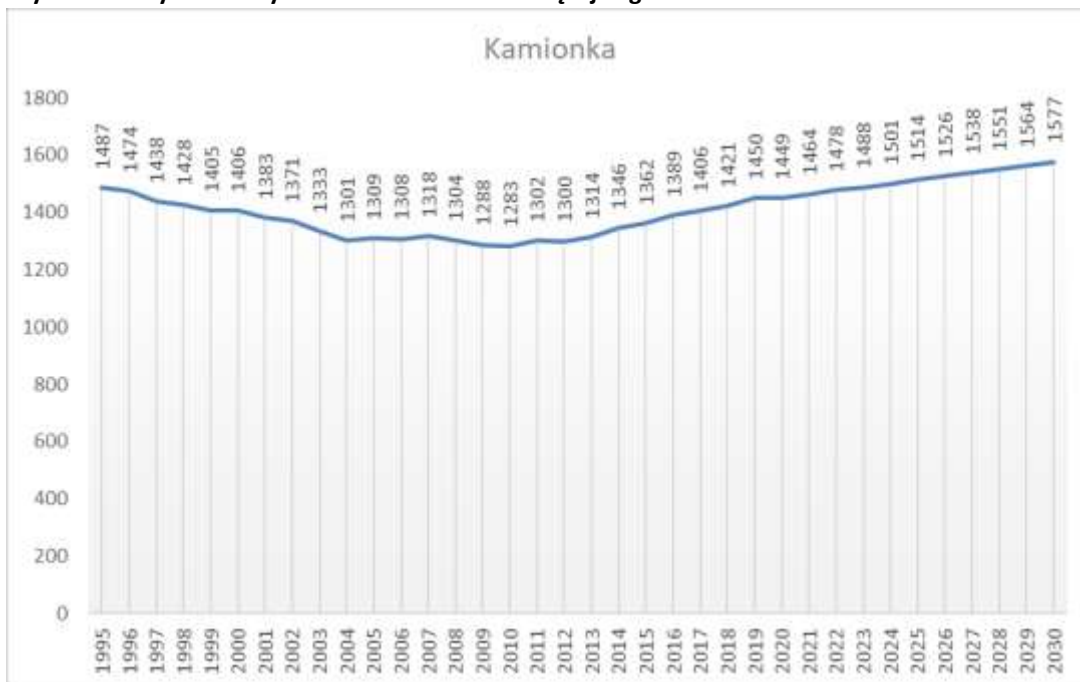
Wykres 6. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Jastków

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według wyliczeń w gminie Jastków liczba osób w wieku co najmniej 60 lat przekroczy próg czterech tysięcy – będzie ich 4103. Wzrost ten należy uznać za znaczący.

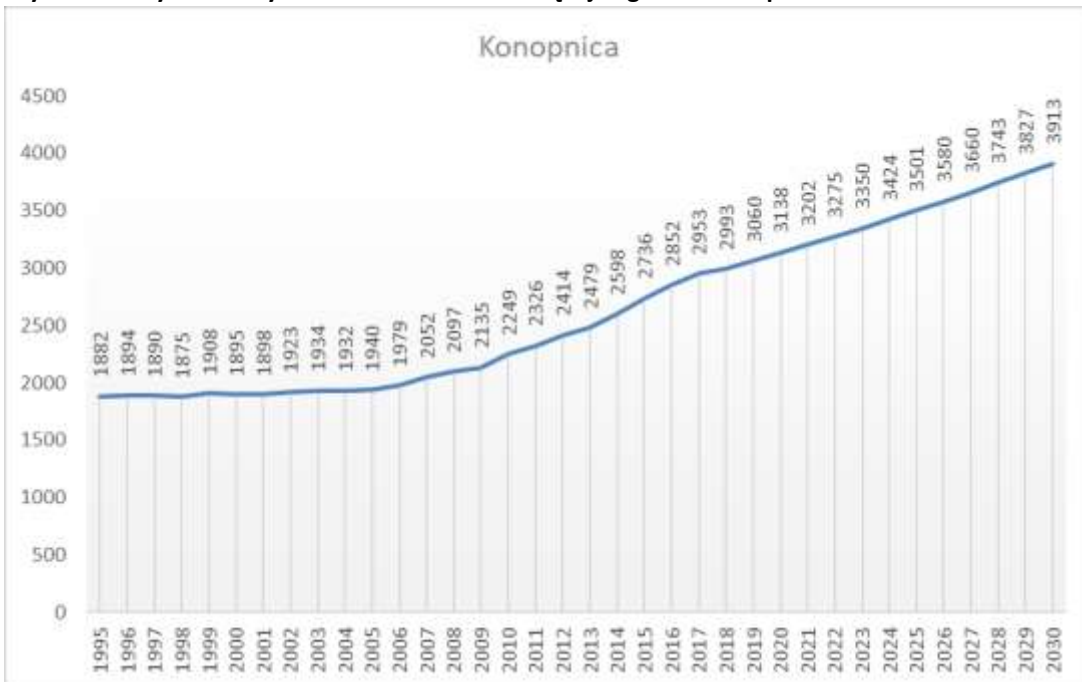
Wykres 7. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Kamionka

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W gminie Kamionka liczba osób w wieku 60+ zaczęła rosnąć w roku 2012. Zgodnie z prognozą ten trend utrzyma się do 2030 r., a liczba seniorów osiągnie 1577.

Wykres 8. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Konopnica

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognoz w gminie Konopnica osób co najmniej 60-letnich w roku 2030 będzie 3913. Regularny wzrost liczby seniorów rozpoczął się 12 lat temu i powinien być kontynuowany w najbliższej dekadzie.

Wykres 9. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Miasto Lubartów

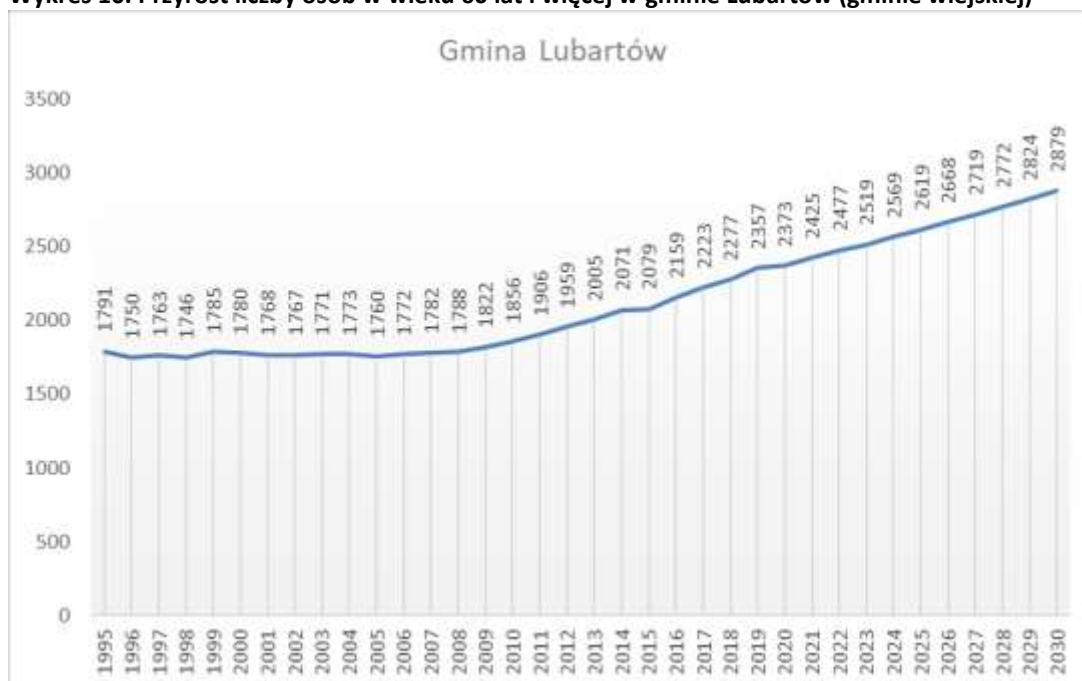

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W gminie miejskiej Lubartów w roku 2030 liczba osób w wieku 60 i więcej lat wyniesie według prognoz 7472. Gminę tę cechuje wysoka dynamika w omawianym aspekcie.

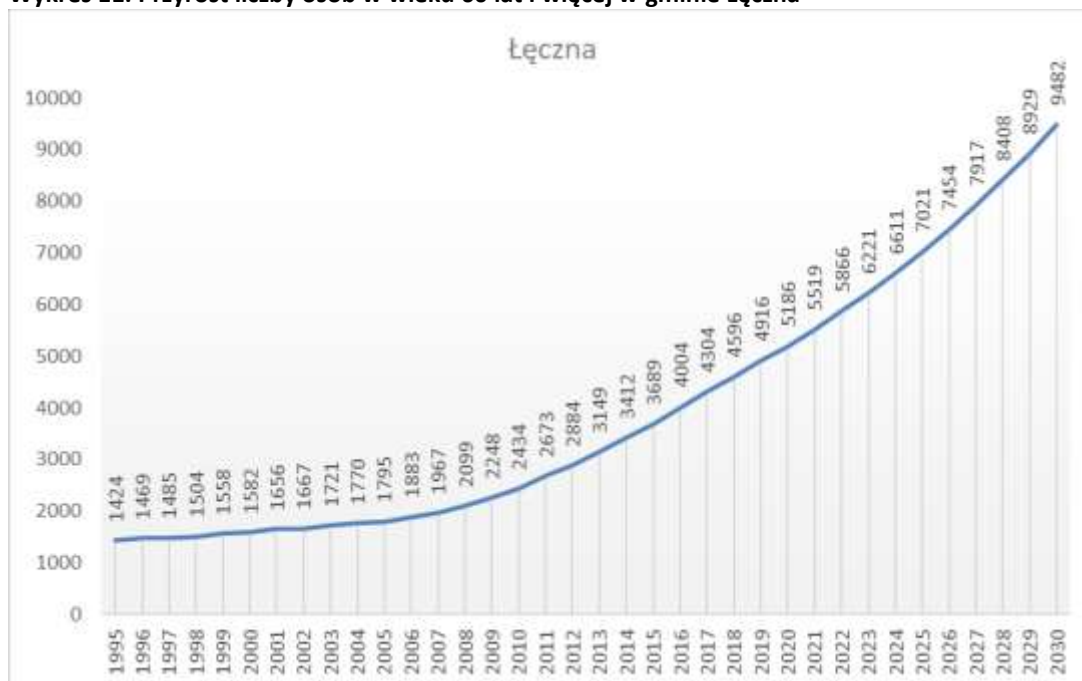
Wykres 10. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Lubartów (gminie wiejskiej)

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Na podstawie wyliczeń można stwierdzić, że w gminie wiejskiej Lubartów osób co najmniej 60-letnich w roku 2030 będzie 3886. Gminę tę cechuje znacząco mniejsza dynamika w tym aspekcie, niż ma to miejsce w gminie miejskiej Lubartów.

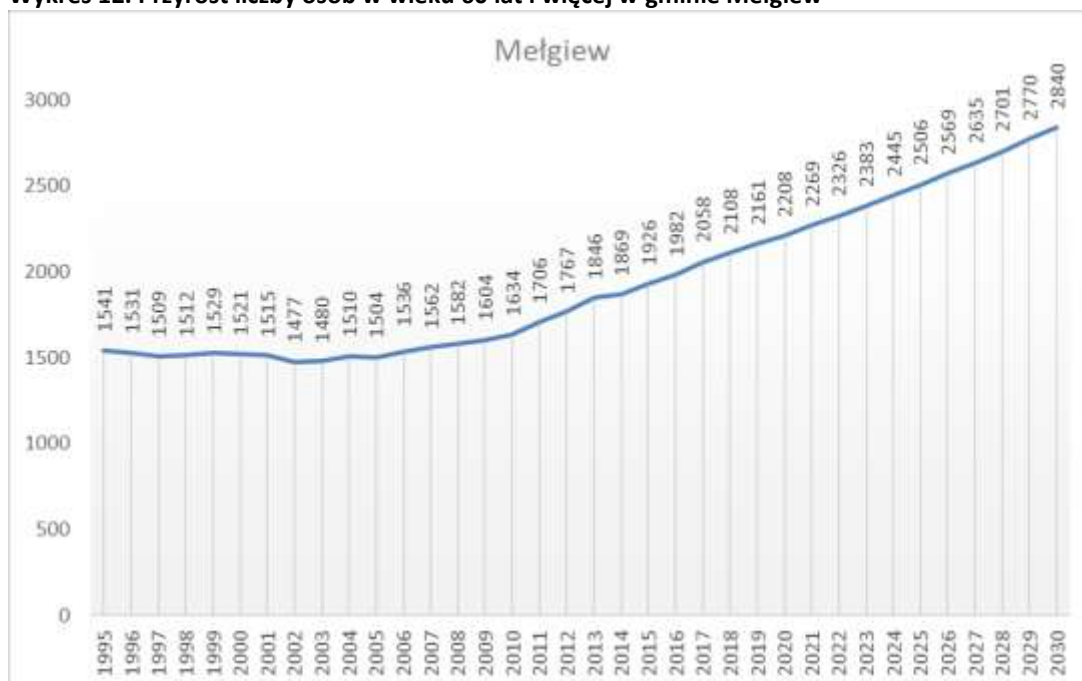
Wykres 11. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie łączna

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Gmina łączna charakteryzuje się bardzo wysokim przyrostem osób w wieku 60+. Według prognozy ich liczba w roku 2030 wyniesie 9482.

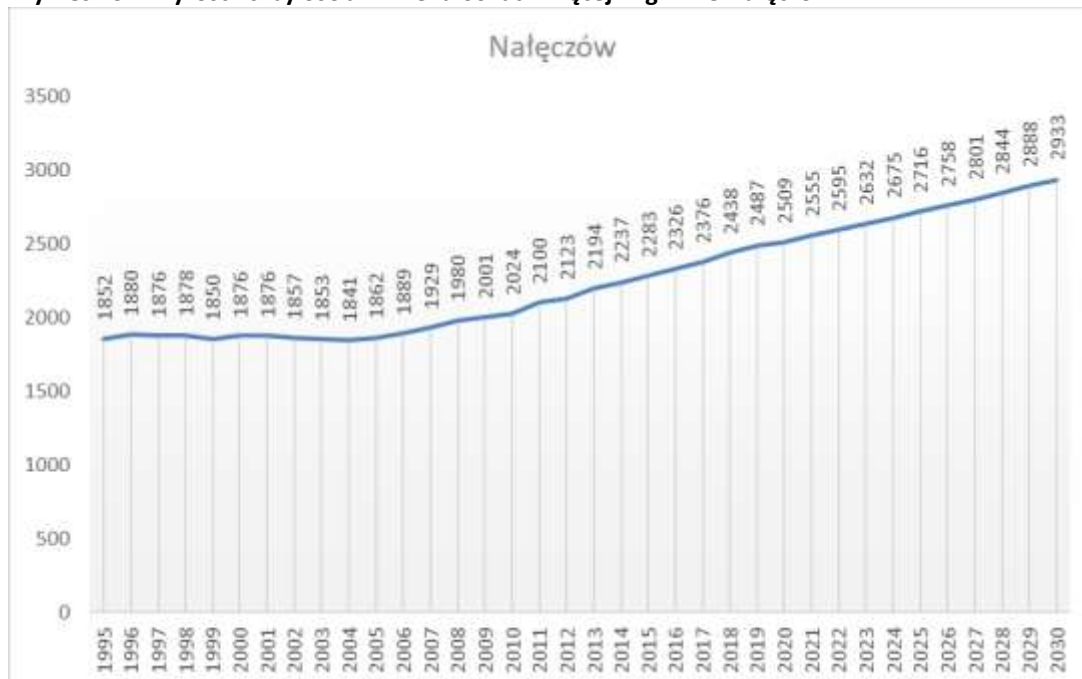
Wykres 12. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Mełgiew

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Na podstawie prognozy można stwierdzić, że w gminie Mełgiew w roku 2030 będzie 2840 osób w wieku co najmniej 60 lat. Gmina jest kolejnym przykładem stabilnego trendu zwykłego, który zapoczątkowany został około 2010 r.

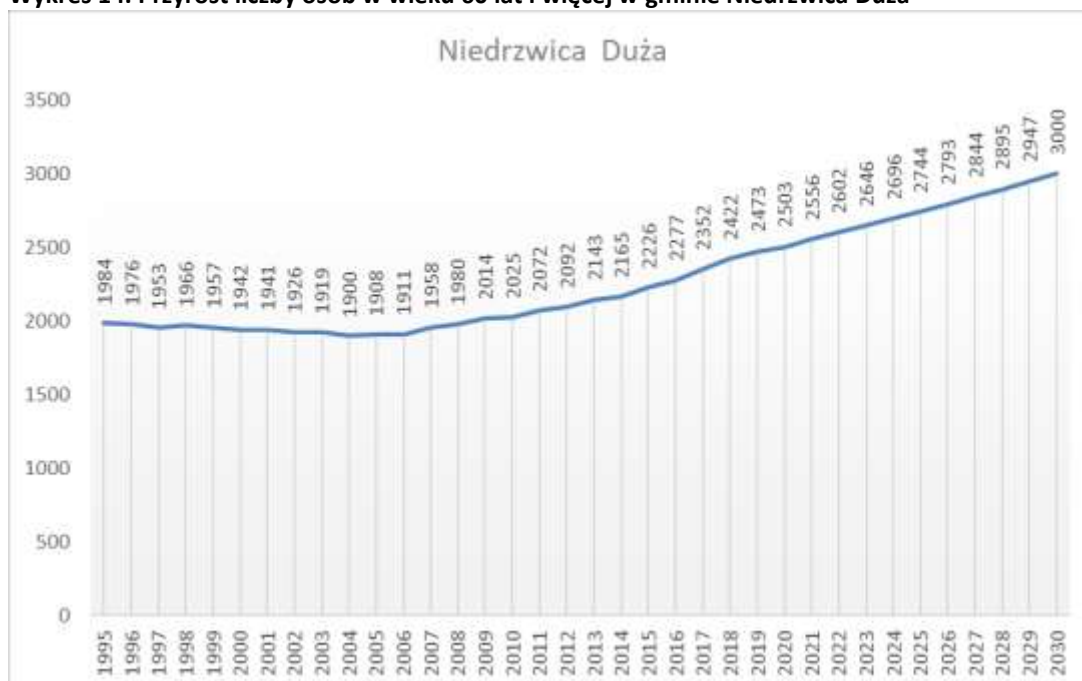
Wykres 13. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Nałęczów

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognoz w gminie Nałęczów w roku 2030 będzie 2933 osób co najmniej 60-letnich. Gminę tę cechuje umiarkowana dynamika w aspekcie przyrostu osób w najwyższych przedziałach wiekowych.

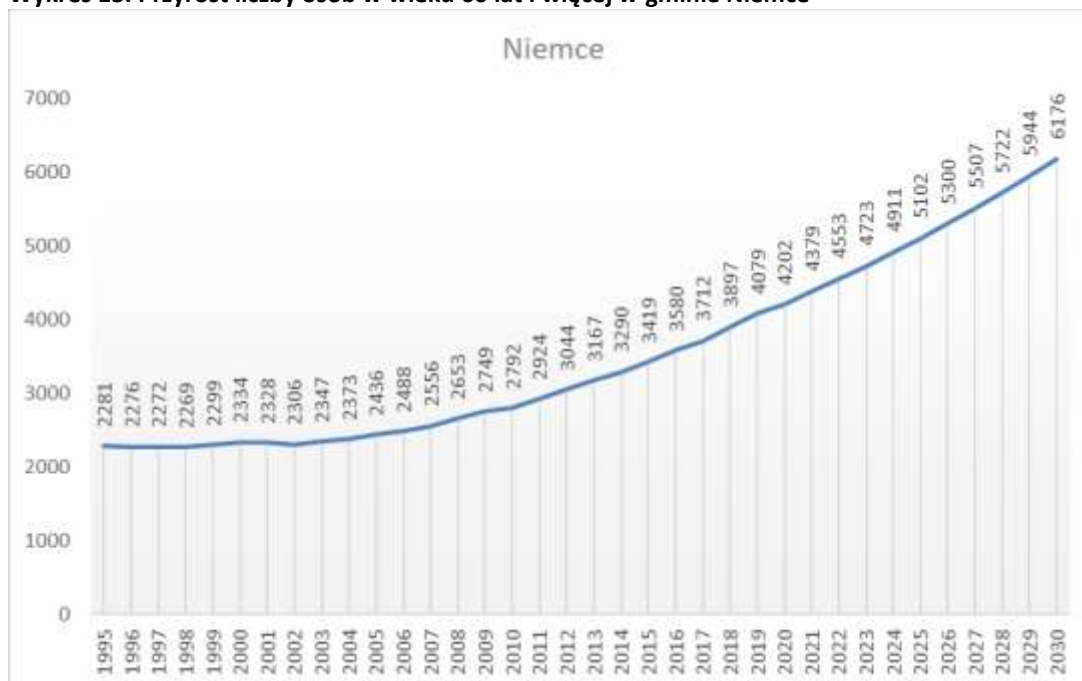
Wykres 14. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Niedzwica Duża

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognoz w gminie Niedzwica Duża w roku 2030 będzie 3000 osób co najmniej 60-letnich. Również i tę gminę cechuje umiarkowana dynamika w aspekcie przyrostu osób w najwyższych przedziałach wiekowych.

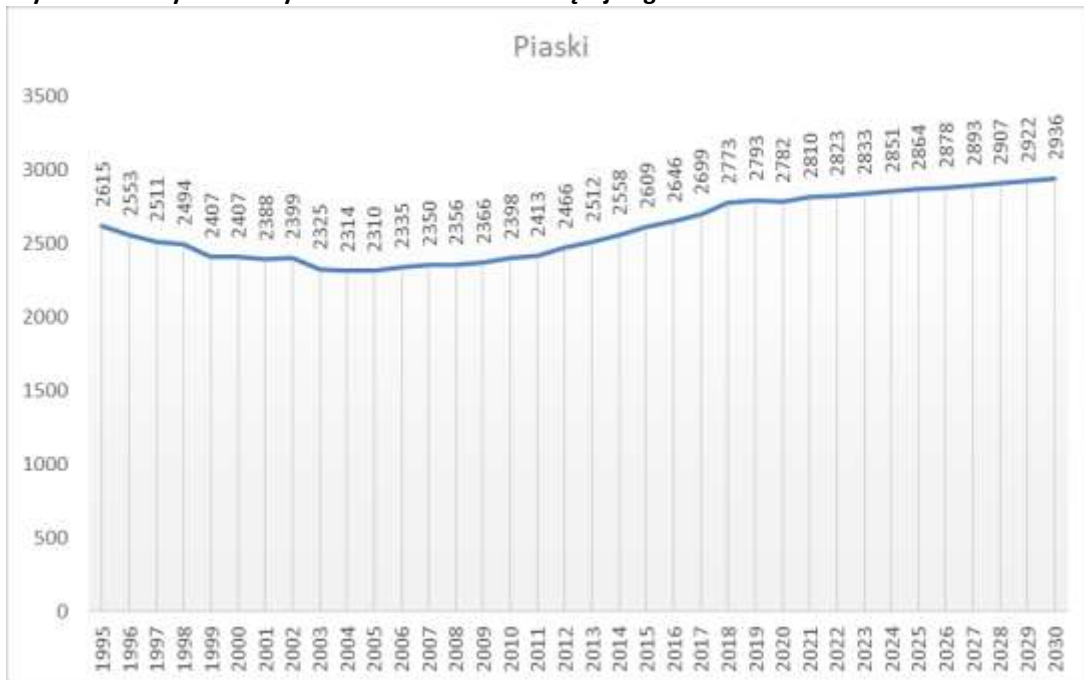
Wykres 15. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Niemce

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognoz w gminie Niemce w roku 2030 będzie 6176 osób co najmniej 60-letnich. W gminie tej można mówić o wysokiej dynamice w aspekcie przyrostu osób w najwyższych przedziałach wiekowych.

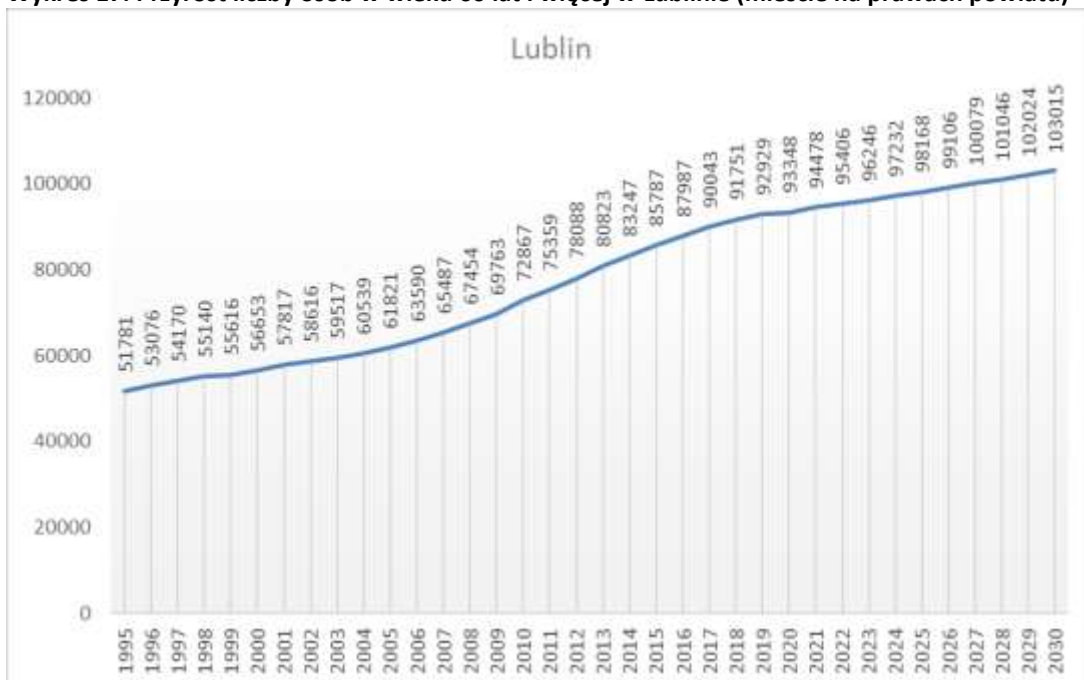
Wykres 16. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Piaski

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognoz w gminie Piaski w roku 2030 będzie 2936 osób co najmniej 60-letnich. Gmina jest jednym z nielicznych przykładów bardzo niskiego tempa wzrostu liczby seniorów.

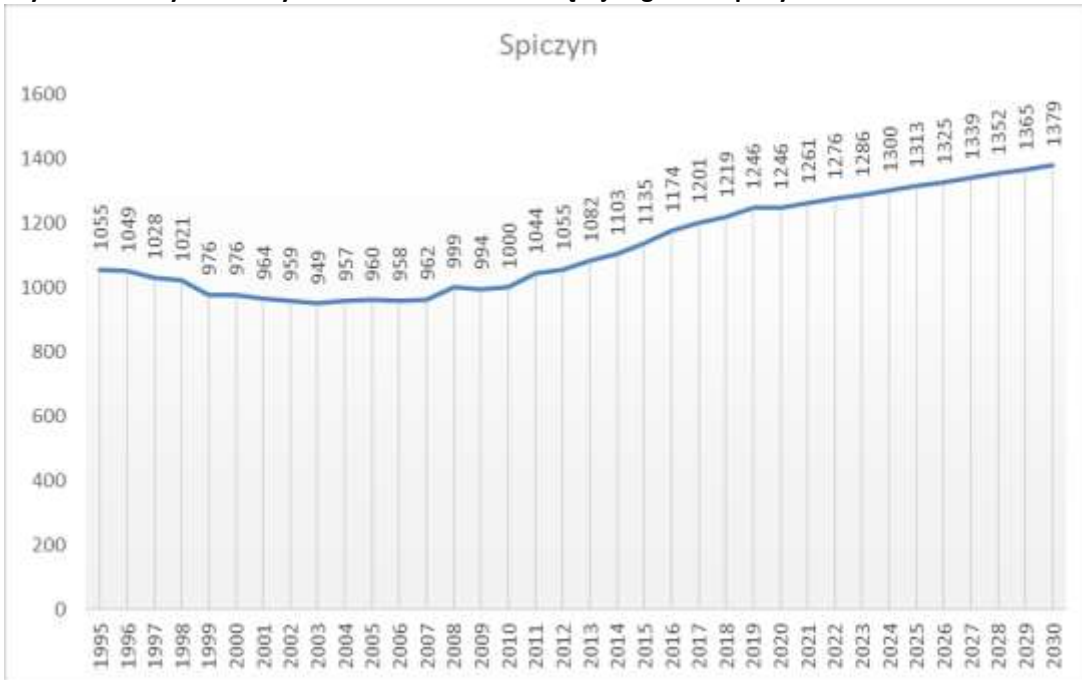
Wykres 17. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w Lublinie (mieście na prawach powiatu)

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W mieście na prawach powiatu Lublin według przeprowadzonych wyliczeń w roku 2030 będzie 103 015 osób w wieku co najmniej 60 lat. Prognozowana dynamika wzrostu nie jest najszybsza, ale w związku z liczbą mieszkańców skala wyzwań czekających stolicę regionu wydaje się być największa.

Wykres 18. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Spiczyn

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według prognoz w gminie Spiczyn w roku 2030 będzie 1379 osób co najmniej 60-letnich. Gmina charakteryzowała się tendencją spadkową aż do około 2009 roku. Od tego czasu następuje umiarkowany wzrost, który powinien się utrzymać w najbliższym dziesięcioleciu.

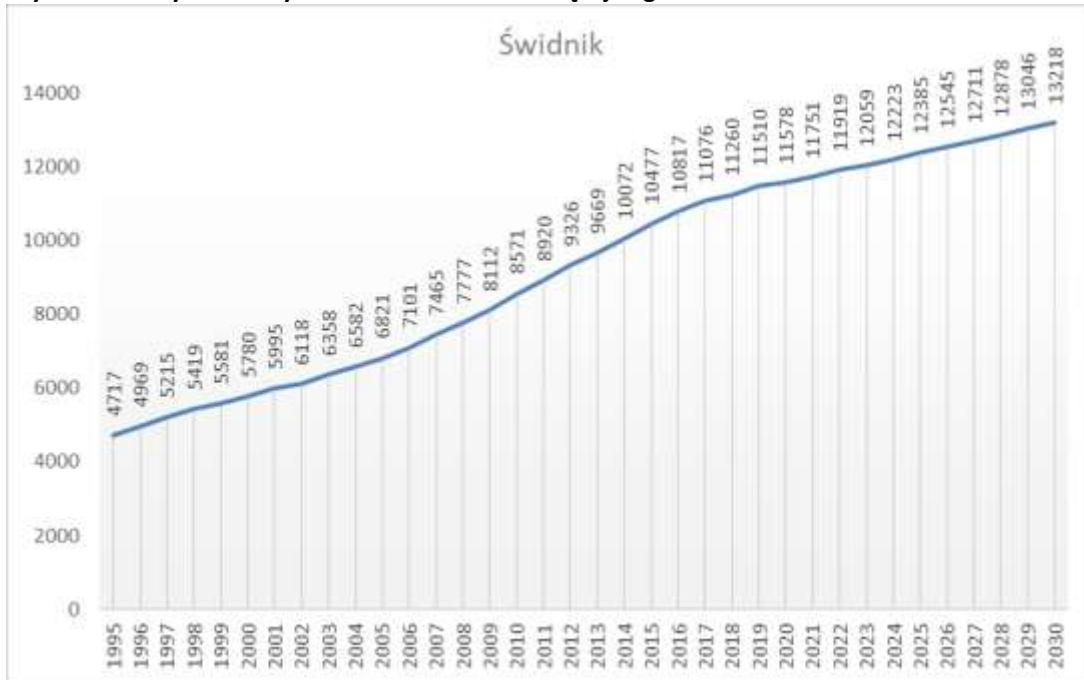
Wykres 19. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Strzyżewice

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

W gminie Strzyżewice prognozuje się, że w roku 2030 będzie 2382 osób w wieku 60+. Na tle innych gmin widoczny jest dość dynamiczny przyrost zapoczątkowany około roku 2010.

Wykres 20. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Świdnik

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Według przeprowadzonych wyliczeń w gminie Świdnik w roku 2030 będą 13218 osoby w wieku co najmniej 60 lat. Gmina miejska charakteryzowała się znacznym przyrostem do roku 2018. W najbliższych latach prognoza wskazuje nieznaczne wyhamowanie tendencji wzrostowej.

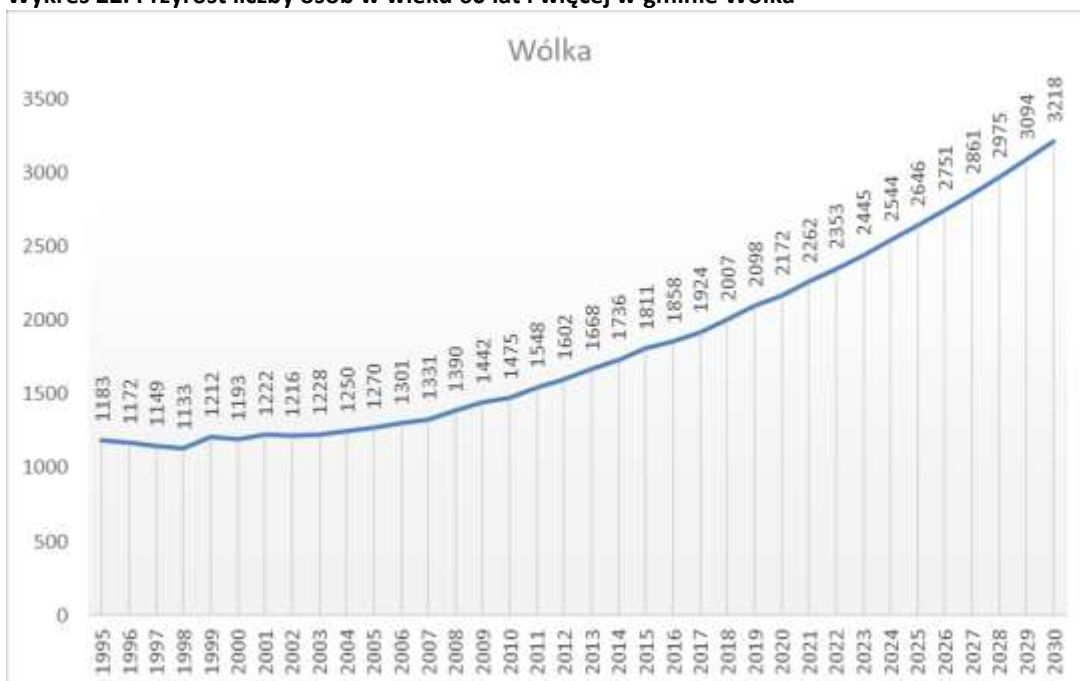
Wykres 21. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Wojciechów

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Gmina Wojciechów do roku 2015 charakteryzowała się stabilną liczbą osób w wieku 60+. Od tego czasu występuje lekka tendencja wzrostowa. Zgodnie z prognozą w 2030 roku w gminie mieszkało będzie 1687 osób powyżej 60 roku życia.

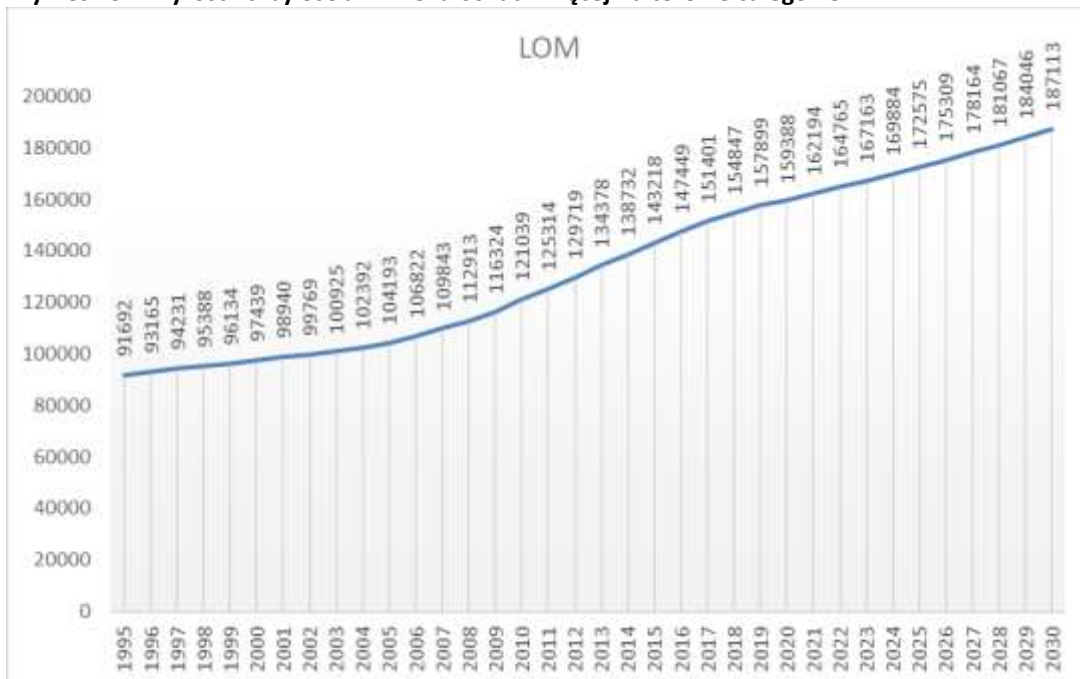
Wykres 22. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w gminie Wólka

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Prognozuje się, że w gminie Wólka w roku 2030 będzie 3218 osób co najmniej 60-letnich. Gminę tę na tle innych gmin wiejskich cechuje wysoki wzrost. Tendencja taka może być spowodowana dynamicznym rozwojem osiedla Borek.

Wykres 23. Przyrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej na terenie całego LOM

Źródło: wyliczenia własne w oparciu o dane udostępnione przez GUS w BDL

Podsumowując, zgodnie z prognozą na terenie całego LOM do roku 2030 liczba osób w wieku 60 lat i więcej powinna wynieść około 187 tysięcy. Wszystkie gminy odnotowywać będą wzrost w badanym obszarze, z czego największy przyrost procentowy wystąpi w gminach Głusk, Jastków, Konopnica, Mełgiew oraz Wólka. Gminy te są głównymi miejscami, w których osiedlają się mieszkańcy Lublina.

Zbliżone wyniki zaprezentowane są w przygotowanej w roku 2017 przez Główny Urząd Statystyczny *Prognozie ludności gmin na lata 2017-2030*.

Tabela 4. Prognoza ludności w wieku 60+ dla gmin LOM do roku 2030 wg GUS

Powiat	Gmina	Płeć	2016	2030
Lublin		Ogółem	87 987	97 362
		Mężczyźni	33 959	37 684
		Kobiety	54 028	59 678
lubartowski	Kamionka	Ogółem	1389	1644
		Mężczyźni	545	686
		Kobiety	844	958
	Gmina Lubartów	Ogółem	2 159	2 959
		Mężczyźni	858	1 299
		Kobiety	1 301	1 660
	Miasto Lubartów	Ogółem	5 433	6 497
		Mężczyźni	2 269	2 559
		Kobiety	3 164	3 938
lubelski	Bełżyce	Ogółem	2900	3611
		Mężczyźni	1193	1518
		Kobiety	1707	2093
	Bychawa	Ogółem	2812	3213
		Mężczyźni	1142	1361
		Kobiety	1670	1852
	Garbów	Ogółem	1879	2324
		Mężczyźni	764	998
		Kobiety	1115	1326
	Głusk	Ogółem	1 825	2 912
		Mężczyźni	795	1 265
		Kobiety	1 030	1 647
	Jabłonna	Ogółem	1 711	2 044
		Mężczyźni	668	864
		Kobiety	1 043	1 180
	Jastków	Ogółem	2 755	4 025
		Mężczyźni	1 166	1 800
		Kobiety	1 589	2 225
	Konopnica	Ogółem	2 852	4 062
		Mężczyźni	1 236	1 805
		Kobiety	1 616	2 257
	Niedzwica Duża	Ogółem	2 277	2 958
		Mężczyźni	948	1 314
		Kobiety	1 329	1 644
Niemce	Ogółem	3 580	5 422	
	Mężczyźni	1 548	2 431	
	Kobiety	2 032	2 991	

Powiat	Gmina	Płeć	2016	2030
	Strzyżewice	Ogółem	1 717	2 101
		Mężczyźni	720	919
		Kobiety	997	1 182
	Wojciechów	Ogółem	1366	1592
		Mężczyźni	536	673
		Kobiety	830	919
	Wólka	Ogółem	1 858	2 999
		Mężczyźni	754	1 340
		Kobiety	1 104	1 659
łęczyński	Łęczna	Ogółem	4004	6474
		Mężczyźni	1821	2710
		Kobiety	2183	3764
	Spiczyn	Ogółem	1 174	1 431
		Mężczyźni	479	608
		Kobiety	695	823
puławski	Nałęczów	Ogółem	2 326	2 661
		Mężczyźni	888	1 034
		Kobiety	1 438	1 627
świdnicki	Mełgiew	Ogółem	1 982	2 726
		Mężczyźni	863	1 206
		Kobiety	1 119	1 520
	Piaski	Ogółem	2 646	2 989
		Mężczyźni	1 045	1 265
		Kobiety	1 601	1 724
	Świdnik	Ogółem	10 817	12 030
		Mężczyźni	4 453	4 812
		Kobiety	6 364	7 218

Źródło: GUS – Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030

Oba przedstawione powyżej zestawienia wskazują jednoznacznie na istotny wzrost liczby ludności w wieku 60+ w roku 2030. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że zarazem ogólna liczba ludności będzie maleć w niemal każdej jednostce administracyjnej, należy zaznaczyć, że odsetek ludności w wieku powyżej 60 lat znacząco wzrośnie. Dotyczyć to będzie zarówno kobiet, jak i mężczyzn.

W gminach LOM nie ma ani jednej gminy, w której prognozowana liczba osób starszych do 2030 byłaby niższa niż w latach bazowych (odpowiednio 2020 i 2016 rok), mimo iż lubelskie należy do województw, które będzie się wyludniać relatywnie szybciej niż Polska w ogóle.

Biorąc pod uwagę scharakteryzowane wyżej tendencje należy przypuszczać, że wraz z upływem lat problemy osób starszych i osób z niepełnosprawnościami będą miały coraz większe znaczenie dla lokalnych i regionalnych polityk rozwojowych. Oznaczać to będzie konieczność podjęcia działań w zakresie zapewnienia pomocy osobom starszym i z niepełnosprawnościami, w tym – rozwoju infrastruktury pomocy społecznej.

2.3. Osoby z niepełnosprawnością w jednostkach samorządowych LOM

W przypadku badań i analiz ilościowych zjawiska niepełnosprawności występuje problem z definicją niepełnosprawności i idącą za tym niekonsekwencją w ujmowaniu osób z niepełnosprawnościami w różnych rejestrach, zestawieniach i statystykach. Jak wskazano w *Programie działań na rzecz niepełnosprawnych mieszkańców miasta Lublina na lata 2021-2025*: „Organy powołane do orzekania o niepełnosprawności powielają swoją pracę, w związku z tym nie ma możliwości, aby kompatybilnie uzupełniały statystyki. Osoby z niepełnosprawnościami ujmowane są w nich wielokrotnie, albo w ogóle się w nich nie znajdują” (s. 12).

Nie ma również jednolitego nazewnictwa i określania niepełnosprawności. „Ustawa *O rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* definiuje niepełnosprawność jako **trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych** z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Definicja ta jest stosowana przez zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności do celów pozarentowych” (*Program działań na rzecz niepełnosprawnych...*, s.12). O niepełnosprawności tak definiowanej orzekają (<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,13,instytucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady>):

- Powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako pierwsza instancja;
- Wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako druga instancja.

Orzeczenia o niepełnosprawności zawierają informację na temat stopnia niepełnosprawności (lekki, umiarkowany, znaczny).

Natomiast Ustawa „*O emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*” definiuje pojęcia:

1. Niezdolności do pracy jako całkowicie lub częściowo utraconej zdolności do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i bez rokowania na odzyskanie tej zdolności po przekwalifikowaniu;
2. Niezdolności do samodzielnej egzystencji jako naruszenie sprawności organizmu w stopniu powodującym konieczność stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych” (*Program działań na rzecz niepełnosprawnych...*, s. 12).

Przed 1 stycznia 1998 w orzecznictwie stosowano kwalifikację do grupy inwalidzkiej. Wzajemne zależności między różnymi systemami wskazano w poniższej tabeli.

Tabela 5. Równoważność zapisów stopni niepełnosprawności w obecnym i byłym systemie orzecznictwa

Stopnie niepełnosprawności orzekane przez powiatowe lub wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o stopniu niepełnosprawności	Orzeczenia wydawane przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych	Orzeczenia wydawane przez komisje do spraw inwalidztwa i zatrudnienia	Orzeczenia Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
lekki	częściowa niezdolność do pracy	III grupa inwalidzka	stała lub długotrwała niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym bez prawa do zasiłku pielęgnacyjnego
umiarkowany	częściowa niezdolność do pracy na orzeczeniu		brak

Stopnie niepełnosprawności orzekane przez powiatowe lub wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o stopniu niepełnosprawności	Orzeczenia wydawane przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych	Orzeczenia wydawane przez komisje do spraw inwalidztwa i zatrudnienia	Orzeczenia Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
	wydanym w okresie od 1 stycznia do 16 sierpnia 1998 r.	II grupa inwalidzka	
	całkowita niezdolność do pracy		
znaczny	całkowita niezdolność do pracy i do samodzielnej egzystencji	I grupa inwalidzka	stała lub długotrwała niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym z prawem do zasiłku pielęgnacyjnego

Źródło: <https://www.pfron.org.pl/osoby-niepelnosprawne/dofinansowanie-dzialalnosci-gospodarczej/refundacja-skladek-zus/status-osoby-niepelnosprawnej/?fbclid=IwAR2AIRPPFo-7FCPSJrcVtHi6Fo6bHMjh3JsfDGZBpN8I25isCpWVFURBoI4>

Innym ważnym czynnikiem jest prawny status osób z niepełnosprawnościami. I tak podzielić je można:

1. Osoby niepełnosprawne prawnie – osoby posiadające aktualne orzeczenie wydane przez uprawniony do tego organ.
2. Osoby niepełnosprawne biologicznie – osoby, które nie posiadają orzeczenia o niepełnosprawności, ale posiadają bądź odczuwają brak możliwości pełnego uczestnictwa w życiu społeczno-zawodowym spowodowaną procesem chorobowym.

Jednym ze źródeł danych w zakresie liczby osób z niepełnosprawnościami w poszczególnych gminach w zależności od stopnia niepełnosprawności jest ZUS (osoby z orzeczoną niezdolnością do pracy i/lub samodzielnej egzystencji pobierające świadczenia). Zgodnie z pozyskanymi z ZUS danymi najwięcej osób posiada orzeczenia o częściowej niezdolności do pracy, jednak nie jest to znacząca różnica w stosunku do pozostałych rodzajów. Struktura płciowa z kolei wskazuje na nieznaczną przewagę kobiet.

Dane są spójne z danymi spisowymi z roku 2011 pod względem wyraźnego w województwie (ale też w Polsce) zjawiska: w gminach LOM wśród osób z niepełnosprawnościami dominującą grupę stanowią osoby starsze – powyżej 60, a zwłaszcza powyżej 70 roku życia.

Tabela 6. Osoby z orzeczoną niezdolnością do pracy i/lub samodzielnej egzystencji pobierające świadczenia wypłacane przez ZUS w gminach LOM (dane zaokrąglone)

Gmina	Ogółem	Płeć		Orzeczenie			Przedział wiekowy		
		Kobiety	Mężczyźni	Częściowa niezdolność do pracy	Całkowita niezdolność do pracy	Całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji	17-60 lat	61-70 lat	71 lat i więcej
Lublin	20630	10940	9690	7320	6360	6950	6070	5890	8670

Gmina	Ogółem	Płeć		Orzeczenie			Przedział wiekowy		
		Kobiety	Mężczyźni	Częściowa niezdolność do pracy	Całkowita niezdolność do pracy	Całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji	17-60 lat	61-70 lat	71 lat i więcej
Bełżyce	760	390	370	220	200	340	290	190	280
Bychawa	570	260	310	230	140	200	190	160	220
Garbów	365	170	195	130	115	120	140	110	115
Głusk	430	190	240	165	125	140	170	130	130
Jabłonna	485	220	265	160	155	170	200	120	165
Jastków	640	295	345	210	220	210	270	170	200
Kamionka	280	115	165	105	75	100	130	80	70
Konopnica	655	310	345	220	195	240	250	180	225
Miasto Lubartów	1490	775	715	510	410	570	480	530	480
Gmina Lubartów	400	220	180	145	110	145	160	90	150
Łączna	1465	625	840	555	430	480	670	500	295
Mełgiew	455	170	285	160	135	160	160	140	155
Nałęczów	515	230	285	170	145	200	170	150	195
Niedzwica Duża	550	240	310	205	145	200	210	130	210
Niemce	905	415	490	325	300	280	320	270	315
Piaski	520	260	260	205	145	170	200	120	200
Spiczyn	235	90	145	90	60	85	75	75	85
Strzyżewice	430	200	230	150	125	155	170	130	130
Świdnik	2370	1180	1190	880	700	790	740	700	930
Wojciechów	310	150	160	100	100	110	90	90	130
Wólka	515	240	275	200	165	150	210	150	155
LOM	34975	17680	17395	12455	10555	11965	11365	10105	13505

Źródło: Niepublikowane dane ZUS

Innym sposobem na ocenę populacji osób z niepełnosprawnościami jest analiza liczby orzeczeń o niepełnosprawności wydawanych w poszczególnych gminach przez powołane w tym celu powiatowe zespoły. Pomimo tego, że nie posiadają one informacji o aktualnie obowiązujących orzeczeniach, możliwa jest analiza ilości orzeczeń wydawanych w skali roku. Poniższe zestawienie potwierdza, że

w większości gmin najczęściej orzeczenia otrzymują osoby w wieku powyżej 60 lat. Co więcej zgodnie z danymi powiatowych zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności osoby takie o wiele częściej posiadają orzeczenia dotyczące dwóch lub trzech różnych rodzajów niepełnosprawności.

Tabela 7. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydanych przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności

Gmina	2019			2020			2021		
	Poniżej 16 roku życia	16-59 lat	60 i więcej	Poniżej 16 roku życia	16-59 lat	60 i więcej	Poniżej 16 roku życia	16-59 lat	60 i więcej
Lublin	653	2664	2894	513	2016	2081	886	2915	2978
Bełżyce	29	119	99	28	115	89	36	108	113
Bychawa	35	106	131	48	96	91	27	90	105
Garbów	21	54	78	27	45	53	27	54	48
Głusk	49	96	74	46	67	57	47	66	65
Jabłonna	33	69	89	30	61	40	25	63	56
Jastków	44	144	152	42	101	96	31	95	197
Kamionka	14	62	64	11	56	45	10	50	36
Konopnica	37	102	92	28	64	65	25	86	103
Miasto Lubartów	33	229	281	29	184	250	49	149	199
Gmina Lubartów	23	98	120	25	93	73	13	102	107
Łączna	51	331	308	49	241	270	35	167	229
Mełgiew	36	112	78	12	97	79	35	108	98
Nałęczów	24	77	115	14	105	89	12	98	161
Niedzwica Duża	22	91	109	48	94	62	28	86	59
Niemce	79	286	182	69	137	123	66	156	161
Piaski	27	81	159	17	79	115	16	85	136
Spiczyn	12	57	68	15	42	53	12	33	36
Strzyżewice	18	64	61	31	49	50	13	52	56
Świdnik	98	430	740	111	401	582	131	423	644
Wojciechów	17	28	31	19	29	30	11	34	43
Wólka	40	118	74	40	122	58	39	99	67

Gmina	2019			2020			2021		
	Poniżej 16 roku życia	16-59 lat	60 i więcej	Poniżej 16 roku życia	16-59 lat	60 i więcej	Poniżej 16 roku życia	16-59 lat	60 i więcej
LOM	1395	5418	5999	1252	4294	4451	1574	5119	5697

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych powiatowych zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności

2.4. Diagnoza warunków mieszkaniowych, sytuacji ekonomicznej, sytuacji rodzinnej, podejmowanych aktywności przez osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami

Warunki mieszkaniowe osób starszych są na ogół dobre. Większość z nich jest właścicielami lub głównymi lokatorami swoich mieszkań. Zamieszkują w blokach, prywatnych kamienicach, domach jednorodzinnych. [...] Najczęściej osoby starsze, to osoby posiadające stałe własne źródło dochodu - świadczenie emerytalne lub rentowe. Osoby nieposiadające dochodu pozostają na utrzymaniu rodziny lub korzystają z pomocy społecznej.

Osoby w wieku 60 lat i więcej przeważnie posiadają bliską rodzinę, większość z nich jednak prowadzi gospodarstwa jednoosobowe. Seniorzy wskazują, że w większości przypadków utrzymują poprawne relacje z najbliższą rodziną i sąsiadami. Mogą liczyć na doraźne lub stałe wsparcie, najczęściej w formie usług typu zakupy, sprzątanie, pomocy w umówieniu wizyty u lekarza. [...]

Zjawiskiem, które nasiliło się w ostatnim okresie jest emigracja zarobkowa osób z najbliższej rodziny. To wiąże się z nieregularnym utrzymywaniem kontaktów telefonicznych bądź bardzo sporadycznych odwiedzin [...]. Mniejszość [...] stanowią osoby, które nie mogą liczyć na żadną pomoc ze strony rodziny, bądź nie utrzymują żadnych kontaktów z najbliższymi.

Aktywność seniorów w przeważającym stopniu zależy od stanu ich zdrowia, sprawności ruchowej i intelektualnej oraz od sytuacji finansowej. Osoby samodzielne i sprawne fizycznie chętnie wychodzą na spacerki [...]. Istotnym elementem są zainteresowania związane z tematyką religijną. Liczna grupa seniorów regularnie chodzi do kościoła, udziela się w organizacjach przykościelnych [...]. Ważny element życia wielu seniorów stanowi opieka nad zwierzętami, które są traktowane jak bliskie im osoby. [...] Aktywność seniorów w dużym stopniu uzależniona jest, poza sytuacją finansową i zdrowotną, od poziomu wykształcenia i posiadanych zainteresowań oraz preferowanych form aktywności podejmowanych we wcześniejszych okresach ich życia („Program Wsparcia i Aktywizacji Społecznej Seniorów na terenie Miasta Lublin w latach 2021-2025”).

Pewnym tłem informującym o sytuacji ekonomicznej seniorów zamieszkujących Lubelski Obszar Metropolitalny są dane nt. wysokości przeciętnych świadczeń rentowych i emerytalnych, zawarte w poniższej tabeli.

Tabela 8. Przeciętna miesięczna renta i emerytura (brutto) w województwie lubelskim w 2021 r.

Przeciętna miesięczna renta i emerytura w województwie lubelskim w 2021 r.	Kwota w zł (brutto)
I kwartał	2276,17
I półrocze	2295,48

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zgodnie z zapisami „Programu działań Miasta Lublin na rzecz mieszkańców z niepełnosprawnościami na lata 2021-2025” Województwo lubelskie ma najwyższy wskaźnik niepełnosprawności w kraju. Odsetek osób niepełnosprawnych (prawnie i biologicznie) w Polsce to 12,3%. Odsetek osób niepełnosprawnych (prawnie i biologicznie) w woj. lubelskim – 14,3%. Jednocześnie zauważa się tendencję wzrostową liczby orzeczeń wydawanych osobom po 60 r. ż. (wzrost o 523 osób, co daje wzrost o 7,64%).

W końcu IV kwartału 2020 r. w województwie lubelskim liczba pracujących osób niepełnosprawnych wyniosła 14,4 tys., z tego większość (64,9%) zatrudniona była w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 49 osób. Zdecydowana większość osób niepełnosprawnych (62,7%) pracowała w sektorze prywatnym. Najwięcej niepełnosprawnych pracowało w sekcjach: przetwórstwo przemysłowe

(26,9%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (15,2%) oraz handel; naprawa pojazdów samochodowych (15,1%). Na stanowiskach specjalnie dostosowanych do potrzeb wynikających z niepełnosprawności pracowało 3,0 tys. osób niepełnosprawnych, z tego większość (66,6%) była zatrudniona w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 49 osób, natomiast według sekcji największej osób pracowało w przetwórstwie przemysłowym (42,8%).

W końcu IV kwartału 2020 r. zwiększeniem zatrudnienia osób niepełnosprawnych zainteresowanych było 1,3 tys. zakładów w województwie. Były to przede wszystkim firmy z sektora prywatnego (82,7% ogółu zainteresowanych podmiotów) oraz głównie jednostki o liczbie pracujących powyżej 49 osób (50,7%). Przeważały podmioty działające w sekcjach: handel; naprawa pojazdów samochodowych (44,2%), przetwórstwo przemysłowe (12,5%) oraz administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (8,2%). *Publikacja Urzędu Statystycznego w Lublinie „Popyt na pracę w województwie lubelskim w 2020 r.”*

W obszarze aktywizacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami szczególną rolę odgrywają zakłady pracy chronionej i zakłady aktywności zawodowej.

Zakład pracy chronionej jest przedsiębiorstwem przystosowanym do zatrudniania osób z wyższymi stopniami niepełnosprawności. Wśród głównych celów jego funkcjonowania znajduje się nie tylko wypracowanie zysku, ale także właśnie aktywizacja zawodowa osób, które nie poradziłyby sobie na otwartym rynku pracy (<http://www.watchdogpfron.pl/co-to-jest-zaklad-pracy-chronionej-zpchr/> dostęp: 13.12.2021). Podstawę prawną dla ich działalności stworzyła ustawa o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych uchwalona 9 maja 1991 r. (Dz.U. 1991 Nr 46 poz. 201).

Zgodnie ze stanem na dzień 30 kwietnia 2021 r. w województwie lubelskim funkcjonuje 19 zakładów pracy chronionej (w tym 7 spółdzielni), z tego na terenie LOM funkcjonuje 6 z nich - 5 w Lublinie, 1 w Niemcach (<https://www.lublin.uw.gov.pl/wps/wykaz-zak%C5%82ad%C3%B3w-pracy-chronionej-w-wojew%C3%B3dztwie-lubelskim> dostęp: 13.12.2021).

„Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką, która zapewnia zatrudnienie osobom niepełnosprawnym ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz osobom z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Osoby te wymagają specjalnych tzw. chronionych warunków pracy. ZAZ może być utworzony na terenie, na którym występują problemy ze znalezieniem stanowisk pracy chronionej i starosta wyda opinię o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej na danym terenie”. (<https://www.pfron.org.pl/instytucje/placowki/zaz/> dostęp: 13.12.2021).

W całym województwie lubelskim na dzień 30 kwietnia 2021 roku funkcjonowało 8 Zakładów Aktywności Zawodowej, w tym 2 na terenie LOM:

- Zakład Aktywności Zawodowej Charytatywne Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Chorym "Misericordia" w Lublinie;
- Powiatowy Zakład Aktywności Zawodowej w Łęcznej.

Osoby niepełnosprawne mimo powszechnego charakteru bezrobocia, są niewątpliwie kategorią ludności najsilniej odczuwającą trudności związane z pozyskaniem, wykonywaniem i utrzymaniem pracy, dla których praca stanowi nie tylko źródło dochodów umożliwiających zaspokajanie potrzeb, ale także najskuteczniejszy sposób rehabilitacji społeczno-zawodowej. Problem aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych nabierał w ostatnich latach różnego znaczenia, co podyktowane było przede wszystkim ogólną sytuacją społeczno-gospodarczą rzutującą na całokształt życia społeczeństwa.

Tendencje dotyczące aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych są przede wszystkim wypadkową struktury wieku i stanu zdrowia tej populacji. Z przyczyn zdrowotnych osoby niepełnosprawne są z założenia znacznie mniej aktywne zawodowo niż osoby sprawne. Jednak nie znaczy to, że bierność zawodowa osób niepełnosprawnych, zwłaszcza będących w wieku aktywności zawodowej jest zjawiskiem prawidłowym. Znaczna część tych osób może i powinna pracować zawodowo w odpowiednich warunkach. Niestety nie zawsze osoby niepełnosprawne gotowe podjąć pracę są w stanie ją zdobyć, zasilając tym samym szeregi bezrobotnych. Z drugiej strony stosunkowo liczna pozostaje grupa osób niepełnosprawnych, które przekroczyły wiek emerytalny, lecz nadal pracują. Dotyczy to zwłaszcza mieszkańców wsi i jest zapewne konsekwencją specyfiki pracy w gospodarstwie rolnym. We wrześniu 2021 r. w powiatowych urzędach pracy województwa lubelskiego zarejestrowanych było 2760 osób niepełnosprawnych. W odniesieniu do ogólnej liczby bezrobotnych subpopulacja ta wynosiła zaledwie 4,1%. Na koniec III kwartału 2021 r. w Polsce zarejestrowano 55171 (tj. 5,9%) osób niepełnosprawnych. W grupie zarejestrowanych osób prawo do zasiłku posiadało 10,1% bezrobotnych. Od lipca do września zarejestrowane zostały 924 osoby, natomiast zatrudnienie w tym okresie podjęto 408 bezrobotnych niepełnosprawnych. Wśród bezrobotnych niepełnosprawnych, podobnie jak w pozostałych grupach osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy, najliczniejszą kategorię stanowią długotrwale bezrobotni pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy (43,5%). Najmniej liczną grupę (7%) stanowią osoby ze stażem bezrobocia od 3 do 6 miesięcy. W analizowanej kategorii bezrobotnych najliczniej reprezentowany jest przedział wiekowy 35 – 44 lata (28%). Dodatkowym czynnikiem wpływającym na sytuację osób niepełnosprawnych na rynku pracy jest poziom wykształcenia. Na koniec września 2021 roku najobszerniejszą grupę wśród bezrobotnych niepełnosprawnych stanowiły osoby posiadające policealne i średnie zawodowe/branżowe II stopnia (25,1%) oraz wykształcenie gimnazjalne i niższe (23,9%) „Kwartał w liczbach według stanu z dnia 30 września 2021r., WUP Lublin 2021, s. 23.

Tabela 9. Powody przyznawania świadczeń pomocy społecznej w gminach LOM w 2020 r.

Powód trudnej sytuacji życiowej	Lublin	Powiat lubartowski			Powiat lubelski													Powiat ęczyński		Powiat puławski		Powiat świdnicki		
		Kamionka	Lubartów Gmina	Lubartów Miasto	Bełżyce	Bychawa	Garbów	Głusk	Jabłonna	Jastków	Konopnica	Niedźwiczka Duża	Niemce	Strzyżewice	Wojciechów	Wółka	Łęczna	Spiczyn	Naleczów	Mielgiew	Piski	Świdnik		
Ubóstwo	3378	69	109	234	182	137	56	120	69	89	73	49	132	80	179	135	119	59	65	135	93	305		
Sieroctwo	4	0	0	0	1	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0		
Bezdomność	295	1	1	12	0	1	2	1	0	1	3	6	6	0	0	1	10	4	1	4	1	36		
Potrzeba ochrony macierzyństwa	291	20	63	27	32	30	9	38	12	13	13	34	61	8	163	33	38	32	6	35	7	26		
W tym:																								
Wielodzietność	169	17	33	18	14	21	5	17	10	10	12	27	0	7	39	13	21	21	4	27	2	19		
Bezrobocie	1754	48	109	186	121	88	42	68	36	39	51	51	71	42	118	56	98	58	27	103	66	183		
Niepełnosprawność	3254	57	55	188	95	84	69	60	56	92	64	62	127	44	68	68	96	45	57	64	63	338		
Długotrwała lub ciężka choroba	3439	42	77	229	101	92	104	97	28	21	89	41	185	42	208	62	45	73	7	38	37	272		
Bezradność w sprawach opiek.-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego - ogółem	537	35	34	78	106	16	26	78	22	25	22	16	58	26	12	17	64	47	14	48	19	101		
W tym:																								
Rodziny niepełne	216	15	17	45	32	4	11	27	17	18	19	1	6	11	9	12	45	22	8	25	14	82		
Rodziny wielodzietne	54	9	3	17	8	9	3	21	4	13	5	0	0	4	2	3	12	19	1	5	4	11		
Przemoc w rodzinie	28	2	6	75	4	1	0	1	1	3	0	12	11	0	1	1	10	2	3	0	0	1		

Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Alkoholizm	655	10	14	46	25	7	16	28	1	7	22	2	1	1	9	18	66	22	3	10	16	73
Narkomania	28	0	0	6	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	2	3	1	0	1	3
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	183	3	1	11	8	4	7	7	4	2	3	1	3	1	1	6	10	6	1	1	4	7
Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zdarzenie losowe	8	1	1	3	3	22	0	2	12	0	5	0	0	1	2	3	0	6	0	0	3	1
Sytuacja kryzysowa	159	0	14	1	0	0	1	1	0	0	2	1	6	0	0	6	0	7	0	2	1	0
Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ocena zasobów pomocy społecznej – dane z gmin LOM za rok 2020

Warto zauważyć, że równie często powodem trudnej sytuacji życiowej jest długotrwała choroba, która dotyka najczęściej osoby starsze. W efekcie można uznać, że osoby starsze i osoby z niepełnosprawnością są stosunkowo częstymi odbiorcami pomocy społecznej. Na inne jeszcze powiązania pomiędzy poszczególnymi powodami przyznania pomocy społecznej wskazano w *Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Konopnica na lata 2019-2030*: „Niepełnosprawność lub długotrwała choroba przyczyniać się mogą do dysfunkcyjności rodziny, która nie jest w stanie realizować prawidłowo swoich funkcji. W środowiskach takich bardzo często dochodzić może do różnego rodzaju patologii społecznych chociażby takich jak: przemoc, alkoholizm, narkomania” (s. 44). Również w gminie Nałęczów zwraca się uwagę, że „w większości przypadków podstawą do udzielenia pomocy [społecznej – przyp. red.] było występowanie kilku przesłanek równocześnie” (*Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Nałęczów na lata 2019-2029*, s. 37). W *Gminnej Strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych w mieście Świdniku na lata 2014-2020* zapisano, że „Wiele osób starszych to osoby niepełnosprawne, samotne, które nie mają w najbliższym otoczeniu wsparcia ze względu na brak rodziny bądź rozpad więzi rodzinnych. Samotność, starość, niepełnosprawność powodują frustrację, zanik aktywności społecznej, poczucie opuszczenia i alienacji. Funkcjonowanie osób starszych pogarsza fakt niepełnosprawności, uniemożliwiającej prawidłowe, samodzielne zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych” (s. 18). W efekcie możemy założyć częste współwystępowanie poszczególnych problemów stanowiących przesłankę udzielenia świadczeń pomocy społecznej.

Według rankingów za rok 2020 (*Ocena zasobów pomocy społecznej za rok 2020*) niepełnosprawność jako powód przyznania świadczeń pomocy społecznej plasuje się na miejscach od pierwszego, np. w gminie Jastków do piątego, np. w gminach Bełżyce i Wojciechów.

Niepełnosprawność w większości gmin stanowi jeden z głównych powodów przyznania świadczeń z pomocy społecznej, choć rzadko (w trzech na dwadzieścia dwie gminy) zajmuje pierwsze miejsce.

Tabela 10. Niepełnosprawność jako powód świadczeń przyznania pomocy z OPS wg częstości

Powiat	Gmina	Niepełnosprawność - miejsce w rankingu powodów
lubelski	Jastków	1
lubelski	Niedzwica Duża	
świdnicki	Świdnik	2
lubelski	Garbów	
lubelski	Jabłonna	
lubartowski	Kamionka	
puławski	Nałęczów	
lubelski	Strzyżewice	3
lubelski	Wólka	
lubelski	Konopnica	
lubartowski	Lubartów Miasto	
Lublin		
łęczyński	Łęczna	
świdnicki	Mełgiew	
lubelski	Niemce	4
świdnicki	Piaski	
lubelski	Bychawa	5
lubelski	Bełżyce	
lubelski	Głusk	
lubartowski	Lubartów Gmina	

łęczyński	Spiczyn	
lubelski	Wojciechów	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ocena zasobów pomocy społecznej – dane z gmin LOM za rok 2020

Choroba i niepełnosprawność to czynniki, które prowadzą do pogorszenia kondycji finansowej każdej rodziny, bez względu na jej przynależność społeczno-zawodową i miejsce zamieszkania. Sytuacja taka to z jednej strony efekt wydatków na leczenie, rehabilitację i różnego typu świadczenia będące udziałem rodzin, w których żyją osoby z ograniczoną przez chorobę sprawnością; z drugiej strony przyczyną jest ograniczenie aktywności zawodowej i możliwości zarobkowych innych członków rodziny zobowiązanych do świadczeń opiekuńczych (*Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych 2016-2023*, s. 26).

2.5. Diagnoza uwarunkowań i rozwiązań medycznych, opiekuńczych i wspierających dla osób starszych i z niepełnosprawnościami

Osoby starsze i z niepełnosprawnościami nie mają większych problemów z dostępem do placówek podstawowej opieki zdrowotnej. Na terenie każdej z badanych gmin działa co najmniej jedna taka placówka. W zdecydowanej większości z nich zadania z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej są realizowane przez jst. Wyjątek stanowi gmina Spiczyn, w której podstawowa opieka zdrowotna realizowana jest przez Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Kijany”. Gmina nie przejęła do realizacji tego zadania jako zadania własnego, jednak udostępnia pomieszczenia w budynku Kijany 4 do jego realizacji wśród mieszkańców gminy (Raport o stanie gminy Spiczyn za rok 2019, s. 89).

Relatywnie dobry stan zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej może jednak okazać się niewystarczający w obliczu zachodzących zmian. Starzenie się społeczeństwa to nie tylko wzrost odsetka osób starszych, ale także starzenie się kadry. „Starzenie się lekarzy POZ oraz brak zastępowalności pokoleń to problem istniejący nie tylko na omawianym poziomie opieki zdrowotnej i utrzymujący się od dłuższego czasu. Blisko połowa lekarzy jest w wieku przekraczającym 55 lat” (Raport „Podstawowa opieka zdrowotna w Polsce - diagnoza i projekty zmian”, Instytut Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki w Lublinie, s. 178).

Natomiast dostęp do poradni specjalistycznych na terenie LOM jest w dużej mierze ograniczony do gmin miejskich lub miejsko-wiejskich, na terenie których znajdują się Samodzielnie Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej. Mieszkańcy gmin wiejskich muszą więc korzystać z placówek położonych w Lublinie, Lubartowie, Łęcznej, Świdniku, Bychawie, Beżycach i Nałęczowie. Poza tymi terenami najwięcej specjalistów dostępnych jest w gminie Niemce, Piaski i Jastków. Należy jednak zwrócić uwagę, że większość poradni specjalistycznych położonych na terenach wiejskich to placówki prywatne w związku z czym dla mieszkańców istotne staje się również kryterium ekonomiczne.

Liczbę wszystkich (w tym specjalistycznych) działających w poszczególnych gminach przychodni ujęto w poniższej tabeli:

Tabela 11. Przychodnie ogółem w gminach LOM w 2020 r.

Powiat	Gmina	Przychodnie ogółem w 2020 r.	W tym specjalistyczne
Lublin		301	77
lubartowski	Kamionka	5	0
	Lubartów Gmina	2	2
	Lubartów Miasto	19	9
lubelski	Beżyce	6	2
	Bychawa	7	3
	Garbów	3	0
	Głusk	4	0
	Jabłonna	4	1
	Jastków	4	2
	Konopnica	5	0
	Niedrzwica Duża	5	1
	Niemce	8	3
	Strzyżewice	3	1
	Wojciechów	3	1
	Wólka	5	1
łęczyński	Łęczna	18	5
	Spiczyn	1	0

puławski	Nałęczów	9	5
świdnicki	Mełgiew	1	0
	Piaski	9	3
	Świdnik	33	12
Razem LOM		455	128

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz NFZ (<https://qsl.nfz.gov.pl/GSL/GSL/PrzychodnieSpecjalistyczne>)

Kolejna tabela pokazuje dostępność przychodni z ofertą specjalistycznej opieki zdrowotnej w poszczególnych gminach LOM oraz szczegółowy wykaz poradni, z których mogą korzystać mieszkańcy. Analizując jej treść widoczna jest wyraźna dysproporcja pomiędzy gminami wiejskimi, a miejskimi i miejsko-wiejskimi. Należy jednak zwrócić uwagę, że z placówek położonych na terenach miejskich korzystają również mieszkańcy gmin ościennych.

Tabela 12. Wykaz przychodni specjalistycznych na terenie gmin LOM

Powiat	Gmina	Przychodnie specjalistyczna na terenie gminy	Poradnie dostępne w gminie
LUBARTOWSKI	Lublin	Na terenie miasta Lublin znajduje się 77 przychodni oferujących szeroką gamę specjalistycznych poradni. Szczegółowy ich wykaz znajduje się w rejestrze NFZ	Szczegółowy wykaz poradni znajduje się w rejestrze NFZ
	Gmina Lubartów	CENTRUM POMOCY "OTOCZMY TROSKĄ ŻYCIE" IM. KAROLA WOJTYŁY	Fizjoterapii, neurologiczna
		NZOZ CENTRUM MEDYCZNE	
	Gmina Miasto Lubartów	CENTRUM ALERGOLOGII I LARYNGOLOGII SP. Z O.O.	Logopedyczna, laryngologiczna, alergologiczna, fizjoterapii, psychologiczna dla dzieci i młodzieży, ginekologiczno-położnicza, dermatologiczna, hospicjum stacjonarne, hospicjum domowe, okulistyczna, diabetologiczna, endokrynologiczna, gastroenterologiczna, kardiologiczna, nefrologiczna, neurologiczna, rehabilitacyjna, neonatologiczna, chirurgii ogólnej, chirurgii urazowo-ortopedycznej, preluksacyjna, urologiczna, ginekologiczna, reumatologiczna, zdrowia psychicznego dla dorosłych, terapii uzależnień od alkoholu, chorób płuc
		"CENTRUM MEDYCZNE ANAMED" - ANNA BEDNARSKA, MAREK SIDOR SPÓŁKA JAWNA	
		JOANNA MIROWSKA-WIECZOREK NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PORADNIA ZDROWIA	
		LOGISPHARM SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	
		LUBARTOWSKIE STOWARZYSZENIE HOSPICIUM ŚW. ANNY	
		NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "CENTRUM OKULISTYKI"	
		NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OKULARIUM	
SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W LUBARTOWIE			
ZOZ J.KNEFEL PRZYCHODNIA RODZINNA J. KNEFEL			
LUBELSKI	Bełżyce	NZOZ "GIN-MED"	Dermatologiczna, ginekologiczno-położnicza, gruźlicy i chorób płuc, kardiologiczna, okulistyczna, otolaryngologiczna, reumatologiczna, zdrowia psychicznego, chirurgii ogólnej, urologiczna, rehabilitacyjna, fizjoterapii, chirurgii urazowo-ortopedycznej, internistyczna, pediatria
		SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ NR 1 W BEŁŻYCACH	
	Bychawa	"CENTRUM" LOGOPEDII, UZALEŻNIEŃ I MEDIACJI SĄDOWYCH	Logopedyczna, okulistyczna, psychologiczna dzieci i młodzieży,

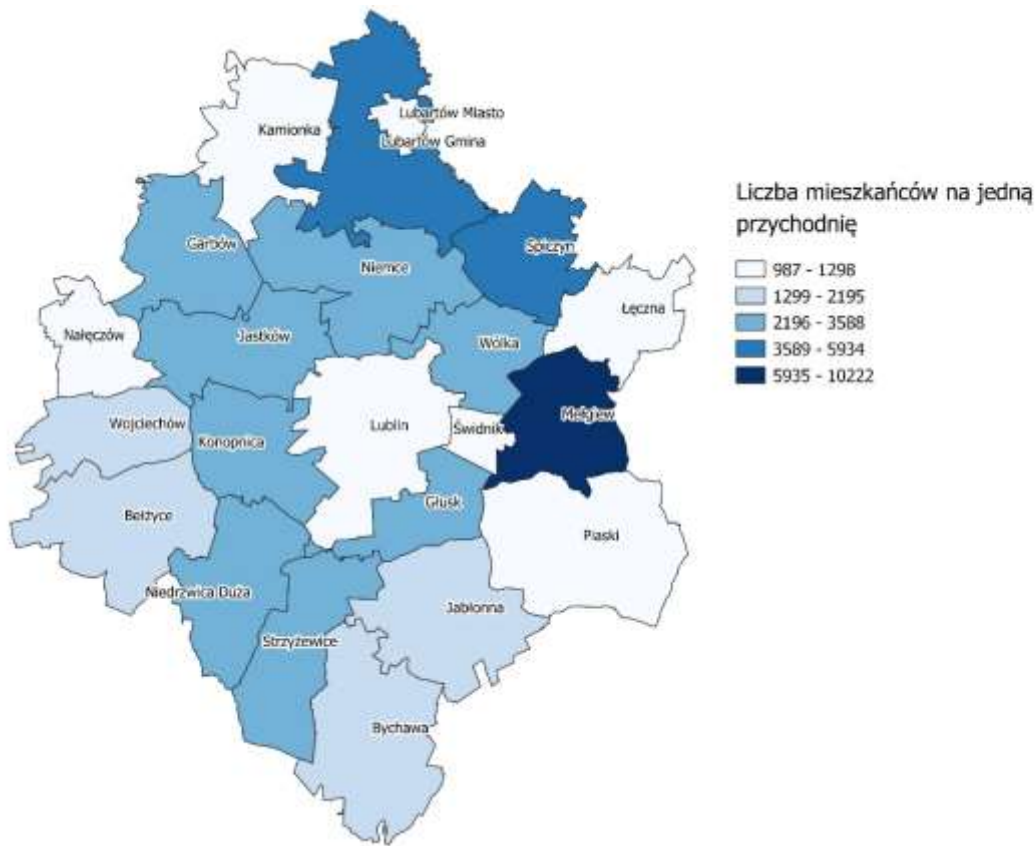
Powiat	Gmina	Przychodnie specjalistyczna na terenie gminy	Poradnie dostępne w gminie
		OKULISTYKA S.C MIROSŁAWA DUDZIK-SZALEWSKA, PIOTR SZALEWSKI	chirurgii ogólnej, położniczo-ginekologiczna, kardiologiczna, neurologiczna, otorynolaryngologiczna, zdrowia psychicznego, dermatologiczna, chorób płuc i gruźlicy, terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia, fizjoterapii, chorób wewnętrznych
		SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W BYCHAWIE	
	Jabłonna	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W BYCHAWIE (filia w Jabłonnej - Gminny Ośrodek Zdrowia)	Położniczo-ginekologiczna
	Jastków	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "ALMED" PRZYCHODNIA ZDROWIA	Rehabilitacji, otolaryngologiczna, ginekologiczno-położnicza, neurologiczna, chirurgii ogólnej, fizjoterapii
		NZOZ OŚRODEK MEDYCYNY RODZINNEJ	
	Niedrzwica Duża	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ NR 1 W BEŁŻYCACH (filia w Niedzwicy Dużej)	Ginekologiczno-położnicza, fizjoterapii
	Niemce	NZOZ PLR UŚMIECH ARTUR PORĘBSKI	Ginekologiczno-położnicza, kardiologiczna, alergologiczna, fizjoterapii, rehabilitacyjna
		PRZYCHODNIE SPECJALISTYCZNE SANUS ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ W NIEMCACH SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	
	Strzyżewice	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CARITAS ARCHIDIECEZJI LUBELSKIEJ W ŻABIEJ WOLI	Neurologiczna
	Wojciechów	OŚRODEK REHABILITACYJNO-EDUKACYJNY BIAŁY LEW	Fizjoterapii
Wólka	JADWIGA BUCZKO	Neurologiczna, otolaryngologiczna, kardiologiczna	
ŁĘCZYŃSKI	Łęczna	HOSPICIUM DOMOWE EWA OGRODOWCZYK	Hospicjum domowe, psychologiczna dla dzieci i młodzieży, chirurgiczna, ortopedyczna, neurologiczna, okulistyczna, laryngologiczna, alergologiczna, dermatologiczna, pulmonologiczna, zdrowia psychicznego, ginekologiczna, urologiczna, reumatologiczna, diabetologiczna, kardiologiczna, endokrynologiczna, rehabilitacyjna, fizjoterapii, medycyny sportowej, gastrologiczna, chirurgii plastycznej, gastrologiczna dla dzieci, chorób wewnętrznych, preluksacyjna, otolaryngologiczna, psychiatryczna, terapii uzależnienia od alkoholu, hematologiczna, leczenia uzależnień, logopedyczna
		JOANNA MIROWSKA-WIECZOREK NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PORADNIA ZDROWIA PSYCHOSOMATYCZNEGO VIAMED	
		SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W ŁĘCZNEJ	
		SPECJALISTYCZNE GABINETY LEKARSKIE SPÓŁKA JAWNA KUSY I WSPÓLNICY CENTRUM DIAGNOSTYKI MEDYCZNEJ SPECJALISTYCZNE	
		VIOLETTA OLEJEWSKA GABINET LOGOPEDYCZNY	

Powiat	Gmina	Przychodnie specjalistyczna na terenie gminy	Poradnie dostępne w gminie	
PUŁAWSKI	Nałęczów	CENTRUM MEDYCZNE PROFESORA MARKA MASIAKA SP. Z O.O.	Oddział dzienny psychiatryczny, zdrowia psychicznego, oddział dzienny zaburzeń nerwicowych, alergologiczna, otolaryngologiczna, chirurgii urazowo-ortopedycznej, dermatologiczna, neurologiczna, urologiczna, ginekologiczno-położnicza, reumatologiczna, preluksacji, pulmonologiczna, okulistyczna, kardiologiczna, rehabilitacyjna,	
		LUXMED-UZDROWISKO NAŁĘCZÓW SP. Z O.O.		
		OŚRODEK CHIRURGII OKA PROF. Z. ZAGÓRSKIEGO SPÓŁKA Z O.O.		
		SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W NAŁĘCZOWIE		
		ZAKŁAD LECZNICZY "UZDROWISKO NAŁĘCZÓW" SPÓŁKA AKCYJNA		
ŚWIDNICKI	Piaski	PORADNIE OKULISTYCZNE DMOWSKA, BEDNARCZUK, BOCHNIAK SPÓŁKA PARTNERSKA LEKARZY	Okulistyczna, fizjoterapii, chirurgii ogólnej	
		P. W. "AGA" AGATA JĄCZYK		
		SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PORADNIA PIELĘGNIARKI ŚRODOWISKOWEJ POZ; PORADNIA LEKARZA RODZINNEGO		
	Świdnik	Świdnik	ALICJA ŁOBIŃSKA, NZOZ IGNIS DR MED. ALICJA ŁOBIŃSKA	Fizjoterapii, neurologiczna, rehabilitacyjna, logopedyczna, alergologiczna, ginekologiczno-położnicza, ortopedyczna, urologiczna, zdrowia psychicznego dla dzieci, psychologiczna dla dzieci i młodzieży, reumatologiczna, otolaryngologiczna, dermatologiczna, otolaryngologii dziecięcej, gabinet uzależnień, zdrowia psychicznego, rehabilitacji dziennej dla dzieci, okulistyczna, chirurgii ogólnej, endokrynologiczna, chirurgii urazowo-ortopedycznej, neonatologiczna, kardiologiczna, diabetologiczna, hematologiczna, rehabilitacji leczniczej dziennej, gruźlicy i chorób płuc
			"CENTRUM" LOGOPEDII, UZALEŻNIEŃ I MEDIACJI SĄDOWYCH	
			CENTRUM MEDYCZNE "INTER-MED" SPÓŁKA CYWILNA DOROTA GIL, JERZY BROSZKIEWICZ	
			CENTRUM WIELOSPECJALISTYCZNEJ OPIEKI AMBULATORYJNEJ NZOZ MARMED M. WIADROWSKI	
			EURO-MEDICA SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	
			INDYWIDUALNA SPECJALISTYCZNA PRAKTYKA LEKARSKA PORADNIA REUMATOLOGICZNA MARIA	
			NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "PORADNIE OTOLARYNGOLOGICZNE" SP Z.O.O	
			NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ VENA	
			NZOZ PRZYCHODNIA ZDROWIA PSYCHICZNEGO I UZALEŻNIEŃ ANDRZEJ HANC	
			POLSKIE STOWARZYSZENIE NA RZECZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ KOŁO W ŚWIDNIKU	
			PORADNIE OKULISTYCZNE DMOWSKA, BEDNARCZUK, BOCHNIAK SPÓŁKA PARTNERSKA LEKARZY	
			SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NFZ <https://qsl.nfz.gov.pl/GSL/GSL/PrzychodnieSpecjalistyczne>

W celu dokładniejszego zobrazowania dostępności przychodni w LOM należy przeanalizować liczbę mieszkańców przypadającą na jeden obiekt.

Rysunek 3. Liczba ludności przypadająca na jedną przychodnię

W roku 2020 w gminie Nałęczów odnotowano najmniejszą liczbę ludności przypadającą na jedną przychodnię (987). Największą z kolei, w gminie Mełgiew, gdzie 10 222 mieszkańców musi korzystać z jednej placówki. Średnia dla całego LOM wynosi 1356 osób na jedną przychodnię.

Dla większości gmin LOM zagadnienie dostępu do poradni POZ oraz poradni specjalistycznych jest bardzo istotna, toteż w wielu przypadkach informacja o placówkach, ich nazwy bądź wskazanie miejsc (miejscowości), w których usługi takie są świadczone, znajduje się w strategiach rozwiązywania problemów społecznych poszczególnych jst.

2.6. Dostęp do placówek i ośrodków wsparcia na terenie gmin LOM

Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi.

Wśród instytucji i form pomocy społecznej działających w ramach gmin i powiatów Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego wyróżnić można między innymi:

- **Ośrodki pomocy społecznej** - jednostki organizacyjne wykonujące zadania z zakresu pomocy społecznej w gminie.
- **Powiatowe centra pomocy rodzinie** - jednostki organizacyjne wykonujące zadania powiatu w zakresie pomocy społecznej. W przypadku Lublina, zadania powiatowego centrum pomocy rodzinie realizuje Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie.
- **Regionalne ośrodki polityki społecznej** - Na szczeblu województwa istnieją dwie odrębne struktury organizacyjne administracji rządowej i samorządowej. Zadania rządowe na szczeblu województwa wykonuje wojewoda. Zadania wojewody w zakresie pomocy społecznej realizowane są przez wydziały polityki społecznej urzędów wojewódzkich. Natomiast zadania samorządowe wykonuje marszałek województwa przy pomocy jednostki organizacyjnej powołanej do realizacji zadań pomocy społecznej - regionalnego ośrodka polityki społecznej.
- **Domy pomocy społecznej** - jednostki organizacyjne pomocy społecznej, które świadczą, na poziomie obowiązującego standardu, usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności.
- **Placówki specjalistycznego poradnictwa** - poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.
- **Ośrodki wsparcia** - jednostki organizacyjne pomocy społecznej dziennego pobytu. W ośrodku wsparcia mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu. Ośrodkiem wsparcia może być również ośrodek wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, dzienny dom pomocy, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schronisko i dom dla bezdomnych oraz klub samopomocy.
- **Ośrodki interwencji kryzysowej** - ośrodki świadczące osobom i rodzinom będącym w stanie kryzysu, w tym matkom z małoletnimi dziećmi oraz kobietom w ciąży dotkniętym przemocą lub znajdujących się w innej sytuacji kryzysowej, specjalistyczną pomoc psychologiczną, poradnictwo socjalne, prawne oraz schronienie.
- **Mieszkania chronione** - forma pomocy społecznej przygotowująca, pod opieką specjalistów, osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub wspomagająca te osoby w codziennym funkcjonowaniu. Przeznaczone są dla osób niepełnosprawnych, w podeszłym wieku lub przewlekle chorych.

Szczególnie istotny dla seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami jest dostęp do domów pomocy społecznej. Na terenie LOM znajduje się obecnie 12 DPS-ów z czego większość tego typu instytucji (7) ulokowana jest w Lublinie. 9 ośrodków prowadzonych jest przez jednostki samorządu terytorialnego (powiaty oraz Lublin jako miasto na prawach powiatu), a 3 przez podmioty prywatne. łączna liczba dostępnych miejsc wynosi 1169.

Tabela 13. Szczegółowy wykaz Domów Pomocy Społecznej w LOM

Gmina	Nazwa domu	Adres, tel.	Typ domu	Podmiot prowadzący	Liczba miejsc	Uwagi
Lublin	Dom Pomocy Społecznej im. Matki Teresy z Kalkuty w Lublinie	ul. B. Głowackiego 26 20-060 Lublin tel. (81) 466-55-80 Filia nr 1 ul. Miernicza 10 20-805 Lublin tel. (81) 466-55-80	dla osób przewlekle somatycznie chorych, dla osób niepełnosprawnych intelektualnie	Miasto Lublin	117	dom dla kobiet i mężczyzn dla osób przewlekle somatycznie chorych – 98 miejsc, dla osób niepełnosprawnych intelektualnie – 19 miejsc
Lublin	Dom Pomocy Społecznej „Betania” w Lublinie	Al. Kraśnicka 223 20-718 Lublin tel. (81) 466-55-85	dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych	Miasto Lublin	135	dom dla kobiet i mężczyzn
Lublin	Dom Pomocy Społecznej dla Osób Niepełnosprawnych Fizycznie w Lublinie	ul. Kosmonautów 78 20-358 Lublin tel. (81) 466-55-72	dla osób niepełnosprawnych fizycznie	Miasto Lublin	100	dom dla kobiet i mężczyzn
Lublin	Dom Pomocy Społecznej „Kalina” w Lublinie	ul. Kalinowszczyzna 84 20-201 Lublin tel. (81) 466-55-90, (81) 466-55-91	dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych	Miasto Lublin	124	dom dla kobiet i mężczyzn
Lublin	Dom Pomocy Społecznej im. Wiktorii Michelisowej w Lublinie	ul. Archidiakońska 7 20-113 Lublin tel. (81) 466-55-55	dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych	Miasto Lublin	55	dom dla kobiet
Lublin	Prawosławny Dom Pomocy Społecznej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej	ul. Dolińskiego 1 20-127 Lublin tel. (81) 444-41-60	dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych	Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska na zlecenie Miasta Lublin	26	dom dla kobiet i mężczyzn
Lublin	Dom Pomocy Społecznej im. Św. Jana Pawła II w Lublinie	ul. Ametystowa 22 20-577 Lublin tel. (81) 466-55-88, (81) 466-55-89 wew.12	dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych	Miasto Lublin	64	dom dla kobiet i mężczyzn
Gmina Lubartów	Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Jadwinowie	Łucka 71. 21-100 Lubartów tel. (81) 8555577 tel. 509 748 771	dla osób w podeszłym wieku i osób przewlekle i somatycznie chorych	Zgromadzenie Sióstr Św. Feliksa z Kantalicjo Prowincja Matki Bożej Królowej Polski, ul. Kościuszkowców 85 04-545 Warszawa	95	dom dla kobiet dla osób w podeszłym wieku 47 – miejsc, dla osób przewlekle somatycznie chorych – 48 miejsc
Mełgiew	Dom Pomocy Społecznej w Krzesimowie	21-007 Mełgiew tel. (81) 467-05-41 w. 15	dla osób przewlekle psychicznie chorych	Powiat świdnicki	58	dom dla mężczyzn

Gmina	Nazwa domu	Adres, tel.	Typ domu	Podmiot prowadzący	Liczba miejsc	Uwagi
Strzyżewice	Dom Pomocy Społecznej w Kiełczewicach	Kiełczewice Maryjskie 86 23-107 Strzyżewice tel. (81) 566-66-03	dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	Zgromadzenie Sług Jezusa ul. Sewerynow 8 00-331 Warszawa tel. (22) 826-97-33 na zlecenie powiatu lubelskiego	65	dom dla dziewcząt i kobiet dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie – 10 miejsc, dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie – 55 miejsc
Bełżyce	Dom Pomocy Społecznej w Matczynie	Matczyn 4 24-200 Bełżyce tel. (81) 517-22-61 tel. kom. 535-565-211	dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie oraz dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	powiat lubelski	190	dom dla kobiet i mężczyzn 25 miejsc dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie oraz 165 miejsc dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie
Świdnik	Dom Pomocy Społecznej im. Roba Inja w Świdniku	ul. Piasecka 240 21-040 Świdnik tel. (81) 751-57-71/72,	dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	powiat świdnicki	140	dom dla mężczyzn

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru prowadzonego przez Wojewodę Lubelskiego

Ważniejsza niż liczba miejsc jest jednak ich dostępność. Zgodnie z danymi MOPR w Lublinie, według stanu na 31 grudnia 2021 r. na miejsce w lubelskich DPS-ach czekało łącznie 159 osób. W 2020 r. było to 269 osób. Najważniejszym czynnikiem wpływającym na zmniejszenie się tej statystyki jest pandemia COVID-19, która mocno uderzyła w osoby starsze i przewlekle chore zarówno przebywające w domach pomocy społecznej jak i oczekujące na miejsce w nich. Lepiej przedstawia się sytuacja w pozostałych powiatach LOM, na terenie których znajdują się DPS-y, jednak również one wskazują na pewną liczbę osób oczekujących na miejsce. W powiatach łęczyńskim oraz puławskim nie funkcjonują DPS-y.

Tabela 14. Liczba miejsc, liczba osób umieszczonych oraz osób oczekujących na miejsce w DPS

Powiat	Liczba DPS	Liczba miejsc	Liczba osób umieszczonych	Liczba osób oczekujących
Miasto Lublin	7	632	602	269
lubelski	2	255	242	0
lubartowski	3	275	307	12
świdnicki	3	253	243	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ocen Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2020

Oprócz domów pomocy społecznej na terenie LOM funkcjonuje dodatkowo 15 placówek zapewniających całodobową opiekę osobom z niepełnosprawnością, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku. Funkcje opiekuńcze sprawowane w nich są w ramach działalności gospodarczej lub statutowej. W przeciwieństwie do DPS większość tego rodzaju ośrodków zlokalizowana jest poza terytorium Lublina, najczęściej na terenach wiejskich. Łączna liczba dostępnych miejsc wynosi 495.

Tabela 15. Placówki całodobowej opieki na terenie LOM

Gmina	Nazwa placówki	Adres domu, tel.	Podmiot prowadzący	Liczba miejsc	Uwagi
Lublin	Dom Opieki im. św. Brata Alberta	ul. Ogrodowa 4 20-075 Lublin tel. (81) 532 11 77 696 403 804	Zgromadzenie Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim z siedzibą w Warszawie	11	placówka prowadzona w ramach działalności statutowej dla kobiet w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Lublin	Promyk dla osób starszych	ul. Reja 55 B 20-458 Lublin	Beata Szulej działalność gospodarcza	8	placówka prowadzona w ramach działalności

Gmina	Nazwa placówki	Adres domu, tel.	Podmiot prowadzący	Liczba miejsc	Uwagi
	Beata Szulej	tel. (81) 743-80-58			gospodarczej dla kobiet w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Lublin/Niedzwica Duża	„Tutela” – Usługi opiekuńczo-pielęgnacyjne	Nad Zalewem 15-17 20-523 Lublin tel./fax (81) 744 64 47 Filia w Krężnicy Jarej 320 20-515 Lublin 51	Magdalena Jachacz „Tutela” – Usługi opiekuńczo-pielęgnacyjne działalność gospodarcza	50	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku i przewlekle chorych
Gmina Lubartów	„Geriamed” Ośrodek Rehabilitacyjno-Lecznicy im. św. Faustyny Kowalskiej	Baranówka 75 21-100 Lubartów tel. (81) 740 15 11	Małgorzata Klimkowicz działalność gospodarcza	35	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Głusk	Patronus – Dom Opieki	Kalinówka, ul. Lipowa 15 21-040 Świdnik tel. 602 260 722 fax (81) 740 33 16	Beata Łuczeńczyk-Luty działalność gospodarcza	32	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku
Bychawa	Dom Opieki im. św. Brata Alberta	ul. P. Ściegiennego 25 23-100 Bychawa tel./fax (81) 566 01 39	Zgromadzenie Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim z siedzibą w Warszawie	13	placówka prowadzona w ramach działalności statutowej dla kobiet w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Bychawa	Dom Opieki „Stara Wieś”	Stara Wieś Pierwsza 99 23-100 Bychawa Tel. (81) 503 22 77	Fundacja „Stara Wieś”	50	placówka prowadzona w ramach działalności statutowej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Nałęczów	Dom Opieki „Willa Seniorówka”	Strzelce 104 24-150 Nałęczów tel. 501 037 543 516 018 200	Jolanta Stanios-Śnieżyńska działalność gospodarcza	46	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku i niepełnosprawnych
Jastków	COMFORT PLACE Dom Opieki i Rehabilitacji Andrzej Zygo	Jastków 110 21-002 Jastków tel. (81) 531 27 70 730 905 730	Andrzej Zygo działalność gospodarcza	55	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Strzyżewice	Dom Seniora Osmolice	Osmolice Pierwsze 20 23-107 Strzyżewice tel. 500 404 605	Jolanta Mrugała Osmolice Pierwsze 20 23-107 Strzyżewice	22	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Piaski	„OŚRODEK REHABILITACYJNO-OPIEKUŃCZY VETERIS”	Bystrzejowice Drugie 77B 21-050 Piaski tel. 605 601 399	Veteris Sp. z o. o.	42	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych

Gmina	Nazwa placówki	Adres domu, tel.	Podmiot prowadzący	Liczba miejsc	Uwagi
Nałęczów	Pałac Zdrojowy dla Seniorów z Rehabilitacją	Strzelce 41 C 24-150 Nałęczów tel. 575 155 166	POLMED Krzysztof Daszyński ul. Władysława Orkana 4 20-504 Lublin	75	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Niemce	Lipowy Dwór Dom Opieki i Rehabilitacji	Nasutów 195C, 21-025 Niemce tel. 601 879 305	WIND Anna Woźniak Nasutów 195C, 21-025 Niemce	22	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych
Jabłonna	Dom Opieki „Barwa Życia”	Chmiel Pierwszy 36 23-114 Jabłonna tel. 503 599 765	Dom Opieki Barwa Życia Sp. z o. o.	34	placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru prowadzonego przez Wojewodę Lubelskiego

Dodatkową formą pomocy społecznej działającą na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym są Kluby Integracji Społecznej i Centra Integracji Społecznej. Ich zadaniem jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, osobom z niepełnosprawnościami, uzależnionym od alkoholu i narkotyków, chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych oraz uchodźcom (ekonomiaspoleczna.gov.pl/Informacja_o_KIS_i_CIS_4107.html dostęp: 12.10.2021).

W prowadzonym przez Wojewodę Lubelskiego rejestrze Klubów Integracji Społecznej na dzień 30 sierpnia 2021 r. znajdują się następujące podmioty z terenu LOM:

Tabela 16. KIS działające na terenie LOM

Gmina	Nazwa	Siedziba	Prowadzący	Data utworzenia/ rozpoczęcia działalności
Lublin	Klub Integracji Społecznej „Szansa”	ul. Zielona 3 20-082 Lublin	Stowarzyszenie Bractwo Miłosierdzia im. św. Brata Alberta	18.01.2012 r. 18.06.2012 r.
Lublin	Klub Integracji Społecznej Fundacji Fuga Mundi	ul. Krochmalna 13/1 20-401 Lublin	Fundacja Fuga Mundi	28.08.2010 r. 28.08.2010 r.
Lublin	Klub Integracji Społecznej Stowarzyszenia W Stronę Człowieka Kierownik KIS Marta Komorska	ul. Gnieźnińska 48, 20-830 Lublin	Stowarzyszenie W Stronę Człowieka	05.12.2017 r.
Miasto Lubartów	„PO-MOC do KIS”	ul. Szaniawskiego 64 21-100 Lubartów	Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „SIL”	27.05.2009 r. 27.05.2009 r.
Piaski	Klub Integracji Społecznej	ul. Lubelska 80 21-050 Piaski	Ośrodek Pomocy Społecznej	15.11.2010/ 01.04.2011

Łęczna	Klub Integracji Społecznej „Razem możemy więcej”	ul. Podzamcze 2 21-010 Łęczna	Łęczyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych	02.05.2014 r. 02.05.2014 r.
Niemce	Klub Integracji Społecznej Pod Lasem	Nasutów 98A 21-025 Niemce	Gminne Centrum Aktywizacji Społecznej i Zawodowe	27.12.2019 r. 01.02.2020 r.
Niemce	Klub Integracji Społecznej „Być Blżej”	Dys, ul. Bp. Władysława Gorala 2, 21-003 Ciecierzyn	Stowarzyszenie Być Blżej	20.08.2021 r. 01.09.2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru prowadzonego przez Wojewodę Lubelskiego

Natomiast, wg stanu na dzień 11 października 2021 r., na terenie LOM prowadzą działalność dwa Centra Integracji Społecznej – jeden w Lublinie i jeden w Świdniku. Działalność tego typu jednostek pozostaje zatem dostępna przede wszystkim dla adresatów zamieszkujących rdzeń Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

Tabela 17. CIS działające na terenie LOM

Gmina	Nazwa i adres Centrum	Nazwa instytucji tworzącej Centrum	Liczba uczestników Centrum	Uczestnicy Centrum	Rodzaj działalności wytwórczej, handlowej lub usługowej
Lublin	Centrum Integracji Społecznej „Nadzieja” ul. F. Mireckiego 29-31 20-460 Lublin (81) 743 30 69 (81) 743 91 11	Charytatywne Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Chorym Uzależnionym od Alkoholu „Nadzieja”	30 osób	<ul style="list-style-type: none"> – os. bezdomne – os. uzależnione od alkoholu i narkotyków – os. chore psychicznie – os. długotrwale bezrobotne – os. zwolnione z zakładów karnych – uchodźcy 	warsztat budowlano-stolarski warsztat krawiecko-rękodzielniczy warsztat gastronomiczno-spożywczy warsztat ogrodniczoporządkowy
Świdnik	Centrum Integracji Społecznej POSTIS ul. Warsztatowa 4 21-040 Świdnik (81) 524 39 66	Stowarzyszenie POSTIS	30 osób	<ul style="list-style-type: none"> – os. bezdomne – os. uzależnione od alkoholu i narkotyków – os. chore psychicznie – os. długotrwale bezrobotne – os. zwolnione z zakładów karnych – uchodźcy 	warsztat remontowoporządkowy warsztat kulinarny warsztat ogrodniczy warsztat krawiecki

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru prowadzonego przez Wojewodę Lubelskiego

Analizując wszystkie dostępne materiały sprawozdawcze i statystyczne możliwe jest podsumowanie dostępności placówek i ośrodków wsparcia na terenie LOM.

Tabela 18. Placówki i ośrodki wsparcia na terenie gmin LOM

Powiat	Lublin	Lubartowski			Lubelski												Łęczyński		Puławski	Świdnicki		Razem LOM	
		Kamionka	Gmina Lubartów	Miasto Lubartów	Bełżyce	Bychawa	Garbów	Glusk	Jablonna	Jastków	Konopnica	Niedźwiczka Duża	Niemce	Strzyżewice	Wojciechów	Wólka	Łęczna	Spiczyn	Naleczów	Mielgiew	Plaski		Świdnik
Domy Pomocy Społecznej	7	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	13
Środowiskowe domy samopomocy	8	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	12
Dzienne domy pomocy	6	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8

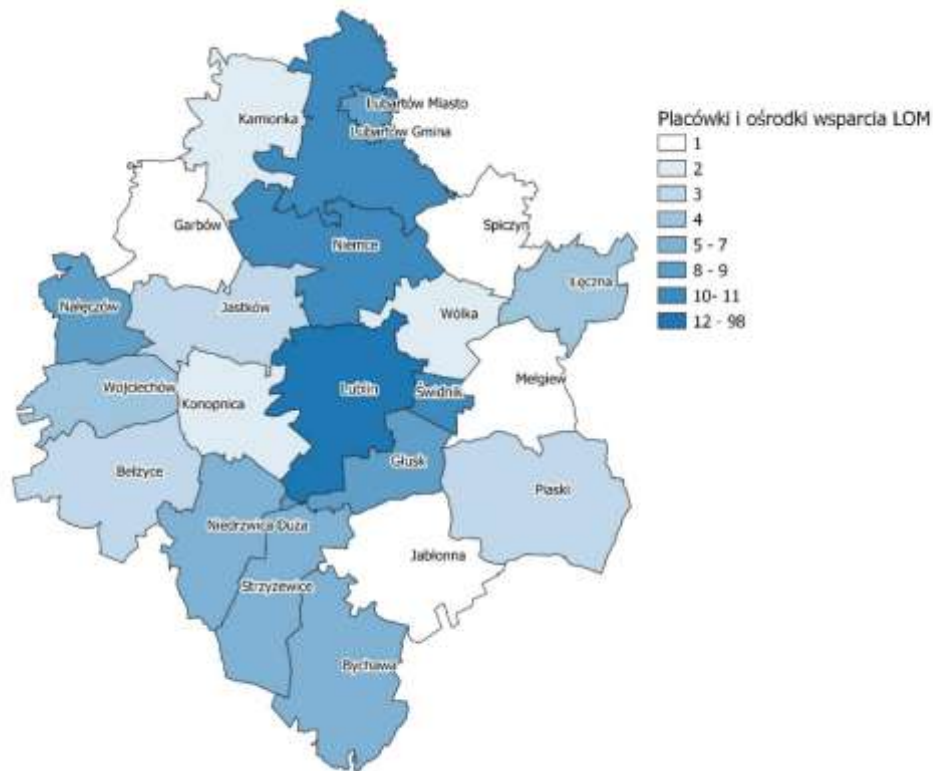
Powiat	Lublin	Lubartowski			Lubelski											Łęczyński		Puławski	Świdnicki			Razem LOM		
		Kamionka	Gmina Lubartów	Miasto Lubartów	Bełżyce	Bychawa	Garbów	Glusk	Jablonna	Jastków	Koronówka	Niedzwica Duża	Nierce	Strzyżewice	Wojciechów	Wólka	Łęczna	Spiczyn	Naleczów	Mełgiew	Piaski		Świdnik	
Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Schroniska dla bezdomnych (w tym z usługami opiekuńczymi)	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
Ośrodki wsparcia oraz kluby samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	8
Noclegownie	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ogrzewalnie	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Rodzinne domy pomocy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mieszkania chronione	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26
Ośrodki interwencji kryzysowej	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
Placówki specjalistycznego poradnictwa	3	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	12
Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej	3	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	2	0	1	0	0	14
Kluby Integracji Społecznej	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	8
Centra Integracji Społecznej	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów	27	2	8	5	1	1	1	7	0	1	1	5	6	2	3	1	1	1	7	0	1	3	3	84
ŁĄCZNIE	98	2	10	9	3	6	1	8	1	3	2	7	10	5	4	2	4	1	9	1	3	11	200	

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań gmin MRPiPS-03 za rok 2020, Ocen Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2020 oraz rejestrów prowadzonych przez Wojewodę Lubelskiego.

Na terytorium Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego dostępnych jest łącznie 200 placówek i ośrodków wsparcia, z czego prawie połowa (98) znajduje się w Lublinie, a ponad połowa (109) w ścisłym rdzeniu LOM.

Niektóre typy placówek dostępne są tylko w stolicy regionu – np. dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, noclegownie, ogrzewalnie oraz mieszkania chronione. Natomiast jedynym rodzajem ośrodka, który nie funkcjonuje na terytorium żadnej z gmin jest rodzinny dom pomocy.

Przenosząc liczbę dostępnych placówek i ośrodków na mapę LOM widoczne są gminy, w których zasadnym wydaje się poszerzenie oferty dla mieszkańców. Szczególnie niski poziom dostępności występuje w gminach wiejskich takich jak Garbów, Jabłonna, Mełgiew, Spiczyn, Wólka, Kamionka i Konopnica.

Rysunek 4. Liczba placówek i ośrodków wsparcia w gminach LOM

Należy przy tym podkreślić, że w przypadku wyłączenia ze statystyk klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów, liczba miejsc drastycznie spada również w takich gminach jak gmina Lubartów (z 10 na 2), gmina Miasto Lubartów (z 9 na 4), gmina Głusk (z 8 na 1), gmina Niedzwica Duża (z 7 na 2), gmina Niemce (z 10 na 4) oraz gmina Nałęczów (z 9 na 2). Sugeruje to, że w tych gminach również niezbędna może być rozbudowa oferty placówek oraz ośrodków wsparcia dla mieszkańców.

Jednocześnie mieszkańcy LOM mają możliwość korzystania z części usług prowadzonych na terenie gminy Lublin, jednak ze względu na dużą liczbę mieszkańców miasta, placówki i ośrodki tam funkcjonujące bardzo często mają duży poziom obłożenia i realna dostępność dla mieszkańców pozostałych gmin jest ograniczona.

Tabela 19. Zapotrzebowanie na miejsca w ośrodkach wsparcia w Lublinie

Rodzaj ośrodka wsparcia	Liczba jednostek	Liczba miejsc	Liczba osób korzystających	Liczba osób oczekujących
Środowiskowe domy samopomocy	8	439	513	26
Kluby samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi	4	60	184	0
Dzienne domy pomocy	6	405	405	82
Kluby dla seniorów	18	245	387	Nie dotyczy
Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	1	25	28	nie dotyczy
Schroniska i domy dla bezdomnych	3	113	148	nie dotyczy

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ocen Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2020

Widoczne jest największe zapotrzebowanie na miejsce w dziennych domach pomocy, które poza Lublinem znajdują się jeszcze tylko w gminie Strzyżewice oraz gminie Miasto Lubartów, oraz środowiskowe domy samopomocy znajdujące się dodatkowo w gminie Miasto Lubartów, gminie Bychawa oraz gminie Łęczna. Część ośrodków wsparcia nie prowadzi list osób oczekujących ponieważ działają one w trybie dziennym i korzystanie z ich usług dostępne jest dla liczby osób przekraczających limit miejsc.

Tabela 20. Zapotrzebowanie na miejsca w ośrodkach wsparcia prowadzonych przez gminy i powiaty LOM oraz inne podmioty prywatne

Powiat	Liczba miejsc w ośrodkach wsparcia	Liczba osób korzystających	Liczba osób oczekujących
lubartowski	90	123	0
lubelski	143	163	28
łęczyński	55	59	6
puławski	35	36	1
świdnicki	166	193	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ocen Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2020

W pozostałych gminach LOM sytuacja wygląda podobnie. Analizując dane dostępne w ocenach zasobów pomocy społecznej widoczne jest zapotrzebowanie na miejsca w ośrodkach wsparcia w każdym poza jednym powiatem.

Dodając do tych danych postępujące starzenie się społeczeństwa należy wysunąć wniosek, że w najbliższych latach zapotrzebowanie na instytucjonalne formy opieki będzie rosnąć w związku z czym zalecane jest zwiększenie dostępności tego typu placówek zarówno w samym mieście Lublin jak i pozostałych gminach LOM.

2.7. Dostęp do usług świadczonych w środowisku

W ramach wsparcia z systemu pomocy społecznej osoby chore, starsze i z niepełnosprawnością mogą otrzymać różne formy pomocy. Wśród nich znajdują się usługi opiekuńcze, które dzielą się na trzy rodzaje:

- Usługi opiekuńcze,
- Specjalistyczne usługi opiekuńcze,
- Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Tabela 21. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne świadczone w środowisku zamieszkania w gminach LOM

Powiat	Gmina	Usługi świadczone w środowisku (liczba osób korzystających)			asystenckie (liczba rodzin)
		opiekuńcze	specjalistyczne usługi opiekuńcze	specjalistyczne dla os. z zaburzeniami psych.	
Lublin		1584	60	85	256
lubartowski	Kamionka	1	0	4	7
	Gmina Lubartów	7	0	0	5
	Gmina Miasto Lubartów	73	2	12	23
lubelski	Bełżyce	9	0	0	15
	Bychawa	19	0	0	9
	Garbów	42	0	0	4
	Głusk	12	0	1	8
	Jabłonna	1	0	0	7
	Jastków	45	0	0	14
	Konopnica	3	1	0	6
	Niedzwica Duża	13	0	0	6
	Niemce	25	2	2	12
	Strzyżewice	7	0	0	6
	Wojciechów	16	0	0	13
łęczyński	Wólka	12	0	0	12
	Łęczna	16	0	1	27
puławski	Spiczyn	7	0	0	14
	Nałęczów	12	0	0	11
świdnicki	Mełgiew	4	0	1	15
	Piaski	12	0	0	12
	Świdnik	141	0	37	52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej (2020) gmin LOM

Na podstawie art. 18 ust. 3 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. z 2015 r. poz. 163 ze zm.), gmina organizuje i świadczy usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania; jest to jedno

z zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym, a decyzję o ich przyznaniu, zakresie i miejscu świadczenia podejmuje ośrodek pomocy społecznej.

W każdej z gmin LOM świadczone są usługi w środowisku. Wśród nich najczęstsze są usługi opiekuńcze (nieszpecjalistyczne). Obejmują one pomoc świadczoną w czterech obszarach: zaspokajanie codziennych potrzeb, opieka higieniczna, zabiegi pielęgnacyjne zlecone przez lekarza i zapewnienie kontaktów podopiecznego z otoczeniem zewnętrznym. Wśród gmin LOM nie znalazła się ani jedna, która nie świadczyła usług tego rodzaju w roku 2020.

Znacznie rzadziej świadczone są specjalistyczne usługi opiekuńcze dla mieszkańców z zaburzeniami psychicznymi. Są one kierowane do osób, które z powodu choroby psychicznej lub niepełnosprawności intelektualnej mają poważne trudności w codziennym funkcjonowaniu (w tym głównie w relacjach z otoczeniem, edukacji, zatrudnieniu i realizacji spraw bytowych).

Zdecydowanie najmniej świadczonych jest specjalistycznych usług opiekuńczych, które dostosowane są do szczególnych potrzeb wynikających z określonego typu schorzenia lub rodzaju niepełnosprawności. Istotne jest, że do ich świadczenia wymagana jest praca osób ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym. W 18 gminach LOM nie odnotowano w roku 2020 świadczenia tego typu usług.

Osoby z niepełnosprawnościami mogą dodatkowo zostać objęte wsparciem w ramach programu „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej” finansowanego ze środków Solidarnościowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych. Celem programu jest zapewnienie wsparcia w wykonywaniu codziennych czynności oraz funkcjonowaniu w życiu społecznym dla:

- dzieci do 16 roku życia z orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji;
- osób niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności wydane na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych albo orzeczenie równoważne do wyżej wymienionego.

W latach 2019-2022 dofinansowanie w tym zakresie otrzymało 21 partnerów LOM na łączną kwotę 16 631 344,05 zł. Największe wsparcie otrzymała gmina Lublin (4 626 829,80 zł), gmina Jastków (4 038 162,00 zł) oraz powiat łęczyński (2 817 351,41 zł).

Tabela 22. Kwoty dofinansowania otrzymane przez Partnerów LOM w latach 2019-2022 w ramach programu "Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej"

Partner LOM	2019	2020	2021	2022	Razem
Gmina Bełżyce	0,00 zł	91 857,00 zł	208 080,00 zł	197 064,00 zł	497 001,00 zł
Gmina Bychawa	0,00 zł	29 898,75 zł	0,00 zł	203 190,00 zł	233 088,75 zł
Gmina Garbów	0,00 zł	23 517,00 zł	45 186,00 zł	47 736,00 zł	116 439,00 zł
Gmina Głusk	0,00 zł	48 541,50 zł	0,00 zł	272 340,00 zł	320 881,50 zł
Gmina Jabłonna	0,00 zł	0,00 zł	29 070,00 zł	0,00 zł	29 070,00 zł
Gmina Jastków	0,00 zł	21 708,00 zł	288 150,00 zł	3 728 304,00 zł	4 038 162,00 zł
Gmina Konopnica	0,00 zł	0,00 zł	24 015,90 zł	43 717,20 zł	67 733,10 zł
Gmina Miasto Lubartów	0,00 zł	46 000,00 zł	74 970,00 zł	292 230,00 zł	413 200,00 zł
Gmina Lubartów	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	265 200,00 zł	265 200,00 zł
Gmina Lublin	0,00 zł	1 187 910,00 zł	1 029 169,80 zł	2 409 750,00 zł	4 626 829,80 zł

Gmina Mełgiew	0,00 zł	40 250,25 zł	0,00 zł	0,00 zł	40 250,25 zł
Gmina Nałęczów	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	171 513,00 zł	171 513,00 zł
Gmina Niedrzwića Duża	4 472,25 zł	48 843,00 zł	83 436,00 zł	260 732,40 zł	397 483,65 zł
Gmina Niemce	0,00 zł	0,00 zł	123 624,00 zł	387 396,00 zł	511 020,00 zł
Gmina Miejska Świdnik	0,00 zł	59 063,00 zł	10 154,10 zł	72 909,00 zł	142 126,10 zł
Gmina Wojciechów	0,00 zł	22 411,50 zł	0,00 zł	0,00 zł	22 411,50 zł
Gmina Wólka	0,00 zł	26 833,50 zł	32 895,00 zł	67 626,00 zł	127 354,50 zł
Powiat Lubartowski	0,00 zł	0,00 zł	159 528,00 zł	0,00 zł	159 528,00 zł
Powiat Łęczyński	7 662,00 zł	183 915,00 zł	683 439,41 zł	1 942 335,00 zł	2 817 351,41 zł
Powiat Puławski	0,00 zł	56 028,75 zł	140 887,30 zł	641 988,00 zł	838 904,05 zł
Powiat Świdnicki	9 899,25 zł	129 645,00 zł	180 116,19 zł	476 136,00 zł	795 796,44 zł
Razem LOM	22 033,50 zł	2 016 422,25 zł	3 112 721,70 zł	11 480 166,60 zł	16 631 344,05 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego

2.8. Diagnoza funkcjonowania placówek świadczących usługi edukacyjne dla osób starszych i osób z niepełnosprawnościami

EDUKACJA DZIECI I MŁODZIEŻY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Organizację kształcenia specjalnego reguluje art. 127 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo Oświatowe. „Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach, o których mowa w art. 2 zakres systemu oświaty pkt 7”.

Kwalifikacji do kształcenia specjalnego i integracyjnego dokonują poradnie psychologiczno-pedagogiczne, które w wyniku stosownych badań specjalistycznych wydają orzeczenia o rodzaju i stopniu niepełnosprawności, określając każdemu dziecku odpowiednią formę kształcenia.

Zespół Orzekający wydaje następujące orzeczenia o potrzebie:

- kształcenia specjalnego,
- zajęć rewalidacyjno-wychowawczych,
- indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego,
- indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży.

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydawane przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych, wskazuje na potrzebę stosowania specjalnej organizacji procesu nauczania i metod pracy oraz określa zalecane najkorzystniejsze dla dziecka formy kształcenia specjalnego. Jednak ostateczny wybór przedszkola i szkoły należy do rodziców (Program działań Miasta Lublin na rzecz mieszkańców z niepełnosprawnościami na lata 2021-2025).

Zdecydowanie najszerszą sieć placówek z ofertą edukacyjną dla osób z niepełnosprawnościami posiada Lublin. Oferta szkół i placówek jest dostosowana do różnego typu niepełnosprawności, w tym:

- dla uczniów niesłyszących i słabo słyszących,
- dla niewidomych i słabo widzących,
- z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją,
- z autyzmem, w tym z Zespołem Aspergera oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz z upośledzeniem w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym.

PRZEDSZKOLA

Art. 127 ust. 14 Prawa Oświatowego wskazuje, że jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka odpowiednio w przedszkolu specjalnym albo w przedszkolu lub szkole podstawowej, ogólnodostępnych lub integracyjnych, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół.

Opieka nad dziećmi z niepełnosprawnościami organizowana jest w:

- przedszkolach ogólnodostępnych,
- przedszkolach specjalnych,
- przedszkolach integracyjnych,
- przedszkolach z oddziałami integracyjnymi.

Ponadto w przedszkolach specjalnych, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych oraz poradniach psychologiczno-pedagogicznych mogą być prowadzone zajęcia wczesnego wspomaganie rozwoju dla dzieci.

Usługi edukacyjne na poziomie przedszkolnym skierowane do dzieci z niepełnosprawnościami są świadczone na obszarze LOM przez następujące placówki:

Tabela 23. Przedszkola (specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi) w gminach LOM w 2020 r.

Powiat	Gmina	Przedszkole - adres	Przedszkola - specjalizacja	Status publiczno-prawny
Lublin		Przedszkole Specjalne nr 11, ul. Młodej Polski 30	specjalne	publiczna
		Przedszkole Integracyjne nr 39, ul. Balladyny 14	integracyjne	
		Publiczne Przedszkole Integracyjne nr 40, ul. Gospodarcza 18		
		Przedszkole z Oddziałami Integracyjnymi nr 12, pl. Bychawski 4, ul. Wolska 5	z oddziałami integracyjnymi	
		Przedszkole z Oddziałami Integracyjnymi nr 36, ul. Wallenroda 4		
		Przedszkole z Oddziałem Integracyjnym nr 70, ul. Smyczkowa 2		
		Niepubliczne Przedszkole Specjalne "Insignis", ul. Wojciecha Żywnego 10	specjalne	niepubliczna
		Niepubliczne Przedszkole Specjalne "Tajemniczy Ogród", ul. Wojciecha Kiwerskiego 3		
		Niepubliczne Przedszkole Specjalne Tajemniczy Ogród im. F. Hodgson Burnett, ul. Józefa Kustronia 2/2b		
		Niepubliczne Przedszkole "Skrzat" z Oddziałami Specjalnymi, ul. Franciszka Kleeberga 8	z oddziałami integracyjnymi	
		Przedszkole Niepubliczne "Zacisze" z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Cicha 8		
		Przedszkole Niepubliczne z Oddziałami Integracyjnymi im. bł. Bolesławy Lament, ul. Kochanowskiego 34	z oddziałami specjalnymi	
		Przedszkole Integracyjne Niepubliczne Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego	integracyjne	

		im. bł. Ojca Gwidona, ul. Dymowskiego 14		
lubartowski	Gmina Miasto Lubartów	Przedszkole Miejskie Nr 1, ul. 3 Maja 24B	z oddziałami integracyjnymi	publiczna
		Niepubliczne Przedszkole Terapeutyczne „Okruszek”, ul. Lubelska 79	z oddziałami specjalnymi	niepubliczna
	Gmina Lubartów	Niepubliczne Przedszkole Integracyjne Małego Karola w Lubartowie, ul. Lisów 2D	przedszkole integracyjne	
lubelski	Wólka	Niepubliczne Przedszkole Integracyjne „Bajkowy Dworek” w Turce, ul. Grabowa 4		
łęczyński	Łęczna	Przedszkole Prywatne Casper, ul. Magnoliowa 4	z oddziałami integracyjnymi	
świdnicki	Świdnik	Przedszkole Specjalne, ul. Cypriana Kamila Norwida 4	specjalne	publiczna

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru szkół i placówek oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki

Analizując dane zawarte w tabeli powyżej, należy stwierdzić, że specjalistyczna oferta edukacyjna dla dzieci z niepełnosprawnością w wieku przedszkolnym (publiczna i niepubliczna) jest w zasadzie domeną większych miast Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

W chwili obecnej placówki przedszkolne w LOM zapewniają wystarczającą liczbę miejsc w stosunku do zapotrzebowania na specjalistyczne zajęcia edukacyjne. Jednak mając na uwadze stały wzrost liczby dzieci z niepełnosprawnościami w kraju, należy zauważyć, że zwiększenie dostępności do takich usług może być wyzwaniem dla gmin LOM w najbliższej przyszłości.

SZKOŁY PODSTAWOWE

Art. 127 ust. 13 i 14 Prawa Oświatowego wskazuje, iż starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, na wniosek rodziców, zapewnia mu odpowiednią formę kształcenia, uwzględniając rodzaj niepełnosprawności. Jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka w szkole podstawowej specjalnej, ogólnodostępnej lub integracyjnej, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie szkół.

Zgodnie z art. 127 ust. 1 ustawy, kształcenie specjalne może być prowadzone w formie nauki w:

- szkołach ogólnodostępnych,
- oddziałach integracyjnych,
- szkołach specjalnych,
- ośrodkach, o których mowa w art. 2 pkt 7 ustawy, tzn.:
  - młodzieżowych ośrodkach wychowawczych,
  - młodzieżowych ośrodkach socjoterapii,
  - specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych,
  - specjalnych ośrodkach wychowawczych,
  - ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych.

Tak więc obowiązkiem wszystkich szkół i placówek – nie tylko tych celowo zorganizowanych po to, aby realizować kształcenie specjalne – jest uwzględnianie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz predyspozycji dzieci i młodzieży.

Tabela 24. Szkoły podstawowe (specjalne, z oddziałami integracyjnymi) w gminach LOM w 2020 r.

Powiat	Gmina	Szkoła Podstawowa - adres	Szkoła podstawowa - specjalizacja	Status publiczno-prawny
Lublin		Szkoła Podstawowa Specjalna nr 54, ul. Hirszfelda 6	specjalna	publiczna
		Szkoła Podstawowa nr 55 dla dzieci niesłyszących i słabo słyszących, ul. Hanki Ordonówny 4		
		Szkoła Filialna Dla Dzieci z Autyzmem w tym z Zespołem Aspergera, ul. Kurantowa 5		
		Szkoła Podstawowa Specjalna nr 26 im. Janusza Korczaka ul. Bronowicka 21, 20-301 Lublin		
		Szkoła Podstawowa Specjalna nr 41 im. Marii Grzegorzewskiej z oddziałami przedszkolnymi przy Uniwersyteckim Szpitalu Dziecięcym w Lublinie, ul. Prof. Antoniego Gębali 6		
		Szkoła Podstawowa Specjalna nr 53 w Lublinie, ul. Głuska 5		
		Szkoła Podstawowa Specjalna nr 56 w Lublinie, ul. Diamentowa 2		
		Szkoła Podstawowa nr 28 z oddziałami integracyjnymi im. Synów pułku Ziemi lubelskiej, ul. Radości 13	z oddziałami integracyjnymi	
		Szkoła Podstawowa nr 32 z oddziałami integracyjnymi im. Pamięci Majdanka, ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 2		
		Szkoła Podstawowa nr 15 im. Jana Pawła II, ul. Elektryczna 51		
		Szkoła Podstawowa nr 43 im. Ignacego Jana Paderewskiego, ul. Józefa Śliwińskiego 5		

		Szkoła Podstawowa nr 51 im. Jana Pawła II w Lublinie, ul. Bursztynowa 22		
		"Skala" Niepubliczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Zemborzycka 132-136 Lublin	z oddziałami integracyjnymi	niepubliczna
		Niepubliczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi "Bajkowa Akademia", ul. Aleja Spółdzielczości Pracy 53		
lubartowski	Gmina Miasto Lubartów	Szkoła Podstawowa nr 4 im. Jana Pawła II, ul. Kosmonautów 11	z oddziałami integracyjnymi	publiczna
	Gmina Lubartów	Szkoła Podstawowa im. Ziemi lubartowskiej w Łucce, Łucka-Kolonia 125		niepubliczna
		Szkoła Podstawowa im. Bł. Karoliny Kózkówny w Brzezinach, Brzeziny 168		
		Szkoła Podstawowa im. Bolesława Prusa w Wólce Rokickiej, Wólka Rokicka 90		
		Szkoła Podstawowa im. Kard. St. Wyszyńskiego w Nowodworze, Nowodwór 60		
lubelski	Bełżyce	Szkoła Podstawowa Specjalna im. H. Ch. Andersena w Matczynie, Matczyn 9	specjalna	publiczna
	Niedzwica Duża	Szkoła Podstawowa Specjalna w Załuczu, Załucze 59		
	Wólka	Szkoła Podstawowa Specjalna w Bystrzycy, Bystrzyca 92		
	Wojciechów	Szkoła Podstawowa im. Stanisława Marusarza, Wojciechów 8	niepubliczna	
łęczyński	Łęczna	Szkoła Podstawowa nr 4 im. Papieża Jana Pawła II w Łęcznej, ul. Jaśminowa 6	z oddziałami integracyjnymi	publiczna
świdnicki	Świdnik	Szkoła Podstawowa nr 5 im. Janusza Kusocińskiego, ul. Jarzębinowa 6		
		Szkoła Podstawowa Specjalna, ul. Cypriana Kamila Norwida 4	Specjalna	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru szkół i placówek oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki

SZKOŁY ŚREDNIE

Tabela 25. Szkoły średnie (specjalne, z oddziałami integracyjnymi) w gminach LOM w 2020 r.

Powiat	Gmina	Szkoła średnia - adres	Szkoła średnia - specjalizacja	Status publiczno-prawny
Lublin		Liceum Ogólnokształcące Specjalne przy Uniwersyteckim Szpitalu Dziecięcym w Lublinie, ul. Prof. Antoniego Gębali 6	specjalna	publiczna
		XVII Liceum Ogólnokształcące Specjalne dla uczniów niewidomych, słabo widzących, niesłyszących, słabo słyszących, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi, ul. Wyścigowa 31		
		Szkoła Specjalna przysposabiająca do pracy dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, ul. Wyścigowa 31		
		Szkoła Specjalna przysposabiająca do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, ul. Aleja Spółdzielczości Pracy 65		
lubelski	Bełżyce	Szkoła Specjalna przysposabiająca do pracy w Matczynie, Matczyn 9		
	Niedrzwica Duża	Szkoła Specjalna przysposabiająca do pracy w Załuczu, Załucze 59		
	Wólka	Szkoła Specjalna przysposabiająca do pracy w Bystrzycy, Bystrzyca 92		
świdnicki	Świdnik	III Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Integracyjnymi, ul. gen. L. Okulickiego 13	z oddziałami integracyjnymi	
		Szkoła Specjalna przysposabiająca do pracy, ul. Cypriana Kamila Norwida 4	specjalna	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru szkół i placówek oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki

SPECJALNE OŚRODKI SZKOLNO-WYCHOWAWCZE

Sieć placówek specjalnych w Lublinie zapewnia możliwość edukacji dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością na każdym etapie kształcenia począwszy od prowadzonych w placówkach

lubelskich zajęć wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, poprzez przedszkola, szkoły podstawowe oraz ponadpodstawowe. Przykładem takiej placówki jest Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej w Lublinie, który jest jedyną specjalistyczną placówką, obejmującą wszystkie rodzaje niepełnosprawności, niosącą pomoc edukacyjną i rewalidacyjną uczniom z całego województwa lubelskiego. W Ośrodku kształcą się i mieszkają dzieci i młodzież z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Lubelską bazę uzupełniają specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze w Świdniku, Piaskach, Niedrzwicy Dużej i Wólce.

Tabela 26. Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze w LOM

Gmina	Placówka	Specjalizacja szkoły
Lublin	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 al. Spółdzielczości Pracy 65, 20-147 Lublin	sprzężenia, słabowidzący, słabosłyszący, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, autyzm, w tym z zespołem Aspergera, niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym
	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 ul. Głuska 5, 20-439 Lublin	sprzężenia, niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym i znacznym
	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej ul. Ludwika Hirszfelda 6, 20-092 Lublin	sprzężenia, niewidomi, słabowidzący, niesłyszący, słabosłyszący, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, autyzm, w tym z zespołem Aspergera, niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym
	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Niesłyszącej i Słabo Słyszącej im. Jana Pawła II ul. Hanki Ordonówny 4, 20-328 Lublin	sprzężenia, słabosłyszący, niesłyszący
Świdnik	Specjalny Ośrodek Szkolno-wychowawczy im. Henryka Sienkiewicza w Świdniku ul. Cypriana Kamila Norwida 4, 21-040 Świdnik	dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim
Piaski	Specjalny Ośrodek Szkolno-wychowawczy w Kozicach Dolnych Kozice Dolne-Kolonia 33, 21-050 Piaski	dzieci i młodzież z umiarkowaną, znaczną i niepełnosprawnością intelektualną oraz z autyzmem i ze sprzężonymi niepełnosprawnościami.
Niedrzwica Duża	Specjalny Ośrodek Szkolno-wychowawczy w Załuczu Załucze 59, 24-220 Niedrzwica Duża	dzieci i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, znacznym, i głębokim, z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z autyzmem, porażeniem mózgowym, z dysfunkcjami ruchowymi
Wólka	Specjalny Ośrodek Szkolno-wychowawczy w Bystrzycy Bystrzyca 92, 20-258 Lublin 62	dzieci z lekkim, umiarkowanym i znacznym upośledzeniem umysłowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Oświaty i Wychowania UML oraz danych z Rejestru szkół i placówek oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki

Zdecydowanie najbogatszą ofertą dysponuje gmina Lublin. Na 8 specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, funkcjonujących na terenie LOM tylko 4 znajduje się poza terenem Lublina. 14 z 26

szkół podstawowych znajdują się w Lublinie, natomiast w przypadku szkół średnich proporcje wynoszą 4 placówki na terenie Miasta Lublin do 9 funkcjonujących na terenie pozostałych gmin partnerstwa.

Warto jednak zauważyć, że uczniami lubelskich ośrodków są nie tylko dzieci i młodzież mieszkająca w stolicy województwa, ale również poza nią, czego dobrym przykładem jest Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej.

Tabela 27. Miejsce zamieszkania uczniów SOSW im. Prof. Zofii Sękowskiej w Lublinie

Typ placówki	2019-20		2020-21		2021-22	
	Lublin	Poza Lublinem	Lublin	Poza Lublinem	Lublin	Poza Lublinem
Szkoła podstawowa	82	49	89	51	79	50
Oddział przedszkolny	12	8	10	8	15	6
Liceum ogólnokształcące	15	4	11	9	9	10
Technikum	64	103	27	60	40	50
Branżowa szkoła I stopnia			26	16	25	21
Szkoła przysposabiająca do pracy			4	5	6	6
Szkoła policealna			9	6	12	4
Razem	173	164	176	155	186	147

Źródło: Program użytkowy Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej ul. Wyścigowa 31 Lublin

Jak widać blisko połowa uczniów SOSW mieszka poza granicami gminy Lublin. Taka sytuacja świadczy o tym, że Lublin pełni funkcję ważnego ośrodka dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami z LOM oraz województwa lubelskiego. Zasadnym jest więc inwestowanie w rozbudowę tego typu placówek w celu zapewnienia możliwości nauki dla jak największej liczby osób.

2.9. Placówki kształcenia ustawicznego

W obliczu zachodzących zmian związanych ze starzeniem się społeczeństwa i pożądanym wydłużeniem okresu aktywności zawodowej osób starszych kwestia kształcenia ustawicznego nabiera w ostatnich latach coraz większego znaczenia.

Istotne są również szybko zachodzące przemiany cywilizacyjne, które powodują, że posiadane kwalifikacje i umiejętności trącą na aktualności.

Odpowiedzią na powyższe wyzwania jest kształcenie ustawiczne, które rozumiane wg definicji UNESCO, jest „kompleksem procesów oświatowych, formalnych, nieformalnych i incydentalnych, które niezależnie od treści, poziomu i metod umożliwiają uzupełnianie wykształcenia w formach szkolnych i pozaszkolnych, dzięki czemu osoby dorosłe rozwijają swoje zdolności, wzbogacają wiedzę, udoskonalają kwalifikacje zawodowe lub zdobywają nowy zawód, zmieniają swoje postawy.

Kształcenie ustawiczne, edukacja permanentna, wg definicji Encyklopedii PWN, to stałe odnawianie i doskonalenie kwalifikacji ogólnych i zawodowych. Jest to współczesny model edukacji, wynikający z konieczności stałej adaptacji kulturowej, społecznej i zawodowej jednostek do szybko zmieniających się stosunków i warunków życia we współczesnym świecie. Koncepcja kształcenia ustawicznego podważa tradycyjny pogląd o podziale życia ludzkiego na okres przygotowawczy i okres dojrzałej aktywności społeczno-zawodowej, w którym zostają spożytkowane rezultaty uprzedniego kształcenia. Szkoła jest, w myśl tej koncepcji, jedynie pierwszym ogniwem procesu kształcenia, przygotowującym jednostkę do dalszej, stałej aktywności edukacyjnej. W wielu krajach są dokonywane zmiany modelowe w oświacie podporządkowane założeniom kształcenia ustawicznego, polegające m.in. na tworzeniu nowych, zinstytucjonalizowanych form kształcenia dorosłych.

Kształcenie ustawiczne realizowane jest w różnych formach, wśród których wyróżniamy (<http://www.ffi.org.pl/ksztalcenie/ksztalcenieustawiczne>):

- Kształcenie formalne (formal learning) – kształcenie w systemie instytucjonalnym, którego wyróżnikiem jest nie tyle miejsce (np. szkoła lub instytucja szkoląca), co program umożliwiający zdobycie uznawanych w danym systemie prawnym kwalifikacji;
- Kształcenie nieformalne (informal learning) – kształcenie zamierzone (samodzielne uczenie się) i niezamierzone (występujące bezwiednie w sytuacjach życia codziennego, także w pracy poza organizowanymi tam szkoleniami formalnymi i pozaformalnymi);
- Kształcenie pozaformalne (nonformal learning) – kształcenie instytucjonalne i sformalizowane realizowane poza programami umożliwiającymi zdobycie uznawanych w danym systemie prawnym kwalifikacji (typowym przykładem są szkolenia oparte na doświadczeniu firm, korporacji, organizacji społecznych).
- Kształcenie ustawiczne w formach pozaszkolnych - formy uzyskiwania i uzupełniania wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w placówkach kształcenia ustawicznego, placówkach kształcenia praktycznego oraz ośrodkach dokształcania i doskonalenia zawodowego.
- Kształcenie ustawiczne w formach szkolnych - formy uzyskiwania i uzupełniania formalnego wykształcenia przez osoby dorosłe w szkołach dla dorosłych, przez którą na podstawie ustawy o systemie oświaty rozumie się szkołę, w której stosuje się odrębną organizację kształcenia i do której przyjmowane są osoby mające 18 lat, a także kończące 18 lat w roku kalendarzowym, w którym przyjmowane są do szkoły.

Formalne kształcenie ustawiczne obejmuje:

- kształcenie ogólne i zawodowe prowadzone w systemie oświaty,
- kształcenie ustawiczne w szkołach dla dorosłych oraz w formach pozaszkolnych określonych w ustawie o systemie oświaty,
- kształcenie wyższe,
- kształcenie i szkolenie post - akademickie w ramach kształcenia wyższego oraz działalności naukowej jednostek badawczo - rozwojowych, szkół wyższych i PAN,
- wszelkiego rodzaju szkolenia dające uprawnienia kwalifikacyjne do wykonywania zawodów, w tym zawodów regulowanych, nieujęte w systemie kształcenia ustawicznego w systemie oświaty, szkolnictwa wyższego oraz działalności naukowej,
- wszelkiego rodzaju szkolenia dające uprawnienia kwalifikacyjne do wykonywania wybranych czynności pozazawodowych.

Na terenie LOM funkcjonuje kilkadziesiąt placówek kształcenia ustawicznego. W ofercie przeważa możliwość podnoszenia kwalifikacji zawodowych lub zdobywania nowych kwalifikacji, a także nauka języków obcych.

Tabela 28. Placówki kształcenia ustawicznego na terenie LOM

Powiat	Gmina	Placówka	Typ placówki
lubelski	Jabłonna	STRZELECKI OŚRODEK SZKOLENIOWY "10.9" Piotrków Pierwszy 27, 23-114 Piotrków Pierwszy	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego i praktycznego
lubartowski	Gmina Miasto Lubartów	CENTRUM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W LUBARTOWIE ul. 1 Maja 82, 21-100 Lubartów	Centrum Kształcenia Zawodowego
	Gmina Lubartów	PAREW NIEPUBLICZNE CENTRUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO Brzeziny 168, 21-100 Brzeziny	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
Lublin		CENTRUM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W LUBLINIE ul. Magnoliowa 8, 20-143 Lublin	Centrum Kształcenia Zawodowego
		KOLEGIUM PRACOWNIKÓW SŁUŻB SPOŁECZNYCH W LUBLINIE ul. Sulisławicka 7, 20-360 Lublin	Kolegium Pracowników Służb Społecznych
		ZAKŁAD SZKOLENIA I DORADZTWA EKONOMICZNEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA EKONOMICZNEGO W LUBLINIE ul. Północna 22a, 20-064 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
		ZAKŁAD DOSKONALENIA ZAWODOWEGO W LUBLINIE CENTRUM KSZTAŁCENIA W LUBLINIE ul. Królewska 15, 20-109 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
		TEB EDUKACJA STUDIUM KSZTAŁCENIA PRAKTYCZNEGO W LUBLINIE ul. Kapucyńska 1-3, 20-009 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
		SZKOŁA KOMPUTEROWA "ZETO" ul. Aleja Kraśnicka 35, 20-718 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół

	SZKOŁA JĘZYKÓW OBCYCH TOWARZYSTWA "BOBOLANUM" ul. Zakopiańska 2, 20-858 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	SZKOŁA JĘZYKA HISZPAŃSKIEGO "INSTYTUT HISZPAŃSKO-POLSKI IM. AUGUSTA CZARTORYSKIEGO" ul. Kowalska 4, 20-115 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	SZKOLTEX - CENTRUM USŁUG BHP I KADR W LUBLINIE ul. Probostwo 4, 20-089 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	STOWARZYSZENIE KSIĘGOWYCH W POLSCE CENTRUM KSZTAŁCENIA ODDZIAŁU OKREGOWEGO W LUBLINIE ul. aleja Józefa Piłsudskiego 1a, 20-011 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	SIWIEC ACADEMY NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Aleja Solidarności 7, 20-841 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	POLSKO-AMERYKAŃSKA AKADEMIA CYFROWA NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Nałęczowska 30, 20-701 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	PLACÓWKA SZKOLENIOWA "OŚWIATA LINGWISTA" ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 69 lok. 5 20-017 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "EDUKACJA PLUS" W LUBLINIE ul. Wertera 8, 20-713 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	OŚRODEK USTAWICZNEGO SZKOLENIA KURSOWEGO ul. Szewska 4, 20-086 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	OŚRODEK USTAWICZNEGO SZKOLENIA CENTRUM OCHRONY PRACY I BIZNESU "CONSULTRIX" W LUBLINIE ul. Mełgiewska 7-9, 20-952 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	OŚRODEK SZKOLENIOWY LUBELSKIEJ FUNDACJI ROZWOJU ul. Rynek 7, 20-111 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	OŚRODEK SZKOLENIOWY FUNDACJI "FUGA MUNDI" ul. Hutnicza 20B, 20-218 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	OŚRODEK SZKOLENIOWY CENTRUM NAUKI I BIZNESU "ŻAK" W LUBLINIE ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 31 lok. II 20-016 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół

OŚRODEK SZKOLENIA, DORADZTWA I PROMOCJI LUBELSKIEJ IZBY RZEMIEŚLNICZEJ W LUBLINIE ul. Spokojna 10, 20-074 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
OŚRODEK SZKOLENIA DOKSZTAŁCANIA I DOSKONALENIA KADR "KURSOR" ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 62 20-013 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
OŚRODEK SZKOLENIA AGENCJI ROZWOJU LOKALNEGO ul. Rynek 7, 20-111 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
OŚRODEK NAUCZANIA JĘZYKÓW OBCYCH ul. Wajdeloty 12, 20-604 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
OŚRODEK KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO ELPRO W LUBLINIE - NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ul. Franciszka Stefczyka 32, 20-151 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
OŚRODEK KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO FUNDACJI FUGA MUNDI W LUBLINIE ul. Krochmalna 13 lok. 1, 20-401 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NOVA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Krakowskie Przedmieście 57 lok. 3 20-076 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NLP NEUROEDUKACJA ul. Rynek 2, 20-111 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNY OŚRODEK KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO DLA DOROSŁYCH "OPIEKUN" W LUBLINIE ul. Kazimierza Tumidajskiego 2, 20-247 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNE STUDIUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO KOBRA IZABELA ROWIŃSKA W LUBLINIE ul. Aleja Warszawska 95, 20-824 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNE CENTRUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO MIKO CENTRUM OCHRONY I ZABEZPIECZEŃ W LUBLINIE ul. Aleja Spółdzielczości Pracy 64, 20-147 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNE CENTRUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "ETAT" W LUBLINIE ul. aleje Raclawickie 7, 20-059 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
Niepubliczna Placówka Kształcenia Ustawicznego Partnerzy - Marlena Wojciechowska	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół

ul. Wapienna 24, 20-502 Lublin	
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ORYLION W LUBLINIE ul. Aleja Warszawska 102, 20-824 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO O'CHIKARA W LUBLINIE ul. Aleja Spółdzielczości Pracy 65 20-147 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO INSPIRES W LUBLINIE ul. Bursztynowa 1 lok. 8U, 20-576 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO HNATOW ul. aleje Raclawickie 26, 20-043 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO GOWORK.PL W LUBLINIE ul. Przechodnia 4, 20-003 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO FIZJOACTIV MARTYNA MAZUREK-SITARZ W LUBLINIE ul. Bursaki 17, 20-150 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO FIZJOACTIV KAROL SITARZ W LUBLINIE ul. Bursaki 17, 20-150 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO EDUKREACJA W LUBLINIE ul. Bursztynowa 1 lok. 8U, 20-576 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO DLA DOROSŁYCH CENTRUM SZKOLEŃ I INNOWACJI ul. aleje Raclawickie 8 lok. 18A, 20-037 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO DE W LUBLINIE ul. Przechodnia 4 lok. 1, 20-003 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO CENTRUM EDUKACJI CYFROWEJ I ZAWODOWEJ W LUBLINIE ul. Nałęczowska 30, 20-701 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO AKADEMIA MKK CENTRUM DOSKONALENIA ZAWODOWEGO W LUBLINIE ul. Głuska 6, 20-439 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO INSPIRES W LUBLINIE ul. Bursztynowa 1 lok. 8U, 20-576 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół

NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO HNATOW ul. aleje Raclawickie 26, 20-043 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "MIESZKO" W LUBLINIE ul. Pergolowa 5 lok. 61, 20-819 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "MARSOFT" W LUBLINIE ul. Lotnicza 3, 20-322 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "KULKA" W LUBLINIE ul. Hutnicza 30, 20-218 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "IMPULS CONSULTING" ul. Roztocze 14, 20-722 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "EFEKT" - MARIUSZ POPKO W LUBLINIE ul. Stanisława Leszczyńskiego 15 lok. 2 20-069 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "ECO" W LUBLINIE ul. Długa 6, 20-346 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "CENTRUM EDUKACJI LECHAA CEL" ul. ks. Michała Słowikowskiego 6 20-124 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "CAREERS HOUSE" ul. Wojciechowska 38, 20-704 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO "AKADEMIA PROGRAMOWANIA BOTTEGA" W LUBLINIE ul. Jana Sawy 2, 20-632 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
MULTIMEDIALNE CENTRUM SZKOLENIOWE ul. Radziwiłłowska 5, 20-080 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
LUBELSKIE CENTRUM SZKOLENIOWE ul. Rynek 7, 20-111 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
LUBELSKA SZKOŁA BIZNESU ul. Konstantynów 1h, 20-708 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół

	<p>IZBA RZEMIOSŁA I PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W LUBLINIE CENTRUM SZKOLENIA MŁODZIEŻY I DOROSŁYCH ul. Fryderyka Chopina 28, 20-023 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>INTER-EDUKACJA CENTRUM KSZTAŁCENIA KADR W LUBLINIE ul. Zamojska 47, 20-102 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>INSTYTUT ROZWOJU EDUKACJI "HSM" PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO DLA DOROSŁYCH W LUBLINIE ul. Wojciechowska 7, 20-704 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>"SEKA" S.A. ODDZIAŁ W LUBLINIE NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ul. Wolska 11, 20-411 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>AKADEMIA BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH ROZWOJU BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ ul. Bohdana Dobrzańskiego 1, 20-026 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>AKADEMIA DOSKONALENIA ZAWODOWEGO OPERATOR ul. Diamentowa 4a, 20-447 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>AKADEMIA SHOOTER NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Droga Męczenników Majdanka 74 K 20-325 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>AKADEMIA TEATRALNO-WOKALNA JERZEGO TUROWICZA - NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Krakowskie Przedmieście 36, 20-002 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>AKADEMIA ZAWODOWA VCC - PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ul. Matki Teresy z Kalkuty 18 lok. 16 20-538 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>ALBION SZKOŁA JĘZYKA ANGIELSKIEGO W LUBLINIE ul. Przecznicza 14, 20-316 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>AVIACON ul. Ceramiczna 1 lok. 3/04 , 20-150 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>BIURO DORADZTWA PERSONALNEGO "CONSULTOR" ul. Szkolna 6, 20-124 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>
	<p>CENTRUM KSZTAŁCENIA DLA DOROSŁYCH CREATOR ul. Kowalska 4, 20-115 Lublin</p>	<p>Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół</p>

	CENTRUM KSZTAŁCENIA KADR "OMEGA" ul. Bolesława Prusa 8, 20-064 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	CENTRUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Pogodna 52, 20-337 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego ze szkołami
	CENTRUM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO OPERATOR ul. Diamentowa 4a, 20-447 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	CENTRUM SZKOLENIOWE "MYSIAK" NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE ul. Macieja Rataja 5, 20-270 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	CENTRUM SZKOLENIOWE PERSPEKTYWA W LUBLINIE ul. Stanisława Staszica 5 lok. 6 , 20-081 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	CENTRUM SZKOLENIOWO-USŁUGOWE "ERGO-B" - NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ul. Pogodna 52a, 20-337 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	CENTRUM USŁUG SZKOLENIOWYCH "LIDER" ul. Radziwiłłowska 5, 20-080 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	DETHLOFF DEUTSCHSCHULE NIEPUBLICZNA SZKOŁA JĘZYKA NIEMIECKIEGO W LUBLINIE ul. Konrada Wallenroda 4a, 20-607 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	EUROPEJSKA AKADEMIA EDUKACYJNA - NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ul. Królewska 15, 20-109 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	FELBERG SZKOŁA JĘZYKA ANGLOAMERYKAŃSKIEGO W LUBLINIE ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 32a 20-016 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	FUNDACJA ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO DLA DOROSŁYCH ul. 1 Maja 13 lok. 4, 20-410 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	GRUPA OCHRONY BIZNESU - NIEPUBLICZNE CENTRUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO ul. Balladyny 22, 20-601 Lublin	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	INSTYTUT KSZTAŁCENIA KADR - NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W LUBLINIE	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół

		ul. Żołnierzy Niepodległej 5 lok. 7, 20-078 Lublin	
łęczyński	Spiczyn	CENTRUM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W ZESPOLE SZKÓŁ ROLNICZYCH W KIJANACH oraz CENTRUM KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W KIJANACH Kijany 19, 21-077 Spiczyn	Centrum Kształcenia Zawodowego
świdnicki	Świdnik	CENTRUM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W ŚWIDNIKU ul. Szkolna 1, 21-045 Świdnik	Centrum Kształcenia Zawodowego
	Świdnik	NIEPUBLICZNA PLACÓWKA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO BERYL ul. Brzegowa 96, 21-040 Świdnik	Placówka Kształcenia Ustawicznego - bez szkół
	Piaski	CENTRUM KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W PIASKACH ul. Partyzantów 19, 21-050 Piaski	Centrum Kształcenia Zawodowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rejestru szkół i placówek oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki

Powyższe zestawienie wyraźnie uwidacznia, że zdecydowana większość placówek kształcenia ustawicznego zlokalizowana jest w Lublinie (84 z 91). Nieliczne pozostałe ośrodki w większości znajdują się w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich (Świdnik, Miasto Lubartów, Piaski), natomiast jedynie dwa zlokalizowane są w gminach wiejskich (gmina Lubartów oraz gmina Spiczyn). Mieszkańcy pozostałych gmin LOM chcąc skorzystać z takiej oferty edukacyjnej muszą więc decydować się na dojazd.

2.10. Diagnoza oferty kulturalnej i sportowej dla osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami

W stereotypowym, acz również powszechnym podejściu do zaspokajania potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami instytucje publiczne mają tendencję do skupiania się na zapewnieniu usług opiekuńczych i pomocy finansowo-materialnej. Myśląc szerzej o jakości życia tych osób, nie można jednak zapomnieć o innych istotnych obszarach aktywności seniorów i osób z niepełnosprawnością, do których z pewnością należą szeroko pojęta kultura i sport. Kontakt z kulturą oraz aktywność fizyczna dają możliwość wartościowego wypełnienia czasu wolnego, wpływają na samopoczucie i pobudzają do rozwoju.

Oferta kulturalno-sportowa skierowana do osób starszych i z niepełnosprawnościami koncentruje się w stolicy województwa – większość gmin LOM nie posiada na swoim terenie wyspecjalizowanych jednostek i oferty skrojonej na potrzeby omawianych grup społecznych.

Infrastrukturę wsparcia aktywności seniorów i osób z niepełnosprawnością tworzą głównie takie placówki jak centra i ośrodki kultury, ośrodki sportu, a także istotną rolę odgrywają organizacje pozarządowe i wszelkie podmioty nieformalne, stanowiące efekt samoorganizacji omawianych grup lub osób chcących działać na ich rzecz.

Poniżej zaprezentowany został potencjał aktywizacyjny seniorów i osób z niepełnosprawnością w zakresie kultury i sportu w poszczególnych gminach LOM. Przedstawione dane pochodzą przede wszystkim z raportów o stanie gmin za 2020 r., aktualnych strategii rozwiązywania problemów społecznych i/lub strategii rozwoju, programów współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz innych dokumentów strategicznych, jak również ze stron internetowych gmin oraz instytucji kultury i sportu.

MIASTO LUBLIN

Miasto Lublin posiada zdecydowanie najbogatszą ofertę w zakresie różnych form aktywności, dostosowaną do zróżnicowanych potrzeb i zainteresowań. Szeroki wybór atrakcji oferują instytucje i placówki kultury, takie jak teatry, kina, muzea, galerie. Ważne miejsce zajmują również biblioteki, domy kultury i kluby osiedlowe. Z kolei infrastruktura sportowa oraz działalność wielu klubów sportowych daje możliwość uprawiania sportu seniorom i osobom z niepełnosprawnościami zarówno rekreacyjnie, jak i profesjonalnie. Miasto Lublin systemowo realizuje programy wsparcia aktywizacji seniorów i osób z niepełnosprawnościami, w czym pomagają powołane do tego organy i jednostki organizacyjne.

W ramach struktury Urzędu Miasta Lublin od 2019 r. funkcjonuje **Wydział Inicjatyw i Programów Społecznych** (wcześniej Lubelskie Centrum Aktywności Obywatelskiej). W ramach Wydziału funkcjonuje Referat ds. Inicjatyw Senioralnych, w którym koordynowane są działania na rzecz lubelskich seniorów realizowane przez gminę Lublin i we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Przy wydziale działają dwa doradcze organy powołane przez Prezydenta Miasta, mianowicie **Pełnomocnik Prezydenta Miasta Lublin ds. Seniorów** oraz **Rada Seniorów Miasta Lublin**. Pełnomocnik na bieżąco śledzi i wskazuje problemy społeczne oraz potrzeby seniorów, jak również współpracuje z Radą Seniorów Miasta Lublin oraz z organizacjami i instytucjami zajmującymi się problemami osób starszych. Z kolei sama Rada, która działa od czerwca 2015 roku, stanowi forum społecznej aktywności lubelskich seniorów. W jej skład wchodzi 14 osób reprezentujących organizacje senioralne. Rada konsultuje sprawy oraz akty prawne dotyczące sytuacji seniorów, inicjuje działania na ich rzecz i ustala zadania, wspiera aktywność osób starszych i współpracę ze środowiskiem. Pracuje też na rzecz przełamывania stereotypów o starości, upowszechnia wiedzę o prawach i potrzebach osób starszych.

Wydział wdraża wiele działań i inicjatyw dedykowanych najstarszym mieszkańcom Lublina. Wśród nich najważniejsze są:

- ***Dzień Solidarności Międzypokoleniowej***

Pomysł Komisji Europejskiej, wprowadzony w Lublinie w kwietniu 2012 roku, promuje dialog pokoleń i budowanie porozumienia między młodszymi i starszymi mieszkańcami. W ramach tej inicjatywy przez miasto maszeruje barwny Korowód, zakończony wspólnym koncertem okolicznościowym, utworzeniem Mostu Międzypokoleniowego i pamiątkową fotografią.

- ***Lubelskie Dni Seniora***

To największa dedykowana najstarszym Mieszkańcom Lublina impreza, organizowana od roku 2012. Przez cały tydzień z myślą o seniorach w różnych punktach miasta organizowane są wydarzenia kulturalne i sportowe, wykłady, spotkania i wycieczki.

- ***Konkurs „Miejsce Przyjazne Seniorom”***

Inicjatywa Prezydenta Miasta Lublin i Rady Seniorów wyróżniająca lubelskie instytucje i organizacje, które poprzez stosowanie odpowiednich rozwiązań, oferowanie zniżek i promocji, w sposób szczególny przyczyniają się do poprawy jakości życia najstarszych mieszkańców miasta.

- ***„Odczaruj Jesień Życia” - pokaz mody senioralnej***

Inicjatywa Prezydenta Miasta Lublin i Rady Seniorów, odbywająca się od 2014 roku, której atrakcją są pokazy mody 60+.

- ***Targi „LUBSenior”***

To relatywnie „młode” wydarzenie – zainicjowane w 2019 roku – stanowi okazję do zaprezentowania możliwości i form aktywizacji seniorów w Lublinie oraz wymiany doświadczeń między przedstawicielami organizacji pozarządowych, które działają na rzecz najstarszych mieszkańców. Podczas targów osoby uczestniczące mogą również korzystać z bezpłatnych badań i konsultacji medycznych oraz porad ekspertów z różnorodnych dziedzin.

- ***Program „Lublin Strefa 60+”***

Głównym celem Programu jest wspieranie i wzmacnianie aktywności społecznej seniorów oraz poprawa jakości ich życia. Najważniejszym instrumentem Programu jest **„Lubelska Karta Seniora”**. Uprawnia ona do korzystania z systemu zniżek oferowanych przez Partnerów Programu. Uczestniczy w nim ponad 150 podmiotów z branży zdrowia, kultury i rozrywki, sportu, rekreacji, urody, gastronomii, turystyki, usług. Do tej pory wydano ponad 18 tys. kart (dane za 2020 rok).

Osoby niepełnosprawne również mogą liczyć na działalność organów wspierających ich środowisko oraz cykliczne inicjatywy organizowane przez lubelski samorząd. Koordynacją działań w tym zakresie zajmuje się **Wydział ds. Osób Niepełnosprawnych**. Wydział między innymi koordynuje działania służące poprawie warunków życia i integracji społecznej osób niepełnosprawnych, w tym opracowuje projekty, udziela informacji w ramach **Ośrodka Informacji Osób Niepełnosprawnych**, współpracuje z instytucjami i organizacjami pozarządowymi oraz prowadzi sprawy udzielania i rozliczania dotacji we współpracy z Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Przy Wydziale ukonstytuowana została **Spółeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych**. Jest to organ pomocniczy dla Rady Miasta oraz Prezydenta Miasta, który opiniuje projekty uchwał i programy proponowane przez Miasto oraz inspiruje przedsięwzięcia mające na celu realizację praw i poprawę jakości życia osób z niepełnosprawnościami na terenie gminy Lublin.

Z inicjatywy Rady, przy współpracy z Wydziałem ds. Osób Niepełnosprawnych, co roku organizowany jest Konkurs o Medal Prezydenta Miasta Lublin dla osób oraz instytucji/organizacji wyróżniających się osiągnięciami lub realizowanymi przedsięwzięciami na rzecz aktywizacji i integracji osób z niepełnosprawnością na terenie miasta Lublin. Nagrody wręczane są podczas corocznej **Gali „Aktywni z Lublina”** i przyznawane m.in. osobom z niepełnosprawnościami osiągnięciem wybitne sukcesy zawodowe, twórcze, sportowe itp.

Cyklicznym wydarzeniem jest organizacja **Lubelskich Targów Aktywności Osób Niepełnosprawnych**.

Ważnymi partnerami Miasta Lublin w realizacji działań na rzecz seniorów i osób z niepełnosprawnościami, wspierającymi i współrealizującymi miejską politykę społeczną, są organizacje pozarządowe. Według szacunków Urzędu Miasta Lublin, na terenie miasta działa ponad 400 fundacji, stowarzyszeń i filii ogólnopolskich organizacji pozarządowych, które prowadzą swoją działalność statutową w zakresie aktywizacji i wsparcia osób 60+ oraz osób z niepełnosprawnościami lub chorych. Realizując zadania publiczne, wynikające z „Programu Wsparcia i Aktywizacji Społecznej Seniorów na terenie Miasta Lublin w latach 2021-2025” oraz „Programu działań Miasta Lublin na rzecz mieszkańców z niepełnosprawnościami”, podmioty mogą uzyskać wsparcie finansowe z budżetu gminy. Na swoją działalność i inicjatywy senioralne organizacje pozyskują również środki finansowe z innych źródeł, m. in. z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, z Rządowego Programu Aktywizacji Społecznej Osób Starszych (ASOS) oraz ze środków Unii Europejskiej.

Jedną z najstarszych organizacji skupiających znaczącą liczbę osób starszych jest **Polski Związek Emerytów Rencistów i Inwalidów Oddział Okręgowy w Lublinie**, który działa w Lublinie od 1948 roku i skupia osoby w wieku 60+. Związek działa przede wszystkim w obszarze edukacji, ale również integracji społecznej oraz realizuje formy aktywności rekreacyjnej i turystyczno-wypoczynkowej. Do cyklicznych wydarzeń organizowanych przez Związek należą Przeglądy Rękodzieła i Twórczości Plastycznej Seniorów i Osób Niepełnosprawnych oraz Przeglądy Twórczości Artystycznej Seniorów.

Wartą odnotowania inicjatywą **Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej** jest funkcjonujący od lat 80-tych **Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku** im. Prof. Mieczysława Marczuka, którego patronami są wszystkie 5 publicznych uczelni wyższych w Lublinie. Posiada on sieć 8 filii w województwie, w tym na terenie LOM działa oddział w Łęcznej. Rolą UTW jest aktywizacja seniorów poprzez naukę, co sprzyja ćwiczeniu umysłu i pamięci, rozwojowi osobistemu, pobudza nowe zainteresowania, podnosi samoocenę i poczucie własnej wartości. UTW prowadzi przede wszystkim działalność dydaktyczną, która realizowana jest poprzez wykłady o tematyce humanistycznej, społecznej, przyrodniczej, medycznej i technicznej odbywające się trzy razy w tygodniu. Ponadto, placówka prowadzi działalność sportowo-rozrywkową, w ramach której funkcjonuje Grupa Taneczna FLOW oraz Sekcja Olimpijska.

Ponadto, TWWP prowadzi **Lubelskie Centrum Aktywizacji Seniorów**, skupiające 260 seniorów, w tym 120 wolontariuszy działających na rzecz społeczności lokalnej. W ramach LCAS działają Klub Aktywnego Seniora LSM, Klub Aktywnego Seniora Bronowice, Wielopokoleniowy Klub Wolontariusza, Klub Super Babci i Super Dziadka, Klub Pasjonata oraz Klub Sportowy.

Gros oferty kulturalnej w Lublinie, skierowanej (również) do seniorów oraz osób z niepełnosprawnością, pochodzi z 21 instytucji kultury działających w Lublinie, w tym: 1 powiatowej, 8 wojewódzkich, 1 państwowych oraz 11 instytucji kultury, dla których organizatorem jest gmina Lublin. Ponadto szeroką działalność kulturalną prowadzą Akademickie Centrum Kultury „Chatka Żaka”, 2 Młodzieżowe Domy Kultury oraz 11 spółdzielczych domów kultury i klubów osiedlowych. Nieoceniony wkład w ofertę kulturalną w Lublinie posiadają również organizacje pozarządowe. Stowarzyszenie Homo Faber, Fundacja Camera Femina, Fundacja Inna Fundacja, Fundacja Inside Out, Fundacja HerStory oraz Fundacja Sztukmistrze to najprężniej działające organizacje w obszarze dostępnej kultury. Z kolei jeżeli chodzi o seniorów, zróżnicowane projekty prowadzą m.in. Fundacja tu obok, Fundacja Rozwoju i Aktywności Społecznej „Przyjaźń”, Fundacja Karuzela, Fundacja Aktywności Obywatelskiej, Fundacja Szczęśliwe Dzieciństwo, czy Fundacja na Rzecz Seniorów "BONUM VITAE".

Od 2013 roku miejskie instytucje kultury zdobywają certyfikat „Miejsc Przyjaznych Seniorom”. Warto podkreślić, że większość miejskich instytucji kultury co roku bierze także udział w akcji „60+ Kultura” organizowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ogólnopolska akcja ma na celu zachęcenie do aktywnego uczestniczenia w życiu kulturalnym osób powyżej 60. roku życia, dzięki wykorzystaniu oferty dostępnej w ich miejscu zamieszkania.

Osoby starsze mają również możliwość podejmowania aktywności w 21 **klubach seniora** działających na terenie Lublina. Ich oferta obejmuje zajęcia rozwijające zainteresowania, gimnastykę ogólnorozwojową, masaże, wykłady i porady z zakresu zdrowia, zajęcia rozwijające pasje i sprawność intelektualną, spotkania integracyjne i okolicznościowe oraz zabawy taneczne.

Domy kultury i kluby osiedlowe proponują seniorom ciekawe i twórcze formy spędzania czasu wolnego. Organizowane są tutaj spotkania autorskie, warsztaty tematyczne, zajęcia komputerowe, ćwiczenia sportowe, wystawy i wernisaże. Wiele spośród tych zajęć ma charakter integrujący społeczność lokalną.

W Lublinie działa 12 domów kultury, w tym 8 placówek działa przy spółdzielniach mieszkaniowych (Błonie, Czechów, Kalinowszczyzna, Kolejarz, LSM, Łęgi, RUTA, Skarpa), do tego są jeszcze 3 dzielnicowe (DDK Bronowice oraz DDK Węglin prowadzone są przez gminę Lublin, ponadto DDK Czuby Południowe) i jeden osiedlowy - ODEON. Ponadto funkcjonują 2 pracownie kultury – Tatary i Maki, będące filiami DDK Bronowice oraz 3 kluby osiedlowe – Miniatura, Przyjaźni oraz Źródło.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie działa w 40 filiach (w tym filia multimedialna BIBLIO). Z jej oferty korzysta ponad 72 tys. mieszkańców miasta i okolic, a w zasobach znajduje się ok. 2 mln książek, audiobooków, filmów i zbiorów specjalnych. Odbývają się tam spotkania literackie, koncerty, wykłady, warsztaty artystyczne, wystawy, turnieje gier planszowych, projekcje filmowe i lekcje biblioteczne. Często zajęcia mają charakter wielopokoleniowy. Specjalnie dla seniorów organizowane są warsztaty komputerowe i kluby dyskusyjne. 12 filii bibliotecznych zdobyło certyfikat „Miejsca Przyjaznego Seniorom”.

Warto również odnotować, że w kontekście dostępności dla osób z różnymi niepełnosprawnościami, w ostatnich latach nastąpiły duże zmiany w ofercie kulturalnej tworzonej przez miejskie instytucje kultury i lubelskie organizacje pozarządowe, mianowicie można zaobserwować widoczny wzrost liczby wydarzeń posiadających udogodnienia. Z początkiem 2019 r. Wydział Kultury Urzędu Miasta Lublin zainicjował systemowe działania w podległych mu instytucjach. Między innymi realizuje zadanie „Kultura dla wszystkich”, które pozwala na wzmacnianie koordynatorów dostępności w instytucjach kultury oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych w dążeniach do zapewnienia dostępności wydarzeń kulturalnych i treści dotyczących kultury w mieście szerokiemu gronu odbiorców w jak najbardziej profesjonalny i wszechstronny sposób. W efekcie, wprowadzono liczne tłumaczenia wydarzeń na PJM – dla przykładu w ostatnich latach 5 takich spektakli pokazano w Teatrze Andersena, a 8 wydarzeń z PJM zorganizował DDK Węglin, oraz zwiększono dostępność architektoniczną wielu przestrzeni, w których organizowane są imprezy kulturalne.

Pomimo stopniowo zwiększającej się dostępności architektonicznej instytucji kultury w gminie Lublin, zapotrzebowanie na odpowiednio dostosowane przestrzenie wciąż jest niezaspokojone. Skrajnym przypadkiem jest wspomniany wyżej Teatr Andersena, który z uwagi na brak siedziby i konieczność wynajmowania powierzchni, nie może w pełni realizować adekwatnej do swoich możliwości i planów oferty kulturalnej. Szansą na zmianę tej sytuacji jest planowane utworzenie Centrum Sztuki Dzieci i Młodzieży, w którym oprócz siedziby Teatru mieścić może się również biblioteka i świetlica środowiskowa.

W kwestii **oferty sportowej**, lubelscy seniorzy mogą uczestniczyć w zajęciach sportowych organizowanych przez lokalne kluby sportowe. Zróżnicowane i bezpłatne ćwiczenia usprawniające oferują wielofunkcyjne boiska Orliki, których w mieście jest 13, w ramach akcji „Aktywny Senior na

Orliku". W ofercie są między innymi: tenis stołowy, gra w bule, gimnastyka, badminton, tenis ziemny, nordic walking, a także, w zależności od zainteresowań oraz warunków zdrowotnych, gry zespołowe. Wszystko jest zorganizowane pod okiem animatorów i trenerów, którzy dostosowują oferty do potrzeb uczestników, aby każdy znalazł coś dla siebie. Co ciekawe, w zajęciach mogą brać udział również rodziny i znajomi seniorów.

W Lublinie ponadto działa 8 klubów sportowych, w których profesjonalnie trenują osoby z niepełnosprawnościami:

- Integracyjne Centrum Sportu i Rekreacji „Start”
- Lubelski Klub Sportowy Głuchych „Spartan”
- Uczniowski Klub Sportowy Okey
- Kolarski Klub Tandemowy "Hetman"
- Klub Sportowy Niewidomych i Słabowidzących "Hetman"
- Klub Sportowy Pamara Boccia Lublin
- Integracyjny Klub Aktywnej Rehabilitacji i Sportu Niewidomych "Ikar"
- Fundacja Aktywnej Rehabilitacji

Największe sukcesy święci KKT „Hetman”. Zawodnicy tego klubu regularnie zdobywają medale na zawodach rangi międzynarodowej, m.in. podczas Letnich Igrzysk Paraolimpijskich.

Przy Fundacji Rozwoju Sportu w Lublinie istnieje sekcja wolontariatu senioralnego, której członkowie aktywnie włączają się w organizację różnorodnych wydarzeń sportowych.

Co roku w Lublinie odbywają się wydarzenia sportowe, w których uczestniczą osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Dla przykładu, regularnie organizowany jest Lubelski Turniej Boccia, Ogólnopolskie Zawody Łucznicze Osób Niepełnosprawnych czy Puchar Polski Niestyszających w Halowej Piłce Nożnej. Warto również zwrócić uwagę na cykliczny Poland Business Run, czyli charytatywny bieg biznesowy w woj. lubelskim, któremu przyświeca pomoc osobom z niepełnosprawnościami narządów ruchu.

GMINA BEŁŻYCE

Działalność z zakresu kultury na terenie **gminy Bełżyce** prowadzi **Miejski Dom Kultury** oraz **Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Bełżycach**. Dom kultury dba o ofertę kulturalną dla mieszkańców miasta organizując wydarzenia kulturalne oraz prowadząc liczne zajęcia i warsztaty. W ramach placówki działa **Klub Seniora**, który umożliwia swoim uczestnikom rozwijanie pasji oraz nawiązywanie i rozwijanie relacji z innymi. Comiesięczne spotkania owocują wymianą doświadczeń, przepisów kulinarnych czy też wspólnym rękodzielnem. W Domu Kultury funkcjonują również 3 zespoły śpiewacze skupiające osoby powyżej 50. roku życia – kobiety **zespół „Jarzębinki”** oraz **zespoły z Wierzchowisk oraz Wojcieszyna**. Zespoły uświetniają gminne obchody świąt kościelnych, dożynek, festiwali itp.

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Bełżycach posiada 4 filie w całej gminie: w Babinie, Matczynie, Starych Wierzchowiskach oraz Wronowie, jak również filię pedagogiczną w Zespole Szkół w Bełżycach. W ramach działalności kulturalno-edukacyjnej biblioteka organizuje spotkania i zajęcia dla osób starszych m.in. warsztaty mydlarskie czy kulinarne.

Od 2020 r. gmina realizuje projekt „Nowa jakość usług społecznych w gminie Bełżyce”, w ramach którego powstała nowa jednostka – **Centrum Usług Społecznych**, mające na celu kompleksowe i całościowe wsparcie potrzebujących mieszkańców. Jednym z działań centrum jest uruchomienie **Klubu Aktywności Lokalnej** skierowanego w szczególności do seniorów i osób z niepełnosprawnością. Jego celem głównym jest podniesienie poziomu aktywności mieszkańców w zakresie poprawy sytuacji osobistej i integracji lokalnej społeczności oraz poprawa jakości życia rodzin, rozwój wolontariatu i działań samopomocowych. Uczestnicy mogą liczyć na udział w różnego rodzaju warsztatach,

seminariach, działaniach integracyjnych i lokalnych wydarzeniach kulturalnych. CUS prowadzi również program **Karta Dużej Rodziny** dla rodzin posiadających co najmniej troje dzieci, w tym również legitymujących się orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. Karta uprawnia do zniżek m.in. na usługi kulturalno-sportowe, które oferowane są zarówno przez instytucje państwowe, jak i firmy prywatne uczestniczące w programie.

W gminie Bełżyce działa duże grono organizacji pozarządowych, głównie w obszarze kultury i sportu. Gmina współpracuje z nimi przyznając dotacje na realizowanie zadań publicznych, m.in. na działalność na rzecz osób w wieku emerytalnym. W 2021 r. finansowanie uzyskał **Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Oddział Rejonowy w Bełżycach** na projekt „Spotkania z kulturą” oraz **Koła Gospodyń Wiejskich z Krężnicy Okrągłej, Starych Wierzchowisk i Podolu** na projekty: „Seniorzy w działaniu”, „Emerytura czasem na aktywność i integrację” oraz „Twórczość artystyczna integruje i aktywuje”.

Za ofertę sportową w gminie **odpowiada Centrum Kultury Fizycznej i Sportu w Bełżycach**. Centrum zarządza salą gimnastyczną, krytą pływalnią, halą sportową, stadionem miejskim, kortami tenisowymi oraz orlikiem. Pozostałe obiekty sportowe w gminie są to boiska przy szkołach podstawowych w Babinie, Krężnicy Okrągłej, Krzu, Matczyni, Bełżycach, Wierzchowiskach i Chmielniku. Z obiektów mogą korzystać wszyscy mieszkańcy, większość z nich jest dostępna dla osób z niepełnosprawnościami. Pomimo bogatej infrastruktury sportowej brakuje jednak oferty dedykowanej osobom starszym i z niepełnosprawnościami.

GMINA BYCHAWA

Za ofertę kulturalną w **gminie Bychawa** odpowiadają przede wszystkim **Miejska Biblioteka Publiczna w Bychawie**, wraz z jej 2 filiami w terenie, tj. w Starej Wsi Pierwszej i Bychawce Drugiej, **Bychawskie Centrum Kultury** oraz 8 **Centrów Kultury Wiejskiej** w następujących miejscowościach: Bychawka Pierwsza, Bychawka Druga, Gałęzów, Olszowiec, Wola Duża, Koszarzew Dolny-Kolonia, Zaraszów-Kolonia oraz Stara Wieś Druga.

Działania kulturalne podejmowane przez **Miejską Bibliotekę Publiczną w Bychawie** mają na celu integrację lokalnej społeczności poprzez tworzenie oferty kulturalnej skierowanej do różnych grup odbiorców. Zatem ważną grupą odbiorców, uwzględnianą we wszystkich wydarzeniach, są właśnie seniorzy. W bibliotece odbywają się różne wydarzenia, m.in. w 2020 r. były to „W bychawskiej izbie regionalnej” – lekcja muzealna, przeprowadzona w mini muzeum regionalnym, w której uczestniczyła grupa 18 seniorów, czy też „Dania dla Mola czyli Wigilia w literaturze i na talerzu” – seria wydarzeń literacko-kulinarnych, w którym wzięły udział grupy wielopokoleniowe, w tym również seniorzy.

Bychawskie Centrum Kultury gości w swoich pomieszczeniach **Klub Seniora**. Ponadto, BCK organizuje liczne wydarzenia kulturalne m.in. Dożynki Gminne, Letnią Scenę BCK, Dzień Babci i Dziadka i inne imprezy okolicznościowe, w których regularnie biorą udział osoby starsze. BCK prowadzi również zajęcia artystyczne, w tym działalność **Męskiego Zespołu Wokalnego „Podkowiaki”**, złożony z osób 50+.

Centra Kultury Wiejskiej w gminie Bychawa służą organizacji czasu wolnego, rekreacji, rozwijania zainteresowań i integracji lokalnych społeczności czy organizacji pozarządowych. Stanowią również miejsca spotkań i działań na rzecz rozwoju kultury i edukacji. Odbywają się tam różnego rodzaju imprezy kulturalne, konkursy, szkolenia, zebrania mieszkańców. Działania te mają w zamierzeniu integrować wszystkie grupy, zarówno dzieci, młodzież, dorosłych oraz osoby starsze. Swoje akcje prowadzą tam również koła gospodyń wiejskich.

W 2016 roku powołana została **Gminna Rada Seniorów** jako ciało o charakterze doradczym dla Rady Miejskiej w Bychawie, reprezentująca środowisko osób starszych. Głównym celem działania Gminnej

Rady Seniorów jest integracja i wspieranie środowiska seniorów oraz reprezentowanie zbiorowych interesów seniorów na zewnątrz. Rada składa się z 15 członków. Obecnie trwa jej druga kadencja.

Od 2019 r. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej realizuje **projekt „Aktywny senior”** ze środków RPO WL, w ramach którego utworzony został **Klub Seniora** dla 21 osób po 60 roku życia. Oferta klubu zawiera m.in.: działania zwiększające aktywność i uczestnictwo osób starszych w życiu społecznym (trening umiejętności społecznych, trening umiejętności życiowych, trening pamięci), zajęcia rozwijające umiejętności i zainteresowania seniorów (rękodzieło, hafciarstwo, kulinaria, brydż, fotografia i in.), działania kulturalno-edukacyjno-aktywnościowe (wyjścia do kina, teatru, wyjazdy kulturalno-edukacyjne na obszarze woj. Lubelskiego – planowane 7 wyjazdów) oraz zajęcia z zakresu kultury fizycznej – zajęcia sportowe, usprawniające (nordic walking, aerobik, zumba itp.). W ramach projektu powstanie również **Centrum Usług Społecznych**.

W tym samym roku realizowany był projekt o podobnej nazwie, tj. **„Aktywny Senior Gminy Bychawa”**, zarządzany przez lokalne Stowarzyszenie „Razem dla Kultury”, a finansowany ze środków Rządowego Programu Aktywizacji Osób Starszych. Efektem projektu był opracowany we współpracy z Bychawskim Stowarzyszeniem Kobiet Aktywnych oraz Gminną Radą Seniorów *Lokalny Program Wsparcia Seniorów na lata 2020-2024*, przyjęty w 2020 r. przez Radę Gminy. Ideą dokumentu jest wywarcie wpływu na lokalną politykę w celu zapewnienia starszym mieszkańcom gminy Bychawa możliwości starzenia się w zdrowiu oraz prowadzenia samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia. Dokument wprowadził szereg rekomendacji w celu poprawienia jakości życia i aktywizacji osób starszych w gminie.

Współpraca powyższych NGO zaowocowała również uruchomieniem **Bychawskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku**, utrzymywanego do tej pory z zewnętrznych dotacji. W ofercie BUTW są warsztaty organizowane w ramach 5 bloków tematycznych: „Senior ma prawo” z prawa cywilnego, „Zdrowy i aktywny senior” z aktywności fizycznej oraz warsztaty rozwojowe „Senior i jego oczekiwania”, kulinarne „Zdrowie na talerzu” i artystyczne „Kreatywny senior”.

Oprócz wyżej wymienionych, w zakresie wsparcia seniorów, działają jeszcze inne organizacje, np. bychawska filia Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, koła gospodyń wiejskich, Bychawskie Towarzystwo Regionalne oraz grupy parafialne, zrzeszające seniorów. Cześć z nich regularnie zdobywa gminne dotacje na działania z zakresu kultury na rzecz osób starszych. W 2020 r. środki otrzymały: Stowarzyszenie „Razem dla Kultury” na realizację zadania „Aktywizacja osób starszych – organizacja imprezy z okazji Dnia Babci i Dziadka – spotkanie osób starszych z dziećmi”; Oddział Rejonowego Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Bychawie na realizację zadania „Organizacja spotkania integracyjnego, krzewienie i rozwój dziedzictwa narodowego. Przekazanie tradycji regionalnych i patriotycznych młodemu pokoleniu. Organizacja spotkania integracyjnego Między Pokoleniami”; oraz Bychawskie Towarzystwo Regionalne na realizację zadania „Zorganizowanie międzypokoleniowych warsztatów i zajęć aktywizujących związanych z lokalnym dziedzictwem, w tym jego promocja”.

W gminie powołany został **Gminny Koordynator ds. Sportu**, którego zadaniem jest opracowanie gminnego kalendarza imprez sportowych oraz popularyzowanie wszelkich form sportu. Działalność koordynatora skupia się jednak przede wszystkim na dzieciach i młodzieży. Ponadto, w Bychawie funkcjonuje **Bychawski Ludowy Klub Sportowy „Granit”**, lecz nie prowadzi on zajęć dla osób starszych.

Żadna instytucja i organizacja działająca w sferze kultury i sportu nie posiada oferty skierowanej bezpośrednio do osób z niepełnosprawnościami.

GMINA GARBÓW

W gminie Garbów funkcjonuje **Gminna Biblioteka Publiczna im. Bronisława Pietraka w Garbowie** (GBP) wraz z 3 filiami bibliotecznymi w: Piotrowicach Wielkich, Bogucinie i w Przybysławicach. Dla niepełnosprawnych czytelników pracownica filii w Piotrowicach Wielkich raz w miesiącu osobiście dostarcza zamówione książki. Biblioteka to również miejsce organizowania wydarzeń kulturalnych. Pandemia mocno ograniczyła tę sferę działalności placówki, niemniej jednak w 2020 r. odbyło się tam kilka ogólnopolskich akcji, m.in. „Noc bibliotek”, czy „Narodowe czytanie Balladyny”, w których brali udział również seniorzy.

Na terenie gminy działają organizacje skupiające osoby starsze – 10 kół gospodyń wiejskich oraz 2 Koła Emerytów i Rencistów – w Gutanowie oraz w Zagrodach. Gmina Garbów prowadzi współpracę z organizacjami pozarządowymi, udzielając im wsparcia zarówno finansowego, jak i niefinansowego, aczkolwiek realizowane zadania są skierowane głównie do dzieci i młodzieży. W ramach programu współpracy z NGO dla seniorów zorganizowane zostało opłatkowe spotkanie integracyjne. Przedstawiciele organizacji pozarządowych angażują się również w organizacji różnych wydarzeń o znaczeniu gminnym, takich jak obchody świąt państwowych i gminnych uroczystości, w tym Gminny Dzień Seniora; szczególnie aktywne są tutaj KGW. W wymienionych wydarzeniach uczestniczą również osoby starsze.

W Gminie Garbów brakuje oferty rekreacyjno-sportowej dla seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami.

GMINA GŁUSK

Na terenie **gminy Głusk** organizowane są różne formy aktywności dla seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. Gmina zrealizowała projekt „Rozwój placówek wsparcia dziennego na terenie gminy Głusk”, którego celem był wzrost dostępności wysokiej jakości usług społecznych użyteczności publicznej w grupie 140 osób wykluczonych społecznie lub zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, przy czym grupa docelowa to dzieci i młodzież (6-16 lat) oraz ich rodzice i opiekunowie prawni.

W gminie Głusk funkcjonuje **Biblioteka-Centrum Kultury w Dominowie** oraz jej filia w miejscowości Wilczopole. Jednostka ta odpowiada m.in. za organizację oferty kulturalnej dla mieszkańców gminy. Biblioteka-Centrum Kultury działa poprzez organizowanie konkursów, przeglądów i warsztatów rzemiosła artystycznego. Ponadto, promuje tradycje lokalne i regionalne organizując imprezy okolicznościowe i wystawy. Placówce tej podlegają świetlice środowiskowe: w Ćmiłowie, Klinach, Abramowicach Prywatnych, Majdanie Mętowskim oraz świetlica przy Bramie-Wieży w Dominowie. Pomieszczenia tych obiektów są dostosowane dla osób starszych i niepełnosprawnych. W 2021 r. rozbudowano sieć placówek kulturalnych poprzez budowę nowych świetlic w miejscowościach Kazimierzówka i Głuszczyzna, a w kolejnych latach powstaną również takie obiekty dla mieszkańców Mętowa i Wilczopola.

W ramach działalności Biblioteki-Centrum Kultury w Dominowie zorganizowany został cykl „Aktywni i kreatywni”. Były to zajęcia głównie z rękodzieła adresowane do osób dorosłych, szczególnie do seniorów. Głównym założeniem projektu była aktywizacja osób starszych, dla których warsztaty z rękodzieła stanowią szansę na integrację społeczności, zapoznanie się z osobami o podobnych zainteresowaniach, wieku i twórczym potencjale, jak również na urozmaicenie swojego życia i oderwanie od jego monotonii.

Warto wspomnieć o działalności **Orkiestry Dętej Gminy Głusk**, która ma charakter rodzinny i wielopokoleniowy. Pierwszy swój koncert orkiestra dała podczas obchodów rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja w 2015 roku. Od czasu swojego powstania orkiestra rozwija się w bardzo szybkim tempie, poszerzając swój repertuar. Formacja ma już na swoim koncie wiele występów m.in. podczas lokalnych uroczystości kościelnych, patriotycznych oraz okazjonalnych jak np. jubileusze strażackie czy 50 lecie małżeństw.

Na terenie gminy Głusk działa 11 Kół Gospodyń Wiejskich, a w 2020 r. odbył się ich pierwszy zjazd. Duży odsetek osób uczestniczących w tym wydarzeniu stanowili seniorzy. Organizowane spotkania i warsztaty w poszczególnych miejscowościach pozwalają na zwiększenie różnych aktywności wśród mieszkańców z obszaru gminy. Działalność kół ukierunkowana jest w dużym stopniu na działania związane z aktywizacją osób w wieku senioralnym poprzez organizację spotkań, wyjazdów czy też udział w organizowanych lokalnie wydarzeniach i konkursach.

W zakresie działalności sportowej w gminie Głusk działa od 1993r. **Gminny Ludowy Klub Sportowy „Głusk”**, który kieruje ofertę przede wszystkim do dzieci i młodzieży. Bazę sportową stanowi, poza zasobami szkół, pełnowymiarowe boisko sportowe „Arena Głusk” wraz z zapleczem sanitarno-szatniowym oraz boisko „Orlik” w Dominowie. Brak jest jednak obecnie zorganizowanych form spędzania wolnego czasu dla osób starszych czy osób z niepełnosprawnościami.

Gmina Głusk prowadzi współpracę z organizacjami pozarządowymi. W 2020 r. na terenie gminy działało 6 organizacji pozarządowych. Gmina udzieliła wsparcia finansowego na realizację zadań publicznych przez NGO, również w zakresie upowszechniania kultury fizycznej i sportu, kultury i sztuki, ochrony zdrowia i przeciwdziałania patologiom społecznym oraz na funkcjonowanie świetlic środowiskowo-terapeutycznych.

Gmina Głusk planuje w najbliższych latach rozszerzyć i dostosować swoją ofertę do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami, co znajduje odzwierciedlenie w zapisach Strategii Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej – tam wśród celów wymienia się potrzebę m.in. organizowania dla nich spotkań i wycieczek oraz utworzenie Klubów Seniora.

GMINA JABŁONNA

W **gminie Jabłonna** w obszarze kultury funkcjonuje **Gminna Biblioteka Publiczna im. Władysława Taczanowskiego** oraz **Centrum Kultury Gminy Jabłonna**. Biblioteka posiada trzy filie: w Piotrkowie, Skrzynicach oraz Chmielu. Oferta centrum jest bardzo zróżnicowana, organizowane są np. Przeglądy Zespołów Śpiewaczych, imprezy okolicznościowe takie jak Dożynki Gminne, pokazy kosmetyczne i kulinarne oraz wyjazdy do kina i teatru. W wydarzeniach tych uczestniczą (również) osoby starsze, jednak w dużej mierze zajęcia te kierowane są do dzieci i młodzieży. Brak jest specjalnej oferty zarówno dla seniorów, jak i osób z niepełnosprawnościami. Jednym z głównych celów zapisanych w dokumentach strategicznych gminy jest „Aktywizacja i integracja osób starszych i niepełnosprawnych”, m.in. poprzez: organizację wspólnych imprez, uroczystości integracyjnych, np. wigilii dla starszych i samotnych, Dnia Seniora, Dnia Babci i Dziadka, wycieczek i wyjazdów integracyjnych, prowadzenie zajęć z uwzględnieniem potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych, w tym kursów komputerowych, warsztatów, aktywizujących dla seniorów, jak również Zwiększenie dostępności oraz podniesienie jakości usług społecznych w sferze sportu, rekreacji i kultury, w tym likwidacja barier architektonicznych w miejscach użyteczności publicznej.

Ponadto w Gminie Jabłonna funkcjonuje 8 Kół Gospodyń Wiejskich – w Czerniejowie, Jabłonnie Pierwszej, Jabłonnie Drugiej, Tuszowie, Wierciszowie, Piotrkowie, Pierwszym, Piotrkowie Drugim i Skrzynicach. Koła zrzeszają głównie osoby w wieku 60+. Stanowią doskonały potencjał do aktywizacji

osób starszych. Koła organizują różnego rodzaju spotkania i warsztaty, w których uczestniczą seniorzy. Skupiają się na działalności śpiewaczej, rękodzielniczej i kulinarnej.

Gmina współpracuje z NGO wspierając je finansowo w formie dotacji na realizację zadań publicznych z zakresu m.in. kultury, kultury fizycznej i sportu. Na terenie Gminy Jabłonna działa Fundacja Nieprzetartego Szlaku, która zajmuje się aktywizacją osób z niepełnosprawnościami, w szczególności z niepełnosprawnością ruchową i umysłową. W ramach jej działalności organizowane są warsztaty teatralne, integracyjne oraz warsztaty i szkolenia dla instruktorów i opiekunów osób z niepełnosprawnościami.

W 2021 roku Lubartowskie Towarzystwo Przyjaciół Sportu ze środków Gminy Jabłonna zorganizowało rajd rowerowy po Gminie Jabłonna, a Akademicki Klub Jeździecki i Roztoczańska Straż Ochrony Przyrody zorganizowały biegi przełajowe. W obydwu wydarzeniach brali udział seniorzy, co przyczyniło się do poprawy jakości i warunków życia osób dorosłych i starszych poprzez systematyczny ruch na świeżym powietrzu. Dodatkowo, wydarzenie przybrało formę rehabilitacji ruchowej dla osób po przebyciu Covid-19.

GMINA JASTKÓW

Życie kulturalne i społeczne mieszkańców **gminy Jastków** jest animowane głównie przez **Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Jastkowie**, z siedzibą w Dąbrowicy, jak również **Gminną Bibliotekę Publiczną** oraz Koła Gospodyń Wiejskich i organizacje pozarządowe działające w zakresie wspierania i upowszechniania kultury fizycznej, kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, turystyki i krajoznawstwa, ochrony i promocji zdrowia, w tym działalności leczniczej i na rzecz osób niepełnosprawnych.

GOKiS rokrocznie przygotowuje program atrakcji kulturalnych, które adresowane są również do seniorów. W 2020 ośrodek zorganizował 16 takich wydarzeń, a wśród nich np. obchody Dnia Babci i Dziadka w Akademii Kultury. Koronnym przedsięwzięciem, funkcjonującym od lat 70-tych, jest jednak **Zespół Pieśni i Tańca „Dąbrowica”**, łączący kolejne pokolenia mieszkańców miłujących taniec i pieśni tradycyjne.

W 2019 roku w gminie Jastków utworzony został **Klub Seniora**, odpowiadając na zgłaszane zapotrzebowanie mieszkańców. Klub zapewnił miejsce dziennego pobytu dla 20 starszych osób. Realizowane są w nim bezpłatne zajęcia dostosowane do potrzeb i oczekiwań uczestników, m.in.:

- Zajęcia z zakresu kultury fizycznej – gimnastyka, pilates, fitness, zumba, nordic walking, zajęcia z samoobrony, zajęcia na zakupionym sprzęcie sportowym, wyjazdy na basen;
- Zajęcia rozwijające zainteresowania – kulinarne, z rękodzieła, artystyczne, wokalne;
- Zajęcia prozdrowotne – edukacja zdrowotna i profilaktyczna, biblioterapia, filmoterapia, muzykoterapia, itp.;
- Zajęcia kulturalne – zajęcia historyczno-edukacyjne, wycieczki wyjazdowe, wyjazdy do teatru, muzeum, kina i groty solnej.

Baza sportowa na terenie gminy Jastków to dwie pełnowymiarowe hale sportowe, boiska wielofunkcyjne i Orliki. Brak jest jednak specjalnej oferty dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami do korzystania z tej infrastruktury.

GMINA KAMIONKA

Funkcje kulturalne **gminy Kamionka** realizuje w największym stopniu **Gminny Ośrodek Kultury (GOK)**. Instytucję tę aktywnie wspomagają biblioteki publiczne oraz funkcjonujące organizacje społeczne.

GOK prowadzi zajęcia przede wszystkim dla dzieci, aczkolwiek dla osób starszych funkcjonuje tam również na stałe **Klub Seniora**. Poza tym, GOK współpracuje też z zespołami muzyczno-wokalnymi o charakterze wielopokoleniowym, tj. Kapelą Ludową „To i Owo” z Kamionki, chórem mieszanym „Lusciniae Dei” z Kamionki, kołem śpiewaczym „Wesołe Nuty” z Samoklęsk oraz kołem śpiewaczym przy Kole Gospodyń Wiejskich w Kozłówcze, które uświetniają ważne uroczystości lokalne. GOK wspiera organizację wydarzeń okolicznościowych, m.in. dożynek gminno-parafialnych czy obchodów świąt państwowych, współpracując przy tym z lokalnymi organizacjami. Oferta zajęć w GOK zawiera m.in. naukę gry na instrumentach, naukę śpiewu, zajęcia rękodzieła, warsztaty komputerowe, zajęcia kulinarne, fitness oraz jogę.

W gminie funkcjonuje 6 **Kół Gospodyń Wiejskich** – w Kozłówcze, Starościnie, Siedliskach, Samoklęskach, Biadaczce i Kamionce. Ponieważ są to stosunkowo „młode” organizacje, stanowią one zatem nie do końca jeszcze wykorzystany potencjał aktywizacji osób starszych; wciąż poszukują inspiracji na działania. Skupiają się przede wszystkim na działalności rękodzielniczej, kulinarnej i śpiewaczej, uczestnicząc w spotkaniach z okazji Dożynek, Dnia Kobiet, Dnia Seniora czy na opłatku – „wieczornicy”.

Wśród innych organizacji pozarządowych, działających na terenie gminy, należy wymienić Fundację Animacji Lokalnej Fraktal, Stowarzyszenie Historyczne im. Piątego Oddziału Wojsk Narodowych Województwa Lubelskiego, zwane "Ćwiekami" Starościn, czy też Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Kierzkówki „Działajmy Razem”, które organizują imprezy edukacyjno-kulturalne dla dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów.

W gminie spotykają się również 3 **grupy senioralne** – Kierzkówka, Kozłówka, Kamionka.

Z doświadczeń GOK wynika, że trudno jest o współpracę między różnymi grupami wiekowymi, jest ona.

Gminna Biblioteka Publiczna im. J.I. Kraszewskiego posiada trzy filie biblioteczne, usytuowane w Kozłówcze, Samoklęskach i Starościnie. Biblioteki prowadzą również działalność kulturalną, którą opierają przede wszystkim na współpracy z innymi podmiotami, tj. Kołami Gospodyń Wiejskich i innymi organizacjami pozarządowymi. Oprócz wydarzeń kulturalno-edukacyjnych skierowanych stricte do dzieci i młodzieży, odbywają się tam też spotkania z książką (np. głośne czytanie bajek) wieczorki poezji i literackie, spotkania autorskie, kiermasze ozdób świątecznych, wystawy malarskie oraz fotograficzne, które przyciągają również osoby starsze. Biblioteka włącza się też do akcji ogólnopolskich np. „Ogólnopolski Tydzień Głośnego Czytania”, „Narodowe Czytanie”, „Światowy Dzień Pluszowego Misia” czy „Noc Bibliotek”.

W gminie od lat 70-tych działa Ludowy Klub Sportowy w Kamionce, który jednak skupia się na sekcji piłki nożnej i działalności swojej akademii piłkarskiej dla dzieci i młodzieży.

GMINA KONOPNICA

W **gminie Konopnica** ważnym ośrodkiem kulturalnym jest **Biblioteka Publiczna Gminy Konopnica** oraz jej filie – w Motyczu, Radawcu Dużym i Zemborzycach Tereszyńskich, która prowadzi działalność kulturalno-oświatową, m.in. poprzez:

- spotkania autorskie,
- konkursy: czytelnicze, literackie, plastyczne,
- wystawy książek i innych dokumentów,
- imprezy biblioteczne i cykliczne spotkania okolicznościowe.

Bogate zasoby biblioteczne oraz szeroka oferta przyciągają wielu mieszkańców o rozmaitych zainteresowaniach i wywodzących się z różnych grup wiekowych, a sama placówka pełni ważną rolę w życiu społeczno-kulturalnym gminy. Biblioteka organizuje również imprezy okolicznościowe

o charakterze wielopokoleniowym, takie jak karnawałowe, z okazji Dnia Kobiet, wiosenne, ostateczne, czy andrzejkowe.

Uzupełnieniem oferty gminy w zakresie krzewienia aktywności społecznej i kulturalnej jest działalność **Domu Kultury w Motyczu**. Placówka kieruje swoją ofertę do mieszkańców zainteresowanych rozwijaniem zainteresowań w zakresie rękodzieła, muzyki, tańca i śpiewu. Jest także miejscem spotkań gromadzącym aktywnych mieszkańców, np. koła gospodyń wiejskich, zespoły muzyki ludowej i tańca. Z kolei na terenie remizy Ochotniczej Straży Pożarnej w Radawczyku Drugim działa **Gminny Ośrodek Działań Twórczych**, gdzie działalność swoją prowadzą organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich i inne podmioty. Jedną z ważnych funkcji placówki, oprócz animacji życia społeczno-kulturalnego mieszkańców, jest prowadzenie terapii zajęciowej dla środowisk defaworyzowanych.

Aktywną działalność na rzecz osób starszych i z niepełnosprawnościami w gminie prowadzi również **Klub Seniora** w Maryninie, działający od 2019 r. w ramach projektu „Aktywny senior w aktywnej gminie” realizowanego przez GOPS w partnerstwie z Fundacją Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich. Działalność Klubu Seniora ma na celu m.in. rozbudzanie zainteresowań i potrzeb kulturalnych, edukację i upowszechnianie zdrowego stylu życia. Oprócz licznych warsztatów tematycznych, np. kulinarnych, informatycznych, muzycznych z rękodzieła czy wizażu, uczestnicy projektu mają okazję uczestniczyć w wyjazdach na basen, kina, czy do teatru do Warszawy.

Gmina Konopnica współpracuje również z innymi organizacjami pozarządowymi, którymi powierza realizację zadań publicznych z obszaru kultury. Są to np. Stowarzyszenie Pracownia Twórczych Działań czy Stowarzyszenie Artystyczne „ParaBuch”.

W kwestii kultury fizycznej, gmina również realizuje zadania publiczne w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi. W 2020 r. w ramach dwóch projektów - „Upowszechnianie kultury fizycznej” realizowanego z Klubem Sportowym Uniszowice oraz „Bezpłatne treningi Taekwondo przy muzyce w Szkole Podstawowej w Motyczu” ze Stowarzyszeniem Wspierania Rozwoju i Motywacji Black Belt - zorganizowano zajęcia sportowe, treningi oraz zawody w dyscyplinach takich jak piłka nożna, karate i taekwondo dla mieszkańców gminy z różnych grup wiekowych, zarówno dzieci i młodzieży, jak i dorosłych i seniorów.

GMINA LUBARTÓW

Na terenie **gminy Lubartów** od 2016 r. działa **Rada Seniorów**, w której skład wchodzi 7 osób. Obecnie trwa II kadencja Rady. Jest ona organem o charakterze konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym wobec władz gminy Lubartów, z którymi współpracuje we wszystkich obszarach dotyczących osób starszych.

Ponadto, w gminie funkcjonuje 8 **Klubów Seniora**, skupiających osoby starsze z miejscowości: Lisów, Trzcinec, Brzeziny, Nowodwór, Skrobów, Rokitno, Baranówka, Wólka Rokicka i Szczekarków.

Infrastrukturę kulturalną gminy Lubartów tworzy również **Gminna Biblioteka Publiczna** wraz z 5 filiami w Trzcincu, Lisowie, Nowodworze, Rokitnie i Skrobowie oraz 9 oddziałami bibliotecznymi zlokalizowanymi w mieszkaniach prywatnych w Annoborze, Brzezinach, Chlewiskach, Szczekarkowie oraz Wandzinie, w szkołach podstawowych w Mieczysławce i Wandzinie, a także w świetlicach wiejskich w Baranówce oraz Nowodworze Piaski. Biblioteki aktywnie działają na rzecz osób starszych, organizując, wspólnie z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Lubartowie, spotkania, kursy, szkolenia, prelekcje, pokazy, wyjazdy do kina, teatru, itp.

Jeżeli chodzi o świetlice, istotną inwestycją w tym zakresie była zainicjowana w 2020 r. przebudowa i modernizacja budynku świetlicy w Szczekarkowie, współfinansowana ze środków Programu Wieloletniego „Senior+” w ramach projektu pn. „Modernizacja parteru budynku świetlicy wiejskiej na

potrzeby utworzenia **Klubu „Senior+” w Szczekarkowie**. W jej ramach dostosowano parter budynku dla potrzeb Klubu „Senior+” i zakupiono niezbędne wyposażenie. W Klubie jest miejsce dla 15 osób.

Na terenie gminy działa 10 stowarzyszeń, których ogólnym, celem jest wsparcie rozwoju lokalnej społeczności i dążenie do poprawy jakości i warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich. Na wyróżnienie w obszarze wsparcia osób starszych i z niepełnosprawnościami zasługują:

- Stowarzyszenie „Razem dla Gminy Lubartów”, które prowadzi swoją działalność m.in. na rzecz osób w wieku emerytalnym, realizując zadania publiczne „Aktywny senior w Gminie Lubartów” oraz „Jesienne podróże”.
- Centrum Pomocy „Otoczmy troską życie” im. Karola Wojtyły w Lisowie, które jest wewnętrzną jednostką organizacyjną Kościoła Katolickiego. Misją jest działalność charytatywna, opiekuńcza i społeczna, skupiająca się na niesieniu pomocy osobom zagrożonym współczesnymi formami ubóstwa, w szczególności sposób starszym i niepełnosprawnym, ochrona i promocja zdrowia.

Warte wspomnienia jest również kolejne NGO, Stowarzyszenie Miłośników Twórczości Ludowej „Rokiczanka”, które zajmuje się kultywowaniem lokalnych tradycji.

W ostatnich latach **Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej** nieprzerwanie realizuje 2 duże projekty na rzecz osób starszych – pierwszy w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 oraz drugi w ramach Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020. Projekty realizowane były we współpracy ze Stowarzyszeniem Inicjatyw Lokalnych w Lubartowie; partnerstwo GOPS polegało w szczególności na współpracy w zakresie rekrutacji osób do projektu oraz wsparciu merytorycznym i organizacyjnym. Ideą projektów jest ukierunkowanie na aktywizację i integrację osób starszych w środowisku celem przeciwdziałania ich marginalizacji społecznej i wykluczenia społecznego. W 2020r. w ramach wsparcia objętych było 120 seniorów ze wszystkich klubów seniora i zrealizowano 8 inicjatyw lokalnych, przede wszystkim o charakterze integracyjnym, w tym cykliczne Święto Pieczonego Ziemniaka.

W latach 2010-2013 realizowany był **Gminny Program Wspierania Osób Starszych w Środowisku Lokalnym**, którego kontynuację założono w *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2020*. W ramach zrealizowanych działań w 2020 roku odbywały się cykliczne spotkania seniorów, przeprowadzono warsztaty gastronomiczne oraz florystyczne. Ponadto zrealizowano zajęcia w Wiejskiej Akademii Seniora (zajęcia informatyczne, artystyczne, gastronomiczne), prowadzono zakładkę „Dla Seniora” na stronie GOPS, zorganizowano „Jesienną Olimpiadę” dla seniorów, spotkania profilaktyczne z zakresu bezpieczeństwa, konkurs fotograficzny „Między pokoleniami”, obchody Dnia Osób Starszych oraz spotkanie wigilijne dla seniorów.

W zakresie infrastruktury sportowej dla osób starszych i z niepełnosprawnościami należy wskazać przede wszystkim **Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Wólce Rokickiej**. Funkcjonuje tam Pływalnia kryta ORKA, która – poza nauką pływania dla dzieci i młodzieży – posiada ofertę komercyjną, z której korzystają m.in. seniorzy, czy też instytucje zajmujące się rehabilitacją osób z niepełnosprawnościami. Ponadto, w gminie znajduje się 5 boisk gminnych oraz **Ludowe Kluby Sportowe**. Podmioty te nie mają jednak ściśle sprofilowanej oferty pod kątem potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami.

GMINA MIASTO LUBARTÓW

Na terenie **gminy Miasto Lubartów** działa **Miejska Rada Seniorów**. W 2020 r. rozpoczęła się jej II kadencja. Rada jest organem konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym wobec władz miasta, z którymi współpracuje we wszystkich obszarach dotyczących osób starszych. W mieście działają również 2 kluby senioralne: **Klub Seniora i osoby niepełnosprawnej „AGE”** przy Stowarzyszeniu Inicjatyw Lokalnych „SIL” (uczestnikami Klubu są seniorzy i osoby z aktualnym orzeczeniem o stopniu

niepełnosprawności) oraz **Klub Złotego Wieku** (Klub organizuje spotkania integracyjne i okolicznościowe oraz wzajemne wsparcie dla seniorów 60+).

Na terenie gminy realizowany jest program „**Lubartowska Karta Dużej Rodziny 3+ i Rodziny Zastępczej**”, którego celem jest m.in. wspieranie rodzin wielodzietnych, osób z orzecznym umiarkowanym lub znacznym stopniem niepełnosprawności pozostających pod opieką rodziców lub opiekunów prawnych oraz ułatwianie im dostępu do dóbr kultury, sportu i rekreacji.

W mieście Lubartów funkcjonuje **Miejska Biblioteka Publiczna im. A. Mickiewicza**, której podlegają 2 filie. W Bibliotece Głównej ma siedzibę Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Koło w Lubartowie oraz Polski Związek Niewidomych, Koło w Lubartowie. Z pomieszczeń biblioteki korzystali członkowie **Klubu Seniora**, członkowie **Klubu Rękodzieła Artystycznego** oraz członkowie **Koła Pszczelarzy w Lubartowie**.

W ramach projektu „Wypożyczalnia odtwarzaczy cyfrowej książki mówionej dla osób niewidomych i słabowidzących – edycja 2018”, dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, realizowanego przez Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Larix”, biblioteka od marca oferuje dwa urządzenia do odtwarzania książki cyfrowej "Czytak" z pakietem książek 240 książek.

Ponadto Biblioteka Główna włącza się w ogólne akcje społeczno-kulturalne, skierowane (również) do osób starszych i z niepełnosprawnościami, takie jak Narodowe Czytanie, „Noc bibliotek”, „Nie zostawiam czytelnika”, czy też „Dzielmy się kulturą”. W 2020 r. biblioteka zorganizowała dla czytelników wspólnie z Kapelą Ludową „Lubartowiaczy” dwa wydarzenia: „Muzyczne Spotkania z okazji Dnia Babci i Dziadka” i „Dzień Kobiet z biblioteką”.

Działalność prowadzi również **Lubartowski Ośrodek Kultury**, przy którym funkcjonują zespoły muzyczne, chór i grupy zainteresowań. W ramach ośrodka kultury działa także kino LEWART. W 2020 r. LOK był organizatorem lub współorganizatorem 84 przedsięwzięć o charakterze kulturalnym, społecznym i edukacyjnym, których uczestnikami byli również seniorzy i osoby z niepełnosprawnościami. W ramach jednego z projektów LOK prowadzi również **Klub „Senior+”**, którego misją jest integracja, rozbudzanie zainteresowań i potrzeb kulturalnych, edukacja oraz upowszechnianie zdrowego stylu życia. Uczestnicy mają okazję skorzystać z ofert m.in. sportowej (ćwiczenia ruchowe pozwalające pobudzić aktywność rodzinną celem utrzymania dobrej kondycji, w tym m.in.: gimnastyka, pilates, fitness, zumba, nordic walking, zajęcia z samoobrony oraz dietetyka) oraz kulturalno-edukacyjnej (udział w zajęciach informatycznych, historyczno-edukacyjnych oraz wyjazdach kulturowych).

Istotną dla mieszkańców instytucją kultury jest **Muzeum Ziemi Lubartowskiej**, z ogólną ofertą skierowaną do różnych grup wiekowych.

Aktywną działalność na rzecz osób starszych i z niepełnosprawnościami prowadzi też kilka organizacji pozarządowych z Lubartowa, którymi są:

- Polski Związek Emerytów, Rencistów, Inwalidów Oddział Rejonowy w Lubartowie, który zrzesza osoby starsze celem m.in. rozwiązywania problemów socjalno-bytowych, zapewnienia rehabilitacji społecznej, zdrowotnej oraz aktywizacji społeczno-kulturalnej;
- Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku, który aktywizuje seniorów w ramach zajęć tematycznych oraz z zakresu kultury fizycznej i rekreacji;

- Koło Miejskie Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych, wspierające kombatantów i ich rodziny w zakresie spraw socjalnych i zdrowotnych, a także popularyzujące patriotyzm;
- Stowarzyszenie Opiekuńcze „Nadzieja”, oferujące m.in. pomoc w formie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- Polski Czerwony Krzyż, świadczący usługi opiekuńcze w domu chorego w zakresie codziennej pielęgnacji i realizacji obowiązków domowych oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze.

Organizacje pozarządowe mogą liczyć na wsparcie finansowe swojej działalności ze strony gminy Miasta Lubartów. W roku 2020 udzielono dotacji na realizację zadań w ramach 5 konkursów, w tym w zakresie wspierania i upowszechniania kultury fizycznej, ochrony i promocji zdrowia oraz działalności na rzecz osób w wieku emerytalnym – aktywizacja poprzez uczestnictwo w różnych formach działalności kulturalno-edukacyjnej. Wśród realizowanych projektów należy wymienić:

- Miejskie Koło Turystyki Rowerowej „RELAKS z projektem „Roztocze dla aktywnych seniorów”, którego celem była organizacja rajdów rowerowych, rajdu pieszego, zajęć z gimnastyki kręgosłupa, nordic walking oraz warsztatu nt. zdrowego żywienia;
- Polski Związek Emerytów Rencistów i Inwalidów z projektem „Senior turysta” zakładającym organizację wycieczek turystyczno-krajoznawczych oraz organizację spotkań okolicznościowych, w tym Lubartowskiego Dnia Seniora;
- Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku z projektami „Senior aktywny fizycznie”, „Aktywni seniorzy pływają”, „Spotkanie z historią – Senior odkrywa piękno Polski” oraz „Senior na czasie – przeciwdziałanie starości”. Projekty zakładały odpowiednio zajęcia ruchowe, zajęcia pływackie i gimnastykę usprawniającą w wodzie, wycieczki turystyczno-krajoznawcze oraz zajęcia z informatyki i treningu pamięci.

Ponadto, realizowane były 4 projekty z zakresu kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, które skierowane były do wszystkich grup wiekowych oraz uwzględniały możliwość uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami. Odpowiedzialne za nie były Lubartowskie Towarzystwo Muzyczne, Lubartowskie Towarzystwo Regionalne oraz Ochotnicza Straż Pożarna w Lubartowie.

W zakresie działalności sportowej, zaspokajaniu potrzeb mieszkańców służy **Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji Lubartów**, który zarządza:

- stadionem miejskim przy ul. Parkowej,
- boiskiem piłkarskim z nawierzchnią sztuczną,
- boiskiem piłkarskim z nawierzchnią naturalną (powstanie tu stadion z naturalną nawierzchnią z trybunami, zapleczem sanitarno-szatniowym,
- basenem i sauną,
- orlikiem,
- kortami tenisowymi.

Brak jest specjalnej ofert skierowanej do osób starszych i z niepełnosprawnościami.

GMINA ŁĘCZNA

Zadania z obszaru kultury w **gminie Łęczna** realizowane są przede wszystkim przez samorządowe instytucje kultury tj. **Centrum Kultury i Miejsko-Gminną Bibliotekę Publiczną im. Zbigniewa Herberta**. Część zadań realizowana jest przez organizacje pozarządowe, które gmina wspiera poprzez współfinansowanie projektów.

Centrum skupia się na organizacji największych imprez kulturalnych w mieście oraz prowadzeniu różnorodnych zespołów artystycznych, kół i klubów zainteresowań, pracowni edukacyjnych. Adresatem tych działań są wszystkie grupy wiekowe mieszkańców, w tym też seniorzy i osoby z niepełnosprawnościami.

W stałych formach zajęć prowadzonych w placówce w 2020 r. wzięło udział 130 seniorów, w tym 105 uczęszczało na zajęcia w ramach **Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku Filia w Łęcznej**, natomiast 25 do **Klubu 50+**. Ponadto, seniorzy uczestniczyli w zajęciach tanecznych, zajęciach plastyczne oraz klubie kordonek. Osoby starsze brały również udział w imprezach zorganizowanych przez CK, tj. Festiwalu Piosenki Bajkowej, Festiwalu Dzikie Brzmienia oraz Festiwalu Kapel Ulicznych i Podwórkowych Łęczna.

Miejsko-Gminna Biblioteka działa w 3 filiach miejskich i jednej wiejskiej mieszczącej się w Zakrzowie. Biblioteka prowadzi usługę dedykowaną osobom starszym i z niepełnosprawnościami „Książka na telefon”, czyli dowóz zamówionej książki bezpośrednio do odbiorcy. Ponadto, placówka prowadzi szeroko zakrojoną działalność kulturalno-edukacyjną. Zorganizowane zostały m.in.: cykl spotkań „Senior w bibliotece”, a w ramach niego „Z literaturą na wesoło”, „Kobieta zmienną jest” i „Książka z tulipaniem”, cykl spotkań „Seniorzy dzieciom”, w ramach których seniorzy z Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku czytali dzieciom bajki, szkolenia informatyczne dla seniorów i studentów UTW oraz osób starszych wymagających pomocy przy korzystaniu z komputera, czy też zajęcia edukacyjne „Niepełnosprawni są wśród nas” zorganizowane we współpracy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego i Fundacją Humanity in Action Polska, dzięki wsparciu Fundacji "Pamięć, Odpowiedzialność i Przyszłość".

Dodatkowo należy wspomnieć o działalności **Klubu e-Senior**, którego celem jest e-aktywizacja i zwiększenie powszechności korzystania z komputera, Internetu i nowoczesnych technologii w codziennym życiu, oraz **Powiatowego Klubu Senior+**, otwartego w 2020 r. przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Łęcznej. Do klubu należy 15 osób.

Gmina Łęczna współpracuje z lokalnym sektorem organizacji pozarządowych kierując do nich dotacje na realizację zadań publicznych m.in. z zakresu kultury i kultury fizycznej. Wprowadzie w 2020 r. wybrane do realizacji zadania zostały odwołane w związku z pandemią, aczkolwiek należy zauważyć tu aktywność przede wszystkim Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów Oddział Rejonowy w Łęcznej, który regularnie uzyskuje dofinansowania na organizację na terenie gminy Łęczna imprez integracyjnych dla seniorów.

GMINA MEŁGIEW

Na terenie **gminy Mełgiew** działa **Gminny Ośrodek Kultury w Mełgwi**, który m.in. opiekuje się zespołem śpiewaczym oraz orkiestrą dętą, w których udział mają osoby starsze, jak również prowadzi **Koło Seniora 50+**. GOK ma zapewnioną bazę lokalową dla ćwiczących zespołów, odpowiednią ilość kadry instruktorskiej oraz wyposażenie ośrodka w niezbędny sprzęt do organizowania różnego rodzaju imprez m.in.: konkursów na ozdobę choinkową, wielkanocną, konkursów fotograficznych, Andrzejek, Dnia Seniora, czy obchodów Święta Pieczonego Ziemniaka.

W gminie działa **Biblioteka Główna w Mełgwi** oraz jej 2 filie w Krępcu i Krzesimowie. Ponadto funkcjonuje 6 **kół gospodyń wiejskich**, jak również organizacje pozarządowe oraz kluby sportowe, jednak bez oferty wyraźnie sprofilowanej pod osoby starsze i z niepełnosprawnościami. Lokalne NGO realizują projekty w różnych sferach działalności pożytku publicznego; w roku 2020 były wśród nich

m.in. działania z zakresu kultury i sztuki oraz wspierania i upowszechniania kultury fizycznej, w większości skierowane jednak do dzieci i młodzieży.

Mieszkańcy mogą korzystać z bazy sportowej, na którą składa się boisko Orlik przy SP w Mełgwi oraz boiska wielofunkcyjne przy Szkołach Podstawowych w gminie.

GMINA NAŁĘCZÓW

W gminie Nałęczów działa **Nałęczowski Ośrodek Kultury**, realizujący m.in. działania skierowane do osób starszych oraz włączające osoby starsze w działalność kulturalną (w tym także w formie aktywności międzypokoleniowej). W ramach Ośrodka działają różne kluby i sekcje, np. **Koło Gospodyń Wiejskich** oraz klub „**Jesienni entuzjaści**”, czy też organizowane są zajęcia aktorskie, taneczne i ruchowe, np. w ramach „**Teatru Młodzi Duchem**”. NOK posiada szeroki program wydarzeń kulturalnych, które wprawdzie nie są wprost dedykowane seniorom lub osobom z niepełnosprawnościami, aczkolwiek zakładają ich udział.

Wśród innych ośrodków współtworzących infrastrukturę kulturalną dla osób starszych i z niepełnosprawnościami znajdują się: **Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna, Galeria Andriollego, Galeria Liceum Sztuk Plastycznych, Galeria-Kawiarnia „Ewelina”, Muzeum Bolesława Prusa oraz Muzeum Stefana Żeromskiego.**

Na terenie gminy funkcjonuje ok. 40 NGO, w tym także zajmujące się działalnością kulturalną, edukacyjną i integracyjną. W zakresie działalności skierowanej do osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w gminie Nałęczów wskazać należy **świetlicę środowiskową „Dziecięca Alternatywa”** prowadzoną przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Nałęczowie, **Regionalne stowarzyszenie działań społecznych „U źródła”** oraz **Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Oddział w Nałęczowie.**

W ramach RPO WL 2014-2020 realizowany jest program „**Nałęczowska Akademia Seniora**”, który pozwolił uruchomić **Klub Seniora**. Klub aktywizuje, integruje, rozbudza zainteresowania i potrzeby kulturalne oraz edukuje swoich uczestników. 53 osoby korzystają z oferty klubu, na którą składają się terapie tańcem i ruchem, zajęcia chóru, zajęcia kulinarne oraz różnego rodzaju warsztaty m.in. „Rusz głową” czy rękodzieła. Ponadto organizowane są cykliczne imprezy okolicznościowe, Gminny Dzień Seniora, wieczorki taneczne, wyjścia do kina, wyjazdy do filharmonii/teatru, wyjazdy edukacyjno-integracyjne.

GMINA NIEDRZWICA DUŻA

W gminie **Niedzwica Duża** działalność kulturalna pozostaje domeną przede wszystkim **Gminnego Ośrodka Kultury, Sportu i Rekreacji**, który prowadzi m.in. zespoły muzyczne i grupy artystyczne. Ponadto, GOKSiR realizuje projekty kulturalne, organizuje imprezy i wydarzenia cykliczne oraz zajęcia sportowe czy rękodzielnicze. Placówka udostępnia również pomieszczenia na zebrania i inicjatywy innych organizacji, takich jak **Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów „Spokojna Przystań”** czy **Stowarzyszenie Klub Seniora „Złota Jesień”**.

W gminie działa również **Gminna Biblioteka Publiczna w Niedzwicy Dużej** oraz jej trzy filie w Strzeszkowicach Dużych, Niedzwicy Kościelnej i Krężnicy Jarej. Wprawdzie w bibliotekach ze względu na pandemię nie organizowano w 2020 roku zajęć czytelniczo-plastycznych dla dzieci i seniorów, aczkolwiek nie pozostawiając bez pomocy osób starszych realizowana była akcja „Książka na telefon” – dowóz zamówionych książek bezpośrednio do odbiorcy.

Na terenie gminy działa kilkadziesiąt NGO. W roku 2020 organizacje pozarządowe złożyły 21 ofert realizacji zadań publicznych na działania z zakresu m.in. wsparcia osób z niepełnosprawnościami, kultury i sztuki oraz w zakresie działalności na rzecz osób w wieku emerytalnym. Umowy zostały podpisane m.in. ze Stowarzyszeniem Klub Seniora „Złota Jesień” na projekt „Żyjmy zdrowo – wypoczywajmy aktywnie”, Fundacją Między Nami na projekt „Terapia i wypoczynek 2020”.

Bazę sportową tworzą następujące obiekty: stadion sportowy w Niedrzwicy Kościelnej, kompleks sportowy w Niedrzwicy Kościelnej, 2 boiska wielofunkcyjne, zespół przyszkolnych boisk sportowych w Mariance, boisko piłkarskie. Brak jest jednak oferty skierowanej bezpośrednio do osób starszych i z niepełnosprawnościami.

GMINA NIEMCE

W zakresie działalności kulturalnej w **gminie Niemce** funkcjonuje **Gminna Biblioteka Publiczna**. Posiada ona w swojej strukturze 2 oddziały: Oddział dla dorosłych i Oddział dla dzieci zlokalizowane w Niemcach oraz 4 filie biblioteczne zlokalizowane w Ciecierzynie, Nasutowie, Krasieninie i Dysie.

Od grudnia 2016 roku w Gminnej Bibliotece Publicznej w Niemcach funkcjonuje Dyskusyjny Klub Książki, w ramach którego w 2020 roku zorganizowano 2 spotkania (zostały nałożone ograniczenia ze względu na pandemię).

W gminie działa także **Gminny Ośrodek Kultury**, który organizuje różne zajęcia, także dla seniorów, np. warsztaty plastyczne, czy prowadzi zespoły ludowe.

Przy Ośrodku Pomocy Społecznej działa **Klub Seniora**, skupiający 110 osób po 60 roku życia. Dodatkowo, od 2019 r. OPS w partnerstwie z Fundacją Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich realizuje projekt pt. „**Klub Seniora w gminie Niemce**”. Dzięki projektowi osoby po 60. Roku życia spotykają się w 4 miejscowościach: Dziuchów Jakubowice Konińskie, Krasienin i Niemce, biorąc czynny udział w zajęciach i warsztatach

W 2020 r. Ośrodek realizował również **projekt „Sześćdziesiąt plus”**, który skierowany jest do osób w wieku emerytalnym. Jednym z celów zadania była zagospodarowanie ich czasu wolnego, integracja społeczna poprzez spotkania w gronie osób starszych oraz wyjazdy integracyjne.

Gmina współpracuje z organizacjami pozarządowymi, wspierając ich działalność w postaci dotacji do realizowanych zadań w zakresie m.in. kultury i sztuki oraz wspierania i upowszechniania kultury fizycznej i sportu. W 2020 r. ogłoszono 2 konkursy w wyniku których podpisano 21 umów na realizację zadań. Na koniec roku 2020 funkcjonowały w gminie Niemce 73 organizacje pozarządowe, w tym 12 fundacji, 31 stowarzyszeń, 13 klubów sportowych, 17 kół gospodyń wiejskich. Wśród tych działających na rzecz osób starszych i z niepełnosprawnościami należy wymienić Fundację Integracji Lokalnej OMNES oraz Stowarzyszenie Społeczna Inicjatywa Krasienina i Okolic im. Ireny Kosmowskiej.

Na terenie gminy Niemce w 2020 roku zlokalizowane były następujące obiekty sportowe: boisko Orlik - 1, boiska wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią – 3, boiska trawiaste – 7, boiska szkolne – 10, sale gimnastyczne – 7, siłownie – 7, strzelnica sportowa – 1, skatepark – 1. Nie odnotowano specjalnej oferty sportowej dla osób starszych i z niepełnosprawnościami.

GMINA PIASKI

W **gminie Piaski** działa **Miejskie Centrum Kultury w Piaskach** oraz **Miejska Biblioteka Publiczna**. Placówki te mają za zadanie promocję aktywnego udziału w kulturze, edukację kulturalną i organizowanie zajęć oraz wydarzeń rozrywkowo-rekreacyjnych. Ich oferta jest szeroka, jednak brakuje wydarzeń stricte skierowanych do osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Od 2018 r. gmina Piaski realizuje projekt pn. „**Aktywny Senior w Gminie Piaski**” współfinansowany ze środków Unii Europejskiej. W ramach projektu utworzono dwa **kluby seniora**, dla łącznie 60 osób w wieku powyżej 60 roku życia. W ramach klubów odbywają się zajęcia cykliczne np. kulinarne i sportowe, zajęcia komputerowe, a także liczne spotkania okolicznościowe i wycieczki.

Aktualnie w miejscowości Bystrzejowice Drugie powstaje **Centrum Aktywności Lokalnej**. Swoją siedzibę znajdą tam m.in. OSP, filia Miejskiej Biblioteki Publicznej w Piaskach, czy też lokalne organizacje pozarządowe. Infrastruktura dostępna na miejscu będzie pozwalała na organizowanie lokalnych wydarzeń kulturalnych, zebrań wiejskich i innych form aktywności mieszkańców, w tym również seniorów.

Gmina prowadzi współpracę z organizacjami pozarządowymi w oparciu o program współpracy, wspierając realizację zadań publicznych. W roku 2020 za priorytetowe zadania publiczne uznano m.in. wspieranie osób z niepełnosprawnościami (w obszarze pomocy społecznej) oraz wspieranie przedsięwzięć artystycznych i kulturalnych (w obszarze kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego).

Na terenie gminy funkcjonują dwa kluby sportowe, posiadające przede wszystkim sekcje piłki nożnej.

GMINA SPICZYN

W **gminie Spiczyn** najważniejszą placówką prowadzącą działalność kulturalną jest utworzone w 2013 roku **Gminne Centrum Kultury w Ziółkowie**, w którym koncentruje się życie kulturalno-oświatowe. Ponadto, funkcjonują dwie **świetlice wiejskie**, jedna w Zawieprzycach-Kolonii i druga w Januszówce. Na terenie gminy Spiczyn jest również **Biblioteka Publiczna w Spiczynie** wraz z filiami w miejscowościach Jawidz i Zawiepryce. Biblioteka Publiczna w Spiczynie z racji posiadanych pomieszczeń prowadzi szeroko zakrojoną działalność kulturalno-oświatową m.in. organizuje konkursy recytatorskie i plastyczne, lekcje biblioteczne, spotkania opłatkowe itp.

Gminny Ośrodek Pomocy społecznej realizuje **projekt „Liderzy kooperacji”**, który zakłada wdrożenie modelu współpracy pomiędzy instytucjami w celu zaktywizowania i integracji społecznej seniorów oraz podniesienia ich jakości życia. Projekt wspiera również rozwijanie działalności miejscowego **Klubu Seniora**.

W gminie działa **Gminny Związek Emerytów i Rencistów**. Na terenie gminy Spiczyn funkcjonuje 1 miejsce zaliczone do klubów i miejsc spotkań dla seniorów. Działalność prowadzi 23 organizacji pozarządowych, w tym 4 koła gospodyń wiejskich i 4 kluby sportowe.

W zależności od potrzeb i możliwości osoby starsze i z niepełnosprawnościami mogą wykorzystywać bazę sportowo-rekreacyjną gminy Spiczyn, w skład której wchodzi:

- Hala sportowa przy Gimnazjum i Szkole Podstawowej w Spiczynie oddana do użytku w 1999r.,
- Kompleks boisk sportowych w Jawidzu.
- Boisko sportowe „Orlik” w Kijanach.
- Sala gimnastyczna przy Zespole Szkół Rolniczych w Kijanach.
- Boiska sportowe przy szkołach podstawowych i przy ZSR Kijany.
- Siłownia zewnętrzna w Kijanach i w świetlicy w Januszówce.

W 2018 roku realizowano projekt utworzenia stref rekreacji aktywnej w gminie Spiczyn.

GMINA STRZYŻEWICE

W **gminie Strzyżewice** działalność kulturalna prowadzona jest przez Centrum Kultury i Promocji Gminy Strzyżewice w Piotrowicach oraz Gminną Bibliotekę Publiczną im. Ewy Kołaczkowskiej w Strzyżewicach, w strukturze której znajdują się 3 filie: w Kiełczewicach Górnych, Bystrzycy Starej i Żabiej Woli.

Gmina Strzyżewice w ramach otrzymanej od Wojewody Lubelskiego dotacji ze środków Programu Wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, utworzyła placówkę **Dziennego Domu „Senior+”** spełniającą standardy dla osób starszych. Dom zlokalizowany jest na parterze budynku zakupionego przez gminę w Piotrowicach.

Gmina współpracuje z organizacjami pozarządowymi prowadzącymi działalność na jej terenie; w roku 2018 wsparcie uzyskała zadania z zakresu wspierania i upowszechniania kultury fizycznej.

Dostępna bazę sportową stanowią boiska zlokalizowane przy szkołach, dodatkowo w roku 2018 utworzono **Otwarte Strefy Aktywności** w Borkowiznie oraz w Piotrowicach.

GMINA ŚWIDNIK

Na terenie **Miasta Świdnika** główną placówką organizującą życie kulturalne i czas wolny mieszkańców jest **Miejski Ośrodek Kultury**. MOK organizuje liczne wydarzenia kulturalne oraz prowadzi zespoły m.in. tańca, muzyki, plastyczne, teatralne lub z zakresu kultury fizycznej. Mimo, że działania skupione są na dzieciach i młodzieży, wiele z nich dopuszcza uczestnictwo dorosłych lub seniorów. Dla tych ostatnich są też organizowane specjalne wydarzenia. W ciągu całego roku seniorzy odbywają spotkania z Policją, Strażą Miejską i Rzecznikiem Praw Konsumenta, podczas których omawiane są tematy z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym pieszych i rowerzystów, przemoc, oszustów, wyłudzeń, ochrony środowiska. Przy tej okazji seniorzy otrzymują opaski i kamizelki odblaskowe oraz ulotki informacyjne.

Z ważnych instytucji kultury należy jeszcze wymienić **Miejsko-Powiatową Bibliotekę Publiczną im. Anny Kamieńskiej**. Odbywają się tu m.in. spotkania autorskie, wieczory poezji, koncerty, prezentacje parateatralne, wystawy i konkursy, z których chętnie korzystają również osoby po 60 roku życia.

Ważną rolę w aktywizacji seniorów miasta Świdnika pełni **Centrum Usług Socjalnych**, które realizuje zadania w zakresie zaspokajania potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych poprzez zintegrowany system wspomagająco-aktywizujących usług. W ramach programu „Integracja, aktywizacja, zdrowie” placówka uruchomiła **„Koło Aktywnych Seniorów”**, którego zadaniem jest aktywizacja oraz organizowanie czasu wolnego seniorów oraz osób z niepełnosprawnością z miasta poprzez uczestnictwo w różnorodnych działaniach takich jak: nordic walking, klub brydżowy, warsztaty rękodzieła, filcowania, warsztaty florystyczne itp. W okresie letnim, w muszli koncertowej MCUS, organizowane są tzw. „Letnie potańcówki” dla seniorów, Przegląd Twórczości Artystycznej Seniorów z powiatu świdnickiego oraz różnego rodzaju wydarzenia artystyczne takie jak: „Letnie wieczory z poezją”, występy z okazji Dnia Matki, „Papieski Dzień Rodziny”. Wstęp na wszystkie wydarzenia jest bezpłatny. Każdego roku organizowany jest „Międzypokoleniowy Turniej gry w boule” oraz Dzień Seniora.

Wydział Obsługi Klienta Urzędu Miasta realizuje program **„Rodzina Trzy Plus”**, który jest adresowany do dużych rodzin m.in. posiadających dzieci z niepełnosprawnościami. Celem programu jest zwiększenie dostępności do dóbr kultury, edukacji, sportu i rekreacji zarządzanych przez jednostki organizacyjne i instytucje kultury gminy Świdnik.

Organem konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym, stanowiącym dla seniorów forum współdziałania w różnych strefach życia miasta, jest utworzona w 2014 r. **Świdnicka Rada Seniorów**.

Na terenie gminy aktywnie działają również organizacje pozarządowe. Najważniejszymi sferami ich działalności są: pomoc społeczna, edukacja, akcje charytatywne, aktywizacja społeczna, ochrona zdrowia i kultura. W 2020 r. przyznano dotację na realizację zadania publicznego m.in. na projekt „Aktywizacja seniorów poprzez uczestnictwo w różnych formach działalności kulturalno-edukacyjnej”

prowadzony przez Stowarzyszenie Akademia Uśmiechu. Ponadto, dofinansowanie regularnie otrzymuje prężnie działający **Uniwersytet Trzeciego Wieku**, który oferuje swoim słuchaczom udział w wykładach audytoryjnych, a także liczne zajęcia w grupach tematycznych: malarskiej, czytelniczej, podróźniczej. Organizuje również ćwiczenia „Ruch przy muzyce” i lektoraty językowe. W ramach UTW działają grupy taneczne „Seniority” i „Ole Babki!”, które biorą udział w przeglądach tanecznych.

Bractwo Miłosierdzia im. św. Brata Alberta w partnerstwie z Gminą Miejską Świdnik oraz Fundacją Przestrzeń Inicjatyw Regionalnych – Społecznik realizuje projekt pn. „**Centrum Aktywności Społecznej w Świdniku**”, którego odbiorcami jest 70 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w tym m.in. osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami. Głównym celem projektu jest zwiększenie dostępności do wysokiej jakości usług społecznych, jak również wsparcie w ramach **Klubu Seniora**. Oferowane są przede wszystkim usługi opiekuńcze, ale też wsparcie integracyjno-kulturalne.

Drugi **Klub Seniora** - „**Spokojna Przystań**”, działa przy Spółdzielczym Domu Kultury. W ramach jego działalności funkcjonuje zespół śpiewaczy „Bolero”.

Polski Związek Emerytów Rencistów i Inwalidów organizuje dla swoich członków warsztaty rękodzieła, wycieczki, spotkania okolicznościowe.

Przed pandemią w Świdniku odbyły się dwie edycje Festiwalu Tańca „Taneczne Pasje Seniorów”, podczas którego prezentują się zespoły z całej Polski. Po roku przerwy III edycja festiwalu planowana jest na jesień 2021.

W tym samym roku w ramach obchodów Wojewódzkich Dni Seniora gmina Świdnik oraz Świdnicka Rada Seniorów zostały laureatami konkursów „Gmina przyjazna seniorom” oraz „Aktywny senior”.

GMINA WOJCIECHÓW

Centrum życia kulturalnego w **gminie Wojciechów** zlokalizowane jest przy **Gminnym Ośrodku Kultury**, który mieści się zabytkowej Wieży Ariańskiej. Ze względu na bariery architektoniczne, budynek jest niedostępny dla osób z niepełnosprawnościami i trudno dostępny dla osób starszych. Niemniej jednak, na podkreślenie zasługuje duża aktywność seniorów w realizacji różnych przedsięwzięć kulturalnych realizowanych przez GOK. Co więcej, seniorzy są częstymi uczestnikami imprez, w tym koronnego wydarzenia jakim jest Ogólnopolskie Spotkanie Kowali. Na terenie gminy Wojciechów działają zespoły muzyczno-śpiewacze, którymi GOK opiekuje się merytorycznie i które zrzeszają osoby po 60 roku życia. Są to Kapela Wojciechowska oraz Klub Seniora.

Kapela Wojciechowska uświetnia lokalne imprezy okolicznościowe. Brała udział m.in. w Koncercie Noworocznym, Dożynkach Parafialno-Gminnych, a także zaprezentowała swój dorobek artystyczny podczas przygotowań materiału filmowego „Muzyka łączy pokolenia” w ramach realizowanego przez GOK projektu.

Z kolei **Wojciechowski Klub Seniora** liczy 20 osób w wieku 60+. Jego członkowie skupiają się na różnych formach działalności. Klub Seniora uświetnia swoimi występami uroczystości gminne i kościelne. W 2020 r. występował m.in. podczas Koncertu Noworocznego.

Kolejną placówką organizującą życie kulturalne jest **Gminna Biblioteka Publiczna w Wojciechowie** oraz jej dwie filie: w Palikijach i w Szczuczkach. Biblioteka jest również miejscem obywatela się wydarzeń kulturalnych, w których biorą udział seniorzy, jednak przede wszystkim odpowiada na potrzeby czytelnicze, a te w tej grupie wiekowej są wyjątkowo duże.

W Wojciechowie znajdują się również dwa **Muzea – Kowalstwa i Regionalne**, aczkolwiek ze względu na bariery architektoniczne, nie są one dostępne dla zwiedzających z trudnościami w poruszaniu się.

Ważną rolę w gminie pełni Ośrodek Pomocy Społecznej w Wojciechowie, również w sferze udziału w kulturze. Poza ustawowymi działaniami, OPS aktywnie włącza się w realizację licznych projektów z zakresu polityki społecznej oraz aktywizacji seniorów.

Od niedawna starsi mieszkańcy gminy posiadają swoje gremium, w którym mogą aktywnie działać - powołaną w 2019 r. **Gminną Radę Seniorów** w Wojciechowie, która reprezentuje środowisko osób starszych gminy Wojciechów oraz ma charakter konsultacyjny, doradczy, opiniodawczy oraz inicjatywny w sprawach ważnych dla seniorów.

Gmina Wojciechów współpracuje z organizacjami pozarządowymi i przyznaje im dotacje na realizację zadań, również w zakresie aktywizacji kulturalno-sportowej seniorów. Wśród znaczących projektów realizowanych w 2020 r. należy wymienić następujące inicjatywy:

- „Organizacja Sportowego Turnieju Miast i Gmin” realizowana przez Stowarzyszenie „U Źródeł Ciemięgi”. W Turnieju wzięły udział dzieci i młodzież ze szkół podstawowych z terenu gminy Wojciechów oraz seniorzy. W czasie turnieju zorganizowano współzawodnictwo w różnych dziedzinach i kategoriach wiekowych.
- „Organizacja zajęć z Nordic Walking” realizowana przez Stowarzyszenie „Zakręcone – Kulturalnie”. W ramach projektu zorganizowano nieodpłatne zajęcia dla mieszkańców gminy Wojciechów, w których brały udział również osoby po 60 roku życia.
- „Upowszechnianie zdrowego stylu życia bez spożywania alkoholu oraz promowanie aktywnego spędzania czasu wolnego dzieci, młodzieży oraz seniorów” realizowana przez Fundację SADownia. Ponadto, najnowszym projektem realizowanym przez Fundację ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z programu EtnoPolska 2021 jest „Międzypokoleniowa Podróż do Źródeł – Księgi Starego Gaju” – wielopokoleniowa podróż przez historię „małej ojczyzny”.

Ponadto, stale wzrasta liczba **Kół Gospodyń Wiejskich**, działających w poszczególnych sołectwach gminy, które łączą pokolenia i aktywizują starszych do działania na rzecz lokalnej społeczności.

Infrastruktura sportowa w gminie składa się z **hali sportowo-widowiskowej w Wojciechowie** przy szkole podstawowej, w pełni dostosowanej do udziału osób z niepełnosprawnością. W gminie funkcjonuje również **Klub Sportowy „Strażak”**, który aktywnie działa na polu organizacji imprez sportowych, aczkolwiek jego grupą docelową są przede wszystkim dzieci i młodzież.

GMINA WÓLKA

Gmina Wólka nie dysponuje własnym ośrodkiem kultury. Jego funkcję pełni placówki oświatowe, które organizują różnego rodzaju imprezy środowiskowe takie jak: wystawy plastyczne, jasełka środowiskowe, sportowe turnieje rodzinne, akcje charytatywne, liczne występy teatralne i koncerty muzyczno-wokalne. Organizowane są wycieczki turystyczno-krajoznawcze, wyjścia do kin, teatrów, na koncerty i wystawy, imprezy integracyjne, choć siłą rzeczy skierowane są one przede wszystkim do dzieci i młodzieży.

Szersza działalność kulturalna na terenie gminy Wólka jest realizowana przez **Gminną Bibliotekę Publiczną** w Wólce wraz z 3 filiami: w Łuszczowie Pierwszym, w Turce wieś i Turce na osiedlu „Borek”. Biblioteki na terenie gminy prowadzą różne formy pracy z czytelnikiem: wystawy, konkursy, spotkania autorskie, lekcje biblioteczne, zajęcia plastyczne, zabawy z książką itp.

Ponadto, aktywny w sferze animacji czasu wolnego jest **Referat Promocji Gminy**, który organizuje i współorganizuje wiele imprez kulturalnych adresowanych do mieszkańców, w tym m.in. Gminny Dzień Seniora.

Od 2019 r. na terenie gminy Wólka realizowany jest projekt „**Top Senior**”, w ramach którego utworzony został **Klub Seniora** dla 60 osób powyżej 60 roku życia. Siedzibą klubu jest budynek po Szkole Podstawowej w Rudniku. W ramach projektu budynek został wyposażony w odpowiedni sprzęt, meble czy też materiały dydaktyczne, z których podczas realizowanych zajęć korzystają seniorzy. W klubie mogą oni wziąć udział w warsztatach komputerowych, kulinarnych, florystycznych, z rękodzielnictwa, czy też zajęciach ruchowych. Prowadzone są również porady prawne, medyczne, wieczorki taneczne oraz wyjazdy w miejsca położone poza terenem gminy. W 2020 r. zostały zorganizowane warsztaty z rękodzieła oraz zajęcia sportowe. Z kolei w 2021 r. zaplanowane zostały wycieczki krajoznawczo-turystyczne m.in. do Częstochowy, Łańcuta czy Zwierzyńca, oraz wizyty w skansenie i teatrze w Lublinie.

Na terenie gminy działalność prowadzi 25 organizacji pozarządowych, które realizują projekty na rzecz mieszkańców, w tym 4 **koła gospodyń wiejskich**.

Na terenie gminy Wólka działają 4 Kluby Sportowe:

1. KS „LKP Miła Turka”;
2. Gminno-Ludowe Towarzystwo Sportowe „Świdniczanka – Neptun”;
3. KS „Orzeł”;
4. KS „Dwunastka”.

Nie posiadają one jednak specjalnej oferty kierowanej do osób starszych i z niepełnosprawnościami.

PODSUMOWANIE

Podsumowując potencjał oferty kulturalno-sportowej i aktywizacji społecznej osób starszych i z niepełnosprawnościami w LOM, należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- W zakresie oferty kulturalnej w większości gmin wiodące role odgrywają gminne centra i ośrodki kultury, a także biblioteki. Występują tutaj wydarzenia i zajęcia dedykowane osobom starszym i z niepełnosprawnościami, a jednocześnie większość oferty nie wyklucza udziału przedstawicieli tych grup (o ile pozawala na to dostępność architektoniczna obiektów). Dostęp do kin, muzeów i innych obiektów realizujących działalność kulturalną jest domeną większych miast (Lublin, Lubartów, Świdnik). Nie bez znaczenia pozostaje działalność lokalnych organizacji pozarządowych, które najczęściej realizują pojedyncze działania w formule projektowej skierowane do mieszkańców gminy i odbywające się na jej terenie;
- W zakresie aktywności sportowej do dyspozycji mieszkańców w większości przypadków pozostają obiekty gminne, w wielu przypadkach znajdujące się przy szkołach. Poza nielicznymi wyjątkami brak jest jednak infrastruktury i oferty w zakresie aktywności sportowej skierowanej bezpośrednio do osób starszych i z niepełnosprawnościami. Działania w obszarze kultury fizycznej i sportu prowadzą wprawdzie lokalne organizacje pozarządowe, z reguły jednak są one adresowane albo do osób młodszych, albo do ogółu mieszkańców;
- Podstawowym rodzajem aktywności w codziennym życiu osób starszych są kluby seniora, funkcjonujące w niemal każdej gminie i których regularnie przybywa (nawet jeśli w gminie jeszcze nie funkcjonuje, to jego powstanie założone jest w dokumentach strategicznych). Istnieje dużo możliwości dofinansowania zewnętrznego takich inicjatyw, z których gminy chętnie korzystają. Tradycyjną formą spotkań osób starszych są również koła gospodyń wiejskich, mające charakter wielopokoleniowy, aczkolwiek zdominowane przez osoby 50+;

- Wciąż pokutuje myślenie o potrzebach osób starszych i z niepełnosprawnościami w kategoriach opiekuńczych i wsparcia materialnego. Wynika to oczywiście z problemów z zapewnieniem nawet tych podstawowych potrzeb. Aczkolwiek, mówiąc o podnoszeniu jakości życia osób starszych i z niepełnosprawnościami, dbając o ich kondycję fizyczną i psychiczną, wzmacniając samopoczucie i chcąc podnosić poczucie wartości, nie można zapominać o organizacji wolnego czasu, aktywizacji społeczno-zawodowej i ofercie kulturalno-sportowej skrojonej pod potrzeby tych grup społecznych.

III. Analiza na podstawie wywiadów CAPI, IDI oraz FGI

W niniejszym rozdziale zaprezentowane i omówione zostały wyniki badań reaktywnych wykonane na potrzeby diagnozy społecznej LOM. Wszystkie badania – zarówno badania ilościowe, jak i badania jakościowe – zrealizowane zostały w oparciu o metodę wywiadu.

- Badanie o charakterze ilościowym zrealizowane zostało techniką CAPI (ang. computer assisted personal interview), czyli wywiadów osobistych wspomaganych komputerowo. Uczestnikami tych wywiadów były osoby powyżej 60 roku życia i z niepełnosprawnościami z terenu każdej z gmin wchodzących w skład LOM. Próba badawcza, w skład której weszły 702 osoby, była dobierana z zachowaniem proporcji względem rozkładu ludności w 22 gminach tworzących obszar metropolitalny. Ponadto w każdej z 22 jednostek samorządowych tak dobierano respondentów, by udział osób starszych był możliwie zbliżony względem udziału osób z niepełnosprawnościami. Realizacja tych wywiadów miała na celu uzyskanie różnorodnych i przekrojowych danych w zakresie potrzeb i trudności, z jakimi borykają się seniorzy oraz mieszkańcy z niepełnosprawnościami. Ze względu na fakt iż część pytań, na które odpowiadali badani miało charakter pytań z możliwością udzielenia wielu odpowiedzi, przedstawione w rozdziale tabele mogą sumować się do wartości przekraczających 100%.
- Pierwsze z badań o charakterze jakościowym zrealizowane zostało techniką IDI (ang. individual in-depth interview), czyli indywidualnych wywiadów pogłębionych. Uczestnikami tych wywiadów byli przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, instytucji pomocy społecznej oraz domów pomocy społecznej ze wszystkich 22 gmin tworzących LOM. Realizacja tych wywiadów była jednym z kluczowych elementów pozwalających na zdiagnozowanie i określenie potencjału, wyzwań i problemów 22 jednostek samorządowych objętych analizą.
- Drugie z badań o charakterze jakościowym zrealizowane zostało techniką FGI (ang. focus group interview), czyli zogniskowanych wywiadów grupowych. Uczestnikami tych wywiadów były osoby powyżej 60 roku życia i z niepełnosprawnościami z terenu każdej z gmin wchodzących w skład LOM. Łącznie zrealizowano 25 wywiadów. Ich realizacja miała na celu pogłębienie informacji uzyskanych dzięki badaniu zrealizowanemu techniką CAPI – przede wszystkim w zakresie potrzeb i trudności, z jakimi borykają się seniorzy oraz mieszkańcy z niepełnosprawnościami.

3.1. Charakterystyka respondentów badania zrealizowanego techniką CAPI

Badaniami objęto 702 osoby starsze i z niepełnosprawnościami z 22 gmin wchodzących w skład Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego, z czego 53,13% stanowili mieszkańcy gminy miejskiej Lublin. Struktura respondentów według miejsca zamieszkania kształtowała się następująco:

Tabela 29. Miejsce zamieszkania respondentów

		Liczebność	%
Gmina - miejsce zamieszkania	Miasto Lublin	373	53,13%
	Gmina Bełżyce	15	2,14%
	Gmina Bychawa	14	1,99%
	Gmina Garbów	10	1,42%
	Gmina Głusk	12	1,71%
	Gmina Jabłonna	9	1,28%
	Gmina Jastków	17	2,42%
	Gmina Kamionka	7	1,00%
	Gmina Konopnica	16	2,28%
	Gmina Lubartów	13	1,85%
	Gmina Miasto Lubartów	24	3,42%
	Gmina Łęczna	27	3,85%
	Gmina Mełgiew	12	1,71%
	Gmina Nałęczów	11	1,57%
	Gmina Niedzwica Duża	19	2,71%
	Gmina Niemce	23	3,28%
	Gmina Piaski	20	2,85%
	Gmina Spiczyn	6	0,85%
	Gmina Strzyżewice	9	1,28%
	Gmina Miejska Świdnik	44	6,27%
	Gmina Wojciechów	7	1,00%
	Gmina Wólka	14	1,99%
Ogółem	702	100,0%	

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród badanych przeważały kobiety, które stanowiły 56,98% ogółu respondentów. Zdecydowana większość z respondentów (91,60%) to osoby powyżej 60 roku życia (czyli osoby starsze zgodnie z definicją WHO i Ustawy z 11 września 2015 r. o osobach starszych).

Ponad połowa, bo 367 osób w skali pełnej próby badawczej (52,28%), posiada orzeczenie o niepełnosprawności, głównie w stopniu umiarkowanym (23,36% ogółu badanych) i lekkim (21,94% ogółu badanych).

Tabela 30. Stopień niepełnosprawności respondentów

		Liczebność	%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	154	21,94%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	164	23,36%
	Tak, w stopniu znacznym	49	6,98%
	Nie	335	47,72%
	Ogółem	702	100,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród respondentów z orzeczeniem o niepełnosprawności przeważają osoby z niepełnosprawnością ruchową (60,49% ogółu osób z niepełnosprawnościami uczestniczących w badaniu), 10,35% stanowią osoby niesłyszące lub słabosłyszące, 7,36% - osoby z niepełnosprawnością neurologiczną.

Tabela 31. Rodzaj niepełnosprawności respondentów

		Liczebność	%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	222	60,49%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	26	7,08%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	38	10,35%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	17	4,63%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	27	7,36%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	3	0,82%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	15	4,09%
	Odpowiedź niejasna	19	5,18%
	Ogółem (liczba respondentów z orzeczoną niepełnosprawnością)	367	100,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Badani legitymują się przeważnie wykształceniem średnim (34,33%) oraz zasadniczym zawodowym (26,92%). Blisko 1/5 respondentów to osoby z wykształceniem wyższym (18,52%), a blisko 1/6 (14,39%) – z wykształceniem podstawowym.

Tabela 32. Wykształcenie respondentów

		Liczebność	%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	101	14,39%
	Gimnazjalne	7	1,00%
	Zasadnicze zawodowe	189	26,92%
	Średnie	241	34,33%
	Pomaturalne	27	3,85%
	Wyższe	130	18,52%
	Odmowa odpowiedzi	7	1,00%
	Ogółem	702	100,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Poniższa tabela przedstawia udziały respondentów zaszeregowanych do poszczególnych przedziałów wieku.

Tabela 33. Wiek respondentów

		Liczebność	%
Przedziały wieku	Co najwyżej 20 lat	0	0,00%
	21-30 lat	3	0,43%
	31-40 lat	9	1,28%
	41-50 lat	17	2,42%
	51-60 lat	25	3,56%
	61-70 lat	249	35,47%
	71-80 lat	280	39,89%
	81-90 lat	100	14,25%
	91 lat i więcej	13	1,85%
	Brak podania wieku	6	0,85%
	Ogółem	702	100,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

3.2. Warunki mieszkaniowe respondentów

Badani przeważnie mieszkają z najbliższą rodziną (46,44%) lub samodzielnie (35,04%). Najrzadziej z dalszą rodziną (1,88% badanych).

Tabela 34. Sytuacja mieszkaniowa a miejsce zamieszkania respondenta

Miejsce zamieszkania respondenta		Mieszkam samodzielnie	Mieszkam z najbliższą rodziną (rodzice, dzieci, rodzeństwo)	Mieszkam z dalszą rodziną	Mieszkam z innymi osobami	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	246	326	15	121	1
	%	35,04%	46,44%	2,14%	17,24%	0,14%
Miasto Lublin		37,27%	37,80%	1,88%	24,13%	0,27%
Gmina Bełżyce		13,33%	60,00%	13,33%	13,33%	0,00%
Gmina Bychawa		42,86%	57,14%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Garbów		50,00%	30,00%	0,00%	20,00%	0,00%
Gmina Głusk		25,00%	66,67%	8,33%	0,00%	0,00%
Gmina Jabłonna		22,22%	77,78%	11,11%	0,00%	0,00%
Gmina Jastków		35,29%	64,71%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Kamionka		42,86%	57,14%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Konopnica		18,75%	75,00%	12,50%	0,00%	0,00%
Gmina Lubartów		46,15%	53,85%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Miasto Lubartów		54,17%	45,83%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Łęczna		29,63%	59,26%	11,11%	0,00%	0,00%
Gmina Mełgiew		25,00%	75,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Nałęczów		9,09%	90,91%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Niedzwica Duża		42,11%	57,89%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Niemce		30,43%	69,57%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Piaski		30,00%	70,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Spiczyn		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gmina Strzyżewice		11,11%	44,44%	0,00%	44,44%	0,00%
Gmina Miejska Świdnik		36,36%	20,45%	0,00%	43,18%	0,00%
Gmina Wojciechów		42,86%	14,28%	28,57%	14,29%	0,00%
Gmina Wólka		35,71%	64,29%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Nie wystąpiły zauważalne różnice w udzielanych odpowiedziach ze względu na płeć respondenta.

Odsetki osób mieszkających z najbliższą rodziną kształtują się podobnie bez względu na wiek. Osoby przed 61 rokiem życia relatywnie częściej mieszkają z innymi osobami (nie z rodziną) niż osoby starsze, które z kolei częściej (niż przed 60 r.ż.) mieszkają samodzielnie. Należy mieć jednak na uwadze fakt, że w zrealizowanej próbie badawczej udział osób co najwyżej 60-letnich był niewielki.

Tabela 35. Sytuacja mieszkaniowa a wiek respondenta

Wiek	Mieszkam samodzielnie [wyklucza pozostałe odpowiedzi]	Mieszkam z najbliższą rodziną (rodzice, dzieci, rodzeństwo)	Mieszkam z dalszą rodziną	Mieszkam z innymi osobami	Odmowa odpowiedzi
do 60 lat włącznie	12,96%	53,70%	3,71%	29,63%	0,00%
61 lat i więcej	36,86%	45,88%	2,02%	16,17%	1,56%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Stopień niepełnosprawności nie wpływa w sposób wyraźny na zamieszkiwanie samodzielnie bądź wspólnie z osobami z rodziny lub spoza rodziny: samodzielnie zamieszkuje ok. 1/3 badanych z lekkim bądź znacznym stopniem niepełnosprawności i ok. 1/4 osób posiadających orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Osoby bez tego orzeczenia w 39,10% przypadków zamieszkują samodzielnie. Osoby posiadające orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności relatywnie częściej niż pozostałe wskazywały na fakt zamieszkiwania z innymi osobami (nie z rodziną), co może skłaniać do przypuszczenia, że przebywają w ośrodkach pomocy społecznej lub innych tego typu placówkach.

Tabela 36. Sytuacja mieszkaniowa a stopień orzeczenia o niepełnosprawności respondenta

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Mieszkam samodzielnie	Mieszkam z najbliższą rodziną (rodzice, dzieci, rodzeństwo)	Mieszkam z dalszą rodziną	Mieszkam z innymi osobami	Odmowa odpowiedzi
lekki	32,89%	46,71%	0,66%	21,05%	0,00%
umiarkowany	28,66%	40,24%	2,44%	29,27%	0,61%
znaczny	36,73%	22,45%	4,08%	38,78%	0,00%
brak	39,10%	53,13%	2,39%	6,57%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Biorąc pod uwagę rodzaj niepełnosprawności można zauważyć, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz zaburzeniami ogólnorozwojowymi właściwie nie zamieszkują samodzielnie.

Tabela 37. Sytuacja mieszkaniowa a rodzaj niepełnosprawności respondenta

Rodzaj niepełnosprawności	Mieszkam samodzielnie	Mieszkam z najbliższą rodziną (rodzice, dzieci, rodzeństwo)	Mieszkam z dalszą rodziną	Mieszkam z innymi osobami	Odmowa odpowiedzi
Osoba z niepełnosprawnością ruchową	32,88%	41,89%	1,35%	24,32%	0,45%
Osoba niewidoma lub słabowidząca	19,23%	53,85%	3,85%	23,08%	0,00%
Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	34,21%	26,32%	2,63%	36,84%	0,00%
Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	5,88%	11,77%	0,00%	82,35%	0,00%
Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	37,04%	55,55%	0,00%	7,41%	0,00%
Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	0,00%	66,67%	0,00%	33,33%	0,00%
Osoba z zaburzeniami psychicznymi	33,33%	26,67%	6,67%	33,33%	0,00%
Odpowiedź niejasna	42,11%	42,11%	5,26%	15,79%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Według zdecydowanej większości badanych (81,20%) wyjście z mieszkania nie jest dla nich w żaden sposób utrudnione. Utrudnieniem, jeśli występuje, jest przede wszystkim brak windy (14,53%). Na ten rodzaj przeszkody wskazywali głównie mieszkańcy gmin miejskich (Lubartów, Lublin i Świdnik) jak również gmin miejsko-wiejskich (Bełżyce, Łęczna, Piaski). Wśród gmin wiejskich problem ten wskazała duża liczba respondentów z gminy Lubartów (15,38%). Można z dużą dozą pewności uznać, że jest to problem szczególnie charakterystyczny dla obszarów miejskich.

Tabela 38. Bariery utrudniające wyjście z mieszkania a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Brak wskazania barier	Braku windy	Braku podjazdu	Inna bariera (bez jego wskazania)	Odmowa odpowiedzi	Nieutwardzona droga/chodnik	Brak poręczy	Osoba nie opuszcza domu
Ogółem	Liczebność	570	102	19	6	10	2	4	2
	%	81,20%	14,53%	2,71%	0,85%	1,42%	0,28%	0,57%	0,28%
Lublin		78,02%	19,03%	3,75%	0,00%	0,54%	0,27%	0,80%	0,54%
Bełżyce		73,33%	6,67%	0,00%	13,33%	6,67%	0,00%	0,00%	0,00%
Bychawa		85,71%	0,00%	7,14%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Garbów		80,00%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		93,75%	6,25%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		84,62%	15,38%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		58,33%	41,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		74,07%	11,11%	3,70%	3,70%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%
Mełgiew		91,67%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		73,68%	5,26%	5,26%	0,00%	10,53%	5,26%	0,00%	0,00%
Niemce		95,65%	4,35%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		90,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,00%	0,00%
Spiczyn		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik		79,55%	20,45%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wojciechów		57,14%	0,00%	14,29%	28,57%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		92,86%	0,00%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Odpowiedzi respondentów nie różnicowała w sposób znaczący płeć, podobnie jak wiek badanych. Biorąc pod uwagę stopień niepełnosprawności respondenta można zauważyć, że zdecydowanie najczęściej na bariery wskazują osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Jednak w dalszym ciągu ponad 60% z nich nie deklaruje przeszkód utrudniających im wyjście z mieszkania.

Tabela 39. Bariery utrudniające wyjście z mieszkania respondenta a stopień niepełnosprawności respondenta

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Brak wskazania barier	Braku windy	Braku podjazdu	Inna bariera (bez jego wskazania)	Odmowa odpowiedzi	Nieutwardzona droga/chodnik	Brak poręczy	Osoba nie opuszcza domu
lekki	84,42%	14,29%	2,60%	0,00%	0,00%	0,00%	0,65%	0,00%
umiarkowany	79,88%	13,41%	1,22%	1,83%	4,27%	0,00%	0,61%	0,00%
znacznym	61,22%	22,45%	14,29%	0,00%	2,04%	2,04%	2,04%	4,08%
brak	83,28%	14,03%	1,79%	0,90%	0,60%	0,30%	0,30%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

W największym stopniu na brak windy jako problem wskazują osoby z niepełnosprawnością neurologiczną (22,23%) oraz osoby niewidome lub słabowidzące (19,23%). Dla tych ostatnich jest też problemem brak poręczy (7,69%, podczas gdy w pozostałych kategoriach niepełnosprawności nie

odnotowano żadnego wskazania). Jedynie wśród osób niewidomych lub niedowidzących odnotowano sytuację, w której osoba ta nie opuszczała w ogóle domu.

Tabela 40. Bariery utrudniające wyjście z mieszkania a rodzaj niepełnosprawności respondenta

Rodzaj niepełnosprawności	Brak wskazania barier	Braku windy	Braku podjazdu	Inna bariera (bez jego wskazania)	Odmowa odpowiedzi	Nieutwardzona droga/chodnik	Brak poręczy	Osoba nie opuszcza domu
Niepełnosprawność ruchowa	78,38%	16,67%	4,95%	0,45%	1,80%	0,45%	0,45%	0,45%
Osoba niewidoma lub słabowidząca	69,23%	19,23%	0,00%	3,85%	0,00%	0,00%	7,69%	3,85%
Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	89,47%	7,90%	0,00%	0,00%	2,63%	0,00%	0,00%	0,00%
Niepełnosprawność intelektualna	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niepełnosprawność neurologiczna	70,37%	22,23%	3,70%	0,00%	3,70%	0,00%	0,00%	0,00%
Całościowe zaburzenia rozwoju	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Zaburzenia psychiczne	80,00%	6,67%	6,67%	6,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Odpowiedź niejasna	73,68%	15,79%	0,00%	0,00%	10,53%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Zdaniem 74,64% badanych nie występują bariery utrudniające przemieszczanie się po najbliższej okolicy. Wśród wskazywanych barier najczęściej występującą jest zły stan infrastruktury pieszej (chodniki, pobocza – 8,97%) oraz brak transportu publicznego (8,97%). Nieco mniej badanych wskazało na całkowity brak infrastruktury pieszej (7,41%) oraz wysokie krawężniki (6,13%).

Odpowiedzi respondentów pozwalają scharakteryzować pośrednio problemy występujące w poszczególnych gminach. I tak w niewielkim stopniu bariery utrudniające poruszanie się po najbliższej okolicy występują w gminach Bełżyce, Garbów, Jabłonna, Jastków, Kamionka, Mełgiew, Nałęczów, Świdnik oraz Lublin – w ich przypadku powyżej 80% badanych mieszkańców wskazało na brak barier utrudniających poruszanie się po najbliższej okolicy. Z kolei wśród tych gmin, w których bariery takie występują w największym stopniu, wskazać należy przede wszystkim gminę Wólka (7,14% wskazań na odpowiedź o braku barier) oraz gminy: Bychawa, Niedzwica Duża, Spiczyn oraz Wojciechów (ponad 50% badanych mieszkańców wskazało na bariery utrudniające poruszanie się po najbliższej okolicy).

Tabela 41. Bariery utrudniające przemieszczanie się po najbliższej okolicy a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Brak wskazania barier	Brakuje infrastruktury pieszej (chodników, poboczy)	Zły stan techniczny infrastruktury pieszej (chodniki, pobocza)	Krawężniki są wysokie	Brakuje transportu publicznego	Tak, z innych względów (bez ich wskazania)	Odmowa odpowiedzi	Osoba nie wychodzi z domu/miejsca zamieszkania	Kier. Transportu publicznego nie uwzględnia ograniczeń pasażerów	Ograniczeniem jest infrastruktura budynku, w którym mieszka dana osoba	Słabe oświetlenie ulic
Ogółem	Liczebność	524	52	63	43	63	1	7	7	1	2	1
	%	74,64%	7,41%	8,97%	6,13%	8,97%	0,14%	1,00%	1,00%	0,14%	0,28%	0,14%
Lublin		80,70%	2,68%	8,58%	7,24%	2,14%	0,00%	1,88%	1,07%	0,27%	0,54%	0,27%
Bełżyce		80,00%	13,33%	0,00%	0,00%	6,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Bychawa		28,57%	21,43%	7,14%	21,43%	57,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Garbów		80,00%	10,00%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		58,33%	8,33%	25,00%	0,00%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		88,89%	0,00%	0,00%	0,00%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		88,24%	0,00%	0,00%	0,00%	11,76%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		85,71%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		62,50%	31,25%	0,00%	12,50%	25,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		76,92%	7,69%	15,38%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		75,00%	4,17%	12,50%	0,00%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		62,96%	3,70%	11,11%	7,41%	18,52%	3,70%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Mełgiew		91,67%	0,00%	8,33%	8,33%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		81,82%	9,09%	9,09%	0,00%	9,09%	0,00%	0,00%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		47,37%	15,79%	15,79%	5,26%	31,58%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niemce		73,91%	8,70%	8,70%	0,00%	13,04%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		60,00%	10,00%	20,00%	5,00%	25,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		50,00%	16,67%	16,67%	0,00%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		55,56%	44,44%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik		88,64%	2,27%	4,55%	2,27%	4,55%	0,00%	0,00%	4,55%	0,00%	0,00%	0,00%
Wojciechów		28,57%	14,29%	0,00%	14,29%	71,43%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		7,14%	85,71%	35,71%	21,43%	35,71%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 42. Bariery utrudniające przemieszczanie się po najbliższej okolicy a stopień orzeczenia o niepełnosprawności respondenta

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Brak wskazania barier	Brakuje infrastruktury pieszej (chodników, poboczy)	Zły stan techniczny infrastruktury pieszej (chodniki, pobocza)	Krawężniki są wysokie	Brakuje transportu publicznego	Tak, z innych względów (bez ich wskazania)	Odmowa odpowiedzi	Osoba nie wychodzi z domu/miejsca zamieszkania	Kier. Transportu publicznego nie uwzględnia	Ograniczeniem jest infrastruktura budynku, w którym mieszka dana osoba	Słabe oświetlenie ulic
---	-----------------------	---	--	-----------------------	--------------------------------	--	-------------------	--	---	--	------------------------

									ograniczeń pasażerów		
lekki	77,27%	7,14%	8,44%	5,84%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
umiarkowany	72,56%	6,10%	7,93%	5,49%	11,59%	0,61%	1,83%	2,44%	0,61%	0,61%	0,00%
znaczny	55,10%	4,08%	16,33%	26,53%	6,12%	0,00%	2,04%	4,08%	0,00%	0,00%	0,00%
brak	77,31%	8,66%	8,66%	3,58%	8,06%	0,00%	0,90%	0,30%	0,00%	0,30%	0,30%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 43. Bariery utrudniające przemieszczanie się po najbliższej okolicy a rodzaj niepełnosprawności respondenta

Rodzaj niepełnosprawności	Brak wskazania barier	Brakuje infrastruktury pieszej (chodników, poboczy)	Zły stan techniczny infrastruktury pieszej (chodniki, pobocza)	Krawężniki są wysokie	Brakuje transportu publicznego	Tak, z innych względów (bez ich wskazania)	Odmowa odpowiedzi	Osoba nie wychodzi z domu/miejsca zamieszkania	Kier. Transportu publicznego nie uwzględnia ograniczeń pasażerów	Ograniczeniem jest infrastruktura budynku, w którym mieszka dana osoba	Słabe oświetlenie ulic
Niepełnosprawność ruchowa	72,07%	7,66%	9,91%	9,46%	9,01%	0,45%	0,90%	0,90%	0,00%	0,45%	0,00%
Osoba niewidoma lub słabowidząca	65,38%	7,69%	11,54%	15,38%	11,54%	0,00%	0,00%	3,85%	0,00%	0,00%	0,00%
Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	81,58%	2,63%	0,00%	2,63%	5,26%	0,00%	5,26%	2,63%	0,00%	0,00%	0,00%
Niepełnosprawność intelektualna	82,35%	5,88%	0,00%	0,00%	5,88%	0,00%	0,00%	11,76%	0,00%	0,00%	0,00%
Niepełnosprawność neurologiczna	62,96%	0,00%	14,81%	11,11%	22,22%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Całościowe zaburzenia rozwoju	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Zaburzenia psychiczne	60,00%	6,67%	20,00%	6,67%	26,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Odpowiedź niejasna	73,68%	5,26%	10,53%	5,26%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,26%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wiek respondentów nie różnicował odpowiedzi na pytanie o bariery utrudniające poruszanie się w najbliższej okolicy. W niewielkim stopniu natomiast różnicowało je posiadane orzeczenie o niepełnosprawności (por. tabela 13). Osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności częściej dostrzegały takie bariery. Tylko dla 55,10% z nich nie wystąpiły one w najbliższej okolicy, podczas gdy w przypadku osób o lekkim i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności było to odpowiednio 77,27% i 72,56%. Odsetek wskazań był więc zbliżony do tego, jaki wystąpił w przypadku osób nieposiadających orzeczenia o niepełnosprawności (77,31%). Wśród barier najczęściej wskazywanych przez osoby z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności wystąpiły zbyt wysokie krawężniki (26,53%) oraz zły stan infrastruktury pieszej (16,33%). Wśród osób z orzeczeniem o lekkim i umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, a także osób, które nie posiadały takiego orzeczenia, często wskazywana była bariera w postaci złego stanu infrastruktury pieszej (odpowiednio 8,44%, 7,93% oraz 8,66%). Podobna liczba respondentów wskazała na brak transportu publicznego. Jest to szczególnie widoczne w gminach oddalonych od rdzenia LOM (Wojciechów – 71,43%; Bychawa 57,14%, Niedrzwica Duża 31,58%, Piaski 25%; łączna 18,25%). W mniejszym stopniu dotyczy on gmin ościennych Lublina, do których docierają linie komunikacji miejskiej. Wyjątek stanowią gmina Wólka oraz Konopnica gdzie problem ten wskazało odpowiednio 35,71% oraz 25% ankietowanych.

Biorąc pod uwagę rodzaj niepełnosprawności można zauważyć, że najczęściej na brak barier wskazują osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju, niepełnosprawnością intelektualną oraz niesłyszące i słabosłyszące.

Charakterystyka udogodnień występujących w mieszkaniach respondentów pozwala wnioskować o ich relatywnie dobrym standardzie. W 89,46% z nich łazienka i ubicacja znajdują się w obrębie mieszkania i są dostosowane do potrzeb osoby badanej, w 88,46% mieszkań znajduje się centralne ogrzewanie, a 88,60% jest wyposażone w kuchnię zapewniającą możliwość ugotowania posiłku dostosowaną do potrzeb respondenta. Stosunkowo najgorzej przedstawiała się sytuacja osób zamieszkujących w gminach:

- Garbów (40,00% wskazań na łazienkę w obrębie mieszkania, lecz niedostosowaną do potrzeb respondenta, 13,33% wskazań na niedostosowaną do potrzeb kuchnię; 60,00% mieszkań z centralnym ogrzewaniem),
- Kamionka (28,57% wskazań na łazienkę w obrębie mieszkania, lecz niedostosowaną do potrzeb respondenta, 14,29% wskazań na niedostosowaną do potrzeb kuchnię; 85,71% mieszkań z centralnym ogrzewaniem),
- Konopnica (25% wskazań na łazienkę w obrębie mieszkania, lecz niedostosowaną do potrzeb respondenta; 12,50% wskazań na niedostosowaną do potrzeb kuchnię),
- łączna (25,93% wskazań na łazienkę w obrębie mieszkania, lecz niedostosowaną do potrzeb respondenta; 11,11% wskazań na niedostosowaną do potrzeb kuchnię; 77,78% mieszkań z centralnym ogrzewaniem),
- Strzyżewice (33,33% wskazań na łazienkę w obrębie mieszkania, lecz niedostosowaną do potrzeb respondenta; 22,22% wskazań na niedostosowaną do potrzeb kuchnię; 77,78% mieszkań z centralnym ogrzewaniem),
- Wojciechów (28,57% wskazań na łazienkę w obrębie mieszkania, lecz niedostosowaną do potrzeb respondenta; 28,57% wskazań na niedostosowaną do potrzeb kuchnię; 57,14% mieszkań z centralnym ogrzewaniem).

Dla charakterystyki sytuacji mieszkaniowej osób starszych i z niepełnosprawnościami istotne jest także posiadanie odrębnego pokoju dla każdego domownika w miejscu zamieszkania. Taki osobny pokój miało 59,97% badanych, z tego najwięcej z gmin: Lubartów (92,31%), Jastków (82,35%), Nałęczów (81,82%) i Konopnica (81,25%).

Osoby starsze, po 60 roku życia, relatywnie rzadziej mają dostęp do Internetu (29,86%, podczas gdy do 60 roku życia – 51,85%). Stosunkowo częściej jednak właśnie osoby starsze mają dostosowaną do swoich potrzeb łazienkę (90,98% wobec 74,07% osób przed 60 rokiem życia) i kuchnię (odpowiednio: 90,67% i 66,67%). Częściej też w miejscu zamieszkania w ich przypadku występuje sytuacja, w której każdy z domowników ma osobny pokój (odpowiednio: 62,36% i 35,19%).

Tabela 44. Udogodnienia w miejscu zamieszkania a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Internet	Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania, ale są niedostosowane do moich potrzeb	Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania i są dostosowane do moich potrzeb	Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku, ale są niedostosowane do moich potrzeb	Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku i jest dostosowana do moich potrzeb	Centralne ogrzewanie	Osobny pokój dla każdego domownika	Żadne z powyższych [wyklucza pozostałe odpowiedzi]	Odmowa odpowiedzi	Ogółem
Ogółem	Liczebność	220	56	628	36	622	621	421	2	2	220
	%	31,34%	7,98%	89,46%	5,13%	88,60%	88,46%	59,97%	0,28%	0,28%	31,34%
Lublin		31,64%	6,43%	93,30%	4,83%	91,42%	96,25%	62,73%	0,00%	0,54%	31,64%
Bełżyce		13,33%	13,33%	86,67%	13,33%	53,33%	40,00%	40,00%	0,00%	0,00%	13,33%
Bychawa		42,86%	7,14%	42,86%	7,14%	78,57%	42,86%	14,29%	7,14%	0,00%	42,86%
Garbów		40,00%	40,00%	40,00%	10,00%	90,00%	60,00%	40,00%	0,00%	0,00%	40,00%
Głusk		16,67%	8,33%	91,67%	8,33%	91,67%	83,33%	75,00%	0,00%	0,00%	16,67%
Jabłonna		11,11%	0,00%	88,89%	11,11%	88,89%	77,78%	66,67%	0,00%	0,00%	11,11%
Jastków		29,41%	0,00%	100,00%	0,00%	94,12%	94,12%	82,35%	0,00%	0,00%	29,41%
Kamionka		42,86%	28,57%	71,43%	14,29%	71,43%	85,71%	14,29%	0,00%	0,00%	42,86%
Konopnica		12,50%	25,00%	75,00%	12,50%	87,50%	37,50%	81,25%	0,00%	0,00%	12,50%
Lubartów		38,46%	0,00%	100,00%	0,00%	100,00%	100,00%	92,31%	0,00%	0,00%	38,46%
Miasto Lubartów		8,33%	8,33%	91,67%	0,00%	100,00%	95,83%	58,33%	0,00%	0,00%	8,33%
Łęczna		55,56%	25,93%	66,67%	11,11%	66,67%	77,78%	29,63%	3,70%	0,00%	55,56%
Mełgiew		41,67%	0,00%	100,00%	0,00%	100,00%	100,00%	41,67%	0,00%	0,00%	41,67%
Nałęczów		100,00%	0,00%	100,00%	0,00%	100,00%	100,00%	81,82%	0,00%	0,00%	100,00%
Niedrzwica Duża		21,05%	0,00%	89,47%	5,26%	89,47%	73,68%	52,63%	0,00%	0,00%	21,05%
Niemce		34,78%	0,00%	100,00%	0,00%	100,00%	100,00%	52,17%	0,00%	0,00%	34,78%
Piaski		55,00%	5,00%	95,00%	5,00%	95,00%	80,00%	70,00%	0,00%	0,00%	55,00%
Spiczyn		16,67%	0,00%	100,00%	0,00%	100,00%	100,00%	66,67%	0,00%	0,00%	16,67%
Strzyżewice		33,33%	33,33%	55,56%	22,22%	66,67%	77,78%	44,44%	0,00%	0,00%	33,33%
Świdnik		4,55%	2,27%	97,73%	0,00%	72,73%	95,45%	68,18%	0,00%	0,00%	4,55%
Wojciechów		57,14%	28,57%	71,43%	28,57%	71,43%	57,14%	42,86%	0,00%	0,00%	57,14%

Wólka	42,86%	14,29%	71,43%	0,00%	92,86%	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%	42,86%
-------	--------	--------	--------	-------	--------	--------	--------	-------	-------	--------

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 45. Udogodnienia w miejscu zamieszkania a wiek respondenta

Wiek	Internet	Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania, ale są niedostosowane do moich potrzeb	Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania i są dostosowane do moich potrzeb	Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku, ale są niedostosowane do moich potrzeb	Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku i jest dostosowana do moich potrzeb	Centralne ogrzewanie	Osobny pokój dla każdego domownika	Żadne z powyższych [wyklucza pozostałe odpowiedzi]	Odmowa odpowiedzi	Ogółem
do 60 lat włącznie	51,85%	12,96%	74,07%	12,96%	66,67%	72,22%	35,19%	1,85%	0,00%	51,85%
61 lat i więcej	29,86%	7,31%	90,98%	4,35%	90,67%	90,20%	62,36%	0,16%	0,31%	29,86%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 46. Udogodnienia w miejscu zamieszkania a stopień niepełnosprawności respondenta

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Internet	Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania, ale są niedostosowane do moich potrzeb	Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania i są dostosowane do moich potrzeb	Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku, ale są niedostosowane do moich potrzeb	Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku i jest dostosowana do moich potrzeb	Centralne ogrzewanie	Osobny pokój dla każdego domownika	Żadne z powyższych [wyklucza pozostałe odpowiedzi]	Odmowa odpowiedzi	Ogółem
lekki	23,38%	6,49%	92,21%	3,90%	92,86%	87,01%	63,64%	0,00%	0,00%	23,38%
umiarkowany	23,78%	11,59%	84,76%	7,93%	79,27%	85,37%	57,32%	1,22%	0,00%	23,78%
znaczny	26,53%	26,53%	67,35%	18,37%	75,51%	83,67%	30,61%	0,00%	2,04%	26,53%
brak	39,40%	4,18%	93,73%	2,39%	93,13%	91,34%	63,88%	0,00%	0,30%	39,40%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Relatywnie częściej na niedostosowanie przestrzeni mieszkalnej do własnych potrzeb wskazują osoby posiadające orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności. W ich przypadku wystąpiło 26,53% wskazań na niedostosowanie łazienki i ubikacji oraz 18,37% - kuchni. Również w przypadku tej kategorii respondentów najmniej domowników miało odrębny pokój (tylko 30,61%). Można zatem uznać, że sytuacja mieszkaniowa osób legitymujących się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności jest relatywnie gorsza niż pozostałych grup, co związane jest z większymi potrzebami tych osób. Najrzadziej na bariery w swoim miejscu zamieszkania wskazywały osoby nieposiadające orzeczenia o niepełnosprawności.

Rodzaj niepełnosprawności w niewielkim stopniu wpływa na zróżnicowanie odpowiedzi, daje się jednak zauważyć, że najczęściej na niedostosowanie przestrzeni do potrzeb zwracają uwagę osoby niewidome i niedowidzące.

Zajmowane przez respondentów mieszkania są przeważnie mieszkaniami własnościowymi, w którym respondent jest właścicielem lub współwłaścicielem (65,38%). 15,10% badanych mieszka w mieszkaniu, którego ktoś inny jest właścicielem. 14,25% respondentów przebywa w placówce opiekuńczej. Pozostałe statusy prawne miejsc zamieszkania badanych stanowiły niewielki odsetek.

W placówkach opiekuńczych mieszkają badani z gminy Strzyżewice (44,44% badanych z tej gminy), gminy Miejskiej Świdnik (40,91%), miasta Lublin (20,64%) oraz gminy Bełżyce (6,67%)

Płeć nie różnicuje sytuacji własnościowej zajmowanych przez badanych mieszkań.

Osoby młodsze, tj. przed 60 rokiem życia, rzadziej są właścicielem lub współwłaścicielem mieszkań, w których przebywają (40,74%). W przypadku osób w wieku od 61 lat właścicielami jest już 67,81% badanych.

W placówkach opiekuńczych zamieszkują głównie osoby posiadające orzeczenie o niepełnosprawności; osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności zajmują miejsca w placówkach opiekuńczych w 17,53% przypadków, umiarkowanym – 28,05%, znacznym – 26,53%, zaś osoby, które nie posiadają takiego orzeczenia – w 4,18% przypadków. Osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności najrzadziej są właścicielami lub współwłaścicielami mieszkań (32,65%); stosunkowo najczęściej zajmują też mieszkania komunalne.

Miejsca w placówkach opiekuńczych zajmują głównie ankietowane osoby z niepełnosprawnością intelektualną (82,35% badanych z tej kategorii). W przypadku pozostałych rodzajów niepełnosprawności odsetek mieszkańców placówek opiekuńczych rozłożony jest pomiędzy 21% a 34%. Wyjątkiem są osoby z niepełnosprawnością neurologiczną (3,70%).

Tabela 47. Status własnościowy mieszkania a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Mieszkanie własnościowe – jestem właścicielem lub współwłaścicielem	Mieszkanie własnościowe – ktoś inny jest właścicielem	Mieszkanie komunalne	Mieszkanie socjalne	Miejsce w placówce opiekuńczej	Odmowa odpowiedzi, brak wiedzy	Mieszkanie wynajmowane
Ogółem	Liczebność	459	106	19	8	100	9	1
	%	65,38%	15,10%	2,71%	1,14%	14,25%	1,28%	0,14%
Lublin		59,79%	12,33%	3,75%	1,61%	20,64%	1,61%	0,27%
Bełżyce		60,00%	13,33%	6,67%	0,00%	6,67%	13,33%	0,00%
Bychawa		64,29%	28,57%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Garbów		80,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%
Głusk		66,67%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		88,89%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		70,59%	23,53%	0,00%	5,88%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		57,14%	42,86%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		87,50%	12,50%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		84,62%	7,69%	7,69%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		87,50%	12,50%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		77,78%	14,81%	7,41%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Mełgiew		91,67%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		63,64%	36,36%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		89,47%	10,53%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niemce		82,61%	17,39%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		70,00%	30,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		83,33%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		55,56%	0,00%	0,00%	0,00%	44,44%	0,00%	0,00%
Świdnik		40,91%	15,91%	0,00%	2,27%	40,91%	0,00%	0,00%
Wojciechów		28,57%	71,43%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		92,86%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 48. Status własnościowy mieszkania a stopień niepełnosprawności respondenta

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Mieszkanie własnościowe – jestem właścicielem lub współwłaścicielem	Mieszkanie własnościowe – ktoś inny jest właścicielem	Mieszkanie komunalne	Mieszkanie socjalne	Miejsce w placówce opiekuńczej	Odmowa odpowiedzi, brak wiedzy	Mieszkanie wynajmowane
lekki	61,5%	14,7%	2,8%	1,4%	18,9%	0,7%	0,0%
umiarkowany	43,6%	15,8%	3,8%	2,3%	33,8%	0,8%	0,0%
znaczny	26,3%	23,7%	7,9%	0,0%	34,2%	5,3%	2,6%
brak	81,2%	11,7%	1,0%	1,0%	4,5%	0,6%	0,0%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Warunki mieszkaniowe osób starszych i z niepełnosprawnościami jako realny problem lub wyzwanie dla miasta/gminy

Wśród rozmówców pojawiły się opinie, że warunki mieszkaniowe osób starszych i z niepełnosprawnościami mogą stanowić realne wyzwanie dla władz miejskich czy gminnych z uwagi na fakt, że likwidowanie barier architektonicznych w budynkach uprzednio niedostosowywanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami jest zadaniem bardzo kosztownym. Ponadto wyzwaniem dla systemu pomocy społecznej jest wspieranie osób, które otrzymując jedynie niewielkie świadczenia, są zmuszone do samodzielnego utrzymywania dużych mieszkań czy domów.

Oczywiście, że tak. Przede wszystkim jest kwestia likwidacji barier, czyli dostępności. No bo jeżeli ktoś mieszka na 3-4 piętrze i jest osobą starszą, to już ma kłopot (...) A druga kwestia jest finansowa, bo mieszkania są duże, a emerytura mała. I potem zaczynają się problemy ze sfinansowaniem tego wszystkiego. [IDI Świdnik]

Może powiem w kontekście nieruchomości, w ogóle dostosowania tych nieruchomości dla potrzeb tych osób, no bo naprawdę potrzeby są dosyć duże. Mam w zasobie osobę, taką panią, która porusza się na wózku, no i tam musimy po prostu dostosowywać jej, choćby od kostki pod pomieszczeniem, no bo jest ciężko jej się poruszać, więc to na pewno jest wyzwanie. [IDI Niedzwica Duża]

Warunki mieszkaniowe osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowią na pewno wyzwanie dla gminy, zarówno w kwestii dostępności, jak i utrzymania go. Wiadomo, że takie mieszkania posiadają bariery architektoniczne. Osoby starsze czy niepełnosprawne z wiekiem mają większe problemy z poruszaniem się. Nie wszystkie lokale też posiadają media. Ogólnie problem nie został zdiagnozowany na jaką jest to skalę. Przyczyny trudności w samodzielnym pokonywaniu, pokryciu kosztów utrzymania domów czy mieszkania są różne (...) Standard mieszkania może być zróżnicowany. Zarówno może różnić się na terenie wiejskim, jak i w mieście. Osoby niepełnosprawne ruchowo zamieszkujące w bloku, no jest to prawdziwe wyzwanie. Dla nich pokonywanie, z drugiego piętra dostać się na parter, gdzie współdomownik również jest już osobą starszą. [IDI Bełżyce]

W przypadku Lublina bariery architektoniczne likwidowane są sukcesywnie na wniosek zainteresowanych mieszkańców miasta.

Osoby niepełnosprawne fizycznie zwracają się do działu osób niepełnosprawnych o likwidację barier architektonicznych. I do tego mogę się odnieść. Bo to są po prostu takie wnioski. I oczywiście w miarę możliwości są realizowane. Te likwidacja barier. Czy to jest remont łazienki. Czy poszerzenie drzwi. Czy podjazdy. Także one są realizowane i zarówno w mieszkaniach w blokach wielorodzinnych, jak i w domkach jednorodzinnych. [IDI Lublin]

O skali wyzwania przesądza również charakter zabudowy na danym terenie. Duży udział bloków budowanych na przestrzeni ostatnich kilku dekad w zasobie mieszkaniowym oznacza dużo korzystniejszą sytuację osób tam zamieszkałych w porównaniu do tych żyjących w starszych budynkach, w szczególności na terenach wiejskich.

Warunki mieszkaniowe osób starszych i z niepełnosprawnościami na terenie naszej gminy są zróżnicowane. Część wskazanych osób mieszkających w blokach, na terenie miasta, ma zapewnione wszystkie media. Ich sytuacja mieszkaniowa jest dobra. Z kolei osoby prowadzące gospodarstwa domowe na wsiach borykają się często z różnymi problemami takimi jak: brak dostępu do wody bieżącej, energii elektrycznej czy choćby toalety. [IDI Nałęczów]

Jeśli chodzi o warunki lokalowe to myślę, że tutaj naszą gminę należałoby podzielić na dwie części. Na miasto Bychawa i tereny wiejskie. Jeżeli chodzi o miasto Bychawa to myślę, że tutaj warunki są w miarę dobre, bardzo dużo seniorów mieszka w mieszkaniach, które są zlokalizowane w blokach. I wtedy wiadomo, że te warunki są w miarę dobre. Czyli tutaj jest dostęp do wody bieżącej, do łazienki, ubikacji. Taki standard sobie wyznaczamy. Natomiast z takiej właśnie wcześniejszej diagnozy społecznej, z analizy jaką robiliśmy na potrzeby powstania czy strategii rozwiązywania problemów

społecznych czy też programu wsparcia seniorów, z ankiety jakie kiedyś też seniorzy wypełniali, bądź ich rodziny czy osoby które były związane z tym środowiskiem, wiemy że w środowisku wiejskim to troszeczkę gorzej wygląda i zdajemy sobie sprawę z tego, że no wiele... może nieznacząco wiele, ale jest to jednak jakiś tam procent mieszkań, które nie mają bieżącej wody, nie mają łazienki i ubikacji. [IDI Bychawa]

Kwestia pokrycia kosztów utrzymania domu lub mieszkania jako problem o szczególnym znaczeniu dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w zestawieniu z problemami mającymi u swojego podłoża inne przyczyny niż wiek czy niepełnosprawność)

Wśród uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych panowały różne opinie co do przyczyn trudności w samodzielnym pokryciu kosztów utrzymania domu lub mieszkania. Wśród wskazywanych powodów padały m.in. uzależnienia, wysokość uzyskiwanych emerytur, sytuacja rodzinna czy fakt, że osoby starsze i z niepełnosprawnościami w większości przypadków nie są w stanie podejmować choćby dorywczej aktywności zawodowej.

Przykładem innych przyczyn jest występowanie choroby psychicznej, czy choćby niezaradności życiowej. W dużej mierze są to również uzależnienia. Większość naszych podopiecznych pobierających zasiłki stałe, to osoby uzależnione. Jedynie część z nich obecnie utrzymuje abstynencję. [IDI Nałęczów]

Ten niski dochód ich właśnie (...) Te problemy alkoholowe to chyba podstawowy problem niewywiązywania się później z tych wszystkich rzeczy. [IDI Mełgiew]

Na pewno są osoby takie starsze i również posiadające niepełnosprawność, które są w stanie same sobie zapewnić to utrzymanie, ze względu chociażby na to, że nie ma innych sprzężonych niedomagań czy uzależnień nawet, a są zapewne takie osoby niepełnosprawne, że nawet pomimo tego, że posiadają powiedzmy na takim samym poziomie dochody, nie są w stanie chociażby utrzymać tych domów, ze względu na fakt, że jest nadużywanie alkoholu. [IDI Spiczyn]

Znaczy z tego co wiem na terenie gminy, tutaj akurat ja rozmawiałam o tym z pracownikami z OPS-u, oni bardzo się starają o to, żeby każdy, kto jest samotny czy starszy, żeby miał zapewnione te środki do życia. I na zimę zaopatrzenie. Natomiast, jeżeli ktoś cierpi z tego powodu, że nie ma, albo za mało ma, to przyczyną jest alkohol. [IDI Strzyżewice]

No to są kwestie finansowe, bo jeśli w okresie zimowym przyjdzie zakup opału, no to to jest duży wydatek. Czy dla osoby niepełnosprawnej, czy dla osoby starszej, czy dla osoby innej niepracującej, prawda. To jest spory wydatek. [IDI Miasto Lubartów]

Ja myślę, że głównie ten wiek właśnie i finanse, czyli zabezpieczenie. (...) sporadycznie są takie przypadki, że faktycznie uzależnienie jest powodem tego, że sytuacja mieszkaniowa jest bardzo trudna. Ale to sporadycznie. [IDI Niedrzwica Duża]

Nie, bardziej mi się wydaje, że to wszystko jest powiązane po prostu z tą rentą i emeryturą. No bo jeżeli osoba ma powiedzmy 1000 zł tej renty i żyje sama (...) do tego ma 300 czy 400 złotych wydać comiesięcznie na leki, no to zostaje jej tam te 600 zł, z czego wszystkie opłaty, wykupienie żywności, jakieś odzieży, czegokolwiek, no to przecież przekracza wszystko. [IDI Głusk]

Gmina jest gminą typowo rolniczą i gdyby ten wiek umożliwił im jeszcze podjęcie ewentualnie jakiejś pracy i uzyskanie jakichś dochodów, no to nie zwracaliby się do ośrodka pomocy społecznej. Natomiast no tutaj raz, że z powodu wieku ewentualnie choroby, niepełnosprawność... mają te problemy i zwracają się wtedy do tego ośrodka. Na pewno większe świadczenia emerytalne poprawiłyby tą sytuację. [IDI Wojciechów]

Część osób w rodzinach na pewno ma lepszą sytuację pomimo niskich świadczeń, które pobierają. Zarówno rentowych jak i emerytalnych. Natomiast osoby będące samotnie gospodarujące korzystają z ośrodka pomocy społecznej, potrzebują tego wsparcia. Lub po prostu korzystają z zasiłków stałych (...) Natomiast tak, korzystają i tych potrzeb jest coraz więcej, bo świadczenia nie wystarczają na

podstawowe życie, na opłaty, na nawet realizację leczenia, realizację recept, leków, często rehabilitację. [IDI Kamionka]

Jeszcze innym czynnikiem, który może przesądzić o powstaniu trudności w pokryciu kosztów utrzymania domu czy mieszkania jest problem obciążenia osób starszych i z niepełnosprawnościami spłatą pożyczek i kredytów. Niekiedy osoby starsze czy z niepełnosprawnościami są zobowiązane do spłaty zobowiązań innych członków rodziny, którzy wykorzystali ich do zaciągnięcia pożyczki.

Ludzie bezmyślnie czasami zaciągają kredyty (...) Bo byliśmy we dwoje, to żeśmy sobie chcieli coś tam zrobić, czy w ogóle. Albo często się zdarza na przykład tak, że wzięli kredyt, bo córka chciała, czy syn chciał (...) I teraz zostaje babcia sama, córka czy syn się nie poczuwają do tego, żeby płacić ten kredyt. (...) Więc, zaczyna się taka znieczulica robić. [IDI Konopnica]

Zaciągnięcie kredytów, których później nie są w stanie spłacić. [IDI Głusk]

Standard mieszkania w przypadku osób starszych i z niepełnosprawnościami jako realny problem w mieście/gminie

Część uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych była zdania, że standard mieszkania w przypadku osób starszych i z niepełnosprawnościami jest na terenie ich miast i gmin wystarczający. Standard ten był niekiedy rozumiany w kategoriach spełnienia takich warunków, jak wpięcie mieszkania w sieć wodociągową czy zapewnienie mieszkaniu źródła ciepła.

Mi się wydaje, że dla osób starszych jest wystarczający. Tutaj chyba raczej nie ma takiego problemu. [IDI Lublin]

No mi się wydaje, że takich jakichś podstawowych, no nie ma jakichś uchybień w tym rządzie. Bo tak, wodociąg jest. Dociera do prawie stu procent gospodarstw. Także to jest podstawowy taki warunek. No z gazem jest różnie, no ale każdy sobie tam jakoś ogrzewa. [IDI Spiczyn]

W przypadkach, w których standard mieszkania jest niski, jednostki samorządowe starają się wspierać mieszkańców tak aby część tych niedostatków można było wyeliminować. Przyznawane są więc zasiłki celowe na środki niezbędne do remontu lub na pewne usprawnienia mieszkań podnoszące ich standard.

Wśród klientów pomocy społecznej, dość często występują osoby mające trudne warunki mieszkaniowe. Wówczas w ramach świadczonej pracy socjalnej staramy się zorganizować dla nich pomoc sąsiedzka np. do uporządkowania mieszkania. Pozyskujemy dla nich od społeczności lokalnej przedmioty niezbędne do codziennego funkcjonowania takie jak: meble, sprzęty, pościel, koce, ręczniki m.in. Przyznajemy również pomoc finansową w formie zasiłku celowego lub specjalnego zasiłku celowego z przeznaczeniem na pokrycie kosztu zakupu farb, pieca, materiałów do ocieplenia budynku celem podniesienia standardu. Niekiedy wskazane osoby mieszkają w trudnych warunkach z wyboru. Wówczas, motywujemy je do podjęcia działań na rzecz poprawy własnej sytuacji. [IDI Nałęczów]

No z takimi przypadkami mamy do czynienia, jak najbardziej. I często nasza pomoc jest taką pomocą rzeczową. (...) no tak staramy się współfinansować albo finansować przebudowę sanitariatów, jeżeli tam jest taka potrzeba. Jeżeli mamy do czynienia z jakimiś niedomaganiem budynków typu nieszczelność okien, czy przeciskający dach to również staramy się...[podnosić standard]. [IDI Głusk]

My jako gmina staramy się jeśli warunki są naprawdę takie trudne, staramy się w jakiś sposób znaleźć rozwiązanie co my w ramach naszych środków możemy dla tej osoby zrobić. Jak zmienić te warunki, żeby ten był jej troszkę polepszyć. I czasami jest tak, że na przykład jeśli nie ma światła, to finansujemy podłączenie tego światła. Jeśli nie ma łazienki to dofinansowujemy do łazienki. To nie są częste sytuacje, ale są. [IDI Garbów]

Powiem tak, ja myślę, że te podstawowe warunki bytowe raczej nasi seniorzy i osoby niepełnosprawne mają zachowane. Oczywiście tu też należy podkreślić, że na przykład jest problem z dostępnością do sieci wodociągowej. Bo to jest problem tej natury, że na około 1600 budynków mieszkalnych tylko 350

na chwilę obecną jest podłączone do stałej sieci. Natomiast korzystają ze studni głębinowych. Tę sytuację my staramy się poprawiać, pozyskujemy różne środki i na pewno będziemy w miarę możliwości finansowych ją polepszać. [IDI Wojciechów]

Część uczestników zogniskowanych wywiadów grupowych wyrażała raczej pozytywne opinie o sytuacji mieszkaniowej osób starszych i z niepełnosprawnościami, lecz należy mieć na uwadze, że większość rozmówców nie ma pełnego oglądu sytuacji nawet w skali swojego miasta czy gminy.

Nie, chyba raczej te warunki mieszkaniowe teraz to nie są złe. [FGI Jastków]

W trakcie zogniskowanych wywiadów grupowych padały też głosy krytyczne – na przykład podkreślające, z jak wielką uciążliwością wiąże się brak windy w przypadku osób mających trudność z poruszaniem się po schodach.

Znaczy, ja zaobserwowałam, że jednak ci starsi ludzie mieszkają w blokach starszych, gdzie ta infrastruktura jeszcze nie jest dostosowana, bo naprawdę wiele bloków to są bloki trzy-czteropiętrowe, nie ma wind w ogóle. Ja do mojego taty na przykład nie wchodzę proszę Państwa na trzecie piętro, bo ja wchodzę po pół, idę na godzinę na tę górę i nie mam możliwości, żeby tam wejść. [FGI Lublin]

Miejskie i gminne zasoby mieszkaniowe lub miejsca w placówkach zapewniających osobom potrzebującym lepszy standard

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych przyznawali, że zasoby mieszkaniowe miast i gmin LOM są zbyt skromne w stosunku do potrzeb. Jedynym zadaniem, które systematycznie udaje się realizować, jest pozyskiwanie środków na sukcesywne remonty istniejącego zasobu mieszkaniowego.

Zasób gminy mamy wykorzystany w stu procentach, mamy bardzo dużo wniosków, więc my tak naprawdę nie możemy ich przerzucić w lepsze miejsce. Jedynie co, no to czynimy takie starania, pozyskujemy jakieś tam środki z zewnątrz, żeby im remontować te mieszkania w miarę potrzeb. [IDI Niedzwica Duża]

Nie ma takiej możliwości. [IDI Metgiew]

Nie ma takiej możliwości. (...) Nasza gmina ma niewiele mieszkań socjalnych. Zapotrzebowanie na mieszkania socjalne są. Co roku jakieś tam podanie wpływa. Z tego, co wiem, jak w tym roku robiłam ocenę zasobów pomocy społecznej, to już na koniec ubiegłego roku były 2 podania o mieszkania socjalne. No tych mieszkań socjalnych nie ma. Wiem, że coś gmina jeszcze remontowała na cele socjalne, żeby komuś dać, ale są zapotrzebowania na mieszkania socjalne. Ale te mieszkania socjalne to bardziej z tego, co ja jestem rozeznana, to bardziej o to ubiegają się rodziny, rodziny z dziećmi, niż osoby starsze czy niepełnosprawne. [IDI Jastków]

Standard mieszkań socjalnych też jest niewysoki. Gmina nie posiada takich lokali. Rzeczywiście jest, no możliwość tworzenia, budowania jakichś bloków takich socjalnych, ale, no to są te dla gminy koszty, z którymi niekoniecznie sobie gmina radzi. No i w dużej mierze rzeczywiście ta odpowiedzialność za funkcjonowanie, za jakość życia czy jakość tych mieszkań spada na najbliższą rodzinę. [IDI Piaski]

Ja nie wiem jak w tej chwili wygląda ten zasób, ile tych mieszkań jest, ale z całą odpowiedzialnością mogę powiedzieć, że on jest zbyt mały. Dlatego że są kolejki ludzi oczekujących, czyli nie jesteśmy w stanie zaspokoić tych potrzeb na bieżąco. Ale to też nie są mieszkania [odpowiednie] moim zdaniem, bo tak jak mówię, kiedyś ten standard nawet budowania tych mieszkań był zupełnie inny i ludzie się cieszyli, że powstają nowe mieszkania i są w nowym bloku, że będą mieli się gdzie podziąć. Te budynki nie były budowane z myślą o osobach starszych i z niepełnosprawnościami. [IDI Łęczna]

Mamy skromne zasoby komunalne. Mamy ich dwa. Jeden w Kamionce budynek gdzie znajdują się dwa lokale socjalne. I jeden budynek w miejscowości Samokłęski gdzie znajdują się cztery lokale. Akurat w tym roku jesteśmy na etapie ich modernizacji i dostosowania do lepszych standardów. Więc to jest

6 lokali, które w tej chwili zamieszkiwane są... Zajęte są 3 lokale, 3 są w tej chwili zwolnione i one w tym roku mam nadzieję przejdą... może nie wszystkie, ale dwa z nich... gruntowne remonty. [IDI Kamionka]

Charakterystyka sytuacji mieszkaniowej osób starszych i z niepełnosprawnościami

Część rozmówców przyznaje, że jeśli osoby starsze i z niepełnosprawnościami żyją samodzielnie otrzymując niskie świadczenia, to standard ich mieszkania bywa bardzo niski.

To znaczy może ja powiem tak z punktu widzenia mojego stanowiska, jak odwiedzam te lokale mieszkalne, no są one w stanie poniżej, w moim odczuciu, no poniżej standardu, więc podejrzewam, że one korzystają z tej pomocy społecznej. Zresztą ich lokale, tam gdzie mieszkają, no to odzwierciedla, podejrzewam, ich sytuację mieszkaniową. [IDI Niedzwica Duża]

Natomiast zupełnie inna sytuacja jest kiedy osoba jest samotna. Faktycznie są to już domy (...) takie domki jednorodzinne, to są już bardzo pokoleniowe domy, które bardzo często wymagają takiego solidnego remontu, wymiany dachu. Często nie ma tam łazienki, więc osoba korzysta z takich dość pierwotnych metod sanitarnych. [IDI Garbów]

Na terenie Lublina kwestia ta przedstawia się na ogół korzystniej niż w gminach wiejskich. Zasoby mieszkaniowe wybudowane na przestrzeni kilku ostatnich dekad zapewniają te udogodnienia, które nie zawsze są obecne w starych wiejskich domach, lecz problemem dla wielu osób z niepełnosprawnościami bywa brak windy. Czynnikiem ten przesądza o niemożności opuszczania przez te osoby ich mieszkań.

Myślę, że są to bardzo różne mieszkania na terenie Lublina. Że to są mieszkania i o złym standardzie i o bardzo dobrym. Że może być to problem, powiedzmy, windy, jakichś barier architektonicznych, które mogą być problemem dla osoby, która już mieszkając w bloku, powiedzmy, bez windy (...) musi żyć. I nie ma możliwości czasami opuszczenia domu. Ale, że ten standard jest pewnie bardzo różny. [IDI Lublin]

Jeśli natomiast osoby starsze czy z niepełnosprawnościami współtworzą gospodarstwa domowe z innymi członkami rodziny, to wówczas wyżej opisane sytuacje występują znacznie rzadziej. Domy i mieszkania mają wyższy standard, osobom, które z racji wieku czy stanu zdrowia mają problem z poruszaniem się, w jakiejś formie zapewnia się możliwość opuszczenia domu czy wykonywania codziennych czynności.

To są domy jednorodzinne, prawda przeważnie parterowe... ludzie mają w domach łazienki, mają dostęp nawet do tych likwidacji barier, mają podjazdy. Wiele osób ma przystosowane łazienki, funkcjonują bardzo dobrze. No zdarzają się osoby samotne, tak, co nie mają rodziny, im jest ciężko, ale zawsze jest jakaś dalsza rodzina. To jest społeczność taka, że wzajemnie sobie pomagają. [IDI Niemce]

Jeśli chodzi o osoby, które mieszkają z rodziną, to praktycznie zawsze jest tak, że mają tam wydzielone swoje pomieszczenie, gdzie mają dostęp do wszystkich sprzętów. Nie ma tak, że w gminie w ogóle gdzieś tak ludzie żyją... żeby powiedzmy ktoś był pozbawiony możliwości skorzystania czy z kuchni, czy z łazienki. Nie, ale to mówię tam gdzie są rodziny... młodsze osoby, młodsze pokolenie, które jakby dba o swoje otoczenie. Finansuje to wszystko, coś ulepszona. Więc tutaj warunki dla takiej osoby automatycznie też są trochę lepsze. [IDI Garbów]

Rozpowszechnienie modelu rodziny, który zakłada, że osoby starsze i z niepełnosprawnościami współtworzą gospodarstwa domowe z innymi członkami rodziny

Przedstawiciele instytucji publicznych na terenach wiejskich wciąż jeszcze dostrzegają rozpowszechnienie modelu rodziny, który zakłada, że osoby starsze i z niepełnosprawnościami współtworzą gospodarstwa domowe z innymi członkami rodziny.

Rodziny wielopokoleniowe występują głównie na terenach wiejskich, lecz są również i osoby samotne. Trudno odpowiedzieć nam na to pytanie, gdyż sytuacja jest zróżnicowana. [IDI Nałęczów]

Znaczą, nie znam na terenie gminy takiej sytuacji, żeby osoba niepełnosprawna mieszkała samotnie. [IDI Jastków]

Tendencja w takiej gminie jak nasza, rolniczej jest taka, że są to zwykle rodziny jakieś wielopokoleniowe. [IDI Piaski]

Tak, myślę, że u nas tak, że jeszcze są to gospodarstwa takie wielopokoleniowe. [IDI gmina Lubartów]

Ja też myślę, że u nas chyba na terenie naszej gminy, to raczej tak. [IDI Głusk]

W większości są to osoby, które mieszkają przy rodzinach. W większości. [IDI Wojciechów]

Jednak w Lublinie wielopokoleniowe gospodarstwa domowe stanowią rzadkość. Zdecydowanie przeważa model rodziny nuklearnej, co skutkuje tym, że osoby starsze mieszkają w innych mieszkaniach niż ich dorosłe dzieci. Jeden z uczestników wywiadów dostrzega erozję modelu rodziny wielopokoleniowej na terenach wiejskich, lecz wśród przedstawicieli instytucji publicznych bardzo wyraźnie przeważał pogląd, że tereny wiejskie cechuje trwałość tego modelu.

Myślę, że to jest coraz większa rzadkość (...). Wszystkie rodziny, tak, małżeństwa, rodziny młode dążą do tego, żeby mieszkać oddzielnie. (...) myślę, że w większości przypadków osoby starsze pozostają samotne w swoich, prawda, dotychczasowych miejscach zamieszkania. [IDI Lublin]

Generalnie chyba przewaga jest takich osób, które są osamotnione w tych swoich własnych mieszkaniach. To sporadycznie zdarza się rodzina, gdzie ja może miałam jedną, dwie mieszkanie, gdzie było widać, że jest to taka wielopokoleniowa rodzina, w sumie w sporym mieszkaniu, natomiast no przy takiej ilości, tak naprawdę trzech pokoleń w jednym miejscu, to było dla nich to trudne do ogarnięcia. [IDI Lublin]

Zniszczona była w ogóle rodzina wielopokoleniowa. (...) pęd jest taki, żeby każdy miał swój dom. Tylko, że mając nawet swój dom, jeden na drugiego patrzeć nie może. [IDI Konopnica]

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych w części swoich wypowiedzi akcentowali dynamiczny aspekt zjawiska, czyli wskazywali, że o ile dawniej rodziny wielopokoleniowe przeważały, to na przestrzeni lat coraz wyraźniej widać, że model ten traci na atrakcyjności i będzie ulegał stopniowej erozji, znajdując swoją ostoję głównie na terenach wiejskich.

W większości przypadków to jest, żyją obok rodziny, czyli mieszkają w jednym domu, ale prowadzą odrębne gospodarstwa domowe (...) jakiś pokój z boku, czy gdzieś tam w suterenie babci coś. [IDI Niedzwica Duża]

Różnie bywa. Wiele osób jest samych, wiele osób jest w rodzinie albo rodzina mieszka dalej lub bliżej, tak. [IDI Piaski]

Uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych diagnozowali powszechność różnych modeli rodziny w zależności od obszaru, który poddawali obserwacji. Zatem mieszkańcy Lublina i innych miast LOM skłaniaли się raczej do stwierdzenia, że osoby starsze dość powszechnie żyją samodzielnie lub w parach małżeńskich. Natomiast mieszkańcy obszarów wiejskich częściej dostrzegali trwałość modelu rodziny wielopokoleniowej.

Wielopokoleniowe, nawet ze względu na opa i że tak powiem, dotrzymanie tego wszystkiego, porządku i tak dalej, ciepła, no to trudno indywidualnie. [FGI Niedzwica Duża]

Myślę, że tu jest obszar rolniczy i tu więzi rodzinne jeszcze są takie zachowane, że jak te rodziny wielopokoleniowe, no to tu jeden drugiemu pomaga jednak i no rzadko się zdarza, a się zdarza wszędzie, prawda, że osoba niepełnosprawna tam nie może tutaj zostać, dom pomocy i tak dalej, ale myślę, że rodzina tu ogólnie się wspiera, pomaga sobie. Wcześniej ktoś pomagał w wychowaniu dzieci, no to teraz jednak wie, że trzeba jakoś, przychodzi ten okres, że trzeba wspierać rodzinę jakoś. Dominuje jeszcze tutaj wielopokoleniowy model rodziny. [FGI Spiczyn]

Ale chyba większość to jest osób samotnych jednak. Ja tak patrzę w moim bloku, to są Panie, które mieszkają same. Nie dlatego, że nie mają dzieci, na pewno mają dzieci i im się dobrze powodzi. Ale sami Państwo wiecie, że nawet najlepsze dzieci, które chcą pomóc, nie mają na to czasu. [FGI Nałęczów]

A szkoda, że nie ma takiego modelu i się odchodzi, bo młodzi chcą być sami czy chcą być samodzielni... [FGI Lublin]

Sytuacja, w której osoby starsze i z niepełnosprawnościami mieszkają samodzielnie, jako przyczyna uzależnienia tych osób od wsparcia instytucji pomocy społecznej

Zdaniem uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych fakt, że osoba starsza lub z niepełnosprawnością mieszka samodzielnie, stanowi częstą przyczynę kierowania do niej wsparcia instytucji pomocy społecznej. Jak już zostało to wcześniej zasygnalizowane, poziom świadczeń, jakie są przyznawane tym osobom, jest na tyle niski, że samodzielne utrzymanie domu czy mieszkania w większości przypadków okazuje się być zbyt dużym wyzwaniem.

Oczywiście, że tak. Taka sytuacja ma miejsce. [IDI Spiczyn]

Częściej zgłaszają się osoby samotne. [IDI Nałęczów]

No raczej tak. (...) bo jeżeli ma zasiłek stały, ma 600 złotych, no to co, co... Za 600 złotych nie przeżyje. Żeby nie wiem co, to nie przeżyje. [IDI Mełgiew]

No niemalże tak. Bo, jeżeli jest sama, nie żadnej rodziny, prawda. I osoba jest chora i nie wychodzi z domu, no to jest niemalże skazana na naszą opiekę. [IDI Miasto Lubartów]

Zdarzają się sytuacje takie, że są osoby niepełnosprawne, które mieszkają same. I wtedy taka osoba jest objęta pomocą specjalisty do pracy socjalnej, który pomaga w różnych czynnościach, w różnych sferach. Na przykład w remontach, czy w zakupach (...). [IDI Bełżyce]

Należy jednak w tym kontekście podkreślić, że przedstawiciele instytucji pomocy społecznej za cel stawiają sobie możliwie długie wspieranie osoby w środowisku. Umieszczenie jej w domu pomocy społecznej powinno mieć miejsce dopiero wówczas, gdy zachodzą istotne przesłanki, że nie jest ona w stanie prawidłowo funkcjonować samodzielnie.

Głównie usługi opiekuńcze. (...) my staramy się zawsze zostawić człowieka w swoim środowisku. Usługi opiekuńcze to jest ostateczność. [IDI Świdnik]

Na początku jest tak, że jest wspierana w środowisku, ma zapewnioną opiekę, czy to opiekunki, czy pielęgniarki. Jeżeli jest to niewystarczające i jeżeli jest to osoba samotna, jeżeli pracownik socjalny stwierdzi, że już nie daje sobie rady sama, no to wtedy są jakieś przesłanki. [IDI Lublin]

Samotne zamieszkiwanie nie jest taką samoistną przesłanką. [IDI Wojciechów]

Szanse na mieszkanie z zasobów miejskich lub gminnych dla osób z niepełnosprawnościami w momencie uzyskania pełnoletności

Przedstawiciele instytucji publicznych z większości gmin LOM przyznali, że w obecnym okresie nie jest realne, by każdorazowo osobom z niepełnosprawnościami w chwili uzyskiwania przez nie pełnoletności przekazywać mieszkanie. Zasoby mieszkaniowe gmin są zdecydowanie zbyt skromne, by możliwa była realizacja takiego zadania.

Nie, to akurat jest nierealne. [IDI Spiczyn]

Na chwilę obecną wszystkie mieszkania z zasobu gminy są zajęte. Należy złożyć wniosek i oczekiwać (...). Nie ma wolnych mieszkań. [IDI Nałęczów]

Nie mamy takich mieszkań i takich lokali na obecną chwilę. [IDI Mełgiew]

Niestety nie, dysponujemy bardzo niewielką liczbą mieszkań i wszystkie są wykorzystane. I gdyby na ten moment zgłosiła się osoba, która mocno potrzebuje dachu nad głową, nie byłibyśmy w stanie zapewnić. [IDI Jastków]

Jedynie przedstawiciele lubelskich instytucji deklarowali, że zasoby znajdujące się w ich dyspozycji pozwalają na realizację zadania polegającego na przyznawaniu mieszkań osobom z niepełnosprawnościami uzyskującym pełnoletność. W gminie Wólka stosowane jest natomiast rozwiązanie polegające na wynajmowaniu mieszkania na koszt gminy i udostępnianiu go osobom znajdującym się w wyżej opisanej sytuacji.

Myślę, że tak, że gmina Lublin, Pani prezydent odpowiedzialna za pomoc społeczną, mają takie lokale komunalne i socjalne. Gdzie osoby wychodzące już z placówek, typu pogotowie opiekuńcze, już jak osiągną pełnoletność, stara się pozyskać takie lokale i zapewnić tym osobom lokal mieszkalny. [IDI Lublin]

Miasto dysponuje mieszkaniami chronionymi, jeżeli chodzi o osoby niepełnosprawne z zaburzeniami psychicznymi. I mamy trzydzieści dziewięć miejsc w osiemnastu mieszkaniach. Mieszczą się w DPS-ie przy ulicy Ametystowej. Natomiast, jeśli chodzi o mieszkania komunalne myślę, że tutaj jest dodatkowa punktacja za niepełnosprawność. Ale ja się tym dokładnie nie zajmuję. [IDI Lublin]

Perspektywy na poprawę kwestii przyznawania mieszkań

Część przedstawicieli instytucji publicznych wyraziła sceptycyzm wobec możliwości sukcesywnego zwiększania zasobów mieszkaniowych gmin, by móc tym sposobem realizować zadania wobec osób starszych oraz z niepełnosprawnościami. W gminach wiejskich często taka sytuacja podyktowana jest sytuacją mieszkaniową tych osób.

Żadnych planów jakichś takich budowlanych nie mamy tutaj. [IDI Spiczyn]

Sądzę, że nas nie stać po prostu na to. [IDI Spiczyn]

Natomiast nie mamy takich stricte mieszkań socjalnych i de facto nie widzę takiej jakiejś możliwości żeby gdzieś coś zaadoptować. No trzeba by budować. [IDI Wojciechów]

Jeśli mowa o jakichś inwestycjach w tej chwili to raczej nie są podejmowane takie działania, bo nie mamy po pierwsze finansów na to, ale też (...) nie jest to wielki problem, w sensie, że potrzebujących tutaj starszych osób... bo w większości mieszkają oni w prywatnych, własnych budynkach (...). Nie jest tak, że setki czy dziesiątki osób czekają w kolejce na mieszkanie. Takiej sytuacji bezdomności jako takiej nie ma. [IDI Garbów]

Inni uczestnicy wywiadów, perspektyw na poprawę obecnego stanu rzeczy upatrywali w przekazaniu środków zewnętrznych na rzecz realizacji programów mieszkaniowych w gminach.

Szczerze mówiąc, bez wsparcia ze strony, z budżetu państwa, to nie widzę takiej możliwości, bo to nie są tanie rzeczy. Po pierwsze samo mieszkanie może nie byłoby jakimś tam problemem, bo gdzieś może by się udało dostosować. Są różne zasoby, nawet to jedno czy dwa mieszkania. Ale potem nawet kwestia zapewnienia tych pozostałych usług dla osoby niepełnosprawnej. [IDI gmina Lubartów]

Pojawiają się różne pomysły na mieszkania chronione i tak dalej. No jest teraz mieszkanie plus, prawda? I tak dalej, jest TBS, ale są mieszkania socjalne w Świdniku, nawet dosyć dużo, natomiast lista oczekujących jest bardzo długa. [IDI Świdnik]

Takie inwestycje wymagałyby dofinansowania ze środków zewnętrznych, bo gmina wtedy nie ma takich środków, które pozwalałyby na realizację takiej deweloperskiej inwestycji. [IDI Piaski]

Niekiedy pojawiały się również głosy, że już obecnie istnieją pewne możliwości realizowania programów zwiększających gminne zasoby mieszkaniowe. W jednej z gmin w chwili realizacji wywiadu

odbywała się modernizacja budynku, w obrębie którego przewidziane jest oddanie do użytku czterech mieszkań, które następnie zwiększą gminną pulę mieszkań socjalnych.

Jesteśmy w programie rewitalizacji i modernizujemy jeden budynek i tam będą 4 mieszkania socjalne. [IDI Jastków]

Mamy plan modernizacji jednego budynku, właśnie socjalnego (...). W przyszłym roku, to na pewno zmodernizujemy. [IDI Niemce]

Zasoby mieszkań komunalnych/socjalnych, które są obecnie zapewniane

Problemem dla gmin, który sprawia, że obecny zasób mieszkań komunalnych i socjalnych nie może być wykorzystywany zgodnie z założeniami dotyczącymi polityki wobec osób starszych i z niepełnosprawnościami, jest zasada, że priorytetowy przydział takich mieszkań mają osoby z sądowym nakazem eksmisji.

Teraz priorytetem dla gmin są osoby z nakazem eksmisji i sądowy nakaz. Gmina ma udzielić schronienia, i wtedy te osoby dostają w pierwszej kolejności. [IDI Piaski]

Inna trudność wiąże się z faktem, że osoby, które otrzymały taki przydział, bez względu na okoliczności czy przesłanki, często dążą do nieopuszczania lokalu nawet w sytuacji, gdy okoliczności w ich wypadku uległy poprawie.

Mamy tak naprawdę na chwilę obecną 21 lokali, patrząc na różne gminy, jest to dosyć niezły wynik, bo 21 lokali w zasobie, to (...) już nie jest źle, bo mają przeważnie po trzy, po cztery. No, ale niestety u nas są one zajęte od dawna, dawna. Bo to jest bardzo często tak, że jak już ktoś dostanie przydział na ten lokal, to nie traktuje tego, jako powiedzmy, okres przejściowy, tylko już w nim, powiedzmy, mieszka do końca swoich dni. [IDI Niedrzwica Duża]

3.3. Sytuacja ekonomiczna respondentów

Większość badanych (57,62%) ocenia, że jest w stanie utrzymać się w pełni samodzielnie, dla 36,47% możliwe jest to częściowo. Jedynie 6,13% respondentów uznaje, że jest całkowicie zależna od innych osób.

Sytuacja w tym zakresie jest różna w zależności od miejsca zamieszkania. Możliwość samodzielnego utrzymania się deklaruje od 91,67% badanych z gminy Mełgiew, 85,71% z gminy Wólka i 81,82% z gminy Nałęczów po gminę Strzyżewice, w której ani jedna z badanych osób nie złożyła takiej deklaracji. W gminie tej jest zarazem stosunkowo największy odsetek (w porównaniu do pozostałych badanych gmin) osób całkowicie zależnych od innych (44,44% respondentów). Poza Strzyżewicami duża liczba takich osób wystąpiła w gminach Bychawa (21,43%), Niedzwica Duża (21,05%), Kamionka (14,29%), Wojciechów (14,29%) i Jabłonna (11,11%). W 11 gminach żaden respondent nie wskazał na całkowite uzależnienie finansowe od innych osób.

Tabela 49. Zdolność do samodzielnego utrzymania się a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Pełna zdolność	Częściowa zdolność	Całkowita zależność od innych osób	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	402	256	43	1
	% z N w wierszu	57,26%	36,47%	6,13%	0,14%
Lublin		57,64%	36,46%	5,90%	0,00%
Bełżyce		26,67%	73,33%	0,00%	0,00%
Bychawa		21,43%	57,14%	21,43%	0,00%
Garbów		30,00%	70,00%	0,00%	0,00%
Głusk		50,00%	50,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		55,56%	33,33%	11,11%	0,00%
Jastków		64,71%	35,29%	0,00%	0,00%
Kamionka		14,29%	71,43%	14,29%	0,00%
Konopnica		68,75%	31,25%	0,00%	0,00%
Lubartów		76,92%	23,08%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		70,83%	25,00%	4,17%	0,00%
Łęczna		48,15%	44,44%	3,70%	3,70%
Mełgiew		91,67%	8,33%	0,00%	0,00%
Nałęczów		81,82%	9,09%	9,09%	0,00%
Niedzwica Duża		57,89%	21,05%	21,05%	0,00%
Niemce		78,26%	21,74%	0,00%	0,00%
Piaski		70,00%	30,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		66,67%	33,33%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	55,56%	44,44%	0,00%
Świdnik		52,27%	38,64%	9,09%	0,00%
Wojciechów		14,29%	71,43%	14,29%	0,00%
Wólka		85,71%	14,29%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Nieco częściej zdolność do samodzielnego utrzymania się deklarują mężczyźni (60,26% badanych mężczyzn) niż kobiety (55,00% badanych kobiet), choć różnice między płciami nie są znaczące.

Z kolei całkowicie na utrzymaniu innych znajdują się częściej osoby przed 60 rokiem życia niż starsze (odpowiednio 22,22% i 4,67%).

Tabela 50. Zdolność do samodzielnego utrzymania się a płeć i wiek respondenta

		Pełna zdolność	Częściowa zdolność	Całkowita zależność od innych osób	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	55,00%	38,50%	6,25%	0,25%
	Mężczyzna	60,26%	33,77%	5,96%	0,00%
Wiek	do 60 r.ż. włącznie	31,48%	46,30%	22,22%	0,00%
	61 lat i więcej	59,88%	35,30%	4,67%	0,16%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Zauważalne jest, że fakt posiadania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności różnicuje odpowiedzi na pytanie o samodzielność finansową: im wyższy stopień niepełnosprawności, tym rzadziej osoby z niepełnosprawnością określają się jako zdolne do samodzielności finansowej. Osoby, które nie mają orzeczenia o stopniu niepełnosprawności najczęściej wskazują, że są niezależne finansowo od innych. Widoczna jest także zależność pomiędzy stopniem niepełnosprawności a zupełnym brakiem takiej samodzielności: osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności stosunkowo najczęściej pozostają całkowicie na utrzymaniu innych.

Tabela 51. Zdolność do samodzielnego utrzymania się a stopień niepełnosprawności respondenta

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Pełna zdolność	Częściowa zdolność	Całkowita zależność od innych osób	Odmowa odpowiedzi
lekki	57,14%	36,36%	6,49%	0,00%
umiarkowany	45,73%	42,68%	11,59%	0,00%
znacznym	40,82%	36,73%	20,41%	2,04%
brak	65,37%	33,43%	1,19%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Biorąc pod uwagę rodzaj niepełnosprawności, najczęściej w pełni niezależne finansowo pozostają osoby niewidome lub słabowidzące (73,08%), osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju (66,67%) oraz niesłyszące lub słabosłyszące (60,53%). Z kolei osoby całkowicie zależne finansowo od innych to przede wszystkim osoby z niepełnosprawnością intelektualną (35,29%) oraz z zaburzeniami psychicznymi (20,00%).

Tabela 52. Zdolność do samodzielnego utrzymania się a rodzaj niepełnosprawności respondenta

Rodzaj niepełnosprawności	Pełna zdolność	Częściowa zdolność	Całkowita zależność od innych osób	Odmowa odpowiedzi
Niepełnosprawność ruchowa	50,45%	38,74%	10,81%	0,00%
Osoba niewidoma lub słabowidząca	73,08%	19,23%	7,69%	0,00%
Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	60,53%	36,84%	2,63%	0,00%
Niepełnosprawność intelektualna	17,65%	47,06%	35,29%	0,00%
Niepełnosprawność neurologiczna	40,74%	48,15%	11,11%	0,00%
Całościowe zaburzenia rozwoju	66,67%	33,33%	0,00%	0,00%
Zaburzenia psychiczne	26,67%	53,33%	20,00%	0,00%
Odpowiedź niejasna	47,37%	47,37%	0,00%	5,26%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Poziom wykształcenia badanych również różnicuje odpowiedzi na pytanie o samodzielność finansową. Można zaobserwować zależność, że im wyższe wykształcenie respondenta, tym częściej deklaruje on

samodzielność finansową (od 35,64% badanych z wykształceniem podstawowym przez 61,41% z wykształceniem średnim po 72,31% z wykształceniem wyższym).

Tabela 53. Zdolność do samodzielnego utrzymania się a wykształcenie respondenta

Poziom wykształcenia	Pełna zdolność	Częściowa zdolność	Całkowita zależność od innych osób	Odmowa odpowiedzi
Podstawowe	35,64%	56,44%	7,92%	0,00%
Gimnazjalne	42,86%	57,14%	0,00%	0,00%
Zasadnicze zawodowe	52,38%	39,15%	8,47%	0,00%
Średnie	61,41%	34,02%	4,15%	0,41%
Pomaturalne	62,96%	37,04%	0,00%	0,00%
Wyższe	72,31%	21,54%	6,15%	0,00%
Odmowa odpowiedzi	71,43%	14,29%	14,29%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Osoby, które wskazywały na pełną lub częściową zdolność do samodzielnego utrzymania się wskazywały wśród źródeł dochodów głównie emeryturę (86,32%). Osoby pracujące stanowią niewielki odsetek badanych, są to głównie mieszkańcy gminy Głusk, Konopnica i Mełgiew (po 25% badanych z tych gmin), a także Bełżyce, Bychawa, Łęczna, Spiczyn i Piaski (w przedziale od 15 do 20%). Wynagrodzenie za pracę jako źródło utrzymania wskazują przede wszystkim osoby przed 60 rokiem życia (i tutaj zwłaszcza w przedziale wiekowym 41-50 lat oraz 51-60 lat) z wykształceniem pomaturalnym (25%). Na źródło w postaci renty wskazywały głównie osoby z posiadaniem orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności.

Wśród badanych osób, które zadeklarowały częściową zdolność do samodzielnego utrzymania się lub brak takiej zdolności wsparcie finansowe i materialne jest uzyskiwane przede wszystkim od rodziny, w tym głównie od dzieci (32,78% badanych) oraz członków dalszej rodziny (26,09%). Z instytucji pomocy społecznej wsparcie takie jest uzyskiwane przez 18,73% badanych. Nieco częściej z pomocy społecznej korzystają mężczyźni niż kobiety. Wśród osób z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności ze wsparcia instytucji pomocy społecznej korzystają przede wszystkim osoby niewidome lub niedowidzące (71,43%) oraz osoby z niepełnosprawnością intelektualną (64,29%) i zaburzeniami psychicznymi (63,64%).

Subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej dokonywana przez badanych jest zróżnicowana (tabela 27). Najczęściej wskazują, że pieniądze, które mają do dyspozycji, pokrywają podstawowe potrzeby, lecz z innych wydatków są zmuszeni zrezygnować (44,44%). Rekordowo wysoki odsetek badanych deklarujących taką sytuację wystąpił w gminie Konopnica (93,75%). Brak możliwości zaspokojenia nawet podstawowych potrzeb wskazywali najczęściej badani z gmin Bychawa (28,57%), Niedzwica Duża (15,79%) Kamionka, Wojciechów (obie 14,29%) oraz Jabłonna i Strzyżewice (11,11%). Według 30,48% badanych posiadane środki finansowe pozwalają na pokrycie większości potrzeb, ale nie są w stanie więcej odłożyć, a 16,81% respondentów jest w stanie odłożyć pieniądze na większe wydatki.

Tabela 54. Źródła utrzymania a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Wynagrodzenie za pracę	Emerytura	Renta	Świadczenia pomocy społecznej	Stypendia	Dochody z wynajmu	Inne	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	44	568	51	21	0	2	16	5
	%	6,69%	86,32%	7,75%	3,19%	0,0%	0,30%	2,43%	0,76%
Lublin		5,41%	92,02%	4,84%	1,14%	0,0%	0,57%	2,56%	0,00%
Bełżyce		20,00%	26,67%	13,33%	13,33%	0,0%	0,00%	13,33%	20,00%
Bychawa		18,18%	54,55%	18,18%	27,27%	0,0%	0,00%	9,09%	0,00%
Garbów		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	20,00%
Głusk		25,00%	75,00%	8,33%	8,33%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		5,88%	94,12%	5,88%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		0,00%	83,33%	16,67%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		25,00%	87,50%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		0,00%	95,65%	0,00%	4,35%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		16,00%	52,00%	28,00%	20,00%	0,0%	0,00%	8,00%	0,00%
Mełgiew		25,00%	83,33%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedrzwica Duża		0,00%	60,00%	40,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Niemce		4,35%	95,65%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	4,35%	0,00%
Piaski		15,00%	95,00%	0,00%	5,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		16,67%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik		0,00%	70,00%	30,00%	2,50%	0,0%	0,00%	2,50%	0,00%
Wojciechów		0,00%	33,33%	33,33%	50,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,0%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 55. Źródła utrzymania a płeć i wiek respondenta

		Wynagrodzenie za pracę	Emerytura	Renta	Świadczenia pomocy społecznej	Stypendia	Dochody z wynajmu	Inne	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	7,49%	87,17%	6,42%	2,41%	0,0%	0,27%	3,48%	1,07%
	Mężczyzna	5,63%	85,21%	9,51%	4,23%	0,0%	0,35%	1,06%	0,35%
Wiek	do 60 roku życia włącznie	28,57%	14,29%	45,24%	30,95%	0,0%	0,00%	2,38%	2,38%
	61 lat i więcej	5,07%	91,50%	5,07%	1,14%	0,0%	0,33%	2,45%	0,65%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 56. Źródła wsparcia finansowego i materialnego respondentów ze względu na płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności

		Od rodziców(ca)	Od dzieci(ka)	Od innych członków rodziny	Od osób spoza rodziny	Instytucje pomocy społecznej	Fundacje, stowarzyszenia	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	5	98	78	13	56	2	80
	%	1,67%	32,78%	26,09%	4,35%	18,73%	0,67%	26,76%
Płeć	Kobieta	1,68%	36,31%	24,58%	5,03%	16,76%	0,56%	25,14%
	Mężczyzna	1,67%	27,50%	28,33%	3,33%	21,67%	0,83%	29,17%
Wiek	do 60 roku życia włącznie	13,51%	8,11%	18,92%	8,11%	62,16%	5,41%	21,62%
	61 lat i więcej	0,00%	36,19%	27,63%	3,89%	11,67%	0,00%	28,02%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	0,00%	24,24%	21,21%	6,06%	24,24%	0,00%	30,30%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	4,49%	34,83%	30,34%	3,37%	30,34%	0,00%	17,98%
	Tak, w stopniu znacznym	3,57%	28,57%	25,00%	10,71%	21,43%	7,14%	25,00%
	Nie	0,00%	37,07%	25,86%	2,59%	6,03%	0,00%	31,90%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	0,91%	35,45%	23,64%	7,27%	16,36%	1,82%	28,18%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	0,00%	14,29%	42,86%	0,00%	71,43%	0,00%	14,29%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	0,00%	26,67%	33,33%	6,67%	33,33%	0,00%	20,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	7,14%	7,14%	7,14%	7,14%	64,29%	0,00%	14,29%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	6,25%	25,00%	37,50%	0,00%	31,25%	0,00%	12,50%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	18,18%	18,18%	27,27%	0,00%	63,64%	0,00%	9,09%
	Odpowiedź niejasna	0,00%	33,33%	44,44%	0,00%	0,00%	0,00%	33,33%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 57. Stopień, w jakim środki posiadane przez respondenta zaspokajają jego potrzeby a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Pieniądzy nie starcza nawet na podstawowe potrzeby	Pieniądże pokrywają podstawowe potrzeby, lecz z innych wydatków muszę zrezygnować	Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb, lecz nie jestem w stanie więcej odłożyć	Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb oraz jestem w stanie odłożyć na większe wydatki	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	46	312	214	118	12
	%	6,55%	44,44%	30,48%	16,81%	1,71%
Lublin		5,90%	44,77%	29,76%	18,50%	1,07%
Bełżyce		6,67%	40,00%	33,33%	0,00%	20,00%
Bychawa		28,57%	35,71%	21,43%	7,14%	7,14%
Garbów		0,00%	40,00%	40,00%	20,00%	0,00%
Głusk		8,33%	58,33%	25,00%	8,33%	0,00%
Jabłonna		11,11%	77,78%	11,11%	0,00%	0,00%
Jastków		0,00%	35,29%	35,29%	29,41%	0,00%
Kamionka		14,29%	57,14%	28,57%	0,00%	0,00%
Konopnica		6,25%	93,75%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		7,69%	23,08%	30,77%	38,46%	0,00%
Miasto Lubartów		8,33%	16,67%	50,00%	25,00%	0,00%
Łęczna		11,11%	59,26%	18,52%	7,41%	3,70%
Mełgiew		0,00%	33,33%	66,67%	0,00%	0,00%
Nałęczów		0,00%	18,18%	45,45%	36,36%	0,00%
Niedzwica Duża		15,79%	57,89%	5,26%	10,53%	10,53%
Niemce		0,00%	26,09%	65,22%	8,70%	0,00%
Piaski		0,00%	60,00%	20,00%	20,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	33,33%	50,00%	16,67%	0,00%
Strzyżewice		11,11%	44,44%	11,11%	22,22%	11,11%
Świdnik		9,09%	38,64%	34,09%	18,18%	0,00%
Wojciechów		14,29%	71,43%	14,29%	0,00%	0,00%
Wólka		0,00%	35,71%	35,71%	28,57%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Kobiety oceniają swoją sytuację nieco gorzej niż mężczyźni. 8,25% z nich uznało, że nie wystarcza im pieniędzy nawet na podstawowe potrzeby, zaś zaspokojenie większości potrzeb i możliwość odłożenia pieniędzy na większe wydatki zadeklarowało 13,00%. Wśród mężczyzn odsetki te wyniosły odpowiednio 4,30% i 21,85%.

Tabela 58. Stopień, w jakim środki posiadane przez respondenta zaspokajają jego potrzeby a wiek i płeć respondenta

		Pieniądzy nie starcza nawet na podstawowe potrzeby	Pieniądzy pokrywają podstawowe potrzeby, lecz z innych wydatków muszę zrezygnować	Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb, lecz nie jestem w stanie więcej odłożyć	Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb oraz jestem w stanie odłożyć na większe wydatki	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	8,25%	46,25%	30,50%	13,00%	2,00%
	Mężczyzna	4,30%	42,05%	30,46%	21,85%	1,32%
Wiek	do 60 r.ż. łącznie	16,67%	50,00%	18,52%	9,26%	5,56%
	61 lat i więcej	5,60%	44,01%	31,42%	17,57%	1,40%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Również osoby młodsze uznały swoją sytuację materialną za relatywnie gorszą niż starsze: odsetki wskazań na brak środków na podstawowe potrzeby wyniosły wśród osób przed 60 rokiem życia 16,67% badanych z tej kategorii i 5,60% z kategorii osób po 60 roku życia, zaś wskazania na możliwość odkładania na większe wydatki wyniosły odpowiednio 9,26% i 17,57%.

Osoby bez posiadanego orzeczenia o stopniu niepełnosprawności formułują lepsze (wyższe) oceny własnej sytuacji materialnej – tylko 3,88% badanych z tej kategorii uznało, że nie starcza im pieniędzy nawet na podstawowe potrzeby, podczas gdy wśród osób z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności było ich więcej, w tym w stopniu lekkim 4,55%, umiarkowanym – 11,59%, a znacznym – 14,29%. Można uznać, że im wyższy stopień niepełnosprawności, tym częściej osoba nie posiada wystarczających środków finansowych w stosunku do własnych potrzeb.

Wśród osób z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności w najgorszej sytuacji znajdują się badani z niepełnosprawnością neurologiczną. 29,63% z nich nie jest w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb.

Tabela 59. Stopień, w jakim środki posiadane przez respondenta zaspokajają jego potrzeby a stopień orzeczenia o niepełnosprawności respondenta

		Pieniądzy nie starcza nawet na podstawowe potrzeby	Pieniądzy pokrywają podstawowe potrzeby, lecz z innych wydatków muszę zrezygnować	Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb, lecz nie jestem w stanie więcej odłożyć	Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb oraz jestem w stanie odłożyć na większe wydatki	Odmowa odpowiedzi
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	4,55%	40,91%	34,42%	19,48%	0,65%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	11,59%	50,61%	23,78%	11,59%	2,44%
	Tak, w stopniu znacznym	14,29%	63,27%	18,37%	4,08%	0,00%
	Nie	3,88%	40,30%	33,73%	20,00%	2,09%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Sytuacja materialna osób starszych w mieście/gminie jako przesłanka do korzystania ze wsparcia instytucji pomocy społecznej

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych, czyli przedstawiciele instytucji pomocy społecznej oraz jednostek samorządu terytorialnego, w znacznym stopniu byli zgodni w kwestii oceny sytuacji materialnej osób starszych na terenie miasta lub gminy. Wskazywano, że świadczenia emerytalne znacznej części emerytów są tak niskie, że bez wsparcia pochodzącego z innych źródeł albo uniemożliwiają samodzielną egzystencję, albo pozwalają jedynie na zaspakajanie absolutnie podstawowych potrzeb. Skłania to emerytów do poszukiwania wsparcia instytucji pomocy społecznej.

Sytuacja osób starszych i z niepełnosprawnościami jest trudna, ze względu na to, że część z nich nie posiada żadnego stałego źródła utrzymania. Wyżej wymienione osoby otrzymują z tutejszego ośrodka pomoc

w formie zasiłku stałego, którego najwyższa kwota wynosi 701,00 zł miesięcznie. Pozostałe osoby pobierają świadczenia emerytalne lub rentowe, które kształtują się w kwocie około 1200 zł miesięcznie. [IDI Nałęczów]

Największym problemem gminy jest, mówiąc tu o sprawach społecznych, ubóstwo. I ta sytuacja utrzymuje się od kilku lat. Wtedy, kiedy składamy sprawozdanie dotyczące polityki społecznej gminy, ten problem jest zawsze na pierwszym miejscu i zawsze obecny. [IDI Jastków]

Tak. Tak. Jedną z przesłanek korzystania z instytucji pomocy społecznej jest sytuacja ekonomiczna osób starszych. [IDI Lublin]

Mogę powiedzieć na podstawie tych osób, które przychodzą do nas w ramach Klubu Seniora. To jest tak, że jest im tak minimum wystarczające. Większość z nich ma tam powyżej tysiąca, czy 1500 złotych ta emerytura. Jeżeli mieszkają sami, to jest im bardzo trudno. Dlatego chętnie korzystają u nas z tych zajęć, ponieważ mają posiłek ciepły. [IDI Strzyżewice]

Na starość głównym, a najczęściej jedynym źródłem utrzymania dochodu, są świadczenia emerytalne i rentowe. Są one dla większości osób starszych, no, zbyt niskie. Pozwalają na zapewnienie jedynie potrzeb doraźnych i podstawowych. [IDI Bełżyce]

Przedstawiciele instytucji położonych w gminach wiejskich często wskazują na problem wysokości emerytur wypłacanych rolnikom. W okresie ich aktywności zawodowej osoby te były obciążone niższymi składkami odprowadzanymi na rzecz systemu ubezpieczeń społecznych – w ich wypadku: Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego – jednak konsekwencją tego stanu rzeczy są niższe świadczenia, jakie są im wypłacane po uzyskaniu uprawnień emerytalnych.

No z tej racji, że to jest gmina typowo rolnicza, więc te osoby są w sumie o niskich dochodach, bo wiadomo, emerytury rolnicze są też niskie. No to jest w granicach tysiąca, tysiąca dwustu złotych. W tych granicach. Nawet i niższe są. [IDI Spiczyn]

Jest to gmina wiejska, no to [zastanowienie] każdy ma... w większości osób ma tą rolniczą emeryturę. [IDI Niemce]

W gminie wiejskiej, gdzie większość osób, tych, które teraz pobierają te renty czy emerytury, pracowała tak naprawdę w rolnictwie. Więc składki były KRUS-owskie i większość ma minimalne świadczenia. [IDI gmina Lubartów]

Gmina Piaski jest gminą typowo rolniczą, w związku z tym większość mieszkańców jest ubezpieczonych w (...) Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (...), a później to się przekłada (...) na emerytury, które są zwykle niskie. (...) Podobna sytuacja dotyczy osób niepełnosprawnych. Na terenie gminy mało jest zakładów produkcyjnych czy innych miejsc pracy, które byłyby skłonne zatrudniać takie osoby, w związku z tym zwykle utrzymują się one z jakiejś tam renty lub właśnie pomocy miejskiego ośrodka pomocy społecznej. [IDI Piaski]

Sytuacja ekonomiczna osób, które posiadają uprawnienia do świadczeń najczęściej z KRUS-u, jest zła, ze względu na to, że są to najniższe świadczenia, które może wypłacać KRUS. Jeżeli chodzi o świadczenia z ZUS-u, one są znacznie większe, natomiast niestety nie zabezpieczają w pełni potrzeb tych osób, a szczególnie osób samotnie gospodarujących. [IDI Spiczyn]

W zależności od tego, kto z jakiego rodzaju ma świadczenie. Bo jeżeli ktoś jest na świadczeniu, jest mieszkańcem gminy, a pracował np. w górnictwie, to świadczenie może takie być w miarę wystarczające. Jednakże większość osób jest z rolnictwa i tu jest już problem. [IDI Mełgiew]

Faktycznie na przestrzeni kilku ostatnich lat wzrosła liczba osób w wieku emerytalnym bądź takim późnym-rentowym... przed samą emeryturą... które zmuszone są z uwagi na niski swój dochód korzystać okresowo ze świadczeń pomocy społecznej. Osoby, które mają na przykład emerytury z KRUS to jest ta grupa ludzi, których emerytura jest dosyć niska. [IDI Garbów]

Szczególna sytuacja występuje w gminie Łęczna, gdzie zarysował się wyraźny podział pomiędzy osoby pobierające emerytury górnicze, a pozostałą grupę.

Jeżeli chodzi o osoby starsze na terenie naszego miasta i gminy, to można powiedzieć, że mamy takie dwie grupy osób. Mamy emerytów, którzy są seniorami już i są emerytami górniczymi. Te emerytury są dość spore. No takie miasto górnicze mamy w sumie na terenie naszej Łęcznej. Więc są to osoby dobrze usytuowane. Chociaż to nie całe nasze społeczeństwo. Są osoby, które wypracowały sobie emeryturę z tytułu innego zawodu. I to są emerytury, no, w takich kwotach 1000-1500 złotych, więc nie są to wysokie emerytury. I patrząc jak teraz wygląda tak ekonomicznie, to osoby, które te emerytury takie niewielkiej wysokości mają, nie radzą sobie dobrze. Zgłaszają się do nas do ośrodka. [IDI Łęczna]

Bardzo niski poziom świadczeń emerytalnych skutkuje trudnościami w zaspokojeniu nawet tak podstawowych potrzeb, jak zakup węgla lub drewna na opał czy leków.

Myślę, że sytuacja osób starszych finansowa jest raczej bardzo trudna. Że te świadczenia są rzędu tysiąca trzystu złotych na osobę. Jeżeli trzeba opłacić mieszkanie, wykupić leki, korzystać z jakiejś tam pomocy, zrobić zakupy, że to są niewystarczające pieniądze, żeby normalnie funkcjonować. (...) Najczęściej zwracają się do Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w formie prośby o dofinansowanie mieszkań. Opłaty za mieszkania bądź otrzymania usług opiekuńczych na przykład w miejscu. Czasami jest to wyżywienie czy węgiel. [IDI Lublin]

Zdarzają się sytuacje, w których osoby pobierające świadczenia emerytalno-rentowe zgłaszają się po pomoc do tutejszego Ośrodka, gdyż posiadane zasoby finansowe nie pozwalają na zabezpieczenie, nawet podstawowych potrzeb. Dzieje się tak głównie wówczas, gdy pojawią się dodatkowe wydatki, a sytuacja materialna staje się naprawdę ciężka. Przyznawana jest wtedy jednorazowa pomoc w formie specjalnego zasiłku celowego, głównie z przeznaczeniem na zakup opału, leków, ubrania itp. [IDI Nałęczów]

W stosunku do niezbędnych nakładów na wydatki życiowe, tak, to są za niskie dochody. Na pewno. Szczególnie w sytuacjach, kiedy dochodzą do zwykłych jeszcze lekarstwa, lekarze, konieczność rehabilitacji, zaopatrzenia w rozmaite środki pomocnicze i ewentualnie sprzęt na przykład rehabilitacyjno-ortopedyczny, tak te dochody są zbyt niskie. [IDI Lublin]

Opał. Na opał na zimę. Najbardziej trzeba powiedzieć, i to tak mówię, bardzo biednie (...) wtedy palą, wtedy, kiedy jest to konieczne, to te trzy tony węgla idzie. A tona węgla przyzwoitszego kosztuje prawie 1000 złotych. Zatem z 1300 złotych, jeżeli osoba sama mieszka, koszty utrzymania bieżące, jeszcze jak są leki... a rzadko, bardzo rzadko się zdarza, żeby ktoś się nie leczył. [IDI Konopnica]

Natomiast tak, korzystają i tych potrzeb jest coraz więcej, bo świadczenia nie wystarczają na podstawowe życie, na opłaty, na nawet realizację leczenia, realizację recept, leków, często rehabilitację. Na tyle na ile możemy pomagamy, ale oczywiście kryterium jest nieubłagalne. Czasami

też przyznajemy specjalne zasiłki celowe tylko dlatego żeby ta osoba mogła przynajmniej w sposób dany godnie funkcjonować. [IDI Kamionka]

Wśród uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych został odnotowany tylko jeden głos zaprzeczający złej sytuacji materialnej osób starszych. W wypowiedzi tej akcentowane były natomiast takie problemy, jak samotność osób starszych oraz problemy wynikające z ich stanu zdrowia.

Materialna nie, samotność, stan zdrowia, to przede wszystkim. (...) Choroba. [IDI Lublin]

Wysokość świadczeń emerytalnych a szansa na niezależność ekonomiczną osób starszych

Niekiedy przedstawiciele instytucji publicznych podkreślają również, że w szczególnie trudnej sytuacji znajdują się osoby starsze mieszkające samotnie. Przy niskim poziomie świadczeń emerytalnych samodzielne utrzymanie gospodarstwa domowego jest wyzwaniem, któremu nierzadko nie są w stanie sprostać. Stanowi to dla nich przesłankę do poszukiwania wsparcia placówek mogących zapewnić im opiekę.

Sytuacja jest bardzo trudna w przypadku osób samotnych. Ich dochody na poziomie 1000 czy 1200 zł, no niestety nie wystarczają na pokrycie podstawowych potrzeb. A osób samotnych w gminie mamy bardzo dużo. Mamy ponad 2 tys. osób powyżej 65 roku życia, czyli problem ogólnokrajowy, społeczeństwo się starzeje, coraz więcej osób, które będą potrzebować od nas dużo większej pomocy niż nawet sobie na dzień dzisiejszy wyobrażamy. [IDI Jastków]

Najtrudniejszą sytuację mają osoby samotnie gospodarujące. Jeżeli mają rodziny, te osoby najczęściej nie trafiają do systemu pomocy społecznej, bo są wspierane przez rodziny zależne, w zasadzie zobowiązane do alimentacji. [IDI Spiczyn]

Jeżeli zasiłek celowy, jednorazowy przyznamy danej osobie maksymalnie 400 zł to proszę mi powiedzieć jak zabezpieczy to potrzeby. To jest chwilowe, a za chwilę wracamy do punktu wyjścia i to jest to samo. Ci seniorzy mieszkający samotnie oni często nie płacą za śmieci, nie płacą za prąd, bo ich po prostu nie stać. A leki? To jest najważniejsze (...) Te osoby często wybierają sobie z jakich leków korzystają, a z jakich nie i to jest straszne. [IDI Kamionka]

Przez część uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych formułowane są opinie, że preferowaną formą wsparcia dla osób starszych byłoby wsparcie zapewniane przez ich rodziny. Jednak nie zawsze uzyskiwanie takiego wsparcia jest możliwe. Niezbędnym komentarzem jest w tym kontekście stwierdzenie, że jeśli rodzina osoby starszej zapewnia jej pełne oparcie oraz zaspokojenie wszelkich potrzeb, to wówczas sytuacja tej osoby nie jest identyfikowana przez instytucje pomocy społecznej czy wszelkie inne podmioty pełniące pokrewne zadania.

No myślę, że nie, nie są samodzielne finansowo. Wymagają wsparcia. Idealnym modelem było wsparcie rodziny, czyli dzieci w przypadku osób starszych. Ale bardzo trudno jest z takim wsparciem rodziny. [IDI Świdnik]

W większości przypadków nie można mówić o pełnej niezależności finansowej. Osoby starsze oczekują wsparcia przede wszystkim ze strony członków rodziny, a wsparcie instytucjonalne jest raczej formą konieczną, uruchamianą w przypadku braku możliwości pomocy ze strony bliskich. [IDI Nałęczów]

Uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych bardzo krytycznie odnosili się do sytuacji materialnej osób starszych i z niepełnosprawnościami. Poziom przeciętnych emerytur i rent ocenili jako bardzo niski. Część z kolei zauważała, że w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb muszą oni prowadzić oszczędny tryb życia i dokonywać wyborów zakupowych.

Wykluczeni i pozbawieni środków, które pozwalają normalnie żyć, chciałoby się powiedzieć funkcjonować. Jest to jałmużna, która pozwala trwać, nie pozwala umrzeć. [FGI Jastków]

Spełniają te pieniądze te podstawowe sprawy, ale to jest bardzo ciężko. Wiadomo, że trzeba troszeczkę też i zaoszczędzić. Nie zawsze się będzie jadło, jak to się mówi, szynkę, mięso. To trzeba i zjeść i kaszanki

kawałek, żeby koniec z końcem starczyło człowiekowi. Ciężko, ciężko, ciężko jest za te lata pracy. [FGI Bychawa]

Również i w tym gronie uczestników wywiadów podkreślana była szczególnie trudna sytuacja osób samotnie prowadzących gospodarstwo domowe.

Znaczy ja myślę, że robi się największy ten, jeżeli ta osoba jest, zostaje sama. Bo dwie osoby starsze to jest inna zupełnie sprawa. Zawsze co się dzieje. Jeżeli zostaje sama, to naprawdę bardzo często znam przypadki, że jak to mówią, świat się wali pod kątem i nawet i tych pieniędzy. Bo to jest już i ten sam czynsz, to wszystko i przybywa i... [FGI Lublin]

Kolejnym wątkiem, który przewijał się zarówno w wypowiedziach przedstawicieli instytucji publicznych, jak i uczestników zogniskowanych wywiadów grupowych był niski poziom emerytur przyznawanych rolnikom. Wyzwaniem dla samotnie żyjącego emeryta z taką emeryturą jest już samo pokrycie bieżących opłat i zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Właśnie te emerytury rolnicze są bardzo skąpe i w przypadku, gdy jest dwie osoby, ewentualnie rodzina, no to jeszcze można się mieścić w granicach przyzwoitości, ale jak są osoby pojedyncze i w ogóle na wsi jest tego mnóstwo, to wie pan, opłacić wszystkie rachunki, to... i leki... [FGI Jabłonna]

Ponownie należy wskazać na specyficzne uwarunkowania występujące w gminie Łęczna gdzie wyraźny jest podział pomiędzy osoby z emeryturą górniczą, a pozostałą część społeczeństwa seniorów.

Mamy emerytów, którzy są dobrze sytuowani, bo jak pracowali na kopalni to jakieś te emerytury są. Ale mamy też takich emerytów, którzy mają tę najniższą, rolniczą emeryturę. Żyją w takich warunkach bytowych nie takich jak by się chciało. Nie stać ich na wiele rzeczy, nie stać ich na wyjazdy z nami na wycieczki, czy nawet na turnusy rehabilitacyjne (...). Bo część trzeba dopłacać. [FGI Łęczna]

Okoliczności, w jakich świadczenia emerytalne są na tyle niskie, że konieczne jest poszukiwanie również innego źródła utrzymania

Wśród przedstawicieli instytucji publicznych przeważa pogląd, że utrzymywanie aktywności zawodowej przez osoby będące już w wieku emerytalnym jest zjawiskiem rzadkim.

Nie, te osoby nie podejmują aktywności zawodowej. Najczęściej nie mają tutaj takich możliwości. [IDI Spiczyn]

Bardzo trudno zaktywizować osoby po 60 roku życia. Generalnie korzystają z prac sezonowych, natomiast nie widzą tutaj jakiegoś większego zaangażowania czy chęci podjęcia zatrudnienia w innych działach gospodarki. [IDI Jastków]

Znaczy nie dostrzegam jakby dużego zjawiska, jeżeli chodzi o osoby starsze. [IDI Lubartów]

Te osoby, które do nas przychodzą nawet jeżeli mają niskie emerytury, nie podejmują dodatkowych aktywności. [IDI Wojciechów]

Osoby starsze potrzebujące dodatkowych środków finansowych niekiedy podejmują zatrudnienie, lecz – jak podkreślają uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych – na taki krok mogą zdecydować się osoby, których stan zdrowia pozwala na utrzymywanie aktywności zawodowej. Zatrudnienie w przypadku takich osób przyjmuje na ogół formę wykonywania zleceń.

To znaczy generalnie te osoby w większości nie są w stanie poszukiwać żadnych innych źródeł dochodu, z racji ograniczeń zdrowotnych po prostu. [IDI Lublin]

Na pewno to tutaj stan zdrowia jest kluczowy. Jeśli to są osoby zdrowe i sprawne, to myślę, że jak najbardziej. Sami gdzieś tam zatrudniamy jakichś konserwatorów-emerytów, ogrodników-emerytów. Więc, faktycznie i na tą grupę się nastawiamy. [IDI Świdnik]

Tak znam takie przypadki. Niekiedy starsi ludzie są zmuszeni szukać dodatkowych źródeł dochodu, ale najczęściej jest to praca o charakterze dorywczym, np. na umowy zlecenia. [IDI Nałęczów]

Na pewno w jakimś procencie tak. Tylko, że w Polsce starość wiąże się też z jakimś słabym zdrowiem i niepełnosprawnością bardzo często. Także wydaje mi się, że siedemdziesiąt procent jakby nie jest w stanie fizycznie podjąć się dodatkowej pracy. [IDI Lublin]

Nie aktywizujemy, dlatego że w większości są to osoby w wieku poprodukcyjnym i nie ma takiej możliwości, żeby aktywizować (...). Jeżeli osoba jest w stanie, no to myślę, że sobie sama gdzieś tam znajdzie jakąś pracę dorywczą, na ile może pracować. [IDI Niedzwica Duża]

Na pewno (brak środków finansowych), ale też i sprawność fizyczna, uniemożliwiająca podjęcie dodatkowego zatrudnienia. [IDI Nałęczów]

Mogą być takie okoliczności, jeżeli osoba jest w sprawnym stanie fizycznym na pewno podejmują prace dodatkowe, dorywcze. I też może być to kwestia prowadzenia działalności gospodarczej. [IDI Lubartów]

W sytuacji kiedy środki finansowe ze świadczeń emerytalnych są niewystarczające, osoby starsze szukają też prac dorywczych. Oczywiście mówimy tutaj o sytuacji kiedy stan zdrowia może na to pozwolić. Praca dorywcza typu: zrywanie malin, zbiór malin, wiśni, truskawek, mężczyźni głównie prace polowe, opieka nad dziećmi. [IDI Bełżyce]

Tak, tak kilkakrotnie tak. Współpracujemy z biurem pracy, ponieważ oni prowadzą różne programy aktywizujące. W ostatnim czasie udało nam się jedną taką osobę przekierować, która uzyskała orzeczenie o niepełnosprawności i chciała odbyć kurs ochroniarza. To takiego rodzaju aktywności. Natomiast swego czasu też był kurs, chyba sprzątaczkę też dla osób z niepełnosprawnością, ale już nie w starszym wieku, tylko z niepełnosprawnością. Udało nam się też jak gdyby dofinansować prawo jazdy dla osoby, która chciała to prawo jazdy nabyć po to żeby, gdzieś tam podjąć dodatkowe zatrudnienie. Takie sytuacje czasami mają miejsce, nie jest to często. [IDI Bychawa]

Formy, w jakich jest zwykle podejmowana aktywność zawodowa, gdy świadczenia są zbyt niskie

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych wyszczególnili pewne spektrum prac, jakich podejmują się osoby w wieku emerytalnym utrzymujące aktywność zawodową. Kobiety-emerytki najczęściej podejmują się pracy w charakterze opiekunek, prac związanych ze sprzątaniami czy uprawą kwiatów na sprzedaż. Natomiast mężczyźni, jak zostało to wymienione w jednym z wyżej zaprezentowanych cytatów, podejmują się prac w charakterze konserwatora, ogrodnika czy ochroniarza.

Sprzątanie domu, opieka nad osobami starszymi, niekiedy dziećmi. [IDI Nałęczów]

Po części znamy. Jeżeli chodzi o kobiety, są to osoby, które podejmują pracę, np. w formie świadczenia usług opiekuńczych. [IDI Nałęczów]

My zatrudniamy u siebie kilka osób, ale są to głównie opiekunowie w dowozie osób niepełnosprawnych. To są Panie właśnie w wieku nawet 70 lat. [IDI Jastków]

Pomoc w opiece nad osobami, sąsiadkami na przykład chorymi, sąsiadami. [IDI Głusk]

W przypadku młodych emerytów będzie to dodatkowe zatrudnienie, tak. (...) Natomiast mamy kilka młodych emerytek pielęgniarek, które dorabiają u nas. [IDI Lublin]

Bardzo dużo ludzi od nas w związku z tym, że jesteśmy gminą graniczną z miastem, dużym miastem, sprząta po domach, jeżeli jest w stanie. Sprząta po domach, pilnuje osób takich, zależnych, pilnuje dzieci, na godziny się wynajmują. Oczywiście w wielu wypadkach, w większości przypadków jest to nieformalna praca i to nie jest stała praca, w zależności od sytuacji. Ale ludzie podejmują taką działalność. [IDI Konopnica]

Są takie przypadki, obserwujemy osoby, które na przykład uprawiają kwiatki w przydomowych ogródkach czy ogródkach działkowych i potem te kwiatki sprzedają gdzieś przy cmentarzu czy na targu,

jak kwiaty cięte, również z roślinami doniczkowymi podobnie. Są też przypadki takich, że panie bardzo często wykonują jakieś sprawy związane z rękodziełem, typu bombki, też to sprzedają. [IDI Lubartów]

To z emerytami, no to jest różnie. Zależy, jeżeli osoby i ich stan zdrowia pozwala. Wiemy, że podejmują jakąś aktywność zawodową, żeby dorobić sobie czasami do tych niewielkich emerytur. Sprawują opiekę nad jakimiś dziećmi, sąsiadów, pomagają przy przyprawdzaniu do szkoły, siedzą parę godzin, jak ktoś tam pracuje. Panowie też często mówią, że dorabiają sobie jako ochroniarze przy pilnowaniu jakiegoś tam mienia, jakichś tam parkingów. I tak samo jest z osobami niepełnosprawnymi. Chociaż zależy jaka to jest niepełnosprawność. Niepełnosprawne osoby zgłaszają, że próbują w jakichś tam firmach, takich stowarzyszeniach, które zatrudniają osoby z orzeczeniami czy przy sprzętaniu, w szpitalach też u nas panie mają taką możliwość. Chociaż, tak jak mówię, to jest indywidualne podejście osoby i zależy to od indywidualnych tutaj predyspozycji. [IDI Łęczna]

Stopień, w jakim osoby z niepełnosprawnościami są niezależne ekonomicznie

Możliwość wypracowania niezależności ekonomicznej przez osoby z niepełnosprawnościami jest zdaniem uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych przede wszystkim uwarunkowana rodzajem i stopniem niepełnosprawności danej osoby. W pewnych przypadkach jest to zatem stan łatwy do wypracowania, lecz w innych przypadkach zapewnienie sobie niezależności ekonomicznej przez osobę z niepełnosprawnością jest niemożliwe.

Nie, nie. To też w zależności od rodzaju niepełnosprawności. [IDI Metgiew]

Sadzę, że w większości przypadków nie są niezależne ekonomicznie. W nielicznych przypadkach tak. W większości nie. [IDI Lublin]

Jeśli chodzi o osoby z niepełnosprawnościami to mamy takie tutaj sytuacje gdzie bez pomocy zewnętrznej ciężko jest aby dana osoba z niepełnosprawnością mogła liczyć na wystarczające wsparcie finansowe, na wszelkiego rodzaju rehabilitacje i usługi. Tutaj rodzina się musi uaktywniać i wspierać finansowo, poszukiwać źródeł finansowania bądź sponsorów itd. [IDI Kamionka]

Uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych byli zdania, że również większość osób z niepełnosprawnościami otrzymuje tak niskie świadczenia w formie rent, że konieczne jest zapewnianie im wsparcia ze strony innych członków rodziny lub uzyskiwanie pomocy finansowej z innych źródeł.

Ja już powiedziałam, że te osoby, które są niepełnosprawne, bo widzę, i w domu mam córkę niepełnosprawną, to ja muszę sama pomagać, także ja mam po prostu, to jest, no nie da się nawet opowiedzieć, że człowiek ze swojego musi rezygnować czasami żeby pomóc. [FGI Jastków]

Wysokość rent dla osób z niepełnosprawnościami a ich niezależność ekonomiczna

Zdaniem przedstawicieli instytucji publicznych osoby z niepełnosprawnościami otrzymują na ogół świadczenia w formie rent o tak niskiej wysokości, że na ich bazie nie jest możliwe uzyskanie niezależności ekonomicznej. Podkreśla się również w tym kontekście, że poza ponoszeniem takich samych wydatków, jakie ponosi każda osoba, osoby z niepełnosprawnościami są obciążone dodatkowymi wydatkami związanymi z ich szczególnymi potrzebami w zakresie usług medycznych czy rehabilitacyjnych.

Nie, sądzę, że nie, ze względu na to, że jeżeli już mówimy o osobach niepełnosprawnych, to wiadomo, że wydatki na różnego rodzaju lekarstwa, znacznie obciążają budżet takiej osoby domowej i one najczęściej popadają w zadłużenia te osoby. Nawet dochodzi do takich sytuacji, że po prostu biorą gdzieś sobie w znajomej aptece na tak zwany zeszyt, bo mogą takie zaistnieć sytuacje, obciążenia zakupem lekarstw różnego rodzaju powodują na pewno braki w dochodach domowych. [IDI Spiczyn]

Mówimy tutaj o rentach w wysokości 1000,00 zł miesięcznie, o tych najniższych... 935,00 zł miesięcznie. Nie są one wystarczające. [IDI Nałęczów]

Absolutnie nie, nie są wystarczające, jeżeli to są dochody wynoszące, oscylujące wokół 1000 złotych no to jasne, że nie. [IDI Lublin]

Myślę, że w domu taka osoba z renty socjalnej raczej by chyba nie dała rady się prawda, wyżywić i zabezpieczyć te warunki bytowania. Jednak w takiej placówce, zapewniamy tak jak już powiedziałam na wstępie, całodobową opiekę, wyżywienie, pranie, obsługa medyczna, obsługa Pań pokojowych. [IDI Lublin]

Nie, no to oczywiście nie. No bo wiadomo, że te osoby wymagają większych, jak to mówię, nakładów na to leczenie. I tak dalej. (...) zresztą w środowisku wiejskim jest taka sytuacja, że osoby te mimo posiadania niepełnosprawności nie ujawniają tego. Po prostu uważają, że to jest po prostu taki los, czy takie przeznaczenie. I godzą się z tym po prostu. [IDI Spiczyn]

Nie, uważam, że nie, myślę, że to jest tendencja ogólnokrajowa, to, że te świadczenia nie są wystarczające. [IDI gmina Lubartów]

Wysokość świadczeń, która stawia osoby z niepełnosprawnościami wobec konieczności utrzymywania aktywności zarobkowej

Wśród uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych przeważało stanowisko, że osoby z niepełnosprawnościami nie utrzymują aktywności zawodowej. Jeśli można odnotować takie przypadki, to stanowią one mniejszość lub wręcz wyjątki od panującej reguły.

Właściwie, wśród moich podopiecznych, jest jeden pan, który podejmuje pracę. (...) I jest osoba z niepełnosprawnością, pobiera rentę. Podejmuje pracę, z uwagi na to, że brakuje mu środków do życia, a chciałby poprawić swoją sytuację zdrowotną, mieszkaniową. To są pojedyncze przypadki. [IDI Nałęczów]

I tak jak obserwuję na przestrzeni lat pracy tutaj w urzędzie, to jest tak większa otwartość na potrzeby osób niepełnosprawnych w kontekście rynku pracy. (...) W urzędzie u nas zatrudnione są dwie takie osoby niepełnosprawne. Jedna jest na wózku, która ma trudności z poruszaniem. Ale gdzieś tam obserwuję, że nie... ta bariera jest coraz mniejsza. [IDI Świdnik]

Myślę, że są. Pojedyncze przypadki znamy. [IDI Miasto Lubartów]

Nie, nie znam takich przypadków. [IDI Spiczyn]

Wydaje mi się, że te osoby, które mają powiedzmy lekki stopień niepełnosprawności, to gdzieś tam chwytają się tych prac dorywczych, ale nic tak na umowę raczej. A te osoby ze znacznym czy z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, no to raczej nie podejmują żadnych aktywności zawodowych. [IDI Głusk]

Bo my też nie wiemy, pewnie jest grupa ludzi z niepełnosprawnością, o których my nie mamy wiedzy, a jakoś tam sobie radzi i może faktycznie podejmuje tą pracę, prawda? Dlatego się do nas nie zgłaszają. [IDI Głusk]

Wśród przedstawicieli instytucji publicznych pojawił się głos, że główną motywacją do podjęcia aktywności zarobkowej przez osoby z niepełnosprawnościami w wielu przypadkach bywa ich potrzeba opuszczenia domu oraz wejścia w nowe środowisko społeczne.

Tutaj, no też wydaje mi się, że jest taki problem rynku pracy dla takich osób. Po prostu kwestia miejsc pracy i zatrudnienia. Że niewiele jakby firm ma ofertę dla osób niepełnosprawnych. Pomimo że część z nich na pewno chętnie by podjęła się jakiejś pracy zarobkowej, chociażby dlatego, żeby wyjść z domu. Niekoniecznie ze względów ekonomicznych. Ale ze względów bardziej społecznych, żeby wyjść z domu. I po prostu jakby wejść w środowisko ludzi tak zwanych normalnych. [IDI Lublin]

Niska popularność podejmowania pracy przez osoby z niepełnosprawnościami była tłumaczona w oparciu o przypuszczenie, że część tych osób obawia się, że po podjęciu pracy zostanie im odebrana renta lub jej część.

Natomiast, jeżeli chodzi o osoby z niepełnosprawnościami, tutaj problem jest taki, że osoby te nie mają aż tyle wiedzy na temat tego, że mogą podjąć pracę zarobkową, mając np. orzeczenie czy rentę. Bo zgodnie z prawem mogą, i mogą dorobić do jakiegoś tam [zastanowienie] pułapu. Natomiast cały czas istnieje takie przeświadczenie, że jak zaczną pracę, to im rentę zabiorą [IDI Jabłonna]

W ocenie uczestników zogniskowanych wywiadów grupowych szansa na podejmowanie pracy przez osoby z niepełnosprawnościami wynika przede wszystkim ze stopnia i rodzaju niepełnosprawności, a następnie od dostępności pracy, którą można by powierzyć osobie z niepełnosprawnościami.

Mam w rodzinie właśnie siostrzeńca, który jest... ma schizofrenię, więc on jedna praca, druga, po prostu nie, bo ludzie się na niego patrzą, nie chce, no po prostu nie chce. [FGI Lublin]

No to zależy od warunków też zdrowotnych, od możliwości takich, bo tu osoby takie mają mnóstwo ograniczeń, więc tutaj też to w jakiś sposób ogranicza takie możliwości zatrudnienia. [FGI Lublin]

To też zależy od jednostki chorobowej. [FGI Lublin]

Profesji, którą ewentualnie może niepełnosprawny podjąć, bo w wielu dziedzinach nie może. Więc od wielu czynników. [FGI Lublin]

Okoliczności, w jakich osoby z niepełnosprawnościami decydują się na zabieganie o świadczenia pomocy społecznej

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku osób starszych, powodem korzystania przez osoby z niepełnosprawnościami z dodatkowych świadczeń pomocy społecznej jest uzyskanie środków na zwiększone wydatki: w przywołanym przykładzie jest to zabezpieczenie opału na zimę.

Większość z tych osób korzysta z pomocy. Są to, tak jak mówię, albo zasiłki celowe, albo pomoc doraźna. Głównie jest to zabezpieczenie opału na zimę. [IDI Jastków]

Inna wypowiedź sugeruje, że wśród osób z niepełnosprawnościami można zaobserwować skłonność do przedkładania korzystania ze świadczeń pomocy społecznej nad utrzymywanie aktywności zarobkowej.

No myślę, że też korzystają, powiedzmy, z jakichś tam rent socjalnych. Takiego typu wsparcia. No chociaż często mogliby jakby na swoje życie godziwie zarobić. [IDI Lublin]

Stopień, w jakim sytuacja osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowi wyzwanie dla miejskiego/gminnego systemu pomocy społecznej

W wypowiedziach przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej pojawiają się odniesienia do wdrażania opieki wytchnieniowej, czyli usługi społecznej, która ma za zadanie odciążenie stałych opiekunów osób z niepełnosprawnościami, starszych lub chorych, przede wszystkim członków ich rodzin.

Poczyniliśmy kroki, żeby pomóc tym osobom niepełnosprawnym i od pierwszego sierpnia gmina przystąpiła do tak zwanej opieki wytchnieniowej, gdzie w zamian za sprawowanie opieki nad niepełnosprawnym członkiem rodziny, osoba otrzymała taką pomoc w formie opieki zastępczej. [IDI Spiczyn]

Powiem tak. Bardzo duże wyzwanie i coraz większe wyzwanie stanowi sytuacja osób niepełnosprawnych i starszych, szczególnie starszych. Bo nie zawsze ten wiek wiąże się z niepełnosprawnością. Nie każda z tych osób ma orzeczenie o niepełnosprawności, ale generalnie wiek wiąże się wiadomo, no z pogorszeniem stanu zdrowia itd. Zerwaniem więzów rodzinnych czy w ogóle utratą rodziny i to jest bardzo duże wyzwanie. Bardzo nakłady związane z opieką, na przykład nad tymi osobami, wzrastają. [IDI Wojciechów]

Uwarunkowania związane z funkcjonowaniem osób starszych i z niepełnosprawnościami jako szczególne wyzwanie dla systemu polityki społecznej miasta/gminy

Mianem największego wyzwania dla lokalnego systemu pomocy społecznej jeden z rozmówców określił ogólnie sytuację osób wymagających stałej opieki, lecz koniecznym do poczynienia w tym kontekście zastrzeżeniem byłoby stwierdzenie, że osoby takie to nie tylko seniorzy czy osoby z niepełnosprawnościami, lecz również osoby chore mieszczące się poza tymi dwoma zbiorowościami potencjalnych klientów pomocy społecznej.

Najtrudniejsza jest sytuacja osób, które wymagają opieki na co dzień. Nie zawsze są to osoby starsze czy niepełnosprawne. Często, to osoby długotrwale chore, którym niezbędna jest pomoc w codziennych obowiązkach. I tu pojawia się dla nas wyzwanie, związane z brakiem osób do zatrudnienia, tj. do świadczenia pomocy w formie usług opiekuńczych. [IDI Nałęczów]

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych podkreślali, że mając na uwadze obserwowane trendy demograficzne, wyzwanie związane zapewnieniem opieki osobom starszym będzie nabierało coraz większego znaczenia. Poza procesami obserwowanymi w krajach zamożniejszych od Polski, w Polsce dodatkowo problem ten będzie spotęgowany z uwagi na przewidywany niski poziom emerytur dużej części osób, które będą w kolejnych dekadach osiągały wiek emerytalny.

W dużym stopniu stanowi to wyzwanie w kwestii świadczenia usług opiekuńczych, ponieważ jest tendencja wzrostowa osób, które wymagają wsparcia w tym zakresie. [IDI Miasto Lubartów]

Jest wyzwaniem (...) jesteśmy społeczeństwem, które starzeje się. To, że teraz jest jakiś tam progres w ilości urodzeń, ale to dopiero skutkuje za wiele lat (...) A teraz obserwujemy, że mamy dużą część społeczeństwa starszego. Żyjemy też poza tym dłużej. (...) Jest to dla nas ogromne wyzwanie, które może jeszcze nie do końca doceniane. [IDI Świdnik]

W obecnym czasie coraz większe. [IDI gmina Lubartów]

Coraz częściej, coraz więcej osób jest właśnie osób starszych, niepełnosprawnych. (...) Coraz więcej usług opiekuńczych, coraz więcej mamy osób kierowanych do Zakładów Opiekuńczo-Leczniczych, do domów pomocy. [IDI Piaski]

Ogólnie nasze... nasz kraj jest mało przygotowany na to, żeby faktycznie podołać temu wyzwaniu. Żeby przygotować takie rozwiązania, które umożliwią zaopiekowanie się osobami starszymi, bo jak wiadomo demografia zmierza w tym kierunku, że za 20 lat zacznie się już tak jakby, prawda, fala tych osób starszych, którym trzeba będzie zapewnić opiekę, którym trzeba zapewnić będzie możliwości jakby też utrzymania się, a przy niskich świadczeniach emerytalnych, które się szykują niebawem, właściwie to już się... weszliśmy w ten, prawda, w tą fazę, kiedy te świadczenia są coraz niższe, to ja myślę, że to będzie jednym z głównych problemów, które będą stały przed państwem naszym i przed samorządami jednocześnie. [IDI Lublin]

Wszystkie statystyki krzyczą, że tych osób starszych przybywa z roku na rok. Nasza gmina też nie jest jakimś tam wyjątkiem. Tych osób procentowo mamy coraz więcej. A więc, wyzwanie dla wszystkich służb. (...) Bo trzeba w jakiś tam sposób zagospodarować. Z jednej strony zabezpieczyć możliwość finansowania DPS-ów, zapewnienia usług opiekuńczych różnego rodzaju. Ale też zagospodarowania czasu wolnego, też umożliwienia, jakichś miejsc dostosowania do korzystania z kultury, do korzystania z rekreacji, sportu i tak dalej. [IDI gmina Lubartów]

Zmieniają nam się potrzeby, mamy coraz więcej osób starszych, ale i niepełnosprawności zarówno wśród osób młodszych jak i wśród osób starszych i to też o czymś świadczy. Więc my musimy zacząć myśleć o naszym społeczeństwie starzejącym się. I to nie tylko o programach, które chwilowo zapewnią nam naukę, kulturę, sport, bo to jest rozrywka. Musimy patrzeć z perspektywy jak świadczenia socjalne, czy świadczenia rentowe bądź emerytalne, mają zabezpieczyć nasz byt. No nie zabezpieczą. [IDI Kamionka]

Odrębnym problemem, występującym niezależnie od samych trendów demograficznych, jest kwestia pozostawiania starszych osób bez opieki przez ich młodszych członków rodziny, którzy decydują się na wyjazdy zarobkowe do innych części kraju lub poza granice Polski.

Jest to istotne wyzwanie, związane z przede wszystkim migracją zarobkową osób tych młodszych, czyli tych w wieku produkcyjnym. [IDI Piaski]

Mamy pojedyncze przypadki gdzie osoby są same, są to osoby leżące, są to osoby, których najbliższa rodzina mieszka daleko i rzadko odwiedza, albo nie chce odwiedzać. Też mamy takie przypadki gdzie już w zasadzie wchodzi jakieś takie zaburzenia i rodzinne i zdrowotne, które o tym decydują, no i my wtedy musimy przejąć, jak gdyby, wszystkie obowiązki, które wynikają z tej opieki. [IDI Bychawa]

Wyzwaniem dla miast i gmin LOM jest zapewnienie wszelkiego rodzaju usług wspomagających osoby starsze i z niepełnosprawnościami, na przykład usług asystenckich.

Osoby niepełnosprawne, często i osoby starsze wymagają tych dodatkowych świadczeń typu asystent wspomagający czy pomoc dochodząca. To się wiąże też z kosztami, także, jeżeli o to chodzi, to jest wyzwanie. Jest to monitorowane, opracowane są specjalne programy, polityki w tym zakresie i środki są na to przeznaczane. Jednakże te środki zawsze są jednak niewystarczające. [IDI Mełgiew]

(...) w którymś momencie się okaże, że tego człowieka nie da się już zawieźć na zajęcia, tylko trzeba będzie człowiek... kogoś postać do niego, albo umieścić w jakimś domu pomocy (...) I to rośnie, liczba tych osób, które będą potrzebowały takiej pomocy, będzie z roku na rok coraz większa. [IDI Strzyżewice]

Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami również jest wymieniana jako poważne wyzwania dla systemu polityki społecznej z uwagi na fakt, że dla lokalnych pracodawców zatrudnienie pracownika z niepełnosprawnością pociągałoby za sobą konieczność dostosowania miejsca pracy do szczególnych potrzeb takiej osoby.

Dużą rolę w aktywizacji osób z niepełnosprawnością ogrywają instytucje pomocy społecznej. To one często inicjują działania w celu zwiększenia ich kompetencji zawodowych. Niestety, nie bez przyczyny ludzi z niepełnosprawnością wciąż określa się jako grupę defaworyzowaną na rynku pracy. Myślę, że znaczenie ma tutaj również wsparcie dla pracodawców, ponieważ zatrudnienie takiej osoby wiąże się z dodatkowymi procedurami i koniecznością dostosowania miejsca pracy do potrzeb osoby z pewnymi ograniczeniami. [IDI Nałęczów]

Obowiązujące regulacje i procedury przyznawania świadczeń pomocy społecznej w kontekście uwzględnienia potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami

Dokonując oceny obowiązujących regulacji i procedur przyznawania świadczeń pomocy społecznej uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych poświęcili wiele uwagi kwestii progu dochodów, jaki nie może zostać przekroczony, by możliwe było przyznanie danej osobie wsparcia.

Regulacje prawne nie są dla mnie przyjazne osobom z niepełnosprawnością i osobom starszym. Ze względu na to, że kryterium dochodowe, które jest przewidziane w systemie pomocy społecznej to jest 528 zł na osobę w rodzinie i 701 na osobę samotnie gospodarującą. Najczęściej te osoby przekraczają to kryterium dochodowe, więc z automatu są wycięte jakby z systemu pomocy społecznej. Zupełnie inne są kryteria w świadczeniach rodzinnych, ale to są z kolei innego typu zabezpieczenia. Tam najczęściej te osoby mogą skorzystać, najczęściej korzystają, owszem, z zasiłków pielęgnacyjnych. [IDI Spiczyn]

Większość tych osób pobiera świadczenia emerytalne i rentowe. Kwota tych świadczeń przekracza kryterium dochodowe i nie pozwala zakwalifikować do świadczeń pomocy społecznej. Pozostaje jedynie specjalny zasiłek celowy. [IDI Nałęczów]

Czy odpowiednie? One są już takie same od wielu lat mi się wydaje (...) No kryterium na osobę samotną na przykład jest 701, jeżeli osoba samotna starsza mieszka sama, no rzadko ma tą taką niską do 701

(...) Ale to już przekracza to kryterium i ten ośrodek pomocy społecznej może przyznać pomoc, a jeżeli nie ma środków do dyspozycji to nie musi, tak. I są to znikome środki. [IDI Niemce]

Nie do końca. Ponieważ u nas, w ustawie o pomocy społecznej są pewne kryteria, prawda. I przekroczenie tych kryteriów z automatu już, no odrzuca te osoby do możliwości skorzystania z pomocy. [IDI Miasto Lubartów]

Na pewno jest takie ograniczenie z uwagi na dość niskie kryterium dochodowe w pomocy społecznej. Gdzie ewidentnie osoby, które już mają świadczenie emerytalne, ono zawsze praktycznie będzie powyżej. [IDI Garbów]

Na tyle na ile możemy pomagamy, ale oczywiście kryterium jest nieubłagalne. Czasami też przyznajemy specjalne zasiłki celowe tylko dlatego żeby ta osoba mogła przynajmniej w sposób dany godnie funkcjonować. [IDI Kamionka]

Te kryteria dochodowe są na tak niskim poziomie, że w zasadzie większość tych osób, które się zgłaszają, pomimo że mają niskie dochody, nie powinny korzystać ze świadczeń pieniężnych. Bo to jest kryterium dochodowe 701 zł na osobę samotnie gospodarującą, 528 zł na osoby w rodzinie. Kilka lat już nie były zmieniane te kryteria, wydaje mi się że w 2018 r. ostatnio. Jedyńą furtką jaka umożliwia przyznanie im pomocy to są tak zwane specjalne zasiłki celowe. [IDI Wojciechów]

Tutaj nas ogranicza kryterium. Kryterium ustawowe, które niestety na osoby samotnie gospodarujące, jest to kryterium 701 złotych, na osobę w rodzinie 528, to ogranicza. Bo jak ktoś ma taka emeryturę 1000-1200 złotych, to niestety nie kwalifikuje się do nas do pomocy. I nie możemy pomóc. [IDI Łęczna]

Problem ten jest składową zagadnienia o wyższym poziomie ogólności: biurokratyzacji. Mając na uwadze przesadną biurokratyzację, formułowany jest postulat uproszczenia stosowanych procedur. Obserwowaną sytuację uczestnicy wywiadów komentują koniecznością przestrzegania procedur, które zostały wyznaczone ustawowo. W zakresie kompetencji reprezentowanych przez nich instytucji nie leży kształtowanie tych procedur i regulacji.

Na pewno jest to zmorą każdego urzędu i każdego obywatela, ta potworna biurokracja. Więc ja bym już nie mnożyła, raczej upraszczała, bo to, na co większość osób narzeka, to mnóstwo dokumentów, które trzeba złożyć przy ubieganiu się o jakąkolwiek pomoc. Więc tutaj uproszczenie na tyle, na ile się da. [IDI Jastków]

Te procedury zwykle określone są przepisami prawa, którego my nie stanowimy, jako gmina, a jesteśmy zobowiązani go (...) przestrzegać (...) Państwo ma (...) taką zasadę, że oszczędza swoje pieniądze publiczne, znaczy w ten sposób pilnuje ich prawidłowego wydawania, co znowu powoduje, że osoby ubiegające się o jakieś świadczenia socjalne muszą przedstawić zaświadczenie o tym, o owym. I my nie (...) możemy tych procedur w jakiś sposób rozluźnić, bo one są narzucone przez ustawę. [IDI Piaski]

Ale wydaje mi się, że w tej chwili nie są to też takie bardzo sztywne zasady przyznawania pomocy. Że też uwzględnianie są w systemie tak jakby indywidualne przypadki osób, które znajdują się w konkretnej sytuacji. [IDI Lublin]

Też tutaj nas ogranicza taka sytuacja, biurokratyzacja, te dokumenty, wypełnianie, to też czas, to też nie zawsze osoby są chętne, jak widzą, że tyle trzeba złożyć wszystkiego, żeby coś uzyskać. [IDI Łęczna]

Czas oczekiwania na miejsce w DPS/ŚDS

Przedstawiciele większości jednostek samorządowych LOM oceniają czas oczekiwania na uzyskanie miejsca w domu pomocy społecznej jako krótki. Ważne w tym kontekście jest również to, że przedstawiciele gminnych instytucji wskazują na możliwość umieszczania osób wymagających opieki w placówkach położonych poza terenem gminy.

Czas oczekiwania nie jest długi. My akurat robimy wszystko, żeby ten czas niekoniecznie był przewidziany kodeksem postępowania administracyjnego, czyli 30 dni, tylko, jeżeli jest taka możliwość,

to przyznajemy świadczenie w krótszym terminie i stosujemy art. 130 § 4, czyli nie czekamy na uprawomocnienie się decyzji, tylko dokonujemy wypłaty świadczenia, żeby nie przedłużać. [IDI Spiczyn]

U nas taki problem nie występuje, choć na terenie gminy nie ma domu pomocy społecznej. Współpracujemy z pobliskimi placówkami, choć nie tylko. Jeżeli zgłasza się osoba, która spełnia warunki wymagane ustawowo i chce być umieszczona w DPS, nie występują przeszkody. Obecnie nie ma listy oczekujących. [IDI Nałęczów]

Na ten moment nie ma problemu, od ręki można zawozić. DPS-y mają miejsca (...) Problem jest inny z tymi DPS-ami, że tak jak u nas... bo gmina Wojciechów tych DPS-ów nie ma, że tak powiem za bardzo blisko. Najbliższy będzie ten w Popkowicach, to jest Kraśnik itd. A tak to mamy tam porzrucane te DPS-y, na przykład w Różance mamy tam chyba ze dwie osoby, w Wyszowicach itd. Więc to jest tak porzrucane po województwie. [IDI Wojciechów]

Nie mieliśmy takich problemów. Bo to też zależy od specyfiki klienta potrzebującego. Nie było takiej sytuacji, że już na sztywno jest i nie ma miejsca. [IDI Bełżyce]

Jednak część rozmówców doprecyzowuje, że ogólna ocena nie daje pełnego obrazu w aspekcie dostępności miejsc w domach pomocy społecznej. Pierwszą z kwestii, z których wynika różna dostępność miejsc, jest rodzaj niepełnosprawności czy, szerzej, podstawy do umieszczenia w domu pomocy społecznej. O ile w przypadku osób z niepełnosprawnościami miejsca w wyspecjalizowanych placówkach są dostępne dla kolejnych zgłaszających się osób, to placówki świadczące usługi na rzecz osób starszych są przepelnione. Druga kwestia dotyczy sektora, w obrębie którego działają placówki. Skorzystanie z usług publicznego domu pomocy społecznej wiąże się bowiem z bardzo długim oczekiwaniem. Problem ten nie występuje w przypadku placówek prywatnych, lecz korzystanie z oferowanych przez nie usług jest kosztowne.

My w tej chwili mamy dwa wolne miejsca (...), ponieważ my mamy specyfikę domu, bo to jest dom dla niepełnosprawnych intelektualnie. (...) Ale wiem, że w domach pomocy dla osób starszych, brakuje miejsc. [IDI Strzyżewice]

W skali województwa rozmaite. Czas oczekiwania uzależniony jest od bardzo przykrych sprawy. Mianowicie od tego, jak zwalniają się miejsca w domach pomocy społecznej. I to również uzależnione jest od profilu domu, ponieważ są domy dla kobiet, mężczyzn, dorosłych, dzieci, osób starszych, przewlekłe somatycznie chorych, osób chorujących psychicznie, prawda. Zależnie od profiliów czas jest różni. [IDI Lublin]

W tym momencie mamy 12 osób umieszczonych w DPS-ach. Kolejka oczekujących osób, w tym momencie, wynosi jedna osoba, która oczekuje rok czasu. Od października jest na pierwszym miejscu, no ale jeszcze cały czas czekamy. To uzależnione jest od schorzenia osoby, którą musimy skierować i od wolnego miejsca, i od charakteru DPS-u. [IDI Bychawa]

W odniesieniu do placówek lubelskich, w szczególności zapewniających stałą opiekę osobom starszym, podkreśla się, że liczba miejsc w stosunku do zapotrzebowania jest zdecydowanie niewystarczająca, co skutkuje bardzo długim czasem oczekiwania na umieszczenie osoby w którejś z tych placówek. Dodatkowo ze względu na dużą liczbę mieszkańców, placówki zlokalizowane w Lublinie w pierwszej kolejności przyjmują osoby tam mieszkające. Jedną z takich wypowiedzi została uzupełniona o ważny element: świadomość utrzymywania się na przestrzeni lat zbyt małej liczby miejsc w placówkach powoduje, że ich potencjalni podopieczni zgłaszają swoje zapotrzebowanie na tę usługę ze znacznym niekiedy wyprzedzeniem. Ten przejaw braku zaufania wobec systemu opieki dodatkowo pogłębia obserwowany problem niewspółmierności dostępnej infrastruktury względem istniejącego zapotrzebowania.

To zależy gdzie. (...) W Krzesimowie – może Pan jutro dać klienta. (...) W Lublinie parę lat. [IDI Mełgiew]

Czasami te kolejki do domów są trochę sztuczne. Że ludzie jakby wyprzedzają czas. Że jeszcze starają się o przyjęcie do domu, składają podania i podejmują pewne czynności, w chwili, kiedy są, no jeszcze

sobie radzą. Myśląc, że ten okres oczekiwania jest pięć, sześć lat. Natomiast jak nasz pracownik idzie na wywiad środowiskowy i mamy wolne miejsce, jesteśmy gotowi przyjąć to oni są jeszcze nie gotowi do przyścia do domu, bo są jeszcze sprawni i jakby przesuują się w kolejce. Proszę o rok odroczenia, o na wiosnę. [IDI Lublin]

W przypadku domów w Lublinie możliwe jest przyjmowanie na bieżąco praktycznie w tej chwili. Oczywiście kolejka liczy zawsze kilkanaście, kilkadziesiąt osób. [IDI Lublin]

To jest dla nas nierealne żeby kogoś skierować do Lublina... chyba że jest w stanie czekać w tej kolejce 2 lata. Bo tak jak badaliśmy przy okazji kierowania jednego z mieszkańców... bo tam była kwestia, że on chciał do Lublina. Odpowiedzieli nam właśnie z Lublina, że w pierwszej kolejności biorą swoich mieszkańców i tak jest zawsze. No i jakby, no nie ma tutaj możliwości tak praktycznie. Teoretycznie można się wpisać na listę, ale praktycznie nie oszukujemy się, nie ma możliwości żeby taka osoba od nas jednak poszła do DPS-u do Lublina. [IDI Garbów]

Bo Lublin nie przyjmuje, przynajmniej do tej pory nie przyjmował osób z poza Lublina do domów pomocy społecznej, co by było dla nas najkorzystniejsze, bo najbliżej w zasadzie. [IDI Wojciechów].

3.4. Sytuacja rodzinna respondentów

Badani przeważnie mają rodzinę i utrzymują z nią regularny kontakt – tak uznało 61,82% z nich. Na kontakt rzadki wskazało kolejne 19,66% badanych, zaś 2,85% ankietowanych wskazało na brak utrzymywania kontaktu. Niemal co szósta badana osoba (14,67%) nie posiada rodziny.

Rodzaj gminy nie determinuje częstotliwości kontaktu z rodziną. Na regularny kontakt wskazywali głównie mieszkańcy gmin: Piaski (100%), Wólka (92,9%), Nałęczów (90,9%), Garbów (90%), Niedzwica Duża (84,2%) i Niemce (82,6%). Największy odsetek osób ankietowanych, które nie mają rodziny wystąpił w gminie Strzyżewice (44,44%), Spiczyn (33,33%) oraz Lubartów (30,77%).

Tabela 60. Utrzymywanie kontaktu z rodziną przez respondentów wg miejsca zamieszkania

Gmina		Tak, posiadam rodzinę i utrzymuję z nią regularny kontakt	Tak, posiadam rodzinę, lecz utrzymuję z nią rzadki kontakt	Tak, posiadam rodzinę, lecz nie utrzymuję z nią kontaktu	Nie	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	434	138	20	103	7
	%	61,82%	19,66%	2,85%	14,67%	1,00%
Lublin		57,37%	21,98%	3,49%	16,89%	0,27%
Bełżyce		80,00%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%
Bychawa		71,43%	7,14%	7,14%	14,29%	0,00%
Garbów		90,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		66,67%	16,67%	8,33%	8,33%	0,00%
Jabłonna		55,56%	33,33%	0,00%	11,11%	0,00%
Jastków		58,82%	17,65%	0,00%	23,53%	0,00%
Kamionka		57,14%	14,29%	28,57%	0,00%	0,00%
Konopnica		68,75%	31,25%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		46,15%	23,08%	0,00%	30,77%	0,00%
Miasto Lubartów		33,33%	41,67%	8,33%	16,67%	0,00%
Łęczna		81,48%	11,11%	0,00%	3,70%	3,70%
Mełgiew		83,33%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		90,91%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		84,21%	0,00%	0,00%	5,26%	10,53%
Niemce		82,61%	4,35%	0,00%	13,04%	0,00%
Piaski		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		50,00%	16,67%	0,00%	33,33%	0,00%
Strzyżewice		44,44%	11,11%	0,00%	44,44%	0,00%
Świdnik		34,09%	34,09%	2,27%	29,55%	0,00%
Wojciechów		71,43%	28,57%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		92,86%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Częściej na regularny kontakt z rodziną wskazywały kobiety (69,25%) niż mężczyźni (51,99%). Z kolei na brak rodziny wskazało 11,25% kobiet oraz 19,21% mężczyzn.

Ankietowani do 60 roku życia oraz po 60 roku życia odpowiadali podobnie. Wyniki nie różniły się znacznie również w podziale na osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności i osoby bez takiego orzeczenia. Jedyną odstającą od reszty liczbą był stosunkowo niski odsetek osób z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu znacznym, którzy nie posiadają rodziny (jedynie 2,04%).

Z kolei biorąc pod uwagę rodzaj niepełnosprawności wyróżniającą się informacją jest niska liczba osób niepełnosprawnych intelektualnie, które posiadają regularny kontakt z rodziną (jedynie 17,65%, zdecydowanie poniżej średniej). Osoby te również zdecydowanie częściej nie posiadają rodziny (35,29%).

Tabela 61. Utrzymywanie kontaktu z rodziną przez respondentów a płeć, wiek i stopień niepełnosprawności respondenta

		Tak, posiadam rodzinę i utrzymuję z nią regularny kontakt	Tak, posiadam rodzinę, lecz utrzymuję z nią rzadki kontakt	Tak, posiadam rodzinę, lecz nie utrzymuję z nią kontaktu	Nie	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	69,25%	16,25%	2,25%	11,25%	1,00%
	Mężczyzna	51,99%	24,17%	3,64%	19,21%	0,99%
Wiek	do 60 włącznie	66,67%	16,67%	3,70%	12,96%	0,00%
	61 lat i więcej	61,28%	20,06%	2,64%	14,93%	1,09%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności ?	Tak, w stopniu lekkim	58,44%	18,83%	1,95%	20,78%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	56,71%	22,56%	2,44%	15,24%	3,05%
	Tak, w stopniu znacznym	57,14%	30,61%	10,20%	2,04%	0,00%
	Nie	66,57%	17,01%	2,39%	13,43%	0,60%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Respondenci posiadający rodzinę najczęściej deklarowali, że jej członkowie mieszkają bardzo blisko, w tej samej miejscowości – taka sytuacja ma miejsce w 39,90% przypadków. 25,88% badanych ma rodzinę w tej samej gminie lub mieście, a kolejne 16,86% nieco dalej, lecz w obrębie tego samego województwa (lubelskiego). Poza województwem, ale w Polsce mieszka rodzina niemal co dziesiątej osoby badanej (9,52%), zaś co trzynasty ankietowany (7,01%) wskazał, że członkowie jego rodziny mieszkają poza granicami Polski.

Najmniejszy odsetek badanych z rodziną zamieszkującą w tej samej miejscowości lub gminie wystąpił w gminach: Świdnik (12,90%), Miasto Lubartów (15,00%), Garbów (10,00%) oraz Kamionka (14,29%). Największy – w gminie Piaski (70,00%) oraz Wólka (64,29%).

Płeć respondentów, ich przedział wiekowy oraz posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności nie różnicują w sposób znaczący odpowiedzi na pytanie o miejsce zamieszkania członków rodziny.

Tabela 62. Miejsce zamieszkania rodziny respondenta

Gmina		Rodzina bardzo blisko – w tej samej miejscowości lub dzielnicy	Rodzina dość blisko – w tej samej gminie lub mieście	Rodzina dalej, lecz w województwie lubelskim	Rodzina na terenie Polski, poza województwem lubelskim	Rodzina poza granicami Polski	Nie wiem	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	239	155	101	57	42	3	2
	%	39,90%	25,88%	16,86%	9,52%	7,01%	0,50%	0,33%
Lublin		41,94%	29,35%	9,35%	9,68%	9,03%	0,32%	0,32%
Bełżyce		40,00%	26,67%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Bychawa		25,00%	25,00%	41,67%	0,00%	0,00%	8,33%	0,00%
Garbów		10,00%	10,00%	20,00%	40,00%	20,00%	0,00%	0,00%
Głusk		45,45%	9,09%	18,18%	27,27%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		25,00%	12,50%	50,00%	0,00%	12,50%	0,00%	0,00%
Jastków		46,15%	38,46%	15,38%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		14,29%	42,86%	14,29%	14,29%	14,29%	0,00%	0,00%
Konopnica		43,75%	31,25%	12,50%	12,50%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		44,44%	0,00%	22,22%	22,22%	11,11%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		15,00%	20,00%	45,00%	10,00%	10,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		46,15%	15,38%	23,08%	11,54%	0,00%	0,00%	3,85%
Mełgiew		33,33%	33,33%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		36,36%	0,00%	0,00%	54,55%	9,09%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		50,00%	22,22%	16,67%	5,56%	5,56%	0,00%	0,00%
Niemce		40,00%	40,00%	15,00%	0,00%	5,00%	0,00%	0,00%
Piaski		70,00%	5,00%	20,00%	5,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		50,00%	0,00%	25,00%	0,00%	25,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		40,00%	20,00%	20,00%	20,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik		12,90%	32,26%	38,71%	3,23%	9,68%	3,23%	0,00%
Wojciechów		42,86%	42,86%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		64,29%	14,29%	21,43%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 63. Miejsce zamieszkania rodziny respondenta a płeć, wiek i stopień niepełnosprawności respondenta

		Rodzina bardzo blisko – w tej samej miejscowości lub dzielnicy	Rodzina dość blisko – w tej samej gminie lub mieście	Rodzina dalej, lecz w województwie lubelskim	Rodzina na terenie Polski, poza województwem lubelskim	Rodzina poza granicami Polski	Nie wiem	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	39,72%	28,17%	13,24%	10,99%	7,04%	0,28%	0,56%
	Mężczyzna	40,16%	22,54%	22,13%	7,38%	6,97%	0,82%	0,00%
Wiek	do 60 włącznie	40,43%	14,89%	23,40%	12,77%	4,26%	4,26%	0,00%
	61 lat i więcej	40,22%	26,33%	16,45%	9,14%	7,31%	0,18%	0,37%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	43,44%	26,23%	19,67%	4,92%	4,92%	0,82%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	35,97%	25,18%	16,55%	9,35%	10,79%	1,44%	0,72%
	Tak, w stopniu znacznym	31,25%	25,00%	20,83%	20,83%	2,08%	0,00%	0,00%
	Nie	41,72%	26,21%	15,17%	9,66%	6,90%	0,00%	0,34%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Dla większości badanych rodzina stanowi pełne oparcie na wypadek wystąpienia jakichkolwiek trudności. Odpowiedzi takiej udzieliło ogółem 52,59% respondentów, którzy posiadają rodzinę. Częściej były to kobiety (56,90%) niż mężczyźni (46,31%). Zarówno wśród osób przed 60 rokiem życia, jak i tych, które wiek ten już przekroczyły, było to nieco ponad połowę (odpowiednio 51,06% i 52,65%). Znacznie bardziej o posiadaniu pełnego oparcia w rodzinie przekonane były osoby nieposiadające orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. Odpowiedzi takiej udzieliło bowiem 61,03% z nich wobec 49,18% posiadających orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności, 41,73% - umiarkowanym oraz 41,67% - znacznym. Można zatem wnioskować, że niepełnosprawność jest czynnikiem, który powoduje, że członkowie rodziny albo nie chcą, albo nie są w stanie zapewnić pełnego oparcia, być może wskutek określonych potrzeb osób z niepełnosprawnościami (których zaspokojenie wymaga pomocy specjalistycznej). Wśród tych, którzy o posiadaniu pełnego oparcia w rodzinie byli przekonani najmniej, znalazły się osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju (66,67% z nich), osoby niestyszające lub słabostyszające (53,33%) oraz niewidome lub słabowidzące (50%).

Wśród badanych posiadających rodzinę 9,35% uznało, że nie stanowi ona dla nich oparcia na wypadek wystąpienia jakichś trudności. Były to częściej osoby młodsze niż starsze (20,83% badanych posiadających rodzinę spośród respondentów przed 60 rokiem życia w stosunku do 8,41% - po 60 roku życia), przede wszystkim ze znacznym stopniu niepełnosprawności (20,83% wobec 12,95% - umiarkowanym 5,74% - lekkim i 7,24% - bez orzeczenia o stopniu niepełnosprawności), zwłaszcza zaś osób niewidomych lub słabowidzących (20%) oraz takie, które mają niepełnosprawność intelektualną (18,18%).

Tabela 64. Rodzina jako oparcie respondenta a jego miejsce zamieszkania

Gmina		Rodzina zapewnia mi pełne oparcie	Rodzina zapewnia mi częściowe wsparcie	Brak wsparcia	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	315	220	56	8
	%	52,59%	36,73%	9,35%	1,34%
Lublin		51,29%	37,42%	10,32%	0,97%
Bełżyce		73,33%	26,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		25,00%	66,67%	8,33%	0,00%
Garbów		50,00%	40,00%	10,00%	0,00%
Głusk		36,36%	54,55%	9,09%	0,00%
Jabłonna		50,00%	50,00%	0,00%	0,00%
Jastków		53,85%	23,08%	15,38%	7,69%
Kamionka		57,14%	14,29%	28,57%	0,00%
Konopnica		31,25%	68,75%	0,00%	0,00%
Lubartów		55,56%	33,33%	11,11%	0,00%
Miasto Lubartów		35,00%	50,00%	15,00%	0,00%
Łęczna		57,69%	38,46%	3,85%	0,00%
Mełgiew		58,33%	41,67%	0,00%	0,00%
Nałęczów		72,73%	9,09%	18,18%	0,00%
Niedzwica Duża		77,78%	0,00%	11,11%	11,11%
Niemce		85,00%	15,00%	0,00%	0,00%
Piaski		60,00%	35,00%	5,00%	0,00%
Spiczyn		50,00%	25,00%	25,00%	0,00%
Strzyżewice		40,00%	20,00%	0,00%	40,00%
Świdnik		38,71%	48,39%	12,90%	0,00%
Wojciechów		42,86%	28,57%	28,57%	0,00%
Wólka		64,29%	35,71%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 65. Rodzina jako oparcie dla respondenta a jego wiek, płeć, stopień i rodzaj niepełnosprawności

		Rodzina zapewnia mi pełne oparcie	Rodzina zapewnia mi częściowe wsparcie	Brak wsparcia	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	56,90%	34,37%	7,32%	1,41%
	Mężczyzna	46,31%	40,16%	12,30%	1,23%
Wiek	do 60 włącznie	51,06%	27,66%	19,15%	2,13%
	61 lat i więcej	52,65%	37,66%	8,41%	1,28%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	49,18%	44,26%	5,74%	0,82%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	41,73%	43,88%	12,95%	1,44%
	Tak, w stopniu znacznym	41,67%	33,33%	20,83%	4,17%
	Nie	61,03%	30,69%	7,24%	1,03%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	42,02%	47,34%	9,04%	1,60%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	50,00%	30,00%	20,00%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	53,33%	30,00%	13,33%	3,33%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	36,36%	45,45%	18,18%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	48,00%	36,00%	16,00%	0,00%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	66,67%	33,33%	0,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	23,08%	61,54%	7,69%	7,69%
	Odpowiedź niejasna	63,16%	21,05%	15,79%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Interesująca jest zależność między wykształceniem a podzielanym przekonaniem o posiadaniu oparcia w rodzinie – im wyższe wykształcenie, tym częściej respondenci wskazywali, że takie oparcie w pełni mają.

Tabela 66. Rodzina jako oparcie dla respondenta a jego poziom wykształcenia

Poziom wykształcenia	Rodzina zapewnia mi pełne oparcie	Rodzina zapewnia mi częściowe wsparcie	Brak wsparcia	Odmowa odpowiedzi
Podstawowe	39,56%	43,96%	13,19%	3,30%
Gimnazjalne	16,67%	66,67%	16,67%	0,00%
Zasadnicze zawodowe	44,23%	44,87%	10,26%	0,64%
Średnie	56,07%	33,64%	9,35%	0,93%
Pomaturalne	56,00%	40,00%	4,00%	0,00%
Wyższe	71,00%	22,00%	6,00%	1,00%
Odmowa odpowiedzi	57,14%	28,57%	0,00%	14,29%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród posiadających rodziny i mogących oczekiwać wsparcia, pełnego lub częściowego, ze strony tych rodzin, prawie wszyscy ankietowani wskazali, że takie wsparcie udzielane im jest zawsze (42,43%) lub zazwyczaj (50,28%). Tylko 6,73% w tej grupie wskazało, że pomoc jest im udzielana bardzo rzadko. Odsetki wskazań w przypadku kobiet i mężczyzn oraz poszczególnych kategorii wiekowych były zbliżone.

Relatywnie trudniej swoją sytuację postrzegały osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności (tutaj także wystąpiła zależność, że im wyższy stopień niepełnosprawności, tym pomoc rodziny jest rzadsza, co może być powodowane m.in. koniecznością uzyskania wsparcia specjalistycznego, którego rodzina nie jest w stanie zapewnić). Osoby z niepełnosprawnością w stopniu znacznym w 13,89% przypadków uznały, że pomoc ze strony rodziny jest im udzielana bardzo rzadko, podczas gdy respondenci nielegitymujący się orzeczeniem o niepełnosprawności uznali tak jedynie w 4,14% przypadków. Jest to przede wszystkim problem osób niewidomych lub słabowidzących (18,75%) oraz z niepełnosprawnością intelektualną (22,22%).

Tabela 67. Częstotliwość wsparcia ze strony rodziny respondenta a jego płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności

		Rodzina zawsze mnie wspiera	Zazwyczaj mogę liczyć na pomoc rodziny	Pomoc udzielana jest mi bardzo rzadko	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	227	269	36	3
	%	42,43%	50,28%	6,73%	0,56%
Płeć	Kobieta	44,75%	47,22%	7,10%	0,93%
	Mężczyzna	38,86%	54,98%	6,16%	0,00%
Wiek	do 60 włącznie	48,65%	45,95%	5,41%	0,00%
	61 lat i więcej	41,90%	50,61%	6,88%	0,61%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	35,96%	57,02%	7,02%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	35,29%	53,78%	10,08%	0,84%
	Tak, w stopniu znacznym	41,67%	44,44%	13,89%	0,00%
	Nie	48,50%	46,62%	4,14%	0,75%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	30,95%	61,31%	7,14%	0,60%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	50,00%	31,25%	18,75%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	44,00%	40,00%	16,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	33,33%	44,44%	22,22%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	57,14%	38,10%	4,76%	0,00%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	33,33%	66,67%	0,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	27,27%	63,64%	9,09%	0,00%
	Odpowiedź niejasna	50,00%	37,50%	12,50%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Biorąc pod uwagę czynności, w jakich badani są wspierani przez rodziny, należy wskazać przede wszystkim prace domowe – utrzymanie porządku (38,50%) oraz zakupy (37,01%). Stosunkowo rzadsze jest wsparcie w przygotowaniu posiłków (20,75%) oraz higieniczno-pielęgnacyjne (15,33%). Warto odnotować, że aż 32,90% badanych odmówiło odpowiedzi na pytanie o rodzaj wsparcia.

Zarówno kobiety jak i mężczyźni najczęściej deklarują otrzymywanie wsparcia w pracach domowych oraz robieniu zakupów, przy czym kobiety zdecydowanie rzadziej odmawiały odpowiedzi (21,62% do 34,01%).

Wraz z wiekiem badanych coraz większe znaczenie ma zapewnienie wsparcia higieniczno-pielęgnacyjnego. Nie występuje ono wśród osób do 40 roku życia, po czym rośnie od 10,53% w przypadku osób z przedziału 51-60 lat, przez 25,40% w przedziale 81-90 lat aż do 33,33% wśród osób powyżej 91 roku życia. Co ciekawe jednocześnie wraz z wyższym wiekiem respondenta zmniejsza się poziom pomocy w utrzymaniu porządku oraz przygotowaniu posiłków. Ten sposób odpowiadania ankietowanych może być spowodowany zmieniającymi się priorytetami wśród seniorów.

Ankietowani z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym i znacznym częściej wskazywali na pomoc w pracach domowych, robieniu zakupów oraz przygotowaniu posiłków. Osoby z orzeczeniem o stopniu lekkim oraz osoby bez orzeczenia mniej chętnie odpowiadały na pytanie.

Specyficznym i bardzo istotnym rodzajem wsparcia, jakie zapewniają osobom starszym oraz osobom z niepełnosprawnościami członkowie rodzin jest wsparcie emocjonalne. Większość badanych deklarowało, że jest ono im udzielane zawsze (35,77%) lub często (48,31%). 15,36% jest rzadko wspierana emocjonalnie, a odpowiedzi „nigdy” udzieliło jedynie 0,19% respondentów. Relatywnie częściej o rzadkim wsparciu informowały osoby po 81 roku życia. Badani nieposiadający orzeczenia o stopniu niepełnosprawności częściej wskazywali, że zawsze mogą liczyć na emocjonalne wsparcie ze strony rodziny niż osoby, które legitymują się takim orzeczeniem (odpowiednio: 41,64% w porównaniu do 31,58% - lekki stopień niepełnosprawności, 27,73% - umiarkowany oraz 25% - znaczny). Rzadko udzielane wsparcie emocjonalne ze strony rodziny podkreślały zwłaszcza osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności (25%). Ponownie widoczna jest zatem zależność pomiędzy stopniem niepełnosprawności i rosnącymi z nim potrzebami a otrzymywanym od rodziny wsparciem i jego oceną przez respondenta.

Wyższe wykształcenie respondentów wydaje się sprzyjać budowaniu więzi emocjonalnych z rodziną – można zaobserwować zależność, że im wyższe wykształcenie, tym częściej badani wskazywali na okazywane zawsze wsparcie emocjonalne ze strony rodziny.

Podsumowując analizę wsparcia otrzymywanego przez seniorów oraz osoby z niepełnosprawnościami należy pamiętać, że przedstawione powyżej proporcje dotyczą tylko osób, które deklarowały posiadanie rodziny oraz otrzymywanie od nich wsparcia. Biorąc pod uwagę całą próbę (702 osoby), aż 22,65% ankietowanych nie posiada rodziny lub nie zapewnia im ona żadnego wsparcia. Ci respondenci skazani są na pomoc osób trzecich lub instytucji pomocy społecznej zarówno w codziennym życiu jak i we wsparciu emocjonalnym, które często potrafi być bardzo istotne dla komfortu ich funkcjonowania.

Tabela 68. Rodzaj wsparcia uzyskiwanego ze strony rodziny a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

		Prace domowe – utrzymanie porządku	Wsparcie higieniczno-pielęgnacyjne	Robienie zakupów	Przygotowywanie posiłków	W innych czynnościach	Odmowa odpowiedzi	Nie ma takiej potrzeby	Dojazdy, np. do lekarza	Osoba mieszka w DPS	W zależności od aktualnych potrzeb	Rodzina nie udziela wsparcia
Ogółem	Liczebność	198	82	206	111	13	176	10	3	4	4	2
	%	37,01%	15,33%	38,50%	20,75%	2,43%	32,90%	1,87%	0,56%	0,75%	0,75%	0,37%
Płeć	Kobieta	40,12%	14,20%	41,98%	17,90%	2,78%	29,94%	1,85%	0,31%	0,00%	0,31%	0,31%
	Mężczyzna	32,23%	17,06%	33,18%	25,12%	1,90%	37,44%	1,90%	0,95%	1,90%	1,42%	0,47%
Wiek	do 60 lat łącznie	48,65%	10,81%	48,65%	40,54%	5,41%	21,62%	0,00%	0,00%	2,70%	0,00%	0,00%
	61 lat i więcej	36,03%	15,59%	37,65%	18,83%	2,23%	34,01%	2,02%	0,61%	0,61%	0,81%	0,40%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	36,84%	15,79%	38,60%	14,91%	0,88%	35,09%	0,88%	0,88%	0,88%	0,00%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	44,54%	11,76%	44,54%	25,21%	5,04%	28,57%	0,84%	0,00%	1,68%	0,84%	1,68%
	Tak, w stopniu znacznym	52,78%	22,22%	47,22%	30,56%	5,56%	27,78%	0,00%	2,78%	2,78%	2,78%	0,00%
	Nie	31,58%	15,79%	34,59%	19,92%	1,50%	34,59%	3,01%	0,38%	0,00%	0,75%	0,00%
Przedział wieku	21-30 lat	100,00%	0,00%	100,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	31-40 lat	40,00%	0,00%	40,00%	60,00%	0,00%	40,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	41-50 lat	66,67%	16,67%	33,33%	50,00%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	8,33%	0,00%	0,00%
	51-60 lat	36,84%	10,53%	57,89%	26,32%	5,26%	31,58%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	61-70 lat	40,28%	11,85%	39,34%	22,75%	3,79%	34,60%	1,90%	0,00%	0,95%	0,47%	0,00%
	71-80 lat	32,86%	15,71%	37,62%	16,19%	1,43%	35,71%	2,38%	0,95%	0,48%	1,43%	0,00%
	81-90 lat	33,33%	25,40%	30,16%	15,87%	0,00%	30,16%	1,59%	0,00%	0,00%	0,00%	3,17%
	91 lat i więcej	22,22%	33,33%	55,56%	0,00%	0,00%	11,11%	0,00%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 69. Częstotliwość uzyskiwania wsparcia emocjonalnego ze strony rodziny a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

		Zawsze	Często	Rzadko	Nigdy	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	191	258	82	1	2
	%	35,77%	48,31%	15,36%	0,19%	0,37%
Płeć	Kobieta	37,65%	46,30%	15,12%	0,31%	0,62%
	Mężczyzna	32,86%	51,43%	15,71%	0,00%	0,00%
Wiek	do 60 włącznie	24,32%	59,46%	13,51%	0,00%	2,70%
	61 lat i więcej	36,71%	47,46%	15,42%	0,20%	0,20%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	31,58%	43,86%	24,56%	0,00%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	27,73%	52,10%	18,49%	0,84%	0,84%
	Tak, w stopniu znacznym	25,00%	47,22%	25,00%	0,00%	2,78%
	Nie	42,64%	48,68%	8,68%	0,00%	0,00%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	24,40%	52,38%	22,62%	0,00%	0,60%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	31,25%	37,50%	31,25%	0,00%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	32,00%	48,00%	20,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	33,33%	22,22%	44,44%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	47,62%	33,33%	14,29%	0,00%	4,76%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	66,67%	0,00%	33,33%	0,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	18,18%	54,55%	27,27%	0,00%	0,00%
	Odpowiedź niejasna	43,75%	50,00%	0,00%	6,25%	0,00%
Przedział wieku	21-30 lat	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	31-40 lat	20,00%	40,00%	40,00%	0,00%	0,00%
	41-50 lat	33,33%	58,33%	8,33%	0,00%	0,00%
	51-60 lat	15,79%	68,42%	10,53%	0,00%	5,26%
	61-70 lat	44,29%	42,86%	12,86%	0,00%	0,00%
	71-80 lat	33,81%	52,38%	13,33%	0,00%	0,48%
	81-90 lat	22,22%	46,03%	30,16%	1,59%	0,00%
	91 lat i więcej	22,22%	55,56%	22,22%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Nieco ponad jedna trzecia badanych jest w dość dużym stopniu zadowolona z relacji panujących w ich rodzinach (35,04%), zaś kolejne 27,49% – w stopniu bardzo dużym. Na odpowiedzi w tym przypadku w niewielkim stopniu wpływ miały wiek i płeć badanych, pewną rolę odgrywało natomiast posiadanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności – osoby o umiarkowanym i znacznym stopniu niepełnosprawności były zadowolone stosunkowo najmniej.

Z kolei wyraźnie widać, że poziom zadowolenia z relacji w rodzinie rośnie wraz z poziomem wykształcenia ankietowanego. Osoby z wyższym wykształceniem były z relacji tych zadowolone bardziej niż te, które legitymowały się niższym jego poziomem: 16,83% z wykształceniem podstawowym udzieliło odpowiedzi, że są zadowolone w bardzo dużym stopniu, 29,05% osób z wykształceniem średnim i aż 57,14% z wykształceniem wyższym.

Występuje zróżnicowanie w odpowiedziach ze względu na miejsce zamieszkania, trudno jednak wskazać na jakąś prawidłowość.

Tabela 70. Zadowolenie respondenta z relacji panujących w rodzinie

		W bardzo dużym stopniu	W dość dużym stopniu	Średnio	W dość małym stopniu	W bardzo małym stopniu lub wcale	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	193	246	124	32	94	13
	%	27,49%	35,04%	17,66%	4,56%	13,39%	1,85%
Miejsce zamieszkania	Miasto Lublin	26,54%	32,98%	17,96%	4,83%	15,82%	1,88%
	Gmina Bełżyce	46,67%	53,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Gmina Bychawa	28,57%	28,57%	14,29%	7,14%	7,14%	14,29%
	Gmina Garbów	40,00%	20,00%	10,00%	20,00%	10,00%	0,00%
	Gmina Głusk	33,33%	41,67%	16,67%	0,00%	8,33%	0,00%
	Gmina Jabłonna	0,00%	66,67%	22,22%	0,00%	11,11%	0,00%
	Gmina Jastków	23,53%	5,88%	35,29%	0,00%	23,53%	11,76%
	Gmina Kamionka	14,29%	42,86%	14,29%	28,57%	0,00%	0,00%
	Gmina Konopnica	18,75%	50,00%	25,00%	6,25%	0,00%	0,00%
	Gmina Lubartów	15,38%	23,08%	30,77%	0,00%	30,77%	0,00%
	Gmina Miasto Lubartów	20,83%	37,50%	16,67%	8,33%	16,67%	0,00%
	Gmina Łęczna	29,63%	59,26%	3,70%	3,70%	3,70%	0,00%
	Gmina Mełgiew	33,33%	41,67%	16,67%	8,33%	0,00%	0,00%
	Gmina Nałęczów	27,27%	54,55%	9,09%	9,09%	0,00%	0,00%
	Gmina Niedzwica Duża	31,58%	42,11%	21,05%	0,00%	5,26%	0,00%
	Gmina Niemce	52,17%	21,74%	13,04%	0,00%	13,04%	0,00%
	Gmina Piaski	35,00%	30,00%	30,00%	5,00%	0,00%	0,00%
	Gmina Spiczyn	50,00%	0,00%	16,67%	0,00%	33,33%	0,00%
Gmina Strzyżewice	55,56%	11,11%	22,22%	0,00%	0,00%	11,11%	
Gmina Miejska Świdnik	18,18%	34,09%	18,18%	4,55%	22,73%	2,27%	
Gmina Wojciechów	14,29%	42,86%	14,29%	0,00%	28,57%	0,00%	

		W bardzo dużym stopniu	W dość dużym stopniu	Średnio	W dość małym stopniu	W bardzo małym stopniu lub wcale	Odmowa odpowiedzi
	Gmina Wólka	21,43%	64,29%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%
Płeć	Kobieta	29,75%	34,50%	19,25%	4,50%	10,00%	2,00%
	Mężczyzna	24,50%	35,76%	15,56%	4,64%	17,88%	1,66%
Wiek	do 60 włącznie	25,93%	42,59%	7,41%	7,41%	12,96%	3,70%
	61 lat i więcej	27,68%	34,21%	18,66%	4,20%	13,53%	1,71%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	23,38%	33,12%	18,18%	6,49%	16,88%	1,95%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	17,68%	35,37%	25,00%	4,88%	15,85%	1,22%
	Tak, w stopniu znacznym	24,49%	28,57%	22,45%	16,33%	8,16%	0,00%
	Nie	34,63%	36,72%	13,13%	1,79%	11,34%	2,39%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	16,83%	31,68%	28,71%	6,93%	11,88%	3,96%
	Gimnazjalne	0,00%	71,43%	14,29%	0,00%	0,00%	14,29%
	Zasadnicze zawodowe	23,81%	32,28%	21,69%	6,35%	14,29%	1,59%
	Średnie	29,05%	41,91%	15,77%	1,66%	9,96%	1,66%
	Pomaturalne	37,04%	44,44%	7,41%	3,70%	7,41%	0,00%
	Wyższe	36,15%	26,15%	9,23%	5,38%	22,31%	0,77%
	Odmowa odpowiedzi	57,14%	14,29%	14,29%	14,29%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Osoby starsze i z niepełnosprawnościami mające styczność z miejskimi/gminnymi instytucjami pomocy społecznej a kwestia posiadania w lokalnej przestrzeni rodziny i utrzymywania z nią kontaktu

Większość uczestników indywidualnych wywiadów grupowych potwierdziła, że osoby starsze i z niepełnosprawnościami korzystające ze wsparcia instytucji pomocy społecznej przeważnie mają rodziny w bliższej okolicy. Sytuacje, w których członkowie rodziny nie żyją lub miejsce ich pobytu nie jest znane, są rzadkie. Jednak w odniesieniu do osób, co do których można potwierdzić obecność rodziny w bliższej okolicy, stwierdza się znaczące zróżnicowanie częstości i jakości relacji z członkami bliższej i dalszej rodziny. Okoliczności, które mogą przesądzić o zaniku relacji pomiędzy osobą wymagającą opieki a członkami rodziny, mogą wynikać ze złej jakości relacji w rodzinie we wcześniejszym okresie. Rozmówcy w tym kontekście wskazują, że pozostawienie osoby starszej czy niepełnosprawnej bez opieki czy całkowite zaniechanie utrzymywania kontaktu niejednokrotnie ma miejsce w tych przypadkach, w których ta osoba wcześniej nienależycie wywiązywała się ze swojej roli jako członka rodziny, na przykład ze względu na fakt uzależnienia od alkoholu czy skłonności do stosowania przemocy rodzinnej.

Większość naszych mieszkanek ma rodziny i ma kontakt z osobami bliskimi, które mogą je odwiedzać. Nawet zabierać na urlopy do domu. Także te kontakty są. Są takie, które nie mają tego kontaktu. Są samotne. Wtedy my jesteśmy dla nich, no zastępujemy rodzinę. [IDI Lublin]

Najczęściej są to osoby, które posiadają rodziny. Czyli posiadają również kontakt z tymi rodzinami, utrzymują te kontakty. One nie są zerwane. [IDI Spiczyn]

Są. Większość wydaje mi się, że ma rodziny. Nie są to osoby w większości samotne. Tylko pewnie duża część tych posiadających osób rodziny jakby zerwało więzi ze swoją rodziną. Z różnych przyczyn. Bardzo często jest to alkohol. Albo przemoc w rodzinie. I pomimo że mają dzieci nie utrzymują kontaktów. Tak to wygląda. [IDI Lublin]

Znaczy to jest jakaś przeszłość, przeszłość rodzinna, w którą my już nie wnikamy. (...) Kwestie rodzinne, jakieś są konflikty. [IDI Lublin]

Część osób jest, że to są osoby samotne. Część osób, że ma rodziny poza granicami Polski, więc nie są w stanie pełnić tej takiej opieki chociaż pośredniej czy odwiedzać najbliższych. No mówię, no część taka, wie Pani, skonfliktowana, ktoś tam w życiu popełniał błędy, zachowywał się tak, a nie inaczej, no i teraz rodzina... Chociaż powiem tak. Staramy się pomóc w nawiązaniu tych więzi, bo jeżeli mieszkaniec czy mieszkanka mówi: „A chciałabym, żeby tam syn, córka odwiedzali mnie.” Próbujemy. [IDI Lublin]

Jest bardzo różnie. Są osoby gdzie i mieszkają same. I rodziny się zajmują. A są osoby z rodzinami i kompletnie się nie zajmują, prawda. [IDI Miasto Lubartów]

W większości mają rodziny, ale nie zawsze rodzina chce zająć się. Często są to osoby z uzależnieniem, nie ukrywam, no i wtedy jest duża izolacja. [IDI Jastków]

Znaczy tendencja w takiej gminie naszej, rolniczej jest taka, że są to zwykle rodziny jakieś wielopokoleniowe. [IDI Piaski]

Są rodziny, to znaczy są mieszkańcy, którzy mają rodziny i utrzymują kontakty. Są takie sytuacje. Już troszeczkę rzadziej, ale też bywa, że rodzina jest kompletnie bez kontaktu. Natomiast tak naprawdę jest bardzo niewiele osób, aczkolwiek no takie są, które w ogóle nie mają nikogo bliskiego. [IDI Lublin]

Natomiast są też takie przypadki, gdzie rodzina się nie interesuje i pomimo tego, że mieszkają w jednym domu mają odrębne wejścia. I wtedy to jest jakby oczywiste, że my musimy objąć taką osobę opieką. Staramy się pracować z rodziną, ale to są takie kwestie, których my raczej na takim etapie nie zmienimy... to są jakieś takie zaprzęte sytuacje, które no... no taki konflikt rodzinny. [IDI Garbów]

Wsparcie ze strony bliższych lub dalszych członków rodziny kierowane do osób starszych wymagających opieki i osób z niepełnosprawnościami

Na podstawie odpowiedzi objętych badaniem przedstawicieli instytucji można zatem stwierdzić różnorodność sytuacji, w jakich znajdują się osoby starsze i z niepełnosprawnościami. Spektrum to zawiera się pomiędzy sytuacją pełnego zaangażowania rodzin w opiekę nad osobą jej wymagającą a sytuacją, gdy osoba taka jest całkowicie zależna od instytucji pomocy społecznej ze względu na brak osób bliskich czy całkowity brak kontaktu z takimi osobami. Jednak niezależnie od utrzymywania relacji z rodziną oraz jakości tych relacji pewną rolę może pełnić wspólnota sąsiedzka, choć jeden z uczestników wywiadu zastrzegł, że sytuacje zapewniania opieki z jej strony są raczej rzadkie. Częściej jej rola sprowadza się do zasygnalizowania problemu pracownikom instytucji pomocy społecznej.

Tak, jak najbardziej. Nie są osamotnione, nie są pozostawione. [IDI Spiczyn]

No, mogą liczyć. Aczkolwiek czasem trzeba tym osobom przypomnieć, że mają rodziców. [IDI Piaski]

Jeżeli chodzi o osoby, które nie mają krewnych (...) no to bardzo na inne wsparcie liczyć nie mogą. Czasami pomoc sąsiedzka zadziała i to jest niezwykle cenne. Ale to są pojedyncze przypadki. Generalnie wnioskuje do urzędu, żeby zająć się taką osobą. Widzą, że jest problem, natomiast sami niezbyt chętnie otwierają swoje serca. [IDI Jastków]

Z tym jest też bardzo różnie. Są rodziny gdzie same dzieci, czy ktoś do nas, zgłaszają się jak mogą rodzicom pomóc, co zrobić, czy z usług opiekuńczych mogą tu wspomóc rodziców, bo sami pracują, żeby tam parę godzin dziennie mógł ktoś przyjść, kiedy oni są po pracy. Te dzieci też zabierają tych rodziców do siebie, organizują im tam opiekę. No ale są też rodziny, gdzie, no, jest zero zainteresowania (...) Tutaj też rodziny czasami tak sobie myślą, że jest państwo i wszystko państwo, każdemu się należy. No nie jest to tak. W pierwszej kolejności, ustawa nasza mówi, że wykorzystujemy własne środki i możliwości. Więc w pierwszej kolejności to jest rodzina, która powinna wspomóc te osoby starsze czy niepełnosprawne, a później to jesteśmy my jako instytucja. [IDI Łęczna]

Ważnym zastrzeżeniem jest podkreślenie, że pracownicy instytucji pomocy społecznej gromadzą informacje przede wszystkim o osobach, które z różnych względów wymagają wsparcia. Ich wiedzy nie należy zatem uznawać za przekrojową, ponieważ pełniąc swoje role zawodowe nie mają oni okazji do kontaktu z osobami, które dzięki wsparciu rodzin są w stanie funkcjonować bez konieczności zabiegania o wsparcie instytucjonalne.

Wśród uczestników zogniskowanych wywiadów grupowych pojawiły się zróżnicowane opinie na temat wsparcia, jakie osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewniają członkowie rodzin. Część osób wskazywała, że może liczyć na całe spektrum rodzajów wsparcia zapewnianego przez członków rodziny.

No jest wsparcie emocjonalne, jest wsparcie takie praktyczne, czyli ktoś tam przyjdzie, pomoże ewentualnie. [FGI Jastków]

Jeszcze wiele takich jest. Bo jeśli chodzi o moich, na przykład o (...) moje dzieci, to zupełnie inaczej, bo wspierają mnie, nie tylko ekonomicznie, ale i psychicznie, i w ogóle. [FGI Lublin]

Takie są sytuacje, że akurat dzieci mieszkają poza terenem województwa lubelskiego, więc nawet nie są w stanie pomóc. Także, niestety człowiek musi sobie radzić sam. [FGI Łęczna]

Pojawiły się też jednak głosy, że wiele rodzin wykazuje obojętność wobec swoich bliskich, którzy z racji wieku czy sprawności nie są już w stanie pełnić wobec nich tych ról, które pełnili, gdy byli aktywni ekonomicznie.

Raczej obojętność. [FGI Jastków]

Na dzień dzisiejszy po takim stażu pracy moje dzieci tylko obserwują z boku, czy ja żyję, czy nie żyję. W ogóle się mną nie interesują. I taka jest rzeczywistość. Przykra. [FGI Jastków]

Jak pomagałem finansowo, to byłem kochanym ojcem, teraz, kiedy jestem na tym, jak powiedziałem, zasiłku ZUS-owskim to mają mnie daleko w poważaniu. W ogóle żadnych kontaktów. Żadnych. Mnie przykro jest o tym mówić, ale taka jest rzeczywistość. Nie mówmy o sąsiadach, mówmy o sobie. Nie wstydźmy się tego, nie bójmy się tego powiedzieć. Co nas dotyka. [FGI Jastków]

Takie wsparcie jest. Jak się ma pieniądze i jak się daje - i w większości rodzin tak jest, teraz, może pan to zaznaczyć. [FGI Jastków]

To jest wszystko ekonomia, gdzie jak się daje, to jest. [FGI Jastków]

Jakie są tendencje: czy są jakieś zjawiska, np. migracje osób z młodszych pokoleń, które rodziłyby jakieś obawy co do narastającej erozji rodziny jako źródła wsparcia dla osób starszych?

Często występująca przyczyną pozostawiania osób starszych bez opieki rodzin jest nasilony proces migracji, której celem są zarówno inne miasta w Polsce, jak i miejscowości położone poza granicami kraju.

Istnieje to dla mnie od wejścia do Unii Europejskiej, że jednak młodsze pokolenie, szukając pracy wyjeżdża bardzo często za granicę, bardzo często pozostawia te osoby. [IDI Spiczyn]

W coraz mniejszym stopniu dzieci, dorosłe dzieci, opiekują się rodzicami w podeszłym wieku, ponieważ dzieci wyjeżdżają często. Emigrują z Lubartowa do większych miast, do innych państw. I to się zauważa. Dlatego te osoby przychodzą do nas i są obejmowane wsparciem. [IDI Miasto Lubartów]

Jest to powszechne zjawisko, bo masę osób młodych wyjeżdżało i dalej wyjeżdża. No i siłą rzeczy rodzice pozostawieni są wtedy sami sobie. [IDI Jastków]

Tak właśnie jest. W wielu przypadkach młodzi ludzie wyjeżdżają do pracy. Inne miasta. Często inne państwa. I ta rodzina jest, ale kontakt jest bardzo rzadki i bardzo słaby. [IDI Lublin]

Zauważalne jest, często bywa tak, że rodziny, dzieci mieszkają gdzieś poza granicami Polski, często dużo daleko. Nie wiem, bywa, że i Kanada, i gdzieś tam. Także są to duże odległości, nawet jeżeli są w stanie od czasu do czasu przyjechać, to wiadomo, że ten kontakt jest niewielki. [IDI Lublin]

Ma na przykład, gdzieś tam mam sąsiada nawet z działki, który mówi "co z tego, że miałem troje dzieci, jak dwóch jest w Stanach, a trzeci gdzieś tam na zachodzie Polski". Ma żonę leżącą właśnie na Alzheimer'a i mówi, "no i co ja mam zrobić, jesteśmy sami". Więc faktycznie ta sytuacja taka jest. I też widzimy po ilości chętnych osób, czy też składających wnioski o świadczenie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. One są też świadczone najczęściej tylko w takiej sytuacji, kiedy rodzina faktycznie nie jest w stanie się zająć. [IDI Świdnik]

I faktycznie też tak jakby powodem, dla którego trafiły te osoby do domu pomocy społecznej to był ten... Właśnie ta rozłąka i brak (...) kontaktu bezpośredniego z dziećmi (...) no tak faktycznie, faktycznie jest. Tutaj na 48 mieszkańców są chyba 4 osoby takie, to nie jest wcale mało, gdzie dzieci faktycznie są zagranicą. [IDI Lublin]

Był taki okres, że gros osób wyjechało za granicę, wtedy jak była taka możliwość w tym pierwszym rzucie i jest taka troszeczkę powiedziałbym może, dziura pokoleniowa to za bardzo nadużycie, ale brakuje tych takich 30-paro, 40-paro latków, prawda? [IDI Wojciechów]

Jest też spora grupa osób, będących za granicą... dzieci, wnuków... i rodzice starsi już pozostają już tu, można powiedzieć samotni. Też dzieci pracujące w Warszawie czy w innych dużych miastach, bo też wyjechało sporo osób z terenu gminy. Na pewno się tu już skumulowała spora grupa osób. Ale powiedzmy, że nie jest to jeszcze straszny problem. [IDI Garbów]

Jakiego rodzaju oparcie dla osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowi rodzina?

Większość uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych podkreślała, że rodziny zapewniające wsparcie osobom go wymagającym wspierają osoby starsze i z niepełnosprawnościami we wszystkich aspektach, w jakich wsparcie takie jest potrzebne, począwszy od zapewniania wsparcia materialnego, pomocy w załatwianiu codziennych spraw, zaspakajaniu podstawowych potrzeb, a skończywszy na wsparciu emocjonalnym.

Oczywiście. Jeżeli osoba starsza mieszka z rodziną i wspólnie z nią gospodaruje, uzyskuje wsparcie na każdej płaszczyźnie m.in. pomoc usługową w formie organizacji leczenia i transportu do specjalistów, zakupów, sprzątkania itp. [IDI Nałęczów]

Jeżeli chodzi o pomoc, na jaką mogą liczyć no to głównie pomoc w formie no kontaktu takiego, prawda psychicznego (...) jeżeli chodzi o inne formy pomocy no to, to raczej nie. Może jakąś usługową typu, że coś ktoś kupi, przyniesie. [IDI Lublin]

Na pewno takim psychologicznym. W zakresie jest to taki, powiedzmy, udzielają wsparcia przez bycie razem, nie. Przez swoją obecność. To chyba taki największy procent. Ale też wsparcie, powiedzmy, no jakieś tam materialne. [IDI Lublin]

Na każdej płaszczyźnie, no mówię, to wszystko zależy od przypadków, nie mam jakichś takich tendencji. Chociaż powiem szczerze, finansowo chyba mniej. [IDI Lubartów]

Na wielu płaszczyznach. Jeśli już jest (...) taka zdrowa rodzina, to ta pomoc odbywa się (...) Wielowymiarowo. To już to jest tak, że na przykład zwracają się do nas o to, żeby im umożliwić kontakt z jakąś opiekunką, ale jednocześnie też finansują inne formy pomocy. [IDI Świdnik]

Ja myślę, że w każdej tej sferze życia. Tylko w zależności od indywidualnej potrzeby. I od indywidualnej sytuacji danej rodziny. [IDI Lublin]

Myślę, że tutaj zarówno instytucja pomocy społecznej, jak i rodziny, w tych czynnościach się powielają, dlatego, że pomoc w tych codziennych czynnościach można wykonywać zarówno rodzina, jak

i pielęgniarstwa środowiskowa. Wsparcie ekonomiczne – głównie rodziny. Emocjonalne – zarówno rodziny, jak i instytucji. No i transportowe – również może być wspólne. [IDI Bełżyce]

Jak zapewniane jest wsparcie transportowe, ekonomiczne, emocjonalne czy też pomoc w ramach codziennych czynności?

Próbując dokonać hierarchizacji znaczenia różnych form wsparcia, przedstawiciele instytucji publicznych zwracali uwagę, że każda okoliczność, która sprawia, że podstawowe potrzeby osób starszych lub z niepełnosprawnościami są zaspokojone, skutkuje tym, że głównym oczekiwaniem tych osób względem członków rodziny jest zaspokojenie potrzeb emocjonalnych. Z tego niezaskakującego stwierdzenia płynnie wniosek, że zakres wsparcia instytucjonalnego, jaki można zapewniać, obejmuje przede wszystkim wsparcie materialne i zapewnianie podstawowych potrzeb, lecz specyfika takiego wsparcia powoduje, że pewne kategorie potrzeb są niezwykle trudne do zaspokojenia. Dlatego też ogromne wyzwanie dla systemu polityki społecznej stanowić powinno tworzenie uwarunkowań zapobiegających erozji więzi społecznych budowanych na bazie małych grup społecznych czy też grup pierwotnych, takich jak rodzina czy w sprzyjających warunkach wspólnota sąsiedzka.

Jest wiele rodzin wielopokoleniowych i tu pozostał ten szacunek w tych rodzinach dla osób starszych, więc nie rodzina nie jest, nie ma potrzeby, żeby była wsparciem finansowym, ale pomaga chociażby w transporcie do lekarza, w codziennych czynnościach obsługowych, jeśli dziadkowie tego wymagają. No i na pewno wsparcie takie psychiczne, bo obecność drugiego człowieka jest niezwykle istotna w tym wieku, czuje się bezpiecznie. [IDI Jastków]

W przypadku naszych mieszkanek wsparcie emocjonalne, czyli odwiedziny. Pomoc. Chociaż mieszkanki mają zapewnione wszystkie usługi takie bytowe to jednak fajnie jest, kiedy ktoś bliski przyjdzie, nakarmi, poda leki, umyje, posprząta. Nie chodzi o to, że my tego nie robimy. Chodzi o to, żeby on przyszedł i zajął się...I zajął się mamą, tatą, kimś bliskim w taki sposób, no powiedzmy, nie zawodowy, a czuły. [IDI Lublin]

Bardziej wydaje mi się, że pomoc emocjonalna. Opieka i pomoc przy, jeżeli pojawiają się jakieś tam niedomagania natury fizycznej to bardziej pomoc tutaj w tym kierunku idzie ze strony rodziny. Ekonomiczna myślę, że w mniejszym znaczeniu, ale pewni też ma. Ma miejsce. Ale bardziej, na pierwszym miejscu, postawiłbym tą pomoc taką emocjonalną. [IDI Głusk]

Dużym problemem jest samotność tych osób, brak tego wsparcia emocjonalnego. Bo finansowo możemy pomóc, ale to nie zastąpi tego. Pamiętam... mamy na naszym terenie dość spore grono, nawet powiedziałabym 10 osób powyżej 90 roku życia. I te osoby często... już wchodzi demencja, już wchodzi zupełnie inny zakres funkcjonowania intelektualnego. I te osoby dzwonią gdzieś do dalekiej rodziny, ta daleka rodzina oddzwania do nas i mówi „bo ta osoba jest sama, bo ta osoba wymaga pomocy”. Często jest tak, że sąsiedzi przychodzą, zabezpieczają, piorą, sprzątają, gotują. A ta osoba po prostu wymaga kontaktu. Sąsiedź może przyjść tylko na chwilę, wesprzeć, ale nie tak jak oczekuje ta osoba. A Ci starsi tak naprawdę lgną, potrzebują tego kontaktu. Ja myślę, że tutaj też powinno się dużo zmienić. [IDI Kamionka]

Niektórzy uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych podkreślają znaczenie wsparcia transportowego zapewnianego przez rodziny.

tak, wczoraj mnie córka zawiozła właśnie na cmentarz, ponieważ ja jestem chora na cukrzycę i często u mnie niedocukrzenie występuje, i nie mogłam tam prowadzić samochodu, i ona mnie właśnie zawiozła. Także też na to mogę liczyć. [FGI Jastków]

Te transportowe, to teraz faktycznie samochody są. [FGI Jastków]

Ja jak jestem w potrzebie, to dzwonię do wnuczka. On przyjeżdża i zabiera mnie jak mam potrzebę. [FGI Łęczna]

Jakie rodzaje wsparcia pozostają przede wszystkim domeną instytucji pomocy społecznej i innych instytucji wyspecjalizowanych?

Zdaniem uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych domeną instytucji pomocy społecznej jest przede wszystkim zapewnianie pomocy materialnej osobom, które z racji wieku czy poziomu sprawności nie są w stanie zapewnić sobie niezależności finansowej. W przypadku osób będących w stanie samodzielnie zaspakajać swoje codzienne potrzeby wsparcie kierowane przez jednostki samorządowe może również obejmować zapewnienie mieszkania z puli mieszkań komunalnych lub socjalnych. Jeszcze innym rodzajem wsparcia, na które wskazywali uczestnicy wywiadów jest wsparcie wytchnieniowe, czyli te formy pomocy, które pozwalają odciążyć członków rodziny sprawujących opiekę nad osobami jej wymagającymi. W przypadku instytucji wyspecjalizowanych w zapewnianiu stacjonarnej opieki – stałej lub dziennej – wachlarz rodzajów wsparcia jest szerszy z uwagi na większe potrzeby osób korzystających z usług takich placówek. Poza zaspakajaniem szczególnych potrzeb związanych ze stanem zdrowia, a więc zapewnianiem usług medycznych, rehabilitacyjnych czy psychoterapeutycznych, placówki takie zaspakajają również codzienne potrzeby swoich podopiecznych, w tym te najbardziej podstawowe.

Na pierwszym miejscu jest pomoc finansowa, następnie usługi opiekuńcze. Cztery osoby przebywają w DPS, więc nie jest to znacząca liczba. [IDI Natęczów]

Nie da się ukryć, że jest to pomoc finansowa. [IDI Jastków]

Myślę, że bardziej ekonomia i w razie potrzeby zapewnienie transportu. Bo czasami to są osoby niepełnosprawne, gdzie zwykłym samochodem niekoniecznie przetransportujemy. [IDI Mełgiew]

Wsparcie mieszkaniowe. Kwestia wyżywienia. Świadczenia usług takich pielęgnacyjnych na rzecz tych osób. Świadczeń psychologicznych. Pomocy socjalnej w rozwiązywaniu problemów takich zewnętrznych. Myślę, że to są takie główne. [IDI Lublin]

To całodobowe, całodobowa opieka nad osobami potrzebującymi. [IDI Świdnik]

No to jest sprawy bytowe, opiekuńcze, medyczne. Od przyjęcia osoby do pogrzebu w gruncie rzeczy. [IDI Lublin]

W naszym ośrodku pomocy to przede wszystkim są usługi opiekuńcze (...) Czyli zatrudniamy opiekunki na umowę zlecenie, zlecamy im świadczenie usług opiekuńczych. Są to usługi najczęściej w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego. Na ten moment nie mamy potrzeby udzielania pomocy w formie specjalistycznych usług opiekuńczych, tylko zwykłe, normalne usługi takie. Nie mamy w ogóle usług psychiatrycznych w tym momencie. [IDI Jastków]

Jeżeli ktoś tej rodziny nie ma, jeżeli chodzi o nas, no to, jak mówię, jeżeli osoba się kwalifikuje, no to pomoc finansową, zasiłki celowe, jakieś jednorazowe, na zakup leków, na dopłaty jakieś czynszowe, jakieś uregulowanie z energii, czy tutaj dodatki mieszkaniowe. Jeżeli się kwalifikuje to też pomoc żywnościowa, te paczki żywnościowe. [IDI Łęczna]

3.5. Możliwości poruszania się w przestrzeni fizycznej i korzystanie z Internetu przez osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami

Większość (68,38%) ankietowanych osób starszych i z niepełnosprawnościami jest zdania, że mogą bez poważniejszych ograniczeń poruszać się po najbliższej przestrzeni, rozumianej jako osiedle lub miejscowość zamieszkania. Co czwarta osoba badana (25,36%) uznaje, że może się poruszać, lecz z ograniczeniami.

Choć nie zaznacza się wyraźna różnica między gminami miejskimi a wiejskimi, występują różnice w zależności od miejsca zamieszkania respondenta. Najmniejszy odsetek badanych, dla których poruszanie się po osiedlu czy miejscowości nie przysparza żadnych problemów, wystąpił w gminie Wojciechów (28,57%), Kamionka (42,86%) oraz Strzyżewice (44,44%). Największy zaś w gminie Mełgiew (100%), Piaski (95%), Wólka (92,86%), Głusk (91,67%) i Nałęczów (90,91%).

Zdecydowanie najważniejszym czynnikiem decydującym się o swobodzie poruszania się po najbliższej okolicy jest niepełnosprawność. Przeważająca liczba (83,88%) osób nieposiadających orzeczenia o stopniu niepełnosprawności nie zgłaszała żadnych trudności. Procent ten znacząco maleje wraz ze wzrostem stopnia orzeczenia; 68,18% w przypadku osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim, 49,39% w stopniu umiarkowanym i tylko 26,53% w stopniu znacznym. Charakterystyczną cechą tej ostatniej grupy jest szeroki zakres osób, które udzielają im pomocy, od dzieci, przez sąsiadów do wolontariuszy. W pozostałych pomoc ta jest w dużej mierze ograniczona do rodziny lub instytucji pomocy społecznej.

Analizując odpowiedzi pod kątem rodzaju niepełnosprawności zauważyć można, że najczęściej problemy zgłaszały osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz z całościowymi zaburzeniami rozwoju (odpowiednio 29,41% i 33,33% porusza się bez trudności). W przypadku obu tych grup bardzo ważne wsparcie zapewniane jest przez pracowników instytucji pomocy społecznej.

Tabela 71. Poruszanie się po najbliższej okolicy a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Tak, bez poważniejszych trudności	Tak, lecz z ograniczeniami	Nie, pomagają mi dzieci	Nie, pomagają mi inni członkowie rodziny	Nie, pomagają mi sąsiedzi	Nie, pomagają mi pracownicy instytucji pomocy społecznej	Nie, pomagają mi pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc	Nie, pomagają mi inne osoby	Nie i nikt mi nie zapewnia takiej pomocy	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	480	178	9	10	3	16	7	3	10	2
	%	68,38%	25,36%	1,28%	1,42%	0,43%	2,28%	1,00%	0,43%	1,42%	0,28%
Lublin		63,27%	31,37%	0,54%	0,80%	0,27%	1,88%	1,88%	0,27%	1,88%	0,27%
Bełżyce		73,33%	13,33%	0,00%	0,00%	0,00%	6,67%	0,00%	6,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		57,14%	28,57%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	7,14%	7,14%
Garbów		40,00%	30,00%	0,00%	10,00%	0,00%	10,00%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%
Głusk		91,67%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		88,89%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		70,59%	23,53%	5,88%	5,88%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		42,86%	57,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		62,50%	31,25%	6,25%	6,25%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		69,23%	30,77%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		83,33%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		66,67%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Mełgiew		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		90,91%	0,00%	9,09%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		52,63%	31,58%	15,79%	10,53%	5,26%	5,26%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niemce		86,96%	13,04%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		95,00%	5,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		66,67%	16,67%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		44,44%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%	44,44%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik		81,82%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%	4,55%	0,00%	2,27%	2,27%	0,00%
Wojciechów		28,57%	42,86%	0,00%	14,29%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Wólka	92,86%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
-------	--------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 72. Poruszanie się po najbliższej okolicy a płeć, wiek i stopień niepełnosprawności respondenta

		Tak, bez poważniejszych trudności	Tak, lecz z ograniczeniami	Nie, pomagają mi dzieci	Nie, pomagają mi inni członkowie rodziny	Nie, pomagają mi sąsiedzi	Nie, pomagają mi pracownicy instytucji pomocy społecznej	Nie, pomagają mi pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc	Nie, pomagają mi inne osoby	Nie i nikt mi nie zapewnia takiej pomocy	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	66,00%	26,75%	1,75%	2,25%	0,25%	2,25%	1,00%	0,25%	1,25%	0,50%
	Mężczyzna	71,52%	23,51%	0,66%	0,33%	0,66%	2,32%	0,99%	0,66%	1,66%	0,00%
Wiek	do 60 włącznie	55,56%	29,63%	1,85%	3,70%	1,85%	7,41%	0,00%	3,70%	1,85%	0,00%
	61 lat i więcej	69,83%	24,73%	1,24%	1,24%	0,31%	1,71%	1,09%	0,16%	1,40%	0,31%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	68,18%	27,27%	0,65%	0,00%	0,00%	1,95%	0,65%	0,00%	1,30%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	49,39%	40,85%	1,83%	2,44%	0,00%	4,27%	0,61%	1,22%	1,83%	0,00%
	Tak, w stopniu znacznym	26,53%	46,94%	8,16%	6,12%	2,04%	12,24%	10,20%	2,04%	6,12%	0,00%
	Nie	83,88%	13,73%	0,30%	0,90%	0,60%	0,00%	0,00%	0,00%	0,60%	0,60%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Znacznie więcej problemów stwarza badanym poruszanie się po dłuższych trasach, na przykład do innej miejscowości. Tylko 45,01% badanych nie zgłaszało żadnych trudności, a 32,48% stwierdziło, że może przemieszczać się, ale z ograniczeniami. 22,51% ankietowanych nie ma możliwości poruszania się dalej niż najbliższa okolica. W takich przypadkach respondenci zdecydowanie najczęściej korzystają z pomocy dzieci (8,26%) oraz innych członków rodziny (5,70%).

Podobnie jak w przypadku najbliższej okolicy tak i odpowiedzi w temacie poruszania się w dalsze rejony nie zostały wyraźnie zróżnicowane ze względu na miejski lub wiejski charakter gminy. Zauważalną tendencją wydaje się natomiast podział na gminy, do których dojeżdżają linie komunikacji miejskiej miasta Lublin oraz te, do których takie usługi nie docierają (znaczenie może mieć również położenie blisko ważnych dróg krajowych oraz linii kolejowych). I tak najczęściej badanych, którzy nie wskazywali na trudności zamieszkuje gminę Niemce (78,26%), Piaski (70%), Jabłonna (66,67%), Jastków (64,71%) oraz Nałęczów (63,64%). Z kolei wyraźnie najgorzej sytuacja oceniana jest w gminach Wojciechów (0%), Bychawa (7,14%), Strzyżewice (11,11%), Niedzwica Duża (15,79%).

Tabela 73. Łatwość poruszania się na dłuższych trasach a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Tak, bez poważniejszych trudności	Tak, lecz z ograniczeniami	Nie, pomagają mi dzieci	Nie, pomagają mi inni członkowie rodziny	Nie, pomagają mi sąsiedzi	Nie, pomagają mi pracownicy instytucji pomocy społecznej	Nie, pomagają mi pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc	Nie, pomagają mi inne osoby	Nie i nikt mi nie zapewnia takiej pomocy	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	316	228	58	40	12	27	14	20	27	1
	%	45,01%	32,48%	8,26%	5,70%	1,71%	3,85%	1,99%	2,85%	3,85%	0,14%
Lublin		45,31%	37,27%	5,90%	3,22%	1,07%	4,02%	2,95%	2,95%	2,95%	0,00%
Bełżyce		53,33%	20,00%	0,00%	13,33%	0,00%	6,67%	0,00%	6,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		7,14%	35,71%	7,14%	28,57%	14,29%	0,00%	0,00%	14,29%	7,14%	7,14%
Garbów		30,00%	10,00%	20,00%	40,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%
Głusk		58,33%	25,00%	16,67%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		66,67%	22,22%	0,00%	0,00%	11,11%	0,00%	0,00%	11,11%	0,00%	0,00%
Jastków		64,71%	23,53%	5,88%	11,76%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Kamionka		28,57%	0,00%	42,86%	14,29%	14,29%	14,29%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%
Konopnica		37,50%	12,50%	25,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	25,00%	0,00%
Lubartów		38,46%	23,08%	23,08%	7,69%	7,69%	0,00%	0,00%	0,00%	7,69%	0,00%
Miasto Lubartów		33,33%	58,33%	4,17%	0,00%	0,00%	4,17%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		40,74%	37,04%	11,11%	7,41%	0,00%	0,00%	0,00%	7,41%	0,00%	0,00%
Mełgiew		58,33%	33,33%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Nalęczów	63,64%	18,18%	9,09%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedrzwica Duża	15,79%	21,05%	36,84%	26,32%	5,26%	5,26%	0,00%	5,26%	5,26%	0,00%
Niemce	78,26%	21,74%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski	70,00%	10,00%	10,00%	5,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,00%	0,00%
Spiczyn	50,00%	33,33%	16,67%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice	11,11%	11,11%	22,22%	11,11%	0,00%	44,44%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik	45,45%	29,55%	0,00%	0,00%	0,00%	9,09%	4,55%	0,00%	15,91%	0,00%
Wojciechów	0,00%	57,14%	0,00%	14,29%	14,29%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%
Wólka	42,86%	35,71%	14,29%	7,14%	7,14%	0,00%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Podobnie jak w przypadku poruszania się w obrębie najbliższego otoczenia, tak i w przypadku nieco dalszych tras zasadniczą rolę odgrywają możliwości definiowane stopniem niepełnosprawności. Osoby bez orzeczenia o stopniu niepełnosprawności na brak ograniczeń w tym zakresie wskazały w 61,49% przypadków, zaś posiadające orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu lekkim w 38,96%, umiarkowanym – 25%, a znacznym – 18,37% przypadków. Ponownie ta ostatnia grupa musi w dużej mierze liczyć na wsparcie ze strony pracowników instytucji pomocy społecznej (wskazało na nie 20,41% osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności).

Również podobnie jak w przypadku poprzedniego pytania tak i tym razem najgorzej swoją sytuację oceniają osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Żaden z ankietowanych nie wskazał na możliwość poruszania się w dalsze rejony bez poważniejszych trudności, a tylko 11,76% porusza się z ograniczeniami.

Tabela 74. Łatwość poruszania się na dłuższych trasach a wiek, płeć i stopień niepełnosprawności respondenta

		Tak, bez poważniejszych trudności	Tak, lecz z ograniczeniami	Nie, pomagają mi dzieci	Nie, pomagają mi inni członkowie rodziny	Nie, pomagają mi sąsiedzi	Nie, pomagają mi pracownicy instytucji pomocy społecznej	Nie, pomagają mi pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc	Nie, pomagają mi inne osoby	Nie i nikt mi nie zapewnia takiej pomocy	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	43,75%	30,50%	10,75%	7,25%	2,00%	3,25%	1,50%	2,75%	3,25%	0,25%
	Mężczyzna	46,69%	35,10%	4,97%	3,64%	1,32%	4,64%	2,65%	2,98%	4,64%	0,00%
Wiek	do 60 włącznie	27,78%	27,78%	5,56%	12,96%	3,70%	12,96%	3,70%	11,11%	7,41%	0,00%

Orzeczenie o niepełnosprawności	61 lat i więcej	46,66%	33,13%	8,24%	4,98%	1,56%	2,95%	1,87%	2,02%	3,58%	0,16%
	Tak, w stopniu lekkim	38,96%	38,96%	11,04%	7,14%	2,60%	3,25%	0,65%	1,95%	1,95%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	25,00%	44,51%	7,93%	7,32%	0,61%	5,49%	2,44%	4,88%	7,93%	0,00%
	Tak, w stopniu znacznym	18,37%	22,45%	18,37%	12,24%	6,12%	20,41%	10,20%	10,20%	8,16%	0,00%
	Nie	61,49%	25,07%	5,67%	3,28%	1,19%	0,90%	1,19%	1,19%	2,09%	0,30%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Korzystanie z Internetu nie jest rozpowszechnione w badanej zbiorowości. 57,55% badanych uznało, że nie jest im to potrzebne. Bez poważniejszych trudności korzysta jedynie 18,09% respondentów, a 11,82% uznaje, że nie korzysta, chociaż jest im to potrzebne.

Największy odsetek ankietowanych korzystających z Internetu bez większych trudności zamieszkuje gminy łączna (48,15%), Piaski (35%), Mełgiew (33,3%), Bychawa (28,57%), Nałęczów (27,3%) oraz Bełżyce (26,67%). Z kolei 100% respondentów w gminie Spiczyn, 95,83% w gminie miasto Lubartów i 84,09% w gminie miejskiej Świdnik nie przejawia żadnego zainteresowania dostępem do Internetu.

Tabela 75. Samodzielne korzystanie z Internetu a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Tak, bez poważniejszych trudności	Tak, lecz z ograniczeniami	Nie, choć uważam, że korzystanie z Internetu jest potrzebne	Nie, nie jest mi to potrzebne	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	127	86	83	404	2
	% z N w wierszu	18,09%	12,25%	11,82%	57,55%	0,28%
Lublin		19,03%	12,33%	12,06%	56,57%	0,00%
Bełżyce		26,67%	20,00%	6,67%	46,67%	0,00%
Bychawa		28,57%	21,43%	14,29%	35,71%	0,00%
Garbów		30,00%	20,00%	10,00%	40,00%	0,00%
Głusk		8,33%	8,33%	41,67%	41,67%	0,00%
Jabłonna		0,00%	11,11%	11,11%	77,78%	0,00%
Jastków		5,88%	17,65%	17,65%	58,82%	0,00%
Kamionka		14,29%	28,57%	14,29%	42,86%	0,00%
Konopnica		0,00%	6,25%	37,50%	56,25%	0,00%
Lubartów		0,00%	15,38%	7,69%	76,92%	0,00%
Miasto Lubartów		0,00%	4,17%	0,00%	95,83%	0,00%

Łączna	48,15%	22,22%	14,81%	11,11%	3,70%
Mełgiew	33,33%	0,00%	8,33%	58,33%	0,00%
Nałęczów	27,27%	36,36%	9,09%	27,27%	0,00%
Niedrzwica Duża	15,79%	5,26%	0,00%	73,68%	5,26%
Niemce	21,74%	8,70%	4,35%	65,22%	0,00%
Piaski	35,00%	5,00%	15,00%	45,00%	0,00%
Spiczyn	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Strzyżewice	11,11%	0,00%	33,33%	55,56%	0,00%
Świdnik	6,82%	4,55%	4,55%	84,09%	0,00%
Wojciechów	14,29%	42,86%	14,29%	28,57%	0,00%
Wólka	14,29%	14,29%	7,14%	64,29%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Zdecydowanie najbardziej widoczna jest zależność między wiekiem a korzystaniem z Internetu – dla 46,30% osób przed 60 rokiem życia czynność ta nie jest obciążona żadnymi trudnościami, podczas gdy takiej odpowiedzi w kategorii osób powyżej 60 roku życia udzieliło 15,55% badanych. Starsze osoby częściej niż młodsze uznają, że nie korzystają z Internetu i nie jest im to potrzebne (odpowiednio 60,03% i 29,63% wskazań). Tendencje te są jeszcze bardziej widoczne analizując podział respondentów na poszczególne przedziały wiekowe.

Nieznacznie częściej uznawały, że korzystanie z Internetu nie sprawia im poważniejszych trudności osoby bez orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, jednak odpowiedzi w tym podziale nie różnią się na tyle, żeby wskazać charakterystyczne cechy poszczególnych grup.

Więcej wniosków wysnuć można analizując poszczególne rodzaje niepełnosprawności. Zdecydowanie najwięcej trudności w korzystaniu z Internetu zgłaszały osoby niewidome lub słabowidzące oraz z całościowymi zaburzeniami rozwoju (0% bez poważniejszych trudności). Stanowi to wyzwanie również dla osób niesłyszących lub słabosłyszących (7,89% bez poważniejszych trudności). Problemy tych grup wynikać mogą z niedostosowania stron Internetowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami co z pewnością zniechęca je do podjęcia prób korzystania z nich.

Nie wystąpił wyraźny związek wykształcenia z korzystaniem z Internetu, choć w najmniejszym stopniu korzystały z niego bez problemów osoby z wykształceniem podstawowym (3,96%), następnie zasadniczym zawodowym (11,64%), a największym z wykształceniem pomaturalnym (40,74%) i wyższym (36,92%).

Tabela 76. Samodzielne korzystanie z Internetu a wiek, płeć i stopień niepełnosprawności respondenta

		Tak, bez poważniejszych trudności	Tak, lecz z ograniczeniami	Nie, choć uważam, że korzystanie z Internetu jest potrzebne	Nie, nie jest mi to potrzebne	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	20,00%	11,50%	14,00%	54,25%	0,25%
	Mężczyzna	15,56%	13,25%	8,94%	61,92%	0,33%
Wiek	do 60 włącznie	46,30%	16,67%	7,41%	29,63%	0,00%
	61 lat i więcej	15,55%	11,98%	12,13%	60,03%	0,31%
Przedział wieku	21-30 lat	33,33%	33,33%	0,00%	33,33%	0,00%
	31-40 lat	66,67%	11,11%	0,00%	22,22%	0,00%
	41-50 lat	52,94%	17,65%	11,76%	17,65%	0,00%
	51-60 lat	36,00%	16,00%	8,00%	40,00%	0,00%
	61-70 lat	26,91%	16,47%	10,84%	45,38%	0,40%
	71-80 lat	10,71%	10,00%	13,93%	65,00%	0,36%
	81-90 lat	3,00%	7,00%	12,00%	78,00%	0,00%
	91 lat i więcej	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
	Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	12,99%	11,04%	11,04%	64,94%
Tak, w stopniu umiarkowanym		16,46%	8,54%	12,80%	61,59%	0,61%
Tak, w stopniu znacznym		14,29%	12,24%	12,24%	61,22%	0,00%
Nie		21,79%	14,63%	11,64%	51,64%	0,30%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	13,51%	9,01%	12,16%	64,86%	0,45%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	0,00%	11,54%	19,23%	69,23%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	7,89%	10,53%	18,42%	63,16%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	23,53%	11,76%	0,00%	64,71%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	22,22%	18,52%	3,70%	55,56%	0,00%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	26,67%	6,67%	0,00%	66,67%	0,00%
	Odpowiedź niejasna	36,84%	10,53%	21,05%	31,58%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród ankietowanych, którzy korzystają z Internetu z problemami lub uważają, że korzystanie z niego jest potrzebne zdecydowanie najczęściej zgłaszaną barierą był brak umiejętności (63,53%) oraz brak sprzętu (27,65%). Ten drugi z powodów wystąpił zwłaszcza w gminach wiejskich: Strzyżewice, Piaski, Jastków, Jabłonna, Głusk.

Na brak odpowiedniego sprzętu częściej wskazywały kobiety (36,89%) niż mężczyźni (13,43%), zaś odwrotnie dane przedstawiają się w przypadku braku umiejętności (73,13% mężczyźni i 57,28% kobiety).

Zarówno liczba osób nieposiadających sprzętu jak i umiejętności rośnie wraz z przedziałem wiekowym respondentów (wyjątkiem jest przedział 31-40 lat, którego wyniki zniekształcone są przez małą liczbę ankietowanych tj. tylko 1 osoba korzystająca z problemami lub uważająca korzystanie z Internetu za potrzebną umiejętność).

Mało zróżnicowanie przedstawiały się odpowiedzi podzielone ze względu na stopień niepełnosprawności, natomiast często na brak dostosowania sprzętu komputerowego do swoich potrzeb wskazywały osoby niewidome lub słabowidzące oraz osoby z niepełnosprawnością intelektualną (obie grupy 50%) jak również niesłyszące lub słabosłyszące (27,27%). Ankietowani posiadający inny rodzaj niepełnosprawności praktycznie nie wskazywali na tę barierę w korzystaniu z Internetu. Ponownie świadczy to o potrzebie dostosowania zarówno sprzętu jak i treści online do potrzeb wskazanych powyżej grup.

Respondenci, którzy nie korzystają z Internetu, ale uważają, że jest im to potrzebne, uzyskują pomoc w tym zakresie w szczególności od dzieci (27,38%), oraz innych członków rodziny (14,29%). Trzeba jednak zauważyć, że prawie połowa (48,81%) z nich nie otrzymuje wsparcia od nikogo.

Tabela 77. Przeszkody w korzystaniu z Internetu a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

		Nie posiadam komputera lub urządzenia pozwalającego na łączność z Internetem	Mój komputer lub urządzenie pozwalające na łączność nie jest odpowiednio dostosowane do moich potrzeb	Nie posiadam umiejętności pozwalających mi na korzystanie z Internetu	Odmowa odpowiedzi	Utrudnione poruszanie dłońmi z uwagi na chorobę/niepełnosprawność
Ogółem	Liczebność	47	24	108	16	2
	%	27,65%	14,12%	63,53%	9,41%	1,18%
Płeć	Kobieta	36,89%	15,53%	57,28%	10,68%	0,97%
	Mężczyzna	13,43%	11,94%	73,13%	7,46%	1,49%
Wiek	do 60 włącznie	7,69%	15,38%	53,85%	15,38%	7,69%
	61 lat i więcej	28,85%	14,10%	64,74%	8,97%	0,64%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	29,41%	17,65%	70,59%	2,94%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	34,29%	20,00%	45,71%	11,43%	2,86%
	Tak, w stopniu znacznym	33,33%	0,00%	66,67%	8,33%	8,33%
	Nie	23,60%	12,36%	67,42%	11,24%	0,00%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	38,30%	6,38%	59,57%	8,51%	4,26%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	0,00%	50,00%	62,50%	12,50%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	36,36%	27,27%	63,64%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	0,00%	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	16,67%	0,00%	83,33%	16,67%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Odpowiedź niejasna	33,33%	33,33%	33,33%	0,00%	0,00%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	52,38%	4,76%	71,43%	19,05%	0,00%

	Gimnazjalne	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%
	Zasadnicze zawodowe	27,03%	10,81%	62,16%	8,11%	2,70%
	Średnie	25,68%	17,57%	68,92%	4,05%	1,35%
	Pomaturalne	14,29%	0,00%	28,57%	57,14%	0,00%
	Wyższe	21,43%	21,43%	50,00%	7,14%	0,00%
	Odmowa odpowiedzi	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 78. Osoby pomagające w korzystaniu z Internetu a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Dzieci	Inni członkowie rodziny	Pracownicy instytucji pomocy społecznej	Pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc	Inne osoby	Nikt mi nie zapewnia takiej pomocy	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	23	12	2	1	5	41	5
	%	27,38%	14,29%	2,38%	1,19%	5,95%	48,81%	5,95%
Lublin		23,91%	15,22%	2,17%	2,17%	10,87%	52,17%	2,17%
Bełżyce		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Bychawa		50,00%	0,00%	50,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Garbów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		40,00%	60,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Jastków		33,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	33,33%	33,33%
Kamionka		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
Konopnica		33,33%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	66,67%	0,00%
Lubartów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		25,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	25,00%	50,00%
Mełgiew		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Niemce		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Piaski		33,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	66,67%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Miejska Świdnik		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Wojciechów		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Czy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie samodzielnie poruszać się po najbliższej przestrzeni w celu zaspakajania swoich potrzeb?

Jak podkreślają uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych, dzięki realizacji kolejnych zadań zakładających likwidację barier architektonicznych możliwość poruszania się osób z niepełnosprawnościami w przestrzeni miast i gmin LOM ulega stopniowej poprawie.

Znaczy w gminie był, był realizowany program likwidacji barier architektonicznych w ramach takiego już dawno programu na rzecz osób starszych i niepełnosprawnych. [IDI Świdnik]

Myślę, że jest już coraz lepiej w tej, w tym względzie. Może nie jest idealnie, ale staramy się realizować... znaczy tak. Zapewnić dostępność wielu instytucji dla osób niepełnosprawnych, dostosowując te wymagania architektoniczne do ich potrzeb. [IDI Świdnik]

Rzeczywiście na terenie tutaj Miasta Piaski my w tej chwili realizujemy szereg inwestycji infrastrukturalnych różnego rodzaju. To są chodniki, place, place zabaw, ale też budynki, tak jak na przykład modernizacja ośrodka zdrowia, które mają powodować, że te (...) bariery (...) stają się coraz mniejszymi barierami, [IDI Piaski]

Jeśli chodzi o przestrzeń taką publiczną – ulice, chodniki, place, to myślę, że tak, że tutaj jednak od jakiegoś czasu i te krawężniki są, już nie są takie wyniesione, i przejścia dla pieszych, także tutaj są już takie ułatwienia, to widać w przestrzeni. W mojej ocenie brakuje nam ławeczek na mieście, bardzo ich brakuje. [IDI Łęczna]

Jeśli chodzi o dostępność architektoniczną, porównując stan jaki był w latach ubiegłych, to zdecydowanie wszystko zmienia się na korzyść. Chociażby w Urzędzie Miejskim, aby wyeliminować barierę dostępu, została zamontowana platforma zewnętrzna, tak aby osoba niepełnosprawna ruchowo mogła bez przeszkód dostać się na parter budynku, gdzie znajduje się punkt obsługi interesanta. [IDI Bełżyce]

Jednak obok tych bardziej optymistycznych głosów pojawiają się też opinie, że możliwość poruszania się po najbliższej przestrzeni jest w przypadku osób z niepełnosprawnościami warunkowana przede wszystkim otrzymaniem wsparcia ze strony innych osób, głównie członków najbliższej rodziny. Mając na uwadze istniejącą sieć transportu publicznego, poszczególne tereny LOM cechują się różną dostępnością transportową – stąd też tak ważna jest rola transportu zapewnianego przez najbliższych.

To mają, jak najbardziej, bo wie Pan, czy ktoś z rodziny, czy nawet ta opiekunka to na wózek, na spacer, jak najbardziej. A jeśli chodzi o wyjazdy dalsze to rodzina, samochód. [IDI Niemce]

Takich architektonicznych barier nie widziałbym. Bardziej widziałbym bariery natury takiej, te komunikacyjne, tak. Bo te starsze osoby są jednak uzależnione od osób młodszych mobilnych. Albo korzystają z komunikacji publicznej. I w różnych częściach naszej gminy różnie ta sytuacja wygląda. Część, czy połowa gminy, powiedziałbym, jest dosyć dobrze skomunikowana. Ale są też miejscowości, może nie całkiem białe plamy, no, ale jednak ta komunikacja jest dużo mniej (...) dostępna. [IDI Głusk]

Myślę, że jednak rodzina też wspiera w różnego rodzaju zakupach, dowozu do ośrodka zdrowia czy na pocztę. [IDI Wojciechów]

Myślę, że problemem jest też brak komunikacji takiej miejskiej, bo...mi to jeszcze nie przeszkadza, ja mogę tego nie dostrzegać, ale nie wiem co będzie za trzydzieści lat. I czy każdy z nas będzie w stanie utrzymać samochód i każdy się tym samochodem potrafił poruszać. I myślę, że to już może stanowić problem. Tak jak mówię, Ci ludzie jeszcze dzisiaj mogą liczyć na pomoc wnuka, sąsiada, ale tak jak obserwujemy, jednak ten transport, no to by się przydało. [IDI Łęczna]

Uczestnicy zogniskowanych wywiadów pogłębionych w większości pozytywnie się wypowiadali o obserwowanej tendencji do eliminowania barier architektonicznych. Dostrzegano zmiany oraz samą konsekwencję ich wprowadzania. Niemniej pewne utrudnienia nadal są obserwowane. Warto wskazać, że jeden z uczestników wywiadu zrealizowanego w Lublinie zwrócił uwagę na zbyt małą liczbę

toalet publicznych, co jest uciążliwe dla osób, których stan zdrowia skutkuje koniecznością częstszego korzystania z ubikacji. Sama w sobie gęstość sieci toalet publicznych często umyka uwadze, gdy analizowana jest kwestia ich dostosowywania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Nie mam takich spostrzeżeń negatywnych, ponieważ u mnie na osiedlu wszystko właściwie gra, jak w zegarku, także... [FGI Jastków]

Ja też uważam, że jest coraz lepiej. Ale mam taką osobę, którą znam w bloku i ona nie może wyjechać, bo nie ma podjazdu. Mieszka w wieżowcu, więc winda jest, ale niestety trzeba ją ileś tam schodków znieść z wózkiem. [FGI Jastków]

Czasami bariera psychiczna też u tych ludzi jest, że nie chcą wychodzić, ale jest wiele już teraz ułatwień, ja widzę nawet na Kraśnickiej, że do przychodni to są podjazdy, rampy... [FGI Lublin]

Już tu jest dużo w tym wypadku zrobione, jest dużo. [FGI Lublin]

Więc ja też będę czerpał swoją wiedzę z tych ankiet. Proszę Państwa, bardzo się często wybija problem małej ilości toalet publicznych. Starsi ludzie mają problemy, wyjeżdżają z domu i niektórzy boją się wyjechać po prostu dlatego, że nie ma, gdzie załatwić tej potrzeby fizjologicznej. [FGI Lublin]

Nie było utyskiwań, nawet w tych ankietach nie było, jak ocenia komunikację, jest w porządku. [kilka wypowiedzi równocześnie] Tylko więcej autobusów niskopodłogowych. O to chodziło tylko, żeby nie były te z wysoko, tylko te nisko, to łatwiej się wchodzi. [FGI Lublin]

Są miejsca gdzie są porobione chodniki ładne, ale są takie gdzie o kulach czy z balkonikiem ciężko przejść. [FGI Łęczna]

Część uczestników wskazywała jednak na pewne braki w dostosowaniu przestrzeni do swoich potrzeb. W szczególności zwracali oni uwagę na potrzebę większego uwzględnienia potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych przy projektowaniu nowych osiedli, centrów i dróg.

Są takie problemy. Ja mieszkam na górze i też ja nie wiem jak to odbierali, że po prostu jest krawężnik około 40 cm. Przecież to wózkiem nie przejedzie. Każdy jeden zjazd powinien zostać znizowany. [FGI Bychawa]

Ja mam akurat ten problem, że ja potrzebuje usiąść i nie mam gdzie usiąść. Pod blokiem stoją ławki, a tak to nigdzie. [FGI Łęczna]

Takie jest koło zamknięte, bo młodzi narzekali, że chłopcy przychodzą przed blokiem i długo rozmawiają. Że im przeszkadza, więc spółdzielnia te ławki polikwidowała nie myśląc o tym, że pod każdym blokiem powinna być ławka (...) Nie ma wyczucia, że ktoś potrzebuje tego, żeby usiąść. [FGI Łęczna]

Ale i na terenie Łęcznej gdzieś powinny być te ławki częściej ustawione, żeby odpocząć. [FGI Łęczna]

Jeśli nie są w stanie samodzielnie się poruszać, kto zapewnia osobie wsparcie pozwalające na poruszanie się po najbliższej przestrzeni?

Przedstawiciele instytucji publicznych wskazują, że we wszelkich sprawach, gdzie nie zachodzi konieczność osobistego stawienia się w danym miejscu osoby starszej lub z niepełnosprawnością, sprawa może zostać załatwiona przez opiekuna lub asystenta osoby z niepełnosprawnością.

Ale też są po prostu wożeni przez opiekunów na zakupy. [IDI Świdnik]

Raczej to jest na zasadzie, że opiekunki nie wożą tylko dowożą. Czyli robią te zakupy, wykupują leki, umawiają wizyty. [IDI Garbów]

Przedstawiciele części instytucji deklarują, że instytucje te posiadają samochody, które zapewniają osobom korzystającym z ich wsparcia możliwość przemieszczania się w celu załatwiania spraw czy korzystania z różnorodnej lokalnej oferty.

Przede wszystkim dom pomocy społecznej ma obowiązek zapewnić osobie transport na przykład we wszelkich sprawach związanych ze zdrowiem. Czyli w wizytach do lekarza, tak, czy specjalisty, czy lekarza rodzinnego, jeżeli to jest inny lekarz niż ten, z którym my tutaj tak jakby pracujemy. I to jest pierwsza i podstawowa sprawa. Druga sprawa - też mamy obowiązek zapewnić pomoc, pomoc zawsze pracownika, ale również i transport w sytuacjach załatwienia różnych spraw formalnych, życiowych takie, które są niezbędne do załatwienia i to też czynimy. Wtedy jak najbardziej samochodem służbowym transportujemy mieszkańca pod opieką czy z towarzyszeniem pracownika socjalnego, czy też innego w celu załatwienia tych wszystkich spraw. [IDI Lublin]

Dom pomocy ma samochód, więc jesteśmy w stanie objąć tą opieką. Natomiast generalnie tak czy inaczej, jest to Lublin, raczej takie dalekie wyjazdy to raczej nie. [IDI Lublin]

Dowozimy parę osób do środowiskowych domów samopomocy, mamy samochód dla niepełnosprawnych. Dzieci do szkoły (...) Jest samochód. [IDI Niemce]

Mamy w zasobach GOPS-u samochód służbowy, w tej chwili gmina też się zaopatrzyła w samochód służbowy. Jeżeli istnieje taka konieczność, jest to im zapewnione. [IDI Spiczyn]

Jest jakiś bus, który wozi na warsztaty...[terapii zajęciowej]. [IDI Mełgiew]

Mamy transport gminny zapewniony, także tutaj są regularne przewozy. Mieszkańcy domu pomocy mają swój samochód przystosowany dla osób niepełnosprawnych. Jeżeli chodzi o wyjazd do Lublina, przyjeżdża do nas tzw. „piątka”, która do centrum, do Krakowskiego w Lublinie i stamtąd odjeżdża i do nas przyjeżdża. [IDI Mełgiew]

Wozimy tym transportem dzieci niepełnosprawne, z upośledzeniem czy takim ruchowym czy umysłowym, do szkół specjalnych czy na zajęcia. Są też takie incydentalne przypadki, że gdzieś dowozimy osoby niepełnosprawne, na przykład do sanatorium. Też takie zgłoszenie czy na przykład nie można by było dowieźć, bo na przykład sobie... jest człowiek, który no ciężko mu było dojechać więc no po to ten samochód mamy. Otrzymaliśmy go z dużym wsparciem PFRON-u. 2/3 PFRON 1/3 my, więc staramy się no takim osobom, jeśli są takie zapotrzebowania, pomagać. [IDI Wojciechów]

Urząd posiada samochód dla transportu osób z niepełnosprawnościami, dowozi dzieci do różnych szkół i wiem też, że w ostatnim czasie samochód był wykorzystywany do szczepienia. [IDI Bychawa]

Czy możliwe jest zapewnienia wsparcia, które pozwalałoby również na korzystanie z oferty kulturalnej, rekreacyjnej czy sportowej przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych podawali przykłady inicjatyw umożliwiających osobom starszym i z niepełnosprawnościami korzystanie z oferty kulturalnej. Jeden z rozmówców twierdził, że osoby objęte wsparciem nie zgłaszają swoich indywidualnych potrzeb w tym zakresie, więc każdorazowo były to wyjazdy zorganizowane w większych grupach.

W tej chwili jesteśmy realizatorem tak zwanego programu, który pilotuje Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie i my jesteśmy jednym z członków realizującym, to jest tak zwany kamień milowy II i uruchomiliśmy transport za pozwoleniem Pani wójt. W każdy czwartek osoby, Panie z niepełnosprawnością w podeszłym wieku, jeżdżą do takiego centrum kultury powiedzmy w Ziółkowie, na spotkania senioralne. Mają tam zapewnione warsztaty. [IDI Spiczyn]

Natomiast, jeżeli chodzi o ofertę kulturalną to raczej samodzielnie nikt nie wyraża też takiej potrzeby, aby gdzieś wyjechać w tym celu, jeżeli już to są to przez nas organizowane (...) korzystają mieszkańcy wówczas z tej takiej formy zorganizowanej, natomiast też nie mają potrzeby indywidualnego wyjazdu, nie wyrażają przynajmniej takiej potrzeby, natomiast korzystają faktycznie z tych form zorganizowanych przez nas. [IDI Lublin]

My, jako ośrodek, staramy się skupiać te osoby starsze przede wszystkim w projektach. I do nich skierowaliśmy też projekt Aktywny Senior, w ramach którego przewidzieliśmy szereg różnych zajęć, różnych i rękodzieło, i kulinarne, i sportowe, i zdrowotne, i zajęcia z Policjantem, i z muzykiem, żeby tak

dopasować te zajęcia, żeby trafić do każdego. Współpracujemy stale z Radą Seniorów. Z Przewodniczącą, staramy się organizować i Wigilię dla osób samotnych, i paczki świąteczne, i zamieszczamy różne ogłoszenia na naszej stronie dotyczące pomocy w tym okresie. [IDI Bychawa]

Według mojej oceny osoby starsze i z niepełnosprawnościami bardzo chętnie korzystają z oferty placówek kulturalnych, pomimo tego, że nie jest to liczna grupa. Z oferty stalej korzystają te same osoby. Ciężko jest, ja widzę tutaj problem, że ciężko jest zachęcić nowe osoby, aby skorzystały z oferty im dedykowanej. Bo te osoby które już korzystają z oferty, to bardzo chętnie uczestniczą w kolejnych edycjach. Natomiast widzimy tutaj problem, żeby zachęcać również te osoby, które są zamknięte w domach, osoby starsze, żeby ich wyciągać. [IDI Bełżyce]

Czy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie samodzielnie poruszać się po dalszej przestrzeni w celu zaspakajania swoich potrzeb?

Przedstawiciele instytucji publicznych wskazują, że to czy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie samodzielnie poruszać się po dalszej przestrzeni w celu zaspakajania swoich potrzeb, jest przede wszystkim uzależnione od stopnia skomunikowania ich miejsca zamieszkania z siecią lubelskiego transportu publicznego. Jeśli miejsce jest położone peryferyjnie wobec istniejącego układu linii autobusowych, dostępność transportowa Lublina staje się problematyczna.

Nałęczów ma dobre połączenie z Puławami i z Lublinem, w niedługich odstępach czasowych jeżdżą busy. [IDI Nałęczów]

Jest to utrudnione. Jeśli chodzi o wyjazdy do Lublina na przykład z tych miejscowości, które nie leżą tutaj przy trasie, to jest to utrudnione. (...) Tak naprawdę przez wszystkie miejscowości jakaś tam komunikacja jeździ. Ale nawet, jeśli jeździ przez miejscowość, która jest oddalona stąd, nie wiem, założmy o 5 kilometrów, a ktoś jeszcze od tamtej głównej trasy mieszka dodatkowe 3 czy 4 kilometry, no to żeby dojść do przystanku, to też ma kawałek drogi. [IDI Jabłonna]

Kto zapewnia osobie starszej lub z niepełnosprawnością wsparcie pozwalające na poruszanie się po dalszej przestrzeni?

Możliwość docierania do miejsc położonych poza terenem gminy jest zatem albo zapewniana przez transport publiczny – tam, gdzie on funkcjonuje – albo możliwość tę zapewniają członkowie rodziny. Środki transportu będące w dyspozycji gmin, w kontekście dalszych wyjazdów, nie są raczej wymieniane jako alternatywa na okoliczność, gdy zabraknie jednej z dwóch wyżej wymienionych możliwości.

W głównej mierze to rodzina zabezpiecza potrzeby transportu do miasta. W skrajnych przypadkach istnieje możliwość zapewnienia transportu medycznego na zlecenie lekarza. [IDI Nałęczów]

Rodzina. [IDI Niemce]

Mamy trzy linie autobusowe, które przyjeżdżają do Smug, tu do Panieńszczyzny i do Tomaszowic, a ponadto uruchomiony jest transport lokalny, który dowozi przede wszystkim dzieci do szkół, a z tego transportu korzystają również osoby dorosłe. Na pewno w pełni nie zaspokaja to wszystkich potrzeb mieszkańców, bo tych kursów jest zwyczajnie za mało. [IDI Jastków]

Jest uruchomiona linia MPK, wydłużona z Lublina. Jest podpisane porozumienie z gminą Wólka Lubelska i jest jakby stworzona możliwość poruszania się poza teren gminy. [IDI Spiczyn]

Natomiast no tutaj bym widział te ograniczenia po pierwsze komunikacyjne, bo to co jest naszą taką bolączką i to podkreślam i to jest element współpracy międzygminnej... utworzenie połączeń komunikacyjnych pomiędzy gminami, głównie Bełżyce, Wojciechów, Nałęczów i do Lublina. Także tutaj znacznie ułatwiłoby to sytuację wszystkim, nie tylko seniorom, ale i wszystkim prawda? Dojazdy do szkół, do szpitali na w ogóle do instytucji życia publicznej Ale jeśli chodzi o seniorów, osoby starsze, w głównej mierze korzystają z rodziny i sąsiadów jeśli chodzi o pomoc i wizyty poza gminą. [IDI Wojciechów]

W wyjątkowych sytuacjach instytucje publiczne transportują mieszkańców poza terytorium gminy.

Tak istnieje możliwość... nawet ostatnio na czerwiec jesteśmy umówieni, że będziemy dowozić Pana, który porusza się na wózku inwalidzkim do sanatorium na Podkarpacie... do Polańczyka. Więc jest taka możliwość, żeby w takich sytuacjach gdzie rzeczywiście taka potrzeba jest, to dowieźć te osoby niepełnosprawne nawet na jakieś znaczne odległości, poza teren województwa, do innego województwa. Aczkolwiek to są takie przypadki pojedyncze oczywiście. [IDI Wojciechów]

Jaką rolę pełnią instytucje pomocy społecznej w kontekście ułatwiania poruszania się w przestrzeni? Czy jest możliwe zapewnienie osobom starszym i z niepełnosprawnościami takiego wsparcia transportowego, by wszystkim osobom objętym wsparciem zapewnić możliwość korzystania z podstawowych usług?

Wychodzenie naprzeciw indywidualnie zgłaszanym potrzebom transportowym stanowi dla instytucji publicznych ogromne wyzwanie. Niekiedy jedyną możliwością, jaką w danym momencie można zapewnić, to pokrycie kosztów wynajęcia transportu – o ile oczywiście zachodzą przesłanki, by instytucje pomocy społecznej mogły udzielić takiego wsparcia.

Raczej nie. Jeżeli jest taka potrzeba, to tylko możemy powiedzieć za pomocą wyspecjalizowanych instytucji typu przewidzianych do transportu osób leżących, możemy ewentualnie pośredniczyć w zamówieniu takiego transportu. Możemy, owszem, przyczynić się do udzielenia pokrycia tego transportu, żeby za bardzo takiej osoby nie obciążać, bo już takie coś robiliśmy, więc jakby w ten sposób pomagamy tym osobom niepełnosprawnym leżącym. Jeżeli jest taka konieczność, jeżeli nie ma osób zobowiązanych do alimentacji. [IDI Spiczyn]

Starają się jak mogą. Jak to docelowo u nich wygląda na obecną chwilę – nie wiem tutaj. Ale jeżeli ktoś się zgłosi do nich z prośbą, że wymaga zorganizowania transportu lub zapewnienia czegoś, czy pomocy w załatwianiu spraw urzędowych, taką pomoc organizują. [IDI Mełgiew]

Nie dysponujemy samochodem, w ogóle nie mamy samochodu dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych więc tak naprawdę jeśli zaistnieje konieczność w stosunku do osoby samotnej, niepełnosprawnej to jeżeli jest taka potrzeba to my wtedy załatwiamy ten transport medyczny. No i dalej zaczynają się schody, kto za to zapłaci. Jeżeli osoba ma możliwość to płaci za ten transport. Jeżeli nie, to staramy się partycypować w kosztach. [IDI Kamionka]

W korzystnej sytuacji są warsztaty terapii zajęciowej, które mają do dyspozycji samochód. Umożliwia to zapewnianie ich uczestnikom szerokiego spektrum atrakcji.

Warsztaty terapii zajęciowej mają swój transport. (...) Przywożą, odwożą, wyjeżdżają na różne wycieczki, wyjazdy. Nie tylko w pobliżu, tylko nawet dalej, to są kilkudniowe. Mieszkańcy np. domu też mają swój transport. A tutaj jest organizowany, jeżeli jest taka konieczność i ktoś nam zgłasza. [IDI Mełgiew]

Natomiast warsztaty terapii zajęciowej mają taką możliwość. Posiadają samochód, który dostosowany jest do potrzeb osób niepełnosprawnych. [IDI Nałęczów]

Czy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie (i chcą) samodzielnie korzystać z Internetu?

Osoby starsze i z niepełnosprawnościami w ocenie uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych są żywo zainteresowane korzystaniem z Internetu. Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom instytucje miast i gmin LOM organizują kursy i szkolenia mające zwiększyć ich poziom kompetencji w tym zakresie.

Chcą, korzystają w telefonach, mam takie sygnały (...) Robią zdjęcia, przesyłają sobie nawzajem, działają w mediach społecznościowych. W ostatnim czasie umieszczają zdjęcia z zajęć i uroczystości z klubu seniora. [IDI Nałęczów]

Chcą się także uczyć. W klubie seniora zgłaszali niejednokrotnie, że chcieliby nauczyć się robić zakupy na Allegro oraz korzystania z komunikatorów. [IDI Natęczów]

Jest taka potrzeba i prowadziliśmy bardzo dużo szkoleń z tego zakresu, przystępowaliśmy do wszelkich możliwych programów. [IDI Jastków]

Szkolenia mamy, oczywiście. (...) mamy taką grupę aktywną seniorów, że no, zajęcia, zajęcia, zajęcia i chętnie uczestniczą. [IDI Niemce]

No myślę, że tutaj i wiedza i umiejętności są coraz większe. Nawet właśnie w zespole ośrodków wsparcia prowadzone są takie szkolenia, kursy dla seniorów. [IDI Lublin]

Jak sięgam pamięcią to już ponad 10 lat temu organizowaliśmy takie kursy, spotkania dla osób, wtedy to było w wieku 50+, których właśnie jednym z elementów była tu obsługa komputera. Taka podstawowa; poczta elektroniczna, jakieś tam usługi bankowe, żeby te przelewy... obsługa konta. I tych kursów już było kilka. [IDI Garbów]

Bazując na własnych doświadczeniach to widzę wielką chęć do korzystania z takich urządzeń. Tu jeszcze mogę się wypowiedzieć pod kątem obserwacji seniorów, bo dłuższy czas nie spotykaliśmy się gromadnie, ale w czasach kiedy to było możliwe na różnego rodzaju spotkaniach widziałem z jaką ochotą i operatywnością seniorzy poruszają się swoimi smartfonami. Wymieniają się zdjęciami, doświadczeniami i pomocą wzajemną. No ale to nazwijmy to, że grupa seniorów zrzeszona w jakimś kole seniora, klubie seniora, których kilka mamy na terenie gminy. [IDI Kamionka]

Co stoi na przeszkodzie, by osoby starsze i z niepełnosprawnościami korzystały z Internetu?

Jeśli uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych dostrzegają jakieś powody utrzymywania się wykluczenia cyfrowego wśród części seniorów i osób z niepełnosprawnościami, to wymienia się w tym kontekście trzy czynniki. Pierwszym z nich jest brak kompetencji, drugim – brak odpowiednich urządzeń i możliwości dostępu, zaś trzeci czynnik ma naturę psychologiczną – jest nim opór i lęk przed wyzwaniem, z jakim wiąże się opanowanie poruszania się w Internecie.

Brak umiejętności największą jest barierą. Ale brak na pewno sprzętu też jest jakby barierą nie do pokonania. [IDI Spiczyn]

Ja myślę, że jest troszkę opór wśród starszych i niepełnosprawnych (...) Przyzwyczajenie, lęk. Inne. Lęk przed tym. [IDI Świdnik]

Myślę, że w większości seniorzy są wykluczeni cyfrowo. Może niekoniecznie z przyczyn technologicznych i finansowych, bo zakup smartfona czy tabletu nie jest wyzwaniem w tej chwili, tak mi się przynajmniej wydaje. Natomiast już chęć używania i bycia świadomym możliwości technologicznych, pozyskiwania informacji, wymiany doświadczeń... jest na gorszym poziomie. I tutaj jeśli mielibyśmy szukać rozwiązań w tym zakresie to budowanie świadomości seniora o możliwościach technologicznych jakie daje dzisiejszy świat. [IDI Kamionka]

Kto zapewnia osobie starszej lub z niepełnosprawnościami wsparcie w zakresie korzystania z Internetu?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych wskazali na szereg działań zapewniających osobom starszym i z niepełnosprawnościami możliwość korzystania z Internetu. O ile można przyjąć, że opanowywanie tej umiejętności najłatwiej przychodzi w środowisku rodzinnym – na przykład w kontakcie z wnukami – to inicjatywy instytucji publicznych są na tyle szeroko zakrojone, że dają one możliwości opanowywania tych umiejętności również osobom, które z różnych względów nie mają sposobności do przyswojenia ich dzięki wnukom czy innym członkom rodziny.

W klubie seniora obecnie też mamy edukację informatyczną, uczymy, jak korzystać nie tylko z Internetu, ale z bankowości elektronicznej, wszelkie możliwe komunikatory są już seniorom znane. (...) Ale to jest

garstka ludzi, tak jak mówię, 20, a reszta, ta, która nie wychodzi z domu, no jednak jest wykluczona cyfrowo. [IDI Jastków]

W niektórych przypadkach GOPS. [IDI Spiczyn]

Tak, zapewniamy [wsparcie]. Były kursy, są kursy, tylko mówię, to niewiele osób, bo zainteresowanie jest, na tych 135 osób jak jest grupa 12 osób to jest góra zainteresowania. [IDI Lublin]

No są też organizowane właśnie jakieś tam spotkania dla seniorów, także to centrum kultury organizuje na bieżąco. Także myślę, że i takie zajęcia też tam mają. [IDI Głusk]

Rodziny, ewentualnie tutaj u nas, to pracownicy. Ale rodziny, bo już niektórzy przychodzą z telefonami, to myślę, że gdzieś tam najbliższa rodzina, młodsze pokolenie. [IDI Lublin]

Realizowaliśmy taki projekt, bodajże w 2019 r., w którym uczestnictwo umożliwiała nabranie takich podstawowych umiejętności korzystania z komputera, z Internetu, tworzenia konta. W ogóle posługiwania się programem office, pisanie jakiegoś tam dokumentu. I wiele osób, w tym seniorów, w tym programie uczestniczyło. [IDI Wojciechów]

Czy wykluczenie cyfrowe osób starszych i z niepełnosprawnościami leży wśród wyzwań instytucji miejskich/gminnych? Jakie działania były, są podejmowane, a jakie planuje się podjąć?

Wśród działań, jakie przedstawiciele instytucji jednostek samorządowych LOM planują podjąć, wymienia się między innymi zwiększenie dostępności szerokopasmowego łącza internetowego w gminach, zwiększenie liczby ogólnodostępnych komputerów w gminnych lub miejskich placówkach kulturalnych oraz kontynuowanie podnoszenia poziomu kompetencji osób starszych i z niepełnosprawnościami w zakresie wykorzystania Internetu.

Tak, tylko w pierwszym rządzie musimy zapewnić dostęp do Internetu, bo to jest problem, podstawa. Jest z tym coraz lepiej. W tym momencie, kiedy będziemy uruchamiać światłowód i połączenia w szkołach, przystąpimy do tej platformy edukacyjnej, więc placówki będą podłączone, ale również i mieszkańcy, na dzień dzisiejszy chyba około 4 tys. mieszkańców będzie podłączonych do Internetu w tej pierwszej fazie. No to jest 1/3 mieszkańców gminy, już będzie miała dostęp do szerokopasmowego Internetu. [IDI Jastków]

Liczne programy i kursy różnego rodzaju były organizowane, i tutaj na miejscu i w poszczególnych miejscowościach i właśnie w filiach bibliotecznych. I to było i dla niepełnosprawnych i dla osób starszych. Także tutaj, jeżeli ktoś chce... No, wśród osób starszych, bo osoby z niepełnosprawnościami to widzę, że nawet bardzo chętnie, jeżeli tylko mają możliwości, to korzystają. Nawet poprzez te programy gdzie były dostarczane komputery, to większość skorzystała z tego wsparcia i z połączenia z Internetem, to mają. [IDI gmina Lubartów]

3.6. Dostęp do placówek medycznych

Dostęp do podstawowej opieki medycznej badani określają przeważnie jako raczej łatwy (50%). Dla 17,38% jest on bardzo łatwy, dla kolejnych 14,39% ani łatwy, ani trudny, a dla 14,67% raczej trudny.

Na trudności w dostępie do podstawowej opieki zdrowotnej wskazywali przede wszystkim respondenci z gminy Bychawa (71,43%), Garbów (60%), Głusk (50%), a także gmin: Jabłonna (44,44%) Wojciechów (42,86%), Wólka (42,86%) oraz Kamionka (42,86%).

Natomiast najczęściej jako bardzo łatwy lub raczej łatwy dostęp ten oceniali respondenci z gmin Lubartów (92,31%), Niemce (91,30%) oraz Świdnik (86,36%).

Tabela 79. Dostęp do placówek podstawowej opieki zdrowotnej a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Ani łatwy, ani trudny	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	122	351	101	103	21	4
	%	17,38%	50,00%	14,39%	14,67%	2,99%	0,57%
Lublin		17,43%	53,89%	15,28%	11,53%	1,61%	0,27%
Bełżyce		6,67%	53,33%	33,33%	6,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		0,00%	14,29%	14,29%	50,00%	21,43%	0,00%
Garbów		10,00%	20,00%	10,00%	60,00%	0,00%	0,00%
Głusk		0,00%	33,33%	16,67%	50,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		11,11%	44,44%	0,00%	33,33%	11,11%	0,00%
Jastków		11,76%	58,82%	5,88%	17,65%	5,88%	0,00%
Kamionka		0,00%	57,14%	0,00%	28,57%	14,29%	0,00%
Konopnica		6,25%	68,75%	6,25%	6,25%	12,50%	0,00%
Lubartów		38,46%	53,85%	0,00%	7,69%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		8,33%	66,67%	20,83%	0,00%	4,17%	0,00%
Łęczna		7,41%	33,33%	22,22%	29,63%	0,00%	7,41%
Mełgiew		16,67%	58,33%	8,33%	8,33%	8,33%	0,00%
Nałęczów		54,55%	18,18%	18,18%	9,09%	0,00%	0,00%
Niedrzwica Duża		15,79%	31,58%	21,05%	26,32%	5,26%	0,00%
Niemce		34,78%	56,52%	4,35%	4,35%	0,00%	0,00%
Piaski		15,00%	45,00%	10,00%	15,00%	15,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	66,67%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		44,44%	22,22%	0,00%	33,33%	0,00%	0,00%
Świdnik		34,09%	52,27%	13,64%	0,00%	0,00%	0,00%
Wojciechów		0,00%	42,86%	14,29%	42,86%	0,00%	0,00%
Wólka		7,14%	28,57%	14,29%	35,71%	7,14%	7,14%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Odpowiedzi ankietowanych w tym zakresie nie różniły się znacznie ze względu na płeć, wiek, stopień niepełnosprawności czy poziom wykształcenia. Każda grupa wyraźnie wskazuje na łatwość w dostępie do podstawowej opieki zdrowotnej. Można zatem wyciągnąć wniosek, że większość gmin LOM zapewnia swoim mieszkańcom możliwość relatywnie swobodnego korzystania z przychodni POZ, na co wskazuje również liczba takich placówek w poszczególnych jst.

Tabela 80. Dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej a wiek, płeć i stopień niepełnosprawności respondenta

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Ani łatwy, ani trudny	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	16,25%	45,75%	15,25%	17,50%	4,25%	16,25%
	Mężczyzna	18,87%	55,63%	13,25%	10,93%	1,32%	18,87%
Wiek	do 60 włącznie	22,22%	38,89%	14,81%	18,52%	1,85%	22,22%
	61 lat i więcej	17,11%	51,17%	14,31%	14,15%	2,95%	17,11%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	17,53%	53,25%	17,53%	11,04%	0,65%	17,53%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	17,07%	42,07%	14,02%	20,12%	5,49%	17,07%
	Tak, w stopniu znacznym	12,24%	44,90%	22,45%	16,33%	4,08%	12,24%
	Nie	18,21%	53,13%	11,94%	13,43%	2,69%	18,21%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Inaczej przedstawiają się odpowiedzi na pytanie dotyczące dostępu do specjalistycznej opieki zdrowotnej. Aż 78,77% badanych wyraża potrzebę korzystania z takich placówek przy czym 35,75% respondentów uważa, że dostęp do nich jest bardzo trudny lub raczej trudny, 27,07% bardzo łatwy lub raczej łatwy, 15,38% nie ma zdania w tym zakresie. 21,23% respondentów nie czuje potrzeby korzystania z nich.

Najgorzej dostęp do specjalistów oceniali ankietowani z gmin: Konopnica (81,25% bardzo lub raczej trudny), Piaski (80%), Niedrzwica Duża (68,42%), Mełgiew (58,33%), Głusk (58,33%) oraz Nałęczów (54,55%). Z kolei najlepiej ocenione zostały gminy: Bełżyce (53,33% bardzo lub raczej łatwy), Świdnik (43,18%), Nałęczów (36,36%) oraz Jastków (35,29%).

Należy zauważyć, że specjalistyczna opieka zdrowotna koncentruje się najczęściej w ośrodkach miejskich, w szczególności posiadających placówki szpitalne. W przypadku LOM są to Lublin, Bełżyce, Bychawa, Miasto Lubartów, Łęczna oraz Świdnik. Specyficzną ofertę posiada gmina Nałęczów jako uzdrowisko. Mieszkańcy pozostałych gmin najczęściej korzystają z oferty dostępnej w tych miejscowościach.

Tabela 81. Dostęp do placówek specjalistycznej opieki zdrowotnej a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Nie, nie mam potrzeby korzystania	Tak, dostęp jest bardzo łatwy	Tak, dostęp jest raczej łatwy	Tak, dostęp nie jest ani łatwy, ani trudny	Tak, dostęp jest raczej trudny	Tak, dostęp jest bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	149	81	109	108	179	72	4
	%	21,23%	11,54%	15,53%	15,38%	25,50%	10,26%	0,57%
Lublin		22,79%	12,06%	17,43%	15,01%	25,47%	6,97%	0,27%
Bełżyce		0,00%	33,33%	20,00%	20,00%	26,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		35,71%	0,00%	21,43%	14,29%	7,14%	21,43%	0,00%
Garbów		30,00%	0,00%	20,00%	10,00%	10,00%	30,00%	0,00%
Głusk		16,67%	0,00%	8,33%	16,67%	33,33%	25,00%	0,00%
Jabonna		0,00%	11,11%	22,22%	22,22%	22,22%	22,22%	0,00%
Jastków		23,53%	11,76%	23,53%	23,53%	5,88%	11,76%	0,00%
Kamionka		0,00%	14,29%	14,29%	14,29%	42,86%	0,00%	14,29%
Konopnica		0,00%	0,00%	6,25%	12,50%	68,75%	12,50%	0,00%
Lubartów		30,77%	15,38%	0,00%	23,08%	15,38%	15,38%	0,00%
Miasto Lubartów		54,17%	4,17%	0,00%	20,83%	12,50%	8,33%	0,00%
Łęczna		0,00%	7,41%	18,52%	25,93%	33,33%	11,11%	3,70%

Mełgiew	8,33%	25,00%	0,00%	8,33%	25,00%	33,33%	0,00%
Nałęczów	0,00%	9,09%	27,27%	9,09%	36,36%	18,18%	0,00%
Niedrzwica Duża	5,26%	15,79%	10,53%	0,00%	57,89%	10,53%	0,00%
Niemce	34,78%	8,70%	21,74%	13,04%	17,39%	4,35%	0,00%
Piaski	0,00%	5,00%	0,00%	15,00%	30,00%	50,00%	0,00%
Spiczyn	50,00%	0,00%	16,67%	0,00%	33,33%	0,00%	0,00%
Strzyżewice	11,11%	11,11%	0,00%	44,44%	11,11%	22,22%	0,00%
Świdnik	36,36%	25,00%	18,18%	13,64%	6,82%	0,00%	0,00%
Wojciechów	28,57%	0,00%	28,57%	14,29%	28,57%	0,00%	0,00%
Wólka	7,14%	0,00%	7,14%	7,14%	50,00%	21,43%	7,14%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Analizując odpowiedzi w podziale na poszczególne grupy, widoczny jest wzrost zapotrzebowania na specjalistyczną opiekę zdrowotną wraz ze stopniem niepełnosprawności respondenta. Pozostałe dane nie są wystarczająco zróżnicowane ze względu na płeć, wiek czy wykształcenie by móc wyciągnąć z nich szczegółowe wnioski.

Tabela 82. Potrzeba korzystania ze specjalistycznej opieki zdrowotnej a płeć, wiek i stopień niepełnosprawności respondenta

		Nie, nie mam potrzeby korzystania	Tak, dostęp jest bardzo łatwy	Tak, dostęp jest raczej łatwy	Tak, dostęp nie jest ani łatwy, ani trudny	Tak, dostęp jest raczej trudny	Tak, dostęp jest bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	17,50%	11,00%	14,50%	15,50%	28,00%	12,75%	0,75%
	Mężczyzna	26,16%	12,25%	16,89%	15,23%	22,19%	6,95%	0,33%
Wiek	do 60 włącznie	11,11%	14,81%	20,37%	20,37%	27,78%	5,56%	0,00%
	61 lat i więcej	22,24%	11,35%	15,09%	15,09%	25,04%	10,73%	0,47%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	27,27%	5,84%	15,58%	18,18%	24,03%	9,09%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	14,02%	13,41%	18,90%	14,63%	26,83%	12,20%	0,00%
	Tak, w stopniu znacznym	8,16%	16,33%	16,33%	14,29%	32,65%	8,16%	4,08%
	Nie	23,88%	12,54%	13,73%	14,63%	24,48%	10,15%	0,60%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Potrzebę korzystania z domów pomocy społecznej lub różnego rodzaju ośrodków wsparcia zgłasza 33,05% badanych, z tego 17,95% chciałoby korzystać z domów dziennego pobytu, a 15,10% z placówek stałego pobytu. Większość respondentów (66,24%) twierdziło jednak, że nie czuje potrzeby korzystania z takiej oferty. Takiej odpowiedzi udzieliło 100% ankietowanych w aż 11 gminach LOM.

Jedynymi gminami, w których duża część badanych wyraziła potrzebę korzystania z DPS oraz innych ośrodków wsparcia były: Strzyżewice (100%), Niedrzwica Duża (100%), Świdnik (61,36%), Lubartów (45,83%), Lublin (41,29%), Jastków (35,29%), Nałęczów (18,18%), Łęczna (7,41%), Bełżyce (6,67%) oraz Piaski (5%).

Interesującym zjawiskiem jest kontrast pomiędzy powyższymi danymi, a odpowiedziami jakie udzielane były podczas wywiadów grupowych z mieszkańcami LOM oraz IDI z pracownikami instytucji pomocy społecznej i przedstawicielami gmin. Na pytania dotyczące ośrodków wsparcia osoby biorące w nich udział zdecydowanie częściej wyrażały potrzebę zwiększenia dostępu do takich placówek. Tak rozbieżne informacje uzyskane z różnych źródeł mogą wynikać z charakteru narzędzia badawczego. Podczas gdy ankiety CAPI adresowane były bezpośrednio do respondenta, wywiady IDI oraz FGI miały charakter ogólnej oceny sytuacji seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. W tej sytuacji uczestnicy mogli chętniej wyrażać potrzebę poprawy infrastruktury, mimo że sami nie czuli konieczności korzystania z niej.

Tabela 83. Potrzeba korzystania z ośrodków wsparcia a miejsce zamieszkania respondenta

		Tak, z placówek stałego pobytu	Tak, z placówek dziennego pobytu	Nie	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	106	126	465	5
	%	15,10%	17,95%	66,24%	0,71%
Lublin		21,72%	19,57%	58,71%	0,00%
Bełżyce		6,67%	0,00%	93,33%	0,00%
Bychawa		0,00%	0,00%	92,86%	7,14%
Garbów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Głusk		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Jabłonna		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Jastków		0,00%	35,29%	64,71%	0,00%
Kamionka		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Konopnica		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Lubartów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Miasto Lubartów		0,00%	45,83%	54,17%	0,00%
Łączna		0,00%	7,41%	77,78%	14,81%
Mełgiew		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Nałęczów		0,00%	18,18%	81,82%	0,00%
Niedrzwica Duża		5,26%	94,74%	0,00%	0,00%
Niemce		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Piaski		0,00%	5,00%	95,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Strzyżewice		44,44%	55,56%	0,00%	0,00%
Miejska Świdnik		43,18%	18,18%	38,64%	0,00%
Wojciechów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Wólka		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Potrzeba korzystania z domów stałego pobytu częstsza jest wśród mężczyzn niż kobiet (20,53% wobec 11%), które z kolei w większym stopniu zgłaszają potrzebę korzystania z placówek pobytu dziennego. Co interesujące, osoby w młodszej kategorii wiekowej (tj. przed 60 rokiem życia) stosunkowo częściej chciałyby korzystać z domów stałego pobytu niż osoby starsze. Również brak potrzeby korzystania z jakichkolwiek ośrodków wsparcia jest częstszy wśród osób starszych niż młodszych, co jednak należy wiązać raczej z rodzajem (charakterem) niepełnosprawności niż prawidłowością związaną z wiekiem.

Chęć korzystania z ośrodków wsparcia zdecydowanie rośnie wraz ze stopniem niepełnosprawności respondenta. Wśród osób ze stopniem lekkim 20,13% chciałoby korzystać z placówek stałego pobytu, a 11,69% z pobytu dziennego. W przypadku osób ze stopniem umiarkowanym jest to odpowiednio 27,44% i 23,17%, a ze stopniem znacznym już 28,57% i 40,93%. Osoby bez orzeczenia w dużej większości nie czują potrzeby korzystania z ośrodków wsparcia (80,30%), a Ci o innym zdaniu częściej chcieliby korzystać z placówek pobytu dziennego (14,93%) niż stałego (4,78%).

Największą potrzebę korzystania z ośrodków wsparcia wyrażali ankietowani z niepełnosprawnością intelektualną (88,24% z czego 82,35% z placówek stałego pobytu), osoby niesłyszące lub słabosłyszące (68,42%), niewidome lub słabowidzące (57,69%) oraz z zaburzeniami psychicznymi (53,33%).

Tabela 84. Potrzebę korzystania z domów pomocy społecznej lub różnego rodzaju ośrodków wsparcia a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

Gmina		Tak, z placówek stałego pobytu	Tak, z placówek dziennego pobytu	Nie	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	11,00%	19,75%	68,50%	0,75%
	Mężczyzna	20,53%	15,56%	63,25%	0,66%
Wiek	do 60 włącznie	27,78%	7,41%	59,26%	5,56%
	61 lat i więcej	14,00%	18,97%	66,72%	0,31%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	20,13%	11,69%	68,18%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	27,44%	23,17%	46,34%	3,05%
	Tak, w stopniu znacznym	28,57%	40,82%	30,61%	0,00%
	Nie	4,78%	14,93%	80,30%	0,00%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	21,62%	18,02%	59,01%	1,35%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	23,08%	34,62%	42,31%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	36,84%	31,58%	31,58%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	82,35%	5,88%	11,76%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	3,70%	22,22%	74,07%	0,00%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	33,33%	0,00%	66,67%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	33,33%	20,00%	33,33%	13,33%
	Odpowiedź niejasna	5,26%	26,32%	68,42%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Spośród osób wyrażających potrzebę skorzystania z ośrodków wsparcia większość uznaje dostęp do nich za raczej łatwy (50,43%). Dla kolejnych 19,83% jest on bardzo łatwy, 12,07% uznaje go za raczej trudny, a bardzo trudny jest dla 2,16%. 14,22% badanych nie potrafiło w tej kwestii sformułować opinii.

Bardzo i raczej łatwy dostęp ten jest w opinii mieszkańców gmin: Nałęczów i Strzyżewice (po 100%), Miasta Lubartów (90,91%), Jastków (83,33%), Świdnik (77,78%) oraz Lublin (66,23%). Na trudny dostęp wskazali głównie mieszkańcy gminy Piaski (100%). Jednak w związku z niewielką liczbą ankietowanych odpowiadających na to pytanie w poszczególnych gminach trudno jest uznać te dane za miarodajne.

Tabela 85. Ocena dostępu do ośrodków wsparcia a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	46	117	33	28	5	3
	%	19,83%	50,43%	14,22%	12,07%	2,16%	1,29%
Lublin		16,23%	50,00%	15,58%	14,94%	1,95%	1,30%
Bełżyce		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Bychawa		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Garbów		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Jabłonna	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków	33,33%	50,00%	0,00%	16,67%	0,00%	0,00%
Kamionka	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Lubartów	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów	0,00%	90,91%	9,09%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna	0,00%	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Mełgiew	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża	21,05%	47,37%	15,79%	10,53%	0,00%	5,26%
Niemce	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Spiczyn	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice	88,89%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik	25,93%	51,85%	11,11%	7,41%	3,70%	0,00%
Wojciechów	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Badani, którzy nie posiadają orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, postrzegają dostęp do ośrodków wsparcia za łatwiejszy niż osoby z takim orzeczeniem. Za łatwy i raczej łatwy dostęp ten uznaje 86,36% badanych bez orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, 71,43% - o lekkim stopniu, 62,65% - o stopniu umiarkowanym oraz 55,88% o stopniu znacznym. Jednocześnie w tej ostatniej kategorii największy jest odsetek osób uznających ten dostęp za trudny.

Tabela 86. Ocena dostępu do ośrodków wsparcia a wiek, płeć i stopień niepełnosprawności respondenta

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	21,14%	52,85%	9,76%	11,38%	2,44%	2,44%
	Mężczyzna	18,35%	47,71%	19,27%	12,84%	1,83%	0,00%
Wiek	do 60 włącznie	47,37%	26,32%	10,53%	10,53%	5,26%	0,00%
	61 lat i więcej	17,45%	52,83%	14,15%	12,26%	1,89%	1,42%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	10,20%	61,22%	16,33%	12,24%	0,00%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	21,69%	40,96%	18,07%	15,66%	1,20%	2,41%
	Tak, w stopniu znacznym	14,71%	41,18%	20,59%	17,65%	5,88%	0,00%
	Nie	27,27%	59,09%	4,55%	4,55%	3,03%	1,52%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Podobnie jak w przypadku DPS oraz innych ośrodków wsparcia, tak i w temacie usług opiekuńczych ankietowani mieszkańcy LOM w zdecydowanej większości (82,19%) wyrazi brak zainteresowania taką ofertą, z czego w 7 gminach stwierdziło tak 100% respondentów. Wśród osób uważających inaczej 56,80% uznaje dostęp do usług opiekuńczych za bardzo łatwy lub raczej łatwy a 23,20% za bardzo trudny lub raczej trudny.

Tabela 87. Potrzeba korzystania z usług opiekuńczych w domu a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Nie, nie mam potrzeby korzystania	Tak, dostęp jest bardzo łatwy	Tak, dostęp jest raczej łatwy	Tak, dostęp nie jest ani łatwy, ani trudny	Tak, dostęp jest raczej trudny	Tak, dostęp jest bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	577	44	27	13	17	12	12
	%	82,19%	6,27%	3,85%	1,85%	2,42%	1,71%	1,71%
Lublin		80,70%	6,43%	4,56%	2,14%	2,68%	1,61%	1,88%
Bełżyce		73,33%	6,67%	6,67%	13,33%	0,00%	0,00%	0,00%
Bychawa		78,57%	7,14%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	7,14%
Garbów		90,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		88,89%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	11,11%	0,00%
Jastków		88,24%	0,00%	5,88%	0,00%	5,88%	0,00%	0,00%
Kamionka		71,43%	0,00%	28,57%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		93,75%	0,00%	0,00%	0,00%	6,25%	0,00%	0,00%
Lubartów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		85,19%	0,00%	0,00%	3,70%	7,41%	3,70%	0,00%
Mełgiew		91,67%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		68,42%	0,00%	5,26%	5,26%	5,26%	15,79%	0,00%
Niemce		73,91%	13,04%	13,04%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		44,44%	44,44%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	11,11%
Świdnik		68,18%	20,45%	2,27%	2,27%	0,00%	0,00%	6,82%
Wojciechów		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka		78,57%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	7,14%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Czy osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do podstawowej opieki medycznej?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych byli zgodni co do tego, że osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do podstawowej opieki medycznej. Przekonanie takie wyrażane było zarówno przez przedstawicieli instytucji położonych na terenie miast, jak i na obszarach wiejskich.

Sądzę, że jest łatwy. [IDI Spiczyn]

Do podstawowej mają. [IDI Nałęczów]

Tak, nawet wizyty to są, wie Pan, tu nie ma problemu. [IDI Niemce]

Wydaje mi się, że łatwy dostęp jest do opieki podstawowej medycznej (...) Budynki te posiadają podjazdy, jeden posiada windę. [IDI Bełżyce]

Jakie placówki zapewniają tym osobom podstawową opiekę medyczną?

Podstawowa opieka medyczna jest zapewniana mieszkańcom gmin zarówno przez placówki publiczne, jak i niepubliczne. Przedstawiciele instytucji publicznych nie sygnalizowali żadnych problemów

wynikających z nadmiernego dystansu, jaki mieszkańcy musieliby pokonywać w celu uzyskania podstawowych świadczeń medycznych.

Współpracujemy z niepublicznym zakładem opieki zdrowotnej, który ma miejsce w Kijanach. [IDI Spiczyn]

Na terenie miasta działa samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej oraz druga placówka na terenie jednej ze wsi. [IDI Nałęczów]

Mamy tylko jedną placówkę podstawowej opieki leczniczej, to jest ta Łucka i tutaj Lisów na pograniczu. Natomiast wszystkie pozostałe mieszczą się tutaj w Lubartowie. [IDI gmina Lubartów]

Na naszym terenie funkcjonują zarówno placówki publiczne, jak i niepubliczne (...) Nie ma problemu z dojazdem do tych placówek. Są to ośrodki albo w centrum miasta, albo przy głównych trasach. [IDI Bełżyce]

Mamy na terenie dwie placówki. Jedna jest niepubliczna, druga jest publiczna SPZOZ... organem założycielskim jest gmina. Także myślę, że z dostępnością osób starszych czy niepełnosprawnych do tych placówek nie ma tu problemu. [IDI Garbów]

W jaki sposób zapewnia się takim osobom pomoc w przemieszczaniu się z miejsca zamieszkania do tych placówek?

Wśród rozmówców pojawiały się głosy, że z przemieszczaniem się osób starszych i z niepełnosprawnościami do placówek, gdzie jest im zapewniana podstawowa opieka medyczna, nie wiążą się żadne poważniejsze trudności, ponieważ obiekty te położone są w miejscach dobrze skomunikowanych z pozostałymi obszarami gmin czy miast LOM. Jeśli jednak jacyś mieszkańcy mieliby napotkać na trudności związane z dotarciem do placówki zapewniającej opiekę zdrowotną, to wówczas możliwe jest zapewnienie wsparcia w postaci udostępnienia środka transportu będącego w dyspozycji władz samorządowych. Jedynie w nielicznych wypowiedziach rozmówcy przyznają, że osoby chcące uzyskać dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej są w głównej mierze skazane wyłącznie na transport własny.

Nie ma problemu tutaj z dojazdem jakimkolwiek komunikacją, bo to są ośrodki przy głównych trasach, że tak powiem, położone. [IDI Jastków]

Jest ta komunikacja cały czas. Także myślę, że tu jest dostępność. Przez całą gminę przecież, czy do Mętowa, to chyba nie ma większych tutaj problemów, bo to przy głównej trasie jest ośrodek zdrowia [IDI Głusk]

Jeżeli taka konieczność jest i by było tu zgłoszone to myślę, że pani wójt by wyraziła zgodę na to [transport gminny]. [IDI Spiczyn]

Czy, jak i kto osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewnia możliwość przemieszczania się do placówek położonych na terenie miasta Lublin?

Na podstawie wypowiedzi objętych badaniem przedstawicieli instytucji publicznych można stwierdzić, że dostęp do placówek medycznych zapewniany jest na kilka sposobów. Pierwszym z nich jest zapewnienie usługi transportu publicznego. W pewnych przestrzeniach LOM możliwość tę uznaje się za wystarczającą, lecz część rozmówców podkreśla, że na pewnych terenach z racji słabszego skomunikowania należy poszukiwać innych możliwości. Jedną z nich, jak już zostało to zasygnalizowane powyżej, jest dowożenie osób środkami transportu, które znajdują się w dyspozycji władz samorządowych. Jeszcze inną możliwością zapewniania dostępu do opieki zdrowotnej są wizyty lekarzy i innych pracowników służby zdrowia w domach osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Tu jest zdecydowanie łatwiej, bo jesteśmy dobrze skomunikowani z Lublinem, nawet poprzez sieć właśnie tych autobusów miejskich, ale mieszkańcy z odległych miejscowości, korzystają głównie z własnego transportu. [IDI Jastków]

To już ośrodek pomocy musiałby sprawdzić, decydować i zapewniać środki, bo to wszystko w zależności od możliwości też finansowych, celów i zadań, które mają w programach postawione. [IDI Mełgiew]

Tak, dowozimy. Zasada jest taka: mieszkańcy objęci są opieką medyczną tak jak w środowisku, czyli mają lekarza rodzinnego, lekarz rodzinny przychodzi, w większości przypadków to jest... można powiedzieć 90% mieszkańców należy do jednej przychodni, pozostali do innych, wybranych przez siebie (...) Natomiast 90% ze względu na swój stan zdrowia, akurat lekarze przychodzą tutaj dwa razy w tygodniu. I oni dają skierowanie. Dają skierowania do szpitala, do lekarzy specjalistów. I kierownicy zespołów opiekuńczo-pielęgniacyjnych dzwonią do przychodni, rejestrują do specjalistów, to są różni specjaliści. [IDI Lublin]

Jeśli czują się na siłach to mogą dojechać busem, ale też dojeżdżają z rodzinami. Na pewno powiem tak, chciałoby się pewnej poprawy tutaj dostępności do tych usług medycznych, bo w różnych częściach gminy, różna liczba osób jest zapisana do lekarza rodzinnego. [IDI Wojciechów]

My jako jednostka pomagamy, ale my pomagamy swoim osobom korzystającym z pomocy społecznej. Też nie możemy pomagać wszystkim, bo jest to jednak wydatek finansowy, jest to rozliczenie tego kursu. Więc w ramach jakiegoś programu socjalnego czy jakiegoś kontraktu z osobą, która nam zgłasza różne problemy, to my możemy takie czasem rzeczy robić, ale no nie wszystkie i nie dla wszystkich. [IDI Bychawa]

Czy w mieście/gminie osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do specjalistycznej opieki medycznej (w tym: usług terapeutycznych poza domem)?

O ile kwestia dostępności podstawowej opieki zdrowotnej zdaniem uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych nie stanowiła problemu, to w przypadku opieki specjalistycznej rozmówcy sygnalizowali problem zbyt małej liczby specjalistów, co przekłada się na konieczność długiego oczekiwania w kolejkach.

Nie wszędzie są lekarze specjaliści. [IDI Jastków]

No raczej chyba nie jest łatwy. Tak ogólnie rzecz biorąc to raczej nie jest łatwy, bo nawet jak człowiek chce gdzieś tam sobie pójść to nie dość, że się czeka w kolejkach to, to różnie to bywa. [IDI Mełgiew]

No, są problemy, wiadomo, że są, bo na niektórych się po prostu czeka długo. No, ale też są oczywiście mieszkańcy dowożeni, rejestrowani są i czekamy. Jeżeli któryś na przykład wyraża życzenie, albo rodzina wyraża takie życzenie i tam dysponują swoimi środkami, też jest możliwość jakiejś prywatnej wizyty. [IDI Świdnik]

Tak. Są specjaliści, ale większość to do Lublina też, prawda, jeżdżą (...) Fizjoterapeuci i korzystają, kardiolog, ginekolog, [dłuższa pauza] neurolog, to już chyba nie ma. Ale mówię, ta podstawowa, tutaj kardiolog, ginekolog, tak sięgam pamięcią jeszcze. [IDI Niemce]

Widoczne jest zróżnicowanie w dostępności do specjalistycznej opieki medycznej między gminami miejskimi i miejsko-wiejskimi, a gminami wiejskimi. W tych pierwszych często ulokowane są duże przychodnie lub szpitale. Takiej oferty nie posiadają gminy wiejskie, co zmusza ich mieszkańców do dalszych wyjazdów.

Mamy specjalistyczne tutaj przychodnie. Mamy dużą przy szpitalu, gdzie wszyscy specjaliści przyjmują. Ten dostęp, dostęp jeżeli chodzi o przemieszczanie się, ponieważ nasze miasto nie jest jakimś tam dużym miastem, więc te przychodnie są w różnych miejscach, w różnych dzielnicach miasta, ale ten dostęp, dojście do tych przychodni [jest]. [IDI Łęczna]

Natomiast gorzej jest jeżeli chodzi o dostęp do specjalistycznej... No tu się kłania to o czym mówiliśmy wcześniej czyli wykluczenie komunikacyjne no i sam system ochrony zdrowia. Więc na terenie u nas oczywiście nie mamy specjalistów. Musimy jeździć do Lubartowa albo do Lublina i to jest kwestia dowiezienia, transportu, organizacji tego wszystkiego. [IDI Kamionka]

Gdzie znajdują się placówki zapewniające im specjalistyczną opiekę?

Placówki zapewniające opiekę specjalistyczną położone są przede wszystkim na terenie Lublina oraz miast powiatowych. O dostępności tych miejsc przesądza zatem łatwość i wygoda, z jaką można się poruszać pomiędzy daną miejscowością a Lublinem lub najbliższym miastem powiatowym.

Obecność czy sąsiedztwo nasze z Lublinem, czasami nam utrudnia życie, ale w wielu kwestiach pomaga, więc tutaj ta dostępność do specjalistów w Lublinie jest szeroka i większość mieszkańców korzysta właśnie z tych świadczeń tam. [IDI Jastków]

Nie mamy połączenia z Dobrzycami, gdzie mamy powiatowy szpital, do którego my należymy, jako nasza gmina. [IDI Niedzwica Duża]

Dostępność specjalistyczna to Bełżyce no i Lublin albo Nałęczów ewentualnie. [IDI Wojciechów]

W jaki sposób zapewnia się osobom starszym i z niepełnosprawnościami pomoc w przemieszczaniu się z miejsca zamieszkania do placówek specjalistycznych?

Przemieszczanie się do placówek zapewniających opiekę specjalistyczną możliwe jest dzięki transportowi publicznemu lub prywatnym środkom transportu. Przedstawiciele jednostek samorządowych oraz instytucji pomocy społecznej nie wskazywali by instytucje te zapewniały indywidualny dowóz osób starszych i z niepełnosprawnościami do lubelskich placówek opieki zdrowotnej.

No tak myślę, że tutaj chyba nie ma większego. No wiadomo, to też zależy od niepełnosprawności, w jakim stanie są te osoby. Jeżeli nie mogą liczyć na wsparcie ze strony na przykład rodziny, ale dużo osób chyba, wydaje mi się, że tu korzysta z tej komunikacji takiej miejskiej. [IDI Głusk]

No tak, no komunikacja publiczna bądź też transport indywidualny. [IDI Głusk]

W tej chwili jest uruchomiona linia ta MPK, dzięki porozumieniu z gminą Wólka, więc to też jakby dodatkowo stwarza możliwości transportu autobusami MPK. [IDI Spiczyn]

Natomiast już naprawdę takich lekarzy specjalistów, no to jest Lublin. Muszą dojechać do Lublina. [i tutaj komunikacja jest]. [IDI Jabłonna]

No, autobusy z Lublina jeżdżą, kursują. [IDI Niemce]

Gmina nie zapewnia pomocy w przemieszczaniu się osób do tych placówek. Najczęściej robi to rodzina. Na terenie miasta funkcjonuje również taki transport zbiorowy z oddalonego osiedla do centrum miasta i osoby starsze z tego środka transportu po terenie miasta jak najbardziej korzystają. [IDI Bełżyce]

Czy w mieście/gminie osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do domów pomocy społecznej i ośrodków wsparcia?

Przedstawiciele instytucji publicznych wyrażali zróżnicowane opinie dotyczące dostępności miejsc w domach pomocy społecznej na terenie swoich jednostek samorządowych. Wedle tych deklaracji lubelskie placówki nie posiadają wolnych miejsc, natomiast na terenie innych powiatów dostęp do takich usług nie powinien stanowić większego problemu.

Tak, jeżeli spełniają wymagane warunki. Obecnie nie ma listy osób oczekujących. [IDI Nałęczów]

Na terenie miasta nie mamy Lubartów nie mamy domu pomocy. [IDI Miasto Lubartów]

Domów pomocy nie ma i tak jak powiedziałam, czeka się dość długo na miejsce, czasami nawet pół roku, więc trudno tu mówić o łatwym dostępie. [IDI Jastków]

Uważam, że bardzo łatwy. Bardzo łatwy. Na terenie miasta również jest trochę tych domów. Chociaż wie Pani, to jest tak już slogan, społeczeństwo się starzeje i takich domów jest potrzeba dużo. Może nawet jeszcze więcej jest potrzeba zakładów opiekuńczo-leczniczych. Tam powinny trafiać osoby

w stanie takim cięższym zdrowia, gdzie wymagają jakiejś tam specjalistycznej pomocy medycznej. [IDI Lublin]

Jest z tym problem i nie ma z tym problemu. To taka może trochę wykluczająca się odpowiedź, ale jest z tym problem na terenie gminy i powiatu, nie ma z tym problemu w sensie szerszym. Czyli jeżeli jest taka potrzeba umieszczenia takiej osoby w domu pomocy społecznej to oczywiście taka osoba w domu pomocy społecznej zostanie umieszczona. [IDI Wojciechów]

Gdzie znajdują się domy pomocy społecznej i ośrodki wsparcia?

Rozwiązaniem zasygnalizowanego powyżej problemu jest kierowanie osób zgłaszających się w Lublinie do placówek położonych na terenie innych powiatów. Liczba miejsc zapewniana przez siedem lubelskich domów pomocy społecznej jest niewystarczająca.

Na terenie miasta mamy siedem domów pomocy społecznej. I są to domy pomocy społecznej dla osób somatycznie chorych, przewlekle chorych i w podeszłym wieku. Jeden z tych domów to jest dla osób niepełnosprawnych fizycznie. No cóż, no na pewno nie jest tak, że stoją tam, czekają miejsca wolne. Miejsca są zajęte. Aczkolwiek staramy się, żeby mieszkani nie musiał czekać za długo. Zawsze oferujemy miejsce poza Lublinem. Bo tutaj też są ościenne jakieś tam ośrodki, które zapraszają do swoich domów. Jeżeli ktoś po prostu jest zainteresowany albo jest taka konieczność to korzystają z takiej oferty. Jeżeli chodzi o ośrodki wsparcia to jeszcze raz wspomnę o ośrodku w zespole ośrodka wsparcia, który ma bardzo rozbudowaną sieć klubów seniora. Usługi obiadowe. Usługi terapeutyczne. Wspomagające. Także bardzo szeroka jest ta oferta, jeżeli chodzi o zespół ośrodków wsparcia. Warto się z nią zapoznać. Nawet na stronie internetowej. [IDI Lublin]

Część jednostek samorządowych LOM nie dysponuje żadną placówką, która zapewniałaby opiekę wszystkim kategoriom osób jej wymagających – czy obejmowałaby swoim zakresem pełne spektrum usług opiekuńczych, na jakie diagnozowane jest zapotrzebowanie. Obecność niepublicznych placówek nie rozwiązuje problemu niedostatku miejsc z uwagi na fakt, że ich usługi są zbyt drogie dla większej części mieszkańców okolicznych terenów.

Stątego nie ma (...) DPS jest jakimś takim ośrodkiem stałego pobytu osób niepełnosprawnych. [IDI Świdnik]

Znaczą, nie ma podpisanej umowy, wtedy gminny ośrodek szuka takiej pomocy. Mamy jeden niepubliczny dom pomocy, no ale wiadomo, że koszt utrzymania jest dość wysoki. Bardzo wysoki jak na możliwości przeciętnego mieszkańca. [IDI Jastków]

Tutaj w okolicy nie ma... na przykład powiat lubelski nie ma takiego domu pomocy społecznej dla osób starszych, w podeszłym wieku itd. Jako takiego DPS-u na potrzeby powiatu... dla takiej normalnej, w cudzysłowie mówię normalnej, osoby... bo dom pomocy społecznej w Matczynie to jest specjalistyczny dom, dla osób upośledzonych psychicznie... chorych itd. A takiego domu pomocy społecznej dla osób starszych, w podeszłym wieku w powiecie u nas nie ma po prostu, więc tych domów trzeba szukać po całym województwie i ta odległość jest problemem. [IDI Wojciechów]

Czy liczbę miejsc w ramach którego rodzaju ośrodków należałoby zwiększyć?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych zarówno odnosząc się do kwestii ogólnych, jak i formułując szczegółowe postulaty, zwracali uwagę, że sukcesywnie będzie rosła skala wyzwań związanych z zapewnianiem opieki osobom starszym niezdolnym do samodzielnego życia.

Sądzę, że tak. Jestem przekonany, ale to dla osób somatycznie chorych i z niepełnosprawnością, czyli starszych. Ze względu na to, że tak naprawdę społeczeństwo się starzeje i ten proces będzie postępował. Czyli zapotrzebowanie na tego typu placówki będzie się zwiększało. [IDI Spiczyn]

Tak, marzy mi się DPS na terenie gminy Kamionka (...) Myślę, że jest konieczność no nie oszukujmy się. Dużo osób pewnie chciałoby skorzystać z tej formy, godnej formy, i móc tam funkcjonować. [IDI Kamionka]

Podobne zdanie wyrażali uczestnicy zogniskowanych wywiadów pogłębionych. Można z nich wysnuć wnioski, że rozbudowa sieci ośrodków wsparcia całodobowego oraz dziennego powinna być jednym z głównych zadań realizowanych w ramach Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

Bardzo duże [zapotrzebowanie]. Nie ma miejsc. Żeby gdzieś się dostać do jakiegoś domu opieki to trzeba czekać latami, składając wniosek (...) Buduje się tutaj przy szpitalu teraz, dla tych osób niepełnosprawnych takich już leżących. Ale tutaj w okolicy to jest masakra. To jest tam jeden w Puchaczowie na parę osób. Nie wiadomo gdzie szukać. Tutaj jest naprawdę duży problem. Nawet żeby był dzienny taki to też chyba tylko tutaj w Jaszczowie mamy w pobliżu. To jest kropla w morzu na nasz teren. Społeczeństwo się starzeje, ale i dzieci niepełnosprawnych jest coraz więcej. [FGI Łęczna]

Myślę, żeienne ośrodki wsparcia mogłyby odegrać jakąś rolę, jakby to wdrożyć rzeczywiście i ludzi przyzwyczać. Odciążyłyby może trochę innych członków rodziny i te osoby też znalazłyby się wśród swoich równie niepełnosprawnych lub równie starszych. Gdyby stać było gminę to myślę, że taki dzienny ośrodek wsparcia miałby rację bytu. Tym bardziej, że no niestety starzejemy się. Taki dzienny ośrodek wsparcia byłby tu potrzebny. [FGI Wojciechów]

Tutaj u nas na naszym terenie powinien powstać jakiś ośrodek całodobowy. Ja już mam 75 lat, córka 25 lat, ona sobie sama w życiu nie da rady [z powodu niepełnosprawności] (...) Ja też rozmawiałem z taką Panią jedną, która po prostu daje cały plac, byle tylko ktoś podjął się to organizować. Trzeba wybudować jakiś dom parterowy czy jednopiętrowy, żeby to była obsługa całodobowa dla tych dzieci niepełnosprawnych. U nas na terenie Bychawy jest bardzo dużo osób niepełnosprawnych, którzy nie dają sobie rady, a rodzice są w podeszłym wieku. I to jest ta potrzeba. O wszystkim można zapomnieć, ale gmina powinna wejść w ten temat. [FGI Bychawa]

Jeżeli chodzi o potrzeby dla gminy Bełżyce, to jest dużo osób takich, które są kierowane do domu pomocy i to w zależności od schorzenia. Bo są domy pomocy społecznej stricte dla osób psychicznie chorych, z zaburzeniami jakimiś... U nas występuje ten problem właśnie, że przydałby się dla tej gminy Bełżyce oddzielny dom pomocy dla naszych mieszkańców. Byłoby bardzo wskazane. Dysponujemy budynkiem szkoły od miesiąca niefunkcjonującej. Budynek jest oczywiście do remontu, wymaga odpowiedniego dostosowania i silnie poszukujemy pomysłu (...) Przydałoby się kogoś zostawić tak na ten okres gdy ktoś jest w pracy. Dla takich właśnie osób z przewlekłymi chorobami to byłoby zapotrzebowanie oczywiście. Jest dużo osób starszych, schorowanych, gdzie rodzina musi iść do pracy i nie ma się kto tym człowiekiem zająć. A jeszcze jest na tyle sprawny, że mógłby czy porozmawiać, czy zajęcia terapii zorganizować. I te dzienne domy też byłyby potrzebne. Ten człowiek też czułby się lepiej bo byłby z kimś, a nie taki samotny zamknięty w tym pokoiku. I rodzina byłaby spokojna. Za opłatą to by było może, ale by było tak spokojnie, że ten człowiek byłby oddany pod opiekę. [FGI Bełżyce]

W tej chwili jest bardzo ciężko dostać się. W niektórych gminach są takie placówki dla seniorów pobytu dziennego i to jest dobra rzecz. Nawet mają busiki gdzie tych ludzi można dowieźć. I piękne są sale, że można sobie tam realizować swoje zajęcia, co kogo interesuje. Jest posiłek. No i tak jak sobie senior posiedzi cały dzień to naprawdę trochę odżyje, pomiędzy ludźmi. U nas nic nie ma takiego. To by było bardzo wskazane. Poza tym byłoby to dużo tańsze niż pobyt w jakimś domu opieki społecznej. Ale do domu opieki też nie jest tak się łatwo dostać. [FGI Garbów]

Mając na uwadze różne potrzeby wynikające z różnych rodzajów i stopni niepełnosprawności - czy wymagających opieki mieszkańców miasta/gminy można skierować do placówek opiekuńczych uwzględniających potrzeby wynikające z każdego rodzaju niepełnosprawności?

Przedstawiciele lubelskich domów pomocy społecznej wyrazili nieco odmienne zdania w kwestii szerokości spektrum opieki, jaką zapewniają lokalne placówki. Jedna z wypowiedzi wskazywała, że są przypadki, że osoba wymagająca specyficznej opieki z konieczności trafia do placówki nie w pełni

przygotowanej do zapewniania takiej opieki. Inny uczestnik wywiadu był natomiast zdania, że lubelskie placówki łącznie zapewniają niemal pełny zakres opieki, mając na uwadze potrzeby osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Dobre pytanie. Nieraz mamy takie osoby, które no nie powinny trafić do naszego Domu, powinny być gdzieś indziej, dostać skierowanie, decyzję. [IDI Lublin]

Myślę, że blisko pełnego wachlarza. Bo oczywiście potrzeby są rozmaite. Czasem bardzo indywidualne. Natomiast miasto Lublin, my mamy ten komfort, że mamy prawie każdy rodzaj usług. Osobną rzeczą jest czas oczekiwania, bo czasem trzeba poczekać. Czasem, no wie pan, ktoś chce na przykład nie do tego domu tylko do innego. [IDI Lublin]

O ile dla osób somatycznie chorych i osób starszych te miejsca częściej się pojawiają, częściej są wolne, to dla osób z zaburzeniami psychicznymi trudniej jest znaleźć takie miejsce. Problem jest też w tym, że wiele DPS-ów, które teraz powstaje i oferuje miejsca są DPS-ami prywatnymi, do których my kierować nie możemy. Bo zgodnie z ustawą najpierw musimy znaleźć placówkę taką w zasięgu, najpierw naszego miasta czy województwa, a dopiero później jeżeli jest długi czas oczekiwania, nie możemy znaleźć tego miejsca, to dopiero możemy taką osobę skierować do domu prywatnego. Też budzi to wątpliwości, bo chodzi przede wszystkim o odpłatność. [IDI Bychawa]

Czy i jak na terenie miasta/gminy zapewnia się możliwość przemieszczania się osób z miejsca zamieszkania do DPS lub ośrodków wsparcia (w tym również lubelskich)?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych potwierdzili, że instytucje podlegające pod jednostki samorządowe LOM zapewniają indywidualny transport osób kierowanych do domów pomocy społecznej.

Jest dowóz, transport gmin, akurat je tam Bychawa chyba dowozi. No, ta placówka jest też gminna. To są takie... nie umiem powiedzieć jaka liczba mieszkańców gminy jest w domach pomocy. To już w ośrodku pomocy. [IDI Strzyżewice]

Nasz Dom zapewnia transport, także mieszkańcy naszym transportem jeżdżą po przychodniach, na konsultacje specjalistyczne, a także mieszkańcy mają możliwość jeżdżenia na różne spotkania okolicznościowe, do innych zaprzyjaźnionych domów, na jakieś Andrzejkę, na jakieś bale. A także poza teren Domu, też mamy zaprzyjaźnione domy, gdzie w ramach takich wewnętrznych imprez mają możliwość uczestniczenia w takich rozrywkach. [IDI Lublin]

Jest taka możliwość, jeżeli jest już nawet osoba skierowana, wydana jest decyzja i pozytywna jest decyzja kierująca przez powiatowe centrum pomocy rodzinie i jest taka możliwość, żeby zamówić taki transport, nawet wyspecjalizowany. (...) Do miejsca wskazanego w decyzji. [IDI Spiczyn]

Są dowożone dzieci do Lubartowa do środowiskowego domu samopomocy społecznej. Tutaj gmina zapewnia transport, więc jak najbardziej. Senior ma też prawo, ale żaden senior się nie zgodził z niepełnosprawnością, nie chce... być może nie jest też do końca przekonany, nie zmusimy. [IDI Kamionka]

Jakie usługi opiekuńcze zapewnia placówka? Dla jakich kategorii osób? W jakiej formie? Osoby z jakiego obszaru trafiają do niej?

Domy pomocy społecznej zapewniają szeroki wachlarz usług świadczonych na rzecz osób, którym zapewniają opiekę. W zależności od stanu zdrowia osoby czy jej specyficznych wymagań może to być wsparcie w zaspakajaniu codziennych podstawowych potrzeb, lecz jeśli istnieją ku temu przesłanki placówka może też zapewniać specjalistyczne usługi rehabilitacyjne czy terapeutyczne.

Opiekuńcze to są początkowo, począwszy od higienicznych. Czyli zapewnienie właśnie higieny osobistej, ubrania, żywienia, zamieszkania. Komfortu, pobytu, spędzenia wolnego czasu, zaopiekowania się, jeśli chodzi o potrzeby edukacyjne, potrzeby kulturalne. To wszystko w granicach opiekuńczych. Często jest to również pomoc przy komunikacji, problem z chodzeniem, czy korzystania z jakichś tam

przyrządów, to też. Rehabilitacja. (...) My mamy tutaj z całej Polski (...) jakaś można powiedzieć, połowa, to jest z dużego województwa lubelskiego, czyli obecnego, można tak ująć. Bo tam kiedyś było jeszcze i Zamoyski, a teraz jest tak. Natomiast druga część, to są z całej Polski. [IDI Strzyżewice]

Medyczne, pielęgnacyjne. [IDI Lublin]

Tu mamy osoby starsze i przewlekle somatycznie chore. Większość pań. Same panie. To są osoby o bardzo zaawansowanej niesamodzielności. W wielu przypadkach w stanach demencyjnych o różnym natężeniu. No tak głębokich również. Kiedy to jest całkowita niesamodzielność, tak. W związku z tym dom pomocy społecznej zapewnia usługi bytowe, czyli miejsce do zamieszkania. Wyżywienie. Pranie. Jeżeli jest taka potrzeba to również artykuły drobne codziennego użytku. Usługi medyczne, czyli pielęgniarstwo, lekarz, lekarz specjalista, psychiatra, psycholog. Terapię zajęciową. Terapię ruchową. Usługi, nazwijmy tak, religijne, tak. Bo w tym wieku dla wielu osób to jest niezwykle ważna rzecz. Usługi rekreacyjne, kulturalne. Oczywiście w zależności od możliwości osób. Chęci uczestnictwa. Włącznie z wyjazdami poza dom na imprezy, przeglądy. [IDI Lublin]

Codzienna pielęgnacja, zakupy, sprzątanie (...) Zapewnienie kontaktów z otoczeniem, niekiedy wizyty u lekarza. (...) Właściwie wszystko, co jest potrzebne takiej osobie. [IDI Natęczów]

Czy osoby starsze i z niepełnosprawnościami, którym należałoby zapewnić usługi świadczone w środowisku lub w miejscu zamieszkania, mogą liczyć na takie wsparcie?

Przedstawiciele instytucji publicznych zgodnie potwierdzili, że osoby starsze i z niepełnosprawnościami, którym wymagają zapewnienia usług świadczonych w środowisku lub w miejscu zamieszkania, mogą liczyć na takie wsparcie.

Chyba wszystkie podstawowe te zakłady opieki zdrowotnej świadczą takie usługi. To chyba nawet wynika gdzieś tam z umów i z kontraktów, że świadczą takie usługi. Jeśli jest taka sytuacja to z wizytą lekarską i pielęgniarzką nie ma problemu [IDI Świdnik]

Wizyty domowe są, tak. [IDI Głusk]

Są, są te wizyty pielęgniarzki, wizyty lekarza rodzinnego, tak? Na pewno. [IDI Głusk]

Oczywiście. Jak najbardziej tak. [IDI Głusk]

Czasami te usługi opiekuńcze faktycznie to jest na takiej zasadzie, żeby przyjść podać leki... bo to jest bardzo istotne w danym przypadku, żeby osoba wzięła leki... przygotować jakiś tam posiłek. Ewentualnie sprawdzić jej stan taki codzienny. [IDI Garbów]

Jeżeli osoba jest tak choć troszkę sprawna i może pozostać w domu, to tutaj przyznajemy usługi opiekuńcze - 5 dni w tygodniu, w dni robocze, opiekunka na kilka rodzin, ile dyrektor tutaj przyzna decyzją. Przychodzi i wspomaga w takich usługowych, pomoc w ubraniu się, pielęgnacyjne, załatwienie spraw urzędowych, czy załatwienie spraw z lekarzem, wizyt, wykupienie leków. [IDI Łęczna]

Jaka jest droga uzyskiwania takiego wsparcia świadczonego w środowisku?

Poza samym faktem zapewniania wsparcia świadczonego w środowisku uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych wskazywali też, że instytucje dążą do stosowania szybkiej, uproszczonej drogi przyznawania tej formy wsparcia.

No telefon. Wykonanie telefonu do recepcji. [IDI Spiczyn]

To jest postępowanie administracyjne, czyli 30 dni. Nawet jeżeli tak jak już wcześniej wspominałem, akurat nasz gminny ośrodek pomocy społecznej, jeżeli ocenia sytuację bardzo pilną, nie stosujemy się do przepisów KPA, można przyspieszyć postępowanie. [IDI Spiczyn]

Z tego co wiem ośrodek pomocy społecznej po otrzymaniu zgłoszenia na realizacji usług opiekuńczych wydaje decyzję administracyjną przyznając taką usługę, a następnie odbywa się realizacja usługi i nadzór jest również instytucji opieki. Z ośrodka pomocy społecznej można również ubiegać się

o przyznanie opieki środowiskowej. Również na wiosek, wszystko odbywa się na wniosek. [IDI Bełżyce]

3.7. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek edukacyjnych

Potrzeba korzystania z oferty szkół i innych placówek edukacyjnych jest sygnalizowana przez niespełną 1/3 badanych. 71,37% z nich uznaje, że nie ma takiej potrzeby. Spośród osób chętnych do aktywności edukacyjnej najwięcej jest takich, które chcą korzystać z oferty Uniwersytetu Trzeciego Wieku (15,53%). Są to przede wszystkim osoby z Lublina (26,81% badanych mieszkańców tego miasta), a także Piask (15%), Strzyżewic (11,11%) i Garbowa (10%). Nieco mniej popularne są kursy lub szkolenia zapewniające rozwój prostych umiejętności (8,97%) oraz specjalistyczne kursy lub szkolenia (5,70%).

Potrzeby edukacyjne w mniejszym stopniu odczuwają mężczyźni niż kobiety (76,16% mężczyzn nie chce korzystać z placówek edukacyjnych, u kobiet jest to 67,75%). Im wyższy stopień niepełnosprawności, tym mniej chętni są badani do korzystania z oferty edukacyjnej, choć różnice są niewielkie: osoby z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności w 79,22% przypadków nie chcą uczestniczyć w aktywności edukacyjnej, w przypadku osób z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności jest to 79,88%, a znacznym – 85,71%, podczas gdy wśród osób, które nie posiadają takiego orzeczenia, odsetek ten wynosi 61,49%. Taka sytuacja wynikać może z trudności jakie osoby z niepełnosprawnościami odczuwają.

Tabela 88. Zapotrzebowanie na ofertę edukacyjną a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Nie mam potrzeby korzystania [wyklucza pozostałe odpowiedzi]	Ze studiów licencjackich, magisterskich lub doktoranckich	Z oferty studiów podyplomowych	Z kształcenia w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku	Z kształcenia pomaturalnego	Z kształcenia pozwalającego na zdanie egzaminu maturalnego	Ze specjalistycznych kursów lub szkoleń	Z kursów lub szkoleń zapewniających rozwój prostych umiejętności	Odmowa odpowiedzi	Odpowiedź niejasna (Klub Seniora)
Ogółem	Liczebność	501	4	4	109	1	2	40	63	1	11
	%	71,37%	0,57%	0,57%	15,53%	0,14%	0,28%	5,70%	8,97%	0,14%	1,57%
Lublin		67,02%	0,27%	0,54%	26,81%	0,00%	0,27%	4,56%	5,90%	0,00%	0,80%
Bełżyce		93,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	6,67%
Bychawa		92,86%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	7,14%	7,14%	0,00%	0,00%
Garbów		90,00%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		50,00%	8,33%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	8,33%	41,67%	0,00%	0,00%
Jabłonna		88,89%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		52,94%	0,00%	0,00%	5,88%	0,00%	0,00%	23,53%	23,53%	0,00%	5,88%
Kamionka		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		81,25%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	6,25%	18,75%	0,00%	0,00%
Lubartów		92,31%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	7,69%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		95,83%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	4,17%	0,00%	0,00%
Łęczna		70,37%	0,00%	0,00%	0,00%	3,70%	3,70%	7,41%	11,11%	3,70%	7,41%
Mełgiew		83,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	8,33%	8,33%	0,00%	0,00%
Nałęczów		36,36%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	27,27%	18,18%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		78,95%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	21,05%
Niemce		91,30%	0,00%	0,00%	4,35%	0,00%	0,00%	4,35%	4,35%	0,00%	0,00%
Piaski		45,00%	5,00%	5,00%	15,00%	0,00%	0,00%	10,00%	25,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		33,33%	11,11%	0,00%	11,11%	0,00%	0,00%	11,11%	44,44%	0,00%	0,00%
Świdnik		81,82%	0,00%	0,00%	4,55%	0,00%	0,00%	0,00%	13,64%	0,00%	0,00%
Wojciechów		85,71%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%
Wólka		57,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	35,71%	21,43%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Tabela 89. Korzystanie z oferty edukacyjnej a płeć, wiek i stopień niepełnosprawności respondenta

		Nie mam potrzeby korzystania	Ze studiów licencjackich, magisterskich lub doktoranckich	Z oferty studiów podyplomowych	Z kształcenia w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku	Z kształcenia pomaturalnego	Z kształcenia pozwalającego na zdanie egzaminu maturalnego	Ze specjalistycznych kursów lub szkoleń	Z kursów lub szkoleń zapewniających rozwój prostych umiejętności	Odmowa odpowiedzi	Odpowiedź niejasna (Klub Seniora)
Płeć	Kobieta	67,75%	0,75%	0,50%	16,00%	0,25%	0,25%	7,75%	10,25%	0,00%	2,50%
	Mężczyzna	76,16%	0,33%	0,66%	14,90%	0,00%	0,33%	2,98%	7,28%	0,33%	0,33%
Wiek	do 60 włącznie	74,07%	3,70%	3,70%	0,00%	1,85%	1,85%	5,56%	11,11%	0,00%	5,56%
	61 lat i więcej	70,92%	0,31%	0,31%	16,95%	0,00%	0,16%	5,75%	8,86%	0,16%	1,24%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	79,22%	2,60%	1,30%	9,09%	0,00%	0,65%	6,49%	5,19%	0,00%	1,30%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	79,88%	0,00%	0,61%	3,05%	0,61%	0,00%	3,05%	12,20%	0,61%	1,83%
	Tak, w stopniu znacznym	85,71%	0,00%	0,00%	2,04%	0,00%	0,00%	4,08%	8,16%	0,00%	2,04%
	Nie	61,49%	0,00%	0,30%	26,57%	0,00%	0,30%	6,87%	9,25%	0,00%	1,49%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia maleje brak potrzeby korzystania z oferty edukacyjnej, chociaż różnice nie są drastyczne. Odsetek osób niechętnych do takich działań legitymujących się wykształceniem podstawowym wynosi 79,21%, średnim 68,05%, wyższym 60%. Najczęściej jednak potrzeby w tym obszarze deklarują osoby z wykształceniem pomaturalnym – tylko w przypadku tej kategorii mniej niż połowa (48,15%) nie chce korzystać z oferty edukacyjnej.

Tabela 90. Rodzaj oferty edukacyjnej, z której korzystają respondenci a ich poziom wykształcenia

	Nie mam potrzeby korzystania	Ze studiów licencjackich, magisterskich lub doktoranckich	Z oferty studiów podyplomowych	Z kształcenia w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wiek	Z kształcenia pomaturalnego	Z kształcenia pozwalającego na zdanie egzaminu maturalnego	Ze specjalistycznych kursów lub szkoleń	Z kursów lub szkoleń zapewniających rozwój prostych umiejętności	Odmowa odpowiedzi	Odpowiedź niejasna (Klub Seniora)
Podstawowe	79,21%	0,00%	0,00%	1,98%	0,00%	0,00%	3,96%	14,85%	0,00%	2,97%
Gimnazjalne	71,43%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%
Zasadnicze zawodowe	82,01%	0,53%	0,53%	5,29%	0,00%	1,06%	4,76%	8,47%	0,53%	0,00%
Średnie	68,05%	1,24%	0,83%	19,50%	0,41%	0,00%	6,22%	7,88%	0,00%	2,07%
Pomaturalne	48,15%	0,00%	0,00%	40,74%	0,00%	0,00%	3,70%	7,41%	0,00%	7,41%
Wyższe	60,00%	0,00%	0,77%	29,23%	0,00%	0,00%	7,69%	6,92%	0,00%	0,77%
Odmowa odpowiedzi	85,71%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	14,29%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Badani mieli trudności ze sformułowaniem opinii na temat dostępu do placówek edukacyjnych w miejscu zamieszkania – ponad połowa z nich nie była w stanie ustalić, czy jest on trudny, czy łatwy (51,99%). Łatwy (bardzo i raczej) jest on głównie dla mieszkańców gminy Nałęczów (72,73%), Piaski (50%), Lublin (42,36%), Niedzwica Duża (42,11%), Mełgiew (41,67%) i Bychawa (40%). Trudny, raczej i bardzo, jest przede wszystkim dla badanych z gmin Jabłonna (77,78%), Strzyżewice (44,4%) i Wojciechów (42,86%).

Tabela 91. Ocena dostępu do oferty edukacyjnej w miejscu zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	59	180	365	55	12	31
	%	8,41%	25,64%	51,99%	7,83%	1,71%	4,42%
Lublin		10,72%	31,64%	52,55%	2,14%	1,07%	1,88%
Bełżyce		13,33%	26,67%	40,00%	0,00%	0,00%	20,00%
Bychawa		14,29%	21,43%	50,00%	0,00%	0,00%	14,29%
Garbów		0,00%	0,00%	80,00%	20,00%	0,00%	0,00%
Głusk		0,00%	25,00%	41,67%	25,00%	8,33%	0,00%
Jabłonna		0,00%	11,11%	0,00%	55,56%	22,22%	11,11%
Jastków		5,88%	5,88%	58,82%	11,76%	5,88%	11,76%
Kamionka		0,00%	0,00%	57,14%	14,29%	14,29%	14,29%
Konopnica		0,00%	12,50%	43,75%	25,00%	12,50%	6,25%
Lubartów		23,08%	15,38%	53,85%	7,69%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		4,17%	12,50%	79,17%	4,17%	0,00%	0,00%
Łączna		0,00%	25,93%	29,63%	14,81%	0,00%	29,63%
Mełgiew		0,00%	41,67%	41,67%	16,67%	0,00%	0,00%
Nałęczów		9,09%	63,64%	27,27%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		21,05%	21,05%	15,79%	26,32%	5,26%	10,53%
Niemce		8,70%	13,04%	69,57%	8,70%	0,00%	0,00%
Piaski		10,00%	40,00%	30,00%	20,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	22,22%	11,11%	44,44%	0,00%	22,22%
Miejska Świdnik		2,27%	9,09%	86,36%	0,00%	0,00%	2,27%
Wojciechów		0,00%	14,29%	42,86%	42,86%	0,00%	0,00%
Wólka		0,00%	14,29%	50,00%	28,57%	0,00%	7,14%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Zdecydowanie lepiej dostęp do placówek edukacyjnych ocenili ankietowani nieposiadający orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. Prawie połowa z nich (46,27%) stwierdziła, że dostęp jest bardzo lub raczej łatwy. W przypadku osób z orzeczeniem ten odsetek waha się od 21,95% do 24,03% w zależności od stopni. Oczywistym czynnikiem wpływającym na taką sytuację jest dostosowanie oferty do specyficznych potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Tabela 92. Ocena dostępu do placówek edukacyjnych a wiek, płeć i stopień niepełnosprawności

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	8,00%	26,50%	46,25%	11,50%	1,50%	6,25%
	Mężczyzna	8,94%	24,50%	59,60%	2,98%	1,99%	1,99%
Wiek	do 60 włącznie	11,11%	14,81%	50,00%	12,96%	1,85%	9,26%
	61 lat i więcej	8,24%	26,59%	52,10%	7,47%	1,71%	3,89%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	7,14%	16,88%	61,69%	10,39%	1,30%	2,60%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	4,27%	17,68%	61,59%	9,15%	3,05%	4,27%
	Tak, w stopniu znacznym	4,08%	18,37%	46,94%	12,24%	4,08%	14,29%

Nie	11,64%	34,63%	43,58%	5,37%	0,90%	3,88%
-----	--------	--------	--------	-------	-------	-------

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Większość (61,70%) mieszkańców gmin LOM leżących poza miastem wojewódzkim nie potrafiło jednoznacznie ocenić dostępu do oferty edukacyjnej na terenie Lublina. Dla 13,37% był on raczej łatwy, dla 5,78% bardzo łatwy, a dla 2,74% raczej trudny. Na problem z dostępnością tej oferty wskazywali przede wszystkim respondenci zamieszkali na terenie gminy Mełgiew, Wojciechów, Jabłonna i Strzyżewice.

Czy na terenie miasta/gminy istnieje oferta edukacyjna kierowana do osób starszych?

W świetle wypowiedzi uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych jedyna oferta edukacyjna na terenie LOM kierowana do osób starszych to oferty Uniwersytetu Trzeciego Wieku, ograniczone do większych ośrodków miejskich.

Nie, na terenie gminy nie ma zorganizowanej tego typu formy. [IDI gmina Lubartów]

Na terenie naszej gminy nie ma. [IDI Konopnica]

Nie ma. [IDI Jabłonna]

Tak. Uniwersytet trzeciego wieku. Dla niepełnosprawnych jest szkoła. Dla niepełnosprawnych intelektualnie. [IDI Lublin]

Tak. Uniwersytet trzeciego wieku na pewno. Różne kursy również doskonałe, kursy rękodzieła, kursy artystyczne. Różne, tak. [IDI Lublin]

Nie posiadamy takiej oferty stricte edukacyjnej. No, czasami są organizowane warsztaty, konferencje czy szkolenia, gdzie uczestnikami są osoby starsze i osoby z niepełnosprawnością. Bardzo chętnie biorą udział w takich tematycznych warsztatach czy szkoleniach, ale nie jest to taka stała oferta edukacyjna. [IDI Bełżyce]

To, co, to jest przede wszystkim Uniwersytet Trzeciego Wieku, który sobie funkcjonuje przy Centrum Kultury w Łęcznej. [IDI Łęczna]

Tak, Uniwersytet Trzeciego Wieku, tak. Swego czasu sama prowadziłam 3 lata temu zajęcia w tym Uniwersytecie z zakresu prawa. I zresztą, no powiem, niemałą liczbę uczestników. [IDI Bychawa]

Jeśli nie ma Uniwersytetu Trzeciego Wieku, czy i jak z terenu miasta/gminy można dotrzeć do Lublina, by móc skorzystać z takiej oferty? Czy jest to popularne?

Jeśli uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych odnosili się do kwestii zainteresowania osób starszych kierowaną do nich ofertą edukacyjną, to w większości przypadków skłaniali się ku ocenom, że zainteresowanie takie nie jest obserwowane.

Nie, w ogóle się ludzie nie interesują. [IDI Spiczyn]

Mamy takie osoby, które korzystają z wykładów i zajęć. [IDI Jastków]

Czy jakieś podmioty organizują w ramach formuły projektowej zajęcia edukacyjne dla osób starszych?

Poza stałą ofertą Uniwersytetu Trzeciego Wieku na terenie LOM organizowane są też zajęcia edukacyjne dla osób starszych w formule projektowej.

Tak, jest sporo takich zajęć, są organizowane. Jeżeli mieszkańcy chcą, to zapewniamy im transport, opiekę, także jak najbardziej. Namawiamy, że jeszcze powinni coś tam działać [IDI Lublin]

Znaczy jest projekt właśnie Klub Seniora, to to jest projekt. [IDI Piaski]

To tylko w ramach projektów, które są gdzieś prowadzone, czy przez ośrodek pomocy społecznej czy przez organizacje pozarządowe z terenu gminy. Stowarzyszenie Wektor robiło swego czasu, czy urząd gminy jako urząd też prowadził we wcześniejszych latach. [IDI Garbów]

Z ramienia ośrodka pomocy społecznej współpracujemy z fundacją Synergium z Lublina, z którą mamy podpisany trzyletni projekt zawodowy, bo tutaj kształcimy osoby w zakresie pracownika biurowego. [IDI Kamionka]

Czy na terenie miasta/gminy osobom z niepełnosprawnościami zapewnia się ofertę edukacyjną dostosowaną do ich potrzeb?

Przedstawiciele instytucji publicznych z Lublina oraz niektórych innych jednostek samorządowych LOM potwierdzili, że na ich terenie zapewniana jest oferta edukacyjna dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Należy jednocześnie zaznaczyć, że sam fakt występowania takiej oferty nie oznacza, że jest ona wystarczająca.

Mogą uczestniczyć w zajęciach środowiskowych. To jest oferta pewnego rodzaju edukacyjna, bo tam wykonują różne czynności, mają różne warsztaty. Oprócz tego mają rehabilitację zapewnioną, w związku z tym jest to pewna forma edukacyjna. [IDI Spiczyn]

Tak [jest taka oferta]. I część osób niepełnosprawnych uczestniczy w tych zajęciach. [IDI Jastków]

Myślę, że tutaj takiej bariery dostępowej to bardzo nie ma, dlatego, że zazwyczaj ten projekt odbywa się w obrębie miejscowości. Czyli tak jest zlokalizowany, że założymy jak niedawno był w Wierchowiskach Starych, większość uczestników to byli mieszkańcy tych miejscowości. Dostęp do tego projektu, myślę, że nie ma problemu, czy pomoc sąsiadka, czy drugiej osoby uczestniczącej, czy nawet samej organizacji. Tu bariera dostępowa nie występuje. [IDI Bełżyce]

Jeśli tak, jakiego rodzaju placówki edukacyjne zapewniają osobom z niepełnosprawnościami taką ofertę?

Poza lubelskimi szkołami wyspecjalizowanymi w zapewnianiu oferty ukierunkowanej na szczególne potrzeby uczniów z niepełnosprawnościami na terenie LOM istnieją placówki działające według formuły warsztatów terapii zajęciowej.

Osoby niepełnosprawne mają dostępność tylko tu. Znaczy do tego, co jest oferowane na miejscu. Jeżeli są tego typu zajęcia, na przykład w filii bibliotecznej, bo bardzo często tam różnego rodzaju projekty się odbywają, ale to też... wtedy, kiedy jest możliwości pozyskania środków i są te działania projektowe, to tak. [IDI gmina Lubartów]

Na naszym terenie jest szkoła specjalna, filia szkoły specjalnej. [IDI Strzyżewice]

Na terenie ośrodka, jest organizowana terapia zajęciowa. [IDI Lublin]

Szkoły, warsztaty terapii zajęciowej. [IDI Lublin]

3.8. Aktywność zawodowa

91,17% badanych nie pracuje, 4,42% jest zatrudnionych w niepełnym wymiarze, na pełny etat pracuje 2,99% respondentów.

Najwięcej respondentów pracujących zamieszkuje gminy Konopnica (31,25%), Głusk (25%), Mełgiew (25%), Bełżyce (20%), Łęczna (18,52), Spiczyn (16,7%) i Piaski (15,0%). Natomiast w gminach Garbów, Kamionka, Lubartów, Miasto Lubartów, Niedrzwica Duża, Strzyżewice, Świdnik, Wojciechów i Wólka nie znalazł się ani jeden respondent pracujący.

Proporcje pracujących i niepracujących są zbliżone w przypadku kobiet i mężczyzn, różnicuje je natomiast wiek badanych – wśród osób do 60 roku życia pracuje 20,37%, podczas gdy po 60 roku życia 6,22%. Najbardziej aktywną zawodowo grupą ankietowanych były osoby w przedziałach wiekowych 41-50 lat (29,41%) oraz 51-60 lat (24%). Wśród osób powyżej 60 roku życia aktywność zawodową deklarowało 15,80% respondentów.

Tabela 93. Aktywność zawodowa respondentów a ich miejsce zamieszkania

Gmina		Pracuję w pełnym wymiarze	Pracuję w niepełnym wymiarze	Nie pracuję	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	21	31	640	10
	%	2,99%	4,42%	91,17%	1,42%
Lublin		2,14%	3,49%	94,10%	0,27%
Bełżyce		6,67%	13,33%	60,00%	20,00%
Bychawa		7,14%	7,14%	78,57%	7,14%
Garbów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Głusk		16,67%	8,33%	75,00%	0,00%
Jabłonna		0,00%	11,11%	88,89%	0,00%
Jastków		5,88%	5,88%	88,24%	0,00%
Kamionka		0,00%	0,00%	85,71%	14,29%
Konopnica		12,50%	18,75%	68,75%	0,00%
Lubartów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Miasto Lubartów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Łęczna		7,41%	11,11%	81,48%	0,00%
Mełgiew		25,00%	0,00%	75,00%	0,00%
Nałęczów		0,00%	9,09%	90,91%	0,00%
Niedrzwica Duża		0,00%	0,00%	84,21%	15,79%
Niemce		4,35%	4,35%	91,30%	0,00%
Piaski		0,00%	15,00%	85,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	16,67%	83,33%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	0,00%	88,89%	11,11%
Świdnik		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Wojciechów		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Wólka		0,00%	0,00%	100,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Co ciekawe podobne odsetki osób pracujących znajdują się wśród osób z orzeczeniem o niepełnosprawności jak i bez niego (żadna z grup nie przekroczyła 10%). Nie pracują w ogóle osoby z niepełnosprawnościami intelektualnymi, neurologicznymi, całościowymi zaburzeniami rozwoju oraz zaburzeniami psychicznymi.

Widoczne jest delikatne zróżnicowanie ze względu na poziom wykształcenia. Osoby o wykształceniu pomaturalnym i wyższym częściej deklarowały aktywność zarobkową (odpowiednio 25,93% i 10%). Wśród respondentów, którzy wcześniej zakończyli naukę osoby pracujące stanowią do 6,64%.

Tabela 94. Aktywność zawodowa a wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondentów

		Pracuję w pełnym wymiarze	Pracuję w niepełnym wymiarze	Nie pracuję	Odmowa odpowiedzi
Wiek	do 60 włącznie	12,96%	7,41%	74,07%	5,56%
	61 lat i więcej	2,18%	4,04%	92,85%	0,93%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	0,65%	4,55%	94,16%	0,65%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	3,05%	1,22%	92,68%	3,05%
	Tak, w stopniu znacznym	6,12%	2,04%	89,80%	2,04%
	Nie	3,58%	6,27%	89,25%	0,90%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	1,80%	2,70%	94,59%	0,90%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	3,85%	3,85%	88,46%	3,85%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	0,00%	5,26%	92,11%	2,63%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	0,00%	0,00%	94,12%	5,88%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	0,00%	0,00%	96,30%	3,70%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	0,00%	0,00%	93,33%	6,67%
	Odpowiedź niejasna	21,05%	5,26%	73,68%	0,00%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	0,00%	4,95%	90,10%	4,95%
	Gimnazjalne	0,00%	0,00%	85,71%	14,29%
	Zasadnicze zawodowe	2,12%	3,17%	93,65%	1,06%
	Średnie	1,66%	4,98%	92,95%	0,41%
	Pomaturalne	14,81%	11,11%	74,07%	0,00%
	Wyższe	6,15%	3,85%	89,23%	0,77%
	Odmowa odpowiedzi	14,29%	0,00%	85,71%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród pracujących respondentów zdecydowana większość to uczestnicy otwartego rynku pracy (80,95%). Zaledwie 4,76% to osoby uczęszczające na Warsztaty Terapii Zajęciowej (wyłącznie badani z Lublina mężczyźni, powyżej 60 roku życia z lekkim stopniem niepełnosprawności ruchowej z wykształceniem średnim). Pozostałe formy aktywności zawodowej nie wystąpiły wśród odpowiedzi (3 osoby odmówiły odpowiedzi).

Tabela 95. Forma aktywności zawodowej a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

		Pracuję na otwartym rynku pracy	Pracuję na chronionym rynku pracy	Własna działalność gospodarcza	Pracuję w Zakładzie Aktywności Zawodowej	Jestem uczestnikiem Warsztatów Terapii Zajęciowej
Ogółem	Liczebność	17	0	0	0	1
	%	80,95%	0,0%	0,0%	0,0%	4,76%
Płeć	Kobieta	86,67%	0,0%	0,0%	0,0%	0,00%
	Mężczyzna	66,67%	0,0%	0,0%	0,0%	16,67%
Wiek	do 60 włącznie	90,91%	0,0%	0,0%	0,0%	0,00%

		Pracuję na otwartym rynku pracy	Pracuję na chronionym rynku pracy	Własna działalność gospodarcza	Pracuję w Zakładzie Aktywności Zawodowej	Jestem uczestnikiem Warsztatów Terapii Zajęciowej
Orzeczenie o niepełnosprawności	61 lat i więcej	66,67%	0,0%	0,0%	0,0%	11,11%
	Tak, w stopniu lekkim	75,00%	0,00%	0,00%	0,00%	12,50%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Tak, w stopniu znacznym	75,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Nie	50,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	70,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,00%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Odpowiedź niejasna	100,0%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Gimnazjalne	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Zasadnicze zawodowe	66,67%	0,00%	0,00%	0,00%	11,11%
	Średnie	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Pomaturalne	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Wyższe	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Odmowa odpowiedzi	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród niepracujących respondentów aż 89,84% nie deklaruje w ogóle chęci podjęcia aktywności zarobkowej. Płeć badanych nie odgrywa w tym zakresie roli różnicującej odpowiedzi. Zdecydowanie częściej twierdząco odpowiadały osoby do 60 roku życia (32,50% w porównaniu do 6,70% osób w wieku 61+).

Tabela 96. Chęć podjęcia aktywności zarobkowej respondenta a jego płeć, wiek i stopień niepełnosprawności

		Tak	Nie	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	53	575	12
	%	8,28%	89,84%	1,88%
Płeć	Kobieta	7,73%	89,23%	3,04%
	Mężczyzna	8,99%	90,65%	0,36%
Wiek	do 60 włącznie	32,50%	65,00%	2,50%
	61 lat i więcej	6,70%	91,46%	1,84%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	6,90%	92,41%	0,69%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	13,16%	84,21%	2,63%
	Tak, w stopniu znacznym	0,00%	90,91%	9,09%
	Nie	7,69%	91,30%	1,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Spośród osób, które wyraziły chęć podjęcia aktywności zarobkowej 41,51% uznaje, że nie widzi żadnych przeszkód w podjęciu pracy, dla 32,08% przeszkodą taką jest brak odpowiednich ofert na lokalnym rynku. 30,19% badanych przeszkodę taką upatruje w złym stanie zdrowia lub możliwości jego pogorszenia, a dla 11,32% bariery mają charakter psychiczny.

W mniejszym stopniu przeszkody do podjęcia pracy dostrzegają mężczyźni (52% z nich ich nie widzi) niż kobiety (32,14%). Częściej też wskazują na nie osoby przed 60 rokiem życia niż osoby starsze.

Wskazywana przez respondentów liczba przeszkód rośnie wraz ze stopniem niepełnosprawności. Ponad połowa osób bez orzeczenia nie widzi barier. Widzi je natomiast 80% osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim i 65% osób z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym. Ani jeden badany z niepełnosprawnością w stopniu znacznym nie zadeklarował chęci podjęcia pracy.

Tabela 97. Przeszkody w podjęciu aktywności zawodowej przez badanych wyrażających chęć podjęcia aktywności zarobkowej a ich płeć, wiek i stopień niepełnosprawności

		Nie, nie ma żadnych przeszkód	Brak odpowiednich ofert na lokalnym rynku pracy	Brak możliwości dojazdu do pracy w Lublinie	Stan zdrowia lub ryzyko pogorszenia stanu zdrowia	Inne obowiązki	Wewnętrzny opór, lęk lub inne bariery psychiczne
Ogółem	Liczebność	22	17	5	16	4	6
	%	41,51%	32,08%	9,43%	30,19%	7,55%	11,32%
Płeć	Kobieta	32,14%	25,00%	14,29%	39,29%	10,71%	17,86%
	Mężczyzna	52,00%	40,00%	4,00%	20,00%	4,00%	4,00%
Wiek	do 60 włącznie	23,08%	23,08%	7,69%	61,54%	7,69%	7,69%
	61 lat i więcej	47,50%	35,00%	10,00%	20,00%	7,50%	12,50%
Orzeczenie o niepełnosprawności	W stopniu lekkim	20,00%	70,00%	20,00%	40,00%	0,00%	20,00%
	W stopniu umiarkowanym	35,00%	20,00%	10,00%	50,00%	10,00%	10,00%
	Nie	56,52%	26,09%	4,35%	8,70%	8,70%	8,70%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Czy na terenie miasta/gminy są zapewnione takie formy aktywności dla osób z niepełnosprawnościami, które wspomagałyby ich proces aktywizacji zawodowej?

Proces aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami na terenie powiatów realizowany jest przede wszystkim w ramach formuły warsztatów terapii zajęciowej. Jednak nie wszystkie gminy posiadają na swoim terenie taką placówkę. Odrębnym problemem, który został zasygnalizowany, jest sama skala wyzwania, jakim jest pomyślne zaktywizowanie osoby z niepełnosprawnością.

To tylko te warsztaty terapii zajęciowej, ale powiedziałabym, ponieważ my mamy takich a nie innych pacjentów, że oni raczej nie będą mogli pracować zawodowo, ponieważ z orzeczeniami tu przychodzą i w zasadzie w każdym orzeczeniu jest, że jest niezdolny do pracy. Niezdolny, czyli no raczej nikt ich nie wyuczy tego zawodu. Chociaż mieliśmy kilku takich mieszkańców młodych kiedyś, że byli przygotowywani do pracy zawodowej, ale to jest szereg utrudnień. [IDI Mełgiew]

Nie, czegoś takiego nie mamy na terenie naszej gminy. [IDI Piaski]

Jakie instytucje i podmioty zapewniają wsparcie w zakresie aktywizacji osób z niepełnosprawnościami?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych wskazywali, że warsztaty terapii zajęciowej prowadzone są najczęściej przez organizacje pozarządowe działające w formie stowarzyszeń.

Na terenie naszej gminy stowarzyszenie prowadzi warsztaty terapii zajęciowej. [IDI Nałęczów]

Są stowarzyszenia, które pomagają, pośredniczą jakby w zdobyciu pracy dla osób niepełnosprawnych. Na przykład Misericordia. I jeszcze, powiedzmy, podobne, które, powiedzmy, prowadzą szkolenia i kursy oraz pomagają w poszukiwaniu miejsca pracy [IDI Lublin]

My jako ośrodek pomocy w tamtym roku weszliśmy we współpracę z lubelską fundacją Heros i realizujemy 4 projekty – „Aktywni na rynku pracy”, gdzie osoby też niepełnosprawne opiekę nad osobami starszymi też sobie realizowały, czy prawo jazdy. Mamy też taki projekt „Program aktywizacji społecznej i zawodowej”, „Projekt samodzielni-niezależni – droga do niezależności”. We wszystkich tych projektach czterech które my realizujemy do tej pory, w tamtym roku zaczęliśmy, dalej kontynuujemy, istnieje uwarunkowanie, że mamy osoby niepełnosprawne. To jest pełna aktywizacja i wsparcie, też wsparcie finansowe, za udział w szkoleniu stypendia i za staże. I też to jest takim wsparciem i zawodowym, i tutaj finansowym, przede wszystkim. [IDI Łęczna]

W jakiej formie wsparcie to jest zapewniane (chroniony rynek pracy, ZAZ, WTZ)?

W wypowiedziach objętych badaniem przedstawiciele instytucji publicznych nie pojawiła się wzmianka na temat innej formy aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami niż warsztaty terapii zajęciowej.

WTZ-ty są i właśnie tak jak mówię i tam ta działalność kwitnie. Natomiast [zastanowienie] liderem, który z taką ofertą dla tych osób niepełnosprawnych i też starszych wychodzi, jest właśnie Miejskie Centrum Profilaktyki. [IDI Świdnik]

Tak, te WTZ-y, no. [IDI Mełgiew]

WTZ tak (...) na pewno nie ma, kiedyś był, zakład pracy chronionej, teraz nie ma. Nie mamy zakładu aktywności zawodowej. [IDI Świdnik]

Mamy w pobliżu Lubartowa dwa Warsztaty Terapii Zajęciowej. (...) W Ostrowie, tak, i w Kocku. Oprócz tego w Kocku powstał Zakład Aktywności Zawodowej dla osób, wiem, że do tego zakładu burmistrz namawia osoby też z Lubartowa. (...) Pracujemy w tym momencie nad tym, żeby od nowego roku zaczęło funkcjonować Centrum Integracji Społecznej dla osób z niepełnosprawnościami. [IDI Miasto Lubartów]

Warsztaty terapii zajęciowej jak najbardziej tak, to już mówiłem, są. Tylko czy to dla osób starszych, po 60 roku życia, to raczej nie. Natomiast z niepełnosprawnością, jak najbardziej tak i jest stąd duża grupa. W Świdniku i w Mełgwi. (...) są dwa WZ-ty. Także, ze Świdnika tak, są, jest takie [IDI Świdnik]

Na terenie gminy prowadzone są różne formy. Są to zajęcia w Klubie Seniora, prowadzone przez Miejski Dom Kultury. Zajęcia prowadzone przez organizacje pozarządowe, które dosyć aktywnie działają na terenie gminy. Również w ostatnim czasie uaktywniły się Koła Gospodyń Wiejskich, które skupiają osoby starsze i w pewien sposób, no aktywizują osoby do podejmowania aktywności. Przy Domu Pomocy Społecznej w Matczyniu działa Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju i Wspierania Osób z Niepełnosprawnością „Świetlik”. Członkowie organizacji chcą pomagać zarówno osobom niepełnosprawnym, jak i rodzinom czy opiekunom. Ich działania to wsparcie mieszkańców DPS-u poprzez dofinansowanie i rozwój terapii zajęciowej, więc takie terapie również się odbywają w domu pomocy społecznej, zajęcia dla seniorów. [IDI Bełżyce]

Jakie jest zainteresowanie wśród osób z niepełnosprawnościami i wśród ich opiekunów prawnych korzystaniem z oferty aktywizacji zawodowej?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych wyrażali bardzo różne opinie o zainteresowaniu osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów prawnych korzystaniem z oferty aktywizacji zawodowej. Pojawił się głos, że poziom zainteresowania tą formą jest bardzo wysoki. W innej wypowiedzi rozmówca twierdził, że to kwestia odpowiednio prowadzonej pracy socjalnej, dzięki której jest szansa na zmotywowanie potencjalnych uczestników warsztatów, zaś jeszcze inni uczestnicy wywiadów ocenili zainteresowanie jako niewielkie.

Przy wsparciu pracownika socjalnego, odpowiedniej pracy socjalnej, po zmotywowaniu [IDI Nałęczów]

Tutaj mamy warsztaty terapii zajęciowej w samej Mełgwi, no to widzę, że jest pełne obłożenie, jest zainteresowanie, są oczekujący. [IDI Mełgiew]

Niewielkie, niewielkie. [IDI Niedzwica Duża]

[Oferta] Czasami większa niż oferentów. [IDI Nałęczów]

Zainteresowanie takimi zajęciami, zależy którymi, ale z reguły jest niewielkie. I duża tutaj jest też rola pracownika socjalnego, który motywuje osobę niepełnosprawną, bądź rodzinę osoby niepełnosprawnej i przekonują, żeby jednak warto skorzystać. [IDI Bełżyce]

Czy, jak i kto osobom z niepełnosprawnościami zapewnia możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do placówki wspierającej proces ich aktywizacji zawodowej?

Niektóre podmioty prowadzące aktywizację zawodową osób z niepełnosprawnościami posiadają własny środek transportu pozwalający na przewożenie uczestników warsztatów między ich domami a placówką organizującą warsztaty.

Tak. W niektórych instytucjach tak. [IDI Lublin]

[Do WZ, ZAZ] Tam mają transport. [IDI Miasto Lubartów]

Tutaj już sobie warsztaty zapewniają dowóz same [IDI Świdnik]

(...) ten samochód tutaj po naszej gminie krąży i zbiera parę osób. [IDI Spiczyn]

Czy próby aktywizacji osób z niepełnosprawnościami przynoszą sukcesy?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych różnili się w swoich ocenach skuteczności działań mających na celu aktywizację osób z niepełnosprawnościami. Część z nich była zdania, że działania te przynoszą realne efekty, podczas gdy inni byli zdania, że efekt osiągnięty jest jedynie w pojedynczych przypadkach. Ważna jest też w tym kontekście wypowiedź, która przesuwając akcent z oceny efektywności na samo dostrzeżenie woli podjęcia jakichkolwiek działań przez osobę

z niepełnosprawnością. Wartością jest już bowiem samo wyjście osoby z domu i wejście w nowe środowisko społeczne.

W pojedynczych przypadkach, tak. Tak. [IDI Miasto Lubartów]

To zależy. Ale systemowo, o nie. [IDI Lublin]

Ja uważam, że sukcesem jest tak naprawdę wprowadzenie tej osoby do funkcjonowania w społeczeństwie, jako takim. No już daleko byśmy poszli, mówiąc o aktywizacji zawodowej, bo to już by było zupełnym sukcesem, ale już samo wyjście tej osoby z domu na zewnątrz, umożliwienie jej korzystania z różnego rodzaju form aktywności. [IDI gmina Lubartów]

Myślę, że tak, ale to nie jest taki sukces, że po zajęciach aktywizujących takie osoby znajdują pracę. To jest aktywizacja często polegająca na tym, że osoby mają kontakt z drugą, drugim człowiekiem, wychodząc z domu, otworzą się na innych. [IDI Bełżyce]

Ja myślę, że przynoszą sukcesy (...) W tamtym roku mieliśmy panie tutaj na szkolenie opiekuna osób starszych. I te panie sobie po prostu jakąś pracę znajdują, nawet taką, jeśli chodzi o taką pracę dorywczą, nie jakąś umowę, ale mają jakieś doświadczenie już, więc są wynajmowane przez jakieś rodziny, które mają osoby jakieś tam starsze. I te osoby z niepełnosprawnością, jeżeli ta niepełnosprawność im tam pozwala na to, w jakimś tam stopniu lekkim, prawda, po prostu wspomagają i dorabiają sobie w ten sposób. [IDI Łęczna]

W jakich przypadkach powodzenie takich działań jest szczególnie prawdopodobne, a jakie okoliczności mogą przesądzać o niepowodzeniu takich działań?

Wśród czynników mogących wpływać na prawdopodobieństwo sukcesu aktywizacji osoby z niepełnosprawnością należy wymienić stopień i rodzaj niepełnosprawności, sytuację rodzinną oraz sam poziom motywacji osoby, która miałaby zostać zaktywizowana. Jeszcze innym czynnikiem są uwarunkowania, które miałyby skłonić lokalnych pracodawców do tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami – bez odpowiedniego systemu zachęt w ocenie uczestników wywiadów rzadko się tak dzieje.

Myślę, że w przypadku osób niepełnosprawnych intelektualnie jest trudno, powiedzmy, utrzymać pracę przez te osoby. Natomiast z niepełnosprawnością fizyczną bardzo dużo ludzi uzyskało pomoc i żyje bardzo aktywnie. [IDI Lublin]

Jeżeli chodzi o tą grupę osób z zaburzeniami psychicznymi to właściwie też jest to zwykle tak, że jest to dość trudna grupa pracowników z uwagi na nawroty choroby i częste na przykład zwolnienia lekarskie, i zwykle te osoby, jest im trudno utrzymać to zatrudnienie. Poza tym no niestety w naszym społeczeństwie nadal pokutują stereotypy, jeżeli chodzi o postrzeganie osób chorujących psychicznie i też z tego powodu nie zawsze tą pracę są w stanie nasi tu mieszkańcy otrzymać. Poza tym też, muszę też wspomnieć o takiej formie, (...) którą muszę skrytykować, a mianowicie te staże, których jest bardzo dużo, jest ich po prostu obfitość i różne organizacje oferują odbywanie tych staży. No niestety, jeżeli chodzi o osoby z zaburzeniami psychicznymi, nie przekłada się to później na utrzymanie pracy. (...) takie zjawisko się wytworzyło, że wszyscy (...) z którymi mamy kontakt, też z warsztatami terapii zajęciowej czy środowiskowymi domami samopomocy, pracownicy obserwują ten sam problem. A mianowicie taki, że ci nasi podopieczni, czyli osoby z zaburzeniami psychicznymi wędrują od stażu do stażu i jakby kończą zwykle po 3 miesiącach tego stażu tą aktywność zawodową i rozpoczynają następny staż. [IDI Lublin]

Myślę, że też czynnikiem takim wpływającym jest, jaka jest sytuacja w rodzinie, prawda. Czy zależy też od wieku, od stopnia niepełnosprawności, jak ta osoba się czuje. Czy chęć wyraża woli w ogóle podjęcia czegoś takiego. Bo jeżeli nie, to nie zmusimy takiej osoby. (...) No, na pewno też czynnikiem takim jest lęk, przede wszystkim lęk. [IDI Lublin]

Wydaje mi się, że czynnikami mogą być jakieś tam, niechęci własne, własny sprzeciw. Dlatego nie umiejętności, nieumiejętność oceny, co dla kogo będzie ważne, albo za (...) wysoko postawione wymagania. Albo za nisko, czyli nieumiejętności pracownika [IDI Strzyżewice]

Jeżeli są to niepełnosprawności fizyczne, to nie ma problemu. Bo są takie zawody, czy że ja znam na przykład osobiście, miałam wykłady z profesorem na uniwersytecie, który jeździł na wózku. I fantastyczne były. No, to człowiek wielkiej klasy. Więc to pewne niepełnosprawności i do pewnych zawodów jest to możliwe. [IDI Strzyżewice]

3.9. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek kulturalnych

Z żadnej oferty kulturalnej nie korzysta blisko połowa badanych (49,86%). Natomiast wśród korzystających z niej, najbardziej popularne są kina (31,05% badanych), a także biblioteki (22,22%), teatry (21,51%), domy kultury (15,53%) oraz muzea (13,96%)

Oferta kulturalna najmniej popularna jest wśród ankietowanych z gmin Konopnica (87,5% nie korzysta z żadnej), Bychawa (78,57%), Niedzwica Duża (73,7%), Kamionka (71,43%) oraz Garbów (70%). Najchętniej korzystają z niej badani z gminy Bełżyce, Łęczna, Nałęczów oraz Niemce.

Tabela 98. Korzystanie z oferty kulturalnej a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Nie korzystam z żadnej oferty kulturalnej	Kino	Teatr	Sala koncertowa	Muzeum	Galeria sztuki	Biblioteka	Dom kultury	Odmowa odpowiedzi	Odpowiedź niejasna
Ogółem	Liczebność	350	218	151	67	98	72	156	109	1	6
	%	49,86%	31,05%	21,51%	9,54%	13,96%	10,26%	22,22%	15,53%	0,14%	0,85%
Lublin		46,92%	33,51%	28,15%	13,67%	16,09%	14,21%	23,59%	18,23%	0,00%	0,54%
Bełżyce		26,67%	33,33%	26,67%	6,67%	6,67%	6,67%	6,67%	46,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		78,57%	7,14%	14,29%	7,14%	7,14%	0,00%	14,29%	7,14%	0,00%	0,00%
Garbów		70,00%	10,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	30,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		58,33%	16,67%	16,67%	0,00%	8,33%	8,33%	25,00%	16,67%	0,00%	0,00%
Jabłonna		66,67%	11,11%	0,00%	0,00%	0,00%	11,11%	33,33%	11,11%	0,00%	0,00%
Jastków		47,06%	29,41%	11,76%	17,65%	11,76%	5,88%	23,53%	5,88%	0,00%	5,88%
Kamionka		71,43%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	28,57%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		87,50%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	12,50%	6,25%	0,00%	0,00%
Lubartów		61,54%	30,77%	15,38%	0,00%	7,69%	0,00%	15,38%	7,69%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		66,67%	16,67%	4,17%	0,00%	20,83%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Łęczna		33,33%	40,74%	22,22%	11,11%	18,52%	11,11%	48,15%	18,52%	3,70%	11,11%
Mełgiew		50,00%	25,00%	8,33%	0,00%	8,33%	8,33%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów		18,18%	72,73%	36,36%	18,18%	9,09%	18,18%	45,45%	45,45%	0,00%	0,00%
Niedzwica Duża		73,68%	10,53%	5,26%	5,26%	5,26%	5,26%	15,79%	15,79%	0,00%	0,00%
Niemce		17,39%	52,17%	39,13%	4,35%	39,13%	21,74%	26,09%	30,43%	0,00%	0,00%
Piaski		60,00%	15,00%	35,00%	5,00%	5,00%	5,00%	20,00%	5,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		50,00%	33,33%	16,67%	0,00%	16,67%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		44,44%	44,44%	11,11%	0,00%	44,44%	0,00%	0,00%	33,33%	0,00%	0,00%
Świdnik		52,27%	45,45%	4,55%	2,27%	2,27%	2,27%	13,64%	4,55%	0,00%	0,00%
Wojciechów		57,14%	0,00%	0,00%	14,29%	14,29%	0,00%	28,57%	14,29%	0,00%	0,00%

Wólka	57,14%	35,71%	0,00%	7,14%	14,29%	0,00%	21,43%	0,00%	0,00%	0,00%
--------------	--------	--------	-------	-------	--------	-------	--------	-------	-------	-------

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Płeć oraz wiek nie różnicują w znacznym stopniu odpowiedzi. Natomiast zdecydowanie więcej osób z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności nie korzysta z oferty kulturalnej (około 60%), w porównaniu do osób bez takiego orzeczenia (39,10%). Osoby bez orzeczonej niepełnosprawności w 38,6% deklarują brak korzystania z oferty kulturalnej, podczas gdy wśród osób z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności odsetek ten jest znacznie wyższy i kształtuje się na poziomie ok. 60%. Brak zainteresowania ofertą kulturalną wydaje się również być uzależniony od wykształcenia badanego i maleje wraz z jego poziomem.

Tabela 99. Korzystanie z oferty kulturalnej a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

		Nie korzystam z żadnej oferty kulturalnej	Kino	Teatr	Sala koncertowa	Muzeum	Galeria sztuki	Biblioteka	Dom kultury	Odmowa odpowiedzi	Odpowiedź niejasna
Płeć	Kobieta	45,25%	31,50%	24,00%	12,00%	15,50%	10,75%	26,75%	17,75%	0,25%	1,25%
	Mężczyzna	55,96%	30,46%	18,21%	6,29%	11,92%	9,60%	16,23%	12,58%	0,00%	0,33%
Wiek	do 60 włącznie	46,30%	37,04%	9,26%	9,26%	16,67%	7,41%	20,37%	22,22%	0,00%	1,85%
	61 lat i więcej	50,23%	30,48%	22,71%	9,64%	13,84%	10,58%	22,40%	14,93%	0,16%	0,78%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	57,14%	29,87%	12,34%	8,44%	12,34%	5,19%	17,53%	12,34%	0,00%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	61,59%	20,12%	12,80%	4,27%	8,54%	3,66%	14,02%	10,98%	0,61%	1,22%
	Tak, w stopniu znacznym	61,22%	20,41%	12,24%	10,20%	8,16%	6,12%	16,33%	16,33%	0,00%	6,12%
	Nie	39,10%	38,51%	31,34%	12,54%	18,21%	16,42%	29,25%	19,10%	0,00%	0,30%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	77,23%	12,87%	1,98%	2,97%	5,94%	1,98%	5,94%	6,93%	0,00%	0,99%
	Gimnazjalne	71,43%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%
	Zasadnicze zawodowe	61,90%	23,28%	9,52%	1,59%	7,94%	4,23%	16,93%	13,76%	0,00%	0,53%
	Średnie	38,59%	34,02%	26,14%	10,79%	15,35%	13,28%	29,46%	15,77%	0,00%	0,83%
	Pomaturalne	29,63%	44,44%	48,15%	25,93%	18,52%	11,11%	18,52%	11,11%	0,00%	0,00%
	Wyższe	35,38%	51,54%	39,23%	20,00%	25,38%	20,77%	31,54%	24,62%	0,77%	1,54%
	Odmowa odpowiedzi	42,86%	0,00%	42,86%	28,57%	28,57%	0,00%	14,29%	28,57%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Dostęp w miejscu zamieszkania badanego do oferty kulturalnej oceniany jest jako raczej łatwy (33,62%) i bardzo łatwy (12,54%, co daje łącznie 46,15% odpowiedzi wskazujących na stosunkowo dobrą dostępność placówek kulturalnych). Zwraca jednak uwagę fakt, że aż 37,04% badanych nie potrafiło sformułować jednoznacznej odpowiedzi. Może to świadczyć albo o słabym rozeznaniu w tej ofercie, o braku zainteresowania nią lub o słabej jej promocji.

Zauważalna jest dysproporcja w odpowiedziach pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi. Ankietowani z większość gmin, w których znajdują się znaczące miasta LOM bardzo rzadko wskazywali na bardzo lub raczej trudny dostęp do oferty kulturalnej (Lublin – 5,36%; Bełżyce – 6,67%; Bychawa – 7,14%; Miasto Lubartów – 8,33%; Nałęczów – 0%; Świdnik – 4,55%). W gminach wiejskich odsetek takich odpowiedzi wahał się od kilkunastu do kilkudziesięciu procent. Miejsce zamieszkania wydaje się zatem być decydującym czynnikiem w tym temacie.

Tabela 100. Ocena dostępności oferty kulturalnej w miejscu zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	88	236	260	84	25	9
	%	12,54%	33,62%	37,04%	11,97%	3,56%	1,28%
Lublin		19,30%	38,61%	36,46%	4,56%	0,80%	0,27%
Bełżyce		20,00%	40,00%	33,33%	6,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		21,43%	21,43%	28,57%	7,14%	0,00%	21,43%
Garbów		0,00%	0,00%	50,00%	40,00%	10,00%	0,00%
Głusk		0,00%	25,00%	33,33%	8,33%	33,33%	0,00%
Jabłonna		0,00%	33,33%	33,33%	22,22%	0,00%	11,11%
Jastków		5,88%	29,41%	47,06%	11,76%	5,88%	0,00%
Kamionka		0,00%	28,57%	57,14%	14,29%	0,00%	0,00%
Konopnica		0,00%	18,75%	56,25%	25,00%	0,00%	0,00%
Lubartów		7,69%	23,08%	46,15%	23,08%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		0,00%	20,83%	70,83%	8,33%	0,00%	0,00%
Łączna		7,41%	33,33%	29,63%	7,41%	7,41%	14,81%
Mełgiew		0,00%	41,67%	25,00%	33,33%	0,00%	0,00%
Nałęczów		18,18%	63,64%	18,18%	0,00%	0,00%	0,00%
Niedrzwica Duża		5,26%	10,53%	21,05%	47,37%	15,79%	0,00%
Niemce		0,00%	30,43%	17,39%	30,43%	21,74%	0,00%
Piaski		5,00%	30,00%	20,00%	30,00%	15,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	0,00%	33,33%	66,67%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	0,00%	22,22%	55,56%	22,22%	0,00%
Świdnik		4,55%	36,36%	54,55%	4,55%	0,00%	0,00%
Wojciechów		0,00%	14,29%	42,86%	42,86%	0,00%	0,00%
Wólka		0,00%	42,86%	21,43%	28,57%	7,14%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Płeć i wiek badanych, a także wykształcenie nie wpływają wyraźnie na różnice w odpowiedziach badanych. Różnicuje je natomiast posiadane orzeczenie o stopniu niepełnosprawności – osoby, które go nie mają, dostęp do placówek kulturalnych w swoim miejscu zamieszkania postrzegają jako łatwiejszy.

Wyraźnie lepiej oceniają to zagadnienie osoby z wykształceniem średnim, pomaturalnym oraz wyższym.

Tabela 101. Ocena dostępności oferty kulturalnej a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności respondenta

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	12,75%	32,50%	33,50%	15,25%	5,25%	0,75%
	Mężczyzna	12,25%	35,10%	41,72%	7,62%	1,32%	1,99%
Wiek	do 60 włącznie	7,41%	38,89%	29,63%	18,52%	1,85%	3,70%
	61 lat i więcej	13,06%	32,97%	37,64%	11,51%	3,73%	1,09%
Orzeczenie o niepełnosprawności?	W stopniu lekkim	8,44%	29,22%	46,75%	14,29%	1,30%	0,00%
	W stopniu umiarkowanym	8,54%	27,44%	48,17%	10,37%	4,27%	1,22%
	W stopniu znacznym	6,12%	32,65%	28,57%	18,37%	8,16%	6,12%
	Brak	17,31%	38,81%	28,36%	10,75%	3,58%	1,19%
Wykształcenie	Podstawowe	4,95%	21,78%	44,55%	23,76%	4,95%	0,00%
	Gimnazjalne	0,00%	42,86%	28,57%	14,29%	0,00%	14,29%
	Zasadnicze zawodowe	6,35%	27,51%	49,21%	11,11%	4,23%	1,59%
	Średnie	13,69%	43,15%	27,39%	10,79%	3,32%	1,66%
	Pomaturalne	25,93%	37,04%	29,63%	3,70%	3,70%	0,00%
	Wyższe	22,31%	33,08%	33,85%	7,69%	2,31%	0,77%
	Odmowa odpowiedzi	28,57%	28,57%	28,57%	14,29%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Dla 29,79% ankietowanych spoza Lublina dostęp do oferty w stolicy województwa jest łatwy (w tym dla 10,03% bardzo, a dla 19,79% raczej łatwy). Połowa respondentów nie potrafiła udzielić odpowiedzi na to pytanie – 50,76% badanych określiło, że trudno powiedzieć. Około 50% pozytywnych odpowiedzi udzielali badani z gmin Bełżyce, Łęczna, Mełgiew, Niemce oraz Spiczyn. Na trudność w dostępie do oferty kulturalnej Lublina najczęściej wskazywali mieszkańcy gmin Garbów, Kamionka i Wojciechów. Wszystkie te gminy znajdują się w obszarze peryferyjnym LOM, co niewątpliwie ma wpływ na ocenę mieszkańców.

Tabela 102. Ocena dostępności oferty kulturalnej miasta Lublin a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	33	65	167	5	6	53
	%	10,03%	19,76%	50,76%	1,52%	1,82%	16,11%
Lublin		20,00%	26,67%	46,67%	0,00%	0,00%	6,67%
Bełżyce		21,43%	14,29%	42,86%	0,00%	0,00%	21,43%
Bychawa		0,00%	0,00%	60,00%	0,00%	20,00%	20,00%
Garbów		8,33%	33,33%	50,00%	8,33%	0,00%	0,00%
Głusk		0,00%	33,33%	55,56%	0,00%	0,00%	11,11%
Jabłonna		17,65%	23,53%	52,94%	0,00%	0,00%	5,88%
Jastków		0,00%	28,57%	57,14%	0,00%	14,29%	0,00%
Kamionka		6,25%	18,75%	75,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		15,38%	15,38%	61,54%	0,00%	0,00%	7,69%
Lubartów		4,17%	4,17%	58,33%	0,00%	0,00%	33,33%
Miasto Lubartów		25,93%	25,93%	22,22%	0,00%	3,70%	22,22%
Łęczna		16,67%	33,33%	16,67%	8,33%	0,00%	25,00%
Mełgiew		9,09%	9,09%	54,55%	0,00%	0,00%	27,27%
Nałęczów		5,26%	10,53%	42,11%	0,00%	5,26%	36,84%

Niedrzwica Duża	8,70%	43,48%	39,13%	4,35%	4,35%	0,00%
Niemce	15,00%	15,00%	65,00%	5,00%	0,00%	0,00%
Piaski	0,00%	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice	4,55%	9,09%	59,09%	0,00%	0,00%	27,27%
Świdnik	0,00%	28,57%	57,14%	14,29%	0,00%	0,00%
Wojciechów	7,14%	28,57%	28,57%	0,00%	0,00%	35,71%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Za łatwiejszy dostęp ten uznają kobiety niż mężczyźni (odpowiednio 35,18% i 21,54%). Oceny wskazujące na trudność w dostępie do oferty w mieście Lublin pojawiają się częściej wraz z pogłębianiem się niepełnosprawności oraz wzrostem poziomu wykształcenia ankietowanego.

Tabela 103. Ocena dostępności oferty kulturalnej na terenie Lublina a płeć, wiek, stopień niepełnosprawności i wykształcenie respondenta

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	10,55%	24,62%	46,73%	2,51%	2,01%	13,57%
	Mężczyzna	9,23%	12,31%	56,92%	0,00%	1,54%	20,00%
Wiek	do 60 włącznie	11,63%	23,26%	51,16%	2,33%	0,00%	11,63%
	61 lat i więcej	9,25%	19,57%	50,53%	1,42%	2,14%	17,08%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	15,94%	14,49%	55,07%	4,35%	0,00%	10,14%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	5,75%	20,69%	51,72%	1,15%	3,45%	17,24%
	Tak, w stopniu znacznym	5,00%	10,00%	50,00%	0,00%	10,00%	25,00%
	Nie	10,46%	22,88%	48,37%	0,65%	0,65%	16,99%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	5,71%	11,43%	60,00%	1,43%	1,43%	20,00%
	Gimnazjalne	0,00%	0,00%	66,67%	0,00%	0,00%	33,33%
	Zasadnicze zawodowe	11,02%	16,10%	61,02%	1,69%	0,85%	9,32%
	Średnie	9,71%	26,21%	38,83%	1,94%	1,94%	21,36%
	Pomaturalne	0,00%	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%	0,00%
	Wyższe	20,00%	32,00%	20,00%	0,00%	8,00%	20,00%
	Odmowa odpowiedzi	25,00%	0,00%	75,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Na ile chętnie w mieście/gminie osoby starsze i z niepełnosprawnościami korzystają z oferty placówek kulturalnych?

W ocenie przedstawiciele instytucji publicznych osoby starsze i z niepełnosprawnościami chętnie korzystają z oferty kulturalnej. Sama ta oferta na terenie LOM jest zróżnicowana. W Lublinie spektrum wydarzeń czy inicjatyw jest znacznie szersze niż na obszarach wiejskich, lecz pewnego rodzaju walorem oferty kulturalnej na obszarach wiejskich jest to, że jest ona tworzona niejako oddolnie, przez członków wspólnoty lokalnej.

Nasi podopieczni bardzo chętnie korzystają z oferty kulturalnej. [IDI Nałęczów]

Osoby starsze chętnie korzystają z usług biblioteki, bibliotek publicznych. Mamy jedną bibliotekę i cztery filie, rozlokowane na terenie całej gminy i tam też odbywają się ciekawe zajęcia dla wszystkich, w tym również dla seniorów. Taką chyba najbardziej popularną formą aktywności są koła gospodyń wiejskich

i mimo że są już znacznie odmłodzone, to masę osób właśnie starszych chętnie jeszcze uczestniczy. Panie mają swoje spotkania, warsztaty, wyjazdy, dożynki, przygotowywanie wieńców dożynkowych zajmuje im co najmniej miesiąc. Więc to jest forma aktywności i właściwie we wszystkich sołectwach te koła gospodyń istnieją, a jeśli ich nie ma, to w tym roku powstają kolejne. [IDI Jastków]

Oferta jest dosyć szeroka. I osoby aktywne korzystają z tej oferty. I to nie chodzi tylko o kulturę wysoką. Ale kluby osiedlowe. Jakies lokalne wydarzenia. [IDI Lublin]

No tu potrzeba to jest duża i szczególnie te osoby, które się skupiały w organizacjach, te starsze osoby. Spora grupa jest kobiet, bo mamy koła gospodyń. Jest ich 10, no można powiedzieć 11. Więc część osób w tych kołach to są osoby w wieku emerytalnym, senioralnym. I ta chęć jest duża, więc wszelkie formy czy kultury, czy rozrywki i integracji tutaj jak najbardziej są pożądane. [IDI Garbów]

Według mojej oceny osoby starsze i z niepełnosprawnościami bardzo chętnie korzystają z oferty placówek kulturalnych, pomimo tego, że nie jest to liczna grupa. [IDI Bełżyce]

Uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych podkreślają, że oferta kulturalna na terenie LOM jest bogata, w szczególności w Lublinie. Zróżnicowane są jednak opinie w odniesieniu do kwestii możliwości łatwego skorzystania z tej oferty przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami. Innym czynnikiem niedostępności, niezależnym od niedostępności wynikającej z barier architektonicznych, jest niedostępność wynikająca z niekorzystnej pozycji ekonomicznej części osób starszych i z niepełnosprawnościami. Atrakcyjna oferta kulturalna jest bowiem dla nich zbyt droga.

Wszystko się opiera o ten Dom Kultury w Dużej Nierzwicy, tam duża działalność jest, ale ten dojazd. [FGI Nierzwica Duża]

Oferta kulturalna jest bogata, nie jest dostosowana, jest niedostępna. [FGI Lublin]

No droga jest przede wszystkim. Drogi teatr, kino. [FGI Lublin]

No ja korzystam często z Domu Kultury na Wallenroda, no tam się dużo dzieje. [FGI Lublin]

I biblioteki. I trzeba przyznać, przykładem jest nawet nasz Teatr Stary, gdzie my jesteśmy wolontariuszkami. I już jesteśmy przeszkolone, jak wjeżdża ktoś na wózku, żeby odpowiednio go tam w danym miejscu ustawić. Czyli jest dużo zielonego światła w tym kierunku. [FGI Lublin]

Czy lokalne placówki kulturalne są odpowiednio dostosowane do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych podkreślają, że placówki kulturalne kierujące swoją ofertą do osób starszych i z niepełnosprawnościami są dobrze dostosowane do ich szczególnych potrzeb.

Tak. Nasz lokal dostosowany jest do potrzeb osób niepełnosprawnych, wyposażony jest w podjazd, odpowiednią toaletę. Biblioteka publiczna wyposażona jest w windę. Dla osób starszych i z niepełnosprawnościami ważne jest to czy usługi są płatne czy też nie. Jeżeli oferowana usługa jest bezpłatna, chętnie korzystaj, natomiast jeśli płatna, nie mają możliwości z uwagi na niskie dochody. [IDI Nałęczów]

Ten klub Senior Plus, który działa w ramach projektu on jest tylko i wyłącznie dla tych osób dedykowany. On się mieści w Lubartowskim Ośrodku Kultury. Były dostosowane pomieszczenia do pewnych pracowni do potrzeb seniorów. Do tego, czym są zainteresowani. I ja myślę, że tam. [IDI Miasto Lubartów]

Przede wszystkim zależy nam, czyli osobom, które pracują w tej dziedzinie społecznej na pełnym włączeniu osób starszych i niepełnosprawnych. I dopóki nie ma potrzeby jakiegoś adresowania specjalnie dla nich oferty to nie należy tego robić. Każda osoba z określonymi deficytami powinna uczestniczyć tak jak wszyscy inni. (...) Czy jest na wózku, czy o kulach ma tak samo dotrzeć na tą samą imprezę, tak. Owszem w pewnych przypadkach to wymaga, nie wiem, pętle indukcyjne dla osób niesłyszących, tak, pewnego przygotowania. [IDI Lublin]

Jest winda (...) Jest rampa z podjazdem dla osób niepełnosprawnych. [IDI Głusk]

Jednak nie w każdej z gmin sytuacja jest tak dobra. Rozmówcy w części z gmin wskazywali na elementy, nie do końca spełniające wymogi dostępności architektonicznej.

Ale tak jak mówię, i Centrum Kultury jest po schodach, filia Centrum Kultury jest na parterze i biblioteka też jest po schodach, no. Także tak to wygląda. [IDI Łęczna]

Po części są dostosowane, jednak nie do wszystkich pomieszczeń. No, z reguły zajęcia odbywają się w tych pomieszczeniach, gdzie jest dostęp, gdzie na przykład osoba na wózku dostanie się bez problemu. No ale te bariery występują. Bariera jest dostęp do biblioteki, która znajduje się na piętrze. [IDI Bełżyce]

Czy lokalne placówki kulturalne umożliwiają własną ekspresję artystyczną osobom starszym i z niepełnosprawnościami?

Na podstawie wypowiedzi objętych badaniem przedstawiciele instytucji publicznych można stwierdzić, że zarówno miejskie, jak i wiejskie placówki kulturalne czy organizacje powołane do prowadzenia działalności kulturalnej, w większej lub mniejszej mierze, zapewniają możliwość samodzielnej ekspresji kulturalnej osobom starszym i z niepełnosprawnościami. Oczywiście im bardziej dana placówka czy organizacja jest ukierunkowana na te kategorie osób, tym jej oferta będzie się cieszyć większym wśród nich zainteresowaniem.

No i warsztaty są robione też... Gmina, jako [zastanowienie] Gminny Ośrodek Kultury organizuje warsztaty. I gmina tak samo, różne festyny, integracje. [IDI Niemce]

Jak mieszkaniec przychodzi, mówię, w zależności od stanu, ale zwracamy uwagę na zainteresowania. Zresztą ci ludzie opowiadają, bo każdy... Wie Pani, każdy coś sobą reprezentował w życiu, w środowisku. Jakąś funkcję pełnił. I tutaj ludzie opowiadają, a to robił, tamto robił. A jego hobby to to, jedni robią na drutach, drudzy na szydełku. Niedawno przyszła do nas pani, prawie artystka, to ona, wie Pani, różne takie... [IDI Lublin]

Są warsztaty malarskie, teatralne były, więc tutaj osoby mogą z tego korzystać. [IDI Niedzwica Duża]
Zespół Podzamcze. To jest forma artystyczna. Jest to zespół ludowy, także panie śpiewają, panowie grają. Bo to panie głównie śpiewają, panowie grają. Wyjeżdżają na różne występy (...) warsztaty terapii zajęciowej mają szeroką bazę rozwiniętą, bo mają i wokalne, i teatralne, także tutaj jak najbardziej dla tych typowo osób niepełnosprawnych. Domy pomocy również, tak samo. [IDI Mełgiew]

Myślę, że w tej chwili powstało tyle klubów seniora, że są w stanie się w każdej dzielnicy aktywnie wykazać, nie. Jest duża oferta klubów seniora. I domy kultury. Dzielnicowe domy kultury też mają dosyć bogatą ofertę dla osób starszych [IDI Lublin]

Sposoby i formy ekspresji artystycznej, jakie są dostępne w placówkach w mieście/gminie

Na obszarach wiejskich ekspresja artystyczna bazuje na lokalnych tradycjach kulturalnych związanych z rękodziełem, śpiewem czy tradycją kulinarną.

W formie zajęć rękodzielniczych. Czyli jakby wykorzystywanie potencjału i zdolności tych osób starszych i niepełnosprawnych. Są moderatorzy, tam przyjeżdżają instruktorzy, więc są prowadzone zajęcia dla tych osób. (...) są bardzo chętne, jeżeli chodzi o warsztaty kulinarne, szczególnie kobiety. Działania może pójdą w kierunku stworzenia jakiegoś zespołu z tego koła gospodyń, bo te kobiety też są chętne. [IDI Spiczyn]

Na terenie naszej gminy działa chór o nazwie „Niezapominajka”, występujący na lokalnych imprezach. Wcześniej próby odbywały się w Nałęczowskim Ośrodku Kultury, a obecnie u nas. Chór organizuje koncerty, zaprasza publiczność. Organizowane są również wieczorki poetyckie. Osoby chętne mają możliwości ekspresji artystycznej. [IDI Nałęczów]

Wystawiają również swoje prace na kiermaszach, w galerii... [IDI Nałęczów]

Są zajęcia plastyczne. Są zajęcia wokalne. Jest chór Ziemi Lubartowskiej, który składa się głównie z seniorów, emerytów. Głównie. Jest kapela Lubartowiaczy. Tam też są seniorzy. [IDI Lubartów]

Miejsko-Gminna Biblioteka organizuje dosyć liczne spotkania literackie, wykłady, warsztaty artystyczne, wystawy. Z kolei Miejski Dom Kultury proponuje seniorom ciekawe i twórcze formy spędzania wolnego czasu. Organizowane są spotkania autorskie. Sztuki teatralne - jest również grupa osób, gdzie głównie grają również osoby starsze. Warsztaty tematyczne, ćwiczenia sportowe, wystawy i wernisaże. [IDI Bełżyce]

Jaka placówka, instytucja czy organizacja wносиła lub wnosi szczególny wkład w zakresie wspierania ekspresji artystycznej osób starszych i z niepełnosprawnością?

Wkład w zakresie wspierania ekspresji artystycznej osób starszych i z niepełnosprawnością wnosili w szczególności lokalne stowarzyszenia, w tym podmioty prowadzące warsztaty terapii zajęciowej.

Z pewnością warsztaty terapii zajęciowej. Uczestnicy biorą udział w różnych wydarzeniach kulturalnych, także poza Nałęczowem. Jak wspominała wcześniej koleżanka, organizują wystawy, biorą udział w kiermaszach, sprzedają swoje prace, czerpiąc zyski na działalność statutową. W ramach naszego klubu seniora organizowane są wyjazdy do filharmonii, wycieczki, także poza województwo. [IDI Nałęczów]

Bardzo pręźnie działa Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną, nie? Tam właśnie jest DDS, dom dziennego pobytu, jest warsztat terapii zajęciowej, bardzo aktywnie tutaj to środowisko działa. No jest ta oferta Centrum (..) no i na pewno osoby bardzo pręźnie działają tam z dużymi osiągnięciami. Teatry, które, w których osoby niepełnosprawne tam się rozwijają artystycznie. [IDI Świdnik]

No działa tutaj stowarzyszenie nawet na naszym terenie, u nas, my też mamy takie stowarzyszenie mniej działające, że tak powiem, bo jakoś ostatnio to tak troszkę zanikło, ale wiem, że na terenie, gminy, tutaj nawet w Krzesimowie, działa takie stowarzyszenie, które no ma taką ofertę [IDI Mełgiew]

Czy lokalne instytucje i podmioty trzeciego sektora wspierają osoby starsze i z niepełnosprawnościami, tak by miały one możliwość korzystania z oferty kulturalnej lubelskich placówek?

Zapewnienie możliwości korzystania z oferty kulturalnej lubelskich placówek stanowi cel działalności niektórych lokalnych organizacji pozarządowych na terenie miast i gmin LOM.

Tak. Istnieje dużo, powiedzmy, fundacji, gdzie celem statutowym jest, powiedzmy, pomoc osobom starszym. A między innymi i dotarcie do tych instytucji i współuczestniczenie. Opieka podczas pobytu. [IDI Lublin]

Jest tutaj Stowarzyszenie Integracji Społecznej, z którym współpracujemy i tam były organizowane jakieś wycieczki wspólne. [IDI Świdnik]

Tak. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych ma takie spotkania dla osób starszych, ma Klub Seniora, prowadzi, organizuje dla nich wyjazdy do Lublina też. [IDI Lubartów]

Jedno stowarzyszenie takie z Lublina, z którym współpracujemy, udostępniło nam możliwość zwiedzania Starego Miasta z przewodnikiem swoim, za które my, tam mieszkańcy nasi nie płacili. Więc no są jakieś tam oferty, są. [IDI Mełgiew]

No jeszcze raz to centrum kultury. Wróć do niego. Oni też często organizują wyjazdy zewnętrzne typu teatr, kino, zwiedzanie. [IDI Głusk]

3.10. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek sportowych

Osoby starsze i z niepełnosprawnościami uczestniczące w badaniu przeważnie nie korzystają z oferty sportowej dostępnej na terenie miasta lub gminy (65,95%). Wśród korzystających zdecydowanie najpopularniejsza jest aktywność podejmowana poza obiektami sportowymi, np. spacery, biegi czy nordic walking (25,50%), a także basen (12,11%).

Brak zainteresowania wyrażają przede wszystkim respondenci z gmin Kamionka (100%), Garbów (90%), Konopnica (87,50%), Wojciechów (85,71%), Spiczyn (83,33%). Jednak należy zauważyć, że tylko w 4 gminach LOM na zainteresowanie ofertą sportową wskazywało więcej niż 50% badanych (Łęczna, Nałęczów, Strzyżewice oraz Wólka).

Tabela 104. Korzystanie z oferty sportowej i rekreacyjnej a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Nie korzystam z żadnej oferty sportowej	Basen	Siłownia	Obiekty do trenowania dyscyplin lekkoatletycznych	Boiska i inne obiekty do trenowania gier zespołowych	Kort tenisowy	Lodowisko	Aktywność podejmowana poza obiektami sportowymi, np. spacery, biegi, nordic walking	Odmowa odpowiedzi	Joga, gimnastyka, taniec	Hala sportowa
Ogółem	Liczebność	463	85	26	4	9	2	5	179	13	5	1
	%	65,95%	12,11%	3,70%	0,57%	1,28%	0,28%	0,71%	25,50%	1,85%	0,71%	0,14%
Lublin		69,17%	13,94%	3,22%	0,27%	0,80%	0,54%	0,00%	23,59%	1,07%	0,27%	0,27%
Bełżyce		73,33%	6,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	13,33%	6,67%	0,00%	0,00%
Bychawa		78,57%	7,14%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	21,43%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Garbów		90,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Głusk		75,00%	8,33%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	8,33%	25,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		77,78%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	22,22%	0,00%	0,00%	0,00%
Jastków		52,94%	29,41%	5,88%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	29,41%	0,00%	5,88%	0,00%
Kamionka		100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Konopnica		87,50%	6,25%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	6,25%	0,00%	0,00%
Lubartów		61,54%	7,69%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	38,46%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		62,50%	8,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	37,50%	0,00%	0,00%	0,00%

Łączna	37,04%	22,22%	7,41%	3,70%	0,00%	0,00%	0,00%	33,33%	11,11%	0,00%	0,00%
Melgiew	58,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	41,67%	0,00%	0,00%	0,00%
Nałęczów	18,18%	27,27%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	72,73%	9,09%	27,27%	0,00%
Niedrzwica Duża	78,95%	10,53%	10,53%	5,26%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,53%	0,00%	0,00%
Niemce	73,91%	4,35%	13,04%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	26,09%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski	55,00%	0,00%	0,00%	0,00%	5,00%	0,00%	0,00%	40,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn	83,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	16,67%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice	22,22%	44,44%	44,44%	11,11%	33,33%	0,00%	0,00%	33,33%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik	56,82%	11,36%	2,27%	0,00%	2,27%	0,00%	0,00%	38,64%	0,00%	0,00%	0,00%
Wojciechów	85,71%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%
Wólka	35,71%	0,00%	0,00%	0,00%	7,14%	0,00%	0,00%	50,00%	7,14%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Rzadziej z oferty sportowej i rekreacyjnej korzystają osoby posiadające orzeczenie o niepełnosprawności (od 66,46% do 79,59% w zależności od stopnia). W przypadku osób bez orzeczenia brak zainteresowania wyraziło 59,10% badanych.

W porównaniu do pozostałych poziomów wykształcenia, nieco bardziej ofertą sportową zainteresowani byli respondenci legitymujący się wykształceniem wyższym.

Tabela 105. Korzystanie z ofert sportowej i rekreacyjnej a wiek, płeć, stopień i rodzaj niepełnosprawności oraz poziom wykształcenia respondenta

		Nie korzystam z żadnej oferty sportowej	Basen	Siłownia	Obiekty do trenowania dyscyplin lekkoatletycznych	Boiska i inne obiekty do trenowania gier zespołowych	Kort tenisowy	Lodowisko	Aktywność podejmowana poza obiektami sportowymi, np. spacer, biegi, nordic walking	Odmowa odpowiedzi	Joga, gimnastyka, taniec	Hala sportowa
Płeć	Kobieta	65,50%	11,00%	4,00%	0,75%	1,50%	0,00%	0,75%	25,50%	2,50%	1,25%	0,25%
	Mężczyzna	66,56%	13,58%	3,31%	0,33%	0,99%	0,66%	0,66%	25,50%	0,99%	0,00%	0,00%
Wiek	do 60 lat włącznie	55,56%	22,22%	16,67%	3,70%	3,70%	0,00%	3,70%	20,37%	3,70%	0,00%	0,00%
	61 lat i więcej	66,87%	11,20%	2,64%	0,31%	1,09%	0,31%	0,47%	25,97%	1,71%	0,78%	0,16%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	75,97%	8,44%	3,90%	0,65%	1,30%	0,65%	0,00%	19,48%	0,00%	1,30%	0,00%

	Tak, w stopniu umiarkowanym	66,46%	7,93%	3,66%	1,22%	0,61%	0,00%	1,83%	25,00%	3,05%	0,00%	0,00%
	Tak, w stopniu znacznym	79,59%	8,16%	4,08%	2,04%	0,00%	0,00%	0,00%	8,16%	4,08%	0,00%	0,00%
	Nie	59,10%	16,42%	3,58%	0,00%	1,79%	0,30%	0,60%	31,04%	1,79%	0,90%	0,30%
Rodzaj niepełnosprawności Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	76,13%	6,31%	2,25%	0,90%	0,00%	0,45%	0,00%	17,57%	2,25%	0,45%	76,13%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	84,62%	3,85%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	15,38%	0,00%	0,00%	84,62%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	84,21%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	13,16%	2,63%	0,00%	84,21%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	35,29%	35,29%	23,53%	5,88%	17,65%	0,00%	0,00%	35,29%	0,00%	0,00%	35,29%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	55,56%	22,22%	7,41%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	33,33%	3,70%	0,00%	55,56%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	66,67%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	33,33%	0,00%	0,00%	66,67%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	66,67%	0,00%	6,67%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%	20,00%	0,00%	0,00%	66,67%
	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	47,37%	15,79%	10,53%	5,26%	0,00%	0,00%	0,00%	42,11%	0,00%	5,26%	47,37%
	Wysztalcenie	Podstawowe	74,26%	5,94%	1,98%	0,99%	0,99%	0,00%	0,99%	20,79%	1,98%	0,00%
Gimnazjalne		85,71%	14,29%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Zasadnicze zawodowe		67,72%	10,58%	2,65%	0,53%	2,12%	0,00%	0,53%	24,87%	1,06%	0,00%	0,00%
Średnie		65,56%	12,45%	2,90%	0,41%	0,41%	0,00%	0,41%	25,73%	1,66%	0,41%	0,00%
Pomaturalne		70,37%	3,70%	7,41%	0,00%	0,00%	0,00%	3,70%	18,52%	3,70%	0,00%	3,70%
Wyższe		54,62%	20,77%	6,92%	0,77%	2,31%	1,54%	0,77%	33,08%	3,08%	3,08%	0,00%
Odmowa odpowiedzi		85,71%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	14,29%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

47,15% badanych nie potrafiło określić, czy dostęp do oferty sportowej i rekreacyjnej na terenie ich gminy jest łatwy, czy trudny. Dla 38,46% jest łatwy (w tym 8,26% bardzo łatwy), a dla 11,68% trudny (w tym dla 3,13% bardzo trudny).

Podobnie jak w przypadku oferty kulturalnej tak i w przypadku oferty sportowo-rekreacyjnej relatywnie częściej jako łatwy postrzegany jest dostęp do niej wśród respondentów z większych gmin z dużymi ośrodkami miejskimi LOM (Lublin, Bełżyce, Bychawa, Miasto Lubartów, Łęczna, Nałęczów oraz Świdnik). Wśród gmin wiejskich najczęściej pozytywnie dostęp oceniali badani z gmin Jastków, Lubartów, Mełgiew, Niemce, Spiczyn, Strzyżewice oraz Wólka.

Tabela 106. Dostęp do oferty sportowej i rekreacyjnej a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	58	212	331	60	22	19
	%	8,26%	30,20%	47,15%	8,55%	3,13%	2,71%
Lublin		9,92%	33,78%	50,40%	3,49%	1,61%	0,80%
Bełżyce		13,33%	40,00%	26,67%	6,67%	0,00%	13,33%
Bychawa		7,14%	35,71%	35,71%	7,14%	0,00%	14,29%
Garbów		0,00%	0,00%	60,00%	30,00%	10,00%	0,00%
Głusk		0,00%	8,33%	41,67%	25,00%	25,00%	0,00%
Jabłonna		0,00%	11,11%	22,22%	66,67%	0,00%	0,00%
Jastków		11,76%	23,53%	52,94%	5,88%	5,88%	0,00%
Kamionka		0,00%	0,00%	85,71%	0,00%	14,29%	0,00%
Konopnica		6,25%	6,25%	68,75%	12,50%	6,25%	0,00%
Lubartów		23,08%	15,38%	61,54%	0,00%	0,00%	0,00%
Miasto Lubartów		0,00%	33,33%	54,17%	8,33%	0,00%	4,17%
Łęczna		7,41%	25,93%	29,63%	3,70%	3,70%	29,63%
Mełgiew		0,00%	41,67%	41,67%	16,67%	0,00%	0,00%
Nałęczów		9,09%	72,73%	9,09%	9,09%	0,00%	0,00%
Niedrzwica Duża		0,00%	10,53%	42,11%	31,58%	10,53%	5,26%
Niemce		4,35%	43,48%	52,17%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		5,00%	5,00%	25,00%	50,00%	15,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	33,33%	66,67%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	44,44%	33,33%	0,00%	22,22%	0,00%
Świdnik		13,64%	34,09%	47,73%	0,00%	0,00%	4,55%
Wojciechów		0,00%	14,29%	42,86%	42,86%	0,00%	0,00%
Wólka		7,14%	21,43%	28,57%	35,71%	7,14%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Osoby przed 60 rokiem życia uznają dostęp do obiektów sportowych na terenie własnej gminy za łatwiejszy niż te, które ukończyły już 60 lat (44,44% wskazań na łatwy dostęp w kategorii do 60 lat i 37,95% - powyżej 60).

Osoby nieposiadające orzeczenia o stopniu niepełnosprawności uznają dostęp do obiektów sportowych i rekreacyjnych za zdecydowanie łatwiejszy niż te, które takie orzeczenie posiadają. Dla osób legitymujących się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności jest on zdecydowanie najtrudniejszy (jedynie 10,20% uznaje dostęp za łatwy).

Dodatkowo ponownie wyraźnie widoczna jest korelacja pomiędzy wzrostem poziomu wykształcenia, a częstszą pozytywną oceną dostępności oferty.

Tabela 107. Ocena dostępności oferty sportowej i rekreacyjnej w miejscu zamieszkania a płeć, wiek, stopień i rodzaj niepełnosprawności oraz poziom wykształcenia respondenta

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	7,50%	29,25%	45,00%	11,25%	4,25%	2,75%
	Męczyzna	9,27%	31,46%	50,00%	4,97%	1,66%	2,65%
Wiek	do 60 włącznie	12,96%	31,48%	33,33%	11,11%	3,70%	7,41%
	61 lat i więcej	7,93%	30,02%	48,21%	8,40%	3,11%	2,33%
Orzeczenie o niepełnosprawności	Tak, w stopniu lekkim	6,49%	24,68%	57,14%	11,04%	0,65%	0,00%
	Tak, w stopniu umiarkowanym	6,10%	27,44%	48,78%	9,15%	4,27%	4,27%
	Tak, w stopniu znacznym	4,08%	6,12%	63,27%	12,24%	8,16%	6,12%
	Nie	10,75%	37,61%	39,40%	6,57%	2,99%	2,69%
Rodzaj niepełnosprawności	Osoba z niepełnosprawnością ruchową	5,86%	20,27%	58,56%	9,01%	2,70%	3,60%
	Osoba niewidoma lub słabowidząca	3,85%	11,54%	57,69%	23,08%	3,85%	0,00%
	Osoba niesłysząca lub słabosłysząca	0,00%	21,05%	57,89%	15,79%	5,26%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością intelektualną	11,76%	58,82%	23,53%	5,88%	0,00%	0,00%
	Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną	7,41%	29,63%	44,44%	3,70%	11,11%	3,70%
	Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju	0,00%	33,33%	66,67%	0,00%	0,00%	0,00%
	Osoba z zaburzeniami psychicznymi	6,67%	33,33%	46,67%	13,33%	0,00%	0,00%
	Odpowiedź niejasna	15,79%	31,58%	36,84%	10,53%	0,00%	5,26%
	Odpowiedź niejasna	15,79%	31,58%	36,84%	10,53%	0,00%	5,26%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	4,95%	17,82%	51,49%	14,85%	7,92%	2,97%
	Gimnazjalne	0,00%	28,57%	42,86%	14,29%	0,00%	14,29%
	Zasadnicze zawodowe	5,82%	26,98%	53,97%	8,47%	1,59%	3,17%
	Średnie	8,30%	36,93%	38,59%	9,54%	3,32%	3,32%
	Pomaturalne	14,81%	40,74%	37,04%	3,70%	0,00%	3,70%
	Wyższe	13,85%	30,77%	50,00%	3,08%	2,31%	0,00%
	Odmowa odpowiedzi	0,00%	14,29%	85,71%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Respondenci mieszkający poza Lublinem oceniając dostępność oferty sportowej i rekreacyjnej na terenie stolicy województwa w większości przypadków (58,05%) nie potrafili udzielić odpowiedzi na to pytanie. Podobnie jak w przypadku oferty kulturalnej tak i tym razem najczęściej jako bardzo i raczej łatwy dostęp oceniali mieszkańcy gmin ościennych. Natomiast mieszkańcy gmin peryferyjnych częściej wskazywali na trudność.

Tabela 108. Ocena dostępności oferty sportowej i rekreacyjnej na terenie Lublina a miejsce zamieszkania respondenta

Gmina		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Ogółem	Liczebność	28	45	191	10	1	54
	%	8,51%	13,68%	58,05%	3,04%	0,30%	16,41%
Bełżyce		13,33%	26,67%	46,67%	0,00%	0,00%	13,33%
Bychawa		14,29%	28,57%	35,71%	0,00%	0,00%	21,43%
Garbów		0,00%	20,00%	30,00%	30,00%	0,00%	20,00%
Głusk		0,00%	25,00%	75,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Jabłonna		0,00%	22,22%	66,67%	0,00%	0,00%	11,11%
Jastków		17,65%	29,41%	47,06%	0,00%	0,00%	5,88%
Kamionka		0,00%	14,29%	71,43%	14,29%	0,00%	0,00%
Konopnica		0,00%	6,25%	81,25%	12,50%	0,00%	0,00%
Lubartów		7,69%	7,69%	69,23%	0,00%	0,00%	15,38%
Miasto Lubartów		8,33%	0,00%	54,17%	0,00%	0,00%	37,50%
Łączna		29,63%	3,70%	29,63%	3,70%	3,70%	29,63%
Mełgiew		8,33%	33,33%	33,33%	8,33%	0,00%	16,67%
Nałęczów		0,00%	9,09%	72,73%	0,00%	0,00%	18,18%
Niedzwica Duża		0,00%	0,00%	63,16%	0,00%	0,00%	36,84%
Niemce		17,39%	13,04%	69,57%	0,00%	0,00%	0,00%
Piaski		5,00%	10,00%	80,00%	5,00%	0,00%	0,00%
Spiczyn		0,00%	16,67%	83,33%	0,00%	0,00%	0,00%
Strzyżewice		0,00%	11,11%	88,89%	0,00%	0,00%	0,00%
Świdnik		4,55%	13,64%	56,82%	0,00%	0,00%	25,00%
Wojciechów		0,00%	14,29%	71,43%	14,29%	0,00%	0,00%
Wólka		14,29%	14,29%	42,86%	0,00%	0,00%	28,57%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Wśród ankietowanych, którzy uznają dostęp za łatwy (raczej i bardzo) przeważają kobiety (25,13%) nad mężczyznami (17,69%), osoby przed 60 rokiem życia nad tymi, które ukończyły 60 lat (odpowiednio 32,56% i 20,28%). Również osoby o wyższych poziomach wykształcenia lepiej oceniały dostęp do oferty sportowo-rekreacyjnej Lublina.

Tabela 109. Ocena dostępności oferty sportowej i rekreacyjnej na terenie Lublina a płeć, wiek, stopień niepełnosprawności oraz poziom wykształcenia respondenta

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
Płeć	Kobieta	9,55%	15,58%	55,78%	4,52%	0,50%	14,07%
	Mężczyzna	6,92%	10,77%	61,54%	0,77%	0,00%	20,00%
Wiek	do 60 włącznie	13,95%	18,60%	46,51%	4,65%	0,00%	16,28%
	61 lat i więcej	7,47%	12,81%	59,79%	2,85%	0,36%	16,73%
Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?	Tak, w stopniu lekkim	8,70%	14,49%	63,77%	2,90%	0,00%	10,14%

		Bardzo łatwy	Raczej łatwy	Trudno powiedzieć	Raczej trudny	Bardzo trudny	Odmowa odpowiedzi
	Tak, w stopniu umiarkowanym	5,75%	12,64%	55,17%	5,75%	1,15%	19,54%
	Tak, w stopniu znacznym	10,00%	10,00%	45,00%	5,00%	0,00%	30,00%
	Nie	9,80%	14,38%	58,82%	1,31%	0,00%	15,69%
Poziom wykształcenia	Podstawowe	2,86%	14,29%	62,86%	0,00%	0,00%	20,00%
	Gimnazjalne	0,00%	0,00%	66,67%	0,00%	0,00%	33,33%
	Zasadnicze zawodowe	10,17%	8,47%	67,80%	4,24%	0,00%	9,32%
	Średnie	8,74%	16,50%	49,51%	2,91%	0,97%	21,36%
	Pomaturalne	0,00%	50,00%	33,33%	0,00%	0,00%	16,67%
	Wyższe	16,00%	20,00%	40,00%	8,00%	0,00%	16,00%
	Odmowa odpowiedzi	25,00%	0,00%	50,00%	0,00%	0,00%	25,00%

Źródło: wywiady CAPI z osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Na ile chętnie w mieście/gminie osoby starsze i z niepełnosprawnościami korzystają z oferty obiektów sportowych? Czy jest to wśród nich popularne?

Uczestnicy indywidualnych wywiadów pogłębionych dostrzegają duże zainteresowanie korzystaniem z oferty sportowo-rekreacyjnej wśród osób starszych i z niepełnosprawnościami. Spostrzeżenie to odnosi się oczywiście do form aktywności dopasowanych do możliwości danej osoby.

Myślę, że jest duże zainteresowanie. Że w każdym klubie seniora, czy w tych różnych ośrodkach wsparcia są zajęcia z takiej rehabilitacji właśnie. I poprzez takie właśnie uczestnictwo w takich zajęciach rekreacyjno-sportowych. (...) jestem przekonana, że tak jest. [IDI Lublin]

Bardzo korzystają chętnie, bo mówię, tutaj fitness jest dla starszych osób, jest Pan, który prowadzi zajęcia tak zwane niby sportowo, ale takie rehabilitacyjne, jak mają, prawda... takie usprawniające. [IDI Niemce]

Czy korzystają? No sale gimnastyczne są u nas obłożone. Sam wiem, bo korzystam. Więc wynajem jest. Natomiast to nie jest tak, że tylko... To podobnie, jak i przy innych już (...) tam są zarówno trzydziestolatkowie jak i siedemdziesięciolatkowie, tak. [IDI Głusk]

Nie jest właśnie to popularne, w żaden sposób. Nawet chodzenie z kijkami. [IDI Konopnica]

Są seniorzy, którzy chodzą na zajęcia różne basenowe, prawda; O jest klub sportowy. Relaks to jest klub typowo rowerowy. [IDI Miasto Lubartów]

Czy lokalne obiekty sportowe są odpowiednio dostosowane do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?

Pracownicy instytucji publicznych potwierdzają, że nowo oddawane obiekty są dostosowane do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami, zaś obiekty oddane do użytku dawniej są sukcesywnie dostosowywane.

Nie wiem, czy wszystkie. I czy do wszystkich niepełnosprawności. Na pewno sukcesywnie próbujemy je dostosować. [IDI Lublin]

Obiekty sportowe... myślę, że w lutym będą oddawane nowe obiekty sportowe, basen, nowe przestrzenie. Tam pewnie ta aktywność będzie mogła się lepiej rozwijać niż do tej pory (...) też Uniwersytet Trzeciego Wieku organizuje jakieś zajęcia na basenie, jakieś aerobiki. [IDI Świdnik]

Na terenie gminy, no to powiem tak, mamy tego orlika plus boisko tutaj w Niedzwicy Kościelnej, ale nie są to, powiedzmy, szczyty architektury i szczyty marzeń. (...) na samo boisko [osoba niepełnosprawna] dojechać może, nawet samochód przy boisku zostawić może i na wózku może gdzieś tam, są te tereny kawałkami, powiedzmy, utwardzone, że on może nawet na tym wózku inwalidzkim, już tak mówiąc wprost, przejechać i oglądać ten mecz. Wiadomo, może na trybuny nie wjedzie, bo trybuny jednak są wyżej i nie są na 100% dostosowane (...). [IDI Niedzwica Duża]

Nowe obiekty są dostosowane. Obiekty stare często wymagają rozmaitych adaptacji, które na bieżąco z reguły są robione. [IDI Lublin]

Myślę, że jest dostęp, że (...) bariery architektoniczne są zlikwidowane. [IDI Jastków]

Przed wszystkim projektowanie nowych obiektów, tak, w duchu, powiedzmy, projektowania uniwersalnego włączającego tak, że od razu w pełni przystosowane. To jest pierwsza rzecz. Teraz mamy duże środki europejskie. Dużo się buduje. Natomiast obiekty, które są, tak jak ten, obiektem zabytkowym można ten deficyt naprawiać. Poprzez na przykład założenie windy, tak. Zainstalowanie windy. (...) robienie pochylni. Pochwyty. Barierek. Więc jest mnóstwo technicznych rozwiązań, które pozwalają niwelować niedoskonałości obiektów. [IDI Lublin]

Tak, jest basen, brakuje nam windy takiej opuszczającej w tym basenie. (...) Siłownie zewnętrzne powstały na terenie Spółdzielni Mieszkaniowej, teraz dwie budujemy, oddamy w tym roku, to będzie ich więcej. [IDI Miasto Lubartów]

Czy, jak i kto osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewnia możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do lokalnych obiektów sportowych i przestrzeni umożliwiających rekreację?

Przedstawiciele jednostek samorządowych podkreślają, że dowóz osób z niepełnosprawnościami do obiektów sportowych czy rekreacyjnych jest jednym z zadań, które są na bieżąco realizowane.

Jest forma zorganizowana, zabezpieczamy przejazd i zabezpieczamy również bilety wstępu [na basen]. [IDI Jastków]

To myślę, że wygląda to podobnie, nie. Że jeżeli jest to wyjazd zorganizowany przez instytucje, czyli jakiś dom pomocy, czy środowiskowy dom, to mają zapewniony transport. Natomiast, jeżeli chcą jakby prywatnie korzystać osoby te, które mieszkają gdzieś samotnie to jest problem. [IDI Lublin]

Też transport, który jest zapewniony, prywatny czy autobus, też pewnie koło tych miejsc przejeżdża. [IDI Spiczyn]

Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji Miejskiej mają busy dostosowane do osób niepełnosprawnych fizycznie. Tylko wiadomo, że to jest za odpłatność. [IDI Lublin]

W jakim stopniu lokalne obiekty sportowe uwzględniają potrzeby i możliwości osób z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności?

Dostosowanie obiektów sportowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami to nie tylko kwestia likwidacji barier architektonicznych i wprowadzanie dodatkowych elementów wyposażenia. Ważny jest bowiem również odpowiednio wykwalifikowany personel. Oczywiście zapewnienie odpowiednio przygotowanych kadr nie jest możliwe w każdej placówce w gminach wiejskich. Osiągnięciem takim mogą się przede wszystkim pochwalić lubelskie instytucje.

Tak, no bo już (...) każdy obiekt, który teraz budujemy, musi być dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych, także basen na pewno też jest. [IDI Miasto Lubartów]

To znaczy, no na pewno jest klub sportowy, który zajmuje się głównie osobami niepełnosprawnymi. I no jest to taka, no ciekawa oferta. Że, no przeszkolony personel, który jest w stanie udzielić wsparcia i zając się. [IDI Lublin]

Czy lokalne instytucje i podmioty trzeciego sektora wspierają osoby starsze i z niepełnosprawnościami, by miały one możliwość korzystania z oferty lubelskich obiektów sportowych?

Jeden z przedstawicieli instytucji publicznych podkreślił rolę trzeciego sektora jako środowiska szczególnie wspierającego lokalnych rozwój oferty sportowej.

Jeśli chodzi o trzeci sektor, to najbardziej aktywny u nas jest sektor dotyczący wspierania kultury fizycznej i sportu i który wspiera takie działania związane z patologiami, przeciwdziałaniem patologiom społecznym. Natomiast, jeśli chodzi właśnie o politykę taką senioralną albo skierowaną na niepełnosprawnych, to (...) nie są to działania jakieś priorytetowe. [IDI gmina Lubartów]

3.11. Kooperacja w ramach obszaru metropolitalnego w ocenie przedstawicieli instytucji publicznych

Co byłoby dla miasta/gminy szczególnie cenne, by lokalne instytucje mogły lepiej zaspakajać potrzeby osób starszych i z niepełnosprawnościami?

Spośród postulatów zgłoszonych przez przedstawicieli instytucji publicznych warto przytoczyć głos wskazujący na potrzebę obniżenia poziomu biurokratyzowania wielu działań. Nadmierna biurokracja prowadzi bowiem do marnowania wielu potencjalnych szans, na przykład większego zaangażowania organizacji pozarządowych.

Mniejsze procedury, mniejsza papierologia. W tej chwili jest...(...) Te procedury formalne, szczególnie przy dotacjach unijnych czy programach unijnych, sprostowanie tutaj jest dosyć trudne, dopięcie tych wszystkich formalności. Często osoby niepełnosprawne, starsze widząc już cały mechanizm, jak to będzie wyglądać i ogrom dokumentacji, po prostu już machają na to ręką. (...) zapewnienie takiego większego też może dostępu. Bardziej może zaangażowanie organizacji pozarządowych w tym kierunku, a nie ograniczanie się tylko do tzw. miękkich, jak ja to mówię, rzeczy. Ale to też się wiąże również ze środkami pieniężnymi. [IDI Mełgiew]

No z pewnością ułatwienie procedur w dostępie do różnych świadczeń. [IDI Bełżyce]

Inny postulat wskazywał na konieczność rozwijania środowiskowych form opieki dla osób starszych.

Przede wszystkim należałoby stawiać na rozwój środowiskowych form opieki dla osób starszych, bo za chwilę no będzie coraz większa potrzeba, aby coraz większą grupę osób starszych objąć taką opieką. Myślę, że te kulturalne działalności i to, co się w ostatnich latach zdarzyło, bo tego jest sporo, to widać, tak, w mediach i, i jakby jesteśmy zorientowani, że jest sporo ofert (...) ale moim zdaniem troszeczkę przydałoby się więcej tych form pomocy nie dla tych osób, które są jeszcze bardzo sprawne i wyjdą same i chodzą do placówek, do klubów, do miejsc sportu i rekreacji, ale jest pewna grupa, która już tego nie może zrobić, a jest w domu i potrzebuje opieki, a te osoby się nie kwalifikują jeszcze do domów pomocy społecznej, tak. [IDI Lublin]

Ważne w kontekście potrzeb miast i gmin z terenu LOM, jak i całego obszaru metropolitalnego jest wzmocnienie zdolności do pozyskiwania środków zewnętrznych na realizację zadań ważnych z perspektywy kształtowania sytuacji osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Gmina podejmuje szereg działań mających na celu usprawnienie funkcjonowania osób starszych i niepełnosprawnych, między innymi poprzez usuwanie barier architektonicznych w terenie, czy w budynkach użyteczności publicznej. Wciąż jednak jest wiele do zrobienia. Brakuje np. nowoczesnej infrastruktury sportowej, z której niepełnosprawni mogliby swobodnie korzystać. Tutaj jednak nie wszystko zależy od samorządów. Ograniczeniem są możliwości finansowe gmin, więc kluczowe znaczenie mają możliwości pozyskania dodatkowych środków zewnętrznych. [IDI Naęczów]

Wydaje się, że na ten moment tą świadomością, że dużym wyzwaniem jest zaspokojenie potrzeb osób starszych, tą świadomością tutaj my w samorządzie, czy samorządowcy mają. Natomiast tak jak ze wszystkim problem jest w finansowaniu różnego rodzaju działań. Zapewne oczekivalibyśmy określenia jakichś środków, które byłyby bezpośrednio i wprost przeznaczone na potrzeby osób starszych. I wówczas samorząd mógłby ubiegać się o te środki i realizować różnego rodzaju pomoc dla osób starszych. Związaną przede wszystkim z tym życiem codziennym, z funkcjonowaniem, ale również i z tą sferą ruchową, z życiem kulturalnym tych osób. [IDI Bychawa]

Ważnym głosem był postulat poprawy infrastruktury dostępnej dla mieszkańców oraz rozwoju komunikacji w ramach LOM, w celu ułatwienia seniorom i osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z niej. Ten drugi problem jest szczególnie widoczny w gminach położonych na peryferiach obszaru.

Jeśli chodzi o zwiększenie aktywizacji to co wielokrotnie podkreślałem, poprawa sytuacji lokalowej. Poprawa sytuacji lokalowej na przykład gminnego ośrodka kultury, gdzie byłaby możliwość w pomieszczeniach zamkniętych mieć salę z widownią i takie różnego rodzaju pracownie. I to otwiera nam duży wachlarz różnego rodzaju spotkań, możliwości realizacji powiedzmy szumnie, Uniwersytetu Trzeciego Wieku w gminie Wojciechów. Można by było jakieś regularne spotkania robić. Te warsztaty mogłyby się odbywać w jednym miejscu. W tej chwili one są porzucane po świetlicach. Druga sprawa to jest poprawa komunikacji, bo to też dotyczy wszystkich. Również i seniorów. Tutaj z dostępności do placówek służby zdrowia czy jakichś takich placówek użyteczności publicznej, czy sanatoryjnych. W prawdzie nie jest daleko do tego Nałęczowa, bo mamy 6km od urzędu do urzędu, ale mimo wszystko jest problem z tym dojazdem. Tak samo te Bełżyce. Jest szpital, jest powiatowy urząd pracy, no jest... a Lublin to już nie wspomnę. [IDI Wojciechów]

Pieniądze... Transport... Aby zaspokajać te wszystkie potrzebne są instrumenty wsparcia dla samorządu aby samorząd mógł taką ofertę bardziej sprawnie, bardziej kompleksowo zaprezentować. O transporcie mówiłem wcześniej, że nieodzownym wyzwaniem i problemem aby te dobra, które są umiejscowione w konkretnych miejscach móc ofiarować tym beneficjentom jest potrzebne ich dowiezienie. Nie ukrywajmy, część osób starszych sama się porusza i ma swoje własne środki transportu, ale jest spora grupa osób, która musi liczyć na kogoś. Na szczęście znajduje pomoc, ale kompleksowym domknięciem tego byłoby takie zapewnienie scalonego transportu. [IDI Kamionka]

Dobry inicjatywą byłoby też utworzenie osiedlowych klubów lub miejsc spotkań, do których uczęszczałyby osoby starsze blisko swojego miejsca zamieszkania. Takich miejsc jest u nas obecnie brak (...) dosyć istotne byłoby utworzenie dziennego klubu seniora, takiego całodziennego, gdzie osoby mogłyby przyjść, spędzić czas. To jest, w tej chwili jest to priorytet. [IDI Bełżyce]

Pierwsza rzecz to na pewno jest potrzebna baza czyli lokale, no bo obiekty zewnętrzne to raz, ale ta baza lokalowa. Mamy te zasoby różne, nawet częściowo do wykorzystania tylko pojawia się ten problem drugi... transportowy. [IDI Garbów]

Ja myślę, że przede wszystkim dostępność. Czyli jeśli mamy instytucję piętrową, to bezwzględnie winda. Tutaj tak, tutaj też myślę, że sposób dotarcia (...) Ale uważam, że przed wszystkim to są bariery architektoniczne. [IDI Łęczna]

Jak ocenia się współpracę z innymi partnerami w ramach Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego?

Obecny etap współpracy partnerów w ramach LOM jest przede wszystkim oceniany w kontekście budowania relacji i tworzenia podstaw dla dalszej współpracy.

Na razie się nie rozpoczęła, natomiast pierwsze działania będą podjęte w miesiącu grudniu. One będą trwały 36 miesięcy, w związku z tym na pewno coś... Znacząco, współpraca generalnie instytucji pomocowych to tak jak wcześniej wspominałem, to zależy od ludzi, którzy tam pracują, ale ona istnieje codziennie. Bo my się konsultujemy, my się uzupełniamy. Jeżeli jest jakiś problem do rozwiązania, my go potrafimy rozwiązać nawet nie stosując różnego typu postępowań administracyjnych. [IDI Spiczyn]

Jakie sukcesy udało się odnieść w ramach takiej współpracy?

Jedna z wypowiedzi z 2019 r. akcentowała fakt, że choć najmocniej oczekiwane efekty współpracy nie zostały jeszcze osiągnięte, to już dostrzeganą wartością dodaną kooperacji jest budowanie relacji pomiędzy przedstawicielami różnych instytucji z poszczególnych jednostek samorządowych tworzących LOM.

Tworzymy naprawdę zgrany zespół ludzi, którzy się wspierają i chętnie dzielą się swoimi doświadczeniami. To bardzo ważne w realizacji inwestycji. Jeśli chodzi o infrastrukturę – ta wciąż powstaje. Nie wszystkie zadania udaje się zakończyć w początkowo zakładanym terminie, bo wiele zależy od sytuacji na rynku wykonawców, ale myślę, że gdy zakończymy projekt, komunikacja między gminami LOM-u będzie o wiele sprawniejsza. [IDI Nałęczów]

Za ważny obszar współpracy w ramach LOM uznana została międzygminna koordynacja zarządzania zasobem mieszkań chronionych.

No na pewno ośrodkami, tam się kontaktujemy, wymieniamy pewne doświadczenia. (...) na przykład w tej chwili z gminą Niedzwica, bo na przykład o zasięgu powiatowym tam są mieszkania tak zwane chronione. Akurat dwóch podopiecznych mamy tam skierowanych. Mówię na bazie pomocy tej takiej społecznej, to wymieniamy, czy gdzieś ktoś tam organizuje, czy jakaś tam placówka, coś tego. [IDI Jabłonna]

No to stworzyliśmy te mieszkania wspomagane (...) To jest w tej chwili rok (...) Rok brały udział w tym programie, no i mamy te mieszkania w tej chwili (...) Dostępne. [IDI Głusk]

W pewnej mierze współpracę międzygminną zapewniają inicjatywy podejmowane przez instytucje szczebla powiatowego, na przykład PCPR. Tego rodzaju inicjatywy obejmują zarówno działania ukierunkowane na bieżące rozwiązywanie problemów społecznych, jak i na realizację programów mających za zadanie aktywizację czy rozwój określonych kompetencji i zachowań wśród mieszkańców.

Z PCPR teraz przecież te różne programy. Tylko to jest powiatowy do spraw przeciwdziałania przemocy, ale to też są osoby dotknięte, czasami osoby niepełnosprawne są dotknięte przemocą (...) Współdziałanie na rzecz integracji gmin Piaski, Mełgiew, Jabłonna, Głusk. Także i to też właśnie są panie, uczestniczą właśnie w kursach i na rzecz opiekuna osób starszych, niepełnosprawnych. Także to w jakiś sposób tak próbujemy aktywizować też osoby młode, żeby jakoś w jakiś sposób mogły się zająć starszymi. [IDI Głusk]

Jakie jej obszary należałoby wzmocnić? W jaki sposób?

W odniesieniu do obszarów współpracy, które w ramach LOM należałoby wzmocnić, sformułowany został postulat, by skupić większą uwagę na działaniach informacyjnych promujących działania instytucji odpowiedzialnych za politykę społeczną na terenie jednostek samorządowych obszaru metropolitalnego.

Na pewno mogę wspomnieć o tym, żeby doprowadzić do tego, żeby te instytucje były bardziej dostrzegane. One wykonują bardzo ciężką pracę. [IDI Spiczyn]

W ramach zacieśniania współpracy pomiędzy poszczególnymi instytucjami LOM warto byłoby zastosować formę spotkań roboczych w celu umożliwienia wymiany informacji o dobrych praktykach oraz rezultatach podejmowania różnorodnych działań na terenie poszczególnych jednostek samorządowych.

Fajne byłoby to, gdyby chociażby ośrodki pomocy społecznej czy kierownicy, czy pracownicy spotkali się i wypracowali... wymienili się dobrymi praktykami, może w ten sposób. Bo różne ośrodki realizują różne działania. Jedne z dofinansowaniem, jedne z własnych inicjatyw, więc dobre by było to, żeby się wymienić tym, co udało się im zrobić, a co im się nie udało. [IDI Jabłonna]

Postulowano również, by działania informacyjne kierować do organizacji społecznych zrzeszających osoby starsze. Formami, które mogłyby zostać zastosowane, mogłyby być spotkania, konferencje oraz szersze kampanie informacyjne.

Może spotkania, konferencje, prawda. Jakies takie kampanie informacyjne. Ale nie tylko dla nas, dla urzędów. Bardziej może docierać do klubów, prawda. Do rady seniorów. [IDI Miasto Lubartów]

Za ważny cel współpracy jednostek współtworzących LOM uznano koordynację działań mających na celu poprawę infrastruktury drogowej oraz rozwinięcie sieci transportu publicznego w miastach i gminach, tak aby obszar był lepiej skomunikowany wewnętrznie. Dalszym celem byłoby współdziałanie na rzecz poprawy infrastruktury pieszej i rowerowej.

W zależności, jeśli na przykład w dużym stopniu z tych projektów w tym obszarze metropolitalnym i w tym instrumencie ZIT wykonamy, nie wiem, tą infrastrukturę drogową, komunikacyjną, że tak powiem, no to potem na pewno trzeba by było przechylić się bardziej w stronę zapewnienia na przykład większej ilości sieci autobusowej. (...) No pewnie kwestia tych ciągów jakichś rowerowych, pieszych, to już są takie rozwiązania droższe, bardziej może ekskluzywne. [IDI Konopnica]

3.12. Pandemia COVID-19 i jej wpływ na wsparcie instytucjonalne osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami.

W roku 2020 życie ludzi na całym świecie uległo diametralnym zmianom. W ciągu kilku dni zostali zmuszeni do dostosowania codziennych zachowań i przyzwyczajzeń do nowych warunków. Przyczyną tego zjawiska jest stan pandemii, wprowadzony przez Światową Organizację Zdrowia w związku z rozprzestrzenianiem się patogenu powodującego chorobę COVID-19.

Wirus zaliczany do grupy koronawirusów po raz pierwszy został zidentyfikowany w grudniu 2019 r., w chińskiej prowincji Wuhan. Przebieg choroby może być różnorodny, od bezobjawowego aż po zespół ostrej niewydolności oddechowej (ARDS) w przebiegu wirusowego zapalenia płuc.

Wprowadzone w krótkim czasie restrykcje, izolacja wielu ludzi, ograniczenie swobód obywatelskich, a także bezpośrednie zetknięcie się z wirusem, przeciwko któremu nie ma skutecznej obrony, mogą doprowadzać do znacznych zmian w psychice człowieka, m.in. do pojawienia się objawów lękowych, lęku napadowego, lęku uogólnionego oraz depresji. Analizując doświadczenia z epidemii MERS w latach 2012–2013, jednoznacznie potwierdzono znaczny wpływ tego typu zdarzeń na kondycję i zdrowie psychiczne zarówno pracowników ochrony zdrowia, jak i populacji ogólnej. Na podstawie uzyskanych wyników można spekulować, iż nadal trwająca pandemia również wpływa znacząco na naszą kondycję psychiczną.

W wielu krajach na świecie prowadzone są badania mające na celu ocenę wpływu COVID-19 na zdrowie psychiczne społeczeństwa. Dane zebrane wśród populacji chińskiej oraz irańskiej utwierdzają w przekonaniu, iż pandemia w istotny sposób ingeruje w naszą psychikę, a co za tym idzie – codzienne funkcjonowanie oraz jakość życia.

Światowe doniesienia badające natężenie lęku w populacjach dotkliwie dotkniętych pandemią COVID-19, podobnie jak w Polsce, wykazały znaczący wzrost w porównaniu ze stanem sprzed 2019 r. Wśród chińskich studentów 25% respondentów uzyskało wynik wskazujący na objawy lękowe o różnym stopniu nasilenia. Badanie przeprowadzone na 1210 respondentach zamieszkujących Chiny wskazuje na występowanie objawów lękowych u 36% badanych. Dla porównania, Irańczycy w 51% wykazują cechy lękowe w czasie pandemii COVID-19. Dotychczasowe badania przeprowadzone wśród populacji dotkniętych pandemią jednoznacznie wskazują na znaczny jej wpływ na kondycję psychiczną społeczeństwa.

Głównym celem pracy pt.: *„Występowanie zaburzeń lękowych wśród Polaków w dobie pandemii COVID-19”* autorstwa Mateusza Babickiego i Agnieszki Mastalerz-Migas z Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu (Katedra i Zakład Medycyny Rodzinnej) była ocena poczucia lęku i obawy społeczeństwa polskiego w dobie pandemii COVID-19 oraz poszukiwania głównych czynników sprawczych tych emocji.

Wyniki zdecydowanie wskazują na różnego rodzaju nasilenie objawów lękowych u blisko trzech na cztery osoby biorące dobrowolny udział w ankiecie, przy czym aż 23% badanych uzyskało wynik wskazujący na ciężką postać zaburzeń lękowych. 44% ankietowanych wykazało cechy zespołu lęku uogólnionego.

Tak wysoki odsetek wyników pozytywnych może być spowodowany restrykcjami, ograniczeniami społecznymi, a także poczuciem bezradności i bezsilności ludzi w walce z koronawirusem. Ograniczenie w znacznym stopniu możliwości bezpośrednich kontaktów międzyludzkich zaburzyło balans psychiczny człowieka.

Według doniesień epidemiologicznych sprzed pandemii cechy zespołu lęku uogólnionego wśród Polaków występowały u ok. 1% populacji, znamienne częściej u kobiet niż u mężczyzn. W trakcie całego życia napady lęku uogólnionego mogą występować u 5-9% populacji. Stan pandemii jest szczególnym okresem, który doprowadził do znacznego wzrostu odsetka ludzi wykazujących cechy zespołu lęku uogólnionego.

Analizując wyniki badania, udowodniono wpływ pandemii COVID-19 na kondycję psychiczną - pod postacią lęku - społeczeństwa polskiego. Do głównych stresorów zaliczyć można niepewność ekonomiczną oraz znaczne ograniczenie codziennego funkcjonowania społecznego. Niestabilność sytuacji oraz obawy co do jej wpływu na przyszłość, doprowadzają do narastającej niepewności, frustracji oraz lęku o jakość życia po pandemii.

Wpływ pandemii COVID-19 na funkcjonowanie instytucji na terenie Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

Globalna pandemia COVID-19 i wywołany nią kryzys społeczno-gospodarczy mają silny wymiar terytorialny i wywierają głęboki wpływ na władze szczebla niższego niż krajowy. Pandemia w sposób znaczący zdeterminowała nasze życie zmieniając zasadniczo, na przestrzeni minionych kilkunastu miesięcy, m.in. model pracy i komunikacji. Jednak, jak twierdzi profesor Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu dr hab. Andrzej Raszkowski „[...] to był faktycznie trudny czas, z którym poradziliśmy sobie nadspodziewanie dobrze. [...] Odnośnie samorządów, z pewnością poważnym wyzwaniem była zdalna obsługa klientów wewnętrznych i zewnętrznych. Z uwagi na kryzys ucierpiały finanse samorządowe, które z kolei pośrednio wpływają na poprawę jakości usług publicznych. Pozytywnym “efektem ubocznym” pandemii jest postępująca digitalizacja w sektorze publicznym. Moim zdaniem samorządy relatywnie dobrze zdały pandemiczny egzamin.” <https://spidersweb.pl/bizblog/samorzadowcy-koronawirus/> (dostęp na dzień 24.01.2022 r.).

Poniższa tabela ilustruje w jaki sposób gminy Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego radziły sobie, i nadal radzą, z trudnościami wynikającymi z pandemii COVID-19. Jakie rozwiązania zostały zastosowane w celu wsparcia osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Tabela 110. Rozwiązania jst adresowane do osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19

Rozwiązania wprowadzone przez urząd gminy/miasta w celu dostosowania prowadzonego wsparcia osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami do warunków pandemii COVID-19.

- rotacyjna praca zdalna pracowników,
- ograniczona bezpośrednia dostępność urzędu,
- funkcjonowanie punktu obsługi interesanta/biura podawczego,
- przeniesienie punktu/biura na, łatwiej dostępny, parter budynku,
- termin wizyty w urzędzie umawiany telefonicznie na konkretną godzinę,
- świadczenie usług z zachowaniem dystansu społecznego, w tym przy stolikach zabezpieczonych przegrodami z pleksi,
- udostępnienie interesantom środków ochrony osobistej (maseczek, rękawiczek i środków dezynfekujących),
- systematyczne dezynfekowanie sprzętu służącego do obsługi interesantów,
- wydłużenie czasu pracy urzędu z wprowadzoną przerwą w celu przeprowadzenia dezynfekcji pomieszczeń i sprzętu,
- zakup i dostarczanie artykułów spożywczych i środków higieny osobistej,
- transport mieszkańców zainteresowanych szczepieniem przeciw COVID-19 do Punktu Szczepień,
- możliwość załatwienia niektórych spraw urzędowych w miejscu zamieszkania (w tym złożenia wniosku o dowód osobisty i otrzymanie nowego dokumentu), telefonicznie lub drogą elektroniczną,
- usługa indywidualnego transportu door-to-door.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

Wśród rozwiązań wprowadzonych przez urząd gminy/miasta w celu dostosowania prowadzonego wsparcia osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami do warunków pandemii COVID-19 zawartych w powyższej tabeli można wyodrębnić dwie grupy.

Pierwszą grupę stanowią zmiany w funkcjonowaniu siedziby władz gminy/miasta, których celem jest zwiększenie dostępności i bezpieczeństwa sanitarnego w samym budynku, a także możliwości korzystania z oferowanych usług.

Drugą grupą wprowadzonych rozwiązań są działania, wykraczające poza obligatoryjne zadania gminy, wymagające dodatkowych aktywności i środków. Ich kompleksowość stanowi o dużej dbałości o zaspokojenie niezbędnych potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami w trudnym, pandemicznym czasie.

Tabela 111. Rozwiązania ośrodków pomocy społecznej adresowane do osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19

Rozwiązania wprowadzone przez ośrodki pomocy społecznej w celu dostosowania prowadzonego wsparcia osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami do warunków pandemii COVID-19.

- czasowe ograniczenie bezpośredniej dostępności ośrodka,
- zmianowy system pracy pracowników socjalnych,
- wydłużenie czasu pracy ośrodka,
- szczepienia pracowników ośrodka przeciw COVID-19,
- funkcjonowanie punktu obsługi klienta,
- przeprowadzanie wywiadów środowiskowych przez telefon (okresowo),
- w przypadku wizyty klienta w ośrodku, rozmowa prowadzona z zachowaniem dystansu społecznego i w reżimie sanitarnym, w tym przy stolikach zabezpieczonych przegrodami z pleksi,
- udostępnienie klientom środków ochrony osobistej,
- uruchomienie dodatkowego dyżurnego nr. telefonu (dostępnego również w dni wolne od pracy oraz poza godzinami pracy ośrodka),
- zapewnienie wsparcia psychologa,
- współpraca z wolontariuszami, sołtysami, wojskiem terytorialnym, bankiem żywności,
- dostarczanie seniorom i osobom z niepełnosprawnością ciepłych posiłków,
- zakup i dostarczanie artykułów spożywczych, środków higieny osobistej oraz leków,
- nieprzerwane świadczenie usług opiekuńczych, wypłaty zasiłków,
- realizacja programu „Wspieraj seniora”,
- pomoc w wyprowadzeniu na spacer zwierząt domowych.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

W przypadku rozwiązań wprowadzonych przez ośrodki pomocy społecznej w celu dostosowania prowadzonego wsparcia osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami do warunków pandemii COVID-19 również można wskazać wyraźny podział na dwa rodzaje działań.

Przede wszystkim uwagę przykuwa szeroki wachlarz działań, które mają stworzyć bezpieczną przestrzeń klientowi OPS, poza standardowym reżimem sanitarnym. Ich celem jest dbałość o zapewnienie poczucia komfortu i bezpieczeństwa psychicznego (np. telefon dyżurny czy wsparcie psychologa). Wynika to zapewne z bardziej wspierającego charakteru usług świadczonych przez OPS.

Pozostałe działania to głównie wsparcie prowadzone w terenie, które z jednej strony w przypadku osób starszych czy osób z niepełnosprawnością odizolowanych np. przez kwarantannę nałożoną na rodzinę jest nieocenione, z drugiej strony wymaga determinacji i często kreatywności w rozwiązywaniu problemów dostarczanych przez sytuacje wywołane stanem pandemii.

Jednocześnie, podsumowując całość rozwiązań, można wysnuć wniosek, że czas pandemii zwiększył zaufanie urzędnika/pracownika socjalnego do interesanta/klienta lub też przedłożył wsparcie nad

formalności. Możliwość telefonicznego załatwienia niektórych spraw urzędowych była dotychczas rzadko spotykana, a przeprowadzenie w ten sposób wywiadu środowiskowego wręcz niemożliwe. Oczywiście na tego typu rozwiązania przyzwałyby zmiany wprowadzone w ustawodawstwie.

Tabela 112. Trwałe zmiany wprowadzone przez urzędy gmin w wyniku pandemii COVID-19

Trwałe zmiany w funkcjonowaniu jednostek samorządu terytorialnego, wynikające z pandemii COVID-19:

- możliwość spotkań w formule online,
- umiejętność korzystania z narzędzi pozwalających na komunikację online,
- gromadzenie niezbędnych dokumentów potrzebnych do realizacji zadań za pomocą centralnych systemów informatycznych,
- prezentowanie oferty kulturalnej również w przestrzeni wirtualnej,
- zmiany w opisach instruktażowych, mających usprawnić załatwianie spraw, publikowanych na stronie urzędu;
- funkcjonowanie punktu obsługi interesanta,
- możliwość złożenia wniosku o dowód osobisty w miejscu zamieszkania, w obecności urzędnika oraz dostarczenie nowego dokumentu przez pracownika jst,
- intensywniejsze rozpoznanie środowiska pod kątem potrzeb mieszkańców, szczególnie w okresie zimowym.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

Widoczny jest formalny charakter rozwiązań, które zastosowane w czasie pandemii, sprawdziły się i mają szansę funkcjonować jako standardy w ofercie usług świadczonych przez urzędy gmin. Szczególnie dotyczy to rozwiązań, w których wykorzystano narzędzia technologiczne, (np. komunikatory) umożliwiające kontakt online lub systemy pozwalające na zdalny dostęp do danych (systemy ZUS-u).

Tabela 113. Trwałe zmiany wprowadzone przez ośrodki pomocy społecznej w wyniku pandemii COVID-19

Trwałe zmiany w funkcjonowaniu ośrodków pomocy społecznej, wynikające z pandemii COVID-19:

- dodatkowy, dyżurny nr telefonu (dostępny również w dni wolne od pracy oraz poza godzinami pracy ośrodka),
- współpraca z wolontariatem, sołtysami, radnymi gminy,
- zakup i dostarczanie artykułów spożywczych, środków higieny osobistej oraz leków (na terenach wiejskich),
- pomoc w załatwianiu formalności (KRUS, ZUS, Zespół ds. orzekania o stopniu niepełnosprawności, zaświadczenia lekarskie),
- realizacja programu "Pomoc osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku żywiołu lub sytuacji kryzysowych wywołanych chorobami zakaźnymi", tj. zapewnienie wsparcia psychologicznego, rehabilitacji, pomocy logopedycznej oraz paczek żywnościowych i higienicznych w miejscu zamieszkania klienta.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

W przypadku ośrodków pomocy społecznej to rozwiązania poszerzające katalog wsparcia klienta mogą stać się stałą formą pomocy. Ważne jest również współdziałanie z otoczeniem (wolontariat, sołtysi, radni gminni), pozwalające z kolei na wsparcie pracownika socjalnego, którego praca w obliczu pandemii, staje się jeszcze trudniejsza.

W związku z pandemią zidentyfikowane zostały niekiedy nowe potrzeby w zakresie funkcjonowania instytucji (urzędu gminy/miasta lub ośrodka pomocy społecznej).

Tabela 114. Nowe potrzeby zidentyfikowane przez instytucje w wyniku pandemii COVID-19

Nowe potrzeby w zidentyfikowane przez jednostki samorządu terytorialnego i ośrodki pomocy społecznej, wynikające z pandemii COVID-19:

- elastyczne podejście do miejsca świadczenia pracy (praca zdalna, rotacyjna, zmianowa),
- szkolenia z zakresu umiejętności organizowania przestrzeni i czasu w warunkach pracy realizowanej w miejscu zamieszkania pracownika,
- szkolenia dla pracowników z zakresu pracy z interesantem w sytuacji kryzysowej, a także cyfrowej edukacji dla pracowników z obsługi sprzętu oraz oprogramowania,
- zakup sprzętu IT i oprogramowania, licencji niezbędnych do realizacji e-usług, pracy i edukacji zdalnej,
- zapewnienie cyberbezpieczeństwa, w tym wykonanie analizy stanu cyberbezpieczeństwa samorządowego systemu informatycznego,
- zapewnienie stałej rezerwy żywności trwałej, której przekazanie nie wymagałoby kwalifikacji dochodowej,
- zaopatrzenie instytucji w środki ochrony osobistej i płyny dezynfekujące,
- dostosowanie miejsc obsługi interesantów do potrzeb seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami,
- zapewnienie mieszkańcom transportu do ośrodka zdrowia/punktów szczepień,
- większe wyczulenie na potrzeby mieszkańców,
- intensywniejsze rozpoznanie środowisk pod kątem problemu alkoholowego w okresie izolacji,
- rozszerzenie oferty wsparcia dla osób starszych i osób z niepełnosprawnościami,
- pomoc osobom starszym i niepełnosprawnym w obsłudze urządzeń IT,
- rozpowszechnianie informacji o możliwości bezpiecznego korzystania z e-usług.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

Katalog nowych potrzeb wyłonionych w czasie pandemii wskazuje na kilka istotnych tematów, które dotychczas nie wymagały zdecydowanej interwencji.

Aktualnie przez miejsce pracy nie zawsze rozumiemy standardowe biuro. Dziś miejscem pracy może stać się również miejsce zamieszkania, a w związku z tym, rodzą się potrzeby związane z zapewnieniem w tym miejscu odpowiedniego sprzętu, oprogramowania, cyberbezpieczeństwa. Podobnie jest w przypadku zaopatrzenia instytucji w środki ochrony osobistej czy dostosowania miejsc obsługi interesantów do potrzeb seniorów i osób z niepełnosprawnościami, a także zorganizowania transportu, z którego mieszkaniec w potrzebie mógłby nieodpłatnie skorzystać (np. dojazd do ośrodka zdrowia czy punktu szczepień). Są to potrzeby wymagające inwestycji, dodatkowych środków.

Dodatkowym aspektem pomocy społecznej uwidocznionym w okresie pandemii COVID-19 była potrzeba wzmocnienia oferty usług świadczonych w miejscu zamieszkania. Pomimo, że istniała ona w latach wcześniejszych, to dopiero strach przed zarażeniem doprowadził do zwiększenia świadomości o niej zarówno wśród seniorów i osób z niepełnosprawnościami jak i wśród przedstawicieli samorządów oraz jednostek im podległych. Dlatego zasadnym wydaje się aby inwestycje w pomoc społeczną przebiegały dwutorowo. Z jednej strony należy wzmacniać ofertę ośrodków wsparcia, gdyż często stanowią one niezbędne rozwiązanie dla potrzebujących osób i ich rodzin, z drugiej należy zaproponować mieszkańcom dostęp do szerszej gamy oferty usług świadczonych w środowisku w ramach tzw. „deinstytucjonalizacji” pomocy społecznej.

Pojawia się również grupa potrzeb, które generują być może mniejsze nakłady finansowe, ale wymagają opracowania koncepcji, planu działań i rozwiązań. Są to m.in.: rozpowszechnianie informacji o możliwości bezpiecznego korzystania z e-usług, intensywniejsze rozpoznanie środowisk pod kątem problemu alkoholowego w okresie izolacji, czy oferta szkoleń dla pracowników z zakresu korzystania z narzędzi umożliwiających pracę zdalną, ale też pomocy i wskazówek jak efektywnie pracować zdalnie.

Lublin – miasto wojewódzkie, gmina na prawach powiatu wobec wyzwań pandemii COVID-19.

Szeroki zakres zadań, a także konieczność koordynowania pracy dużej liczby jednostek podległych świadczących wsparcie m.in. osobom starszym i osobom z niepełnosprawnością sprawia, że miasto Lublin, może zaprezentować wyjątkowy i wielokierunkowy zbiór działań z zakresu pomocy świadczonej w czasie pandemii COVID-19.

Nowe rozwiązania wprowadzone przez instytucje w celu dostosowania do pandemii COVID-19 wsparcia adresowanego do osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Tabela 115. Rozwiązania wprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i ośrodki pomocy społecznej, wynikające z pandemii COVID-19

Nowe rozwiązania wprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i ośrodki pomocy społecznej, wynikające z pandemii COVID-19:

- obsługa klienta prowadzona z zachowaniem reżimu sanitarnego (maseczki, płyny dezynfekujące, dystans),
- ograniczenie, na miarę możliwości, kontaktów bezpośrednich z klientami Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie (MOPR) i przedstawicielami innych instytucji – korzystanie, w miarę możliwości z komunikacji online,
- w MOPR wprowadzono zmiany system pracy, pracę częściowo zdalną. W dwóch domach pomocy społecznej okresowo wprowadzono rotacyjny system pracy,
- uruchomiono łącznie 14 dodatkowych linii telefonicznych, służących mieszkańcom do kontaktów z psychologami oraz z pracownikami socjalnymi (w tym jedna linia całodobowa),
- w Wydziale ds. Osób Niepełnosprawnych Urzędu Miasta Lublin został opracowany pakiet informacyjny dla osób z niepełnosprawnością i niesamodzielnymi, zawierający informacje dotyczące zagadnień i spraw codziennych związanych z pandemią COVID-19. Informacje były uzupełniane na bieżąco,
- w związku z uwagami dotyczącymi utrudnionego dostępu osób głuchych i niesłyszących do usług medycznych w ramach e-porady, zapewniono możliwość skorzystania z pomocy tłumacza języka migowego poprzez wybrany komunikator (Glide, WhatsApp, Messenger, e-mail, SMS) realizującego usługi na rzecz Urzędu,
- informacje dla osób z niepełnosprawnościami dotyczące sytuacji związanej z pandemią COVID-19 udostępnione zostały z tłumaczeniem w polskim języku migowym,
- funkcjonujący w Wydziale ds. Osób Niepełnosprawnych Ośrodek Informacji Osób Niepełnosprawnych udzielał informacji i porad dotyczących postępowania oraz możliwości uzyskania wsparcia w codziennej egzystencji osobom niepełnosprawnym i niesamodzielnym,
- w Wydziale ds. Osób Niepełnosprawnych monitorowano i koordynowano działania z jednostek organizacyjnych i placówek świadczących usługi na rzecz osób z niepełnosprawnościami i niesamodzielnymi tj. MOPR, Miejski Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności, warsztaty terapii zajęciowej, ośrodki wsparcia etc.,
- realizowano zadania wynikające z „Programu działań na rzecz niepełnosprawnych mieszkańców Miasta Lublin na lata 2016-2020”, tj. m.in.:
  - ✓ zwiększono o 80 liczbę miejsc w Punkcie Domowej Opieki, w ramach którego osoby nie opuszczające samodzielnie swojego miejsca zamieszkania miały zapewniony dowóz obiadów,
  - ✓ wprowadzono nową usługę dla seniorów – odbiór obiadu pakowanego w lunch boksy we własnym zakresie,
  - ✓ kontynuacja i rozszerzenie zadania „SOS dla Seniora” - system całodobowej teleopieki, tzw. opaski życia - wydano 600 opasek,

- ✓ wprowadzenie tzw. aktywizacji w warunkach domowych - poprzez przygotowywanie i dystrybucję wśród seniorów indywidualnych zestawów do treningu umysłu oraz wykonywanie prac rękodzielniczych w domu w oparciu o materiały i wskazówki przygotowane przez terapeutę,
- ✓ redagowanie „Kącika dobrych myśli” i „Kącika poezji” – zamieszczenie na stronie internetowej Zespół Ośrodków Wsparcia, przesyłanie SMS-ami i internetowo sentencji uczestnikom i zbieranie feedbacków od seniorów,
- ✓ systematyczne szkolenia, instruktaże i spotkania informacyjne dla pracowników i uczestników z zakresu zapobiegania zakażeniom koronawirusem oraz prawidłowego postępowania w sytuacji zagrożenia epidemiologicznego,
- ✓ czasowa rezygnacja z działalności Klubów Seniora działających w pomieszczeniach współużytkowanych z innymi grupami, np. w szkołach – przeniesienie siedzib do innych pomieszczeń lub zawieszenie stacjonarnej działalności,
- ✓ podział uczestników na mniejsze grupy i skrócenie czasu pobytu uczestników w ośrodkach.

Źródło: Analiza własna informacji udzielonych przez Urząd Miasta Lublin i jednostki podległe.

Wśród wskazanych powyżej nowych rozwiązań wprowadzonych przez instytucje, mających na celu dostosowanie wsparcia dedykowanego osobom starszym i osobom z niepełnosprawnościami do warunków podyktowanych przez pandemię COVID-19, znalazły się te, które z korzyścią mogą być stosowane również po zakończeniu globalnej epidemii. Rozwiązaniami docenionymi w tym aspekcie są m.in. praca w trybie zdalnym, czy większa troska o przestrzeganie zasad higieny.

Również w ośrodkach wsparcia, część z wprowadzonych na czas pandemii zmian będzie miała trwały charakter. Wśród nich znajdują się na pewno zwiększona liczba miejsc w Punkcie Domowej Opieki i utrzymanie tendencji wzrostowej w tym zakresie, teleopieka w formie tzw. opaski życia, możliwość korzystania z obiadów na wynos, czy podział uczestników zajęć na mniejsze grupy i zwiększenie liczby zajęć plenerowych.

Dodatkowo zaobserwowane przez urzędników czy pracowników socjalnych nowe potrzeby mogą pozwolić na weryfikację sposobu i zakresu świadczonych w przyszłości usług.

W okresie pandemii punkt ciężkości, w zakresie wsparcia osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, zdecydowanie przesunął w kierunku świadczenia pomocy w miejscu ich zamieszkania (dowóz obiadu, zakupy, sprawy urzędowe, asystowanie przy wyjściu do lekarza itp.). Wzrosło zainteresowanie nauką i doskonaleniem umiejętności z obsługi komputera, korzystania z Internetu, portali społecznościowych czy smartfona. Ważną potrzebą były spotkania indywidualne o charakterze wspierającym i usługi psychologa.

Zidentyfikowana została potrzeba promowania wolontariatu i pomocy sąsiedzkiej, jako istotnego elementu systemu wsparcia osób niesamodzielnych (seniorów i osób z niepełnosprawnościami), zwłaszcza w kontekście drobnych czynności i sąsiedzkich gestów takich jak zakupy, czy wyprowadzenie psa.

Zmiany zachowań osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami, zamieszkujących teren LOM, obserwowane przez pracowników urzędów gmin/miast oraz ośrodków pomocy społecznej w związku z pełnieniem obowiązków służbowych.

Trwająca od marca 2020 r. pandemia COVID-19, poza zmianami wywołanymi w funkcjonowaniu instytucji, wywarła również znaczący wpływ na życie i zachowania mieszkańców Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

Tabela 116. Zmiany w zachowaniu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami wynikające

Zmiany w zachowaniu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami wynikające z pandemii, obserwowane przez pracowników urzędów gmin/miast oraz ośrodków pomocy społecznej:

- wzrost poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo swoje i sąsiada,
- poczucie zagrożenia, większa ostrożność, niepewność, nieufność, lęk, podenerwowanie, stres, niespokojne zachowania, poczucie osamotnienia,
- obawa przed otwartością na kontakt z drugim człowiekiem,
- częstsze pozostawanie w domu,
- obawa przed zachorowaniem na COVID-19,
- większa roszczeniowość wobec pracowników pomocy społecznej,
- refleksja na temat korzystania z każdej chwili życia,
- pogłębienie zaburzeń psychicznych, depresyjnych, lękowych,
- strach przed kryzysem ekonomicznym,
- obawy związane z przyjęciem szczepienia przeciwko wirusowi SARS-CoV-2,
- bezradność w załatwianiu codziennych potrzeb,
- preferowany sposób kontaktu z pracownikami instytucji, to kontakt telefoniczny,
- ochłodzenie niektórych relacji,
- większe wsłuchania się w potrzeby drugiego człowieka,
- unikanie osobistego kontaktu z pracownikiem socjalnym.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

W prezentowanym zestawie zachowań, obserwowanych przez pracowników urzędów gmin/miast oraz ośrodków pomocy społecznej przy okazji pełnienia swoich obowiązków służbowych, można zaobserwować pewne sprzeczności. Z jednej strony osoby starsze i z niepełnosprawnościami informowały o poczuciu osamotnienia, z drugiej wykazywały obawę przed otwartością na kontakt z drugim człowiekiem, a preferowany sposób kontaktu z pracownikami instytucji, to kontakt telefoniczny. Z jednej strony obawiały się zachorowania na COVID-19, z drugiej obawiały się również przyjęcia szczepienia przeciwko wirusowi SARS-CoV-2. Oczywiście sprzeczności te nie zawsze dotyczą odczuć jednej osoby, ilustrują jednak jak skrajne zmiany w zachowaniu może wywoływać zjawisko pandemii. Jednocześnie skrajności te mogą być podłożem podziałów zachodzących obecnie w społeczeństwie i antagonizowania się grup o różnych poglądach, które są źródłem prezentowanych zachowań.

Podobnie w sferze emocji, z jednej strony pracownicy obserwowali zachowania depresyjne czy ich pogłębienie (w przypadku wcześniej zdiagnozowanej choroby), a z drugiej strony odbierali refleksje na temat potrzeby korzystania z każdej chwili życia. Szczególnie dotyczyło to niewykorzystanych wcześniej możliwości uczestnictwa w wydarzeniach adresowanych do osób starszych czy z niepełnosprawnością (np. wycieczki dla seniorów). Jednakże zdecydowanie należy podkreślić, że poczucie zagrożenia, większej ostrożności, niepewności, nieufności obserwowali pracownicy instytucji niemal wszystkich Partnerów LOM. Tylko w nielicznych przypadkach nie zaobserwowano żadnych zmian w zachowaniu.

Interesującym zjawiskiem jest zaobserwowana przez pracowników większa roszczeniowość klientów OPS. Wydaje się, że można ją tłumaczyć poczuciem zagrożenia, ale możliwe, że uproszczenie procedur przyznania świadczeń z pomocy społecznej, może popychać niektórych do wzrostu wymagań.

Osoby starsze oraz osoby z niepełnosprawnościami zgłaszały pracownikom jst/pracownikom socjalnym dodatkowe, niestandardowe potrzeby wynikające z pandemii.

Tabela 117. Niestandardowe potrzeby osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami wynikające z pandemii COVID-19, zgłaszane pracownikom instytucji

Niestandardowe potrzeby osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami wynikające z pandemii, zgłaszane pracownikom urzędów gmin/miast oraz ośrodków pomocy społecznej:

- pomoc w realizacji recept, zakupów, załatwianiu spraw urzędowych,
- skierowanie do domu pomocy społecznej (uzasadnieniem była obawa przed samotnością, brak opieki medycznej i pielęgniarstwa),
- pomoc w dostępie do opieki medycznej/rejestracji wizyty lekarskiej,
- pomoc w załatwianiu spraw drogą elektroniczną,
- dostarczeniu żywności w czasie kwarantanny,
- transport osoby starszej lub z niepełnosprawnością do punktu szczepień,
- pomoc związaną z uczestnictwem w zajęciach integracyjnych, poprawiających kondycję fizyczną i w rehabilitacji,
- rozmowę z psychologiem, wolontariuszem.

Źródło: Analiza własna wywiadów IDI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

W większości niestandardowe potrzeby zgłaszane pracownikom jst/pracownikom socjalnym mogły wynikać z niesamodzielności osób starszych i z niepełnosprawnościami. Z obawy przed możliwością zarażenia się koronawirusem, osoby te pozostawały częściej w domu, stąd problem z realizacją recept, zakupów, załatwianiem spraw urzędowych czy rejestracją w ośrodku zdrowia i samym do niego dotarciem. Osoby starsze czy osoby z niepełnosprawnością gospodarujące samotnie, często pozostawały bez wsparcia członków rodzin w tym zakresie z uwagi na odbywaną przez nich kwarantannę.

Wyjątkowo dramatyczne wydają się prośby o umieszczenie w domu pomocy społecznej, który w sytuacji osamotnienia i pozbawienia opieki medycznej czy pielęgniarstwa okazuje się optymalnym rozwiązaniem, pomimo konieczności opuszczenia miejsca zamieszkania.

Podobny charakter, choć na pewno mniejszy ciężar, ma prośba o rozmowę z psychologiem lub wolontariuszem. Osoby starsze czy osoby z niepełnosprawnością prosiły o rozwiązania trudne (przełamanie bariery rozmowy z obcą osobą), ale relatywnie łatwiejsze niż trwanie w izolacji i poczucie zagrożenia.

Szczególnie cenne wydają się spostrzeżenia dotyczące zachowań osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami zaobserwowane przez pracowników ośrodków wsparcia

Tabela 118. Zmiany w zachowaniu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami wynikające z pandemii obserwowane przez pracowników ośrodków wsparcia

Zmiany w zachowaniu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami wynikające z pandemii obserwowane przez pracowników ośrodków wsparcia:

- osłabienie kondycji fizycznej i psychicznej,
- Zwiększony poziom stresu spowodowany lękiem przed zachorowaniem na COVID-19 rodzica/dziecka/małżonka, innych najbliższych osób i własnym. Lęk przed brakiem odpowiedniego podejścia w szpitalu do osoby z niepełnosprawnością, czy starszej, brak możliwości kontaktu z rodzicem/dzieckiem/współmałżonkiem przebywającym w szpitalu,
- obniżona motywacja do działania i aktywności w domu, większe uzależnienie od rodzica/opiekuna w przypadku osób niepełnosprawnych,
- nasilenie się problemów z pamięcią, wystawianiem się, właściwym wyrażaniem emocji,
- poczucie bycia "więzionym" i osamotnionym,
- zwiększone napięcie emocjonalne oraz złość i agresja,
- poczucie dezorientacji i bezradności w wyniku natłoku sprzecznych informacji,
- zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, np. zbyt częste mycie rąk,
- osoby z autyzmem szczególnie trudno znosiły izolację – pojawiały się nasilone zachowania trudne, agresja i autoagresja,

- zaburzenie rytmu i planu dnia, szczególnie u osób z autyzmem, a także z zaburzeniami psychicznymi – frustracja, lęk, zaburzenie poczucia bezpieczeństwa,
- regres w prowadzonych terapiach związany z brakiem lub znacznym ograniczeniem możliwości ich kontynuowania,
- regres w rozwoju psychofizycznym u osób z niepełnosprawnością intelektualną,
- pojawienie się objawów przypominających PTSD (zespół stresu pourazowego) spowodowanych przebyciem zakażeniem COVID-19,
- trudności w koncentracji uwagi, rozproszenie, nerwowość, trudności w dłuższym skupieniu się podczas udziału w zajęciach terapeutycznych,
- problemy z ponowną adaptacją do pobytu w ośrodku (dotyczy osób z niepełnosprawnością intelektualną),
- przewrażliwienie na punkcie objawów chorobowych, nieufność, a czasem wrogość wobec osób, które przechorowały COVID-19 lub niezaszczepionych w konsekwencji sporadycznie obserwuje się zachowania odrzucające, dystansujące, związane z potrzebą bardzo rygorystycznego przestrzegania zasad sanitarnych,
- większa potrzeba indywidualnego traktowania (rozmowy, wsparcie emocjonalne),
- rodzice/opiekunowie osób z niepełnosprawnością w sytuacji wydłużania czasu pobytu uczestnika w domu zgłaszali zmęczenie, byli sfrustrowani i poirytowani.

Źródło: Analiza własna informacji udzielonych przez Urząd Miasta Lublin i jednostki podległe.

Powyższe konsekwencje oraz ich nasilenie zmieniały się w zależności od etapu, na którym znajdowała się epidemia. Po zniesieniu niektórych obostrzeń, część ze skutków nie występowała. Niestety, wiele z nich towarzyszy mieszkańcom do dziś. Najczęściej obserwuje się: poczucie niepewności i brak poczucia bezpieczeństwa, utrzymujący się lęk o zdrowie i życie własne, i rodziny, nasilony lęk o przyszłość, poczucie dezinformacji i bezradności oraz obawę o ponowne nałożenie ograniczeń.

Istnieje mała grupa uczestników, która nadal nie korzysta z zajęć stacjonarnych prowadzonych przez Zespół Ośrodków Wsparcia z obawy przed zakażeniem COVID-19. Największy spadek frekwencji dotyczy dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną.

Okazywana troska i stałe zainteresowanie sytuacją uczestników zajęć, wykazywana przez pracowników Zespołu, wpłynęła pozytywnie na relacje pomiędzy nimi.

Zmiany zaobserwowane przez osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami w ich codzienności oraz zmiany w ich najbliższym otoczeniu, wywołane przez pandemię COVID-19.

Tabela 119. Zmiany zauważone przez osoby starsze i osoby z niepełnosprawnością w ich codzienności oraz w najbliższym otoczeniu

Zmiany zauważone przez osoby starsze i osoby z niepełnosprawnością w ich codzienności oraz w najbliższym otoczeniu.

- rozluźnienie więzi rodzinnych i sąsiedzkich (z wyłączeniem pomocy rodziny i sąsiadów),
- dążenie do samodzielności w wykonywaniu codziennych czynności,
- wytrącenie ze znanej codzienności,
- samotnie spędzane święta (w znacznej mierze z inicjatywy młodych członków rodzin),
- izolacja, gorsze samopoczucie, zachowania depresyjne oraz zachowania skrajne obserwowane wśród członków rodzin, znajomych i sąsiadów,
- wzrost poczucia strachu spowodowany czynnikami zewnętrznymi (np. pojawienie się pojazdów nadających przez megafony hasła typu: „Zostań w domu”),
- trudności w dostępie do opieki medycznej,
- podczas wizyt lekarskich, lekarze często okazywali strach lub uprzedzenie (brak profesjonalizmu lekarza),
- brak możliwości swobodnego przemieszczania się po najbliższej okolicy.

Źródło: Analiza własna wywiadów FGI oraz innych informacji udzielonych przez Partnerów LOM.

Zmiany zaobserwowane przez osoby starsze i osoby z niepełnosprawnością dotyczą co najmniej czterech aspektów ich codziennego funkcjonowania.

Pierwszy jest związany ze zmianą w relacjach rodzinnych, ich rozluźnieniem, a także poświęceniem pewnych stałych elementów w rocznym cyklu spotkań rodzinnych, np. świąt, na rzecz wyżej postawionego zdrowia i dobra. Należy jednak podkreślić, że pomimo tych zmian, to wsparcie rodziny było wskazywane jako podstawowe i dominujące. Pandemia zmieniła znany rytm funkcjonowania i zmusiła do szybkiego odnalezienia się w nieprzewidywalnej rzeczywistości.

Wszelkie zmiany wiążą się z nieznanym. Osoby starsze czy osoby z niepełnosprawnością generalnie obawiają się zmian, gdyż zaburzają one poczucie bezpieczeństwa oparte na znanych elementach i ustalonym rytmie dnia. Stąd starania, by samodzielnie wykonywać codzienne czynności a o wsparcie prosić tylko w wyjątkowych sytuacjach. Samodzielność dawała namiastkę „normalności”.

Zmiany często powodują też wycofanie, gorsze samopoczucie czy strach. Kondycja psychiczna osób starszych i osób z niepełnosprawnością ucierpiała pod wpływem ograniczeń, wymuszonych przez stan pandemii.

Następny aspekt dotyczy dokuczliwych utrudnień czy ograniczeń z korzystania, z dotychczas pozbawionych ryzyka, usług i aktywności. Utrudnienia w dostępności do wizyt u lekarza, nieoczekiwane zachowania lekarzy rodzinnych, którzy często nie kryli swoich obaw w związku ze świadczeniem pomocy w czasie pandemii, czy zakaz opuszczania miejsca zamieszkania nawet w celu tak prozaicznych czynności jak spacer był oceniany jako bardzo negatywny wpływ pandemii COVID-19.

Ostatnim aspektem są skrajne i zaskakujące zachowania wśród znajomych czy sąsiadów związane z wypieraniem informacji o istnieniu pandemii oraz lekceważeniem przez nich środków ochrony osobistej czy niechęć do przyjęcia szczepień. W otoczeniu osób starszych i osób z niepełnosprawnościami pojawiały się również zachowania i opinie piętnujące, a także izolujące zarażonych członków społeczności.

Należy dodać, że osoby starsze czy osoby z niepełnosprawnością, mogąc korzystać z aktywności na świeżym powietrzu, np. pracując w ogrodzie zdecydowanie lepiej znosili ograniczenia wynikające z pandemii.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pomimo częstego wskazywania na rozluźnienie więzi rodzinnych i sąsiedzkich spowodowanych pandemią, to właśnie rodzina i sąsiedzi najczęściej udzielali pomocy seniorom i osobom z niepełnosprawnością w codziennych czynnościach tj. dostarczanie ciepłych posiłków, realizowanie zakupów czy pomoc w załatwianiu spraw administracyjnych. Pomoc sąsiedzka często przybierała formę wniesienia zakupów na wyższe piętra budynku wielorodzinnego czy wyprowadzenia psa na spacer.

Dodać należy, że do ww. zakresu pomocy dołączano również wsparcie emocjonalne, którym osoby starsze czy osoby z niepełnosprawnością były wzmacniane przez członków swoich rodzin, choćby telefonicznie.

Dodatkowe wsparcie dedykowane osobom starszym i osobom z niepełnosprawnością udzielane przez instytucje publiczne, takie jak urząd gminy/miasta lub ośrodek pomocy społecznej polegało w głównej mierze na udzieleniu kompleksowej pomocy (tj. realizacji zakupów, leków, załatwianiu spraw administracyjnych, opieka nad zwierzętami domowymi) osobom przebywającym na kwarantannie, w izolacji lub nieposiadającym rodziny. Tego typu pomoc i szybka reakcja była możliwa dzięki współpracy Policji i ośrodków pomocy społecznej. Dodatkowym wsparciem dla pracowników socjalnych w niesieniu pomocy byli bardzo dobrze zorganizowani wolontariusze czy żołnierze Wojska Obrony Terytorialnej.

IV. Diagnoza dostępności obiektów pod kątem potrzeb osób z niepełnosprawnościami i osób starszych

Jednym z kluczowych elementów zaspokajania potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz osób z różnego rodzaju ograniczeniami funkcjonalnymi (np. seniorów), poza samym faktem świadczenia określonych usług społecznych czy komercyjnych, jest zapewnienie możliwości samodzielnego zaspokajania tych potrzeb. Aby to było możliwe, konieczne jest odpowiednie udostępnienie i zaprojektowanie przestrzeni. Dostępność przestrzeni publicznych jest gwarantem równości szans i daje prawo do równego uczestnictwa w życiu społecznym. Istnienie barier architektonicznych, takich jak progi czy schody dla osób poruszających się na wózku, lub brak udogodnień, np. brak fakturowanych powierzchni, sygnalizacji dźwiękowej czy wypukłych oznaczeń dla osób niewidzących, mogą stanowić przeszkody, które wstrzymują lub wyhamowują społeczną aktywność określonych grup osób.

Trzeba przy tym mieć na uwadze, że nie zawsze ograniczenia wiążą się z określonymi rodzajami niepełnosprawności. Mogą one bowiem dotyczyć osób, które doświadczają ograniczeń ruchowych czy innego rodzaju następujących w efekcie starzenia się czy przewlekłej choroby. Poza tym, wiele udogodnień mających decydujące znaczenie dla osób starszych czy osób z niepełnosprawnością może być także źródłem komfortu bądź zwykłym ułatwieniem dla pozostałych osób. Można sobie wyobrazić sytuację, w której podjazd do wejścia do budynku, przeznaczony dla użytkowników wózków, stanowi ułatwienie dla rodziców odwiedzających dany budynek prowadząc wózek z małym dzieckiem. Szerokie drzwi, czytelne oznaczenia czy pomocny i przyjazny personel to również aspekty pożądane przez wszystkich klientów. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że przeprowadzone badanie nie obejmowało badania postaw pracowników obiektów poddanych obserwacji pod kątem ich relacji z klientami, w szczególności obsługi osób wymagających specjalnych udogodnień. Przedmiotem badania były jedynie zagadnienia i rozwiązania architektoniczne.

W tym kontekście należy pamiętać o kilku wymogach, jakie powinna spełniać każda infrastruktura, aby można ją było uznać za dostępną dla osób starszych i z niepełnosprawnościami:

- usługa powinna być akceptowana przez jak największą liczbę użytkowników;
- dostępność nie powinna ograniczać produktów i usług;
- jeżeli produkt lub usługa są niedostępne dla niektórych klientów, to należy o tym poinformować i wyjaśnić przyczyny niedostępności dla użytkowników ze specjalnymi wymaganiami.²

W Polsce, tak jak na całym świecie zwiększa się populacja osób starszych i osób mających problemy w poruszaniu się. Badania wskazują, że w 2030 r. około 20% populacji ludzi, będą stanowić osoby starsze, które przekroczą 60 lat.³ Ten sam problem dotyczy również gmin tworzących Lubelski Obszar Metropolitalny, co wykazały prognozy zmian liczby ludności w wieku 60+. Oznacza to, że problem szeroko rozumianej dostępności przestrzeni (poza dostępnością samych dedykowanych usług społecznych) będzie zyskiwał na znaczeniu, a proces tworzenia przestrzeni dostępnej będzie się stawał

² Por. J. Grabowski, M. Milewska, A. Stasiak, 2007, *Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych*, Wydawnictwo WSTH w Łodzi, str. 70

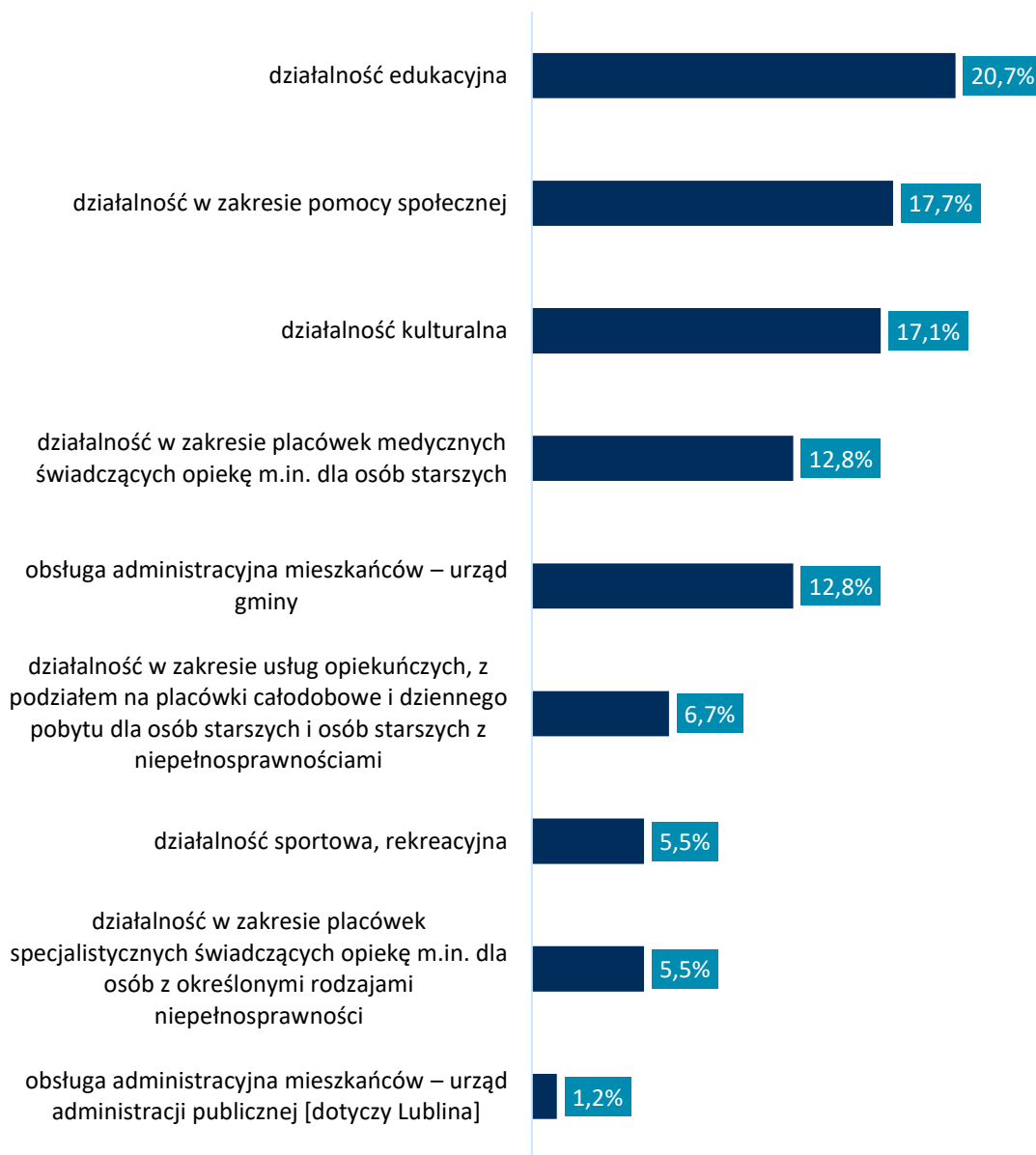
³ M. Wysocki, 2009, *Dostępna przestrzeń publiczna. Samorząd równych szans*, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Kraków, str. 8

wymogiem. Z tego względu konieczne jest już obecnie podejmowanie odpowiednich działań mających na celu stopniowe usuwanie istniejących ograniczeń w dostępie do miejsc i budynków. Takemu założeniu jest właśnie podporządkowane przedmiotowe badanie, którego elementem były m.in. bezpośrednie obserwacje 155 budynków użyteczności publicznej na terenie LOM. Ich dobór był pochodną szczegółowych założeń przyjętych na etapie projektowania założeń badania, jak również był konsultowany z Zamawiającym, działającym w imieniu zainteresowanych gmin, na etapie projektowania szczegółów badania. Pierwotne badanie przeprowadzone w 2019 roku dotyczyło 120 budynków w 16 gminach LOF, natomiast w 2021 r. diagnoza została uzupełniona o 35 budynków z nowych 6 gmin, które dołączyły do porozumienia. Szczegółowy wykaz obiektów objętych badaniem dostępności został zamieszczony w załączniku nr 2.

Jak wynika z poniższego zestawienia niemal jedną piątą stanowiły obiekty, w których prowadzona jest działalność edukacyjna (20,7%), z kolei niewiele mniejszą próbę stanowiły budynki, w których świadczone są usługi społeczne lub prowadzona jest działalność kulturalna – odpowiednio 17,7% oraz 17,1%. Wśród pozostałych relatywnie częściej były reprezentowane placówki medyczne oraz urzędy gmin (12,8%).

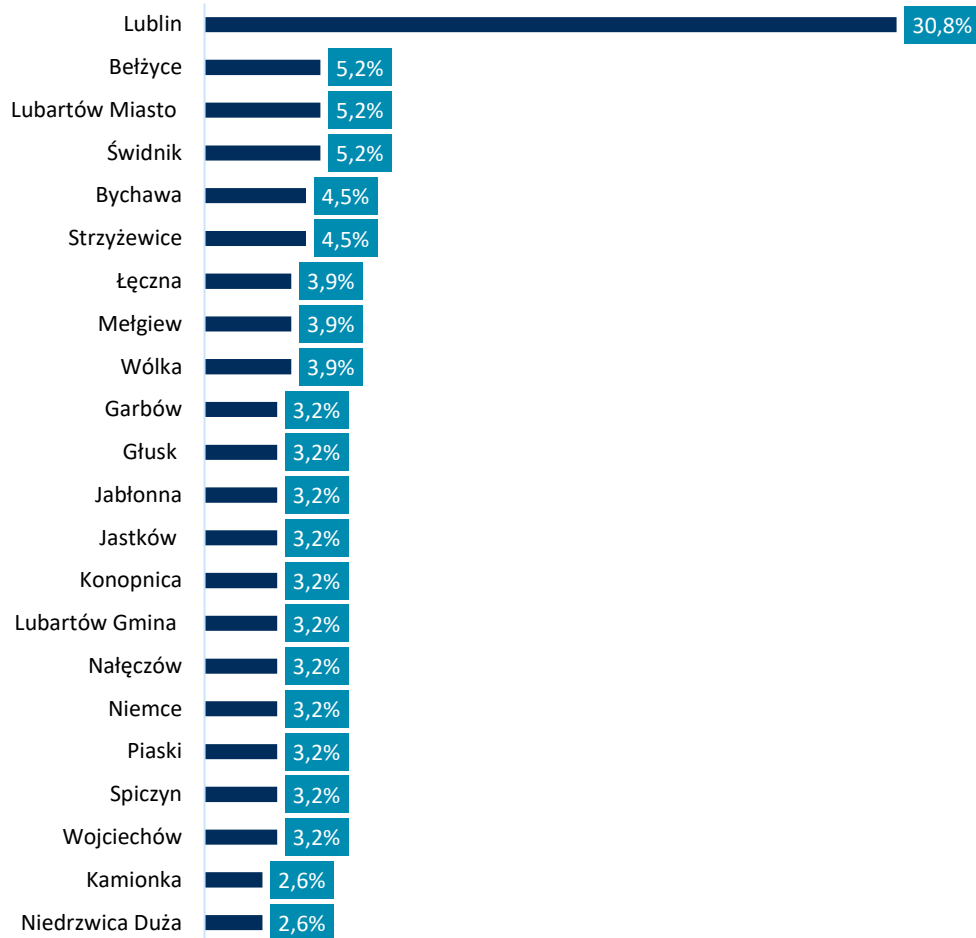
Ponad połowę budynków stanowiły przy tym budynki jednopiętrowe, a ponad 91% budynki wyższe niż parterowe. Implikuje to konieczność dostosowania tych budynków pod kątem dostępności nie tylko z zewnątrz, ale także w ich wnętrzach. Chodzi głównie o zapewnienie możliwości sprawnego przemieszczania się pomiędzy kondygnacjami w przypadku osób mających problemy z poruszaniem się (np. z niepełnosprawnościami ruchowymi).

Wykres 24. Rodzaje budynków objętych obserwacją na terenie LOM

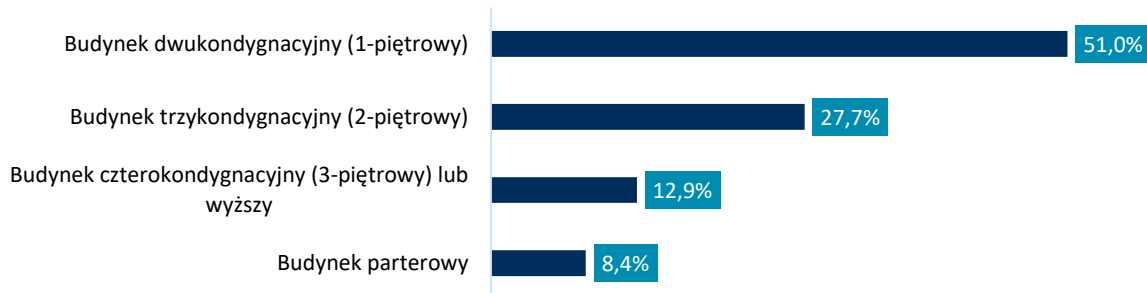
Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Wykres 25. Lokalizacja budynków objętych obserwacją na terenie LOM

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Wykres 26. Wysokość budynków objętych obserwacją na terenie LOM

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Diagnoza dostępności budynków była dokonywana w odniesieniu do trzech głównych aspektów:

- dostępność zewnętrzna – uwzględniająca analizę możliwości dotarcia do danej lokalizacji;
- dostępność wewnętrzna – odnosząca się do możliwości sprawnego przemieszczania się w obrębie budynku;
- środki informacji i orientacji – wszelkiego rodzaju oznaczenia ułatwiające orientację w budynku, rozkładzie pomieszczeń itp.

Dodatkowo opisana została dostępność transportowa wraz ze standardami dostępności środków komunikacji publicznej.

W trakcie diagnozy badacze posługiwali się zestandaryzowanym kwestionariuszem oceny. W ramach pomiarów odległości posługiwano się dostępnymi narzędziami, jak chociażby Google Maps, z kolei pomiary nachylenia podjazdów były dokonywane przy użyciu aplikacji Angle Meter.⁴

---

⁴ Dostępna w Sklepie Google Play

4.1. Zewnętrzna dostępność budynków

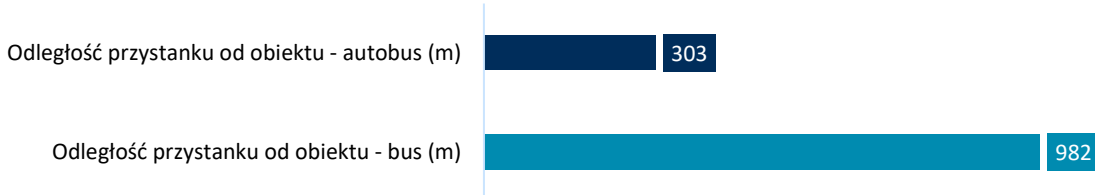
Podstawowym aspektem przesądającym o zewnętrznej dostępności budynków jest możliwość dotarcia do nich różnymi środkami komunikacji. Analizując potrzebę dojazdu z dalszych odległości należy przede wszystkim wziąć pod uwagę infrastrukturę kolejową i autobusową. Średnia odległość najbliższego dworca kolejowego lub autobusowego od diagnozowanych budynków wynosi około 8,5 km, toteż korzystanie z pociągu lub autobusu dalekobieżnego wymusza niejako kontynuowanie dojazdu innymi środkami komunikacji. Wciąż może to być komunikacja publiczna, bowiem prawie 55% budynków jest położonych w pobliżu przystanków autobusów. Z kolei niemal wszystkie (99,35%) mają w okolicy przystanek busów (niecały km). Przystanki autobusowe są w średniej odległości około 300 metrów.

Wykres 27. Średnia odległość budynków (w metrach) od dworców wybranych środków komunikacji zbiorowej

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Wykres 28. Średnia odległość budynków (w metrach) od przystanków komunikacji publicznej

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

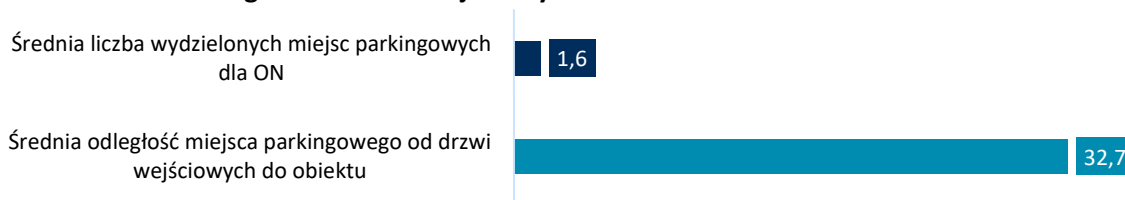
W przypadku osób przemieszczających się samochodami osobowymi czynnikami determinującymi dostępność są miejsca parkingowe przy budynku, zwłaszcza przeznaczone dla osób z niepełnosprawnościami, oraz ich odległość od wejścia do budynku. Miejsca parkingowe dla ON powinny być szersze niż standardowe z uwagi na konieczność zapewnienia powierzchni manewrowej dla wózków, jak również w miarę możliwości położone blisko głównego wejścia do obiektu. Jakkolwiek parkingi są usytuowane przy niemal wszystkich budynkach (92,3%), to jednak tylko niespełna połowa z nich ma wydzielone specjalne miejsca parkingowe. Średnio na obiekt przypada ich 1,6 a średnia odległość od drzwi wejściowych wynosi 32 metry.

Wykres 29. Dostępność miejsc parkingowych w przypadku osób przyjeżdżających samochodami osobowymi

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

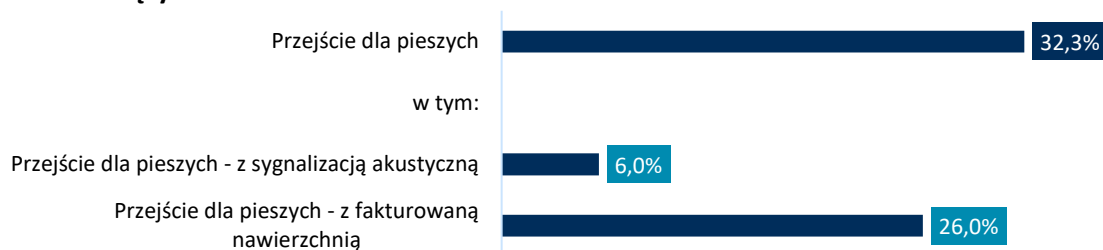
Wykres 30. Średnia liczba miejsc parkingowych przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami oraz średnia ich odległość od drzwi wejściowych do obiektu

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Jeśli dotarcie do obiektu następuje pieszo, wówczas znaczenie może mieć usytuowanie w pobliżu oraz odpowiednie dostosowanie przejść dla pieszych, zwłaszcza pod kątem osób niewidomych lub niedowidzących. W ich przypadku istotna jest sygnalizacja akustyczna bądź fakturowana nawierzchnia informująca np. osoby niewidome, posługujące się laską, o zbliżeniu się do krawędzi jezdni. Wprawdzie w pobliżu aż co trzeciego z diagnozowanych budynków znajduje się oznakowane przejście dla pieszych, aczkolwiek tylko 26% z nich odznacza się fakturowaną nawierzchnią, a jedynie 6% z nich posiada sygnalizację akustyczną.

Wykres 31. Dostosowanie przejść dla pieszych pod kątem potrzeb osób niewidomych lub niedowidzących

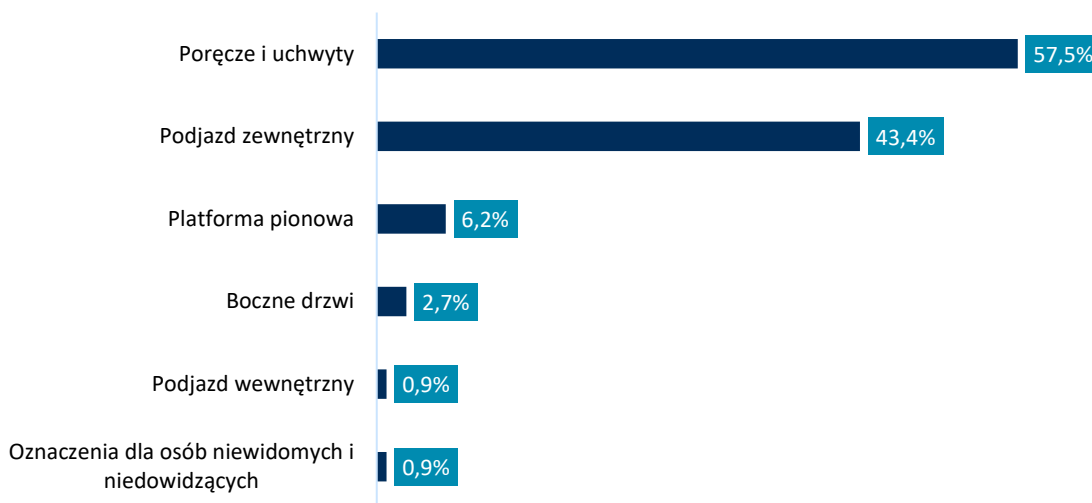

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Bardzo ważnym elementem zewnętrznej dostępności do budynku jest samo wejście do niego. W tym przypadku istotne jest dostosowanie zarówno do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się, jak i niewidomych lub niedowidzących. W przypadku prawie 73% budynków do wejścia do budynku prowadzi co najmniej jeden stopień, zaś średnia liczba schodów przypadająca na jeden budynek wynosi

4. Jak wykazały obserwacje, jedynie dwie trzecie wejść posiada jakiegokolwiek udogodnienia. W 57% wyposażone są w poręcze i uchwyty, przy czym należy podkreślić, że tego rodzaju dostosowanie nie jest obowiązkowe w sytuacji, kiedy wejścia do budynków nie stwarzają trudności w ich przekroczeniu. Warto przy tym wrócić uwagę na podjazdy zewnętrzne. Jedynie 43,3% podwyższonych wejść posiada zewnętrzne podjazdy, których nachylenie nie przekracza 10%, zapewniając komfort poruszania się po nim. Oczywiście należy mieć na uwadze uwarunkowania topografii danego miejsca, gdzie może nie być możliwości wybudowania podjazdu odpowiednio długiego, aby zapewnić rekomendowany poziom nachylenia. Wśród pozostałych rodzajów udogodnień należy jeszcze wspomnieć o platformach pionowych, występujących w 6,2% przypadków. Pozostałe rozwiązania (boczne drzwi, podjazd wewnętrzny, oznaczenia dla osób niewidomych i niedowidzących) są stosowane marginalnie – posiada je łącznie ok. 4,5% badanych budynków.

Wykres 32. Dostosowanie wejść do budynków pod kątem potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Drzwi prowadzące do budynku są prawie we wszystkich obiektach skrzydłowe, w części budynków występują drzwi automatyczne. W 89% drzwi mają odpowiednią szerokość (>90 cm), dzięki czemu nie stwarzają one problemu osobom poruszającym się na wózkach. Ponadto, są również samozamykające się.

Wykres 33. Dostosowanie wejść do budynków pod kątem potrzeb osób z niepełnosprawnościami

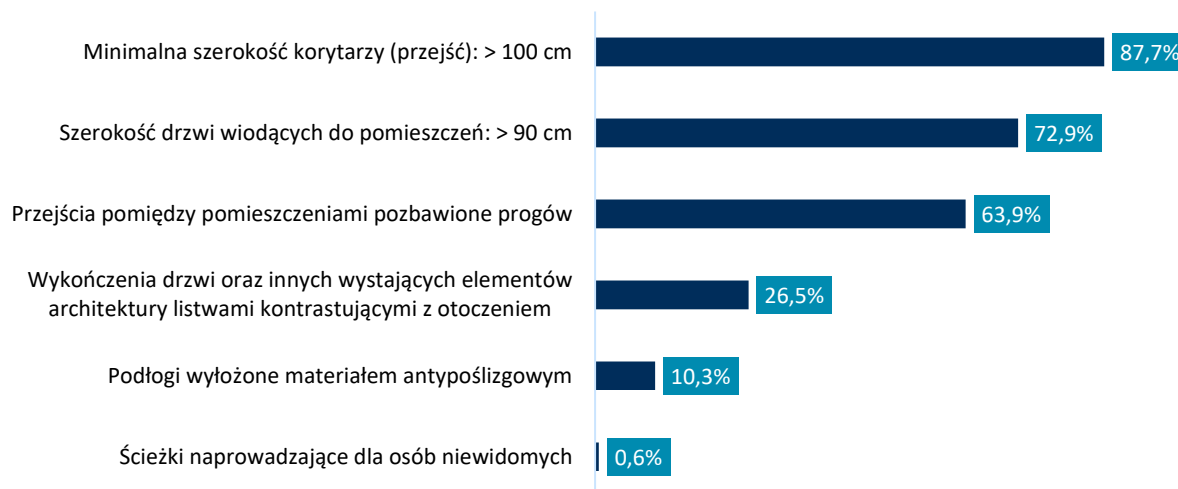
Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

4.2. Wewnętrzna dostępność budynków

Kolejnym aspektem dostępności budynków jest ich wewnętrzne dostosowanie do potrzeb osób z różnego rodzaju dysfunkcjami. Generalnie rzecz biorąc, przemieszczanie się po diagnozowanych obiektach, w większości przypadków, nie powinno nastęrczać istotnych problemów. Korytarze są odpowiednio szerokie w niemal 9 na 10 budynkach. Nieco gorzej jest z wchodzeniem do pomieszczeń. Jeśli weźmiemy pod uwagę potrzeby osób niewidomych lub niedowidzących, to tylko w jednej czwartej przypadków można spotkać wykończenia drzwi oraz innych wystających elementów architektury listwami kontrastującymi z otoczeniem, a prawie w ogóle nie ma ścieżek naprowadzających, np. pod postacią kontrastujących fragmentów wykładziny czy płytek. W przypadku osób z niepełnosprawnością ruchową, wjazd na wózkach do pomieszczeń jest utrudniony w ponad jednej czwartej przypadków, z uwagi na to że szerokość drzwi wiodących do pomieszczeń jest mniejsza niż 90 cm. W około jednej trzeciej przypadków, przejścia pomiędzy pomieszczeniami mają progi.

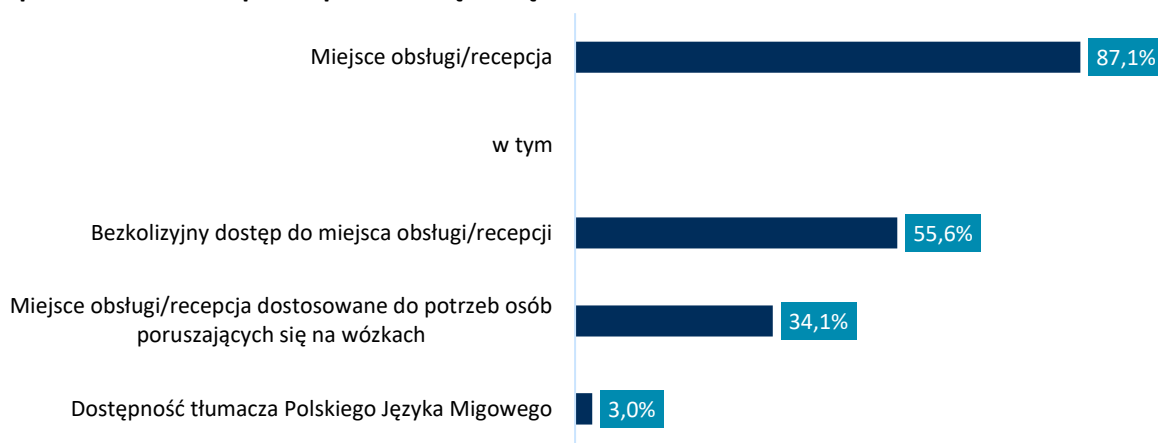
Alternatywą mogą być tutaj dedykowane miejsca obsługi klientów oraz recepcje – występują one w 87,1% zbadanych budynków, aczkolwiek bezkolizyjny dostęp jest jedynie do lekko ponad połę z nich, a tylko około jedna trzecia z nich dostosowana jest do potrzeb osób poruszających się na wózkach. Pozostając przy kwestii obsługi klienta, usługa tłumacza Polskiego Jęzýka Migowego jest mało popularna i występuje tylko w 3% budynków.

Wykres 34. Charakterystyka ciągów komunikacyjnych wewnątrz budynku

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

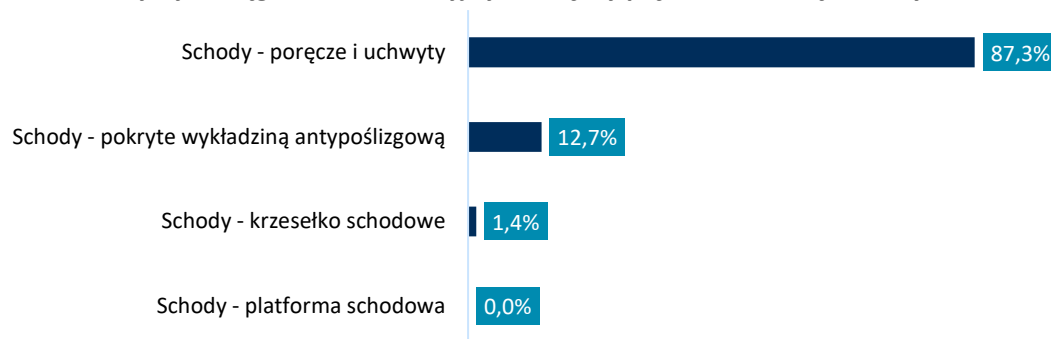
Wykres 35. Wyposażenie budynków w miejsca obsługi lub recepcje, w tym ich dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządów ruchu

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Problematyczne są również klatki schodowe. Kluczowe udogodnienie, z punktu widzenia osób mających trudności z poruszaniem się, czyli wykładziny antypoślizgowe, pojawiły się jedynie w co dziesiątym badanym obiekcie. Najlepiej sytuacja wygląda pod względem poręczy i uchwytów. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że około 8% budynków to obiekty parterowe, tego rodzaju atrybutów nie znajdziemy w około 12% budynków poddanych obserwacjom.

Wykres 36. Charakterystyka ciągów komunikacyjnych między piętrami wewnątrz budynku

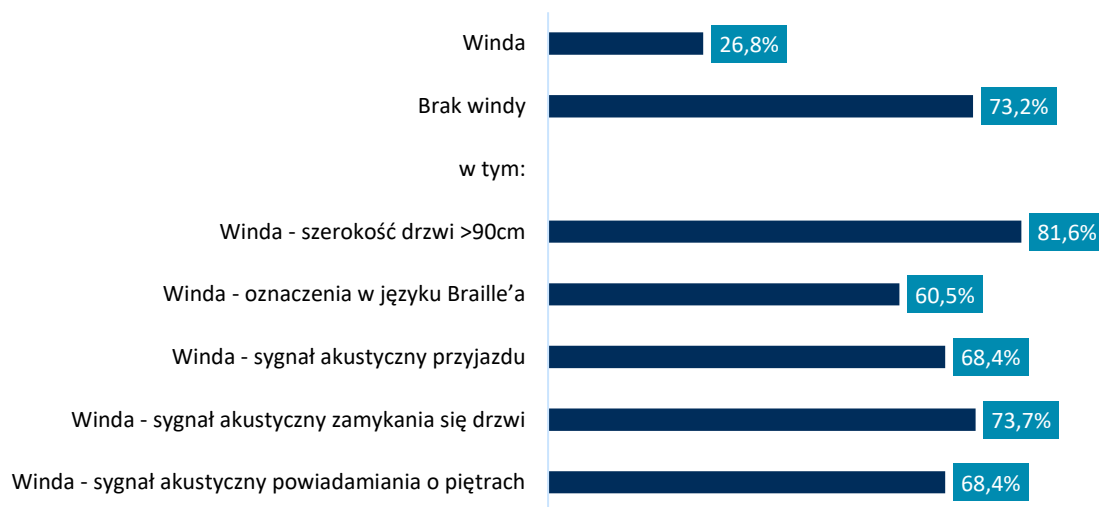
Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Z uwagi na fakt, że mówimy w większości przypadków o budynkach niewysokich, windy są na wyposażeniu tylko jednej czwartej z nich. Pomijając aspekty prawa budowlanego⁵, tego rodzaju

⁵ Zgodnie z § 54 ust. 1 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie "budynek użyteczności publicznej, budynek mieszkalny wielorodzinny, budynek zamieszkania zbiorowego niebędący budynkiem koszarowym oraz każdy inny budynek mający najwyższą kondygnację z pomieszczeniami przeznaczonymi na pobyt więcej niż 50 osób, w których różnica poziomów posadzek pomiędzy pierwszą i najwyższą kondygnacją nadziemną, niestanowiącą drugiego poziomu w mieszkaniu dwupoziomowym, przekracza 9,5 m, a także mający dwie lub więcej kondygnacji nadziemnych budynek opieki zdrowotnej i budynek pomocy społecznej należy wyposażyć w dźwig osobowy" (Za: <https://www.prawo.pl/biznes/obowiazek-wybudowania-windy-zalezy-od-roznicy-poziomow-posadzek,150344.html>)

wyposażenie jest wręcz koniecznym udogodnieniem dla osób o ograniczonych możliwościach poruszania się, zapewniającym godny dostęp do budynku. Wyłączając 8% budynków parterowych, jedynie co czwarty z pozostałych badanych budynków posiada windę. Co więcej, standard wind też pozostawia wiele do życzenia. O ile jeszcze odpowiednio szerokie drzwi posiada 81,6% wind, co ułatwia wjazd osobom poruszającym się na wózku, tak jedynie ponad dwie trzecie wind posiada sygnały akustyczne - przyjazdu i powiadamiania o piętrach (po 68,4%), zamykania się drzwi (73,7%), a jeszcze mniej, bo 60,5%, posiada oznaczenia w języku Braille'a, co jest szczególnie ważne w przypadku osób niewidomych.

Wykres 37. Wyposażenie budynków w windy, w tym ich dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

W ponad 44% budynków toalety są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządów ruchu, wyposażone m.in. w drzwi o szerokości co najmniej 90, odpowiednią przestrzeń manewrową dla wózków, poręcze i uchwyty oraz akcesoria (miski ustępowe, uchwyty na papier, umywalki) umieszczone na odpowiednich wysokościach.

Wykres 38. Wyposażenie budynków w toalety dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządów ruchu

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

4.3. Środki informacji i orientacji

Poza kwestiami możliwości fizycznego dotarcia do budynku i poruszania się po jego wnętrzu istotne jest także odpowiednie udostępnianie informacji. Chodzi o umieszczanie w odpowiednich miejscach dobrze widocznych oznaczeń, strzałek kierunkowych itp., stanowiących udogodnienie w poruszaniu się po obiekcie. Przeprowadzona diagnoza ujawniła, że nie wszędzie można mówić o pełnym dostosowaniu w tym aspekcie. W przypadku opisywanych wcześniej toalet, w 68,4% przypadków ich oznaczenia są dobrze oświetlone, a w 61,9% mają kontrastowe barwy. Tylko w niecałej połowie przypadków są wypukłe, co może ułatwiać ich identyfikację przez osoby niewidome lub niedowidzące. Bez wątpienia istotnym brakiem w tym aspekcie jest brak oznaczeń w systemie Braille'a.

Wykres 39. Oznaczenia toalet w budynkach objętych diagnozą

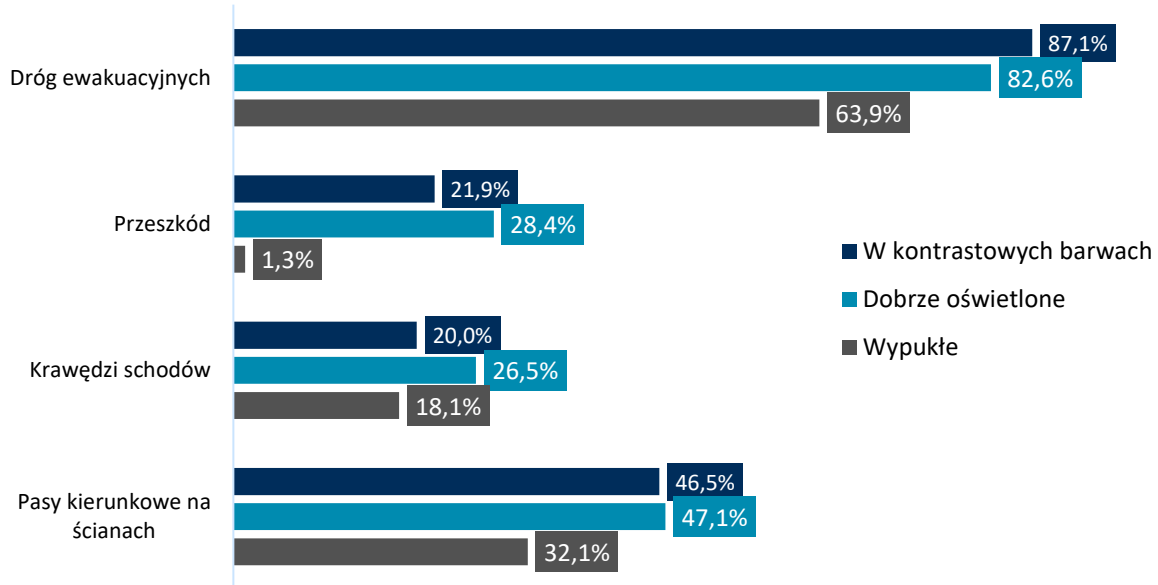

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Jeśli chodzi o inne oznaczenia, to najpowszechniejsze są oznaczenia dróg ewakuacyjnych. Ich najczęstszą cechą charakterystyczną są kontrastowe barwy, ponadto są dobrze oświetlone. Więcej problemów mogą mieć osoby całkowicie niewidzące, bo wypukłości w oznaczeniach dróg ewakuacyjnych są stosowane w niespełna dwóch trzecich budynków. Relatywnie często występują jeszcze pasy kierunkowe na ścianach. W niespełna połowie budynków zastosowane pasy są zarówno dobrze oświetlone, jak i w kontrastowych barwach. Najgorzej wypadają oznaczenia, bardzo powszechnie stosowanych w budynkach, schodów. Jedynie w co piątym przypadku schody posiadają dobrze oświetlone oznaczenia w kontrastowych barwach. Niewiele mniej jest budynków, w których krawędzie schodów są wypukłe.

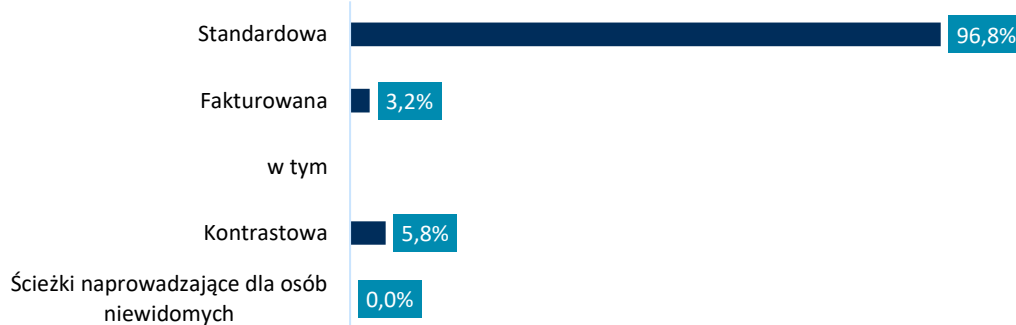
Wykres 40. Oznaczenia stosowane w budynkach objętych diagnozą

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Korekty pod kątem potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zwłaszcza mającymi trudności z poruszaniem się, wymaga także rodzaj powierzchni ciągów komunikacyjnych. Tylko w kilku procentach budynków powierzchnia jest fakturowana, kontrastowa, a ścieżki naprowadzające dla osób niewidomych w ogóle nie występują.

Wykres 41. Powierzchnia ciągów komunikacyjnych w budynkach objętych diagnozą

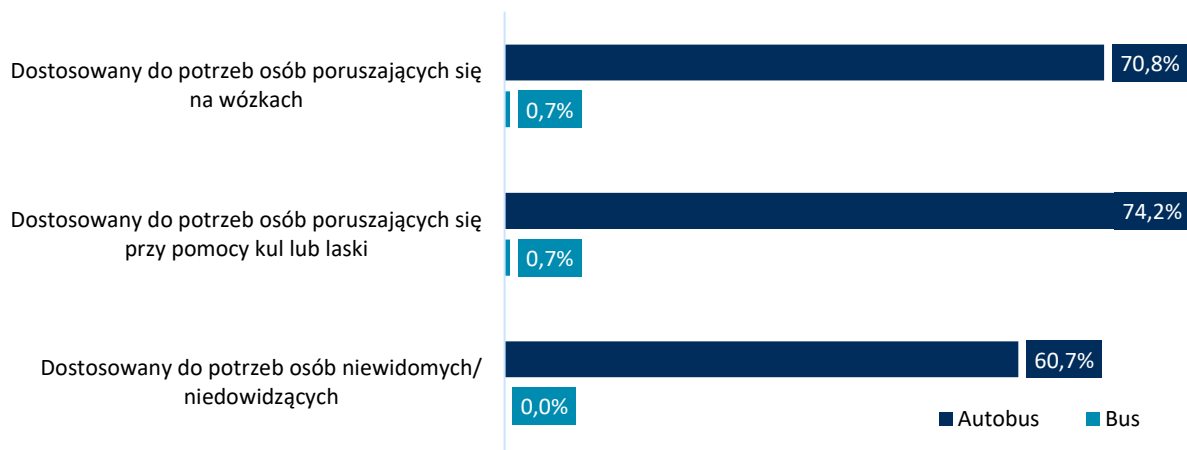

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

4.4. Dostępność transportowa

Sama możliwość dojazdu do obiektu to jedno. Istotne jest także na ile infrastruktura transportowa uwzględnia potrzeby osób z ograniczeniami. Fakt kursowania autobusu nie spowoduje, że osoba poruszająca się na wózku dostanie się do miejsca docelowego, jeśli pojazd nie będzie odpowiednio dostosowany. Około 70% jeżdżących po LOM autobusów ma możliwość przewozu osób poruszających się na wózku lub przy pomocy kul albo laski. W przypadku busów, tego rodzaju udogodnień nie ma w ogóle, a to wynika z ograniczeń wielkości tych środków transportu. Odrębną kwestią, niezależnie od tego czy mówimy o autobusie, czy busie, jest teren przystanku. Z badania przeprowadzonego w 2019 r. wynika, że nawierzchnia żadnego z nich nie była pokryta strukturą, która umożliwi orientację osobom niewidomym lub niedowidzącym, np. wyznaczając krawędź przystanku od strony jezdni zapobiegając w ten sposób potencjalnym wypadkom. Należy jednak zaznaczyć, że od tego czasu, zwłaszcza w Lublinie, systematycznie poprawiana jest infrastruktura drogowa i uwzględnia ona już standard wprowadzenia odpowiedniego oznakowania i wyróżnienia nawierzchni na terenie przystanku autobusowego pod kątem osób z niepełnosprawnością wzroku.

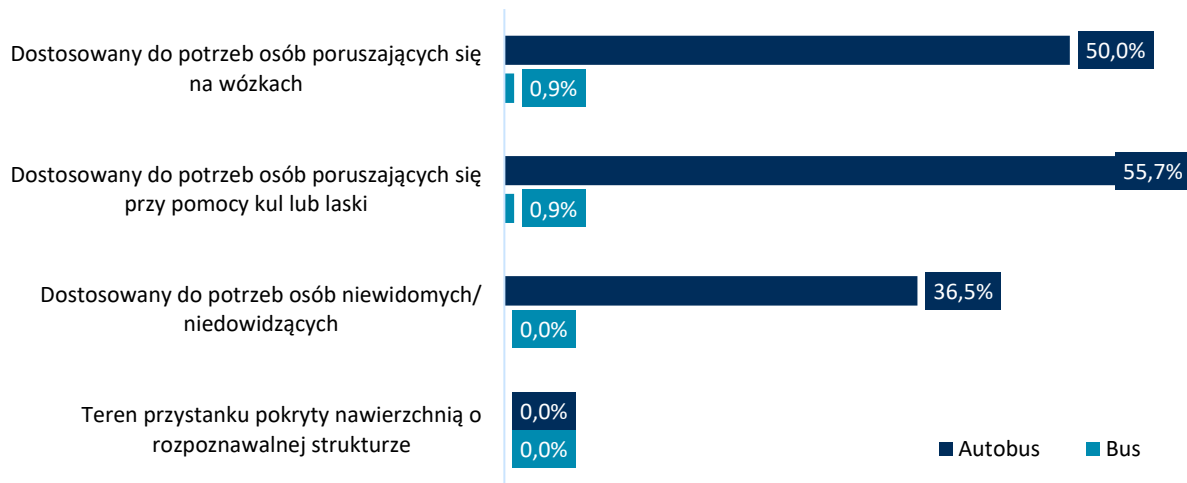
Wykres 42. Dostosowanie środków transportu publicznego do potrzeb osób z ograniczeniami

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

Wyłączając z powyższych danych Lublin, który posiada rozwiniętą sieć komunikacji miejskiej z nowoczesnym taborem, dostosowanym do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, wskaźniki dostosowania transportu publicznego zauważalnie spadają. Dla LOM bez Lublina już tylko 44% badanych budynków posiada w sąsiedztwie przystanek autobusowy, natomiast tylko połowa z obsługujących je pojazdów odpowiada na potrzeby osób poruszających się na wózkach oraz o lasce lub kuli. Jeśli chodzi o busy, dane znacząco nie ulegają zmianie.

Wykres 43. Dostosowanie środków transportu publicznego do potrzeb osób o specjalnych potrzebach na obszarze LOM bez Lublina

Źródło: obserwacje bezpośrednie budynków użyteczności publicznej na terenie LOM (n=155)

W Lublinie prawie cały tabor komunikacji miejskiej to pojazdy niskopodłogowe, wyposażone, w zależności od modelu, w rampę wjazdową dla wózków lub „przyklęk” pozwalający na obniżenie pojazdu. Inwestycje w nowy tabor zakładają by w pełni odpowiadał potrzebom osób starszych i z niepełnosprawnościami. W przypadku nowych pojazdów, kupowanych najczęściej w ramach projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, standardem jest:

- niska podłoga na całej długości oraz rampa dla osób niepełnosprawnych
- ubrajlowione przyciski
- system zapowiedzi głosowych.

Jednocześnie, wszystkie nowe pojazdy są wyposażone w poręcze dla pasażerów w kontrastowym kolorze żółtym oraz żółte oznakowanie krawędzi progów wewnątrz pojazdów.

Poza standardem wyposażenia pojazdów, Zarząd Transportu Miejskiego w Lublinie dba również o jakość świadczonych usług przewozowych, wymagając od prowadzących pojazd dopełnienia konkretnych obowiązków związanych z obsługą pasażerów z niepełnosprawnościami, polegających m.in. na:

- zatrzymaniu pojazdu w sposób umożliwiający pasażerom bezpośrednie wejście i wyjście na przystanek oraz wprowadzenie i wyprowadzenie wózka,
- pomocy w wejściu i wyjściu z pojazdu osobom niepełnosprawnym, czyli w szczególności otworzenie rampy, zastosowanie funkcji „przyklęku”, odpowiednie podjechanie na przystanek umożliwiające rozłożenie rampy.

Ponadto, w pojazdach wydzielone są miejsca dedykowane osobom starszym i mającym trudności w poruszaniu się.

Działania dodatkowe, zwiększające dostępność przestrzeni publicznej, realizowane przez ZTM to:

- montaż wyświetlaczy dynamicznej informacji pasażerskiej na przystankach, poprawiających dostęp do tych informacji osobom niedowidzącym,
- przewóz dzieci z niepełnosprawnościami z domu do szkoły oraz z powrotem, pojazdami przystosowanymi do przewozu osób niepełnosprawnych,

- działanie realizowane przez Zarząd Dróg i Mostów przy współudziale ZTM w zakresie dostosowania infrastruktury przystankowej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami poprzez zastosowanie niskich krawężników, linii prowadzących dla niewidomych, profilowanych krawężników oraz oświetlenia.
- traktowanie komunikacji miejskiej jako elementu polityki społecznej gminy Lublin, której najważniejszym narzędziem jest możliwość nadawania uprawnień do bezpłatnych lub ulgowych przejazdów dla wymagających wsparcia grup społecznych. W Lublinie z tego uprawnienia korzystają dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunowie.
- nadawanie uprawnień gminnych do bezpłatnych przejazdów komunikacją miejską na podstawie stosownych dokumentów dla dzieci i młodzieży ze stwierdzoną niepełnosprawnością, do ukończenia 16 roku życia.
- nadanie uprawnień dla dzieci i młodzieży będących osobami z niepełnosprawnościami od 16 do ukończenia 26 roku życia o znacznym, umiarkowanym, lekkim stopniu niepełnosprawności z orzeczeniem o niezdolności do samodzielnej egzystencji, całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy (I, II, III grupa inwalidzka) do bezpłatnych przejazdów z miejsca zamieszkania do placówki oświatowej, ośrodka terapii, ośrodka rehabilitacji, ośrodka wsparcia oraz warsztatów terapii zajęciowej i z powrotem.
- nadanie prawa do bezpłatnych przejazdów również towarzyszącym dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami (z wykluczeniem osób z orzecznym lekkim stopniem niepełnosprawności, częściowej niezdolności do pracy, III grupa inwalidzka) opiekunom, którym prawo to przysługuje również bez towarzystwa podopiecznych (tj. po jego odwiezieniu lub w drodze po niego) wyłącznie na trasie: miejsce zamieszkania osoby z niepełnosprawnościami – placówka oświatowa, ośrodek terapii, ośrodek rehabilitacji, ośrodek wsparcia oraz warsztaty terapii zajęciowej.

Dodatkowo, od wielu lat w Lublinie obowiązują ulgowe (ulga gminna) przejazdy komunikacją miejską dla pozostałych osób z umiarkowanym i lekkim stopniem niepełnosprawności (bezpłatne przejazdy komunikacją miejską dla osób ze znacznym stopniem i opiekuna jako uprawnienie ustawowe) oraz bezpłatny dowóz dzieci z niepełnosprawnościami do placówek oświatowych lub zwrot kosztów dowozu dla rodziców/opiekunów. Prawo do bezpłatnych przejazdów w komunikacji miejskiej mają również osoby po 60 roku życia.

W przypadku 8 gmin – Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Nierdzwica Duża, Niemce, Świdnik i Wólka – doszło do podpisania indywidualnych porozumień z gminą Lublin, na mocy których nastąpiło przejście przez Gminę Lublin części zadań tych gmin w zakresie organizacji lokalnego transportu zbiorowego poprzez świadczenia usług przewozów na terenie tychże gmin. Zwiększa to dostępność transportową do budynków w gminach, ponieważ pojawia się możliwość dostarczenia do nich komunikacją publiczną o wysokim standardzie dostosowania do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami.

W kwestii dostępności transportowej do placówek edukacyjnych, jest to jedno z zadań gmin i jest realizowane w następujących przypadkach:

- gdy odległość miejsca zamieszkania dziecka od szkoły w obwodzie wynosi powyżej 3 km – klasy I-IV,
- gdy odległość miejsca zamieszkania dziecka od szkoły w obwodzie wynosi powyżej 4 km – klasy V-VIII,
- uczniom z niepełnosprawnością;

Gminy LOM, zgodnie z danymi zawartymi w raportach o stanie gmin za rok 2020, zapewniają transport uczniów z niepełnosprawnością do miejsc, w których uczestniczą oni w procesie edukacji.

Warto w tym miejscu jeszcze wspomnieć o usłudze indywidualnego transportu door-to-door. Od września 2021 r. niektóre gminy i powiaty LOM rozpoczęły świadczenie usługi transportu w ramach projektu „Usługi indywidualnego transportu door-to-door oraz poprawa dostępności architektonicznej wielorodzinnych budynków mieszkalnych”. Usługi realizowane są w formule „od drzwi do drzwi”, co oznacza, że jej użytkownicy mogą otrzymać także pomoc przy wydostaniu się z mieszkania i dotarciu do docelowego miejsca przejazdu. Uczestnictwo w projekcie umożliwia mieszkańcom gmin z potrzebą wsparcia w zakresie mobilności rozwijanie aktywności w życiu społecznym i zawodowym.

Z usługi indywidualnego transportu mogą skorzystać osoby:

- które ukończyły 18 rok życia;
- mają trudności w samodzielnym przemieszczaniu się np. ze względu na ograniczoną sprawność (w tym: poruszające się na wózkach inwalidzkich, poruszające się o kulach, niewidome, słabowidzące i in.), zarówno osoby z potrzebą wsparcia w zakresie mobilności posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności (lub równoważne), jak i osoby nieposiadające takiego orzeczenia;
- których cel przejazdu związany jest z aktywizacją społeczno-zawodową;
- mieszkające na terenie gmin/powiatów, objętych realizacją projektu grantowego.

W LOM dofinansowanie otrzymały:

- Powiat łęczyński kwotę 539 766,22 zł,
- Gmina Mełgiew kwotę 392 143,75 zł,
- Gmina Konopnica kwotę 311 610,00 zł,
- Powiat lubartowski kwotę 475 070,00 zł.

Do lutego 2023 r. przejazd pozostaje usługą bezpłatną.

Niezależnie od wspomnianego projektu, Miasto Lublin finansuje z własnych środków indywidualny przewóz osób z niepełnosprawnościami, przeznaczając na ten cel kwotę 360 000 zł rocznie.

Podsumowując powyższe rozdziały należy podkreślić, że dostępność do obiektów użyteczności publicznej jest kluczowa w kontekście zaspokajania podstawowych potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami, i jest wyrazem zasady równości i sprawiedliwości społecznej. Niestety, pozostawia ona wiele do życzenia. Samo poruszanie się po miejscowościach i wsiach nastrocza niekiedy trudności. Likwidacja tych barier urbanistycznych powinna być rozwiązywana przez gminy systemowo, przy okazji planowanych remontów lub budów.

Widocznym problemem walki o dostępność budynków jest brak holistycznego podejścia. Częściowe dostosowanie obiektu nie zapewni klientowi o szczególnych potrzebach dostępności. Nawet jeśli pojawiają się pewne udogodnienia np. podjazd do wejścia do budynku, to osoba z niepełnosprawnością ruchową i tak może natknąć się na dalsze bariery architektoniczne, czyli np. próg lub zbyt wąskie korytarze. Istotną zatem kwestią jest dostosowywanie obiektów w sposób skorelowany, konsekwentny i całościowy. Motorem rozwoju mogą tu być postępujące zmiany w prawie, które nakładają coraz to nowe obowiązki na instytucje publiczne i samorządy, mające na celu dostosowywanie obiektów do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Kolejnym problemem jest sama baza lokalowa. Często urzędy, instytucje kultury czy szkoły mieszczą się w starych budynkach, w których zastosowane w momencie budowy parametry techniczno-przestrzenne nie spełniały (i nie musiały spełniać) jakichkolwiek wymogów dostępności dla osób z trudnościami w poruszaniu się. Dzisiejsze inwestycje dostosowawcze stają się zatem bardzo kosztowne i często trudne technicznie do wykonania, a ponadto niekiedy wymagają dodatkowych konsultacji, np. z konserwatorem zabytków. Obecne zasady konstrukcji, rekomendowane środki i nadzór budowlany nad nowymi inwestycjami gwarantuje już uwzględnianie standardów dostępności, co było widać w badaniu np. w przypadku nowoczesnych hal sportowych czy basenów – wszystkie spełniały podstawowe wymogi. Oprócz nowopowstałych obiektów, zdecydowanie najlepiej dostosowanymi placówkami są ośrodki zdrowia i opieki całodobowej, które ze względu na swój profil działalności najczęściej obsługują osoby starsze i z niepełnosprawnościami i nie mogą sobie pozwolić, aby taka osoba nie miała możliwości skorzystania z ich opieki.

V. Analiza dostępności stron internetowych

Standardem prowadzenia działalności, również przez podmioty publiczne, jest prowadzenie stron internetowych i aplikacji mobilnych. Coraz częściej bywa tak, że klienci chcąc załatwić sprawę w konkretnej instytucji muszą użyć właśnie jednej z tych form komunikacji. Dlatego też, zapewniając równy dostęp wszystkim osobom, ważne jest, żeby strony internetowe i aplikacje mobilne podmiotów publicznych były dostępne cyfrowo.

Dostępność cyfrowa sprawia, że z serwisów internetowych i aplikacji mobilnych mogą wygodnie korzystać osoby z różnymi niepełnosprawnościami np. wzroku, słuchu, ruchu, ale też z niepełnosprawnością intelektualną czy zaburzeniami poznawczymi. Cechami świadczącymi o dostępności cyfrowej serwisu jest pełny dostęp do jego treści przez wszystkich użytkowników, łatwość w rozumieniu jego zawartości oraz wygodna nawigacja umożliwiająca logiczną i intuicyjną interakcję z serwisem.⁶

Serwisy publiczne powinny spełniać wymagania zawarte w Ustawie o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych z 4 kwietnia 2019 r.⁷ Ustawa nakłada obowiązek na wszystkie podmioty publiczne posługujące się stronami internetowymi i aplikacjami mobilnymi zapewnienia ich dostępności cyfrowej najpóźniej od 23 września 2020 r. Jeśli chodzi o wymagania jakie muszą spełniać serwisy informatyczne, ustawa powołuje się na specyfikację Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) w wersji 2.1. na poziomie AA⁸ z niewielkimi ograniczeniami.

Standard WCAG, przygotowany przez organizację World Wide Web Consortium (W3C), uznaje się za najważniejszy dokument objaśniający zasady dostępności. Zawiera on zbiór zasad, jakimi powinni kierować się twórcy stron internetowych, aby przygotowane przez nich strony były maksymalnie dostępne dla osób z różnymi niepełnosprawnościami.

Standard WCAG dzieli kryteria sukcesu przesądzające o tym, że stroną internetową można uznać za dostępną cyfrowo, na 4 główne zasady:⁹

- **Postrzegalność** – wszystkie elementy na stronie muszą być pokazane użytkownikom w sposób umożliwiający ich odbiór za pomocą zmysłu słuchu, wzroku lub dotyku;
- **Funkcjonalność** – udostępnione funkcjonalności muszą być możliwe do użycia i wykorzystania;
- **Zrozumiałość** – właściwości strony, tj. interfejs, nawigacja, przyciski i inne elementy informujące lub wymagające akcji użytkownika muszą być zrozumiałe;
- **Kompatybilność** – treści i materiały mają być opublikowane we właściwy, rzetelny sposób, co w szczególności dotyczy stosowania się do właściwych standardów technicznych.

Co niezwykle istotne, dostępność stron internetowych powinna być zapewniana zarówno na etapie ich tworzenia, jak i późniejszej obsługi (wypełniania treścią). Dostępność to zatem proces ciągły. Można ją utracić w trakcie korzystania z odebranego produktu np. poprzez wprowadzanie poprawek,

⁶ <https://www.gov.pl/web/dostepnosc-cyfrowa/omowienie-wymogow-dostepnosci-cyfrowej-dla-podmiotow-publicznych> [data dostępu: 22.10.2021]

⁷ Dz. U. z 2019 r. poz. 848

⁸ Por. <https://wcag21.lepsyweb.pl/#toc> (polskie tłumaczenie specyfikacji) [data dostępu: 22.10.2021]

⁹ Por. *WCAG 2.1 w skrócie, op. cit.*; A. Marcinkowski, *Badanie dostępności strony www oparciu o WCAG*, <http://www.widzialni.org/container/Badanie-dostepnosci-stron-www-w-oparciu-o-WCAG.pdf> [data dostępu: 22.10.2021]

uaktualnień, czy też po prostu edytowanie treści. Co do tego ostatniego, dodawanie treści zgodnej z WCAG wymaga przeszkolonych redaktorów stron/aplikacji internetowych. W szczególności sposób wspomniana ustawa wskazuje zapisy, które powinno się stosować w dokumentach przygotowywanych na potrzeby zamówień publicznych związanych z przygotowywaniem stron internetowych, aby zapewnić finalnie ich dostępności pod kątem wymogów WCAG.¹⁰

Ponadto, Ustawa o dostępności cyfrowej zobowiązuje podmioty podlegające zapisom ustawy do publikowania na swoich stronach internetowych **deklaracji dostępności**. Jest to dokument, który opisuje dostępności podmiotu publicznego dla osób z niepełnosprawnościami, informuje te osoby o zastosowanych rozwiązaniach ułatwiających im poruszanie się po stronie internetowej, ale też wskazuje problemy i przeszkody, na które mogą natrafić na stronie.

Opis dostępności strony internetowej podmiotu wynika z badania, które podmiot może zlecić ekspertowi ds. dostępności lub dokonać samooceny (najczęściej spotykany sposób), bazując na liście kontrolnej przygotowanej przez Ministerstwo Cyfryzacji. W efekcie, podmiot publiczny deklaruje pełną zgodność, częściową zgodność lub niezgodność z wymogami ustawy o dostępności cyfrowej. W przypadku częściowej lub pełnej niezgodności z ustawą, należy opisać błędy i przeszkody, jak również rozwiązania i ewentualne udogodnienia zastosowane w serwisie.

Niekiedy podmiot publiczny nie może zapewnić dostępności cyfrowej jakiegoś konkretnego elementu swojej strony internetowej lub aplikacji mobilnej. Dlatego też, określone są pewne odstępstwa od wymogów ustawy – wyłącznie w ściśle określonych warunkach, ale też i minimalne wymagania. Między innymi, jeżeli podmiot nie jest w stanie spełnić warunków ustawowych, musi ustanowić „alternatywny dostęp”. Dotyczy on głównie innych form kontaktu, które umożliwiają przekazanie informacji użytkownikowi, w sposób dla niego dostępny. W skrajnych przypadkach podmiot publiczny może również powołać się na „nadmierne koszty” dostępności cyfrowej i odstąpić od jej zapewnienia. Aczkolwiek należy pamiętać, że w ustawie wskazany jest katalog elementów stron internetowych i aplikacji mobilnych, które bezwzględnie muszą być dostępne cyfrowo. Są to mianowicie:

- Biuletyn Informacji Publicznej,
- dane teleadresowe i link do BIP,
- narzędzia służące do kontaktu np. formularz kontaktowy,
- nawigacja,
- deklaracja dostępności,
- informacja dotycząca sytuacji kryzysowych i bezpieczeństwa publicznego,
- dokumenty urzędowe, wzory umów lub wzory innych dokumentów przeznaczonych do zaciągania zobowiązań cywilnoprawnych.

To, które podmioty publiczne zobowiązane są do zapewnienia dostępności cyfrowej doprecyzowuje ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.¹¹ Z katalogu podmiotów wskazanych w ustawie, z perspektywy niniejszego badania, najistotniejsze są:

- Jednostki Samorządu Terytorialnego, ich związki i wszystkie jednostki podległe,

¹⁰ Por. WCAG 2.1 w skrócie: <https://www.gov.pl/web/dostepnosc-cyfrowa/wcag-21-w-skracie>

¹¹ Dz.U. 2005 nr 64 poz. 565

- Urzędy marszałkowskie, miast i gmin,
- Starostwa powiatowe,
- Ośrodki Pomocy Społecznej,
- Domy Pomocy Społecznej,
- Samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej,
- Szkoły i uczelnie publiczne,
- Domy kultury,
- Biblioteki.

Strony internetowe i aplikacje mobilne, które spełniają wytyczne WCAG, nazywamy dostępnymi cyfrowo. Konstruowanie stron internetowych z uwzględnieniem zaleceń opisanych wyżej oraz w załączniku nr 1 powinno zapewnić ich dostępność dla osób z określonymi dysfunkcjami. Należy w tym miejscu podkreślić, że prezentowane poniżej zbiorcze zestawienie jest nośnikiem informacji na temat ogólnego poziomu dostosowania stron internetowych instytucji i podmiotów publicznych. Jest ono diagnozą działań dostosowawczych w zakresie udostępniania treści poprzez strony internetowe, a ewentualne działania naprawcze powinny być poprzedzone indywidualnymi audytami, które będą wskazywać konkretne uchybienia.

Na potrzeby badania posłużono się narzędziem **Walidator WAVE - Web Accessibility Evaluation Tool**.¹² Jest ono proste w obsłudze oraz dostępne on-line i umożliwia przeanalizowanie pojedynczej strony internetowej pod kątem dostępności standardu WCAG 2.1. Analizie poddano 303 strony internetowe, ogólne oraz Biuletyny Informacji Publicznej. Ponadto, analizowano zapisy deklaracji dostępności (o ile była upubliczniona na stronie).

Wykres 44. Rodzaje przeanalizowanych stron internetowych

Źródło: analiza stron www

Narzędzie WAVE badało strony internetowe zarówno pod kątem problemów, takich jak błędy, alerty czy niewłaściwy kontrast, które utrudniają osobom starszym i z niepełnosprawnościami pełne korzystanie ze stron internetowych, oraz udogodnień, takich jak struktura i elementy konstrukcyjne strony, zastosowany język programowania, atrybuty i właściwości strony, które działają na korzyść i umożliwiają pełne korzystanie ze strony pomimo posiadanych ograniczeń.

¹²<http://wave.webaim.org/>

Wykres 45. Występowanie w odniesieniu do analizowanych stron problemów wskazujących na brak lub niski poziom dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Źródło: analiza stron www

Wykres 46. Występowanie w odniesieniu do analizowanych stron udogodnień wskazujących na poziom ich dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Źródło: analiza stron www

W kontekście diagnozowanych **problemów**, przeprowadzone badanie wykazało, że wszystkie z analizowanych stron internetowych wymagają indywidualnego audytu pod kątem identyfikacji szczegółowych niedogodności i utrudnień w odbiorze treści przez osoby z niepełnosprawnościami. W odniesieniu do niemal każdej ze stron (96,4%) walidator wykazał alerty, które, z jednej strony, wskazują, że parametry strony nie spełniły wszystkich warunków, żeby program zakwalifikował je jako błąd, aczkolwiek z drugiej, utrudniają lub mogą utrudniać osobom z niepełnosprawnościami korzystanie ze strony. Najczęściej pojawiającym się błędem jest ten, dotyczący kontrastu (57,6%), co komplikuje korzystanie ze stron osobom z dysfunkcją wzroku.

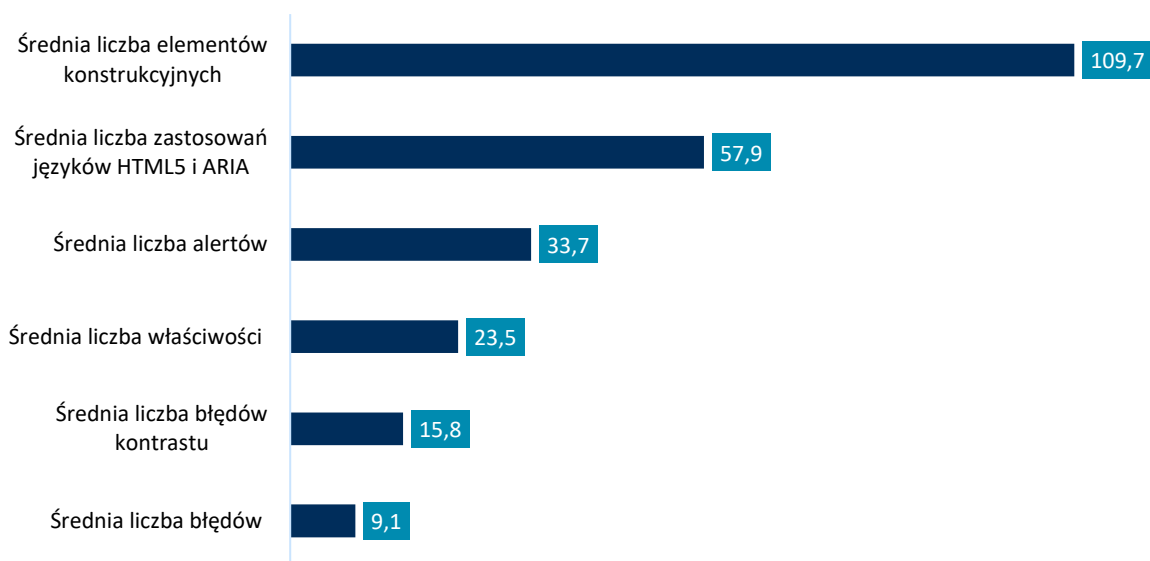
Niezależnie od występujących braków, strony internetowe posiadają także elementy, które są spełnieniem wymogów związanych z dostosowaniem stron internetowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. 99% stron internetowych zawiera takie elementy, którym przypisane są właściwości ułatwiające osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z niej. Warto jednak podkreślić, że możliwa jest sytuacja, w której dany element jest wstawiony na stronę, ale nie użyto jego funkcji na stronie. W tej sytuacji aspekt ten może równocześnie być ujmowany w ramach alertu wskazującego na występowanie niedogodności. Podobnie niemal wszystkie strony zawierały takie elementy szkieletu strony (konstrukcyjne), które pomagają poruszać się po niej za pomocą tylko i wyłącznie klawiatury. Im ich więcej, tym łatwiejsze poruszanie się po stronie. W prawie trzech czwartych stron internetowych użyto języków programowania HTML5 i ARIA, które spełniają normy projektowania dostępnych stron.

Jeśli chodzi o średnią liczebność poszczególnych atrybutów, wśród tych, które powodują niedogodności, najwięcej było alertów – średnio na stronę przypadało ich 33,7. Strony internetowe

posiadały również średnio około 15 błędów kontrastu, choć te akurat należą do takich atrybutów, które można relatywnie łatwo wyeliminować. Podkreślenia wymaga fakt, że najmniejsza średnia liczba atrybutów w ogóle dotyczy błędów (9,1). W tym przypadku należy jednak wziąć pod uwagę, że dotyczą one poważniejszych uchybień, które jednoznacznie dyskwalifikują stronę jako dostępną cyfrowo.

Warto jednak podkreślić, że strony internetowe zawierają bardzo dużo atrybutów, które potencjalnie mogą przesądzać o zwiększeniu ich dostępności. Na każdą ze stron przypada bowiem średnio około 110 elementów konstrukcyjnych. Co ciekawe, średnia jednostkowa liczba właściwości przypadająca na stronę internetową jest relatywnie niska – 23,5, a zatem 4 razy mniejsza niż wspomnianych wcześniej elementów konstrukcyjnych, pomimo, że oba te atrybuty występują w takim samym procencie badanych stron.

Wykres 47. Średnia liczba atrybutów wskazujących na poziom dostosowania każdej ze stron internetowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

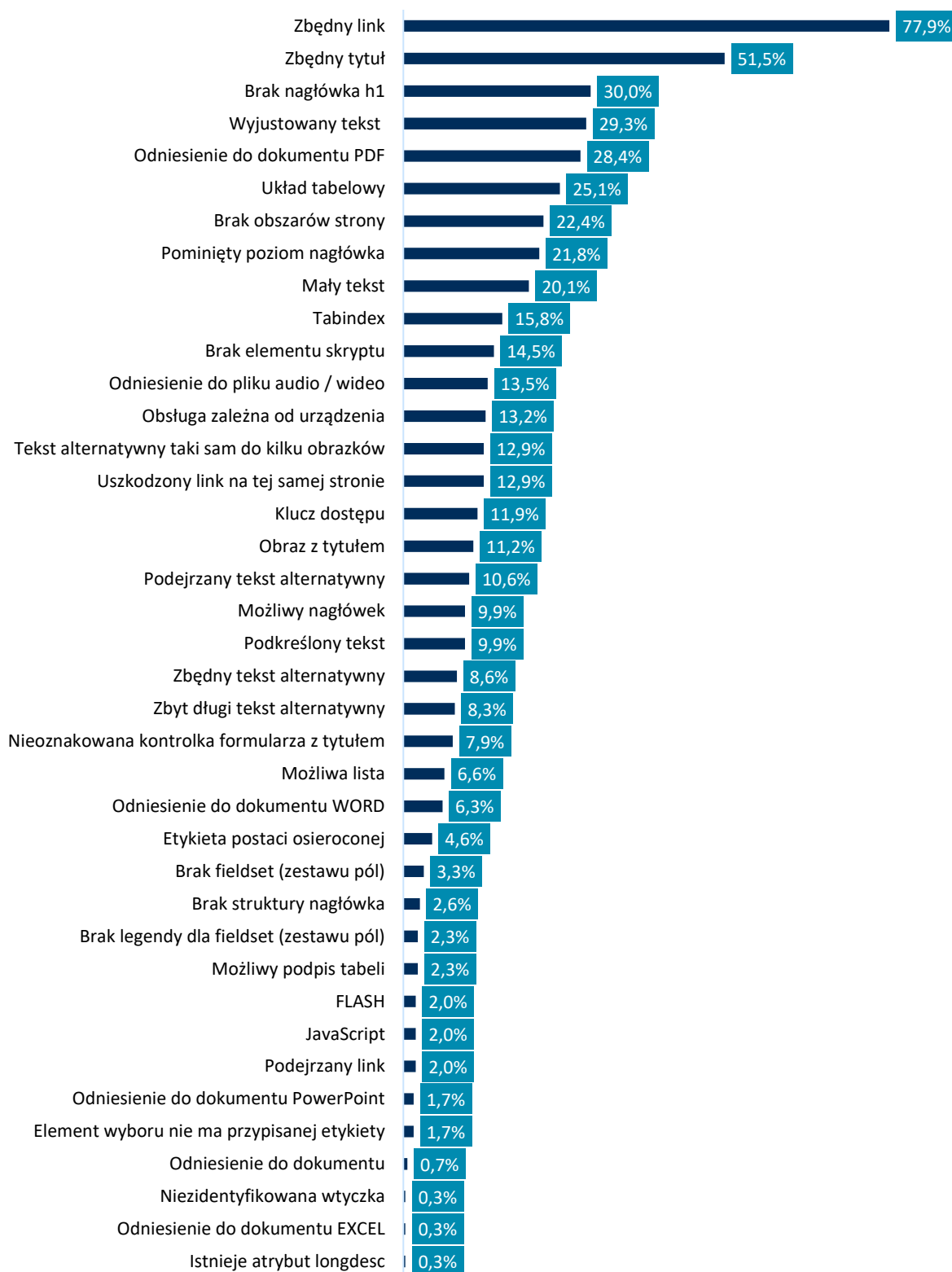

Źródło: analiza stron www

Przechodząc do szczegółów, w kontekście **alertów** wyróżniająco częstymi problemami, na jakie wskazała walidacja, są zbędne linki i zbędne tytuły stron. Nie są to może kwestie kluczowe, tym niemniej z punktu widzenia osób korzystających z automatycznego odczytu bądź poruszających się za pomocą klawiatury tego rodzaju uchybienia mogą stanowić utrudnienie. Problemy mogą stanowić również nieprawidłowości związane ze stosowaniem nagłówków (np. brak nagłówka w odpowiednim rozmiarze¹³ sugerującego otwarcie nowego obszaru informacji czy niestosowanie nagłówków), wyjustowanie tekstu (preferowane jest wyrównanie do lewej), czy błędy w strukturze (układ strony w formie tabeli, brak zaznaczonych obszarów strony). Często spotykanym problemem jest umieszczenie na stronach odniesień do plików w formacie PDF, których osoby korzystające z programów czytających nie będą w stanie odczytać. Zakres występujących alertów jest dość szeroki, choć niektóre z alertów są właściwe dla niewielkiego odsetka stron internetowych.

¹³ Rozmiary nagłówków wahają się od H1 (najważniejszy) do H6 (najmniej ważny). Każdy rodzaj nagłówka powinien wyróżniać tekst o innym znaczeniu dla użytkownika i wyszukiwarki.

Wykres 48. Odsetek stron z konkretnymi rodzajami alertów

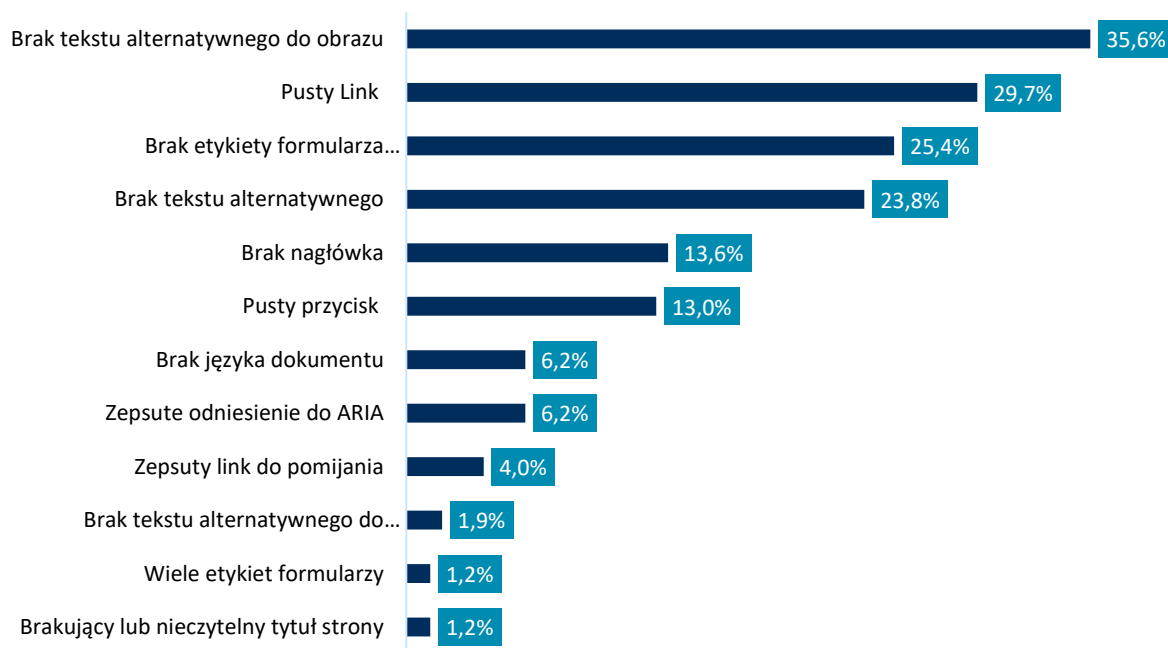

Źródło: analiza stron www

Jeśli chodzi o konkretne **błędy**, jakie występują w przypadku analizowanych stron, to jak widać na poniższym wykresie skupiają się one na kilku głównych problemach. Podstawową kwestią, która występuje najczęściej, jest niestosowanie tekstów alternatywnych w przypadku zamieszczania zdjęć

czy grafik. Tekst alternatywny jest opisem tego, co znajduje się na danym zdjęciu, obrazku, wykresie, tabeli, linku lub grafice, wyświetlanym po najechaniu kursorem na dany element. Problem ten dotyczy ponad jednej trzeciej stron internetowych (35,6%). Dość często występują także tzw. puste linki (29,7%), czyli linki, które nie prowadzą do konkretnych odnośników.

Wykres 49. Odsetek stron z konkretnymi rodzajami błędów

Źródło: analiza stron www

W przypadku około jednej czwartej stron (25,4%) problemem jest brak przypisanej etykiety formularza wyszukiwarki. Powoduje to, że osoba niewidoma bądź niedowidząca nie wie czym jest dany element i nie może odsłuchać nazwy np. dzięki funkcji odczytywania strony. Innym względnie częstym błędem zidentyfikowanym w trakcie badania jest pusty przycisk (13%), tj. taki, który nigdzie nie prowadzi. Jego ukrycie może być zabiegiem celowym i bez znaczenia dla użytkowników stron internetowych bez żadnych ograniczeń. Osoba obsługująca stronę internetową za pomocą klawiatury „widzi” jednak dany przycisk lub odsłuch strony mówi, że przycisk istnieje. Równie często pojawia się brak nagłówka, czyli brak nazwy w polu, gdzie powinna pojawić się np. nazwa kategorii. Utrudnia to poruszanie się po stronie osobom niewidomym bądź niedowidzącym, które mogą nie wiedzieć, że zmieniły kategorię na stronie (np. przeszły z aktualności do innych sekcji informacji).

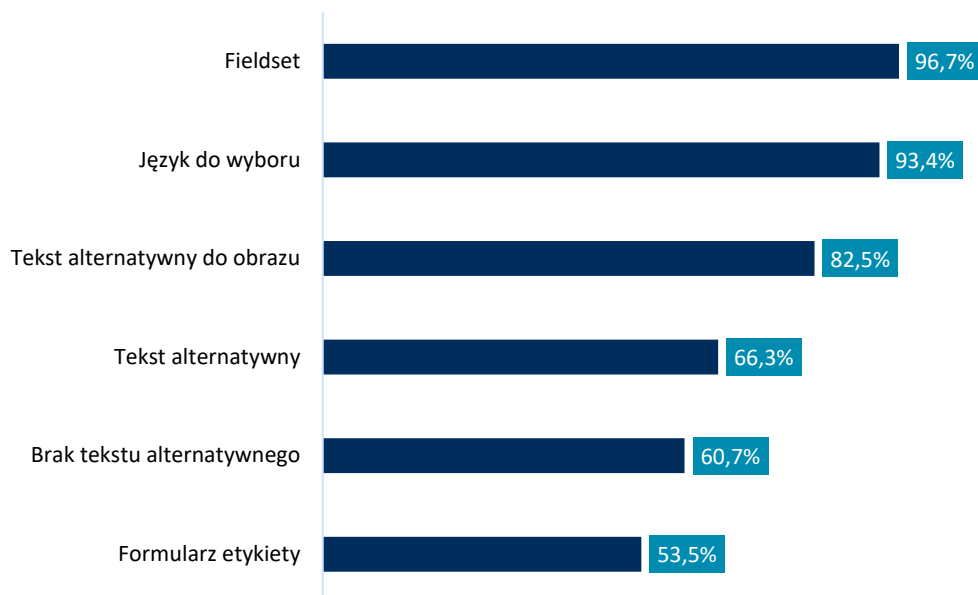
Pozostałe błędy były wskazywane jednostkowo, co jednak nie oznacza, że są one nieistotne. Weryfikacja poziomu dostosowania powinna prowadzić do usunięcia ich w całości.

Analiza wykazała, że 300 na 303 przebadane strony internetowe posiada **właściwości**, które ułatwiają bądź mogłyby ułatwiać osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z niej. W przypadku analizowanych stron występowały najczęściej takie opcje jak:

- fieldset – pogrupowanie elementów służących do wprowadzania danych z jednej kategorii (np. dane adresowe);
- możliwość wyboru języka odczytywania tekstu strony internetowej;
- tekst alternatywny do obrazu;

- brak alternatywnego tekstu tam, gdzie obraz nie przekazuje treści lub jeśli treść obrazu jest przekazywana gdzie indziej (np. w podpisie lub pobliskim tekście).

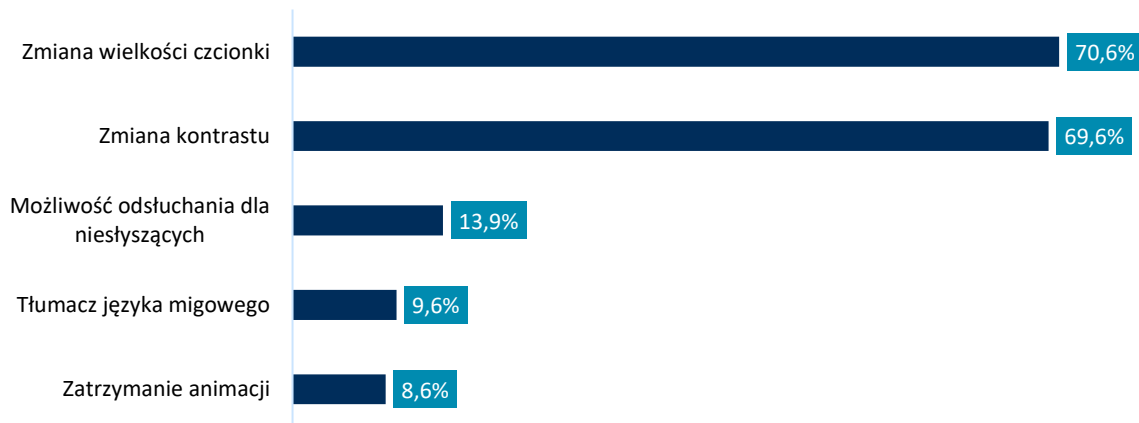
Wykres 50. Odsetek stron z konkretnymi parametrami w obrębie właściwości

Źródło: analiza stron www

Strony internetowe poddane analizie dysponowały ponadto określonymi ułatwieniami dla osób z niepełnoprównościami. Najpowszechniejsze były udogodnienia dla osób niedowidzących – niemal trzy czwarte stron oferowało możliwość zmiany wielkości czcionki, a 69,6% stron dysponowało możliwością zmiany kontrastu. Możliwość odsłuchu treści oferowało 13,9% stron. Pozostałe udogodnienia pojawiały się natomiast sporadycznie.

Wykres 51. Odsetek stron z konkretnymi ułatwieniami dla osób z niepełnoprównościami

Źródło: analiza stron www

Przeprowadzona analiza dostępności stron internetowych instytucji publicznych z terenu LOM wykazała, że w tym aspekcie mamy do czynienia z cząstkowym jedynie dostosowaniem do wymogów związanych z stosowaniem wymogów WCAG – dwie trzecie wszystkich analizowanych stron nie posiada błędów. Aczkolwiek, w analizie można pominąć strony BIP z tego względu, że od września 2020 roku, wymogiem ustawy, muszą być one bezwzględnie dostępne cyfrowo. Dodatkowo, publikowane są na opracowanych szablonach, uwzględniających szereg dostosowań. Dlatego też, w badaniach strony BIP uzyskiwały bardzo dobre i zbliżone do siebie wyniki. Biorąc zatem pod uwagę jedynie

pozostałe strony internetowe, prowadzone przez instytucje publiczne, na 203 analizowane strony 102 również nie wykazały żadnych błędów. A zatem można przyjąć, że tak naprawdę co druga strona internetowa jest zgodna ze standardem określonym w ustawie. Ponadto, pomimo wymogu ustawy, nie wszystkie strony posiadają opublikowaną deklarację dostępności, która jest głównym dokumentem opisującym dostępność cyfrową.

Powyższych wniosków nie należy traktować w kategoriach dyskwalifikujących, a to z uwagi na fakt, że problem dostępności cyfrowej dotyczy generalnie stron instytucji publicznych w Polsce. Jak wykazała kontrola Ministerstwa Cyfryzacji przeprowadzona na próbie 835 stron internetowych instytucji publicznych szczebla centralnego, regionalnego oraz lokalnego, każda z tych stron zawierała co najmniej jeden błąd, przy średniej 35 błędów na stronę, a jedynie 22,2% posiadało poprawną i adekwatną do rzeczywistości deklarację dostępności.¹⁴

Przywołanie tego stanu rzeczy ma na celu wskazanie, że problem dostępności stron internetowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami jest wyzwaniem, które wymaga kompleksowego podejścia i oddziaływania na poszczególne parametry stron internetowych. Chodzi zarówno o konstrukcję stron internetowych, jak i późniejsze zarządzanie informacjami. W przypadku stron internetowych z LOM jak najbardziej możemy znaleźć na analizowanych witrynach przykłady dostosowań. Nawet jeśli niektóre dotyczą znaczącej ich liczby (często niemal wszystkich), to jednak stosowane udogodnienia mają charakter wybiórczy. Oznacza to, że ich stosowanie nie przesądza o tym, że daną stronę internetową można uznać za dostępną. Co ważne, znaczna część niedociągnięć ma charakter wtórny, tj. nie wynika z wad konstrukcyjnych, ale z zamieszczania informacji (np. wstawianie tekstu alternatywnego czy pustych linków).

Niezależnie od powyższego konieczne jest przeprowadzenie dla każdej strony internetowej audytu wskazującego precyzyjnie elementy (nie rodzaje błędów, co ma miejsce w niniejszej analizie) wymagające korekty. Tylko wówczas możliwe będzie dokonanie dopasowania w stopniu zapewniającym spełnienie kryteriów WCAG 2.1 przesądzających o dostępności stron internetowych. Przesłanką do tego rodzaju wniosku jest fakt, że błędy i potencjalne błędy (alerty) dotyczą wszystkich spośród analizowanych stron internetowych. Wynika z tego konieczność ich przebudowy pod kątem poprawy dostępności dla potrzeb osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. W procesie poprawy dostępności nie można skupiać się jedynie na wybranych aspektach, ale należy podejść do sprawy kompleksowo. Dokonanie poprawek w postaci np. uzupełnienia braków tekstów alternatywnych czy nagłówków nie będzie efektywne, jeżeli pozostałe kryteria dostępności nie będą spełnione. W efekcie strony internetowe wciąż nie uzyskają statusu dostępnych.

---

¹⁴Por. <https://mc.bip.gov.pl/ogloszenia/stan-dostepnosci-cyfrowej-stron-internetowych-podmiotow-publicznych-wyniki-badania-automatycznego-za-rok-2020.html> [Data dostępu: 22.10.2021 r.]

5.1. Zestawienie analizy dostępności cyfrowej stron internetowych w LOM z podziałem na poszczególne gminy

Poniżej zaprezentowana została analiza błędów dostępności cyfrowej stron z podziałem na gminy LOM. Dodatkowo, uwzględniona została kwestia publikacji na stronie internetowej instytucji deklaracji dostępności, wraz z oceną czy dana strona jest zgodna, częściowo zgodna, czy niezgodna z wymogami Ustawy z 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych.

Dla każdej gminy przeanalizowano przynajmniej jedną stronę BIP oraz kilka stron internetowych głównych instytucji i jednostek samorządowych tj. urzędy gmin/miast, ośrodki pomocy społecznej, ośrodki kultury oraz placówki edukacyjne.

W poniższej analizie wskazane zostały rodzaje błędów występujących najczęściej na danych stronach internetowych, aczkolwiek – co istotne – każda gmina, chcąc podnosić dostępność swoich portali, powinna przeprowadzić zindywidualizowany i szczegółowy audyt stron w celu identyfikacji konkretnych elementów wymagających poprawy (a nie jedynie rodzajów błędów jak to ma miejsce w poniższej analizie).

Tabela 120. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Bełżyce

GMINA BEŁŻYCE							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	16	BIP:	5	Inne:	11
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		12	75,00%	3	60,00%	9	81,82%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
37,50%	6	34	Pusty link				
31,25%	5	8	Pusty nagłówek				
25,00%	4	5	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka)				
18,75%	3	27	Pusty przycisk				
18,75%	3	19	Brak tekstu alternatywnego				
18,75%	3	12	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
6,25%	1	1	Brak lub nieprawidłowy język				
Liczba stron z błędami kontrastu:		8	50,00%	1	20,00%	7	63,64%
Deklaracja dostępności							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		12		75,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		6	50,00%	2	50,00%	4	50,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		5	41,67%	2	50,00%	3	37,50%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		1	8,33%	0	0,00%	1	12,50%

Źródło: analiza stron www

Tabela 121. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Bychawa

GMINA BYCHAWA							
Liczba przeanalizowanych stron:		Łącznie:	13	BIP:	6	Inne:	7
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		7	53,85%	1	16,67%	6	85,71%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
30,77%	4	26	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
30,77%	4	21	Pusty link				
23,08%	3	3	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
15,38%	2	23	Brak tekstu alternatywnego				
15,38%	2	3	Pusty nagłówek				
15,38%	2	2	Niedziałający link do pomijania				
7,69%	1	2	Niedziałające menu ARIA				
Liczba stron z błędami kontrastu:		0	0,00%	0	0,00%	4	57,14%
Deklaracja dostępności							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		10		76,92%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		2	20,00%	2	33,33%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		8	80,00%	4	66,67%	4	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 122. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Garbów

GMINA GARBÓW							
Liczba przeanalizowanych stron:		Łącznie:	10	BIP:	2	Inne:	8
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		8	80,00%	0	0,00%	8	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
70,00%	7	26	Pusty link				
50,00%	5	25	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
40,00%	4	4	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
30,00%	3	4	Brak tekstu alternatywnego				
20,00%	2	4	Pusty nagłówek				
20,00%	2	2	Pusty przycisk				
10,00%	1	2	Wiele etykiet formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
Liczba stron z błędami kontrastu:		7	70,00%	1	50,00%	6	75,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		5		50,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		5	100,00%	3	100,00%	2	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 123. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Głusk

GMINA GŁUSK							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	9	BIP:	4	Inne:	5
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		7	77,78%	2	50,00%	5	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
44,44%	4	6	Pusty link				
33,33%	3	4	Pusty nagłówek				
22,22%	2	2	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
22,22%	2	2	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
11,11%	1	3	Pusty przycisk				
11,11%	1	1	Brak tekstu alternatywnego				
Liczba stron z błędami kontrastu:		7	77,78%	3	75,00%	4	80,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		7		77,78%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		1	14,29%	0	0,00%	1	33,33%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		6	85,71%	4	100,00%	2	66,67%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 124. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Jabłonna

GMINA JABŁONNA							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	7	BIP:	2	Inne:	5
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		4	57,14%	0	0,00%	4	80,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
42,86%	3	34	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
28,57%	2	3	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
14,29%	1	5	Brak tekstu alternatywnego				
14,29%	1	1	Pusty nagłówek				
14,29%	1	1	Pusty przycisk				
14,29%	1	1	Niedziałające menu ARIA				
Liczba stron z błędami kontrastu:		5	71,43%	0	0,00%	5	100,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		5		71,43%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		5	100,00%	2	100,00%	3	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 125. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Jastków

GMINA JASTKÓW							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	10	BIP:	1	Inne:	9
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		8	80,00%	0	0,00%	8	88,89%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
50,00%	5	5	Niedziałające menu ARIA				
20,00%	2	6	Brak tekstu alternatywnego				
20,00%	2	5	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
10,00%	1	6	Pusty link				
10,00%	1	1	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
Liczba stron z błędami kontrastu:		10	100,00%	1	100,00%	9	100,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		6		60,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		6	100,00%	1	100,00%	5	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 126. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Kamionka

GMINA KAMIONKA							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	7	BIP:	2	Inne:	5
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		7	100,00%	2	100,00%	5	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
71,43%	5	17	Pusty link				
71,43%	5	5	Brak tekstu alternatywnego				
42,86%	3	18	Pusty nagłówek				
42,86%	3	6	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
14,29%	1	2	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
14,29%	1	2	Pusty nagłówek				
14,29%	1	2	Wiele etykiet formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
14,29%	1	1	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
Liczba stron z błędami kontrastu:		4	57,14%	0	0,00%	4	80,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		7		100,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		3	42,86%	0	0,00%	3	60,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		3	42,86%	2	100,00%	1	20,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		1	14,29%	0	0,00%	1	20,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 127. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Konopnica

GMINA KONOPNICA							
Liczba przeanalizowanych stron:		Łącznie:	11	BIP:	3	Inne:	8
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		9	81,82%	2	66,67%	7	87,50%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
45,45%	5	17	Pusty link				
45,45%	5	5	Brak tekstu alternatywnego				
36,36%	4	7	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
27,27%	3	18	Pusty nagłówek				
9,09%	1	2	Pusty nagłówek tabeli				
9,09%	1	2	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
9,09%	1	2	Wiele etykiet formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
Liczba stron z błędami kontrastu:		5	45,45%	1	33,33%	4	50,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		8		72,73%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		4	50,00%	1	33,33%	3	60,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		4	50,00%	2	66,67%	2	40,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 128. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Lubartów

GMINA LUBARTÓW							
Liczba przeanalizowanych stron:		Łącznie:	14	BIP:	8	Inne:	6
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		3	21,43%	1	12,50%	2	33,33%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
14,29%	2	3	Pusty nagłówek				
7,14%	1	14	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
7,14%	1	5	Niedziałające menu ARIA				
7,14%	1	1	Brak tekstu alternatywnego				
7,14%	1	1	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
7,14%	1	1	Pusty przycisk				
7,14%	1	1	Pusty link				
Liczba stron z błędami kontrastu:		2	14,29%	0	0,00%	2	33,33%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		10		71,43%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		3	30,00%	1	14,29%	2	66,67%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		7	70,00%	6	85,71%	1	33,33%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 129. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Miasto Lubartów

GMINA MIASTO LUBARTÓW							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	13	BIP:	6	Inne:	7
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		6	46,15%	0	0,00%	6	85,71%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
38,46%	5	64	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
30,77%	4	5	Pusty link				
23,08%	3	3	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
15,38%	2	2	Pusty nagłówek				
7,69%	1	12	Niedziałające menu ARIA				
7,69%	1	2	Wiele etykiet formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
7,69%	1	1	Pusty przycisk				
Liczba stron z błędami kontrastu:		0	0,00%	0	0,00%	5	71,43%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		7		53,85%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		1	14,29%	0	0,00%	1	20,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		6	85,71%	2	100,00%	4	80,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 130. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Lublin

GMINA LUBLIN							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	86	BIP:	18	Inne:	68
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		62	72,09%	1	5,56%	61	89,71%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
51,16%	44	422	Pusty link				
46,51%	40	450	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
34,88%	30	38	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
24,42%	21	251	Brak tekstu alternatywnego				
23,26%	20	35	Pusty przycisk				
15,12%	13	34	Pusty nagłówek				
10,47%	9	9	Brak lub nieprawidłowy język				
4,65%	4	4	Pusty link				
2,33%	2	8	Niedziałające menu ARIA				
2,33%	2	3	Brak tekstu alternatywnego do obrazu tła				
2,33%	2	2	Brak lub nieczytelny tytuł strony				
1,16%	1	1	Obecny element marquee				
1,16%	1	1	Strona się odświeża lub przekierowuje				
Liczba stron z błędami kontrastu:		68	79,07%	16	88,89%	52	76,47%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		54		62,79%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		4	7,41%	0	0,00%	4	10,81%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		50	92,59%	17	100,00%	33	89,19%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 131. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Łęczna

GMINA ŁĘCZNA							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	16	BIP:	8	Inne:	8
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		10	62,50%	3	37,50%	7	87,50%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
31,25%	5	36	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
25,00%	4	27	Pusty link				
18,75%	3	4	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
18,75%	3	3	Brak tekstu alternatywnego				
18,75%	3	3	Pusty nagłówek				
12,50%	2	6	Pusty przycisk				
6,25%	1	1	Niedziałające menu ARIA				
Liczba stron z błędami kontrastu:		9	56,25%	1	12,50%	8	100,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		15		93,75%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		13	86,67%	7	100,00%	6	75,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		2	13,33%	0	0,00%	2	25,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 132. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Mełgiew

GMINA MEŁGIEW							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	8	BIP:	2	Inne:	6
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		5	62,50%	0	0,00%	5	83,33%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
37,50%	3	24	Brak tekstu alternatywnego				
37,50%	3	23	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
37,50%	3	8	Pusty link				
25,00%	2	2	Brak lub nieprawidłowy język				
12,50%	1	2	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
12,50%	1	2	Pusty nagłówek				
Liczba stron z błędami kontrastu:		4	50,00%	0	0,00%	4	66,67%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		5		62,50%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		2	40,00%	0	0,00%	2	66,67%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		3	60,00%	2	100,00%	1	33,33%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 133. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Nałęczów

GMINA NAŁĘCZÓW							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	7	BIP:	3	Inne:	4
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		4	57,14%	0	0,00%	4	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
28,57%	2	9	Pusty link				
28,57%	2	3	Brak tekstu alternatywnego				
14,29%	1	4	Niedziałające menu ARIA				
14,29%	1	2	Pusty nagłówek				
14,29%	1	1	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
14,29%	1	1	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
14,29%	1	1	Brak lub nieprawidłowy język				
Liczba stron z błędami kontrastu:		2	28,57%	1	33,33%	1	25,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		5		71,43%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		5	100,00%	2	100,00%	3	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 134. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Niedzwica Duża

GMINA NIEDZEWICA DUŻA							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	11	BIP:	5	Inne:	6
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		2	18,18%	2	40,00%	0	0,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
18,18%	2	2	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
Liczba stron z błędami kontrastu:		1	9,09%	0	0,00%	1	16,67%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		6		54,55%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		2	33,33%	0	0,00%	2	40,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		4	66,67%	1	100,00%	3	60,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 135. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Niemce

GMINA NIEMCE							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	10	BIP:	3	Inne:	7
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		8	80,00%	1	33,33%	7	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
50,00%	5	5	Brak tekstu alternatywnego				
40,00%	4	60	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
40,00%	4	19	Pusty nagłówek				
40,00%	4	13	Pusty link				
20,00%	2	2	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
20,00%	2	2	Pusty przycisk				
10,00%	1	3	Brak tekstu alternatywnego do obrazu tła				
Liczba stron z błędami kontrastu:		6	60,00%	1	33,33%	5	71,43%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		7		70,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		7	100,00%	2	100,00%	5	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 136. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Piaski

GMINA PIASKI							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	5	BIP:	1	Inne:	4
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		5	100,00%	1	100,00%	4	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
80,00%	4	8	Pusty link				
60,00%	3	47	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
40,00%	2	5	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
20,00%	1	7	Brak tekstu alternatywnego				
20,00%	1	2	Pusty nagłówek				
20,00%	1	2	Wiele etykiet formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
Liczba stron z błędami kontrastu:		4	80,00%	0	0,00%	4	100,00%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		3		60,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		3	100,00%	1	100,00%	2	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 137. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Spiczyn

GMINA SPICZYN							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	5	BIP:	2	Inne:	3
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		2	40,00%	0	0,00%	2	66,67%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
40,00%	2	9	Pusty link				
40,00%	2	2	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
20,00%	1	1	Pusty przycisk				
20,00%	1	1	Niedziałający link do pomijania				
Liczba stron z błędami kontrastu:		3	60,00%	1	50,00%	2	66,67%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		3		60,00%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		1	33,33%	1	100,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		2	66,67%	0	0,00%	2	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 138. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Strzyżewice

GMINA STRYŻEWICE							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	13	BIP:	6	Inne:	7
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		8	61,54%	1	16,67%	7	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
38,46%	5	5	Niedziałające menu ARIA				
30,77%	4	8	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
15,38%	2	2	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
7,69%	1	6	Brak tekstu alternatywnego				
7,69%	1	1	Pusty nagłówek				
7,69%	1	1	Pusty link				
7,69%	1	1	Niedziałający link do pomijania				
Liczba stron z błędami kontrastu:		8	61,54%	3	50,00%	5	71,43%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		6		46,15%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		1	16,67%	1	25,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		5	83,33%	3	75,00%	2	100,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 139. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Miejskiej Świdnik

GMINA MIEJSKA ŚWIDNIK							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	9	BIP:	3	Inne:	6
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		1	11,11%	0	0,00%	1	16,67%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
			11,11%	1	23	Brak tekstu alternatywnego do obrazka	
Liczba stron z błędami kontrastu:		3	33,33%	1	33,33%	2	33,33%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		8		88,89%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		5	62,50%	0	0,00%	5	100,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		3	37,50%	3	100,00%	0	0,00%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

Tabela 140. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Wojciechów

GMINA WOJCIECHÓW							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	9	BIP:	2	Inne:	7
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		7	77,78%	0	0,00%	7	100,00%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
			66,67%	6	81	Brak tekstu alternatywnego do obrazka	
66,67%	6	17	Brak tekstu alternatywnego				
55,56%	5	8	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
33,33%	3	16	Pusty link				
33,33%	3	3	Pusty przycisk				
11,11%	1	2	Pusty nagłówek				
Liczba stron z błędami kontrastu:		6	66,67%	0	0,00%	6	85,71%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		8		88,89%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		2	25,00%	2	100,00%	0	0,00%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		5	62,50%	0	0,00%	5	83,33%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		1	12,50%	0	0,00%	1	16,67%

Źródło: analiza stron www

Tabela 141. Wyniki analizy dostępności cyfrowej stron w gminie Wólka

GMINA WÓLKA							
Liczba przeanalizowanych stron:		łącznie:	12	BIP:	5	Inne:	7
Atrybuty stron							
Liczba stron z błędami:		7	58,33%	3	60,00%	4	57,14%
Procent stron z błędem	Liczba stron z błędem	Liczba stron z błędem	Rodzaj błędu				
25,00%	3	3	Brak tekstu alternatywnego				
25,00%	3	3	Pusty link				
25,00%	3	3	Pusta lub brak etykiety formularza (wyszukiwarka, kontakt)				
16,67%	2	7	Brak tekstu alternatywnego do obrazka				
Liczba stron z błędami kontrastu:		4	33,33%	0	0,00%	4	57,14%
Deklaracja dostępność							
Liczba stron posiadających opublikowaną deklarację dostępności:		8		66,67%			
Liczba stron zgodnych z ustawą		6	75,00%	5	100,00%	1	33,33%
Liczba stron częściowo zgodnych z ustawą		2	25,00%	0	0,00%	2	66,67%
Liczba stron niezgodnych z ustawą		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%

Źródło: analiza stron www

VI. Wnioski i proponowane kierunki działań

Tabela 142. Analiza mocnych i słabych stron LOM

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • w LOM dostępne są wszystkie, poza jednym (rodzinny dom pomocy), rodzaje ośrodków wsparcia; • aktualna oferta placówek przedszkolnych w LOM zapewnia wystarczającą liczbę miejsc w stosunku do zapotrzebowania na specjalistyczne zajęcia edukacyjne; • rozbudowana infrastruktura sportowa w LOM; • rozbudowana baza instytucji kultury w LOM; • duże doświadczenie we współpracy pomiędzy gminami LOM w celu rozwiązywania wspólnych problemów; • dobra oferta zakładów opieki zdrowotnej w miastach i gminach miejsko-wiejskich w stosunku do liczby mieszkańców; • rozwinięty system współpracy na szczeblu administracyjnym (gotowe procedury oraz powołane do tego celu jednostki organizacyjne i stanowiska pracy); • zauważalny postęp w likwidacji barier architektonicznych budynków użyteczności publicznej; • elastyczność funkcjonowania instytucji publicznych w celu zapewnienia świadczenia usług dla mieszkańców w dobie pandemii; • wysoki poziom dostosowania cyfrowego biuletynów informacji publicznej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami; • zwiększający się poziom dostosowania cyfrowego pozostałych stron internetowych instytucji publicznych; • silna pozycja Lublina jako jednostki zapewniającej dostęp do oferty specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z całego LOM; • wyższy poziom dostosowania architektonicznego do potrzeb seniorów i osób z niepełnosprawnościami placówek opieki zdrowotnej oraz opieki całodobowej w porównaniu do pozostałych rodzajów placówek użyteczności publicznej; • duża aktywność rodziny we wspieraniu seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami; 	<ul style="list-style-type: none"> • koncentracja ogólnej liczby ośrodków wsparcia w rdzeniu LOM; • jednocześnie ścisły rdzeń LOM jest miejscem wyłącznego funkcjonowania części rodzajów ośrodków wsparcia; • brak rodzinnych domów pomocy w LOM; • niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia w stosunku do liczby osób korzystających oraz oczekujących na miejsce; • mała liczba zakładów pracy chronionej w LOM; • niepełnosprawność jest jednym z głównych powodów przyznawania świadczeń pomocy społecznej we wszystkich gminach LOM; • mała liczba przychodni specjalistycznych w gminach wiejskich; • uboga oferta dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na poziomie szkół podstawowych oraz średnich w gminach wiejskich LOM; • uboga oferta kulturalna dla seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami w LOM; • niski poziom dostosowania architektonicznego budynków instytucji kultury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz seniorów; • brak kompleksowości rozwiązań architektonicznych w budynkach użyteczności publicznej pod kątem ich dostosowania do potrzeb seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. Budynki posiadają pewne udogodnienia, jednak brak pozostałych sprawia, że ich ogólny poziom dostosowania jest niewystarczający; • brak oferty sportowej adresowanej do osób z niepełnosprawnościami; • niewystarczająca liczba miejsc spotkań integracyjnych dla seniorów; • brak gotowości na sytuację kryzysową związaną z pandemią COVID-19 i wymuszona nią konieczność improwizacji procedur i rozwiązań w celu zapewnienia braku zakłóceń w świadczeniu usług na potrzeby mieszkańców; • braki infrastrukturalne oraz sprzętowe utrudniające dostosowanie usług instytucji

	<p>publicznych do potrzeb związanych z sytuacjami kryzysowymi tj. pandemia COVID-19;</p> <ul style="list-style-type: none"> • duża część populacji seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami nie korzysta z Internetu i nie widzi takiej potrzeby; • niewystarczający poziom skomunikowania obszarów wiejskich z miastami LOM, utrudniający seniorom i osobom z niepełnosprawnościami samodzielne przemieszczanie się;
--	---

Wnioski i proponowane kierunki działań:

- Wykorzystanie środków unijnych w celu tworzenia i dostosowania infrastruktury oraz usług do potrzeb seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. Szczególnie istotny dla LOM jest jego status jako miejskiego ośrodka funkcjonalnego, dzięki czemu możliwe będzie sięganie po dedykowane środki z instrumentu Zintegrowane Inwestycje Terytorialne w ramach Funduszy Europejskich dla Lubelskiego 2021-2027.
- Rozbudowa systemu ośrodków wsparcia w gminach wiejskich, ze szczególnym naciskiem na opiekę dzienną oraz miejsca spotkań dla seniorów. Ze względu na postępujące starzenie się społeczeństwa i wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami ośrodki wsparcia będą stanowiły coraz ważniejsze ogniwo w systemie pomocy społecznej.
- Wzmocnienie roli ośrodków miejskich jako gmin koncentracji placówek wsparcia o charakterze specjalistycznym, ze szczególną ważną rolą rdzenia LOM. Ośrodki wsparcia takie jak specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze czy domy pomocy społecznej położone w miastach powinny zapewniać swoje usługi również dla mieszkańców sąsiednich gmin, a w przypadku Lublina, dla całego LOM. W tym celu zasadna jest modernizacja istniejących placówek tak aby liczba dostępnych miejsc mogła odpowiadać popytowi na nie.
- Jednocześnie z rozwojem systemu ośrodków wsparcia należy rozszerzyć ofertę pomocy świadczonej w miejscu zamieszkania seniora lub osoby z niepełnosprawnością. Potrzeba ta została szczególnie uwidoczniła w dobie pandemii COVID-19.
- Aktywizacja seniorów poprzez wykorzystanie posiadanej przez nich chęci podejmowania aktywności społecznej. W poszczególnych gminach LOM działają grupy aktywnych seniorów, którzy często funkcjonują w swoim wąskim gronie przy niewielkim wsparciu instytucji publicznych. Włączenie się w te działania instytucji publicznych, zarówno ekonomiczne jak i organizacyjne, może skutkować ich rozszerzeniem na większą grupę seniorów.
- Zacieśniania współpracy instytucji publicznych z licznymi NGO funkcjonującymi na terenie LOM. NGO często są mocno zaangażowane w działania na rzecz seniorów i osób z niepełnosprawnościami, jednak równie często zdarza się, że działania takie nie są skoordynowane z tymi prowadzonymi przez instytucje publiczne. Zacieśnienie współpracy pozwoli lepiej rozłożyć siły i trafić do szerszego grona osób zainteresowanych.
- Dalsze zacieśnianie współpracy jednostek samorządu terytorialnego LOM i dążenie do rozwiązywania wspólnych problemów w skali metropolitalnej. Szczególnie cenne będzie wykorzystanie doświadczenia 16 gmin LOM, które wspólnie realizowały Zintegrowane Inwestycje Terytorialne w perspektywie finansowej 2014-2020 i przekazanie tej wiedzy nowym partnerom.
- Realizacja działań z uwzględnieniem zasady uniwersalnego projektowania, w szczególności:
  - Dostosowanie budynków instytucji i ośrodków kultury LOM do potrzeb seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami, umożliwiającą rozszerzenie oferty dla tych osób oraz jej promocję.

Wiele placówek kulturalnych w gminach LOM ulokowanych jest w budynkach niedostosowanych architektonicznie. Taka sytuacja utrudnia zarówno aktywność seniorów i osób z niepełnosprawnościami, jak również przygotowanie dla nich odpowiedniej oferty. Konieczne jest podjęcie odpowiednich działań infrastrukturalnych.

- Rozszerzenia oferty sportowej dla osób z niepełnosprawnościami oraz promocja korzystania z niej. W wielu gminach LOM istnieje gotowa baza obiektów sportowych takich jak siłownie na powietrzu, boiska, baseny, które mogą zostać wykorzystane przez osoby z niepełnosprawnościami. Osoby te wymagają jednak odpowiednio dostosowanej do ich potrzeb oferty połączonej z udogodnieniami architektonicznymi.
- Rozwój komunikacji publicznej w LOM w celu umożliwienia swobodnego poruszania się seniorom i osobom z niepełnosprawnościami, tak aby mogli oni samodzielnie realizować swoje potrzeby. W obecnej sytuacji, w szczególności w gminach wiejskich znajdujących się na peryferiach LOM, seniorzy i osoby z niepełnosprawnościami zdane są na rodzinę lub sąsiadów w przypadku potrzeby przemieszczenia się ze swojego miejsca zamieszkania np. do lekarza specjalisty lub w celu realizacji potrzeb kulturalnych.
- Dostosowanie stron Internetowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W ostatnich latach widoczny jest postęp w tym zakresie, w dużej mierze spowodowany narzuconymi ustawowo obowiązkami instytucji publicznych. W dalszym ciągu jednak portale urzędów, instytucji pomocy społecznej, instytucji kultury, a w szczególności szkół mają bardzo niski poziom dostosowania cyfrowego. Taka sytuacja stanowi barierę dla szukania informacji online.
- Rozwój usług cyfrowych oraz ich promocja wśród seniorów i osób z niepełnosprawnościami. Kryzysowy czas pandemii uwidocznił braki w przygotowaniu gmin LOM do przeniesienia swoich usług na poziom zdalny. Konieczne jest opracowanie odpowiednich systemów e-administracyjnych, jak również promocja takiego rozwiązania wśród mieszkańców. W szczególności wśród seniorów, którzy często są przyzwyczajeni do załatwiania spraw osobiście.
- Promocja aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami w sektorze prywatnym, z wykorzystaniem rosnącego zainteresowania przedsiębiorców zatrudnianiem tych osób w swoich firmach.

VII. Załączniki

7.1. Załącznik 1 – Wykaz kryteriów sukcesu przesądzających o dostępności stron internetowych

ZASADA 1. POSTRZEGALNOŚĆ

Wytyczna 1.1

Alternatywa w postaci tekstu: Dla każdej treści nietekstowej należy dostarczyć alternatywną treść w formie tekstu, która może być zamieniona przez użytkownika w inne formy (np. powiększony druk, brajl, mowa syntetyczna, symbole lub język uproszczony)

1.1.1 Treść nietekstowa: Wszelkie treści nietekstowe przedstawione użytkownikowi posiadają swoją tekstową alternatywę;

Wytyczna 1.2

Media zmienne w czasie: Należy dostarczyć alternatywę dla mediów zmiennych w czasie

1.2.1 Tylko audio lub tylko wideo (nagranie): [...] Nagranie tylko wideo: Zapewniona jest alternatywa dla mediów zmiennych w czasie, albo nagranie audio, przedstawiające te same informacje, jak w nagraniu wideo;

1.2.2 Napisy rozszerzone (nagranie): Napisy rozszerzone dołączone są do wszystkich nagrań audio w multimediami zsynchronizowanych (dźwięk i obraz);

1.2.3 Audiodeskrypcja lub alternatywa dla mediów (nagranie): Zapewnia się alternatywę dla mediów zmiennych w czasie lub audiodeskrypcję dla nagrań wideo w multimediami zsynchronizowanych (dźwięk i obraz);

1.2.4 Napisy rozszerzone (na żywo): dla każdej treści multimedialnej, udostępnianej na żywo (materiały tylko dźwiękowe, webcasty, wideokonferencje, itd.) istnieją napisy zsynchronizowane z dźwiękiem;

1.2.5 Audiodeskrypcja (nagranie: prezentowany materiał wideo zawiera ścieżkę audio (w mowie), aby osoby niewidome go zrozumiały lub, czy istnieje opcja jej włączenia);

1.2.6 Język migowy: treści multimedialne posiadające dźwięk zawierają tłumacza, przedstawiającego informacje w języku migowym;

1.2.7 Rozszerzona audiodeskrypcja (nagranie): dla materiałów wideo, w których nie można dodać ścieżki z audiodeskrypcją z powodu synchronizacji ścieżki dźwiękowej (np. nie ma pauz w ścieżce audio), zapewnione są alternatywne wersje wideo z pauzami;

1.2.8 Alternatywa dla mediów (nagranie): wszystkie udostępnione na stronie treści multimedialne posiadające ścieżkę wideo, posiadają transkrypcję opisową;

1.2.9 Tylko audio (na żywo): treści dźwiękowe prezentowane na żywo zawierają transkrypcję opisową w formie tekstowej;

Wytyczna 1.3

Możliwość adaptacji: Należy tworzyć treści, które mogą być prezentowane na różne sposoby (np. uproszczony układ wizualny), bez utraty informacji czy struktury

- 1.3.1 Informacje i relacje: Informacje, struktura oraz relacje pomiędzy treściami przedstawiane w treści mogą być odczytane przez program komputerowy lub są dostępne w postaci tekstu;
- 1.3.2 Zrozumiała kolejność: Jeśli kolejność, w jakiej przedstawiona jest treść, ma znaczenie dla zrozumienia treści — kolejność taka musi być możliwa do odczytania przez program komputerowy.
- 1.3.3 Właściwości zmysłowe: Instrukcje co do zrozumienia i operowania treścią nie opierają się wyłącznie na właściwościach zmysłowych, takich, jak kształt, rozmiar, wzrokowa lokalizacja, orientacja w przestrzeni lub dźwięk;
- 1.3.4 Orientacja: Treść nie ogranicza swojego widoku i działania do jednej orientacji wyświetlania, takiej jak pionowa lub pozioma, chyba że określona orientacja wyświetlania jest istotna;
- 1.3.5 Określenie pożądanej wartości: Cel każdego pola zbierającego informacje o użytkowniku może być programowo określony, gdy: a) pole zbierające dane służy celowi określone w sekcji Przeznaczenie pól danych w komponentach interfejsu użytkownika, oraz b) treść jest implementowana za pomocą technologii obsługującej określanie w polach formularza typu oczekiwanych danych;
- 1.3.6 Określenie przeznaczenia: W treściach zaimplementowanych przy użyciu języków znaczników przeznaczenie komponentów interfejsu użytkownika, ikon i obszarów kluczowych może zostać określone programowo;

Wytyczna 1.4

Możliwość rozróżnienia: Użytkownik powinien móc dobrze widzieć bądź słyszeć treści — mieć możliwość oddzielenia informacji od tła

- 1.4.1 Użycie koloru: Kolor nie jest wykorzystywany jako jedyny wizualny sposób przekazywania informacji, wskazywania czynności do wykonania lub oczekiwania na odpowiedź, czy też wyróżniania elementów wizualnych;
- 1.4.2 Kontrola odtwarzania dźwięku: Jeśli jakieś nagranie audio włącza się automatycznie na danej stronie i jest odtwarzane przez okres dłuższy niż 3 sekundy, dostępny jest albo mechanizm umożliwiający przerwanie lub wyłączenie nagrania, albo mechanizm kontrolujący poziom głośności niezależnie od poziomu głośności całego systemu;
- 1.4.3 Kontrast (minimalny): Wizualne przedstawienie tekstu, lub obrazu tekstu posiada kontrast wynoszący przynajmniej 4,5:1;
- 1.4.4 Zmiana rozmiaru tekstu: Oprócz napisów rozszerzonych oraz tekstu w postaci grafiki, rozmiar tekstu może zostać powiększony do 200% bez użycia technologii wspomagających oraz bez utraty treści lub funkcjonalności;
- 1.4.5 Obrazy tekstu: Jeśli wykorzystywane technologie mogą przedstawiać treść wizualnie, do przekazywania informacji wykorzystuje się tekst, a nie tekst w postaci grafiki;
- 1.4.6 Wzmocniony kontrast: Kontrast pomiędzy tekstem lub grafikami tekstowymi a tłem jest w stosunku 7:1.
- 1.4.7 Niska głośność lub brak tła dźwiękowego: dla udostępnionych na stronie internetowej nagrań audio, które: zawierają głównie mowę, nie są CAPTCHA w postaci audio, nie są utworami muzycznymi

jest spełnione przynajmniej jedno z poniższych założeń: (1) Nagranie audio nie będzie zawierało w tle utrudniających w odbiorze dźwięków oraz (2) Dźwięki w tle mogą zostać wyłączone przez użytkownika;

1.4.8 Prezentacja audiowizualna: tekst na stronie internetowej przedstawiony jest w taki sposób, aby użytkownicy z problemami kognitywnymi (poznawczymi), trudnościami w uczeniu się, wadami wzroku, itp. nie mieli problemów z jego odczytaniem;

1.4.9 Obrazy tekstu: grafiki tekstowe zostały użyte jedynie jako dekoracje, nieniosące znaczenia lub, czy informacja nie może zostać przekazana w inny sposób, np. gdy tekst jest częścią logo lub nazwy własnej produktu (marki);

1.4.10 Dopasowanie do ekranu: Treść może być prezentowana bez utraty informacji lub funkcjonalności, bez konieczności przewijania w dwóch wymiarach;

1.4.11 Kontrast elementów nietekstowych: Wizualna prezentacja następujących elementów ma współczynnik kontrastu co najmniej 3:1 względem sąsiednich kolorów;

1.4.12 Odstępy w tekście: W treściach tworzonych za pomocą języków znaczników, umożliwiających ustawienie poniższych właściwości stylu, nie następuje utrata żadnych treści lub funkcjonalności, gdy tekst ustawiony zostanie tak, aby uwzględniał wszystkie poniższe parametry oraz gdy wprowadzone zostaną zmiany w jakiegokolwiek innej właściwości stylu;

1.4.13 Treść spod kursora lub fokusu: Gdy jakaś treść staje się widoczna po otrzymaniu kursora lub fokusu klawiatury, a po ich usunięciu znika, spełnione są poniższe warunki: a) Odrzucone – istnieje mechanizm umożliwiający odrzucenie dodatkowej treści bez przesuwania wskaźnika myszy lub fokusu klawiatury, chyba że dodatkowa treść przekazuje błąd wprowadzanych danych lub nie przesłania ani nie zastępuje innej treści; b) Wskazywane – jeśli wskaźnik myszy (hover) może wyzwolić dodatkową treść, wówczas wskaźnik może zostać przeniesiony na dodatkową treść bez znikania dodatkowej treści; c) Trwałe – dodatkowa treść pozostaje widoczna do momentu usunięcia wyzwalacza aktywacji lub fokusu, użytkownik odrzuca go lub jego informacje nie są już ważne.

ZASADA 2. FUNKCJONALNOŚĆ

Wytyczna 2.1

Dostępność z klawiatury: Zapewnij dostępność wszystkich funkcjonalności za pomocą klawiatury

2.1.1 Klawiatura: Cała treść oraz wszystkie zawarte w niej funkcjonalności dostępne są z interfejsu klawiatury;

2.1.2 Brak pułapki na klawiaturę: Jeśli fokus klawiatury można przemieścić do danego komponentu strony za pomocą interfejsu klawiatury, to może on być z niego usunięty również za pomocą interfejsu klawiatury;

2.1.3 Klawiatura (bez wyjątków): Cała funkcjonalność strony dostępna jest przy użyciu klawiatury, bez żadnych wyjątków;

2.1.4 Jednoznakowe skróty klawiaturowe: Jeśli skrót klawiaturowy jest zaimplementowany w treści tylko przy użyciu jednego znaku (litera, w tym wielkiej i małej, cyfry lub symbolu), to przynajmniej jedno z poniższych jest prawdziwe: a) Wyłączanie – istnieje mechanizm wyłączania skrótu; b) Mapowanie – istnieje mechanizm zmiany mapowania skrótu w celu użycia jednego lub więcej niedrukowalnych znaków klawiatury; c) Aktywny tylko po otrzymaniu fokusu – skrót klawiaturowy dla komponentu interfejsu użytkownika jest aktywny tylko wtedy, gdy ten komponent ma fokus;

Wytyczna 2.2

Wystarczająca ilość czasu: Zapewnij użytkownikom wystarczająco dużo czasu na przeczytanie i skorzystanie z treści

2.2.1 Możliwość dostosowania czasu;

2.2.2 Poruszanie się, przesuwanie, migotanie: Każdą informację, która porusza się, przesuwa lub mruga, a takie działanie (1) włącza się automatycznie, (2) jest widoczne dłużej niż 5 sekund, (3) jest przedstawiane równoległe z inną treścią — użytkownik może wstrzymać, zatrzymać lub ukryć za pomocą dostępnego mechanizmu;

2.2.3 Brak ograniczeń czasowych: użytkownicy posiadają tyle czasu, ile potrzebują, na wykonanie określonego zadania na stronie internetowej oraz żadna funkcjonalność nie posiada limitu czasu;

2.2.4 Zakłócenie pracy użytkownika: mechanizmy, które mogą rozpraszać użytkownika i przeszkadzać podczas wykonywania czynności w serwisie (komunikaty, informacje, itp.) mają możliwość odłożenia w czasie lub wyłączenia;

2.2.5 Ponowne potwierdzenie autentyczności: użytkownik może kontynuować czynności bez utraty danych z aktualnej strony w momencie, kiedy skończy się czas sesji autoryzowanej przez niego i system poprosi o ponowną autoryzację;

2.2.6 Ostrzeżenie o limicie czasu: Użytkownicy muszą być ostrzeżeni o limicie czasu bezczynności użytkownika, którego przekroczenie mogłoby spowodować utratę danych, chyba że dane te są przechowywane przez ponad 20 godzin, gdy uczestnik nie podejmie żadnych działań;

Wytyczna 2.3

Ataki padaczki: Nie należy projektować treści w taki sposób, aby prowokować ataki padaczki

2.3.1 Trzy błyski lub wartości poniżej progu: Strony internetowe nie zawierają w swojej treści niczego, co migocze częściej niż trzy razy w ciągu jednej sekundy, lub też błysk nie przekracza wartości granicznych dla błysków ogólnych i czerwonych;

2.3.2 Trzy błyski: w serwisie nie ma żadnych elementów, które migają z większą częstotliwością niż trzy razy na sekundę;

2.3.3 Animacja po interakcji: Animacja ruchowa wyzwalana przez interakcję może być wyłączona, chyba że animacja jest istotna dla funkcjonalności lub przekazywanych informacji;

Wytyczna 2.4

Możliwość nawigacji: Dostarczenie narzędzi ułatwiających użytkownikowi nawigowanie, znajdowanie treści i ustalanie, gdzie się w danym momencie znajduje

2.4.1 Możliwość pominięcia bloków: Dostępny jest mechanizm, który umożliwia pominięcie bloków treści powtarzanych na wielu stronach internetowych;

2.4.2 Tytuły stron: Strony internetowe posiadają tytuły, które opisują ich cel lub przedstawiają ich temat;

2.4.3 Kolejność fokusa: Jeśli strona internetowa może być nawigowana sekwencyjnie, a kolejność nawigacji wpływa na zrozumienie lub funkcjonalność strony, komponenty przyjmujące fokus zachowują kolejność, dzięki której zachowany jest sens i funkcjonalność treści;

2.4.4 Cel linku (w kontekście): Cel każdego linku może wynikać z samej treści linku, lub też z treści linku powiązanej z programistycznie określonym kontekstem;

2.4.5 Wiele dróg: Istnieje więcej niż jedna droga umożliwiająca zlokalizowanie strony w danym serwisie internetowym;

2.4.6 Nagłówki i etykiety: Nagłówki i etykiety opisują temat lub cel treści;

2.4.7 Widoczny fokus: Każdy interfejs możliwy do nawigacji za pomocą klawiatury, posiada widoczny wskaźnik fokusa klawiatury;

2.4.8 Lokalizacja: wskazanie miejsca aktualnej strony jeżeli strona internetowa składa się z sekwencji stron lub znajduje się w serwisie o skomplikowanej strukturze;

2.4.9 Cel linku (z samego linku): linki (lub przyciski formularza, czy też obszary aktywne map odnośników) powinny być jednoznaczne dla użytkowników i wystarczająco opisane z określeniem swojego celu bezpośrednio z tekstu linkowanego. Nie powinny istnieć linki (lub przyciski graficzne formularzy) z tym samym tekstem linkujące do różnych miejsc;

2.4.10 Nagłówki tekstu: każda z sekcji z treścią powinna być opisana za pomocą nagłówków (tytułów), tam gdzie będzie to konieczne;

Wytyczna 2.5

Metody obsługi: użytkownikom należy ułatwiać obsługę funkcji za pomocą różnych sposobów poza klawiaturą.

2.5.1 Gesty dotykowe: Wszystkie funkcjonalności wykorzystujące do obsługi gesty wielopunktowe lub oparte na ścieżkach mogą być obsługiwane za pomocą dotyku jednopunktowego bez gestu opartego na ścieżce, chyba że istotny jest gest wielopunktowy lub oparty na ścieżce;

2.5.2 Rezygnacja ze wskazania: W przypadku funkcjonalności, które są wywoływane za pomocą dotyku jednopunktowego, co najmniej jedno z poniższych twierdzeń jest prawdziwe: a) Brak zdarzenia – naciskanie nie wywołuje jakiegokolwiek części zdarzenia; b) Przerwanie lub cofnięcie – zdarzenie jest zależne od zwolnienia nacisku i istnieje mechanizm, którym można je przerwać lub cofnąć po zwolnieniu nacisku; c) Odwrócenie zdarzenia – zwolnienie nacisku cofa wywołane zdarzenie i przywraca stan sprzed zdarzenia; d) Istotne – wciśnięcie jest niezbędne do wywołania zdarzenia;

2.5.3 Etykieta w nazwie: W przypadku komponentów interfejsu użytkownika z etykietami zawierającymi tekst lub obrazy tekstu, nazwa zawiera tekst, który jest prezentowany wizualnie;

2.5.4 Aktywowanie ruchem: Funkcjonalność, którą można obsługiwać za pomocą ruchu urządzenia lub ruchu użytkownika, można również obsługiwać za pomocą komponentów interfejsu użytkownika, a reagowanie na ruch można wyłączyć, aby zapobiec przypadkowemu uruchomieniu, z wyjątkiem sytuacji, gdy: a) Obsługiwany interfejs – ruch służy do obsługi funkcjonalności poprzez interfejs obsługiwany przez dostępność; b) Istotny – ruch jest niezbędny dla funkcji, a to spowodowałoby unieważnienie działania;

2.5.5 Rozmiar celu dotykowego: Rozmiar celu punktu dotykowego wynosi co najmniej 44 na 44 piksele CSS;

2.5.6 Równoległy mechanizm wprowadzania danych: Treści internetowe nie ograniczają możliwości korzystania z trybów wprowadzania danych dostępnych na platformie, z wyjątkiem sytuacji, w których ograniczenie jest istotne, wymagane do zapewnienia bezpieczeństwa treści lub wymagane do przestrzegania ustawień użytkownika;

ZASADA3. ZROZUMIAŁOŚĆ

Wytyczna 3.1

Możliwość odczytania: Treść powinna być zrozumiała i możliwa do odczytania

3.1.1 Język strony: Domyślny język naturalny każdej strony internetowej może zostać odczytany przez program komputerowy;

3.1.2 Język części: Język naturalny każdej części lub frazy zawartej w treści może zostać odczytany przez program komputerowy, za wyjątkiem nazw własnych, wyrażeń technicznych, słów w nieokreślonym języku oraz słów i fraz, które stanowią część żargonu w bezpośrednio otaczającym je tekście;

3.1.3 Nietypowe słowa: słowa, które mogą być dwuznaczne, nieznanne lub używane w bardzo specyficzny sposób, np. w danym zawodzie lub dziedzinie technicznej powinny zostać wytłumaczone, np. poprzez opis, listę definicji, słownik lub w jakikolwiek inny sposób

3.1.4. Skróty: Zapewnienie dla skrótów opisów ich znaczenia w rozszerzonej formie;

3.1.5 Poziom umiejętności czytania: skomplikowane treści opisujące procesy, instrukcje, informacje, zawierające nazwy własne, które wymagają szerszej wiedzy i wykształcenia wyższego niż poziom gimnazjalny, powinny być uzupełnione o streszczenie lub wzbogacone o ilustracje, wykresy, filmy, animacje itp.;

3.1.6 Wymowa: zapewnienie wymowy potrzebnej do zrozumienia słów użytych w tekście, zaraz po tych słowach lub poprzez link do słownika;

Wytyczna 3.2

Przewidywalność: Strony internetowe powinny otwierać się i działać w przewidywalny sposób

3.2.1 Po oznaczeniu fokusem: Jeśli jakikolwiek komponent jest oznaczony fokusem, nie powoduje to zmiany kontekstu;

3.2.2 Podczas wprowadzania danych: Zmiana ustawień jakiegokolwiek komponentu interfejsu użytkownika nie powoduje automatycznej zmiany kontekstu, chyba, że użytkownik został poinformowany o takim działaniu zanim zaczął korzystać z komponentu;

3.2.3 Konsekwentna nawigacja: Mechanizmy nawigacji, które powtarzają się na wielu stronach w serwisie internetowym, w danym porządku względnym wobec siebie, za każdym razem pojawiają się w tym samym porządku, chyba, że użytkownik sam wprowadzi zmiany;

3.2.4 Konsekwentna identyfikacja: Komponenty, które posiadają tę samą funkcjonalność w danym serwisie internetowym, są w taki sam sposób zidentyfikowane;

3.2.5 Zmiana na żądanie: w przypadku zmiany kontekstu, jak np. pojawienie się wyskakujących okienek (pop-up), przekierowania, niekontrolowane zmiany opisane w punkcie 3.2.2., wprowadzanie danych, powinny być inicjowane tylko na żądanie użytkownika, a jeśli nie, powinien zostać zapewniony użytkownikowi mechanizm wyłączenia takich zmian

Wytyczna 3.3

Pomoc przy wprowadzaniu informacji: Istnieje wsparcie dla użytkownika, by mógł uniknąć błędów lub je skorygować

3.3.1 Identyfikacja błędu: Jeśli przy wpisywaniu informacji, błąd zostanie wykryty automatycznie, system wskazuje błędny element, a użytkownik otrzymuje opis błędu w postaci tekstu;

3.3.2 Etykiety lub instrukcje: Pojawiają się etykiety lub instrukcje, kiedy w treści wymagane jest wprowadzenie informacji przez użytkownika;

3.3.3 Sugestie korekty błędów: Jeśli przy wpisywaniu informacji, błąd zostanie wykryty automatycznie i znane są sugestie korekty, wtedy użytkownik otrzymuje takie sugestie, chyba że stanowiłoby to zagrożenie dla bezpieczeństwa treści lub zmieniłoby to cel treści;

3.3.4 Zapobieganie błędom [...]: Dla stron internetowych, na których pojawiają się zobowiązania prawne lub transakcje finansowe, i w których użytkownik modyfikuje lub usuwa dane zawarte w systemach przechowywania danych, lub wprowadza testowe odpowiedzi, przynajmniej jedno z poniższych założeń jest prawdziwe:

- Odwracalność: Wprowadzenie danych jest odwracalne;
- Sprawdzanie: Dane wprowadzone przez użytkownika są sprawdzane pod kątem błędów, a użytkownik ma możliwość wprowadzenia poprawek;
- Potwierdzenie: Dostępny jest mechanizm sprawdzania, potwierdzania oraz korekty informacji przed jej ostatecznym wysłaniem;

3.3.5. Pomoc: przekazanie użytkownikowi pełnej informacji o tym, jak można wprowadzać, zmieniać lub kasować informacje;

3.3.6. Zapobieganie błędom: zapewnienie mechanizmów pozwalających na przywrócenie poprzednich danych, ich weryfikację lub potwierdzenie dla wszystkich formularzy wysyłających dane.

ZASADA 4. SOLIDNOŚĆ

Wytuczna 4.1

Kompatybilność: Zmaksymalizowanie kompatybilności z obecnymi oraz przyszłymi programami użytkowników, w tym z technologiami wspomagającymi

4.1.1 Parsowanie: W treści wprowadzonej przy użyciu języka znaczników, elementy posiadają pełne znaczniki początkowe i końcowe, elementy są zagnieżdżane według swoich specyfikacji, elementy nie posiadają zduplikowanych atrybutów oraz wszystkie ID są unikalne, za wyjątkiem przypadków, kiedy specyfikacja zezwala na wyżej wymienione cechy;

4.1.2 Nazwa, rola, wartość: Dla wszystkich komponentów interfejsu użytkownika (włączając w to, ale nie ograniczając jedynie do elementów formularzy, linków oraz komponentów wygenerowanych przez skrypty) nazwa oraz rola (przeznaczenie) mogą być odczytane przez program komputerowy, a stan, właściwości oraz wartości, które mogą być ustawione przez użytkownika, mogą również być ustawione przez program komputerowy; zawiadomienie o zmianach w tych elementach dostępne jest dla programów użytkownika, w tym technologii wspomagających.

4.1.3 Komunikaty o stanie: W treści wprowadzonej przy użyciu języka znaczników komunikaty o stanie mogą być programowo określane poprzez role lub właściwości, dzięki czemu mogą być prezentowane użytkownikowi za pomocą technologii wspomagających bez uzyskiwania fokusu.

7.2. Załącznik 2 – Wykaz obiektów objętych obserwacją pod kątem dostępności osób z niepełnosprawnością

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
1	Bełżyce	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miejski w Bełżycach	ul. Lubelska 3, 24-200 Bełżyce
2	Bełżyce	działalność w zakresie pomocy społecznej	Centrum Usług Społecznych w Bełżycach	ul. Fabryczna 2b, 24-200 Bełżyce
3	Bełżyce	działalność sportowa i rekreacyjna	Kryta pływalnia Centrum Kultury Fizycznej i Sportu w Bełżycach	ul. Ks. Bp. T. Wilczyńskiego 62, 24-200 Bełżyce
4	Bełżyce	działalność sportowa i rekreacyjna	Stadion Miejski Centrum Kultury Fizycznej i Sportu w Bełżycach	ul. Zamkowa 47, 24-200 Bełżyce
5	Bełżyce	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa nr 2 im. Królowej Jadwigi w Bełżycach	ul. Kościuszki 148, 24-200 Bełżyce
6	Bełżyce	działalność kulturalna	Biblioteka Publiczna Miejsko-Gminna w Bełżycach	ul. Tysiąclecia 26, 24-200 Bełżyce
7	Bełżyce	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Nr 1 w Bełżycach – Miejski Ośrodek Zdrowia	ul. Bednarska 2, 24-200 Bełżyce
8	Bełżyce	działalność w zakresie placówek opiekuńczych – placówki całodobowego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami	Dom Pomocy Społecznej w Matczynie	Matczyn 4, 24-200 Matczyn
9	Bychawa	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miejski w Bychawie	ul. Partyzantów 1, 23-100 Bychawa
10	Bychawa	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Bychawie	ul. Piłsudskiego 22, 23-100 Bychawa
11	Bychawa	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Bychawie	ul. Piłsudskiego 30, 23-100 Bychawa
12	Bychawa	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. Polski Niepodległej w Bychawie	ul. Szkolna 8, 23-100 Bychawa
13	Bychawa	działalność kulturalna	Bychawskie Centrum Kultury	ul. Piłsudskiego 34, 23-100 Bychawa
14	Bychawa	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Środowiskowy Dom Samopomocy w Bychawie	ul. Pileckiego 20, 23-100 Bychawa
15	Bychawa	działalność w zakresie placówek opiekuńczych – placówki całodobowego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami	Dom Opieki im. Św. Brata Alberta w Bychawie	ul. Ks. P. Ściegiennego 25, 23-100 Bychawa

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
16	Garbów	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Garbów	ul. Krakowskie Przedmieście 50, 21-080 Garbów
17	Garbów	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Garbowie	ul. Krakowskie Przedmieście 54, 21-080 Garbów
18	Garbów	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Garbowie	ul. Parkowa 1, 21-080 Garbów
19	Garbów	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Garbowie	ul. Szkolna 25, 21-080 Garbów
20	Garbów	działalność kulturalna	Gminna Biblioteka Publiczna w Garbowie	ul. Krakowskie Przedmieście 54, 21-080 Garbów
21	Głusk	działalność w zakresie pomocy społecznej	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Głusk	Rynek 1, 20-388 Dominów
22	Głusk	działalność kulturalna	Centrum Kultury i Promocji Gminy Głusk	Rynek 1, 20-388 Dominów
23	Głusk	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Głusk	ul. Rynek 1, Dominów, 20-388 Lublin
24	Głusk	działalność edukacyjna	Szkoła podstawowa im. 100-lecia Niepodległości Polski w Kalinówce	Kalinówka 77E, 21-074 Świdnik
25	Jabłonna	działalność kulturalna	Centrum Kultury Gminy Jabłonna	Piotrków Drugi 10, 23-114 Piotrków Drugi
26	Jabłonna	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Jabłonna (oraz: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Jabłonie, Zespół Administracyjny Szkół	Jabłonna - Majątek 26, 23-114 Jabłonna
27	Jabłonna	działalność edukacyjna	Zespół Szkół w Piotrkowie	Piotrków Pierwszy 105, 23-114 Piotrków Pierwszy
28	Jabłonna	działalność edukacyjna	Zespół Szkół w Jabłonie	Jabłonna Druga 45, 23-114 Jabłonna
29	Jabłonna	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa w Czerniejowie	Czerniejów 130, 23-114 Czerniejów
30	Jastków	działalność w zakresie pomocy społecznej	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Jastkowie	Sieprawice 24, 21-002 Jastków
31	Jastków	działalność kulturalna	Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Jastkowie z/s w Dąbrowicy	Dąbrowica 133, 21-008 Tomaszowice
32	Jastków	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Jastków	Panieńszczyzna, ul. Chmielowa 3, 21-002 Jastków
33	Jastków	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki w Jastkowie	al. Warszawska 43, 21-002 Jastków
34	Jastków	działalność w zakresie placówek medycznych	NZOZ Ośrodek Medycyny Rodzinnej	m. Dąbrowica 200, 21-008 Dąbrowica
35	Kamionka	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miejski w Kamionce	ul. Lubartowska 1, 21-132 Kamionka

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
36	Kamionka	działalność edukacyjna	Zespół Szkół w Kamionce im. Księdza Kardynała Stefana Wyszyńskiego	ul. Lubartowska 53, 21-132 Kamionka
37	Kamionka	działalność kulturalna	Gminny Ośrodek Kultury w Kamionce	ul. Grobelna 14, 21-132 Kamionka
38	Kamionka	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Kamionce	ul. Lubartowska 1, 21-132 Kamionka
39	Konopnica	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Konopnicy	Kozubszczyzna 127a, 21-030 Motycz
40	Konopnica	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Konopnica	Kozubszczyzna 127 A, 21-030 Motycz
41	Konopnica	działalność kulturalna	Biblioteka Publiczna Gminy Konopnica	Kozubszczyzna 127, 21-030 Motycz
42	Konopnica	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Konopnicy	Kozubszczyzna 40, 21-030 Motycz
43	Konopnica	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Motyczu	21-030 Motycz gm. Konopnica Marynin 59
44	Lubartów Gmina	działalność w zakresie pomocy społecznej	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubartowie	ul. Lubelska 18A, 21-100 Lubartów
45	Lubartów Gmina	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Lubartów	ul. Lubelska 18A, 21-100 Lubartów
46	Lubartów Gmina	działalność w zakresie placówek opiekuńczych – placówki całodobowego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami	Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych Zgromadzenia Sióstr Felicjanek	ul. Łucka 71, 21-100 Lubartów
47	Lubartów Gmina	działalność kulturalna	Gminna Biblioteka Publiczna w Lubartowie	ul. Lubelska 18A, 21-100 Lubartów
48	Lubartów Gmina		Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Wólce Rokickiej	Wólka Rokicka 91, 21-100 Lubartów
49	Lubartów Miasto	działalność w zakresie pomocy społecznej	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubartowie	ul. 3-go Maja 24A, 21-100 Lubartów
50	Lubartów Miasto	działalność w zakresie placówek opiekuńczych – placówki dziennego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami	Dzienny Dom Pomocy Społecznej	ul. Krzywe Koło 36, 21-100 Lubartów
51	Lubartów Miasto	działalność kulturalna	Lubartowski Ośrodek Kultury	Rynek II 1, 21-100 Lubartów
52	Lubartów Miasto	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miasta Lubartów	ul. Jana Pawła II 12, 21-100 Lubartów

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
53	Lubartów Miasto	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Środowiskowy Dom Samopomocy w Lubartowie p	ul. Lubelska 119, 21-100 Lubartów
54	Lubartów Miasto	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa nr 1	ul. Legionów 3, 21-100 Lubartów
55	Lubartów Miasto	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Lubartowie	ul. Cicha 14, 21-100 Lubartów
56	Lubartów Miasto	działalność w zakresie sportu i rekreacji	Miejski Klub Sportowy Lewart	ul. Zielona 9, 21-100 Lubartów
57	Lublin	działalność w zakresie pomocy społecznej	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie	ul. Marii Koryznowej 2d, 20-137 Lublin
58	Lublin	działalność w zakresie placówek opiekuńczych – placówki dziennego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami	Centrum Usług Socjalnych	ul. Lwowska 28, 20-128 Lublin
59	Lublin	działalność kulturalna	Wojewódzki Ośrodek Kultury w Lublinie	ul. Dolna Panny Marii 3, 20-010 Lublin
60	Lublin	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Środowiskowy Dom Samopomocy "Serce" prowadzony przez Lubelskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego	ul. Gospodarcza 32, 20-213 Lublin
61	Lublin	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Zakład Opiekuńczo-Lecznicy w Samodzielnym Publicznym Szpitalu Wojewódzkim im. Jana Bożego	ul. Biernackiego 9, 20-089 Lublin
62	Lublin	działalność edukacyjna	Centrum Aktywizacji i Rozwoju Seniorów	ul. Nałkowskich 114, 20-470 Lublin
63	Lublin	działalność kulturalna	Warsztat Kultury	ul. Grodzka 5a i 7, 20-112 Lublin
64	Lublin	działalność kulturalna	Teatr Stary	ul. Jezuicka 18, 20-113 Lublin
65	Lublin	działalność kulturalna	Dzielnicowy Dom Kultury SM "Czechów"	ul. Kiepur 5a, 20-838 Lublin
66	Lublin	działalność kulturalna	Filharmonia im. H. Wieniawskiego w Lublinie	ul. M. Curie-Skłodowskiej 5, 20-029 Lublin
67	Lublin	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa nr 24 im. Partyzantów Lubelszczyzny	ul. Niecała 1, 20-060 Lublin

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
68	Lublin	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa nr 28 z Oddziałami Integracyjnymi im. Synów Pułku Ziemi Lubelskiej	ul. Radości 13, 20-533 Lublin
69	Lublin	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa Specjalna nr 26 im. Janusza Korczaka Szkoła Filialna dla Dzieci z Autyzmem w tym z Zespołem Aspergera	ul. Kurantowa 5, 20-836 Lublin
70	Lublin	działalność edukacyjna	XXIX Liceum Ogólnokształcące im. cc mjr Hieronima Dekutowskiego ps. „Zapora”	ul. Lipowa 25, 20-020 Lublin
71	Lublin	działalność edukacyjna	Technikum dla Młodzieży "Kursor" w Lublinie	ul. Narutowicza 62, 20-013 Lublin
72	Lublin	działalność sportowa i rekreacyjna	Hala Sportowa Globus	ul. Kazimierza Wielkiego 8, Lublin
73	Lublin	działalność w zakresie pomocy społecznej	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	ul. Spokojna 9, 20-074 Lublin
74	Lublin	działalność w zakresie pomocy społecznej	Świetlica Integracyjna „Razem”	ul. Doświadczalna 46, 20-236 Lublin
75	Lublin	działalność w zakresie pomocy społecznej	Lubelski Oddział Okręgowy Polskiego Czerwonego Krzyża	ul. Puchacza 6, 20-323 Lublin
76	Lublin	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	FARMED Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Farmed Stanisław Podgórski	ul. Koryznowej 2G, 20-137 Lublin
77	Lublin	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	LUXMED	ul. Orkana 7, 20-504 Lublin
78	Lublin	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Top Medical	ul. Tomasz Zana 29, 20-601 Lublin
79	Lublin	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Akademicki Zakład Opieki Zdrowotnej	ul. Langiewicza 6A, 20-035 Lublin
80	Lublin	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Środowiskowy Dom Samopomocy "Mozaika"	ul. Zbożowa 22A, 20-827 Lublin
81	Lublin	działalność kulturalna	Klub Seniora „Ruta”	al. Jana Pawła II 11 (Dzielnica Czuby), 20-535 Lublin
82	Lublin	działalność edukacyjna	Przedszkole nr 85	ul. Onyksowa 8, 20-582 Lublin

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
83	Lublin	działalność edukacyjna	Przedszkole z Oddziałem Integracyjnym nr 70 w Lublinie	ul. Smyczkowa 2, 20-844 Lublin
84	Lublin	działalność edukacyjna	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Lublinie	al. Spółdzielczości pracy 65, 20-147 Lublin
85	Lublin	działalność edukacyjna	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 3	ul. Rzeckiego 21, 20-637 Lublin
86	Lublin	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd administracji publicznej	Miejski Zespół Orzekania o Niepełnosprawności	ul. Magnoliowa 2, 20-143 Lublin
87	Lublin	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd administracji publicznej	Wydział ds. Osób Niepełnosprawnych	ul. Diamentowa 2, 20-447 Lublin
88	Lublin	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd administracji publicznej	Wydział Inicjatyw i Programów Społecznych	ul. Leszczyńskiego 23, 20-068 Lublin
89	Lublin	działalność edukacyjna	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej w Lublinie	ul. Hirszfelda 6, 20-092 Lublin
90	Lublin	działalność w zakresie pomocy społecznej	DPS Kalina	Kalinowszczyzna 84, 20-201 Lublin
91	Lublin	działalność edukacyjna	Lubelski Uniwersytet III Wieku	ul. Czwartaków 15 p. 9 (DS Ikar), 20-045 Lublin
92	Lublin	działalność w zakresie placówek medycznych	NZOZ CenterMed Weteranów	ul. Weteranów 46, 20-044 Lublin
93	Lublin	działalność kulturalna	Kino Bajka	ul. Idziego Radziszewskiego 8, 20-031 Lublin
94	Łęczna	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miejski w Łęcznej	Plac Kościuszki 5, 21-010 Łęczna
95	Łęczna	działalność w zakresie pomocy społecznej	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Łęcznej	ul. Jaśminowa 4, 21-010 Łęczna
96	Łęczna	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Środowiskowy Dom Samopomocy w Łęcznej	Podzamcze 2, 21-010 Łęczna
97	Łęczna	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa nr 2 im. Tadeusza Kościuszki w Łęcznej	ul. Szkolna 53, 21-010 Łęczna
98	Łęczna	działalność kulturalna	Centrum Kultury w Łęcznej	ul. Obrońców Pokoju 1, 21-010 Łęczna
99	Łęczna	działalność kulturalna	Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Łęcznej	ul. Bożnicza 21, 21-010 Łęczna

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
100	Mełgiew	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Mełgwi	ul. Partyzancka 42, 21-007 Mełgiew
101	Mełgiew	działalność kulturalna	Gminny Ośrodek Kultury	ul. Partyzancka 2, 21-007 Mełgiew
102	Mełgiew	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Mełgiew	ul. Partyzancka 2, 21-007 Mełgiew
103	Mełgiew	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Dom Pomocy Społecznej w Krzesimowie	Krzesimów 77, 21-007 Mełgiew
104	Mełgiew	działalność edukacyjna	Szkoła podstawowa im. Marii Konopnickiej w Dominowie	Dominów 78, 21-007 Mełgiew
105	Mełgiew	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Ośrodek Zdrowia w Mełgwi	ul. Kościelna 29, 21-007 Mełgiew
106	Nałęczów	działalność w zakresie pomocy społecznej	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Nałęczowie	ul. Spółdzielcza 17A, 24-150 Nałęczów
107	Nałęczów	działalność kulturalna	Nałęczowski Ośrodek Kultury w Nałęczowie	ul. Lipowa 6, 24-150 Nałęczów
108	Nałęczów	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miejski w Nałęczowie	ul. Lipowa 3, 24-150 Nałęczów
109	Nałęczów	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. Stefana Żeromskiego w Nałęczowie	ul. Spółdzielcza 17, 24-140 Nałęczów
110	Nałęczów	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w NAŁĘCZOWIE	ul. Kolejowa 7, 24-150 Nałęczów
111	Niedzwica Duża	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Niedzwicy Dużej	ul. Kraśnicka 51, 24-220 Niedzwica Duża
112	Niedzwica Duża	działalność kulturalna	Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji	ul. Lubelska 10, 24-220 Niedzwica Duża
113	Niedzwica Duża	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Niedzwica Duża	ul. Lubelska 30, 24-220 Niedzwica Duża
114	Niedzwica Duża	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa w Czólnach	Czółna 103, 24- 220 Niedzwica Duża
115	Niemce	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Niemcach	ul. Lubelska 119, 21-025 Niemce
116	Niemce	działalność kulturalna	Gminny Ośrodek Kultury	ul. Różana 10, 21-025 Niemce
117	Niemce	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Niemce	ul. Lubelska 121, 21-025 Niemce
118	Niemce	działalność edukacyjna	Zespół Placówek Oświatowych w Ciecierzynie	21-003 Ciecierzyn 121

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
119	Niemce	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w NIEMCACH - Gminny Ośrodek Zdrowia	ul. Zielona 1, 21-025 Niemce
120	Piaski	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Piaskach	ul. Lubelska 80, 21-050 Piaski
121	Piaski	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miejski w Piaskach	ul. Lubelska 77, 21-050 Piaski
122	Piaski	działalność kulturalna	Miejska Biblioteka Publiczna w Piaskach	ul. Lubelska 22, 21-050 Piaski
123	Piaski	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa w Piaskach im. Mikołaja Kopernika	ul. Adama Mickiewicza 2, 21-050 Piaski
124	Piaski	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Ośrodek Zdrowia w Piaskach	ul. Braci Szpów 19, 21-050 Piaski
125	Spiczyn	działalność w zakresie pomocy społecznej	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Spiczynie	Spiczyn 10 c, 21-077 Spiczyn
126	Spiczyn	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Spiczyn	Spiczyn, 21-077 Spiczyn
127	Spiczyn	działalność edukacyjna	Zespół Szkół Rolniczych w Kijanach	Kijany 19, 21-077 Spiczyn
128	Spiczyn	działalność kulturalna	Gminne Centrum Kultury w Ziółkowie	Ziółków 49B, 21-077 Spiczyn
129	Spiczyn	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Zakład Opiekuńczo-Lecznicy w Ludwikowie	Ludwików 22, 21-077 Spiczyn
130	Strzyżewice	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Strzyżewicach	23-107 Strzyżewice 109
131	Strzyżewice	działalność kulturalna	Centrum Kultury i Promocji Gminy Strzyżewice z/s w Piotrowicach	Piotrowice 94a, 23-107 Strzyżewice
132	Strzyżewice	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Strzyżewice	Strzyżewice 109, 23-107 Strzyżewice
133	Strzyżewice	działalność edukacyjna	Publiczna Szkoła Podstawowa im. Orła Białego w Kietczewicach Górnych	Kietczewice Górne 41, 23-107 Strzyżewice
134	Strzyżewice	działalność sportowa i rekreacyjna	Gminny Ludowy Klub Sportowy "POM-ISKRA" Piotrowice	Piotrowice 94A, 23 - 107 Strzyżewice

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
135	Strzyżewice	działalność w zakresie placówek opiekuńczych – placówki dziennego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami	Dzienny Dom Seniora+	Piotrowice 176, 23 - 107 Strzyżewice
136	Strzyżewice	działalność w zakresie placówek medycznych	Gminny Ośrodek Zdrowia w Piotrowicach	Piotrowice 96, 23 - 107 Strzyżewice
137	Świdnik	działalność w zakresie pomocy społecznej	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Świdniku	ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 12, 21-040 Świdnik
138	Świdnik	działalność kulturalna	Miejski Ośrodek Kultury w Świdniku	al. Lotników Polskich 24, 21-040 Świdnik
139	Świdnik	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Miasta Świdnik, Wydział Obsługi Klienta	ul. Stanisława Wyspiańskiego 27, 21-040 Świdnik
140	Świdnik	działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę dla osób z określonym rodzajem niepełnosprawności	Dom Pomocy Społecznej im. Roba Inja w Świdniku	ul. Piasecka 240, 21-040 Świdnik
141	Świdnik	działalność edukacyjna	I Liceum Ogólnokształcące im. W. Broniewskiego w Świdniku	ul. Okulickiego 13, 21-040 Świdnik
142	Świdnik	działalność edukacyjna	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Henryka Sienkiewicza	ul. Norwida 7, 21-040 Świdnik
143	Świdnik	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Centrum Medyczne SANITAS w Świdniku	Al. Lotników Polskich 1, 21-040 Świdnik
144	Świdnik	działalność w zakresie sportu i rekreacji	Miejski Klub Sportowy Avia Świdnik	ul. Sportowa 2, 21-040 Świdnik
145	Wojciechów	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Wojciechów	Wojciechów 5, 24-204 Wojciechów
146	Wojciechów	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Wojciechowie	Wojciechów 3, 24-204 Wojciechów
147	Wojciechów	działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych	Gminny Ośrodek Zdrowia w Wojciechowie	Wojciechów 6, 24-204 Wojciechów
148	Wojciechów	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. Stanisława Marusarza w Wojciechowie	Wojciechów 8, 24-204 Wojciechów
149	Wojciechów	działalność kulturalna	Gminny Ośrodek Kultury w Wojciechowie	Wojciechów 9, 24-204 Wojciechów
150	Wólka	działalność w zakresie pomocy społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Wólce	Jakubowice Murowane 8, 20-258 Lublin

L.P.	Gmina	Kategoria obiektu	Nazwa obiektu	Adres
151	Wólka	obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy	Urząd Gminy Wólka	Jakubowice Murowane 8, 20-258 Lublin
152	Wólka	działalność kulturalna	Gminna Biblioteka Publiczna w Wólce	Urząd Gminy Wólka, Jakubowice Murowane 8
153	Wólka	działalność edukacyjna	Szkoła Podstawowa im. św. Jana Pawła II w Łuszczowie	Łuszczów Drugi 102, 20-258 Lublin
154	Wólka	działalność w zakresie placówek medycznych	NZOZ Centrum Medyczne Przychodnia Medycyny Rodzinnej Jadwiga Buczko	ul. Klonowa 61 Turka
155	Wólka	działalność sportowa i rekreacyjna	boisko Orlik	20-258 Turka, oś. Borek

7.3. Załącznik 3 – Narzędzia badawcze zastosowane przy realizacji badań wykonanych na potrzeby diagnozy społecznej LOM

Diagnoza społeczna Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (P1928) – kwestionariusz do badania ilościowego wśród seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Moduł zero. Metryczka

1. Gmina/miejscowość zamieszkania [ankieter zaznacza samodzielnie]
  - a) Miasto Lublin
  - b) Gmina Bełżyce
  - c) Gmina Bychawa
  - d) Gmina Garbów
  - e) Gmina Głusk
  - f) Gmina Jabłonna
  - g) Gmina Jastków
  - h) Gmina Kamionka
  - i) Gmina Konopnica
  - j) Gmina Lubartów
  - k) Gmina Miasto Lubartów
  - l) Gmina Łęczna
  - m) Gmina Mełgiew
  - n) Gmina Nałęczów
  - o) Gmina Niedzwica Duża
  - p) Gmina Niemce
  - q) Gmina Piaski
  - r) Gmina Spiczyn
  - s) Gmina Strzyżewice
  - t) Gmina Miejska Świdnik
  - u) Gmina Wojciechów
  - v) Gmina Wólka
2. Płeć [ankieter zaznacza samodzielnie]
  - a) Kobieta
  - b) Mężczyzna
3. Wiek
  - a) ____
  - b) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
4. Czy posiada Pan(i) orzeczenie o niepełnosprawności?
  - a) Tak, w stopniu lekkim
  - b) Tak, w stopniu umiarkowanym
  - c) Tak, w stopniu znacznym
  - d) Nie
5. Rodzaj niepełnosprawności [warunkowane P4-a, b, c]
  - a) Osoba z niepełnosprawnością ruchową
  - b) Osoba niewidoma lub słabowidząca
  - c) Osoba niesłysząca lub słabosłysząca
  - d) Osoba z niepełnosprawnością intelektualną
  - e) Osoba z niepełnosprawnością neurologiczną

- f) Osoba z całościowymi zaburzeniami rozwoju
  - g) Osoba z zaburzeniami psychicznymi
  - h) [Ukryta odpowiedź] Inny rodzaj – proszę podać, jaki: ____
6. Poziom wykształcenia
- a) Podstawowe
  - b) Gimnazjalne
  - c) Zasadnicze zawodowe
  - d) Średnie
  - e) Pomaturalne
  - f) Wyższe
  - g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł I. Warunki mieszkaniowe (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

7. Z kim Pan(i) obecnie mieszka? **[wiele odpowiedzi]**
- a) Mieszkam samodzielnie **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - b) Mieszkam z najbliższą rodziną (rodzice, dzieci, rodzeństwo)
  - c) Mieszkam z dalszą rodziną
  - d) Mieszkam z innymi osobami
  - e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
8. Czy wyjście przez Pana(ią) z mieszkania jest w jakiś sposób utrudnione? **[wiele odpowiedzi]**
- a) Nie **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - b) Tak, z powodu braku windy
  - c) Tak, z powodu braku podjazdu
  - d) Tak, z innych względów – proszę wskazać, jakich: ____
  - e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
9. Czy przemieszczanie się w najbliższej okolicy Pana(i) miejsca zamieszkania jest w jakiś sposób utrudnione? **[wiele odpowiedzi]**
- a) Nie **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - b) Tak, brakuje infrastruktury pieszej (chodników, poboczy)
  - c) Tak, w złym stanie technicznym jest infrastruktura piesza (chodniki, pobocza)
  - d) Tak, krawężniki są wysokie
  - e) Tak, brakuje transportu publicznego
  - f) Tak, z innych względów – proszę wskazać, jakich: ____
  - g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
10. Jakie udogodnienia posiada mieszkanie, w którym Pan(i) mieszka? **[wiele odpowiedzi]**
- a) Internet
  - b) Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania, ale są niedostosowane do moich potrzeb
  - c) Łazienka i ubikacja w obrębie mieszkania i są dostosowane do moich potrzeb
  - d) Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku, ale są niedostosowane do moich potrzeb
  - e) Kuchnia zapewniająca możliwość ugotowania posiłku i jest dostosowana do moich potrzeb
  - f) Centralne ogrzewanie
  - g) Osobny pokój dla każdego domownika
  - h) [Ukryta odpowiedź] Żadne z powyższych **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - i) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

11. Jaki jest status własnościowy mieszkania, w którym Pan(i) mieszka?
- a) Mieszkanie własnościowe – jestem właścicielem lub współwłaścicielem
  - b) Mieszkanie własnościowe – ktoś inny jest właścicielem
  - c) Mieszkanie komunalne
  - d) Mieszkanie socjalne
  - e) Miejsce w placówce opiekuńczej
  - f) Inna odpowiedź – proszę podać, jaka: ____
  - g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi, brak wiedzy

Moduł II. Sytuacja ekonomiczna (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

12. Czy jest Pan(i) w stanie samodzielnie finansowo się utrzymać?
- a) Tak, w pełni
  - b) Częściowo
  - c) Nie, jestem całkowicie zależny(a) od innych osób
  - d) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
13. Jakie są Pana(i) źródła utrzymania? [wiele odpowiedzi; warunkowane przez 12-a, b]
- a) Wynagrodzenie za pracę
  - b) Emerytura
  - c) Renta
  - d) Świadczenia pomocy społecznej
  - e) Stypendia
  - f) Dochody z wynajmu
  - g) Inne
  - h) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
14. Ze strony jakich osób lub instytucji uzyskuje Pan(i) wsparcie finansowe i materialne? [wiele odpowiedzi; warunkowane przez 12-b, c]
- a) Od rodziców(ca)
  - b) Od dzieci(ka)
  - c) Od innych członków rodziny
  - d) Od osób spoza rodziny
  - e) Instytucje pomocy społecznej
  - f) Fundacje, stowarzyszenia
  - g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
15. W jakim stopniu posiadane przez Pana(ią) środki zaspakajają Pana(i) potrzeby?
- a) Pieniądzy nie starcza nawet na podstawowe potrzeby
  - b) Pieniądze pokrywają podstawowe potrzeby, lecz z innych wydatków muszę zrezygnować
  - c) Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb, lecz nie jestem w stanie więcej odłożyć
  - d) Mogę sobie pozwolić na zaspokojenie większości potrzeb oraz jestem w stanie odłożyć na większe wydatki
  - e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł III. Sytuacja rodzinna (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

16. Czy posiada Pan(i) rodzinę i utrzymuje z nią kontakt?

- a) Tak, posiadam rodzinę i utrzymuję z nią regularny kontakt
b) Tak, posiadam rodzinę, lecz utrzymuję z nią rzadki kontakt
c) Tak, posiadam rodzinę, lecz nie utrzymuję z nią kontaktu
d) Nie
e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
17. Jak daleko od Pana(i) mieszkają członkowie najbliższej rodziny? **[jeśli respondent nie zaznaczył P16-d]**
a) Bardzo blisko – w tej samej miejscowości lub dzielnicy
b) Dość blisko – w tej samej gminie lub mieście
c) Dalej, lecz w województwie lubelskim
d) Na terenie Polski, poza województwem lubelskim
e) Poza granicami Polski
f) Nie wiem
g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
18. Czy rodzina stanowi dla Pana(i) oparcie na wypadek wystąpienia jakichś trudności? **[jeśli respondent nie zaznaczył P16-d]**
a) Tak, zapewnia mi pełne oparcie
b) Tak, częściowo
c) Nie
d) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
19. Jak często może Pan(i) liczyć na wsparcie ze strony rodziny? **[warunkowane przez P18-a, b]**
a) Zawsze mnie wspierają
b) Zazwyczaj mogę liczyć na ich pomoc
c) Pomoc udzielana jest mi bardzo rzadko
d) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
20. W jakich czynnościach wspiera Pana(ią) rodzina? **[warunkowane przez P18-a, b]**
a) W pracach domowych – utrzymaniu porządku
b) Zapewnia wsparcie higieniczno-pielęgnacyjne
c) W robieniu zakupów
d) W przygotowywaniu posiłków
e) W innych czynnościach – proszę wymienić, w jakich: ____
f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
21. Jak często członkowie rodziny udzielają Panu(i) wsparcia emocjonalnego: rozmawiają, słuchają czy dodają otuchy? **[warunkowane przez P18-a, b]**
a) Zawsze
b) Często
c) Rzadko
d) Nigdy
e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
22. W jakim stopniu jest Pan(i) zadowolony(a) z relacji panujących w Pana(i) rodzinie?
a) W bardzo dużym stopniu
b) W dość dużym stopniu
c) Średnio
d) W dość małym stopniu
e) W bardzo małym stopniu lub wcale
f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł IV. Podejmowanie aktywności przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

23. Czy jest Pan(i) w stanie samodzielnie poruszać się po najbliższej przestrzeni (po osiedlu, po miejscowości)? **[wiele odpowiedzi]**
- a) Tak, bez poważniejszych trudności **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - b) Tak, lecz z ograniczeniami **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - c) Nie, pomagają mi rodzice
  - d) Nie, pomagają mi dzieci
  - e) Nie, pomagają mi inni członkowie rodziny
  - f) Nie, pomagają mi sąsiedzi
  - g) Nie, pomagają mi pracownicy instytucji pomocy społecznej
  - h) Nie, pomagają mi pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc
  - i) Nie, pomagają mi inne osoby
  - j) Nie i nikt mi nie zapewnia takiej pomocy **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - k) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
24. Czy jest Pan(i) w stanie samodzielnie przemieszczać się na dłuższych trasach, na przykład dotrzeć do innej miejscowości? **[wiele odpowiedzi]**
- a) Tak, bez poważniejszych trudności **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - b) Tak, lecz z ograniczeniami **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - c) Nie, pomagają mi rodzice
  - d) Nie, pomagają mi dzieci
  - e) Nie, pomagają mi inni członkowie rodziny
  - f) Nie, pomagają mi sąsiedzi
  - g) Nie, pomagają mi pracownicy instytucji pomocy społecznej
  - h) Nie, pomagają mi pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc
  - i) Nie, pomagają mi inne osoby
  - j) Nie i nikt mi nie zapewnia takiej pomocy **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - k) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
25. Czy jest Pan(i) w stanie samodzielnie korzystać z Internetu?
- a) Tak, bez poważniejszych trudności
  - b) Tak, lecz z ograniczeniami
  - c) Nie, choć uważam, że korzystanie z Internetu jest potrzebne
  - d) Nie, nie jest mi to potrzebne
  - e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
26. Dlaczego nie jest Pan(i) w stanie samodzielnie korzystać z Internetu? **[wiele odpowiedzi; warunkowane przez P25-b, c]**
- a) Nie posiadam komputera lub urządzenia pozwalającego na łączność z Internetem
  - b) Mój komputer lub urządzenie pozwalające na łączność nie jest odpowiednio dostosowane do moich potrzeb
  - c) Nie posiadam umiejętności pozwalających mi na korzystanie z Internetu
  - d) Inny powód – proszę wskazać, jaki: ____
  - e) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
27. Kto zapewnia Panu(i) pomoc w korzystaniu z Internetu? **[wiele odpowiedzi; warunkowane P25-c]**
- a) Rodzice

- b) Dzieci
- c) Inni członkowie rodziny
- d) Sąsiedzi
- e) Pracownicy instytucji pomocy społecznej
- f) Pracownicy lub wolontariusze organizacji świadczących pomoc
- g) Inne osoby
- h) Nikt mi nie zapewnia takiej pomocy [wyklucza pozostałe odpowiedzi]
- i) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł V. Dostęp do placówek medycznych, specjalistycznych (terapeutycznych), opiekuńczych (całodobowych, dziennego pobytu), dostęp do usług świadczonych w środowisku (usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi, usługi asystenckie) (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

28. Jak ocenia Pana(i) dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej – czyli do przychodni lub do szpitala?
- a) Bardzo łatwy
  - b) Raczej łatwy
  - c) Ani łatwy, ani trudny
  - d) Raczej trudny
  - e) Bardzo trudny
  - f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
29. Czy ma Pan(i) potrzebę korzystania ze specjalistycznej opieki zdrowotnej (w tym również z usług terapeutycznych)? Jeśli tak, jak ocenia Pan(i) dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej?
- a) Nie, nie mam potrzeby korzystania
  - b) Tak, dostęp jest bardzo łatwy
  - c) Tak, dostęp jest raczej łatwy
  - d) Tak, dostęp nie jest ani łatwy, ani trudny
  - e) Tak, dostęp jest raczej trudny
  - f) Tak, dostęp jest bardzo trudny
  - g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
30. Czy ma Pan(i) potrzebę korzystania z domów pomocy społecznej lub różnego rodzaju ośrodków wsparcia?
- a) Tak, z placówek stałego pobytu
  - b) Tak, z placówek dziennego pobytu
  - c) Nie
  - d) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
31. Jak ocenia Pan(i) dostęp do domów pomocy społecznej i ośrodków wsparcia? [warunkowane P31-a, b]
- a) Bardzo łatwy
  - b) Raczej łatwy
  - c) Trudno powiedzieć
  - d) Raczej trudny
  - e) Bardzo trudny
  - f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
32. Czy ma Pan(i) potrzebę korzystania z usług opiekuńczych świadczonych bezpośrednio u Pana(i) w domu? Jeśli tak, jak ocenia Pan(i) dostęp do takiego rodzaju wsparcia? [W razie potrzeby

proszę objaśnić respondentowi] Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności.

- a) Nie, nie mam potrzeby korzystania
- b) Tak, dostęp jest bardzo łatwy
- c) Tak, dostęp jest raczej łatwy
- d) Tak, dostęp nie jest ani łatwy, ani trudny
- e) Tak, dostęp jest raczej trudny
- f) Tak, dostęp jest bardzo trudny
- g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł VI. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek edukacyjnych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

33. Czy ma Pan(i) potrzebę korzystania z oferty szkół i innych placówek edukacyjnych? Jeśli tak, z jakiego rodzaju oferty edukacyjnej chciał(a) by Pan(i) skorzystać? **[wiele odpowiedzi]**

- a) Nie mam potrzeby korzystania **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
- b) Ze studiów licencjackich, magisterskich lub doktoranckich
- c) Z oferty studiów podyplomowych
- d) Z kształcenia w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku
- e) Z kształcenia pomaturalnego
- f) Z kształcenia pozwalającego na zdanie egzaminu maturalnego
- g) Ze specjalistycznych kursów lub szkoleń
- h) Z kursów lub szkoleń zapewniających rozwój prostych umiejętności
- i) Inna odpowiedź – proszę wskazać, z jakiego rodzaju oferty: ____
- j) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

34. Jak Pan(i) ocenia dostęp do oferty szkół i innych placówek edukacyjnych w Pana(i) miejscu zamieszkania?

- a) Bardzo łatwy
- b) Raczej łatwy
- c) Trudno powiedzieć
- d) Raczej trudny
- e) Bardzo trudny
- f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

35. Jak Pan(i) ocenia dostęp do oferty edukacyjnej na terenie Lublina? **[warunkowane przez P1 inne niż a]**

- a) Bardzo łatwy
- b) Raczej łatwy
- c) Trudno powiedzieć
- d) Raczej trudny
- e) Bardzo trudny
- f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł VII. Zapotrzebowanie i możliwości w zakresie podejmowania aktywności zawodowej dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

36. Czy Pan(i) pracuje?

- a) Tak, w pełnym wymiarze
b) Tak, lecz w niepełnym wymiarze
c) Nie
a) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
37. W jakiej formie Pan(i) pracuje? [warunkowane P4-a, b, c oraz warunkowane P37-a, b]
a) Na otwartym rynku pracy
b) Na chronionym rynku pracy
c) Własna działalność gospodarcza
d) W Zakładzie Aktywności Zawodowej
e) Jestem uczestnikiem Warsztatów Terapii Zajęciowej
f) Inna odpowiedź – proszę wskazać, w jakiej formie: ____
g) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
38. Czy chciał(a)by Pan(i) podjąć aktywność zarobkową? [warunkowane P37-c]
a) Tak
b) Nie
c) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
39. Co stoi na przeszkodzie, by mógł(a) Pan(i) podjąć aktywność zawodową? [warunkowane przez 39a]
a) Nie, nie ma żadnych przeszkód [wyklucza pozostałe odpowiedzi]
b) Brak odpowiednich ofert na lokalnym rynku pracy
c) Brak możliwości sfinansowania sprzętu niezbędnego do podjęcia pracy – proszę wskazać, jakiego: ____
d) Brak możliwości sfinansowania szkolenia, kursu lub innej oferty pozwalającej na podjęcie pracy – proszę wskazać, jakiej: ____
e) Brak możliwości dojazdu do pracy w Lublinie
f) Brak możliwości dojazdu do pracy w innym miejscu – proszę wskazać, gdzie: ____
g) Stan zdrowia lub ryzyko pogorszenia stanu zdrowia
h) Inne obowiązki
i) Wewnętrzny opór, lęk lub inne bariery psychiczne
j) Inna odpowiedź – proszę wskazać, jaka: ____
k) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł VIII. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek kulturalnych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

40. Czy korzysta Pan(i) z oferty następujących placówek kulturalnych? [wiele odpowiedzi; UWAGA: w przypadku respondentów z niepełnosprawnością ankieter samodzielnie zaznacza odpowiedzi drażliwe, tj. aktywności niemożliwe do podjęcia ze względu na rodzaj niepełnosprawności]
a) Nie korzystam z żadnej oferty kulturalnej [wyklucza pozostałe odpowiedzi]
b) Kino
c) Teatr
d) Sala koncertowa
e) Muzeum
f) Galeria sztuki
g) Biblioteka
h) Dom kultury
i) Inne placówki – proszę wskazać, jakie: ____
j) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

41. Jak Pan(i) ocenia dostęp do oferty kulturalnej w Pana(i) miejscu zamieszkania?
- a) Bardzo łatwy
  - b) Raczej łatwy
  - c) Trudno powiedzieć
  - d) Raczej trudny
  - e) Bardzo trudny
  - f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
42. Jak Pan(i) ocenia dostęp do oferty kulturalnej na terenie Lublina? **[warunkowane przez P1 inne niż a]**
- g) Bardzo łatwy
  - h) Raczej łatwy
  - i) Trudno powiedzieć
  - j) Raczej trudny
  - k) Bardzo trudny
  - l) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Moduł IX. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek sportowych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

43. Czy korzysta Pan(i) z oferty sportowej dostępnej na terenie miasta/gminy? **[wiele odpowiedzi; UWAGA: w przypadku respondentów z niepełnosprawnością ankieter samodzielnie zaznacza odpowiedzi drażliwe, tj. aktywności niemożliwe do podjęcia ze względu na rodzaj niepełnosprawności]**
- a) Nie korzystam z żadnej oferty sportowej **[wyklucza pozostałe odpowiedzi]**
  - b) Basen
  - c) Siłownia
  - d) Obiekty do trenowania dyscyplin lekkoatletycznych
  - e) Boiska i inne obiekty do trenowania gier zespołowych
  - f) Kort tenisowy
  - g) Lodowisko
  - h) Aktywność podejmowana poza obiektami sportowymi, np. spacer, bieg, nordic walking
  - i) Inne obiekty – proszę wymienić, jakie: ____
  - j) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
44. Jak Pan(i) ocenia dostęp do oferty sportowej i rekreacyjnej w Pana(i) miejscu zamieszkania?
- a) Bardzo łatwy
  - b) Raczej łatwy
  - c) Trudno powiedzieć
  - d) Raczej trudny
  - e) Bardzo trudny
  - f) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi
45. Jak Pan(i) ocenia dostęp do oferty sportowej i rekreacyjnej na terenie Lublina? **[warunkowane przez P1 inne niż a]**
- m) Bardzo łatwy
  - n) Raczej łatwy
  - o) Trudno powiedzieć
  - p) Raczej trudny
  - q) Bardzo trudny
  - r) [Ukryta odpowiedź] Odmowa odpowiedzi

Diagnoza społeczna Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (P1928) – scenariusz zogniskowanych wywiadów grupowych z seniorami oraz osobami z niepełnosprawnościami z terenu LOM

Moduł zero. Informacje o wywiadzie i jego uczestnikach

1. Na początek naszej rozmowy prosił(a)bym, by Państwo się przedstawili i krótko opowiedzieli, jakie są Państwa doświadczenia związane z miejską/gminną ofertą wsparcia kierowanego do osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Moduł I. Sytuacja ekonomiczna (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

2. Kierując się Państwa doświadczeniami, proszę ocenić sytuację ekonomiczną (materialną) osób starszych i z niepełnosprawnościami na terenie Państwa miasta/gminy?
  - Czy świadczenia pieniężne zapewniane osobom starszym pozwalają im na zaspokojenie podstawowych potrzeb?
  - Jak kwestia ta kształtuje się w przypadku osób niepełnosprawnych: czy zapewniane im świadczenia pieniężne pozwalają im na zaspokojenie podstawowych potrzeb?
3. Mając na uwadze sytuację osób starszych, proszę ocenić wysokość wypłacanych emerytur w odniesieniu do bieżących kosztów życia?
  - Czy Państwa zdaniem przeciętna emerytura zapewnia osobom starszym samodzielność ekonomiczną?
  - Jak duży stopień zróżnicowania w tym aspekcie dostrzegają Państwo? Od czego to zależy?
  - Jeśli emerytura jest zbyt niska, jakie są znane Państwu możliwości uzyskiwania jakichś dodatkowych świadczeń dla osób starszych znajdujących się w takiej sytuacji?
4. Na ile powszechnym zjawiskiem jest wspieranie osób starszych przez innych członków rodziny?
  - W jakim zakresie zapewniane jest wsparcie?
  - Którzy członkowie rodziny zapewniają zwykle takie wsparcie?
5. Kierując się Państwa doświadczeniami i obserwacjami, jak powszechnym zjawiskiem jest podejmowanie pracy zarobkowej przez osoby, które uzyskały już świadczenia emerytalne?
  - Dlaczego emeryci decydują się na kontynuowanie pracy zarobkowej?
  - Jakie ułatwienia są im zapewniane?
  - Co może w ich wypadku stanowić barierę lub utrudnienie?
6. Mając na uwadze sytuację osób z niepełnosprawnościami, proszę ocenić wysokość wypłacanych rent w odniesieniu do bieżących kosztów życia?
  - Czy Państwa zdaniem przeciętna renta zapewnia osobom z niepełnosprawnościami samodzielność ekonomiczną?
  - Jak duży stopień zróżnicowania w tym aspekcie dostrzegają Państwo? Od czego to zależy?
  - Jeśli renta jest zbyt niska, jakie są znane Państwu możliwości uzyskiwania jakichś dodatkowych świadczeń dla osób starszych znajdujących się w takiej sytuacji?
7. Na ile powszechnym zjawiskiem jest wspieranie osób z niepełnosprawnościami przez innych członków rodziny?
  - W jakim zakresie zapewniane jest wsparcie?
  - Którzy członkowie rodziny zapewniają zwykle takie wsparcie?
8. Na bazie Państwa doświadczeń i obserwacji proszę spróbować ocenić, na ile powszechne jest podejmowanie przez osoby z niepełnosprawnością pracy zarobkowej?
  - Dlaczego osoby z niepełnosprawnością decydują się na kontynuowanie pracy zarobkowej?

- Jakie ułatwienia są im zapewniane?
- Co może w ich wypadku stanowić barierę lub utrudnienie?

Moduł II. Sytuacja rodzinna (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

9. Czy na terenie Państwa miasta/gminy osoby starsze mogą liczyć na wsparcie ze strony członków rodziny?
  - Jeśli nie, z czego wynika brak takiego wsparcia?
  - Jak regularny jest kontakt osób starszych z członkami rodziny – zarówno tej najbliższej, jak i dalszej?
  - Jeśli nie jest regularny, z czego to wynika?
10. Czy na terenie Państwa miasta/gmin osoby z niepełnosprawnościami mogą liczyć na wsparcie ze strony członków rodziny?
  - Jeśli nie, z czego wynika brak takiego wsparcia?
  - Jak regularny jest kontakt osób z niepełnosprawnościami z członkami rodziny – zarówno tej najbliższej, jak i dalszej?
  - Jeśli nie jest regularny, z czego to wynika?
11. Co wpływa na poziom wsparcia, jakie rodziny zapewniają osobom starszym lub z niepełnosprawnościami? Jakie zjawiska czy procesy mogą przesądzać o umacnianiu lub osłabianiu tego wpływu?
  - Czy członkowie rodziny mieszkają w dostatecznej bliskości względem osób wymagających wsparcia? Jeśli nie, z czego to wynika?
  - Czy członkowie rodziny – nawet jeśli mieszkają w dostatecznej bliskości – są w stanie zapewniać wsparcie takim osobom? Jeśli nie, co stanowi utrudnienie?

Moduł III. Warunki mieszkaniowe (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

12. Kierując się Państwa doświadczeniami i obserwacjami, proszę ocenić, jak kształtuje się w Państwa mieście/gminie sytuacja mieszkaniowa osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Czy osoby te mieszkają samodzielnie, czy raczej tworzą gospodarstwa domowe z innymi osobami? Jeśli niesamodzielnie, z kim zwykle tworzą gospodarstwa domowe?
  - Jeśli mieszkają samodzielnie, czy pokrycie wszystkich opłat i kosztów z tym związanych stanowi dla takich osób poważniejsze wyzwanie?
13. Czy w Państwa ocenie warunki mieszkaniowe osób starszych i z niepełnosprawnościami w Państwa mieście/gminie należy uznać za problem wymagający podjęcia jakichś działań ze strony władz i instytucji powołanych do zapewniania wsparcia osobom potrzebującym?
  - Jeśli tak, co w szczególności stanowi problem?
  - Jakie działania należałoby podjąć?
14. Proszę ocenić, jak często osoby starsze i z niepełnosprawnościami przebywają w placówkach opiekuńczych?
  - Jaka jest przyczyna kierowania osób starszych i z niepełnosprawnościami do placówek opiekuńczych? Czy działanie to stanowi w ich przypadku najlepszy wybór?
  - Czy w Państwa mieście/gminie oferta placówek opiekuńczych jest dostatecznie zróżnicowana – tak aby uwzględnić różnorodne potrzeby osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Czy liczba osób, które mogą zostać objęte opieką w placówkach, odpowiada rzeczywistym potrzebom? Jeśli nie, jakiego rodzaju opieki brakuje?

Moduł IV. Podejmowanie aktywności przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

15. Czy w Państwa mieście/gminie osoby starsze lub z niepełnosprawnościami napotykać na jakieś utrudnienia w samodzielnym poruszaniu się po najbliższej przestrzeni, czyli po terenie osiedla/wsi?
- Jeśli tak, z czego wynikają te trudności? Jakiego rodzaju czynniki mogą skłaniać te osoby do niewychodzenia z domu?
  - Jakie osoby i instytucje mogłyby na tyle wesprzeć te osoby, by były one w stanie poruszać się po najbliższej przestrzeni? W jaki sposób należałoby je wesprzeć?
  - Jeśli nie, kto zapewnia tym osobom wsparcie pozwalające na poruszanie się po najbliższej przestrzeni?
  - Jak można by dodatkowo wesprzeć te osoby i/lub instytucje, by zapewnić trwałość wsparcia pozwalającego osobom starszym i z niepełnosprawnościami na poruszanie się po najbliższej okolicy?
16. Czy w Państwa mieście/gminie osoby starsze lub z niepełnosprawnościami napotykać na jakieś utrudnienia w samodzielnym pokonywaniu większych odległości, czyli np. wyjeżdżaniu poza teren miasta/miejscowości?
- Jeśli tak, z czego wynikają te trudności?
  - Jakie osoby i instytucje mogłyby na tyle wesprzeć te osoby, by były one w stanie przemieszczać się na większe dystanse? W jaki sposób należałoby je wesprzeć?
  - Jeśli nie, kto zapewnia tym osobom wsparcie pozwalające na poruszanie się po dalszej przestrzeni?
  - Jak można by dodatkowo wesprzeć te osoby i/lub instytucje, by zapewnić trwałość wsparcia pozwalającego osobom starszym i niepełnosprawnym na dalsze wyjazdy (poza miasto/miejscowość)?
17. Kierując się Państwa doświadczeniami i obserwacjami, proszę ocenić czy w Państwa mieście/gminie osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie samodzielnie korzystać z Internetu?
- Jeśli nie, z czego to wynika?
  - W jaki sposób można by wesprzeć te osoby lub osoby z ich najbliższego otoczenia, by zmniejszyć stopień ich wykluczenia cyfrowego?
  - Jeśli tak, czy można w jakiś sposób dodatkowo wesprzeć te osoby (lub osoby z ich najbliższego otoczenia), by mogły one w jeszcze większym stopniu korzystać z możliwości, jakie otwiera korzystanie z Internetu?
18. Czy znane są Państwu jakieś innowacyjne rozwiązania, które umożliwiają osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z komputerów, urządzeń mobilnych i Internetu (lub znacząco poprawiają komfort korzystania)?
- Które z nich należałoby w szczególności zastosować wobec osób starszych lub niepełnosprawnych w otoczeniu? Dlaczego akurat te rozwiązania?
  - Jakie osoby, instytucje czy podmioty warto byłoby włączyć w proces wdrażania takich rozwiązań?

Moduł V. Dostęp do placówek medycznych, specjalistycznych (terapeutycznych), opiekuńczych (całodobowych, dziennego pobytu), dostęp do usług świadczonych w środowisku (usługi opiekuńcze,

specjalistyczne usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi, usługi asystenckie) (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

19. Czy na terenie Państwa miasta/gminy osoby starsze i z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do szpitali, przychodni i innych placówek zapewniających podstawową opiekę zdrowotną?
- Jeśli nie, jakiego rodzaju trudności można by wskazać?
  - Jaki rodzaj opieki medycznej jest w szczególności trudnodostępny?
  - Jakie kategorie osób wymagających wsparcia są w największym stopniu pozbawione dostępu do podstawowej opieki medycznej?
  - Czy na terenie miasta/gminy w jakiś sposób ułatwia się osobom starszym i z niepełnosprawnościami przemieszczanie się pomiędzy domem a placówkami zapewniającymi podstawową opiekę medyczną? Jeśli tak, w jaki sposób?
  - Czy dla osób starszych i z niepełnosprawnościami w Państwa gminie/mieście zapewnia się jakieś wsparcie transportowe umożliwiające im korzystanie z usług lubelskich placówek podstawowej opieki zdrowotnej?
20. Czy na terenie Państwa miasta/gminy osoby starsze i z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do opieki specjalistycznej (np. do usług terapeutycznych świadczonych poza domem oraz do wszelkich form opieki medycznej i terapeutycznej, które wynikają ze stanu zdrowia lub charakteru niepełnosprawności)?
- Jeśli nie, jakiego rodzaju trudności można by wskazać?
  - Jaki rodzaj opieki medycznej jest w szczególności trudnodostępny?
  - Jakie kategorie osób wymagających wsparcia są w największym stopniu pozbawione dostępu do podstawowej opieki medycznej?
  - Gdzie jest położona najbliższa placówka, w której osoby potrzebujące wsparcia mogłyby je otrzymać? Czy dystans sprawia, że osoby te są pozbawione takiej opieki?
  - Czy na terenie miasta/gminy w jakiś sposób ułatwia się osobom starszym i z niepełnosprawnościami przemieszczanie się pomiędzy domem a placówkami zapewniającymi specjalistyczną opiekę medyczną? Jeśli tak, w jaki sposób?
  - Czy dla osób starszych i z niepełnosprawnościami w Państwa gminie/mieście zapewnia się jakieś wsparcie transportowe umożliwiające im korzystanie z usług lubelskich placówek specjalistycznej opieki zdrowotnej?
21. Czy na terenie Państwa miasta/gminy osoby wymagające opieki mają łatwy zapewniony dostęp do domów pomocy społecznej i ośrodków wsparcia?
- Jeśli tak, jaki rodzaj placówek występuje na terenie miasta/gminy: dziennego, stałego pobytu czy oba rodzaje placówek? Czy w placówkach w Państwa ocenie należałoby zapewnić większą liczbę miejsc? Jeśli tak, to czy w szczególności dotyczy to placówek dziennego, czy stałego pobytu?
  - Jeśli nie, dlaczego? Czy brakuje takich placówek na terenie miasta/gminy, czy dostęp do nich jest z jakiegoś powodu utrudniony? Z jakiego?
  - Jeśli nie, gdzie są najbliższe placówki, w których osoby wymagające takiej opieki mogłyby ją otrzymać?
  - Czy znajdują się one w miejscach, gdzie mógłby być utrzymany kontakt osoby objętej wsparciem z jej rodziną i/lub opiekunami?
  - Czy osobom z Państwa miasta/gminy ułatwia się w jakiś sposób przemieszczanie się pomiędzy miejscem zamieszkania a miejsce, gdzie znajdują się domy pomocy społecznej lub ośrodki wsparcia? Jeśli tak, w jaki sposób? Jaka instytucja czy podmiot zapewnia pomoc transportową?

22. Czy na terenie Państwa miasta/gminy łatwo jest skorzystać z usług medycznych, opiekuńczych lub asystenckich świadczonych w środowisku, czyli u osób wymagających wsparcia?
- Jeśli tak, jakie instytucje i podmioty zapewniają tego rodzaju wsparcie?
  - Jeśli nie, czy usługi takie nie są świadczone, czy może skorzystanie z dostępnych usług wiązałoby się z jakimiś wydatkami lub trudnościami?

Moduł VI. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek edukacyjnych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

23. Czy na terenie Państwa miasta/gminy istnieje oferta edukacyjna skierowana do osób starszych (np. Uniwersytet Trzeciego Wieku lub jego filia)?
- Jeśli tak, proszę scharakteryzować tę ofertę? Jaka placówka/placówki ją zapewniają?
  - Jeśli nie, czy według Państwa wiedzy i doświadczeń z terenu Państwa miasta/gminy łatwo jest uzyskać dostęp do takiej oferty na terenie Lublina lub na terenie innych okolicznych gmin (jeśli tak, proszę podać, jakich)?
  - Czy na terenie Państwa miasta/gminy ułatwia się w jakiś sposób osobom starszym przemieszczanie się z domu do placówek edukacyjnych kierujących do nich swoją ofertę? Jeśli tak, w jaki sposób? Czy ułatwienia te obejmują również przemieszczanie się do lubelskich placówek edukacyjnych?
24. Czy na terenie Państwa miasta/gminy istnieje oferta edukacyjna dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami?
- Jeśli tak, proszę scharakteryzować tę ofertę? Jaka placówka/placówki ją zapewniają?
  - Z myślą o jakich rodzajach niepełnosprawności przede wszystkim tworzona jest ta oferta? Czy można wskazać jakieś rodzaje niepełnosprawności, ze względu na które na terenie miasta/gminy należałoby wprowadzić dodatkową ofertę edukacyjną? Jeśli tak, jakie można by wymienić w tym kontekście rodzaje niepełnosprawności? Jaką ofertę należałoby wprowadzić lub rozszerzyć?
  - Jeśli nie, czy według Państwa wiedzy i doświadczeń z terenu Państwa miasta/gminy łatwo jest uzyskać dostęp do takiej oferty na terenie miasta Lublin lub na terenie innych okolicznych gmin (jeśli tak, proszę podać, jakich)?
  - Czy na terenie Państwa miasta/gminy ułatwia się w jakiś sposób osobom z niepełnosprawnościami przemieszczanie się z domu do placówek edukacyjnych kierujących do nich swoją ofertę? Jeśli tak, w jaki sposób? Czy ułatwienia te obejmują również przemieszczanie się do lubelskich placówek edukacyjnych?

Moduł VII. Zapotrzebowanie i możliwości w zakresie podejmowania aktywności zawodowej dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

25. Czy na terenie Państwa miasta/gminy istnieje oferta kierowana do osób z niepełnosprawnościami, która stanowiłaby dla nich wsparcie w procesie ich aktywizacji zawodowej?
- Jeśli tak, w jakiej formie zapewniane jest to wsparcie? W ramach chronionego rynku pracy, Zakładów Aktywności Zawodowej, Warsztatów Terapii Zajęciowej, a może w jakiejś innej?
  - Jeśli nie, czy w Państwa ocenie istnieje zapotrzebowanie na taką ofertę? Proszę uzasadnić odpowiedź.
  - Czy na terenie Państwa miasta i gminy zapewnia się wsparcie w zakresie dowozu osób z niepełnosprawnościami do placówek ZAZ, WZT czy innego rodzaju podmiotów aktywizujących?

- Czy z terenu Państwa miasta/gminy istnieje łatwy dostęp do takiej oferty na terenie miasta Lublin lub innego okolicznego miasta/gminy? Czy wsparcie w zakresie dowozu osób z niepełnosprawnościami pozwalałoby im na skorzystanie z takiej oferty?

Moduł VIII. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek kulturalnych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

26. Czy na terenie Państwa miasta/gminy oferta placówek kulturalnych jest odpowiednio dostosowana do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Jeśli tak, jakiego rodzaju sposoby dostosowania tej oferty wskazałoby Państwo w kontekście potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Na ile, w Państwa w ocenie, oferta dostosowana do potrzeb takich osób jest bogata i interesująca? Proszę uzasadnić swoją odpowiedź.
27. Czy oferta zapewniana przez placówki położone na terenie miasta Lublin mogłaby Państwa zdaniem uzupełnić ofertę zapewnianą w Państwa mieście/gminie?
  - Jeśli tak, jaką lubelską ofertę należałoby w szczególności w tym kontekście wskazać?
  - Jeśli nie, co stanowiłoby barierę?
28. Czy oferta placówek kulturalnych w Państwa mieście/gminie pozwala osobom starszym i z niepełnosprawnościami na własną ekspresję artystyczną (własną twórczość)?
  - Jeśli tak, jakiego rodzaju placówki to umożliwiają? W formie jakich zajęć czy form aktywności?
  - Również i w odniesieniu do tej kwestii proszę ocenić czy oferta zapewniana przez placówki położone na terenie miasta Lublin mogłaby Państwa zdaniem uzupełnić ofertę zapewnianą w Państwa mieście/gminie?
  - Jeśli tak, jaką lubelską ofertę należałoby w szczególności w tym kontekście wskazać?
  - Jeśli nie, co stanowiłoby barierę?
29. Czy na terenie miasta/gminy w jakiś sposób ułatwia się osobom starszym i z niepełnosprawnościami przemieszczanie się pomiędzy domem a placówkami zapewniającymi ofertę kulturalną?
  - Jeśli tak, w jaki sposób? Jakie podmioty zapewniają im takie wsparcie?
  - Czy dla osób starszych i z niepełnosprawnościami w Państwa gminie/mieście zapewnia się jakieś wsparcie transportowe umożliwiające im korzystanie z usług lubelskich placówek kulturalnych? Jeśli tak, w jaki sposób? Jakie podmioty zapewniają im takie wsparcie?

Moduł IX. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek sportowych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

30. Czy na terenie Państwa miasta/gminy oferta sportowa i rekreacyjna jest odpowiednio dostosowana do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Jeśli tak, jakiego rodzaju sposoby dostosowania tej oferty wskazałoby Państwo w kontekście potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Na ile, w Państwa ocenie, oferta dostosowana do potrzeb takich osób jest bogata i interesująca? Proszę uzasadnić swoją odpowiedź.
31. Na podstawie Państwa wiedzy i doświadczeń proszę spróbować ocenić różnorodność – oraz samą dostępność tej oferty – w odniesieniu do osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności?
  - Czy można wskazać jakieś rodzaje niepełnosprawności, wobec których zapewniana oferta nie jest wystarczająca? Jeśli tak, jakie są to rodzaje niepełnosprawności? Jaką ofertę należałoby zapewnić?

32. Czy oferta zapewniana przez placówki położone na terenie miasta Lublin mogłaby Państwa zdaniem uzupełnić ofertę zapewnianą w Państwa mieście/gminie?
- Jeśli tak, jaką lubelską ofertę należałoby w szczególności w tym kontekście wskazać?
  - Jeśli nie, co stanowiłoby barierę?
33. Czy na terenie miasta/gminy w jakiś sposób ułatwia się osobom starszym i z niepełnosprawnościami przemieszczanie się pomiędzy domem a obiektami sportowymi lub przestrzeniami rekreacyjnymi?
- Jeśli tak, w jaki sposób? Jakie podmioty zapewniają im takie wsparcie?
  - Czy dla osób starszych i z niepełnosprawnościami w Państwa gminie/mieście zapewnia się jakieś wsparcie transportowe umożliwiające im korzystanie z usług lubelskich obiektów sportowych lub przestrzeni umożliwiających rekreację? Jeśli tak, w jaki sposób? Jakie podmioty zapewniają im takie wsparcie?

Moduł X. Potrzeby i poczucie jakości życia osób starszych, z niepełnosprawnościami lub ich opiekunów w odniesieniu do wsparcia instytucjonalnego i komunikacyjnego

34. W ramach podsumowania naszej dzisiejszej rozmowy proszę(a)bym Państwa o dokonanie ogólnej oceny wsparcia zapewnianego na terenie Państwa miasta/gminy osobom starszym lub z niepełnosprawnościami?
- Jakie instytucje i podmioty odgrywają w tym kontekście kluczową rolę?
  - Jakie ich działania należy w szczególności pochwalić czy określić mianem dobrych praktyk (wzorów do naśladowania)?
  - Jakich działań w szczególności brakuje na terenie miasta/gminy?
  - W jaki sposób należałoby przede wszystkim wspomóc lokalne instytucje i podmioty?

Moduł XI. Pandemia COVID-19 i jej wpływ na życie osób starszych, z niepełnosprawnościami.

35. W jaki sposób trwająca od marca 2020 r. pandemia COVID-19 wpłynęła na Państwa życie?
- Jakie zmiany codziennych czynności zauważyli Państwo w sobie oraz w swoim najbliższym otoczeniu?
  - Czy w związku z pandemią otrzymali Państwo większe wsparcie od rodziny? Na przykład czy rodzina dostarcza Państwu regularnie zakupy? Zapewnia Państwu, w razie potrzeby, transport samochodowy? Załatwia za Państwa sprawy administracyjne?
  - Czy w związku z pandemią spotkali się Państwo ze wsparciem osób niespokrewnionych lub całkowicie obcych? Na przykład sąsiadów, wolontariuszy, mieszkańców Państwa miejscowości? Jeżeli tak, jak wyglądało to wsparcie.
  - czy odczuli Państwo dodatkowe wsparcie od instytucji publicznych takich jak urząd gminy/miejski lub ośrodek pomocy społecznej? Jeżeli tak to jakie to było wsparcie?

Diagnoza społeczna Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (P1928) – scenariusz indywidualnych wywiadów pogłębionych wśród przedstawicieli JST, OPS oraz DPS z terenu LOM

Moduł zero. Informacje o rozmówcy i reprezentowanej przez niego instytucji

1. Proszę powiedzieć, jaką instytucję Pan(i) reprezentuje?
– [JST/OPS i pokrewne/DPS]
2. Jakie stanowisko piastuje Pan(i) w ramach tej instytucji?
– Jaki zakres obowiązków się z nim wiąże?

Moduł I. Sytuacja ekonomiczna (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

3. Na podstawie Pana(i) wiedzy proszę spróbować ocenić, w jakim stopniu sytuacja materialna osób starszych w Pana(i) mieście/gminie skłania te osoby do korzystania ze wsparcia instytucji pomocy społecznej?
– Czy wysokość świadczeń emerytalnych zapewnia osobom starszym niezależność ekonomiczną? W jakim stopniu starsze osoby zabiegają o uzyskiwanie świadczeń pomocy społecznej ze względu na zbyt niski poziom emerytur?
– W jakich okolicznościach świadczenia emerytalne są na tyle niskie, że konieczne jest poszukiwanie również innego źródła utrzymania?
– Czy wysokość tych świadczeń stawia starsze osoby wobec konieczności utrzymywania aktywności zarobkowej? Jeśli tak, w jakiej formie jest ona zwykle podejmowana w takich przypadkach?
– W jakich okolicznościach osoby starsze się decydują na podejmowanie aktywności zarobkowej?
4. Jak kwestie te kształtują się w przypadku osób z niepełnosprawnościami? W jakim stopniu osoby te są niezależne ekonomicznie?
– Czy wysokość rent dla osób z niepełnosprawnościami na to pozwala?
– Czy wysokość tych świadczeń stawia te osoby wobec konieczności utrzymywania aktywności zarobkowej?
– W jakim stopniu osoby z niepełnosprawnościami zabiegają o uzyskiwanie świadczeń pomocy społecznej ze względu na zbyt niski poziom rent/emerytur?
– W jakich okolicznościach osoby z niepełnosprawnościami decydują się na takie działanie?
5. Proszę spróbować ocenić, na ile sytuacja osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowi wyzwanie dla miejskiego/gminnego systemu pomocy społecznej.
– Czy uwarunkowania związane z funkcjonowaniem osób starszych i z niepełnosprawnościami uznał(a)by Pan(i) za szczególne wyzwanie dla systemu polityki społecznej miasta/gminy? Jeśli tak, proszę uzasadnić swoje stanowisko.
– Czy obowiązujące regulacje i procedury przyznawania pomocy społecznej są odpowiednio skonstruowane, by uwzględnić potrzeby tych osób?
– Jaki jest czas oczekiwania na miejsce w DPS/ŚDS?

Moduł II. Sytuacja rodzinna (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

6. Czy osoby starsze i z niepełnosprawnościami, które mają styczność z miejskimi/gminnymi instytucjami pomocy społecznej, posiadają w lokalnej przestrzeni rodziny i utrzymują z nimi kontakt?

- Jeśli tak, czy w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze wymagające opieki i osoby z niepełnosprawnościami mogą liczyć na wsparcie ze strony członków bliższych lub dalszych rodzin?
  - Jeśli tak, jakie są tendencje w tym zakresie: czy są jakieś zjawiska – np. migracje osób z młodszych pokoleń – które rodziłyby jakieś obawy co do narastającej erozji rodziny jako źródła wsparcia dla osób starszych
  - Jeśli nie, dlaczego osoby te nie mają kontaktu z rodziną lub dlaczego nie mogą liczyć na jej wsparcie? Jakie znaczenie mają w tym kontekście migracje z miejsca zamieszkania, z regionu czy migracje zagraniczne?
7. Jeśli rodzina stanowi oparcie dla osób starszych i z niepełnosprawnościami, to jakiego rodzaju wsparcie należy w tym kontekście przede wszystkim wskazać?
- Wsparcie transportowe, ekonomiczne, emocjonalne czy też pomoc w ramach codziennych czynności?
  - Jakie rodzaje wsparcia pozostają przede wszystkim domeną instytucji pomocy społecznej i innych instytucji wyspecjalizowanych?

Moduł III. Warunki mieszkaniowe (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

8. Czy warunki mieszkaniowe osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowią realny problem lub wyzwanie dla Pana(i) miasta/gminy?
- Czy kwestia pokrycia kosztów utrzymania domu lub mieszkania w przypadku osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowi problem o szczególnym znaczeniu w zestawieniu z problemami mającymi u swojego podłoża inne przyczyny niż wiek czy niepełnosprawność?
  - Czy standard mieszkania w przypadku osób starszych i z niepełnosprawnościami stanowi problem w mieście/gminie? Jeśli tak, czy miasto/gmina posiada zasoby mieszkaniowe lub miejsca w odpowiednich placówkach, by zapewnić osobom potrzebującym lepszy standard.
9. Na podstawie Pana(i) wiedzy proszę spróbować scharakteryzować sytuację mieszkaniową osób starszych i z niepełnosprawnościami?
- Czy wciąż rozpowszechniony jest model rodziny, który zakłada, że takie osoby współtworzą gospodarstwa domowe z innymi członkami rodziny?
  - Czy sytuacja, w której mieszkają one samodzielnie współwystępuje z sytuacją uzależnienia tych osób od wsparcia instytucji pomocy społecznej? Czy to wówczas powstaje przesłanka do umieszczenia w placówce opiekuńczej lub przyznania świadczeń udzielanych w środowisku?
10. Czy osoby niepełnosprawne w momencie uzyskania pełnoletniości mogą liczyć na zapewnienie im mieszkania komunalnego/socjalnego z zasobów miasta/gminy?
- Jeśli nie, czy są perspektywy na poprawę tego stanu rzeczy?
  - Jakie zasoby są już obecnie zapewniane?
  - Czy jakieś działania są podejmowane, by zwiększyć poziom obecnych zasobów mieszkaniowych miasta/gminy?
  - Jeśli tak, kiedy te przedsięwzięcie zostaną ukończone? Jakimi zasobami miasto/gmina będzie wówczas dysponować?

Moduł IV. Podejmowanie aktywności przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami (w tym ocena stopnia zagrożenia problemami społecznymi oraz poszukiwanie wymiarów stanowiących wyzwania dla LOM)

11. Czy według Pana(i) wiedzy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie w Pana(i) mieście/gminie samodzielnie poruszać się po najbliższej przestrzeni w celu zaspakajania swoich potrzeb?
  - Jeśli nie, kto zapewnia osobie wsparcie pozwalające na poruszanie się po najbliższej przestrzeni?
  - Jaką rolę pełnią w tym kontekście instytucje pomocy społecznej? Czy jest możliwe zapewnienia osobom starszym i z niepełnosprawnościami takiego wsparcia transportowego, by wszystkim osobom objętym wsparciem zapewnić możliwość korzystania z podstawowych usług?
  - Czy możliwe jest zapewnienia wsparcia, które pozwalałoby im również na korzystanie z oferty kulturalnej, rekreacyjnej czy sportowej?

12. Czy według Pana(i) wiedzy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami z Pana(i) miasta/gminy są w stanie samodzielnie poruszać się po dalszej przestrzeni w celu zaspakajania swoich potrzeb (poza miasto/gminę; dla gmin podlubelskich wchodzi w ten zakres również wyjazd do Lublina)?
  - Jeśli nie, kto zapewnia osobie wsparcie pozwalające na poruszanie się po dalszej przestrzeni?
  - Jaką rolę pełnią w tym kontekście instytucje pomocy społecznej? Czy jest możliwe zapewnienia osobom starszym i z niepełnosprawnościami takiego wsparcia transportowego, by wszystkim osobom objętym wsparciem zapewnić możliwość korzystania z podstawowych usług?
  - Czy możliwe jest zapewnienia wsparcia, które pozwalałoby im również na korzystanie z oferty kulturalnej, rekreacyjnej czy sportowej?

13. Czy osoby starsze lub z niepełnosprawnościami są w stanie (i chcą) samodzielnie korzystać z Internetu?
  - Jeśli nie, co stoi na przeszkodzie? Brak dostępności podstawowych urządzeń i łączy? Brak dostępności wyspecjalizowanych rozwiązań wspomagających osoby ze względu na niepełnosprawność/ stan zdrowia? Brak umiejętności? Brak odczuwanej potrzeby?
  - Jeśli nie, kto zapewnia osobie wsparcie w tym zakresie?
  - Czy wykluczenie cyfrowe osób starszych i z niepełnosprawnościami leży wśród wyzwań instytucji miejskich/gminnych? Jakie działania były, są podejmowane, a jakie planuje się w tym kontekście podjąć?

Moduł V. Dostęp do placówek medycznych, specjalistycznych (terapeutycznych), opiekuńczych (całodobowych, dziennego pobytu), dostęp do usług świadczonych w środowisku (usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi, usługi asystenckie) (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

14. Czy w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do podstawowej opieki medycznej?
  - Jakie placówki zapewniają im taką opiekę?
  - W jaki sposób zapewnia się takim osobom pomoc w przemieszczaniu się z miejsca zamieszkania do tych placówek?
  - Czy osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewnia się możliwość przemieszczania się do placówek położonych na terenie miasta Lublin? Jeśli tak, jakie podmioty zapewniają taką możliwość? W jaki sposób?

15. Czy w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami mają łatwy dostęp do specjalistycznej opieki medycznej (w tym: usług terapeutycznych poza domem)?
  - Gdzie znajdują się placówki zapewniające im taką opiekę?

- W jaki sposób zapewnia się takim osobom pomoc w przemieszczaniu się z miejsca zamieszkania do tych placówek?
  - Czy osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewnia się możliwość przemieszczania się do placówek specjalistycznych położonych na terenie miasta Lublin? Jeśli tak, jakie podmioty zapewniają taką możliwość? W jaki sposób?
16. Czy w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami – w razie potrzeby mają łatwy dostęp do domów pomocy społecznej i ośrodków wsparcia?
- Gdzie znajdują się placówki zapewniające im taką opiekę?
  - Jakiego typu placówki – dziennego czy stałego pobytu – oferują miejsca dla osób wymagających opieki?
  - Czy liczbę miejsc w ramach któregoś rodzaju należałoby zwiększyć?
  - Mając na uwadze różne potrzeby osób z niepełnosprawnościami wynikające z różnych rodzajów i stopni niepełnosprawności, proszę spróbować ocenić czy wymagających opieki mieszkańców miasta/gminy można skierować do placówek opiekuńczych uwzględniających potrzeby wynikające z każdego rodzaju niepełnosprawności?
  - Czy na terenie miasta/gminy zapewnia się możliwość przemieszczania się osób z miejsca zamieszkania do DPS lub ośrodków wsparcia? Jeśli tak, w jaki sposób? Czy wsparcie to obejmuje również placówki położone na terenie miasta Lublin?
  - [Dla przedstawicieli DPS] Jakiego rodzaju usługi opiekuńcze zapewnia placówka, którą Pan(i) reprezentuje? Dla jakich kategorii osób? W jakiej formie? Osoby z jakiego obszaru trafiają do niej?
17. Czy w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze i z niepełnosprawnościami, którym należałoby zapewnić usługi świadczone w środowisku lub w miejscu zamieszkania, mogą liczyć na wsparcie w tym zakresie?
- Jakie instytucje zapewniają wsparcie w tym zakresie? Jakie usługi są dostępne dla osób starszych, a jakie dla osób z niepełnosprawnościami?
  - Jaka jest droga uzyskiwania takiego wsparcia?

Moduł VI. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek edukacyjnych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

18. Czy na terenie Pana(i) miasta/gminy istnieje oferta edukacyjna kierowana do osób starszych?
- Jeśli tak, w jakiej formie? Stałej oferty edukacyjnej, np. Uniwersytetu Trzeciego Wieku?
  - Czy osobom starszym zapewnia się możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do placówki zapewniającej im ofertę edukacyjną? Jeśli tak, w jaki sposób? Jaki podmiot zapewnia im taką możliwość?
  - Jeśli nie ma UTW, czy z terenu miasta/gminy łatwo jest osobom starszym dotrzeć do miasta Lublin, by móc skorzystać z takiej oferty? W jaki sposób osoby te mogą dotrzeć do miasta Lublin w tym celu? Czy jest to popularne?
  - Czy jakieś podmioty organizują w ramach formuły projektowej zajęcia edukacyjne dla osób starszych?
19. Czy na terenie Pana(i) miasta/gminy osobom z niepełnosprawnościami zapewnia się ofertę edukacyjną dostosowaną do ich potrzeb?
- Jeśli tak, jakiego rodzaju placówki edukacyjne zapewniają im taką ofertę?
  - Czy osobom z niepełnosprawnościami zapewnia się możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do placówki zapewniającej im ofertę edukacyjną? Jeśli tak, w jaki sposób? Jaki podmiot zapewnia im taką możliwość?
  - Mając na uwadze potrzeby osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności oraz jej różne stopnie, proszę ocenić czy w ramach oferty dostępnej na terenie miasta/gminy są zapewnione

wszystkie te formy kształcenia, które odpowiadają różnym rodzajom potrzeb osób, do których kierowana jest specjalna oferta edukacyjna?

– Jeśli nie, czy jest łatwy dostęp do placówek edukacyjnych na terenie miasta Lublin, który uzupełniałyby placówki miasta/gminy o ofertę edukacyjną wynikającą ze szczególnych potrzeb danej kategorii osób z niepełnosprawnościami? W jaki sposób osoby te mogą dotrzeć do miasta Lublin w tym celu?

Moduł VII. Zapotrzebowanie i możliwości w zakresie podejmowania aktywności zawodowej dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

20. Czy na terenie Pana(i) miasta/gminy są zapewnione takie formy aktywności dla osób z niepełnosprawnościami, które wspomagałyby ich proces aktywizacji zawodowej?

– Jeśli tak, jakie instytucje i podmioty zapewniają wsparcie w tym zakresie?

– W jakiej formie wsparcie to jest zapewniane? W ramach chronionego rynku pracy, Zakładów Aktywności Zająciowej, Warsztatów Terapii Zająciowej?

– Jakie jest zainteresowanie wśród osób z niepełnosprawnościami i wśród ich opiekunów prawnych korzystaniem z takiej oferty?

– Czy osobom z niepełnosprawnościami zapewnia się możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do placówki wspierającej proces ich aktywizacji zawodowej? Jeśli tak, w jaki sposób? Jaki podmiot zapewnia im taką możliwość?

– Czy obecna oferta na terenie miasta/gminy jest wystarczająca w stosunku do tego poziomu zainteresowania? Czy w przypadku jej mieszkańców z niepełnosprawnością możliwe – i komfortowe – jest korzystanie z takiej oferty na terenie miasta Lublin? Czy zapewniana jest możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do takich placówek na terenie miasta Lublin? Jeśli tak, jakie podmioty ją zapewniają? W jaki sposób?

21. Czy na bazie Pana(i) wiedzy i doświadczenia można stwierdzić, że próby aktywizacji osób z niepełnosprawnościami przynoszą sukcesy?

– Jeśli tak, w jakich przypadkach powodzenie takich działań jest szczególnie prawdopodobne, a jakie okoliczności mogą przesądzać o niepowodzeniu takich działań? Czy to wyłącznie kwestia stopnia i rodzaju niepełnosprawności, czy można w tym kontekście wskazać więcej czynników?

– W jakich okolicznościach można zakładać sukces w postaci wprowadzania osób z niepełnosprawnościami na otwarty rynek pracy? Czy po stronie lokalnych pracodawców dostrzega Pan(i) gotowość do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami? Co mogłoby wzmocnić proces kształtowania się takiej gotowości u pracodawców?

Moduł VIII. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek kulturalnych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

22. Proszę ocenić, na ile chętnie w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze i z niepełnosprawnościami korzystają z oferty placówek kulturalnych? Czy jest to wśród nich popularne?

– Czy lokalne placówki kulturalne są odpowiednio dostosowane do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?

– Na czym polega dostosowanie tych placówek? Jakie zastosowano rozwiązania zwiększające dostępność?

– Czy osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewnia się możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do lokalnych placówek kulturalnych? Jeśli tak, w jaki sposób? Jaki podmiot zapewnia im taką możliwość?

23. Czy lokalne placówki kulturalne umożliwiają własną ekspresję artystyczną osobom starszym i z niepełnosprawnościami?

- Jeśli tak, w jaki sposób?
- Proszę podać jakieś przykłady tego rodzaju inicjatyw. Jaka placówka, instytucja czy organizacja wносиła lub wноси szczególny wkład w tym zakresie? Czy są planowane kolejne inicjatywy tego rodzaju?

24. Czy lokalne instytucje i podmioty trzeciego sektora wspierają osoby starsze i niepełnosprawne, by miały one możliwość korzystania z oferty kulturalnej lubelskich placówek?
- Jeśli tak, w jaki sposób? Jakie podmioty zapewniają taką możliwość?
  - Na zapewnienie dostępu do jakiej oferty działania te są ukierunkowane?
  - Jeśli nie, jakie są tego przyczyny? Czy brakuje na to jakichś zasobów (finansowych, rzeczowych, organizacyjnych)?
  - Czy takie potrzeby są sygnalizowane przez obecnych czy potencjalnych odbiorców takiego wsparcia?

Moduł IX. Zapotrzebowanie i dostęp do placówek sportowych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami (w tym ocena osiągalności transportowej w gminie i w mieście Lublin)

25. Proszę ocenić, na ile chętnie w Pana(i) mieście/gminie osoby starsze i z niepełnosprawnościami korzystają z oferty obiektów sportowych? Czy jest to wśród nich popularne?
- Czy lokalne obiekty sportowe są odpowiednio dostosowane do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami?
  - Na czym polega dostosowanie tych placówek? Jakie zastosowano rozwiązania zwiększające dostępność?
  - Czy osobom starszym i z niepełnosprawnościami zapewnia się możliwość przemieszczania się z miejsca zamieszkania do lokalnych obiektów sportowych i przestrzeni umożliwiających rekreację? Jeśli tak, w jaki sposób? Jaki podmiot zapewnia im taką możliwość?
26. W jakim stopniu lokalne obiekty sportowe uwzględniają potrzeby i możliwości osób z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności?
- Jeśli nie, potrzeb jakich osób miejska/gminna infrastruktura nie jest w stanie zaspakajać?
  - Jakie obiekty czy dostosowania istniejących obiektów byłyby niezbędne, by osiągnąć poprawę w tym aspekcie?
27. Czy lokalne instytucje i podmioty trzeciego sektora wspierają osoby starsze i z niepełnosprawnościami, by miały one możliwość korzystania z oferty lubelskich obiektów sportowych?
- Jeśli tak, w jaki sposób? Jakie podmioty zapewniają taką możliwość?
  - Na zapewnienie dostępu do jakich obiektów działania te są ukierunkowane?
  - Jeśli nie, jakie są tego przyczyny? Czy brakuje na to zasobów (finansowych, rzeczowych, organizacyjnych)?
  - Czy takie potrzeby są sygnalizowane przez obecnych czy potencjalnych odbiorców takiego rodzaju wsparcia?

Moduł X. Podsumowanie: ogólna ocena współpracy oraz potrzeby i wyzwania w tym zakresie

28. By podsumować naszą dzisiejszą rozmowę, proszę spróbować powiedzieć, co byłoby dla Pana(i) miasta/gminy szczególnie cenne, by lokalne instytucje mogły lepiej zaspakajać potrzeby osób starszych i z niepełnosprawnościami?
- Jak można by wskazać w tym kontekście obiekty, zasoby czy inicjatywy?

29. Jak przebiega w Pana(i) mieście/gminie współpraca pomiędzy różnymi instytucjami, podmiotami i środowiskami stawiającymi sobie za cel zapewnianie wsparcia osobom starszym i z niepełnosprawnościami?
– W jakich obszarach należałoby ją wzmocnić? W jaki sposób?
30. Jak przebiega współpraca lokalnych instytucji z lubelskimi instytucjami, podmiotami i środowiskami?
– Jak ocenia Pan(i) współpracę z innymi partnerami, z którymi Państwo współtworzą Lubelski Obszar Metropolitalny?
– Jakie sukcesy udało się odnieść w ramach takiej współpracy?
– Jakiej jej obszary należałoby wzmocnić? W jaki sposób?

Moduł XI. Pandemia COVID-19 i jej wpływ na wsparcie instytucjonalne osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami.

31. W jaki sposób trwająca od marca 2020 r. pandemia COVID-19 wpłynęła na funkcjonowanie Państwa instytucji?
– Jakie nowe rozwiązania zostały wprowadzone przez Państwa instytucję w celu dostosowania prowadzonego wsparcia osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami do pandemii?
– Jakiej trwałe zmiany w funkcjonowaniu Państwa instytucji mogą wynikać z pandemii?
– Czy w związku z pandemią zidentyfikowali Państwo nowe potrzeby w zakresie funkcjonowania instytucji?
32. Wpływ pandemii COVID-19 na funkcjonowanie osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami.
– Czy zauważyli Państwo wynikające z pandemii zmiany zachowań osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami, z którymi mają Państwo styczność w związku z obowiązkami służbowymi? Jakiej są to najczęściej zmiany.
– Czy i w jaki sposób zmieniły się relacje pomiędzy Państwa pracownikami, a osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnościami, z którymi macie Państwo kontakt? Na przykład czy zauważyli Państwo spadek poczucia bezpieczeństwa? Spadek ilości wizyt w Państwa instytucji?
– Czy osoby starsze oraz osoby z niepełnosprawnością zgłaszały Państwu dodatkowe potrzeby wynikające z pandemii w zakresie świadczonego przez Państwa wsparcia?

Data: .....

Nr: .....

Karta oceny obiektu użyteczności publicznej

INFORMACJE PODSTAWOWE	
Rodzaj obiektu	a) obsługa administracyjna mieszkańców – urząd administracji publicznej <i>[dotyczy Lublina]</i> b) obsługa administracyjna mieszkańców – urząd gminy c) działalność edukacyjna d) działalność kulturalna e) działalność sportowa, rekreacyjna f) działalność w zakresie pomocy społecznej g) działalność w zakresie placówek medycznych świadczących opiekę m.in. dla osób starszych h) działalność w zakresie placówek specjalistycznych świadczących opiekę m.in. dla osób z określonymi rodzajami niepełnosprawności i) działalność w zakresie opiekuńczych, z podziałem na placówki całodobowe i dziennego pobytu dla osób starszych i osób starszych z niepełnosprawnościami
Miejscowość:	a) Bełżyce (miejscowość: .....) b) Bychawa (miejscowość: .....) c) Garbów (miejscowość: .....) d) Głusk (miejscowość: .....) e) Jabłonna (miejscowość: .....) f) Jastków (miejscowość: .....) g) Kamionka (miejscowość: .....) h) Konopnica (miejscowość: .....) i) Lubartów Gmina (miejscowość: .....) j) Lubartów Miasto (miejscowość: .....) k) Lublin l) Łęczna (miejscowość: .....) m) Mełgiew (miejscowość: .....) n) Nałęczów (miejscowość: .....) o) Niedzwica Duża (miejscowość: .....) p) Niemce (miejscowość: .....) q) Piaski (miejscowość: .....) r) Spiczyn (miejscowość: .....) s) Strzyżewice (miejscowość: .....) t) Świdnik (miejscowość: .....) u) Wojciechów (miejscowość: .....) Wólka (miejscowość: .....)
Ulica	.....
Wysokość budynku	a) Budynek parterowy b) Budynek dwukondygnacyjny (1-piętrowy) c) Budynek trzykondygnacyjny (2-piętrowy) d) Budynek czterokondygnacyjny (3-piętrowy) lub wyższy

ZEWNĘTRZNA DOSTĘPNOŚĆ OBIEKTU				
Odległość od wybranych środków komunikacji:				
Dworzec kolejowy	..... m	Dworzec autobusowy	..... m	
Dojazd transportem publicznym	☐ Autobus	☐ dostosowany do potrzeb osób poruszających się na wózkach ☐ dostosowany do potrzeb osób poruszających się przy pomocy kul lub laski	☐ teren przystanku pokryty nawierzchnią o rozpoznawalnej strukturze ☐ Odległość przystanku od obiektu: .....m	Dostęp do obiektu: ☐ bezkolizyjny ☐ przejście dla pieszych

		☐ dostosowany do potrzeb osób niewidomych/ niedowidzących		
	☐ Bus	☐ dostosowany do potrzeb osób poruszających się na wózkach ☐ dostosowany do potrzeb osób poruszających się przy pomocy kul lub laski ☐ dostosowany do potrzeb osób niewidomych/ niedowidzących	☐ teren przystanku pokryty nawierzchnią o rozpoznawalnej strukturze ☐ Odległość przystanku od obiektu: .....m	Dostęp do obiektu: ☐ bezkolizyjny ☐ przejście dla pieszych
	Inny, jaki?...	☐ dostosowany do potrzeb osób poruszających się na wózkach ☐ dostosowany do potrzeb osób poruszających się przy pomocy kul lub laski ☐ dostosowany do potrzeb osób niewidomych/ niedowidzących	☐ teren przystanku pokryty nawierzchnią o rozpoznawalnej strukturze ☐ Odległość przystanku od obiektu: .....m	Dostęp do obiektu: ☐ bezkolizyjny ☐ przejście dla pieszych
Dojazd samochodem osobowym	☐ parking przy obiekcie	☐ wydzielone miejsce parkingowe dla ON - liczba miejsc?..... - odległość miejsca parkingowego od drzwi wejściowych do obiektu: .....m		☐ bezkolizyjny dostęp do obiektu
Przejście dla pieszych	☐ z sygnalizacją akustyczną		☐ z fakturowaną nawierzchnią	
Wejście	☐ podjazd (nachylenie: .....%)	☐ inne urządzenie znoszące barierę architektoniczną, jakie?	☐ schody przed wejściem (liczba stopni: .....)	
	☐ poręcze i uchwyty		☐ oznaczenia dla osób niewidomych i niedowidzących	
Drzwi	☐ skrzydłowe	☐ samozamykające	☐ automatyczne	☐ obrotowe
				☐ szerokość > 90 cm

WEWNĘTRZNA DOSTĘPNOŚĆ OBIEKTU

Łąki komunikacyjne	☐ podłogi wyłożone materiałem antypoślizgowym	☐ minimalna szerokość korytarzy (przejść): > 100 cm <i>(Informacja dla audytora: oceny proszę dokonać uwzględniając znajdujące się w korytarzach elementy wyposażenia)</i>	☐ szerokość drzwi wiodących do pomieszczeń: > 90 cm
	☐ przejścia pomiędzy pomieszczeniami pobawione progów	☐ wykończenia drzwi oraz innych wystających elementów architektury listwami kontrastującymi z otoczeniem	☐ ścieżki naprowadzające dla osób niewidomych
Schody	☐ pokryte wykładziną antypoślizgową	☐ poręcze i uchwyty	
	☐ platforma schodowa	☐ krzeselko schodowe	
Winda	☐ tak ☐ nie	☐ szerokość drzwi >90cm	☐ oznaczenia w języku Braille'a
	☐ sygnał akustyczny przyjazdu	☐ sygnał akustyczny zamykania się drzwi	☐ sygnał akustyczny powiadamiania o piętrach
Miejsce obsługi/recepcja / portiernia	☐ miejsce obsługi/recepcja	☐ bezkolizyjny dostęp do miejsca obsługi/recepcji	
	☐ miejsce obsługi/recepcja	☐ dostępność tłumacza Polskiego Języka Migowego	

dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach	
Toaleta	☐ toaleta dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządów ruchu

ŚRODKI INFORMACJI I ORIENTACJI				
Oznaczenia toalet	☐ wypukłe	☐ informacja w systemie Braille'a	☐ w kontrastowych barwach	☐ dobrze oświetlone
Oznaczenia dróg ewakuacyjnych	☐ wypukłe	☐ w kontrastowych barwach	☐ dobrze oświetlone	
Oznaczenia przeszkód	☐ wypukłe	☐ w kontrastowych barwach	☐ dobrze oświetlone	
Oznaczenia krawędzi schodów	☐ wypukłe	☐ w kontrastowych barwach	☐ dobrze oświetlone	
Pasy kierunkowe na ścianach	☐ wypukłe	☐ w kontrastowych barwach	☐ dobrze oświetlone	
Powierzchnia ciągów komunikacyjnych	☐ fakturowana	☐ kontrastowa	☐ standardowa	☐ ścieżki naprowadzające dla osób niewidomych

VIII. Spis rzeczy

8.1. Spis tabel

TABELA 1. WYKAZ GMIN WCHODZĄCYCH W SKŁAD LOM	7
TABELA 2. LICZBA LUDNOŚCI W WIEKU POWYŻEJ 60 ROKU ŻYCIA W GMINACH LOM	9
TABELA 3. LUDNOŚĆ POWYŻEJ 60 ROKU ŻYCIA WEDŁUG PŁCI W GMINACH LOM W 2020 R.	10
TABELA 4. PROGNOZA LUDNOŚCI W WIEKU 60+ DLA GMIN LOM DO ROKU 2030 WG GUS	24
TABELA 5. RÓWNOWAŻNOŚĆ ZAPISÓW STOPNI NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI W OBECNYM I BYŁYM SYSTEMIE ORZECZNICTWA	26
TABELA 6. OSOBY Z ORZECZONĄ NIEZDOLNOŚCIĄ DO PRACY I/LUB SAMODZIELNEJ EGZYSTENCJI POBIERAJĄCE ŚWIADCZENIA WYPŁACANE PRZEZ ZUS W GMINACH LOM (DANE ZAOKRĄGLONE)	27
TABELA 7. LICZBA ORZECZEŃ O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYDANYCH PRZEZ POWIATOWE ZESPOŁY DS. ORZECZANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI	29
TABELA 8. PRZECIĘTNA MIESIĘCZNA RENTA I EMERYTURA (BRUTTO) W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM W 2021 R.	31
TABELA 9. POWODY PRZYNAWANIA ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ W GMINACH LOM W 2020 R.	34
TABELA 10. NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ JAKO POWÓD ŚWIADCZEŃ PRYZNANIA POMOCY Z OPS WG CZĘSTOŚCI	36
TABELA 11. PRZYCHODNIE OGÓŁEM W GMINACH LOM W 2020 R.	38
TABELA 12. WYKAZ PRZYCHODNI SPECJALISTYCZNYCH NA TERENIE GMIN LOM	39
TABELA 13. SZCZEGÓŁOWY WYKAZ DOMÓW POMOCY SPOŁECZNEJ W LOM	44
TABELA 14. LICZBA MIEJSC, LICZBA OSÓB UMIESZCZONYCH ORAZ OSÓB OCZEKUJĄCYCH NA MIEJSCE W DPS	45
TABELA 15. PLACÓWKI CAŁODOBOWEJ OPIEKI NA TERENIE LOM	45
TABELA 16. KIS DZIAŁAJĄCE NA TERENIE LOM	47
TABELA 17. CIS DZIAŁAJĄCE NA TERENIE LOM	48
TABELA 18. PLACÓWKI I OŚRODKI WSPARCIA NA TERENIE GMIN LOM	48
TABELA 19. ZAPOTRZEBOWANIE NA MIEJSCA W OŚRODKACH WSPARCIA W LUBLINIE	50
TABELA 20. ZAPOTRZEBOWANIE NA MIEJSCA W OŚRODKACH WSPARCIA PROWADZONYCH PRZEZ GMINY I POWIATY LOM ORAZ INNE PODMIOTY PRYWATNE	51
TABELA 21. USŁUGI OPIEKUŃCZE I SPECJALISTYCZNE ŚWIADCZONE W ŚRODOWISKU ZAMIESZKANIA W GMINACH LOM	52
TABELA 22. PRZEDSZKOLA (SPECJALNE, INTEGRACYJNE, Z ODDZIAŁAMI INTEGRACYJNYMI) W GMINACH LOM W 2020 R.	56
TABELA 23. SZKOŁY PODSTAWOWE (SPECJALNE, Z ODDZIAŁAMI INTEGRACYJNYMI) W GMINACH LOM W 2020 R.	58
TABELA 24. SZKOŁY ŚREDNIE (SPECJALNE, Z ODDZIAŁAMI INTEGRACYJNYMI) W GMINACH LOM W 2020 R.	60
TABELA 25. SPECJALNE OŚRODKI SZKOLNO-WYCHOWAWCZE W LOM	61
TABELA 26. MIEJSCA ZAMIESZKANIA UCZNIÓW SOSW IM. PROF. ZOFII SĘKOWSKIEJ W LUBLINIE	62
TABELA 27. PLACÓWKI KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO NA TERENIE LOM	64
TABELA 28. MIEJSCA ZAMIESZKANIA RESPONDENTÓW	97
TABELA 29. STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTÓW	97
TABELA 30. RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTÓW	98
TABELA 31. WYKSZTAŁCENIE RESPONDENTÓW	98
TABELA 32. WIEK RESPONDENTÓW	98
TABELA 33. SYTUACJA MIESZKANIOWA A MIEJSCA ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	99
TABELA 34. SYTUACJA MIESZKANIOWA A WIEK RESPONDENTA	99
TABELA 35. SYTUACJA MIESZKANIOWA A STOPIEŃ ORZECZENIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	100
TABELA 36. SYTUACJA MIESZKANIOWA A RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	100
TABELA 37. BARIERY UTRUDNIAJĄCE WYJŚCIE Z MIESZKANIA A MIEJSCA ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	101
TABELA 38. BARIERY UTRUDNIAJĄCE WYJŚCIE Z MIESZKANIA RESPONDENTA A STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	101
TABELA 39. BARIERY UTRUDNIAJĄCE WYJŚCIE Z MIESZKANIA A RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	102
TABELA 40. BARIERY UTRUDNIAJĄCE PRZEMIESZCZANIE SIĘ PO NAJBLIŻSZEJ OKOLICY A MIEJSCA ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	103
TABELA 41. BARIERY UTRUDNIAJĄCE PRZEMIESZCZANIE SIĘ PO NAJBLIŻSZEJ OKOLICY A STOPIEŃ ORZECZENIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	103
TABELA 42. BARIERY UTRUDNIAJĄCE PRZEMIESZCZANIE SIĘ PO NAJBLIŻSZEJ OKOLICY A RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	104
TABELA 43. UDOGODNIENIA W MIEJSCU ZAMIESZKANIA A MIEJSCA ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	107

TABELA 44. UDOGODNIENIA W MIEJSCU ZAMIESZKANIA A WIEK RESPONDENTA	108
TABELA 45. UDOGODNIENIA W MIEJSCU ZAMIESZKANIA A STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	108
TABELA 46. STATUS WŁASNOŚCIOWY MIESZKANIA A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	110
TABELA 47. STATUS WŁASNOŚCIOWY MIESZKANIA A STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	110
TABELA 48. ZDOLNOŚĆ DO SAMODZIELNEGO UTRZYMANIA SIĘ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	120
TABELA 49. ZDOLNOŚĆ DO SAMODZIELNEGO UTRZYMANIA SIĘ A PŁEĆ I WIEK RESPONDENTA.....	121
TABELA 50. ZDOLNOŚĆ DO SAMODZIELNEGO UTRZYMANIA SIĘ A STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	121
TABELA 51. ZDOLNOŚĆ DO SAMODZIELNEGO UTRZYMANIA SIĘ A RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	121
TABELA 52. ZDOLNOŚĆ DO SAMODZIELNEGO UTRZYMANIA SIĘ A WYKSZTAŁCENIE RESPONDENTA	122
TABELA 53. ŹRÓDŁA UTRZYMANIA A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	123
TABELA 54. ŹRÓDŁA UTRZYMANIA A PŁEĆ I WIEK RESPONDENTA.....	123
TABELA 55. ŹRÓDŁA WSPARCIA FINANSOWEGO I MATERIALNEGO RESPONDENTÓW ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI	124
TABELA 56. STOPIEŃ, W JAKIM ŚRODKI POSIADANE PRZEZ RESPONDENTA ZASPOKAJAJĄ JEGO POTRZEBY A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	125
TABELA 57. STOPIEŃ, W JAKIM ŚRODKI POSIADANE PRZEZ RESPONDENTA ZASPOKAJAJĄ JEGO POTRZEBY A WIEK I PŁEĆ RESPONDENTA	126
TABELA 58. STOPIEŃ, W JAKIM ŚRODKI POSIADANE PRZEZ RESPONDENTA ZASPOKAJAJĄ JEGO POTRZEBY A STOPIEŃ ORZECZENIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	126
TABELA 59. UTRZYMYWANIE KONTAKTU Z RODZINĄ PRZEZ RESPONDENTÓW WG MIEJSCA ZAMIESZKANIA.....	140
TABELA 60. UTRZYMYWANIE KONTAKTU Z RODZINĄ PRZEZ RESPONDENTÓW A PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	141
TABELA 61. MIEJSCE ZAMIESZKANIA RODZINY RESPONDENTA.....	142
TABELA 62. MIEJSCE ZAMIESZKANIA RODZINY RESPONDENTA A PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	143
TABELA 63. RODZINA JAKO OPARCIE RESPONDENTA A JEGO MIEJSCE ZAMIESZKANIA	144
TABELA 64. RODZINA JAKO OPARCIE DLA RESPONDENTA A JEGO WIEK, PŁEĆ, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI	145
TABELA 65. RODZINA JAKO OPARCIE DLA RESPONDENTA A JEGO POZIOM WYKSZTAŁCENIA	145
TABELA 66. CZĘSTOTLIWOŚĆ WSPARCIA ZE STRONY RODZINY RESPONDENTA A JEGO PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI	146
TABELA 67. RODZAJ WSPARCIA UZYSKIWANEGO ZE STRONY RODZINY A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	148
TABELA 68. CZĘSTOTLIWOŚĆ UZYSKIWANIA WSPARCIA EMOCJONALNEGO ZE STRONY RODZINY A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	149
TABELA 69. ZADOWOLENIE RESPONDENTA Z RELACJI PANUJĄCYCH W RODZINIE.....	150
TABELA 70. PORUSZANIE SIĘ PO NAJBLIŻSZEJ OKOLICY A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	158
TABELA 71. PORUSZANIE SIĘ PO NAJBLIŻSZEJ OKOLICY A PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	159
TABELA 72. ŁATWOŚĆ PORUSZANIA SIĘ NA DŁUŻSZYCH TRASACH A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	160
TABELA 73. ŁATWOŚĆ PORUSZANIA SIĘ NA DŁUŻSZYCH TRASACH A WIEK, PŁEĆ I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	161
TABELA 74. SAMODZIELNE KORZYSTANIE Z INTERNETU A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	162
TABELA 75. SAMODZIELNE KORZYSTANIE Z INTERNETU A WIEK, PŁEĆ I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	164
TABELA 76. PRZESZKODY W KORZYSTANIU Z INTERNETU A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	166
TABELA 77. OSOBY POMAGAJĄCE W KORZYSTANIU Z INTERNETU A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	167
TABELA 78. DOSTĘP DO PLACÓWEK PODSTAWOWEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	175
TABELA 79. DOSTĘP DO PODSTAWOWEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ A WIEK, PŁEĆ I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA....	176
TABELA 80. DOSTĘP DO PLACÓWEK SPECJALISTYCZNEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	176
TABELA 81. POTRZEBA KORZYSTANIA ZE SPECJALISTYCZNEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ A PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	177
TABELA 82. POTRZEBA KORZYSTANIA Z OŚRODKÓW WSPARCIA A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	178
TABELA 83. POTRZEBĘ KORZYSTANIA Z DOMÓW POMOCY SPOŁECZNEJ LUB RÓŻNEGO RODZAJU OŚRODKÓW WSPARCIA A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	179
TABELA 84. OCENA DOSTĘPU DO OŚRODKÓW WSPARCIA A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	179
TABELA 85. OCENA DOSTĘPU DO OŚRODKÓW WSPARCIA A WIEK, PŁEĆ I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	180
TABELA 86. POTRZEBA KORZYSTANIA Z USŁUG OPIEKUŃCZYCH W DOMU A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	181

TABELA 87. ZAPOTRZEBOWANIE NA OFERTĘ EDUKACYJNĄ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	191
TABELA 88. KORZYSTANIE Z OFERTY EDUKACYJNEJ A PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA.....	192
TABELA 89. RODZAJ OFERTY EDUKACYJNEJ, Z KTÓREJ KORZYSTAJĄ RESPONDENCI A ICH POZIOM WYKSZTAŁCENIA	193
TABELA 90. OCENA DOSTĘPU DO OFERTY EDUKACYJNEJ W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	194
TABELA 91. OCENA DOSTĘPU DO PLACÓWEK EDUKACYJNYCH A WIEK, PŁEĆ I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.....	194
TABELA 92. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA RESPONDENTÓW A ICH MIEJSCE ZAMIESZKANIA	197
TABELA 93. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA A WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTÓW.....	198
TABELA 94. FORMA AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	198
TABELA 95. CHĘĆ PODJĘCIA AKTYWNOŚCI ZAROBKOWEJ RESPONDENTA A JEGO PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI	200
TABELA 96. PRZESZKODY W PODJĘCIU AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ PRZEZ BADANYCH WYRAŻAJĄCYCH CHĘĆ PODJĘCIA AKTYWNOŚCI ZAROBKOWEJ A ICH PŁEĆ, WIEK I STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.....	200
TABELA 97. KORZYSTANIE Z OFERTY KULTURALNEJ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	205
TABELA 98. KORZYSTANIE Z OFERTY KULTURALNEJ A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	206
TABELA 99. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY KULTURALNEJ W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	207
TABELA 100. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY KULTURALNEJ A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI RESPONDENTA	208
TABELA 101. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY KULTURALNEJ MIASTA LUBLIN A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	208
TABELA 102. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY KULTURALNEJ NA TERENIE LUBLINA A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI I WYKSZTAŁCENIE RESPONDENTA	209
TABELA 103. KORZYSTANIE Z OFERTY SPORTOWEJ I REKREACYJNEJ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	213
TABELA 104. KORZYSTANIE Z OFERT SPORTOWEJ I REKREACYJNEJ A WIEK, PŁEĆ, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI ORAZ POZIOM WYKSZTAŁCENIA RESPONDENTA	214
TABELA 105. DOSTĘP DO OFERTY SPORTOWEJ I REKREACYJNEJ A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA	216
TABELA 106. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY SPORTOWEJ I REKREACYJNEJ W MIEJSCU ZAMIESZKANIA A PŁEĆ, WIEK, STOPIEŃ I RODZAJ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI ORAZ POZIOM WYKSZTAŁCENIA RESPONDENTA	217
TABELA 107. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY SPORTOWEJ I REKREACYJNEJ NA TERENIE LUBLINA A MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTA.....	218
TABELA 108. OCENA DOSTĘPNOŚCI OFERTY SPORTOWEJ I REKREACYJNEJ NA TERENIE LUBLINA A PŁEĆ, WIEK STOPIEŃ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI ORAZ POZIOM WYKSZTAŁCENIA RESPONDENTA	218
TABELA 109. ROZWIĄZANIA JST ADRESOWANE DO OSÓB STARSZYCH I OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W CZASIE PANDEMII COVID-19	227
TABELA 110. ROZWIĄZANIA OŚRODKÓW POMOCY SPOŁECZNEJ ADRESOWANE DO OSÓB STARSZYCH I OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W CZASIE PANDEMII COVID-19	228
TABELA 111. TRWAŁE ZMIANY WPROWADZONE PRZEZ URZĘDY GMIN W WYNIKU PANDEMII COVID-19	229
TABELA 112. TRWAŁE ZMIANY WPROWADZONE PRZEZ OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ W WYNIKU PANDEMII COVID-19	229
TABELA 113. NOWE POTRZEBY ZIDENTYFIKOWANE PRZEZ INSTYTUCJE W WYNIKU PANDEMII COVID-19	230
TABELA 114. ROZWIĄZANIA WPROWADZONE PRZEZ JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO I OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ, WYNIKAJĄCE Z PANDEMII COVID-19	231
TABELA 115. ZMIANY W ZACHOWANIU OSÓB STARSZYCH ORAZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI WYNIKAJĄCE	233
TABELA 116. NIESTANDARDOWE POTRZEBY OSÓB STARSZYCH ORAZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI WYNIKAJĄCE Z PANDEMII COVID-19, ZGŁASZANE PRACOWNIKOM INSTYTUCJI.....	234
TABELA 117. ZMIANY W ZACHOWANIU OSÓB STARSZYCH ORAZ OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI WYNIKAJĄCE Z PANDEMII OBSERWOWANE PRZEZ PRACOWNIKÓW OŚRODKÓW WSPARCIA	234
TABELA 118. ZMIANY ZAUWAŻONE PRZEZ OSOBY STARSZE I OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W ICH CODZIENNOŚCI ORAZ W NAJBLIŻSZYM OTOCZENIU	235
TABELA 119. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE BEŁŻYCE.....	264
TABELA 120. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE BYCHAWA	265
TABELA 121. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE GARBÓW	265
TABELA 122. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE GŁUSK	266
TABELA 123. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE JABŁONNA.....	266
TABELA 124. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE JASTKÓW	267
TABELA 125. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE KAMIONKA.....	267
TABELA 126. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE KONOPNICA	268

TABELA 127. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE LUBARTÓW	268
TABELA 128. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE MIASTO LUBARTÓW	269
TABELA 129. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE LUBLIN	269
TABELA 130. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE ŁĘCZNA	270
TABELA 131. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE MEŁGIEW.....	270
TABELA 132. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE NAŁĘCZÓW.....	271
TABELA 133. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE NIEDRZWICA DUŻA.....	271
TABELA 134. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE NIEMCE	272
TABELA 135. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE PIASKI	272
TABELA 136. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE SPICZYN	273
TABELA 137. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE STRZYŻEWICE	273
TABELA 138. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE MIEJSKIEJ ŚWIDNIK.....	274
TABELA 139. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE WOJCIECHÓW.....	274
TABELA 140. WYNIKI ANALIZY DOSTĘPNOŚCI CYFROWEJ STRON W GMINIE WÓLKA.....	275
TABELA 141. ANALIZA MOCNYCH I SŁABYCH STRON LOM	276

8.2. Spis wykresów

WYKRES 1. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE BEŁŻYCE	12
WYKRES 2. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE BYCHAWA.....	13
WYKRES 3. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE GARBÓW.....	13
WYKRES 4. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE GŁUSK	14
WYKRES 5. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE JABŁONNA	14
WYKRES 6. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE JASTKÓW	15
WYKRES 7. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE KAMIONKA	15
WYKRES 8. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE KONOPNICA.....	16
WYKRES 9. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE MIASTO LUBARTOWIE	16
WYKRES 10. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE LUBARTÓW (GMINIE WIEJSKIEJ).....	17
WYKRES 11. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE ŁĘCZNA	17
WYKRES 12. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE MEŁGIEW.....	18
WYKRES 13. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE NAŁĘCZÓW.....	18
WYKRES 14. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE NIEDRZWICA DUŻA	19
WYKRES 15. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE NIEMCE	19
WYKRES 16. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE PIASKI	20
WYKRES 17. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W LUBLINIE (MIEŚCIE NA PRAWACH POWIATU)	20
WYKRES 18. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE SPICZYN	21
WYKRES 19. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE STRZYŻEWICE	21
WYKRES 20. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE ŚWIDNIK	22
WYKRES 21. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE WOJCIECHÓW	22
WYKRES 22. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ W GMINIE WÓLKA.....	23
WYKRES 23. PRZYROST LICZBY OSÓB W WIEKU 60 LAT I WIĘCEJ NA TERENIE CAŁEGO LOM	23
WYKRES 24. RODZAJE BUDYNKÓW OBJĘTYCH OBSERWACJĄ NA TERENIE LOM.....	239
WYKRES 25. LOKALIZACJA BUDYNKÓW OBJĘTYCH OBSERWACJĄ NA TERENIE LOM	240
WYKRES 26. WYSOKOŚĆ BUDYNKÓW OBJĘTYCH OBSERWACJĄ NA TERENIE LOM	240
WYKRES 27. ŚREDNIA ODLEGŁOŚĆ BUDYNKÓW (W METRACH) OD DWORCÓW WYBRANYCH ŚRODKÓW KOMUNIKACJI ZBIOROWEJ	242
WYKRES 28. ŚREDNIA ODLEGŁOŚĆ BUDYNKÓW (W METRACH) OD PRZYSTANKÓW KOMUNIKACJI PUBLICZNEJ	242
WYKRES 29. DOSTĘPNOŚĆ MIEJSC PARKINGOWYCH W PRZYPADKU OSÓB PRZYJEZDZĄCYCH SAMOCHODAMI OSOBOWYMI.....	243
WYKRES 30. ŚREDNIA LICZBA MIEJSC PARKINGOWYCH PRZEZNACZONYCH DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI ORAZ ŚREDNIA ICH ODLEGŁOŚĆ OD DRZWI WEJŚCIOWYCH DO OBIEKTU	243
WYKRES 31. DOSTOSOWANIE PRZEJŚĆ DLA PIESZYCH POD KĄTEM POTRZEB OSÓB NIEWIDOMYCH LUB NIEDOWIDZĄCYCH	243
WYKRES 32. DOSTOSOWANIE WEJŚĆ DO BUDYNKÓW POD KĄTEM POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	244

WYKRES 33. DOSTOSOWANIE WEJŚĆ DO BUDYNKÓW POD KĄTEM POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	244
WYKRES 34. CHARAKTERYSTYKA CIĄGÓW KOMUNIKACYJNYCH WEWNĄTRZ BUDYNKU.....	245
WYKRES 35. WYPOSAŻENIE BUDYNKÓW W MIEJSCA OBSŁUGI LUB RECEPCJE, W TYM ICH DOSTOSOWANIE DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ NARZĄDÓW RUCHU	246
WYKRES 36. CHARAKTERYSTYKA CIĄGÓW KOMUNIKACYJNYCH MIĘDZY PIĘTRAMI WEWNĄTRZ BUDYNKU.....	246
WYKRES 37. WYPOSAŻENIE BUDYNKÓW W WINDY, W TYM ICH DOSTOSOWANIE DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	247
WYKRES 38. WYPOSAŻENIE BUDYNKÓW W TOALETY DOSTOSOWANE DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ NARZĄDÓW RUCHU	247
WYKRES 39. OZNACZENIA TOALET W BUDYNKACH OBJĘTYCH DIAGNOZĄ.....	248
WYKRES 40. OZNACZENIA STOSOWANE W BUDYNKACH OBJĘTYCH DIAGNOZĄ.....	249
WYKRES 41. POWIERZCHNIA CIĄGÓW KOMUNIKACYJNYCH W BUDYNKACH OBJĘTYCH DIAGNOZĄ	249
WYKRES 42. DOSTOSOWANIE ŚRODKÓW TRANSPORTU PUBLICZNEGO DO POTRZEB OSÓB Z OGRANICZENIAMI	250
WYKRES 43. DOSTOSOWANIE ŚRODKÓW TRANSPORTU PUBLICZNEGO DO POTRZEB OSÓB O SPECJALNYCH POTRZEBACH NA OBSZARZE LOM BEZ LUBLINA.....	251
WYKRES 44. RODZAJE PRZEANALIZOWANYCH STRON INTERNETOWYCH	257
WYKRES 45. WYSTĘPOWANIE W ODNIESIENIU DO ANALIZOWANYCH STRON PROBLEMÓW WSKAZUJĄCYCH NA BRAK LUB NISKI POZIOM DOSTOSOWANIA DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	258
WYKRES 46. WYSTĘPOWANIE W ODNIESIENIU DO ANALIZOWANYCH STRON UDOGODNIENI WSKAZUJĄCYCH NA POZIOM ICH DOSTOSOWANIA DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	258
WYKRES 47. ŚREDNIA LICZBA ATRYBUTÓW WSKAZUJĄCYCH NA POZIOM DOSTOSOWANIA KAŻDEJ ZE STRON INTERNETOWYCH DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	259
WYKRES 48. ODSETEK STRON Z KONKRETNymi RODZAJAMI ALERTÓW	260
WYKRES 49. ODSETEK STRON Z KONKRETNymi RODZAJAMI BŁĘDÓW.....	261
WYKRES 50. ODSETEK STRON Z KONKRETNymi PARAMETRAMI W OBRĘBIE WŁAŚCIWOŚCI.....	262
WYKRES 51. ODSETEK STRON Z KONKRETNymi UŁATWIENIAMI DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI	262